

VE
RI
TAS

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND NILS LINDER
ADOLF NOREEN GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

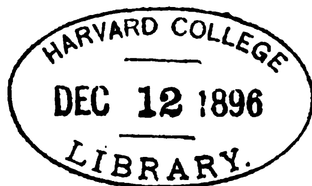
AXEL KOCK.

TIONDE BANDET.

NY FÖLJD.
SJÄTTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. OTTO HARRASSOWITZ.
LUND. LEIPZIG.
LUND 1894.

LUND 1894,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Udeladelse af subjekt; "subjektlöse" sætninger i det norröne sprog (den klassiske sagastil)[1].

Jeg holder mig i denne undersögelse udelukkende til den klassiske fortællende prosa. Idetheletaget tror jeg nu, at en fremstilling af den norröne syntax bör gaa ud fra en nöiagtig iagttagelse netop af sprogbrugen i denne del af literaturen. Udtryksmaaden her ligger det levende naturlige talesprog nærmest, og det synes, som om den idethele kommer dette saa nær, som det overhovedet lader sig gjöre i et skriftsprog. Den klassiske sagastil har sit mönster i den mundtlige fortælling og staar i den nörröne literatur som den *folkelige stil* i skarp modsætning paa den ene side til kvædernes *poetiske stil* og paa den anden side til den *lærde stil* i de oversatte verker. For den syntaktiske undersögelse gjælder det at holde disse stilarter bestemt ud fra hinanden. Vistnok fremtræder modsætningen ikke overalt lige sterkt. Der er lærde verker, der i mange dele udmerker sig ved en smuk folkelig tone, ligesom der er originalverker, som er mer eller mindre farvede af den lærde stil. Der er digte, som paa grund af sin enkle, let tilgjængelige form fortjener navn af

[1]) Hovedpunkterne heraf foredroges ved det nordiske filologmöde i Kjbhn juli 1892. — I henvisningerne til de benyttede kilder bruges de samme forkortelser som i Fritzners ordbog, 2:den udg. Henvisningerne gjælder side og linje, undtagen hvor udgaven nödvendiggjör, at der henvises til *kapitel* og linje. Nyeste udgaver er benyttede af Eg., Nj., Laxd.; SE. citeres efter Reykjaviksudgaven 1848.

folkelige. Men i poesi vil metriske og andre hensyn jevnlig fremkalde afvigelser fra det naturlige udtryk, dels mere tilfældige, dels mere fastslaaede og stiliserede. Og i skrifter, der er oversatte eller forudsætter studium af fremmede sprog og literaturer, gjör altid i nogen grad fremmede analogier sig gjældende, og ofte sker dette i stor udstrækning [1]).

---

[1]) Lunds Ordföiningslære er et værdifuldt og som den eneste fremstilling, der tilstræber fuldstændighed, et uundværligt hjælpemiddel. Hvad der kan indvendes mod den, er dels, at den i plan og form er lagt saa nær et bestemt mönster, at sprogets eiendommelighed ikke faar anledning til fuldt at udfolde sig, dels at den ikke skjelner tilstrækkelig mellem de forskjellige slags stil. Da jeg for snart 30 aar siden udarbeidede "Eddasprogets syntax" (1865 og 1867) mente jeg, at det var fordelagtigt at söge udgangspunktet for behandlingen af den norröne syntax i de mythisk-heroiske digte. Disse har jo det fortrin, at de efter sin tilblivelse er ældre end prosaliteraturen, noget som for den historiske sprogbetragtning er af ikke ringe betydning. Men senere studier har givet mig erkjendelsen af, at de yder et usikkert grundlag dels paa grund af sin knappe form og poetiske eiendommeligheder forresten, dels fordi de er forholdsvis kortfattede, endelig fordi den overleverede text er mindre at lide paa, idet yngre udtryksformer fra nedskrivningstiden kan antages i större eller mindre grad at have fortrængt de ældre. Jeg finder derfor nu, at det er den rigtigste fremgangsmaade först at undersöge fænomenerne i saadanne skrifter, der viser den folkelige stil i dens störste renhed, og saa anstille sammenligning paa den ene side med digtene og paa den anden side med de lærde verker.

Men en ny fuldstændig fremstilling kræver paa den maade en række vidtlöftige detaljundersögelser. Ogsaa derfor var det önskeligt, om flere end hidtil vilde interessere sig for denne del af den nordiske filologi, og jeg vilde gjerne benytte leiligheden til at henlede yngre filologers opmerksomhed paa, at der her er et feldt, som de kunde have glæde og udbytte af at være med at bearbeide.

Der har været udtalt det krav, at ogsaa i den norröne syntax bör der gjöres forskjel paa islandsk og norsk. Det vil man maaske ogsaa tilslut kunne gjöre, men for öieblikket bör man visselig være forsigtig dermed. Med hensyn til stil og udtryksformer er det ulige vanskeligere at foretage en udskiftning end i andre henseender. Et verk er bevaret gjennem norske haandskrifter f. ex. Fagrskinna. Lad os antage for sikkert (hvad jeg forresten ikke gjör), at den tabte original er islandsk. Haandskrifterne har dog sikkerlig ligesaalidt været en ordret, som en bogstavret gjengivelse af originalen. Men har den norske afskriver foretaget reelle eller formelle ændringer af hensyn til det publikum, for hvem han skrev, og til hvad der var ham selv naturligt og tilvant, ligger det jo nær at tænke sig, at ændringer ogsaa kan have rammet stilen og syntaktiske udtryksformer, forsaavidt der i disse har været nogen væsentligere forskjel mellem norsk og is-

A.

Udeladelse af subjekt af 1:ste og 2:den person.

1. Ved *imperativ* udelades *ofte* subjekt af *2:den pers.* ental og flertal og *fordetmeste* subjekt af *1:ste pers. flert.* Det gjör i regelen ingen forskjel, om subjektet tilföies, men skal personen særlig udhæves, sættes dog altid pronomenet.

gakk ok bið hann bíða úti (Eg. 216, 17) lát fram þá þína ráðagerð (Flat. I 124, 15) farit nú þá eptir honum ok drepit hann (Eg. 80, 2) standit upp ok takit vápn yður (Konung. 41, 24) drekkum nú fyrst, frændi (OH. 114, 27) grátum eigi, en munum lengr (Flat. I 129, 31).

bið þú konung gefa oss útgǫngu (Eg. 63, 11) láttu, konungr, leiða Egil út (Eg. 219, 8) takit ér yðr nú hǫfðingja (Nj. 124, 28) látit þér á braut fara falsara ok dróttinssvika (Konung. 101, 25) ella róm vér braut (Konung. 41, 15).

---

landsk sprogbrug. Det omvendte kan da være skeet i Ágrip, hvis det er rigtigt, at dette er en islandsk afskrift eller bearbeidelse af norsk original. Naar fremdeles af en eller anden grund norske lydeiendommeligheder kan trænge ind i islandske haandskrifter (vorðinn f. orðinn; l, r, n i forlyd for hl, hr, hn), hvem borger saa for, at der ikke kan være kommet med ogsaa andre norvagismer? Og hvorledes vil man paa forhaand kunne udrede forholdet mellem en forfatter og hans *mundtlige* kilde? Karl abbed skrev, medens Sverre sad hos og bestemte, hvad der skulde skrives. Hvormeget eller hvorlidet var da ligefrem diktat? Det er ikke let at sige. Men adskillige af Sverres taler er dog saa karakteristiske og prægede af en saadan individualitet, at man vanskelig kan holde den tanke borte, at der her ialfald er ord fra kongens egen mund.

Der findes nogle tilfælde, hvor jeg mener at finde en liden forskjel mellem islandsk og norsk sprogbrug. Jeg skal nævne et par saadanne. Den eiendommelige kumulation af artiklen: hinn hvíti bjǫrninn o. l. er maaske mere norsk end islandsk; hvor substantiver uden forskjel i betydning kan bruges baade uden og med postpositiv artikel, synes man i Norge at have været mest tilböielig til at tilföie artiklen. Maaske har man i Norge noget mere end paa Island brugt reflexivformede verber med passiv betydning. I den norske homiliebog findes i afsnittet om Olav den helliges jertegn paa en paafaldende maade meget hyppig sá, sú, þat omtrent ganske som præpositiv artikel. Dette kan være en særegenhed for vedkommende forfatter, men det kunde ogsaa tænkes at være begyndelsen til en sprogbrug, der svarer til de nordiske fastlandssprogs anvendelse af "den, det" som artikel. Men alt dette regner jeg endnu kun for usikre formodninger.

ver þú eigi meir baki lyptingina, en ek mun verja stafninn (Hkr. 210, 21) hefn þú vár, en vér skulum þín (Nj. 128, 50) hlaup þú hér út, ok mun ek beina at með þér (Nj. 129, 114) en þér konungr skapit ok skerit um alt annat (OH. 117, 5).

2. Hvor verbet staar i en anden form end imperativ, udelades pron. af 1:ste og 2:den person (ent. og fl.) *ikke* som subjekt, undtagen hvor det direkte kan underforstaaes fra et nærliggende *sideordnet* udsagn, hvori det forekommer som subjekt, og især naar de to udsagn er forbundne ved en sideordnende konjunktion (ok, en, eða); *dog er ogsaa i dette tilfælde udeladelse af pron. ek meget sjelden.*

vér svǫruðum skjótt ok synjuðum honum ráðsins (Eg. 235, 1) vér várum héðan keyrðir hæðilega ór þessum bœ, ok erum nú enn aptr komnir (Konung. 100, 33) vildu þér hafa Egil at dauðamanni ok dráput menn af honum — ok þar á ofan gerðut þér hann útlaga ok rákut hann af landi (Eg. 220, 2 fg.) ef þér yrðit druknir ok lægit sofandi (Eg. 35, 19) vitr maðr ertu ok siðugr ok kant vel vera með tignum mǫnnum (OH. 66, 7) mér var sagt, at þú létir alt lið þitt jafnan með alvæpni vera, eða hafðir varðhǫld ørugg bæði nótt ok dag (Eg. 34, 5) er ek þó eigi þessa búinn, nema fleiri bindist í; *vil*[1]), at þú finnir Bjarna (Flat. I 128, 6) var ek þar aðra níu vetr enn í útlegð, þóat ek væri þá kallaðr frjáls maðr; *fekk*[1]) þá þroska nǫkkurn (Flat. I 364, 33).

3. Kun af og til findes *2:den pers. pron.* udeladt som subjekt, fordi det svæver for tanken fra en foregaaende *ikke* sideordnet sætning, hvor det er subjekt, eller fra et foregaaende udsagn, hvori det findes i et *andet* sætningsforhold.

hér er lítit landsmegin til þess, at þér farit með her yðvarn, ok *munut* þat eigi optar gera at fara higat með fá liði (Eg. 36, 20) einfœrr hugða ek, at þú mundir, þótt *vildir* at landi (Flat. III 407, 23).

[1]) Udgaven indskyder *ek*.

illa er þér farit, *leitar* á þér betri menn um sakleysi, en berr þó ávalt lægra hlut (Flat. I 127, 22) svá er mér ok sagt, at þér væri því síðr boðnar fǫðurbœtr, at frændr þínir báðu eigi síðr drepa þik en fǫður þinn, ok *vart* síðan seldr mansali (Flat. I 364, 18) er þat háttr þinn at hafa jafnan aðra á skotspæni fyrir þér ok *þorir* lítt í nánd at koma (Flat. I 129, 10) skulu vér veita þér styrk til þess, at *komir* [1]) aldregi síðan í slíkt ǫngþveiti (OH. 120, 29).

Ganske enkeltvis findes i lignende tilfælde *1:ste pers.* pron. udeladt som subjekt.

þiki mér þat sannligt, at þú hafir þessi laun af okkr Friðgeiri frændum firi þat, er þú leystir líf hans af Ljóti, en *veit* [2]), at þú lézt mín at njóta (Eg. 251, 24).

B.

Udeladelse af subjekt af 3:die person.

1. Subjekt af 3:die pers. udelades *meget ofte*, naar i en *sammenhængende række* udsagn en ny handling udsiges om det *samme* subjekt, som er nævnt i et *sideordnet* udsagn umiddelbart forud, navnlig naar udsagnene er forbundne ved sideordnende konjunktioner, men ogsaa uden saadan forbindelse.

honum sýndist sjá maðr ríða austr undir eldinn ok hvarf þar (Nj. 125, 26) Skarpheðinn kom fótum undir sik ok réð

[1]) Udgaven indsætter *þú*.

[2]) Udgaven indsætter *ek*, og det antages altsaa, at der foreligger en skrivfeil. Det er muligt, at saa er, men sikkert er det ikke. Tilfældet er dog temmelig analogt med de anförte exempler, hvor *þú* er udeladt. At antage med udgiverne, at der ogsaa er skrivfeil Flat. I 128, 6; I 364, 33; OH. 120, 29, er ikke rimeligt. Sagen er, at medens det er usus i vid udstrækning at udelade subjekt af 3:die person (hvorom nedenfor), tilstedes (undtagen ved imperativ) kun indenfor snevre grænser udeladelse af 1:ste og 2:den pers. I saadanne tilfælde altsaa, hvor det er meget almindeligt at udelade 3:die pers. (se B 1), udelades 2:den pers. samt 1:ste pers. fl. sjeldnere og 1:ste pers. ent. enkeltvis. I tilfælde, hvor udeladelse af 3:die pers. findes ikke sjelden (se B 3—4), er udeladelse af 2:den pers. og navnlig af 1:ste en singularitet.

þegar til í annat sinn ok rennr upp vegginn (Nj. 130, 5) fóru þeir með þat lið ok kómu sunnudag í Kǫrmt á Ǫgvaldsnes ok gengu upp til bœjarins með ǫllu liðinu ok kómu í þann tíma, er lokit var guðspjalli (OH. 119, 6 fg.) [1]).

þá brá hann sverðinu hart ok títt ok hljóp í stofuna; hjó þegar til Þóris (OH. 116, 30) þá sá þeir borg standa á vǫllum nǫkkurum ok settu hnakkann á bak sér, áðr þeir fengu sét yfir upp; ganga til borgarinnar (SE. 30, 33).

síðan lauk konungr upp sættargerðina; mælti svá (OH. 120, 4) þá bar Ólafr upp þat tilkall, er hann hefir þar til ríkis; biðr þá búendr sér viðtǫku til konungs yfir landi, heitr þeim þar í mót lǫgum fornum — talar um þat langt ok snjalt (OH. 35, 7 fg.) gørðu þeir svá, váru kátir um kveldit (OH. 114, 29) hǫfðu þeir þessu lokit ǫllu, áðr dagaði; fóru þá síðan til skips síns, lǫgðu þegar út ór ánni, fóru síðan ferðar sinnar (OH. 226, 18) [2]).

2. Ikke sjelden fortsættes efter en sætning, hvis subjekt er en personsbenævnelse eller et kollektivum i 3:die pers. ental, med et udsagn i 3:die pers. *flertal* uden tilföiet subjekt, idet der da tænkes paa personen i forbindelse med en anden eller andre (tidligere nævnte personer, ledsagere, husfolk e. l.) eller paa de enkelte, som samlingsordet omfatter.

at skilnaði veitti Ólafr konungr jarli virðilegar gjafar, ok skildust enir kærstu vinir (OH. 83, 35) þá stóð Þórr upp

[1]) Merk, at subjektet ogsaa kan udelades, naar den sidste af to forbundne handlinger i tid er *forud* for den förste.

við forsinn var otr einn ok hafði tekit lax ór forsinum (SE. 72, 15) þá er Eiríkr jarl réð Noregi, fekk Sveinn Danakonungr sótt vestr á Englandi ok hafði mikit unnit undir sik í Englandi í ríki Aðalráðs konungs (Fsk. 70, 2) var honum sagt, at Magnús konungr var í bœnum ok hafði skǫmmu áðr komit (Mork. 36, 23).

[2]) Ogsaa efter en længere udtalelse i direkte form.

Hreiðarr gengr inn í stofuna ok fyrir konung ok kveðr hann ok mælir: "Herra, tak af mér reiðina — — — Hér er nú gripr, er ek vil gefa þér"; *setr* á borðit fyrir hann (Mork. 43, 5).

ok hét á lagsmenn sína, ok leituðust fyrir ok fundu afhús til hœgri handar (SE. 29, 4).

fekk Ásbjǫrn byrleiði gott ok lagði at um kveldit í Karmtsundi við Ǫgvaldsnes, ok váru þar um nóttina (OH. 115, 2) síðan lét Flosi sǫðla hesta sína, ok biðu engra manna ok ríða síðan heim (Nj. 124, 67) Sverrir konungr snýr nú á haf út þvers, gerðu bæði, at þeir sigldu ok reru (Konung. 36, 16) stóð þar húsfreyja í dyrum ok bað hann þar ekki inn koma, sǫgðu, at þau áttu álfablót (OH. 80, 32) [1]) sótti þá liðit til móts við þá, ok hǫfðu upp sett merki sín (OH. 210, 31) mestr hluti manna vildi eigi heyra, at hann mundi fallit hafa, nema létu, at hann var í Vindlandi (Fsk. 66, 32).

3. Stundom udelades subjekt af 3:die pers., naar prædikatet udsiges om en gjenstand, der i en *sideordnet* sætning umiddelbart forud staar som *objekt* eller i *et andet underordnet forhold*, og misforstaaelse ikke lettelig kan opstaa.

þá rak vestr í haf, ok fundu þar land mikit (Isl. s. I 26, 9) øngvar hefi ek þessar ǫrvar gera látit; gefnar hafa mér verit (Flat. III 406, 12) sá þeir mikinn fjǫlda búanda fara til þings, ok báru í milli sín mannlíkan (OH. 109, 4) hann lét þá ok greiða hár sitt, ok þá skar Rǫgnvaldr hár hans, en áðr hafði verit úskorit ok úkembt tíu vetr (Hkr. 65, 10) hann hafði ok XXX húskarla, ok starfa skyldu í garðinum slíkt, er þurfti (OH. 43, 36) reiddi hann upp bryntrollit ok høggr til Hallvarðs í gegnum hjálminn ok hǫfuðit, ok sǫkk alt at skapti (Eg. 85, 7).

borgit var bœnum í Skúfey, er menn kómu til, ok var lítt brunninn (Flat. I 555, 7) þat nafn líkaði Svíum illa, ok kǫlluðu, at aldregi hefði Svíakonungr Jacob heitit (OH. 77, 16)

---

[1]) Efter et udsagn med subj. af 3:die pers. *flertal* kan følge et nyt prædikat i flertal, hvis subjekt er *de nævnte personer og andre*, som talen gjælder (to partier o. l.)

þeir Sigmundr heyra þetta — *gangast* nú í mót (ɔ: de to partier Flat. I 551, 15) þeir kváðust þat gjarna vilja, fara nú heim í Gǫtu við svá búit — líðr nú á sumarit — ok *eigast* nú ekki fleira við at sinni (Flat. I 552, 18).

þá er sagt, at Þór varð bilt einu sinni at slá hann með hamrinum, ok spurði hann at nafni (SE. 29, 14) vísaði Útgarðaloki Þór ok þeim félǫgum til sætis, ok dveljast þar náttlangt (SE. 33, 28).

síðan skaut Ásmundr at Ásbirni selsbana spjóti, ok kom á hann miðjan (OH. 124, 23)

Þórr lítr á hornit, ok sýnist ekki mikit, ok er þó heldr langt (SE. 32, 9) hann var bleikr á hár, ok fell með lokkum (Flat. I 550, 6)

var þat ráð konungs at rjúfa leiðangrinn, ok gaf þá hverjum manni heimleyfi (OH. 79, 24) [1]).

4. I *bisætninger* udelades subjekt af 3:die pers. stundom, naar handlingen udsiges om en gjenstand, der er nævnt kort foran i *hovedsætningen* enten som subjekt eller i et andet forhold, helst paa en saadan maade, at der ligger et vist eftertryk derpaa.

engi fekk þá rúm fyrir Sighvati, þóat mæla vildi við þik (OH. 206, 34) þannug mundi hverr sik kjósa, sem þú ert, þóat sjálfr mætti ráða (Mork. 38, 30) er þat gott land, þóat eigi sé mikit (Mork. 43, 37) Egill færðist við ok treysti stafinn, til þess er upp losnaði ór gólfinu (Eg. 141, 21) Óðinn vissi um alt jarðfé, hvar fólgit var (Hkr. 9, 1).

Saaledes navnlig i sætninger med *svá at*, fremdeles i sammenligningssætninger med *(svá) sem*, samt efter *þar er*, *þar sem* og i betingelsessætninger med *ef*.

mælti, at engi skyldi svá djarfr, at flytti eptir sér fleira en vápn sín (Konung. 37, 19) engi er svá lítill drykkjumaðr, at eigi gangi af í þrimr (SE. 32, 8) skeggit var svá sítt, at lá í knjám honum (OH. 66, 32) gættu hans, svá at

[1]) Af exemplerne sees, at naar subjektet underforstaaes fra et foregaaende sideordnet udsagn, staar verbet i begyndelsen af sætningen, saaledes at ikke noget betonet ord eller sætningsled kommer foran; derfor OH. 26, 27: ganga þá ofan til skipa ok sigldu suðr til Úlfasunda; *þar* spurðu *þeir* þat o. s. v. Dog Hkr. 65, 10: þá skar Rǫgnvaldr hár hans, en *áðr* hafði verit úskorit ok úkembt tíu vetr.

komist eigi á braut (OH. 118, 32)[1]) hann hafði rekit øxina í gaflaðit svá fast, at gengit hafði alt upp á miðjan fetann (Nj. 132, 36) engi knút fekk hann leyst ok engi álarendann hreyft, svá at þá væri lausari en áðr (SE. 29, 32) kastaði hann sverðinu Gram eptir honum, svá at sundr sneið í miðju manninn (SE. 75, 40) síðan skaut Ásmundr at Ásbirni selsbana spjóti, ok kom á hann miðjan, fló í gǫgnum hann, svá at fast stóð fram í hǫfðafjǫlinni (OH. 124, 23) tók hann þá jaxl ór pússi sínum ok kastaði til Gunnars, ok kom í augat, svá at þegar lá úti á kinninni (Nj. 130, 19).

fóru þeir þá upp um stræti hverr með sína skipsǫgn, sem (efter hvert som) búinn varð (Konung. 37, 33) Eiríkr jarl lét frá hǫggva hvert, sem hroðit var (Fsk. 64, 8) þeir létu gera hvern, sem vildi (Fsk. 69, 21) ekki þykki mér draumr sjá svá góðr, sem þér mun þykkja (OH. 211, 5) stóð herrinn á bryggjunum svá þykt, sem rúm hafði (OH. 20, 6) tóku þeir brandana jafnskjótt, sem ofan duttu (Nj. 129, 103).

efna til kaupangs þar, sem nú er (Hkr. 3, 3) fór hann þá um haustit at hitta vini sína ok keypti korn þar, sem gat (OH. 113, 11) hverr annarra tók þar sér skip, sem helzt fekk (OH. 62, 29) flest fólk sofnaði þar, sem sat (SE. 76, 26) þeir hræddust, at úvinir mundu leita líksins þar, er var (OH. 225, 31).

sá maðr mun vel vera, ef þér er líkr (Mork. 37, 26) var it fyrsta minst ok var þó svá mikit, at mér mundi endast til bana, ef á hefði komit (SE. 34, 10) fúss mynda ek at gefa yðr betra drykk, ef til væri (Eg. 132, 17) sé ek svá hverjum verða, ef eigi vill blóta (Isl. s. I 36, 2)[2]).

---

[1]) Udg. indskyder *hann*.

[2]) Cfr. heyrt hǫfum vér sagt frá þeim atburðum, er oss þykkja útrúligir, at sannir muni vera (SE. 27, 36) síðan spyrr hann, hvat þeira manna væri í fǫr með honum, er hann vildi, at til hirðvistar fœri með honum (Mork. 37, 24) ei má konungr þann til liðs ok landvarnar kjósa með sér, er hann veit ei, at er (Fl. III 402, 12).

5. Sjelden underforstaaes subjektet i en efterfölgende *hovedsætning* fra en forudgaaende bisætning;

er Atli skaut at honum, þá fló æ fyr ofan eða neðan (OH. 85, 31) er hann kom þar, er mest var brunnit þvertréit, þá brast niðr undir honum (Nj. 130, 4) er hann sá bauginn, þá sýndist honum fagr (SE. 73, 8) meðan liðit var til, þá hafði þingat á gengit (Fsk. 64, 15) ef nakkvarr er sá þá eigi þar kominn, þá skal engu fyri týna nema lífinu (Nj. 124, 53);

eller i en bisætning fra et andet foregaaende udsagn end hovedsætningen.

var blánaðr annarr eggteininn, ok sǫgðu vit Bárðr, at dignat myndi hafa (Nj. 130, 46) er Sigurðr steikti hjartat, ok hann hugði, at fullsteikt mundi, ok tók á fingrinum, hve hart var (SE. 74, 13) knǫrr sá, er mestr var á Hálogalandi, var búinn í vár á Sandnesi — — hygg ek, at nær væri hlaðinn af grávǫru (Eg. 50, 19).

6. Subjektet kan stundom udelades, naar prædikatet udsiges om noget, der vistnok *ikke ligefrem er nævnt, men dog let forstaaes.*

eptir þat stóð upp annarr at ǫðrum ok talaði, ok *kom* þar niðr (ɔ: rœða þeira)), at þess váru flestir fúsari at binda félagskap við Ólaf (OH. 35, 3) enda er vandara at búa sik í konungs herbergi en annarsstaðar, ok *verðr* síðr at hlœgi gørr af hirðmǫnnum (Mork. 39, 32 = at *maðr* búi sik — ok verðr) vissir þú eigi, segir Kári, hverr fyri varð? Líkt þótti mér vera Þorsteini (ɔ: det, som jeg traf, syntes etc. Nj. 131, 20) heyrðak áðan læti kýnleg. Hverju var líkast? segir Þórðr (ɔ: det, som du hörte Mork. 36, 29) hann þrútnaði allr, ok blóðbogi stóð ór hvárritveggju hlustinni, ok varð eigi stǫðvat (ɔ: blóðit), ok fell hann í úvit, ok þá stǫðvaðist (Nj. 132, 72) þá var tekinn borðbúnaðrinn ok dúkarnir, ok borit á braut (ɔ: altsammen OH. 116, 35).

Navnlig merkes:

a) Subjekt af 3:die pers. flert. kan mangle, naar prædikatet gjælder en *flerhed af personer*, der forstaaes af situationen.

setnaði þá kurrinn, ok slitu við þat þingit (Flat. I 56, 19) lá sínum megin sundsins hvárt skipit, ok hǫfðu meðal sín kaðal digran (OH. 28, 22).

Saaledes ofte præs. konj. i opfordring eller befaling [1]).

seti hann í fjǫtur (OH. 118, 1).

b) Efter et udsagn om at hugge, skyde o. l. mangler stundom i en fölgende sætning som subjekt et ord, der betyder *hug*, *vaaben* o. l.

þá hjó Egill til Ljóts, ok kom á fyrir ofan kné ok tók af fótinn (Eg. 239, 9; cfr. hjó þegar til Þóris, kom *hǫggit* á hálsinn OH. 116, 31) Hemingr skaut eptir, ok kom í knífskeptit (Flat. III 406, 13) tók hann þá handexi vel mikla — ok laust hamrinum á hausinn ok vildi brjóta, en þar sem á kom, hvítnaði hann (Eg. 321, 6) þá kom Flosi at ok hjó á hálsinn Helga, svá at þegar tók af hǫfuðit (Nj. 129, 58) Snækólfr hjó í slána, svá at fal báða eggteina sverðsins (Nj. 84, 38).

c) I udsagn, hvor prædikatet bestaar af verberne "hede, kaldes" med fölgende substantivisk prædikatsord, mangler ofte som subjekt *en betegnelse for en lokalitet*, der er antydet ved et stedsadverbium eller et komplementsudtryk.

þar heitir nú Óðinsey (Hkr. 6, 31) þar heitir nú Reyðarfjall í Austfjǫrðum (Isl. s. I 26, 16) heitir fyrir austan Asia (ɔ: landet östenfor heder A. Hkr. 4, 7) í Vanakvíslum var þá kallat Vanaland eða Vanaheimr (ɔ: landet i Vanekvislerne blev kaldet etc. Hkr. 4, 21) aptr frá stafninum til austrrúms var kallat á rausn (ɔ: strækningen fra stavnen til öserummet etc. Hkr. 53, 28) sigldi þar út, er heitir Flókavarði (Isl. s. I 28, 10).

[1]) Cfr. min afhandling om brugen af konjunktiv i oldnorsk i Arkiv for nord. fil. I pag. 121.

Idet prædikatets verbum retter sig efter prædikatsordet, fremkommer da udtryk som:

Vestmannaeyjar heita þar síðan (ɔ: öerne der heder V. Isl. s. I 36, 14) Álfheimar váru þá kallaðir millum Raumelfar ok Gautelfar (ɔ: landet mellem R. og G. kaldtes A. Hkr. 40, 8) Óðinn tók sér bústað við Lǫginn, þar sem nú eru kallaðar fornu Sigtúnar (Hkr. 7, 16) [1]).

7. Subjektsforestillingen udtrykkes i oldn. som i andre sprog ikke blot ved et nomen, men ogsaa ved infinitiv eller en hel sætning. Deraf fölger, at

en handling, der skulde være udtrykt ved *infinitiv* eller *en sætning*, kan udelades som subjekt, naar den er nævnt kort forud eller forstaaes ud af, hvad der er sagt.

hann sagði, at Mǫrðr skyldi sœkja, hvárt honum þótti gott eða ilt (ɔ: at sœkja Nj. 132, 97). út skulu þeir nú allir ganga, er leyft er (ɔ: út at ganga Nj. 129, 35) veiztu nú, hvernug þat er at reiðast. Já, segir hann, nú veit ek. Hvernug þótti þér? (Mork. 41, 34) ek má vel komast annarsstaðar út, þóat hér gangi eigi (om det ikke lykkes her nl. at komme ud Nj. 129, 120) munu fáir til verða at vingast við mik, ef þessum skal ekki tjá (Eg. 115, 19) nú vanst honum eigi líf til at launa þér þat, sem vert var (OH. 124, 31).

ek fer af því hvergi nú með yðr, at ek veit, at ekki mun gera (at det ikke vil nytte, nl. at jeg farer med eder Nj. 131, 53) sá kǫttr var eigi, sem þér sýndist (nl. at den var SE. 34, 27) sér enn, at stikillinn hornsins vil ekki upp svá mjǫk, sem honum líkar (SE. 32, 20) ek em um þat hræddr, at þá sœki þik heim reiðin, er þú langar til; en mér þœtti bezt, at við berist (at det forebygges, nl. at vreden kommer over dig Mork. 40, 20).

---

[1]) Analogt hermed er det, naar der siges: sagði, at Lesir ok *á Lóm* ok *á Vága* hafa tekit við kristni (OH. 108, 1).

C[1]).

1. De nævnte subjektsudeladelser er samtlige af den art, at baade den talende (forfatteren) er sig klart bevidst, at udsagnet udsiges om et *bestemt subjekt* (gjenstand, handling), og tilhöreren (læseren) formenes ikke at kunne være i tvil om, hvad dette er for et subjekt. Udeladelsen beror netop derpaa, at der ikke er nogen uvished om subjektet.

Forskjellig herfra er en række tilfælde, hvor et prædikat udsiges i 3:die pers. ental paa en saadan maade, at den talende vistnok har forestilling om et subjekt og vækker forestilling derom hos tilhöreren, men lader subjektet ubetegnet, dels *fordi han ikke rigtig ved, hvad navn han skal give dette*, som handler, virker, er eller sker, *dels fordi* det forekommer ham uvigtigt og overflödigt at nævne det, da interessen nærmest og overveiende knytter sig til prædikatet, og subjektet i forhold dertil træder tilbage som mindre væsentligt, hvorfor *det ansees tilstrækkeligt i ubestemt almindelighed at fremkalde tanken om en handlende person, en kraft eller indflydelse, situationen eller omstændighederne.*

I dette tilfælde vil vi i det moderne sprog tildels anvende et ubestemt pron. (en, man — noget, det), men alm. benytte et passivt eller reflexivt udtryk, eller paa anden maade omgjöre udsagnet saa, at det, som i det gamle sprog staar i et underordnet forhold, kan optræde som subjekt.

at miđri nótt, er menn váru í svefni, þá *lét* á stǫđli úti ok mælti: svá brenna mik nú bœnir Ólafs konungs, *sagđi sú vættr* (OH. 188, 1; "det skreg" eller "noget skreg"; man hörte et skrig, men fortælleren ved ikke at sige, hvem det var, som skreg; det ubestemte subjekt er da i det fölgende udsagn betegnet ved *vættr*, væsen) pollrinn var svá djúpr, at

[1]) Cfr. "Det aktive upersonlige udtryk i den norröne sagaliteratur" af William Nygaard i "Akademiske afhandlinger til prof. dr. S. Bugge ved hans 25-aars jubilæum den 2:den mai 1887 fra taknemmelige elever".

eigi *kendi* niðr (Laxd. 67, 8; *en* kjendte ikke bund) þat var lín úrent svá mikit, at spent *fengi* um mesta fingri ok lengsta (OH. 227, 9) spurðist honum svá til, sem ekki væri kristnihaldit, þegar er norðr *sótti* á Hálogaland (OH. 100, 34) af horni þessu þykkir þá vel drukkit, ef í einum drykk *gengr* af (SE. 32, 6) nú *mun* reyna (SE. 31, 34) þess *naut* við í Þrándheimi, at menn áttu þar mikil forn korn (OH. 102, 27) Dagr var þá enn eigi kominn með sitt lið, ok *misti* þess fylkingararmsins (OH. 209, 3; *man* savnede).

2. En *ubestemt* handlende *person* underforstaaes navnlig som subjekt

a) i udtryk, som betegner *udsagn* og *iagttagelse* (især ved segja, geta, sjá, heyra).

svá segir í Tryggva flokki (OH. 233, 29) hér getr þess (OH. 180, 40) d. e. her siges, omtales det. I analogi hermed: nú víkr sǫgunni vestr til Breiðifjarðar dala (Nj. 1, 9) nú ferr tvennum sǫgunum fram (OH. 100, 26).

hvar skulu vér fyri sitja? segir Starkaðr. Við Knafahóla, segir Sigurðr, þar sér eigi (man ser ikke noget) fyrr en at er komit (Nj. 61, 19) Þórr reiddi til hnefann ok setr við eyra Ymi, svá at hann steyptist fyrir borð, ok sér í iljar honum (SE. 36, 24) ekki sá skipit fyrir laufinu (OH. 36, 30) man enn sjá þær jarðborgir (OH. 68, 26).

Þormóðr kvað hátt mjǫk, svá at heyrði um allan herinn (OH. 207, 37) nú mun faðir minn dauðr vera, ok hefir hvárki heyrt til hans styn né hósta (Nj. 129, 110) [1].

b) i udtryk med *skulu* og *mega* med fölgende infinitiv, med *verða* med inf. samt *þurfa* med inf. eller genitiv.

nú skal ekki leyna þik því (OH. 119, 31) standi menn upp ok taki hann, ok skal hann drepa (Nj. 87, 106) við elda skyldi þá ǫl drekka (OH. 43, 33) bjoggu þeir þar um, svá

---

[1]) De sammensatte tidsformer perfektum og plusquamperf. bruges sjelden paa denne maade; se William Nygaards ovennævnte afhandling.

at ekki skyldi þar á sjá nývirki (OH. 226, 17) þú fant eigi, hvar upp skyldi lúka (SE. 34, 8).

þann má ei kefja, er guð vill hefja (Flat. III 408, 2) má þar fœða her manns (OH. 127, 3) heyra má þat, at ór þér er barit alt hjarta (OH. 107, 17) Sigurðr konungr tók úgleði mikla, ok mátti lítt njóta tals hans (Hkr. 674, 14) reistu þar gálga ok hengðu þá þar, er sjá mætti útan af firði (OH. 46, 8).

Þórðr sér nú, at fara mun verða (Mork. 37, 4) sœma verðr við slíkt (Hkr. 691, 28).

þess þarf (OH. 88, 26) lítils mun við þurfa (Flat. I 551, 36) ekki þarf Sighvat at sneiða (OH. 206, 29).

3. En *ubestemt* virkende *kraft* eller *indflydelse* underforstaaes som subjekt ved *transitive* verber eller verber med *dativisk eller genitivisk styrelse*, hvorved udtrykkes

a) *foreteelser i naturen* (lys og mörke — vind og veir og andre fænomener i luften eller paa himmelen — bevægelser i havet);

þegar er lýsti (OH. 38, 24) er lýsa tók (OH. 73, 8) til þess er ljóst gerði (Eg. 89, 1) gerði myrkt (OH. 218, 6) cfr. þeir þóttust sjá fjǫgur ljós í hauginum brenna, ok bar hvergi skugga á (Nj. 78, 36).

til þess er veðr lægði (Eg. 89, 1) tók at lægja veðrit (Nj. 83, 16) veðr tók at birta (Flat. I 338, 30) þá gerði storm veðrs (OH. 86, 5) veðráttu gerði harða um haustit (Laxd. 145, 24) gerði at þeim hríð mikla (Flat. I 338, 10) er byr gaf (Eg. 70, 1) því næst laust á hríð mikilli (Laxd. 124, 5) var hvast veðrit, þá er rauf (Laxd. 50, 1) þat varð um síðir, at þoku hóf af hǫfði (Laxd. 64, 12) tunglskin var bjart, en stundum dró fyrir (Nj. 78, 33) þá laust roða á himinn ok svá á sólna (OH. 216, 26) hann þóttist sjá, at himininn opnaði (OH. 211, 3) þegar er sólina lægði (Eb. 61, 5).

sjóinn gerir úkyrran yfir þeim — þá kyrrir sjóinn (Flat. III 408, 6 fg.) segir, at þá skipti straumum (OH. 136, 19).

b) *virkninger* af vind og veir, af bevægelser i havet eller af en anden, naturlig eller mekanisk, kraft;

ísa leysti (OH. 198, 2) áðr en ísa taki af vǫtnum (OH. 58, 34) þorgeir ok hans félaga velkir í hafi lengi (Flat. II 108, 13) hana rak yfir fjǫrðinn (SE. 76, 30) skipit braut í spón ok rak þar kjǫlinn, er síðan heitir Kjalarey (Laxd. 124, 16) keyrir skipit vestr fyrir Skálmarnes (Laxd. 124, 8) var Sigmundr þá svá máttfarinn, at hann dró stundum frá landi, en annat skeið hóf hann at; skolaði þóri þá af herðum honum (Flat. I 554, 19).

honum fór sem ǫðrum þeim, sem støkkva, at blés út af honum klæðinn ǫll; nú belgir dúkinn ok bar at bjarginu ok festir á einum steini (Flat. III 410, 4 fg.) bar yfirhǫfnina aptr af herðum honum (OH. 73, 34) berr oss at Íslandi eða ǫðrum lǫndum (OH. 75, 27) er konungr gekk út ór stofunni, þá bar hann skjótara at, en Svein varði (OH. 70, 29) hann reiðir mjǫk (Flat. III 409, 21) því hvelfði skipinu skjótt, með því at hann fylgði at með ǫllu afli (Flat. I 552, 7) nú draga þeir Ólafr konungr strengina upp undir miðjan kjǫl skeiðinni ok undu með vindásum, þegar er nǫkkut festi skeiðina — fyldi skeiðina ok næst hvelfði (OH. 28, 26 fg.) ekki festi vápn á (OH. 198, 20) at eigi mundi járn á festa (SE. 77, 15).

c) *sanseindtryk* og *legemlige fornemmelser;*

fal þá sýn í milli þeira (OH. 182, 25) mér gaf þá sýn (OH. 202, 24) mart berr nú fyrir augu mér (Nj. 69, 14) undarliga hluti hefir borit fyrir mik um hríð (OH. 202, 22) þegar brá kláða á hvarmana (OH. 224, 26) þaðan af tók verk allan ór kverkunum (OH. 197, 2) mun þik kala (SE. 35, 21).

Saaledes om, hvorledes noget *fortoner sig* for öiet:

þeir sá firðinum upp lúka (Eg. 88, 17) sjái þér eigi, at nú lægir segl þeira ok draga þeir undan oss (Flat. II 308, 35) svá at land lægði þaðan vestr at sjá (OH. 202, 15) sýndist víkingum, at þá drœgi svá snøgt undan, at náliga vatnaði

seglin (Flat. II 15, 36) heldu þeir svá suðr með landi, at sjár var í miðjum hlíðum eðr stundum vatnaði land (Flat. II 269, 20).

d) *sjælelige indtryk*, *forestillinger*, *sindsbevægelser* og *ytringer* deraf:

hitt er satt, at buǫndkǫrlum skaut skelk í bringu (Eg. 35, 16) sló ótta í lið heiðingja (OH. 243, 16) svá sem vit hans óx, þá dregr óttann ór brjóstinu (Flat. III 410, 7) sagði, at þá hafði tekit bryningunni (OH. 145, 39) fýsir þik til nǫkkurra manna at fara (Hkr. 673, 3) minnir mik hinnar konunnar (Hkr. 673, 19) brá þeim mjǫk við (Nj. 44, 76) setti at honum hlátr, ok brá honum svá við, at hann gerði fǫlvan í andliti (Vigagl. 7, 98) hóf honum heldr upp brún (Eg. 39, 19) Guðrúnu setti dreyrrauða (Laxd. 113, 5).

Saaledes hyppig: mik dreymir, vænir, varir, væntir, vættir, uggar, grunar, tíðir.

e) *tilskikkelser*, *vendinger*, *tildragelser*, *afgjörelser*, som skyldes skjæbnen, tilfældet eller tingenes gang;

hann fór austr, ok gaf honum eigi austan (Nj. 41, 79) nú hefir honum gefit missýni mikit (Flat. I 552, 14) nú gefr vel til (Mork. 40, 34) ef fund várn berr saman (OH. 38, 33) leið þeira bar svá til, at þeir skyldu þar yfir fara (Eg. 76, 12) þótt þetta vandræði hafi nú borit oss at hendi (Eg. 7, 20) jafnan berr mér mart á góma (Mork. 39, 18) þat berr til þess (grunden dertil er Hkr. 682, 25) svá bar til einn dag, at Þrándr safnar mǫnnum (Flat. I 552, 21) þá tók at snúa mannfallinu upp á lið jarlsins (OH. 40, 18) sneri þá mannfalli í lið Kirjála (Eg. 42, 9) dró seint saman með þeim (OH. 137, 12) dró til vanda um samfarar þeira (Nj. 6, 106) er þat líkara, at hér dragi ǫðrum hvárum til bana (Nj. 92, 25) hér slær í allmikil úefni (Nj. 145, 96) laust þegar í bardaga mikinn með þeim (Nj. 86, 9) konungr var svá reiðr, at þeim helt við váða sjálfan (OH. 168, 37) þótti mǫnnum eigi þat miðr frá líkendum, hvernig skjótt ruddi samnaðinn, þá er til

þess tók (OH. 220, 16) nú er þat vili lendra manna, at einhvern veg skeri ór (OH. 52, 12) mun hafa umskipt hamingju með oss Sigmundi (Flat. I 552, 13) at láta þann verða fund okkarn jarls, er um skipti með oss (OH. 94, 12) um þenna mann man stórum skipta (OH. 140, 23) fær hann af brátt mikit fé, svá at hann setr af auðgan brátt (Flat. II 395, 18).

f) *begyndelse*, *ophör*, *adskillelse (forskjel, uenighed)*, *mangel*, især ved hefja — lúka, slíta, létta — skilja, greina — skorta, þrjóta, þrota.

hér hefr upp sǫgu Heiðreks konungs ens vitra (Herv. I, 1) lauk svá stefnu þessi (OH. 112, 20) lýkr hér þessi ræðu (Mork. 44, 12) sleit svá þinginu (OH. 140, 29) nú sleit þeiri vináttu maklega (OH. 212, 33) létti þysnum (OH. 48, 35) áðr þau skildi, mælti hon (OH. 124, 29) nú skilr þar með þeim (Flat. I 552, 10) minna mun skilja beinskeyti okkra (Hkr. 682, 8) skildi hér nú feigan ok úfeigan (Flat. III 409, 24) alt er lǫgin skilr á (OH. 65, 12) vandmæli þau, er lǫg vár greinir ok Uppsala lǫg (OH. 86, 11) þá skýtr í tvau horn með okkr (Mork. 36, 38) eigi skorti þar áfenginn mjǫð (SE. 76, 25) eigi skortir hann gull eða silfr á sér (OH. 108, 16) Hrapp þraut vistir í hafi (Nj. 87, 24) ef þik þrotar fǫng (Flat. III 403, 20).

4. a) *Situationen* (stillingen, forholdet, omstændighederne) i almindelighed underforstaaes navnlig som subjekt ved udtryk som: svá (e-n veg o. l.) er, verðr, ferr, gengr, kemr, er komit, sýnist, þykkir o. l.

svá er víst (Nj. 130, 14) þann veg er (Nj. 131, 37) er annan veg, en ek hygg, at þessi sveinstauli sé Ǫkuþórr? (SE. 31, 1) ef svá er, sem þú segir, at vér mynim ekki fá kornkaupin (OH. 114, 4) ef vér verðum áðr varir við, sem nú er (Konung. 39, 25) var þar it kærsta (OH. 124, 13) var þá við sjálft, at þeir myndi upp ganga á þat skipit (OH. 40, 19) var, sem hon væri skorpnuð við eld (Nj. 132, 11) svá man nú sem optar (OH. 117, 3) Ásbjǫrn svarar, at svá skyldi vera, sem konungr vildi (OH. 120, 9) séit er nú, hversu

vera vill (Nj. 130, 8) eigi fór þá svá, er vel vildi (Konung. 36, 33) it sama vill hér vera um hrakfarir várar fyrir Sigmundi (Flat. I 552, 11).

þá var, sem jafnan verðr, þar er menn verða allmjǫk druknir, at næsta dag eptir varast flestir við drykkinn (OH. 13, 27) sem síðan varð (SE. 35, 5) ef svá verðr, at ek deyja (Eg. 26, 7) annan veg ætla ek, at verði (Eg. 58, 10).

fór þá svá, sem Sigurðr sýr hafði getit (OH. 35, 17) mantu, hversu fór um sundit með okkr? (Hkr. 681, 34) svá hefir ok farit með oss, at ymsir hafa betr haft (OH. 29, 4) svá man nú ok fara, at ek mun eigi vera í móti Njáli (Nj. 124, 100) [1]).

Ásbjǫrn segir sǫgu þá, sem gengit hafði (OH. 120, 20) gekk því um hríð (Nj. 129, 103) eigi hefir því fjarri farit sem ek sagða þér, at þér mundi svá út ganga, at hvárki þér né oss mundi hamingja at verða (Eg. 57, 20).

kom svá, at þat varð at sætt (OH. 10, 19) vera kann, at þar komi, at þú ráðir fyrir skipunum (OH. 64, 6) svá er nú þó komit, at líf mitt liggr við (Nj. 124, 90) er jarl sá, í hvert efni komit var (OH. 40, 20) því er þungligar komit (Hkr. 673, 17) er nú þar komit, at honum renn í skap (Mork. 41, 25).

undarliga sýnist mér nú (Nj. 127, 32) sýndist nú ǫllum, sem Loki hefði látit leikinn (SE. 31, 15) honum þótti, sem þeir hefði þá engi fǫng at berjast við Óláf (OH. 41, 21) þykki þér nú vel þá, er þú sér mik (Mork. 38, 10) hversu lízt þér nú á mik (Mork. 38, 25) svá lízt mér, sem þessi mun mestr ætlaðr (SE. 32, 26) [2]).

---

[1]) Ved videre udfört analogi siges: e-m verðr, ferr e-n veg i betydn. "en viser sig, skikker sig paa en maade".

nú yrði þér þá skǫrulega (OH. 124, 86) kvað sér lítilmannliga verða (Nj. 132, 74) vel mun þér fara (Nj. 129, 40) þá má honum vel vera farit í mǫrgu (Mork. 87, 30) manngjarnliga mun yðr mér þykkja fara (Flat. I 555, 25).

[2]) Cfr. e-m gezt at, e-m finnst um; mér spyrst sem, mér heyrist sem.

svá *snerist*, at þér kómut í engan lífsháska (Eg. 33, 18) svá *gafst*, at hann þreytti hvern hest (Mork. 40, 39) mǫrgu hafði hann áðr blótat, þvíat honum *horfði* úvænna (Flat. II 72, 30) eigi þykki mér liklega horfa (Flat. I 555, 17) þar *lék* á ymsu (det gik op og ned Mork. 41, 13) svá *er háttat*, at ek vil beiða þik bóta (Flat. I 550, 22).

I lighed hermed siges ogsaa:

él eitt mun vera (Nj. 129, 20; d. e. det, som vi her oplever, er blot et forbigaaende uveir) ekki *líkar* oss, fyrr en þeir brœðr eru allir drepnir (Nj. 124, 7) verðr þá opt dregit til at miðla, svá at báðum skyli líka (Hkr. 682, 28) *kemr samt* með þeim Óttari svarta (Fsk. 70, 15) hversu *semst* með oss konungi (Eg. 15, 2) mun þá enn árœtast um gaman manna (Hkr. 681, 20) nú tekr mér at leiðast (Mork. 41, 21).

b) Som subjekt kan underforstaaes en ubestemt forestilling om *tid*, *sted og udstrækning* (i rum og tid), især naar prædikatet er *koma*, *líða* eller bestaar af vera, verða (gørast) med prædikatsord.

er kom at dagan (SE. 29, 8) er komit var at náttmáli (Konung. 39, 4) þá var svá komit morni, at menn fóru til tíða (Flat. III 405, 8) leið nú fram nǫkkura vetr (Flat. I 555, 14) nú líðr fram vetrinum (OH. 65, 31) er á leið daginn (Konung. 38, 11) er frá leið (OH. 82, 33) [1]) cfr. er þat allundarlegt, fyrst kynligast en því betra, er *síðar er* (Mork. 43, 31).

þar var herskátt mjǫk (OH. 91, 10) þeir Ásbjǫrn lendu utan at eyjunni, þar er úbygt var (OH. 116, 9) um uppdala ok fjallbygðir var þá víða alheiðit (OH. 46, 27) nú er þar hrísi vaxit um alla þá hæð (Dropl. 23, 13) þar var sjóbratt (Flat. III 408, 20) nú er snjálaust ok svellótt ok hart mjǫk í fjallinu (Flat. III 408, 24).

---

[1]) Ved videre fremskreden analogi siges: hvat leið drykkinum (SE 82, 12) leið at Gesti (Flat. I 555, 14).

skamt var þá til himins (SE. 34, 30) er skamt var milli þeira bœja (Hkr. 681, 12) Írar vaða út á sjóinn — var ekki djúpara, en þeim tók undir hendr (Laxd. 67, 6) skamt mun ok verða milli dauða okkars (Hkr. 168, 30) mun eigi langt til, at sama vandræði mun til yðvar koma (Eg. 7, 20) þá var eigi langt at bíða til þess (Fsk. 61, 2).

Der findes i græsk og latin analogier til den i C omhandlede sprogbrug. Enkelte verber staar i 3:die pers. ent. med udeladt subjekt, saaledes at der tænkes paa situationen, omstændighederne: *εὖ ἔχει, πολλοῦ δεῖ, εἰς τουτ' ἦλϑεν* — bene est, habet; stundom maa man tænke paa en vis handlende person; saaledes i bisætn., som föies til en inf., der udsiges almindelig, uden bestemt subjekt (Madvig, Græsk ordföiningslære § 144 A. 2; Madvig, Lat. sproglære 3:die udg. § 388 A. 2) og i enkelte staaende udtryk: *σημαίνει, σαλπίζει, κηρύττει* (Madv. Gr. ordf. § 7, a, 5). Men der har i disse sprog ikke heraf udviklet sig nogen udstrakt usus som i oldn. Saadanne analogier synes mig imidlertid at bestyrke rigtigheden af den fremsatte opfatning, at der oprindelig i disse udtryk staar for tanken som subjekt en vis handlende person, en virkende kraft eller forholdene og omstændighederne i alm. Men om dette er rigtigt, maa deraf ingenlunde sluttes, at den talende altid har gjort sig nogenlunde rede for forholdet og for, hvad der altsaa foranledigede den valgte taleform. Tvertimod har dette sikkerlig kun fundet sted i de sjeldneste tilfælde. Efterat först endel udtryk af denne art var kommen i brug, dannedes andre rent *uvilkaarlig* ved analogi, og adskillige er i det levende sprog vistnok tidlig gaaet over til staaende formler med fastslaaet konventionel betydning. Dette er imidlertid ikke andet, end hvad man jevnlig har anledning til at iagttage i alle sprog og til alle tider.

D.

1. Der gives endelig udsagn, hvori et prædikat i 3:die pers. ent. sættes forat udtrykke, at noget paa en vis tid indtræder eller finder sted, saaledes at der ikke tænkes paa noget *udenfor* liggende subjekt, hvorom prædikatet udsiges, men de to forestillinger, som forbindes, og forbindelsens henförelse til en tid (altsaa en fuldstændig sætning) — *alt indesluttes i et enkelt led, det nemlig, som ellers er bærer af prædikatforestillingen alene* [1]).

---

[1]) "Upersonlige" udsagn er en lidet heldig benævnelse bl. a. af den grund, at derunder indbefattes indbyrdes forskjellige udtryk. Saaledes vil man dertil henföre ikke blot, hvad der her omtales under C og D, men ogsaa udtryk, hvori subjektet er en infinitiv eller sætning (altsaa tillige B, 7). I den senere tid benyttes stundom betegnelsen "subjektlöse" sætninger. Men gives der i virkeligheden sætninger, som er subjektlöse? Svaret maa i sin almindelighed blive benegtende, fordi det maa siges at höre til sætningens begreb, at *to* forestillinger forbindes. Der maa da altid være subjekt og prædikat. Om det ene er udeladt, underforstaaes, mangler i det sproglige udtryk, for tanken er det, naar man gjör sig sagen klar, dog tilstede. Navnlig vil denne benævnelse ikke kunne anvendes paa de i C omhandlede tilfælde.

De udsagn, som behandles i D, udsondrer sig imidlertid tydelig som en egen gruppe, omend dennes grænser paa grund af sammenstödende analogier tildels bliver flydende og ubestemte. Her findes formelt ligesom i de tidligere afsnit intet subjekt, men kun prædikat. Men forskjellen er, at ikke som ovenfor et subjekt er *underforstaaet*. I *gefr byr, gerði storm* tænkes paa en kraft, som frembringer vinden; men ved *byrjar* kan der ikke tænkes paa *noget*, som *er* eller *bliver bör*. Ligesaalidt kan *dagar, várar, fjarar, dunar, ljómar* o. l. være: noget bliver dag, vaar, fjære, lyd, skin o. s. v. Meningen er aabenbart: bör, dag, fjære o. s. v. indtræder, lyd, skin o. s. v. giver sig tilkjende, bliver merkbar e. l. (I græsk og latin findes ved verber, som betegner veirlig o. l., enkeltvis som subjekt Zeus, Jupiter; den udtryksmaade kan dog ikke være oprindelig, men er opstaaet ved digterisk reflexion). Men er dette saa, indeholder disse udtryk ikke *en* forestilling, der da i tanken som prædikat er at knytte til en anden forestilling som subjekt, men paa en eiendommelig maade. *to* forestillinger (subjekt og prædikat), der er gaaet sammen i en uoplöselig forbindelse. Dette forhold viser sig ogsaa ved de under 2, c opförte passiver. Ved disse betegnes, at *virksomheden,* som verbet udtrykker, *indtræder* (sker, udföres) paa en vis tid.

Hvis man önsker at give denne gruppe et eget navn og i mangel af en bedre benævnelse vil kalde disse udtryk "subjektlöse", maa man da ialfald være sig bevidst, at betegnelsen ikke er adækvat.

2. Hertil hörer udsagn, dannede af

a) *intransitive* verber for at betegne (indtrædelse af) *dags-* eller *aarstid*, *atmosfæriske forholde*, *bevægelser i havet;* saaledes dagar, náttar, kveldar, mornar, myrkvar — várar, summar, haustar, vetrar — snjóvar, rignir, byrjar, — fjarar, flœđir.

at morni, þegar dagađi, stendr Þórr upp (SE. 33, 29) er mornat var mjǫk (Nj. 130, 28) er myrkva tók (OH. 85, 34) Ólafr fór, þá er várađi, austr til Eysýslu (OH. 18, 16) snjóvar þá á fyrir þeim ok vetrar (Flat. I 131, 14) byrjađi heldr seint (OH. 116, 3) fjarar nú undan skipinu (Laxd. 50, 11).

b) *intransitive* verber for at betegne *sanselige fænomener*, *legemlige fornemmelser*.

Ved analogi udvides denne sprogbrug videre. I lighed med *dagar, mornar, myrkvar* dannes f. ex. *er (verđr) ljóst, myrkt;* i lighed med *byrjar* faar man f. ex. *er vindlítit;* fra *e-m kólnar, hitnar* kommer man til *e-m er (verđr, gerist) kallt, heitt* o. s. v.

Og i lighed med de ved verbalt adjektiv (particip) med *vera, verđa* dannede former dannes ogsaa udtryk med vera og verđa med almindelige adjektiver forat betegne tilstand eller forhold overhovedet.

Men her er det, at grænserne, som nævnt, bliver flydende, idet der tildels samtidig gjör sig gjældende en videre udfört analogi fra den under C 4 b omtalte udtryksmaade.

Det moderne sprog ynder ikke subjektsudeladelser; det synes, som om saadanne har maattet vige for kravet til en koncis tankebetegnelse. Det er her ikke stedet til at gaa nærmere ind paa dette, men i al korthed kan peges paa fölgende: I de under A og B nævnte tilfælde vil det alene falde os naturligt at udelade subjektet ved *imperativ*, samt — omend ikke paa langt nær i samme udstrækning som i det gamle sprog — naar i en sammenhængende række udsagn en ny handling udsiges om det samme subjekt, som er nævnt i et sideordnet udsagn umiddelbart forud; ellers finder vi det nödvendigt at betegne subjektet ved nomen eller pronomen. Til C findes nu intet tilsvarende; en ubestemt handlende person udtrykkes alm. ved "en, man", og en ubestemt kraft og situationen som subjekt ved ("noget"), "det". Det ubestemte "det" er nu ogsaa som formel subjektsbetegnelse trængt ind i udtryk, som svarer til D 2 a og b. Alene ved passiver er noget af det oprindelige bevaret; her benyttes ikke "det", men for at udtrykket ligesom ikke skulde blive for nögent, tilföies gjerne den tonlöse stedspartikel "der". Dette "der" kan da ogsaa forekomme ved udtryk af "være, blive" med tilföiet adjektiv ("der var fattigt i huset; nu bliver der stille).

dunar í skóginum (SE. 30, 1) kvað þorsteinn svá hátt, at gall í múrnum (Grett. 195, 22) sá hann, hvar geislaði ór steininum (Flat. II 297, 36) ljómaði víða af um sjáinn, er sólin skein á (Flat. I 478, 16).

súrnar í augunum (Nj. 130, 12) þóttist Sighvatr finna, at konunginum svalaði (Flat. II 112, 1) tók konungi at orna undir feldinum (Flat. II 112, 6) batnaði Agli (OH. 169, 6) bœttist honum harms sins (Hkr. 673, 34).

Saaledes ogsaa: gneistar, glitar, brakar, ilmir, e-m hitnar, og i *uegentlig* betydning þrútnar með þeim, svall með þeim, tók þá at harðna í skapi (se Fritzners ordbog).

c) *passiv* af *transitive* eller *intransitive* verber for at betegne at *virksomheden indtræder eller finder sted;* verbets styrelse i genitiv eller dativ kan tilföies.

ef um er rœtt (Hkr. 673, 30) blásit er jafnan til móts eða til skipdráttar (Mork. 36, 33) reynt er um þenna leik (SE. 31, 37) verðr þá opt dregit til at miðla (Hkr. 682, 28) var svá gert, sem Erlingr mælti (Konung. 37, 7) var þá fast sótt at merki Erlings jarls (Konung. 42, 18) honum myndi helzt misgørt í vera (Nj. 124, 114) þá er skamt at bíða, áðr gengit er hjá úti (Flat. III 404, 22) þeir þrándr brendu vita, ok var róit til þeira (Flat. I 551, 27) varð heldr síð gengit til hámessu (OH. 118, 22) [1]).

er Sigvalda lítt við orrostuna getit (Fsk. 63, 28) ek treystumk eigi, at þín verði gætt, ef þú ert með hirðinni (Mork. 41, 39) er lokit var guðspjalli (OH. 119, 8) hvárt varð honum þessa nakkvat hefnt? (SE. 39, 22) þar hafði slátrat verit uxa einum (Nj. 129, 85).

3. I lighed hermed dannes udsagn af vera, verða (gerast) med nominalt prædikatsord, dels med samme betydning som under 2 a) og b) anfört, dels (nærmest i analogi med 2 c) for at betegne en tilstand, stilling, forhold overhovedet.

---

[1]) Sjelden dannes paa samme maade lignende udtryk af reflexivformede verber: þá er um var búizt í stofunni (OH. 117, 33).

um morguninn er ljóst var orðit (OH. 113, 30) þá var myrkt af nótt (OH. 226, 9) var vindlítit (Laxd. 50, 2).

mér var heitt fyrir stundu (Flat. II 112, 8) honum hafði orðit ákafliga heitt um daginn (Flat. II 112, 2) konunginum var kalt (Flat. III 240, 11) gerðist honum kalt á hestbaki (Flat. 240, 10) mér er þungt (Vigagl. 3, 32) þat verðr stundum, at mǫnnum verðr harms léttara, ef um er rœtt (Hkr. 673, 30).

til vista var eigi gott (SE. 28, 38) allmisjafnt varð til fengjar (OH. 92, 20) þunt mundi vera um merkistǫngina (OH. 206, 32) hvárt verðr eigi svefnsamt á nætrnar (Nj. 132, 107) ef þess verðr auðit (Nj. 124, 132) mun þessa aldri víst verða (Flat. I 554, 36) ekki varð sǫgulegt um þeira ferð (Flat. III 404, 11) þar var vingott með þeim (OH. 55, 19).

var honum því kunnigt um konungsríki hans (OH. 1, 21) var landsmǫnnum betr viljat at hafa samlenda konunga yfir sér (OH. 25, 28) mér er úfœrt í eyjar (OH. 99, 7) er hon fann, at konungi var skaplétt (OH. 58, 19) er engum yðrum manni kvæmt í Noreg (OH. 58, 23) feitt er mér enn of hjartarœtr (OH. 223, 25) verðr mér vandgætt til skaps konungs (OH. 114, 19) ekki mun mér um þetta einarðarfátt verða (Nj. 132, 22) varð þeim ilt til liðs (OH. 12, 27).

M. Nygaard.

Om Svipdagsmál.

(Forts.)

Om forholdet mellem Grógaldr og Fjǫlsvinnsmál.

Den nære forbindelse mellem Grógaldr og Fjǫlsvinnsmál er med afgjörende grunde paavist af Bugge og Grundtvig. Vi skal her ikke gjentage disse argumenter, blandt hvilke Sveidalsvisen, der har bevaret den oprindelige enhed, er det mest iöinefaldende. Vi skal indskrænke os til at supplere beviserne ved at henvise til enkelte ligheder i udtryksmaaden mellem de to digte, hvilke sammen med den i dagen liggende sammenhængs- og tankeenhed gjör det umuligt her at nære tvil. Gróg. 4^{1-2}: Fjǫlsv. 45^{5}; Gróg. 4^{5}: Fjǫlsv. 48^{2}; Gróg. 4^{6}: Fjǫlsv. 47^{4-5}; Gróg. 11—12: Fjǫlsv. 47^{3}. Navnene Menglǫđ, Mimi(r) og Urđr er fælles for begge digte. Grógaldrs fjöturr og forađ er antagelig identiske med Fjǫlsvinnsmáls. Af sjeldnere ord har de to digte fölgende fælles: árna, sefi, lúđr (i Gróg. muligens skrivfeil), of aldr; mindre vegt tilligger ord som munir (der forekommer gjentagne gange i begge digte), mǫgr, bjarga o. a.

I Sveidalsvisen formidles overgangen mellem det til Gróg. og det til Fjǫlsv. svarende afsnit ved et eneste vers, hvori det siges, at Sveidal rider over det brede hav og gjennem de grönne skove (C). Paa lignende maade omtales Skirnes reise i Skírnismál kun i et vers, nemlig i nogle ord, som han siger til hesten, og hvoraf fremgaar, at færden foregaar gjennem mörke, over vaade fjelde og tursernes folk til den

mægtige jætte. I Svipdagsmál mangler enhver omtale af denne reise, hvilket imidlertid ikke er bevisende for, at en saadan ikke engang har staaet der; ti Fjǫlsvinnsmál viser ved sin abrupte begyndelse med et 'hann' uden foregaaende substantiv, at noget er bortfaldt. Isaafald maa ogsaa her skildringen have været ganske kort; ti, som Bugge bemærker (Forhandl. i Vidensk.-Selskabet i Christiania 1860, s. 132): "En udförligere episk fremstilling af denne Svipdags omflakken kan umulig have hört til samme digt som Fjǫlsvinnsmál; ti en episk digtning kan ikke bruge ljóđaháttr, der er talemetrum". Men der er ogsaa en anden mulighed: "Forfatteren af Svipdagsmál kan have fortalt om reisen i prosa, ligesom vi i samlingen Sæmundar Edda finder prosastykker, der forbinder de i ljóđaháttr forfattede digte" (Bugge). Större vanskelighed bereder den omstændighed, at der mellem Grógaldr og Fjǫlsvinnsmál er et sprang i udviklingen, som ved förste blik synes at forudsætte udfald af et længere afsnit, der har indeholdt momenter til belysning af sidstnævnte digt.

Vi har tidligere henvist til ligheden mellem de gaver, som Sveidals moder skjænker sönnen, og de klenodier, som Olwens fader forlanger af Kulhwch, för han vil give ham sin datter tilægte. Paa dette punkt viser saavel Hjálmtérs saga som Himinbjargar saga en nær overensstemmelse med den kymriske fortælling: i Hjálmtérs saga paalægger kongen beileren vanskelige opdrag; i Himinbjargar saga er visse vanskelige pröver knyttede til befrielsen. I disse tre sagnfremstillinger opnaar beileren ikke sit önske straks han kommer til brudens bolig, men först efterat have opfyldt visse betingelser. Ogsaa efter Svipdagsmál kommer helten to gange til borgen og erholder först anden gang sin brud. At ved Fjǫlsvinnsmáls begyndelse Svipdag allerede tidligere har været paa stedet, hvilket i Grógaldr ikke er tilfælde, fremgaar af Fjǫlsvinnsmál str. 5: augna gamans fýsir aptr at fá; ligesom af str. 49: at þú ert aptr kominn, mǫgr! til minna sala.

Han har den förste gang endog været inde i ásmegirnes sal Lýr og der seet den mysteriöse gjenstand, som han ved andet besög hentyder til, idet han staaende udenfor indhegningen spörger: hverr þat gǫrði, er fyr garð sák innan ásmaga.

To ting er i Svipdagsmál omgivne af en, som det synes, ugjennemtrængelig dunkelhed: hvad der har bevirket, at Svipdag maa gjentage sit besög, og hvad de vidlöftige spörsmaal angaaende stedets undre har for en betydning i digtets komposition. Ti at samtalen skulde tjene til at beskrive rækken af de midler, der maa anvendes for at beseire den trolddom, hvorunder Menglod og hendes verden hviler, strider, som Grundtvig II, 671—7 bemerker, mod selve pointet i Svipdagsmál saavelsom i Sveidalsvisen, der forudsætter som eneste betingelse, at helten er den rette. Eller skulde der alligevel være flere betingelser, som maa opfyldes? Nærmere beseet, lader der sig herpaa svare baade ja og nei. Vi har gjentagende henvist til, hvorledes saavel omkvædet i Sveidalsvisen som Grógaldr str. 14 indskjærper den overordentlige betydning af, at helten paa et bestemt tidspunkt forstaar at belægge sine ord vel, og at denne formaning sikkerlig maa have hensyn til samtalen med vogteren. Men hvad bliver saa forholdet mellem den "eneste betingelse" og denne samtale? eller er der i virkeligheden to betingelser, som maa opfyldes, for at helten kan naa sit maal? Paa en vis maade; eller rettere, den anden betingelse er som en klausul knyttet til hovedbetingelsen: det er ganske vist saa, at hovedsagen er, at helten er den rigtige brudgom, men han maa tillige ved at stille de rette spörsmaal legitimere sig som saadan. Dette har Svipdag, efter vor mening, ved sit förste besög undladt at gjöre.

Vi er herved förte ind paa et motiv, som danner kjærnepunktet i de saakaldte "gralsögninger". Gralbesidderne bebor en vanskelig tilgjængelig borg, der kun kan findes ved skjæbnens hjelp. Den nye gralbesidder skal opsöge den sidste og af ham modtage gralen. Derved skal han give sig tilkjende

som den berettigede efterfölger ved at stille spörsmaal om gralborgens undre og deres betydning. Dette spörsmaal undlader den uerfarne gralhelt ved förste besög i borgen, men stiller det anden gang med bevidsthed og hensigt. Vi har tidligere hævdet, at Svipdagsmál henviser til en kymrisk kilde, der er sammensmeltet med fastlandets gralsagn, med hvilke den bl. a. havde sit kjærnepunkt tilfælles: befrielsen af jomfruen, der i gralsagnene optræder som en episode ved siden af selve gralsögningen. Denne antagelse synes os den eneste, der er istand til at bringe forstaaelse af vort digt.

Ved denne forklaring tör nok et spörsmaal finde sin lösning: hvorfor i det nordiske digt det förste besög ikke er beskrevet. Her har den kilde, hvortil vi ved omtalen af gralsagnet og dets forhold til vort digt gjentagne gange har tyet, prosaromanen Perlesvaus, samme eiendommelighed: ogsaa her hentydes kun til Percevals förste besög som en bekjendt sag, og alene det andet besög skildres udförligt.

Fjǫlsvinnsmál.

1. *Introduktion,* str. 1—8.

1. Útan garða
hann sá upp um koma
þursa þjóðar sjǫt [1]).
Fjǫlsviðr: "Hvat's þat flagða,
es stendr fyr forgǫrðum
ok hvarflar um hættan
loga? [2])

2. Hvers þú leitar,
eða hvers á leitum est,
eða hvat vilt, vinlauss, vita?
úrgar brautir [3])
árnaðu aptr heðan,
áttat hér, verndarvanr! [4])
veru."

[1]) "Saa Svipdag tursefolkets boliger komme tilsyne, hæve sig op over horisonten".

[2]) Sl. Ketils s. hœngs: hvat er þat flagða, er etc.; hvat er þat býsna, | er ek á bjargi sé, | ok gnapir eldi yfir. "Skulde indledningen röbe kjendskab til begyndelsen af Hárbarðsljóð? jvf. dette digts str. 1: hverr er sá sveinn sveina, | er stendr fyr sundit handan". (Bugge.)

[3]) Sl. Rígsþ. 39: úrgar brautir; Skírn. 10: úrig fjǫll.

[4]) Som mangler beskyttelse.

3. Kómumadr [1]): "Hvat's þat
flagða,
es stendr fyr forgarði
ok býðrat líðǫndum lǫð? [2])
sœmðarorda lauss [3])
hefir þú, seggr! [4]) of lifat,
ok haltu heim heðan [5])."

4. Fjǫlsv.: "Fjǫlsviðr ek heiti,
en ek á fróðan sefa,
þeygi em ek míns mildr
matar [6]);
innan garða
þú kemr hér aldregi,
ok dríf nú vargr at vegi [7])."

5. Kómum.: "Augna gamans
fýsir aptr at fá,
hvars getr svást at sjá [8]);
garðar glóa
þykkjumk um gullna sali,
hér munda ek eðli una."

6. F.: "Segðu mér hverjum
est, sveinn! of borinn
eða hverra est manna
mǫgr? [9])"
K.: "Vindkaldr ek heiti,
Várkaldr hét minn faðir,
þess vas Fjǫlkaldr faðir.

7. Segðu mér þat, Fjǫlsviðr!
es ek þik fregna mun
ok ek vilja vita [10]):
hverr hér ræðr
ok ríki hefir
eign ok auðsǫlum?"

8. F.: "Menglǫð of heitir,
en hana móðir af gat
við Svafrþorns [11]) syni;
hon hér ræðr
ok ríki hefir
eign ok auðsǫlum."

---

[1]) Et senere ord: Flat. II, 184 (kvomumanninn om Oden hos Kong Olav); Ísl. sǫg. II, 484; Blómstrvalla saga, passim; visen om Steinfin Fefinson B, 1: deð var(ð) einom komumanne.

[2]) Sl. Vafþr. 8: laðar þurfi; Hávam. 4.

[3]) Uden hæderlig omtale; eller: som ikke forstaar at före sömmelig tale.

[4]) "Seggr kan være tiltaleord her som Skírn. 5". (Bugge.)

[5]) Sl. Reginsm. 9: ok haldit heim heðan.

[6]) Jfr. Hugsv. 58[3]: ok vert þins mildr matar.

[7]) "Min formodning 'at viði' stöttes ved Fas. II, 119: ok skríðr sem vargr af viði." (Bugge).

[8]) "Den, der ser noget tiltalende, önsker atter at fryde sine öine dermed." Sl. det nyisl. ordsprog: aptur fýsir elskuga sins augnagamans (H. Scheving). Hertil str. 48: forkunnar sýn | mun flestan glaða, | hvars hefir við annan ást.

[9]) Sl. Fáfnismál 1: hverjum ertu, sveinn! of borinn? | hverra ertu manna mǫgr? Ogsaa Sigurd dölger sit navn.

[10]) Sl. Skírn. 3: Segðu mér þat, Freyr, | fólkvaldi goða! | ok ek vilja vita.

[11]) Rettet for Svafrþorins: Þorn, Þyrnir og Þorinn er alle jættenavne.

Denne indledning skildrer altsaa Svipdags komme til turseborgen, foran hvilken han træffer en vogter, hvis mindre höflige tiltale han besvarer med samme mynt. Denne vogter giver sig navnet Fjǫlsviðr[1]), der vel er at betragte som et slags tilnavn, saameget mere som det af ham selv forklares som begrundet i hans visdom. Svipdag udtaler nu paa sin side, at hans længsel har fört ham tilbage til borgen, hvor han kunde önske at leve (hér munda ek eðli una: sl. una lífi, leve lykkelig). Herpaa svarer Fjolsvin ved at spörge om hans navn og slegt, altsaa omtrent som han vilde sige: det kommer an paa, om du er den rette. Ligesom Fjolsvin meddeler heller ikke Svipdag sit rette navn, men opgiver et slegtregister, der symbolsk betegner ham som et naturvæsen. Han spörger nu om borgens hersker og faar svar.

Denne scene afviger ikke meget fra den almindelige type for fremmede vandreres modtagelse ved ankomsten til fornemme folks bolig. I Gripisspá t. eks. træffer Sigurd foran Gripes hal vogteren Geitir, hvem han spörger om kongens navn; Geite giver ham besked om, hvem der 'ræðr fastri foldo ok þegnom', samt forlanger at faa vide gestens navn, för han melder kongen en fremmeds komme; Sigurd siger om sin fader og moder. Men navnlig viser dette afsnit med hensyn til sceneri saavelsom til det sproglige udtryk megen lighed med Skírnismál, der utvivlsomt har været et af forfatterens forbilleder. Efter en reise gjennem mörke, over vaade fjelde og gjennem tursernes folk (þursa þjóð) kommer Skirne til den mægtige jættes bolig. Om denne er der en skíðgarðr, ligesom i Fjǫlsv. en forgarðr (beskyttende gjerde). Gerds bolig er, ligesom Menglods (og Sigrdriva-Brynhilds) forsvaret af en flagrelue. Det förste menneske, Skirne möder, er en 'féhirðir á haugi', med hvem en samtale knyttes, idet Skirne spörger,

[1]) Medens i Grímn. og SE. I, 86 Fjǫlsviðr ("den megetkloge") er navn paa Oden, forekommer det i SnE. II, 470, 558 blandt dverga heiti, hvilket uden tvil skyldes indflydelse fra Fjǫlsvinnsmál.

hvordan han kan slippe ind i borgen; ogsaa Fjolsvin har vel oprindelig været hyrde: sl. jættehyrden paa haugen i Kulhwch og Olwen, hyrden i Sveidalsvisen, hyrden paa haugen i Svend Vonved. I samtalen mellem Fjolsvin og Svipdag stemmer de stadig tilbagevendende linjer 'segđu etc.' med Skírn. 3. I Gymes gaard er der ingen mangel paa guld: efter Fjǫlsv. hersker Menglod over auđsalir [1]).

Tilslut er et ord at sige om den natursymbolik, der paa en umiskjendelig maade kommer tilsyne i Svipdagsmáls navne og forbinder dette digt nærmere med den kymriske fortælling, end tilfældet er saavel med de prosaiske affattelser, hvori ellers selve sagnet er renest bevaret, men indfört i nye omgivelser med nye navne, som med Sveidalsvisen, der overhovedet kun byder os heltens navn. Ligesom Svipdagsmál og Skírnismál [2]) er, efter Rhýs, Lectures s. 486 ff., ogsaa den kymriske fortælling oprindelig en solmyte og har i sine navne bevaret mindet herom. Det skal, tror vi, vise sig, at betydningen af disse kymriske navne maa have været forstaaelig for den, der först omsatte det wallisiske sagn til nordisk sprog.

I Fjǫlsv. 6 betegner Svipdag sig ved symbolske navne, der levende erindrer om Vafþrúđnismál str. 27: Vindsvalr heitir, | hann er Vetrar fađir, | enn Svásuđr Sumars [3]). I overensstemmelse med denne navngivning bliver Svipdag en vaar-, lys- eller solheros: ti hans fader er Fjǫlkaldr's (= Vetrar)

---

[1]) Samme udtryk i SnE. I, 716. Udtrykket 'garđar glóa of gullna sali' minder om Konrađs saga: ok alt þar ... þótti honum viđ gull glóa (om Babylon); om Vǫluspás beskrivelse af Gimlé: sal gulli þakđan; SnE. I, 78 om Glitne; Grímn. 8 om Valhal: en gullbjarta Valhǫll; Skíđaríma 68 om Valhal: borgarturnar glóa sem gull, 69: sem víss er í auđr ok sæla; Vǫluspá 37 om Sindres guldsal; Fáfn. 42 om Sigrdrivas hal: ór ódøkkum ógnar ljóma; om det gyldne slot i Rosengarten (Meyer, Germ. Myth. § 178). Se forövrigt til str. 32 (auđrann).

[2]) Sml. Sijmons i Pauls Grundriss der germ. Phil. II, s. 24—5.

[3]) Sml. SnE. I, 82: Vindsvalr, hann er Vásađar son, ok váru þeir áttungar grimmir ok svalbrjóstađir, ok hefir Vetr þeirra skaplyndi. Vindsvalr nævnes blandt jǫtna heiti.

sön Várkaldr, og han selv kalder sig Vindkaldr, et navn der minder om udtrykket i str. 47: þaðan (fra min fader) rákumk vindar kalda vegu. Paa lignende maade, eller omvendt, bærer en anden vaargud, Heimdal, tilnavnet Vindhlær, den vindmilde [1]). I str. 47, hvor Svipdag nævner sit rette og egentlige navn, kalder han sig sön af Sólbjartr, den solklare, hvilket kunde passe som tilnavn til den straalende Fröi, solskinnets herre (SnE.). Samme anskuelse af heltens natur ligger aabenbart ogsaa til grund for valget af navnet Svipdagr [2]), tydet som 'den der har udseende (svipr) som dagen'. Svipdag, hvis udseende ligner dagen, Solbjarts sön, er Kulhwch, hvis moder er Goleuddydd, der betyder 'lys som dagen, daybright' (kymr. dydd = dag; sl. Rhýs, Lectures s. 486). Atter anderledes giver Hjálmtérs saga udtryk for samme opfatning, idet den gjör helten til sön af Yngve, hvilket jo er et andet navn for solguden Fröi; dette faktum bestyrker den antagelse, at Fjǫlsvinnsmáls Solbjart er en betegnelse for Fröi.

---

[1]) Sml. Aarböger for Nord. Oldk. f. 1891, s. 271—2, hvor jeg har fremstillet den hypothese, at det er ved indflydelse af Jupiter Hammon, at Heimdal fra at være en sagnheros er ophöiet til aas, ligesom jeg heraf forklarer hans væderskikkelse, hans stilling som vaargud og andet mere. I den middelalderlige astrologi identificeredes nemlig stjernebilledet aries, der er Aprils tegn, med Hammon, saaledes t. eks. i Hygins Poeticon Astronomicon, hvor der handles udförlig om Hammon 'cum arietinis cornibus, qui arietem inter sidera figuravit, ita ut, cum Sol in ejus foret signo, omnia nascentia recrearentur, quæ veris tempore confiunt'.

[2]) Navnet Svipdagr forekommer i den gamle literatur flere gange. I Sagan af Þjalar-Jóni er Svipdagr sön af Dagr og konge i Rusland; hans sön er Þjalar-Jón. I Svipdags þáttr (Hrólfs saga kraka, kap. 18 ff.) omtales tre brödre: Svipdagr, Beigaðr og Hvítserkr. I SnE. I, 394 omtales blandt Rolv krakes berserker 'þeir brœðr Svipdagr ok Beiguðr'; sl. SnE. III, 294 om Svipdagr og Geigaðr. Heimskringla s. 20: Svipdagr ok Geigaðr, ágætir menn báðir ok hinir mestu kappar; ib. s. 30, 32, 34: Svipdagr blindi, der raadede for Tíundaland. Saxo har navnet Svibdagerus paa en norsk konge samt (i Starkadsagnet) Suibdauus = Ynglingasagas Svipdagr. I angels. forekommer navnene Svipdæȝ og Svefdæȝ; sl. SnE. I, 26: Sigarr, faðir Svebdegg, er vér kǫllum Svipdag. Herom Grimm, Mythol.[1] s. 202—3, 706. Om navne paa -dæȝ i Odensgenealogier se Bugge, Studier s. 554.

Ligesom Svipdag er sat i forbindelse med guden Fröi, saaledes minder hans brud dels om gudens söster Fröia dels om hans elskede Gerd. Hendes navn: Menglǫđ [1]), den halssmykkestraalende, henleder tanken paa Fröias berömte Brísingamen, ved hvilket mange har tænkt paa solen, ligesom Menglod i str. 42 kaldes 'in sólbjarta [2]) brúđr'. Den af Hjalmter befriede mö, hvem han senere ægter, bærer navnet Alvsol [3]): Fröi er Alvheims herre. Naar i Skírnismál str. 4 Fröi forklarer grunden til sin sorg saaledes: því at Álfrǫđull | lýsir um alla daga | ok þeygi at mínum munum, synes her Álfrǫđull [4]) at være en poetisk betegnelse for Gerd, om hvem samme digt beretter, at hendes arme lyste, saa luften og vandet gjenstraalede deraf. Da nu rǫđull er synonymt med sól, bliver Álfrǫđull væsentlig samme navn som Álfsól, hvilket bestyrker den antagelse, at Alvsol i Hjálmtérs saga oprindelig har været et tilnavn til Hervǫr, ligesom Alvrodul er en betegnelse for Gerd.

Efter disse sammenstillinger er ligheden mellem Fröismyten, og navnlig Skírnismál, paa den ene side og vort sagn

---

1) Navnet Menglǫđ forekommer i Þáttr Orms Stórolfssonar (Flat. I, 429—30, Fornm. s. III, 221—5): Hun er her en stor og skjön, smukt klædt kvinde, datter af Ófótan nord i Ófótansfjǫrđr. Hendes halvbroder er Bruse; de har samme fader, men hendes moder er et menneske, hans derimod en 'kolsvǫrt ketta'. De to ligger i strid. Menglǫđ skjænker Orm styrkehansker. Til gjengjæld dræber Orm Bruse og dennes moder og giver Menglod deres rige.

2) I Helg. Hund. II, 45 kaldes valkyrjen Sigrun sólbjǫrt, sađrœn og gullvarid (i 48: hvít). I Málsháttakvæđi 11 kaldes en finnekvinde sólbjǫrt. I Fornald. s. II, 894 dysser en Sólbjǫrt isövn ved en drik af et mjödhorn. Sólbjört engla fylking, Krosskv. 31. Hávam. 97: sólhvít, om Billings mær. Om jomfru Solentaa(r), d. e. solklar, se DgF. IV, 623. I visen om Solfager og Ormekongen (Landstad LVI) heder den bortförte mö Solfager.

3) "Ligesom i Hjálmtérs saga finder vi Álfsól og Hringr forbundne i Arngrim Jonssöns Supplementa, se Munchs Norske Folks Historie a 274. Hjálmtérs saga röber her vel kjendskab til et tabt stykke af Skjǫldunga saga, der har været Arngrims kilde." (Bugge).

4) I Sigurđarkviđa in skamma, str. 55, heder det: sú mun hvítari | enn inn heiđi dagr | Svanhildr vera | sólargeisli: her er sólargeisli vistnok epithet til Svanhildr; sml. Svanhild Sólaljóma i en færöisk vise.

paa den anden ikke længre indskrænket til Sveidalsvisen (sl. især hesten og sverdet samt skildringen af reisen) og Svipdagsmál, men udstrakt til at omfatte Hjálmtérs saga. At i denne henseende Himinbjargar saga ikke staar alene, beviser navnet paa bruden: Ingigerðr, d. e. Yngvi-Gerðr, Fröis Gerd [1]), saavelsom selve heltens navn: Sigurðr; ti Sigurðr kaldes i Sigurðarkviða hin skamma, str. 24, 'Freys vinr' (sl. Grimm, Mythol.[1] s. 192). Overensstemmelsen synes fölgelig at have tilhört sagnet i dets ældste nordiske form.

Men for at kunne vurdere og udnytte disse paralleler mellem Fröismyten og vort sagn er det nödvendigt at undersöge, hvorvidt ikke ogsaa den kymriske fortælling frembyder analogier. Med hensyn til forholdet Solbjart-Yngve = Fröi som Svipdag-Hjalmter-Sigurds fader yder, som vi har seet, den kymriske historie vel en lighed, nemlig i moderens navn, men ingen fuldkommen overensstemmelse: analogien er netop kun af en saadan art, at den kan have bevirket en beröring mellem vort sagn og Fröismyten. For forholdet Solbjort-Alvsol-Ingegerd = Alvrodul-Gerd frembyder Kulhwch og Olwen intet tilknytningspunkt: navnet Alvsol maa ligefrem være dannet efter Alvrodul. Omtrent som ved förste punkt stiller sagen sig ved navnet Menglod, der ligesaavel kunde passe paa Fröia som paa Olwen og saaledes ligeledes synes vel egnet til at danne et forbindelsesled mellem de to sagn. Olwens skjönhed beskrives saaledes: pigen var klædt i en kjole af flammefarvet silke, og om hendes hals var et smykke af rödt guld, paa hvilket var kostbare smaragder og rubiner; hendes hoved var gulere end gyvelens blomst, og hendes hud hvidere end bölgens skum, og hendes hænder og fingre skjönnere end skovanemonens blomster midt i engkildens spröit; den tæmmede falks öie, den tre gange mutede falks blik var

[1]) Sl. Saxos Frogertha (Frögerd). — Tör man her minde om den unge og skjönne prestinde, Freyskona, som efter Fornm. s. II, 73—78 i Sverigeförtes gjennem landet paa en vogn sammen med Fröis billedstötte?

ikke klarere end hendes; hendes barm var mere snehvid end den hvide svanes, hendes kind rödere end den rödeste rose; hvo der saa hende, grebes af kjærlighed; fire hvide treklöver sprang frem, hvor hun traadte: derfor kaldtes hun Olwen. Sammenlignes hermed skildringen af Hervor i Hjálmtérs saga, viser der sig en saa nær overensstemmelse, at ingen vel kan betvile den intime forbindelse: en mö saa skjön, at de aldrig havde seet magen, hendes haar var som guld, ansigtet hvidt som sne, kjödet skjært som lilje, öinene fagre som karfunkler, og kinderne lige rosen [1]).

Efter alt dette forekommer den rimeligste forklaring af forholdet mellem Fröismyten og vort sagn os at være den, at der mellem nævnte myte, navnlig saaledes som den fremtræder i Skírnismál, og den kymriske fortælling har bestaaet saa mange lighedspunkter [2]), at den, der overförte den sidste til nordisk sprog, ganske naturlig ledeledes til at hente navne og træk fra den kjendte myte, ligesom mangt og meget tyder paa, at den samme proces har gjentaget sig ogsaa ved de senere optegnelser. Denne lighed rammer navnlig det rent mytiske element og bunder deri, at der overalt ligger en solmyte til grund. Hvorvidt selve denne solmyte gaar tilbage til en for keltisk og germansk fælles urtype, eller disse forestillinger er overförte fra den ene race til den anden, ligger udenfor vor opgave at undersöge.

Om brudens moder fortæller hverken Svipdagsmál eller den kymriske fortælling noget. Derimod nævnes beggesteds hendes fader. Denne siges i Fjǫlsvinnsmál at være sön af

---

[1]) "Den kymriske digtnings skildring af kvindelig skjönhed synes at at have paavirket den nordiske balladedigtning. Landstad s. 387 har fölgende stev: Háriđ ha' hon som tiriltunga | og halsen var som ei mjöll, | og augo var i hausen sjá | som sóli kom upá fjöll. Dette vers synes at höre hjemme i visen om Vilgaar, hvor jeg har hört: Hendanne hev ho som fökjefonne | å halsen liksom mjödd, | so æ' fruva Svanelill | som sole ry av fjödd." (Bugge).

[2]) Sml. Rhŷs' bemerkning, Lectures s. 492: "Historien om Kulhwch læses i korthed i digtet om Skirne."

Svafrþorn, i hvilket navn Grundtvig, DgF. II, 671, har seet "en med flid fordunklet omskrivning af den svefnþorn, hvormed Brynhild blev stukket". Denne forklaring synes os væsentlig at ramme det rette. I Sólarljóđ 80 omtales röverne Svafr og Svafrlogi (eller Sváfarr og Sváfarlogi); denne strofe hörer efter Bugge til digtets begyndelse, hvor der berettes om, hvorledes en röver sviger den anden i sövne, og Svafr er navnet paa den sovende röver, Svafrlogi er den, der sviger ham. Herefter synes svafr- (eller sváfur-?) at være et nomen agentis til verbet sofa. Ved Svafrþorn har vore forfædre vistnok tænkt paa Oden, der stak Sigrdriva med sövntornen. Fölgelig er Menglod af Odens æt, nemlig hans sönnedatter — et passende parti for solgudens og jordens [1]) sön. Den af Grundtvig uden hensyn til den kymriske fortælling opstillede tydning af navnet Svefnþorn faar ved at sees i lys af sagnets kilde en kraftig stötte. Olwens fader er Yspaddaden, hvilket betyder 'hagtorn'; om dette navn ytrer Rhýs, uden at kjende dets nordiske ækvivalent, at "det minder om vintertornen, hvis stik voldte Sigrdrivas sövn, og om misteltenen, som voldte Balders död". En udvekst paa hagtornen kaldes i Tyskland endnu Schlafapfel eller Schlafkunz (Grimm, Mythol.[1] s. 1155).

2. *Jættesalen*, str. 9—12.

9. V.: "Segđu etc.:
hvé grind heitir,
es međ gođum sáat
menn it meira forađ?"

10. F.: "Þrymgjǫll [2]) heitir,
en hana þrír gerđu
Sólblinda synir;

[1]) Svipdags moder Gróa kan være opfattet som benævnelse paa jorden: sml. Gróandi, der efter Alvíssmál, str. 10, er alvernes navn paa jorden. Herved foröges hendes lighed med Rind, der i SnE. I. 320 kaldes Jarđar elja, med hvem hun i Grógaldr sammenlignes i sin egenskab af galdre-kvinde. Ten Brink (Pauls Grundriss II, 532) forklarer Fröi som solgud og sön af jorden.

[2]) "For Þrymgjǫll har flere afskrifter (deriblandt den bedste: cod. obl.) Þrymgǫll. Dette holder jeg for den oprindelige form. Þrymgǫll findes som

fjǫturr fastr [1])
verđr viđ faranda hvern,
es hana hefr frá hliđi."

11. V.: "Segđu etc.:
hvé garđr heitir,
es međ gođum sáat
menn it meira forađ?"

12. F.: "Gatstropnir heitir,
en hann gǫrvan hefik
ór leir-Brimis liđum;
svá hefik studdan,
at standa mun
æ međan ǫld lifir" [2]).

Det er et slemt sted, digteren her förer os til: to gange gjentages, at her er det störste 'forađ', netop samme ord som i SE. gjentagende bruges om dele af Helboligen. Grinden Þrymgjǫll, "den larmende", er aabenbart dannet med helgrinden [3]) som mönster. Dennes navn er efter SnE. II, 494 Gjallandi. I Sólarljóđ 39 heder det om den: en Heljar grind | heyrđa ek á annan veg | þjóta þungliga. Af helgrinden er, som bekjendt, Valhals grind [4]) opstaaet, ligesom idethele Valhal er en senere omdannelse af Helboligen. Om Valhals grind siger Grímn. 22, at faa ved, hvordan den lukkes ilaas, altsaa vel ogsaa, hvordan den aabnes, ligesom vort digt siger, at grinden lænker hver den fast, som pröver at aabne den, et i folkeeventyrene velkjendt træk. Der kastes herved lys over den tilsyneladende modsætning mellem udtrykkene 'forađ' og 'međ gođum'.

---

betegnelse for en meget stor kirkeklokke i et vers, som citeres i Olav Tordssöns grammatiske afhandling (Björn Olsens udg. s. 109 og 226); denne er skreven omkring aar 1250 (Björn Olsen s. XXXV—XXXVII). Den her citerede strofe, hvori Þrymgǫll forekommer, er mulig digtet af afhandlingens forfatter. Jeg finder det sandsynligst, at det er fra Fjǫlsvinnsmál, at Olav har kjendt ordet Þrymgǫll, som han har overfört fra den i hint digt behandlede hedenske forestillingskreds. Hvis dette er rigtigt, vinder vi herigjennem en tidsbestemmelse for Fjǫlsvinnsmál." (Bugge).

[1]) Bugge formoder: fjǫturr verđr fastr, eller: fastr verđr fjǫturr.

[2]) Sml. Vǫluspá 16: međan ǫld lifir; Gripisspá 23, 41: međan ǫld lifir.

[3]) SnE. I, 40, 178: Gjǫll er næst Helgrindum; Fornald. s. I, 437 (Herv. s.): hnigin er helgrind, haugar opnaz. Sl. ágrindr: Skírn. 35, Lokas. 63, Fjǫlsv. 26 (fyr nágrindr neđan = i Nivlhel).

[4]) Ogsaa kaldt ásgrindr: SnE. I, 212, 270.

Men det er ikke bare gjærdegrinden, som forsvarer adgangen mod ubudne gjester: selve husdören viser en lignende indretning; gaardens navn Gatstropnir [1]) betyder: den som klemmer aabningen sammen (Bugge). Man mindes herved om de 'zuschlagende berge', hvis jernport slaar i og klemmer hælen af den, der vil trænge ind (sml. E. H. Meyer, Germ. Myth. § 120, 321, 367; Laistner, Räthsel der Sphinx I, 323, 331) [2]). En saadan port omtales i Sigurđarkv. hin skamma, str. 69: hrynja hánum þá | á hæl þeygi | hlunnblik hallar | hringi litkuđ. I SE. II, 494 kaldes helporten 'blíkjanda bǫl'.

Denne gaard er bygget af Brimes lemmer. Efter Vǫluspá str. 37 er Brimir navn paa den jotun, hvis sal stod i Ókólnir. I SE. I, 198 kaldes salen selv Brimir. Med en kontamination af begge opfatninger lader Fjǫlsvinnsmál sin jættesal være dannet af Brimes legeme. ["Or Leirbrimis liđum er mulig paavirket af Vǫluspá 9 med den læsemaade, som cod. reg. har: or Brimis blóđi", Bugge]. I cod. reg. af SE. fölger umiddelbart efter omtalen af jættesalen beskrivelsen af straffestedet; denne rækkefölge forudsættes maaske i Fjǫlsvinnsmál, hvor Brimes hal fra at være et indifferent opholdssted — efter SE. sogar positiv godt — er blevet det störste 'forad'.

Det afsnit af Vǫluspá, hvortil str. 37 hörer, er — som E. H. Meyer, Vǫluspá s. 162 ff. har godtgjort — dannet

---

[1]) "Min formodning Gatstropnir har svag sproglig stötte. Den bedste afskrift har Gastrofnir, der stöttes ved Hoddrofnir Sigrdr. 18. Men förste led kan jeg ikke forklare, ti Rydbergs oversættelse (Undersökn. I, s. 566) 'den som tilbakavisar oinbjudue ankomlingar' forekommer mig lidet tiltalende". (Bugge). Maaske sammensat med gast, der i nynorsk betyder 'gjenfærd, aand', og rofnir, 'som bryder'.

[2]) Sml. Hnitbjǫrg, montes collisionum s. resonantes (Eg.), jættebjerget med digterdrikken. Tornehækken om Dornröschens slot slipper ingen lös, som forsöger at trænge gjennem. Foran Utgaard er en saa sterk grind, at Tor ikke kan aabne den. Med "zuschlagende berge" og Hnitbjǫrg sammenstiller Bugge Argonauter-sagnets Συμπληγάδες.

efter det virgilianske Orcus i Æneid. VI, 273 ff., den samme bog som har været forbilledet for Helboligens beskrivelse i SnE. (ib. s. 150), i forening med visionsliteraturen. Af denne kilde lader sig de nye træk i Fjǫlsvinnsmál 9—12 udlede. Æneid. VI, 548 ff. skildrer det mörke Tartarus, hvor titanerne, genus antiquum Terræ, straffes for sit overmod. Efter Servius ad 580 er disse skabt af Jorden for at hævne den paa guderne: sml. jætten leir-Brimir (cf. leir-jǫtun og Leirvǫr blandt trollkvenna heiti). Deres opholdssted er omgivet af mœnia Cyclopum educta caminis; disse kykloper er efter Hesiod tre i tallet: sml. de tre Solblindes sönner, som dannede helgrinden. Dens port er uhyre stor, men aabner sig kun, hult drönnende, for de dömte (tum demum horrisono stridentes cardine sacræ panduntur portæ): sml. navnet Þrymgjǫll og Gjallandi. Dens stolper (columnæ) er af den haarde diamant, og selv ikke himmelboerne kan bryde den op: sml. udtr. 'svá hefik studdan etc.' [1]) og grinden, som ikke kan aabnes. Har der her for vor forfatter foreligget andre nordiske kilder end de bevarede?

Til slutning skal vi endnu erindre om den i det tidligere afsnit givne forklaring af det tilsyneladende paafaldende forhold, at en borg, der skildres med farver hentede fra dödsboligen, træffes i umiddelbar nærhed af Menglods lyse sale: vi har her afbilledet af det dödsrige, hvis hersker truer Jomfrudronningen, og mod hvem Perceval beskytter hende (Perlesvaus).

3. *Vagthundene*, str. 13—18.

13. V.: "Segðu etc.:
hvé garmar heita,
es gífr-reka(r)
gera fyr hliði hlym?" [2])

[1]) Betydningen af studdr (forsynet med stötter) oplyses ved at sammenholde beskrivelsen af Glitnir i Grímn. 15: hann er gulli studdr med SE. I, 78: stoðr hans (Glitnis) ok stólpar eru af rauðu gulli.

[2]) Rettet for: giorþa fyrir lǫndin lim. Jeg antager, at skrivemaaden lym, hvorfor læstes lim, har foraarsaget forvirringen. Sl. Skírn. 10 prosa:

14. F.: "Gífr of heitir,
en Geri annarr,
ef þú vilt þat vita;
varðir 'ru níu [1])
es þeir varða [2]),
unz rjúfask regin [3])."

15. V.: "Segðu etc.:
hvárt sé manna nǫkkut,
es megi inn koma,
meðan sókndjarfir sofa?"

16. F.: "Missvefni mikit
vas þeim mjǫk of lagit,
síðans þeim vas varzla
vituð:
annarr of nætr svefr,
en annarr of daga,
ok kemsk þá vætr, ef þá
kom.".

17. V.: "Segðu etc.:
hvárt sé matar nǫkkut,
þats menn hafi,
ok hlaupi inn, meðan eta?"

18. F.: "Vængbráðir tvær
liggja í Viðofnis liðum,
ef þú vilt þat vita:
þat eitt's svá matar,
at þeim menn of gefi,
ok hlaupa inn, meðan eta."

Efter beskrivelsen af den uhyggelige jætteborg fölger, ved en noksaa naturlig idéassociation, omtalen af de glubske (sókndjarfir) uhyrer, som er satte til at holde troldpakket borte fra (gífr-reka = troldfordrivende) og vaage over det utilgjængelige tilholdssted for de ni gode möer. Ligesaa naturlig leder ved afsnittets slutning omtalen af hanen i Mimetræet tanken hen paa dette træ selv. Ligeoverfor dette forhold kan den indvending (der er fremsat af Möller, Germania XX) ikke tillægges afgjörende vegt, at der i disse seks vers foreligger to antecipationer, nemlig omtalen af de ni möer

---

hundar ólmir ok bundnir fyr skíðgarðs hliði. Bugge læser: er gífri æfagi | enga fyrr í lǫndum leit (sl. Ketils s. hœings), hvilket i palæografisk henseende staar overleveringen ligesaa nær (gífri forstaaet som komparativ).

[1]) Rettet for: varðir ellifu. Jeg antager, at ligheden mellem hundene (garmar) og Odens ulve har bragt en afskriver paa den feilagtige tanke, at digtets varðir (möer) er de elve aasynjer, medens her aabenbart tales om de samme ni möer, som senere i digtet nævnes ved sine navne.

[2]) Bugge formoder: varðir helli fyr | hér þeir varða (varðir 'vogtere'; hér som 8[4]). 'helli fyr' slutter sig paa den ene side til Geyr Garmr mjǫk fyr Gnipahelli Vsp., paa den anden side til Cerberus recubans immanis in antro, Verg. Aen. VI, 418, jvf. 428.

[3]) Sml. Lokas. 41; Grímn. 4; Sigrdr. 19.

(sml. str. 37—40) og af hanen Vidovne (sml. str. 23—30): afsnittet tör vel have havt sin plads, hvor det nu staar.

Vi skal i det fölgende först söge at forklare dette afsnit ud fra nordiske forestillinger for saaledes at danne os et begreb om, hvorledes vore forfædre har forstaaet det, dernæst söge at efterspore de fremmede forbilleder, som her er hjemliggjorte.

Benævnelsen garmar for de to hunde er hentet fra navnet Garmr paa helhunden, der omtales i Vǫluspá, i Grímn. str. 44, samt uden navn i Vegtamskv. 2—3 og under navnet Vaningi i SnE. II, 494. Paa den anden side förer deres navne: Gífr og Geri [1]) naturlig til en sammenligning med Odens ulve Geri og Freki (Grímn. 19). Denne sammenstilling lader sig forsterke ved det faktum, at ulvene benævnes saavel Odens som nornernes hunde (grey norna, Hamđ. 29): de ni möer, som Gífr og Geri vogter, er selv nornelignende væsener (se nedenf.).

Str. 15—16 opfordrer til en sammenligning med de hunde, der i Skírnismál er bundne til skidgaardsleddet i Gymes gaard og vogter adgangen til Gerd [2]). Om disse heder det i str. 11: Segđu þat, hirđir! | er þú á haugi sitr | ok varđar alla vega: | hvé ek at andspilli komumk | ens unga mans | fyr greyjum Gymis? Paa dette Skirnes spörsmaal svarer hyrden, at han aldrig vil komme ind. Dette stemmer temmelig nöiagtig med Fjǫlsvinnsmál, hvor vægteren svarer paa Svipdags spörsmaal om muligheden af at komme forbi hundene, at ingen slipper ind for dem, da én altid vaager.

Herpaa spörger Svipdag, om det ikke lod sig gjöre at lokke dem bort ved nogen lækkerbisken. Beslegtede motiver

---

[1]) "Vergil fremhæver ved Cerberus dens rabida fames, Æn. VI, 421." (Bugge).

[2]) Ogsaa tyske forlösningssagn kjender to hunde med glödende tunger, der bevogter den store gjenfaldende jerndör, som förer ind til skattebjerget: Laistner, Das Räthsel der Sphinx I, 321 ff.

er i sagnfremstillinger, som ogsaa ellers viser beröring med vort digt, meget hyppige. Hos Saxo kommer Gorm til Geirröds gaard, hvis borgeled bevogtes af store og bidske bulbidere; disse lader Torkel slikke paa et horn besmurt med fedt, hvorved de straks bliver tamme [1]). I den danske folkevise om Brudefærden til Hedenland (Grg. no 71) slaar beileren hvidbjörnene med en liljekvist, saa de falder ned for hans fod. I det dermed beslegtede færöiske kvæde om Ásmundur skeinkjari betvinger helten med en armring og et runeguld de ulvehunde og hvidbjörne, som paa veien til hans elskedes jomfrubur slippes lös mod ham af hendes fader (DgF. II, s. 255).

I str. 18 angives nu det middel, hvorved alene disse hunde kan drages bort fra sin agtpaagivenhed: i Vidovnes vingeben ligger den eneste spise, som kunde lokke dem bort [2]). Som senere skal vises, er hanen Vidovne solens symbol. Herefter falder Gífr og Geri sammen med solulvene [3]), hvis navne efter Grímn. 39 er Skǫll og Hati (efter Herv. s. s. 246: Skalli og Hati). Först ved ragnarok er det, at ulven indhenter og gjör det af med solen. För verden forgaar, siger altsaa Fjolsvin, vil ingen slippe ind forbi vagthundene. Str. 18 angiver saaledes ikke en ting, som Svipdag maa gjöre for at slippe ind i borgen — dette siges simpelthen at være en umulighed.

[1]) I Æneidens 6:te bog giver Æneas' ledsager Cerberus, der vogter indgangen til Erebus, en 'melle soporatam et medicatis frugibus offam', hvorefter den lagde sig til at sove og lod Æneas slippe frem.

[2]) Bugge bemerker: "I Fjǫlsv. 18^{1-2} giver vængbráðir som ligger i Viðofnis liðum neppe god mening. Desuden indeholder dette en uheldig antecipation. Den bedste afskrift har vaþofnis. Jeg formoder: Svefnbráðir tvær | liggja í sváfnis liðum. svefnbráðir er da en efterligning af soporatam offam Verg. Æn. VI, 420. At disse svefnbráðir ligger i en slanges ledemod er, som jeg formoder, den nordiske digters fiktion, fremkaldt derved, at sváfnir staar i forbindelse med sofa og egentlig betyder 'den söndyssende'."

[3]) Sml. isl. sól er í úlfakreppu, naar der paa begge sider af den viser sig bisole. Cfr. Grimm, Mythol.[4] s. 668 ff.

Ligesom i det her behandlede afsnit opererer Svipdagsmáls digter gjennemgaaende med brokker. Men han har samtidig i ikke ringe grad forstaaet at sammensveise de enkelte træk til et i det væsentlige konsekvent helhedsbillede med ægte nordisk farve. I hvor höi en grad dette er tilfælde med vort afsnit, viser en sammenligning med Vǫluspá str. 40—42: i östen födes solulven[1]); der sidder gjögerens gjæter paa höien, og over ham i gagltræet galer den fagerröde hane, morgenens symbol[2]). Hele situationen: solulven, hyrden, hanen og træet er ganske som i Fjǫlsvinnsmál. Det tör vel ogsaa antages, at scenen i Vǫluspá har foresvævet vor forfatter, da han formede sit billede ud af de givne udenlandske momenter.

Hvilke var nu disse fremmede forbilleder? Det grundlag, som den kymriske fortælling byder, er ringe, men vigtigt som det förste tilknytningspunkt: Yspaddadens hyrde sidder paa en höi med en uhyre bulbider ved siden: en af Kulhwchs ledsagere kaster en fortryllelse over hunden, saa den ingen skade gjör. Senerehen berettes det, at Kulhwch og hans mænd dræbte ni hunde, som hos Yspaddaden vogtede ni porte, uden at en af dem gjöede. I Svipdagsmál er bul-

---

[1]) I Grímn. kaldes Hate, solens forfölger, for Hróðvitnis sonr, vistnok Fenres sön, medens det efter Vafþr. 47 er Fenre selv, som sluger solen. Med Grímn. stemmer Vǫluspá 41—2, idet her en sön af Fenre og en gjöger volder solens bane. Udtrykket tungl bruges her, som sammenhængen viser, om solen; SnE. I, 58 leverer en paa misopfatning af ordet tungl beroende forvirret omskrivning af Vǫluspá.

[2]) De tre haner i Vǫluspá — den fagerröde jættehane, æsernes hane og den sodfarvede helhane — har sit modstykke i visen om Moderen under Mulde (DgF. no 89) = Den vonde Stjukmoðer (Landstad LXII), hvor tre haner, en hvid, en sort og en röd, omtales paa en maade, som viser, at de er opfattede som dagens, nattens og morgenrödens symboler; endvidere i DgF. no. 90 (Fæstemanden i Graven). Lignende i den tyske folkevise og i tyske sagn (literatur hos Meyer, Germ. Mythol. § 149). Petrus Capuanus († 1208) ad litt. VII, art. 7 adskiller en himmelhane, en jordhane og en helvedhane; den förste symboliserer Kristus, den anden prædikanten, den tredie den daarlige prælat: se Dursch, Symbolik der christl. Lehre, s. 260; Pitra, Spicilegium solesmense II, s. 488.

bideren blevet til to garmar eller solulve, i Sveidalsvisen til en löve og en björn (vild björn, hvidbjörn). For at forklare denne udvikling maa, tror vi, gralsagnene drages til. Efter Perlesvaus bevogtes gralborgen af to löver, medens ved indgangen til en anden borg, "slottet der dreiede sig rundt", der skildres umiddelbart foran gralborgen og i nordisk synes at være smeltet sammen med denne (se nedenf.), en lænket löve og en björn holdt vagt, hvilke lod höre en mægtig brölen og brummen, men ved Percevals komme kröb ind i sine aflukker. Er denne sammenstilling rigtig, bliver paa dette punkt Sveidalsvisen mere oprindelig end Svipdagsmál, der har nationaliseret sterkere. En bestyrkelse for dens rigtighed finder vi i de middelalderlige forestillinger om forholdet mellem löven og hanen. Lucretius, De rerum natura lib. 4, 715, siger, at der i hanens legeme er en sæd (semina), som beröver löven dens vildhed. Efter Konraðs saga medtager helten paa reisen til ormestaden en hvid hane, da dennes galen er det eneste, som formaar at indgyde löverne skræk, gjennem hvis land reisen gaar. Konrad von Megenberg siger i Das Buch der Natur s. 192: der leb (ɔ: löven) fürht den weizen hanen. Lövens frygt for hanegal er en gammel tradition, der mulig tildels finder sin forklaring deri, at djævelen, hvis symbol er löven (Satan gaar om som en brölende löve), ikke kan höre hanens röst — navnlig den hvide hanes, der er Kristi symbol (per album gallum figuratur Christus; sl. Cassel, Fjǫlsvinnsmál, s. 53 og 116). Dette har, tror vi, været de fremmede elementer, som har fremmanet for vor digter scenen under gagletræet i Vǫluspá, der er blevet bestemmende for den nordiske iklædning.

4. *Mimetræet,* str. 19—22.

19. V.: "Segðu etc.:
hvé barmr heitir,
es breiðask um
lǫnd ǫll limar?"

20. F.: "Mimameiðr heitir,
en þat mangi veit,
hvar hann af rótum renn [1]);
við þat fellr,
es fæstan varir;
fellir hann eldr né járn."
21. V.: "Segðu etc.:
hvat af moði [2]) verðr
ins mæra viðar,
es fellir eldr né járn?"
22. F.: "Út af hans aldni
skal á eld bera
fyr kvillusjúkar [3]) konur:
útar hverfa
þaz þær innar skýla [4]);
sás hann með mǫnnum
mjǫtuðr."

Som Bugge, Studier s. 301 ff., har paavist, er Mimetræet skildret i nær overensstemmelse med verdensasken. Allerede en sammenligning mellem str. 19^{6-7} og SnE. I, 68: askrinn er allra trjá mestr ok beztr, limar hans dreifaz um heim allan ok standa yfir himni, og af str. 20^{1-3} med Hávam. 138 viser dette. I Vǫluspá 2 kaldes asken 'mjǫtvið mæran', i Fjǫlsvinnsmál mjǫtuðr og mærr. Ogsaa modsiges bemerkningen om, at ild og jern ikke fælder Mimetræet, ikke af Vǫluspás (str. 47) beretning om Yggdrasels forhold under ragnarok: skelfr Yggdrasels askr standandi, d. e. den skjælver, men bliver staaende. Det ubestemte udtryk om, hvad der

---

[1]) Rettet for: af hverjum rótum renn. Sml. Hávam. 138: á þeim meiði, | er mangi veit, | hvers (feil for hvar) hann af rótum renn.

[2]) Moð, n. betegner det affaldne frö: det er fröet, ikke hele frugtnödden, som er det belivende, resp. forlösende. Sml. Post. 494: signuð moðan Paradisi dreifiz víða med lífligum ávexti, hvor moðan Paradisi er = hifnamjǫl, manna. Aasen: mod, n. smaat affald af hö og halm, stumper, stilke; Rietz: måd, n. söndersmuladt hö jemte höfrö. Bugge, der læser móði (hvilket giver en uden sammenligning hyppigere metrisk form), sammenligner Ant. Tidskr. f. Sver. 2, s. 8: Nu skall du hafva din fyllnad qvar I alla dar Och kon sitt mod För Jesu blod.

[3]) Saa rettet. Kvilla, f. jamren, veer i barnsnöd (sml. Aasen: kvilla = kvidla, 'klynke, klage, jamre sig'; svenske dial. kvilla, kvidla 'jamre sig', kvilla f. 'klynken, jamren'). Den vanskelige födsel tilskreves forheksélse. Sl.: þurs veldr kvenna kvillu, Rúnakv. Bugge: "I Oxforderordbogen anföres kélisótt og kélisýki 'hysterics' af Fél. Dette tyder paa, at kélisjúkar er et virkeligt ord."

[4]) Rettet for skyli. Skýla = beskjærme, beskytte. Bugge læser: skylit (d. e. þat er þær eigi skyli hverfa innar).

volder Mimetræets fald, kunde synes at hentyde til Grímnismáls udsagn, at den raadner paa siden, medens dens rödder afgnaves af Nidhog. Dog er der forsaavidt en uoverensstemmelse mellem de optegnede læsemaader i Fjǫlsvinnsmál og Hávamál og det nævnte digt, som Grímnismál meget vel ved at berette om askens tre rödder; jeg tror derfor, at det oprindelige udtryk paa begge de förstnævnte steder er: hvar hann af rótum renn, d. e. ingen ved, hvor træet har sin stamme. Helt identisk med Yggdrasel er Mimetræet ikke skildret; det er saaledes ingen ask (sml. aldin). Sit navn har det vistnok faaet efter Vafþrúđnismáls 'Hoddmímis holt' (str. 45), i hvilket Líf og Lífþrasir, stamfædrene for den nye menneskeslegt, skjulte sig under ragnarok og ernærede sig af morgendug.

Mimetræets frugt har i Yggdrasel-myten intet tilsvarende. Forestillingen om dens forlösende evne bunder i en udbredt folkeovertro om lösningsstenen, der er en haard belgfrugt, som af Golfströmmen föres mod Islands og Færöernes kyster, og som, naar den gives födende kvinder i varmt vand eller vin, antages at lette forlösningen. Se Maurer, Isl. Volkssagen, s. 180—1 (lausnarsteinn); F. L. Grundtvig, Lösningsstenen, s. 162—7 (vettenyren), s. 50 ff. og 106—8 (aëtiten); Fritzner, Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst s. 70 f.

Kilderne for skildringen af Mimetræet er udentvil at söge i legender og visionsliteraturen, der atter har öst dels af Johannes Aabenbaring dels af Vergil og Ovid. Ogsaa E. H. Meyer, Germ. Myth. § 343 siger, dog uden nærmere paavisning, at Mimetræet er influeret af det apokalyptiske livsens træ og af antike forbilleder. I Apok. kap. 22 hedder det om det nye Jerusalem, der tilhörer den nye himmel og den nye jord: "Midt i stadens gade og paa begge sider af floden stod livsens træ, som bar tolv gange frugt og gav hver maaned sin frugt; og bladene af træet tjente folkene til lægedom". Langt rigere flyder de klassiske kilder for

myten om verdenstræet og det dermed sammenhörende Mimetræ. Her kommer navnlig Vergils underjordstræ samt Jupiters eg i betragtning. Vi antegner de vigtigste ligheder:

1: Ved verdensasken og Mimetræet fremhæves störrelsen og de vidstrakte grene. Vergil, Georgica III, 332: Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus ingentes tendat ramos. Metam. VII, 622—4: forte fuit iuxta patulis rarissima ramis sacra Iovi quercus de semine Dodonaeo. Metam. VIII, 74 ff.: stabat in his ingens annoso robore quercus, una nemus . . . nec non et cetera tanto silva sub hac, silva quanto fuit herba sub omni. Æneid. VI, 282 ff. om underjordstræet: In medio ramos annosaque bracchia pandit ulmus opaca, ingens, quam sedem Somnia volgo vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.

2: I Vǫluspá 47 kaldes Yggdrasel 'it aldna tré': sml. ovenf. og Æneid. IV, 441: velut annoso validam cum robore quercum.

3: To af de fire hjorte (hentede fra maanegudinden Artemis' fire hjorte), der efter Grímn. 33 gnaver af Yggdrasels löv, bærer navnene Dáinn og Dvalinn, der hentyder til sövnens dvale og dödlignende tilstand: sml. Somnia i Vergils underjordstræ [1]).

4: Mimetræet er vistnok tænkt som en eg: dets frugt kaldes aldin = olden [2]). Hos Vergil og Ovid spiller egen,

---

[1]) Sövnens alv Daaen omtales ogsaa i Forspjallsljóð 13—14, hvor nattens komme beskrives: "En rimkold turses torn kommer fra egnen östenfor Elivaagene, med hvilken Daaen hver nat slaar alle mennesker i den herlige Midgaard. Da slappes handlingen, hænderne falder matte ned, hovedet synker svimmelt hen, ubevidst glemsel forjager forstanden og de urolige tanker hos alle mennesker". Denne skildring af sövntornen er neppe uafhængig af Æneidens femte bog, hvor det fortælles, at sövnguden ryster glemselskvisten over Palinuros, saa han falder isövn og styrter overbord: Ecce deus ramum Lethæo rore madentem, vique soporatum Stygia, super utraque quassat tempora; cunctantique natantia lumina solvit. Vix primos inopina quies laxaverat artus, etc.

[2]) Egenödden som forlösende middel omtales i Hávam. 137: eik tekr við abbindi. I Guðr. II, 23 nævnes 'akarn brunnin' blandt tryllemidler, der blandedes i öl til en glemselsdrik.

som det Jupiter helligede træ, en betydelig rolle, og dens nödder omtales i Metam. I, 106 blandt de frugter, hvoraf guldalderens mennesker nærede sig (et quæ deciderant patula Iovis arbore glandes; sl. iuglandes, quasi Jovis glandes (Servius ad Ecl. VIII, 30)).

5: Yggdrasel kaldes eviggrön (Vǫluspá 19), Vergils underjordstræ sammenlignes med den evig grönne mistel: quale solet silvis brumali frigore viscum fronde virere nova . . . talis erat species auri frondentis opaca ilice.

6: Yggdrasel kaldes heiðvanr (Vǫluspá 27), serenitatis expers (Egilsson). Vergils underjordstræ kaldes opaca arbor, ilex. Silius 5, 481 f.: æsculus, umbrosum magnas super ardua silvas nubibus insertans altis caput, instar, aperto si staret in campo, nemoris.

7: Yggdrasels rödder gaar ned til Hel og Nivlhel, dens krone rager op over himlen (Grímn. 31, SnE. I, 68). Georg. II, 291: æsculus in primis, quæ quantum vertice ad auras ætherias tantum radice in Tartara tendit.

8: Yggdrasel kaldes mjǫtviðr, skjæbnetræ, Mimetræet mjǫtuðr. Ecl. I, 17: de coelo tactas memini prædicere quercus. Metam. XIII, 716: vocalemque sua terram Dodonida quercu.

9: Af verdensasken drypper honningduggen, af hvilken bierne nærer sig (SnE. I, 76); dette er vel den morgendug, der opholder Liv og Livtrase i Hoddmimes holt. Om guldalderen heder det i Metamorph. I, 112: flavaque de viridi stillabant ilice mella; Tibullus: ipsa mella dabant quercus; Vergil: mellaque decussit foliis (nl. Jupiter, da guldalderen var tilende).

Om betydningen af middelalderlige forestillinger om korset og om livsens træ for Yggdraselsmytens udvikling henvises til Bugges Studier, hvortil ovenstaaende kan betragtes som et supplement. At paavise, hvorledes igjen selve

korsmyten er paavirket af de nævnte klassiske forestillinger, vilde före os for langt fra emnet.

I Sveidalsvisen indtages Mimetræets plads af "linden med de forgyldne blade" (C) eller "en lind saa grön". Overhovedet spiller i de med denne vise beslegtede sagnfremstillinger linden en fremtrædende rolle. I den danske Rosenvold sidder en jomfru, dvergens datter, under en lind. Om de tyske Rosengärten med tilhörende lind se Meyer, Germ. Myth. § 166; de berömteste er lokaliserede i Worms og Tirol, begge beherskede af alver; de kaldes paradis eller et 'ríchez himelríche úf erden' og har i sin midte en höi lind, hvortil en Frau Holde hörer. I Godskalks vision hænger helskoerne, der tjener de döde, naar de vandrer over torneheden, paa en lind, der bevogtes af en engel.

Sveidalsvisens lind er efter vor mening et andet mytebillede end Mimetræet, men identisk med træet Glasir [1]), om hvilket SnE. I, 340, II, 356 beretter: Glasir stendr | með gullnu laufi | fyr Sigtýs sǫlum; det er det fagreste træ blandt guder og mennesker. Forbilledet for dette træ har man seet paa forskjelligt hold. Efter vor antagelse danner Vergils opaca ilex i Æneidens 6:te bog udgangspunktet; om denne heder det (v. 136 ff.), at den staar midt i en lund omgivet af mörke dale; den kaldes gemina arbor, discolor unde auri per ramos aura refulsit, fordi den bærer baade naturlige og gyldne blade (διφυής); den sammenlignes med den eviggrönne mistel: talis erat species auri frondentis opaca ilice. Hverken ved denne steneg eller ved visens lind eller træet Glasir omtales frugterne; ogsaa dette taler imod Schullerus' og Bugges (Studier s. 483) mening, at de sidste skulde stamme fra Aabenbaringens træ. Dog viser dette træk, at Glasir er anbragt foran Odens sale, indflydelse af Aabenb.

---

[1]) Egentl. den straalende. Er Gudmunds rige Glasis- eller Glæsisvellir benævnt efter dette træ? Isaafald faar Rydbergs sammenstilling af Gudmund og Mime en ny stötte. Sml. Glasislundr i Helg. Hjǫrv. 1.

Hvordan Mimetræet er indkommet i vort digt, dette spörsmaal har vi tidligere troet at kunne besvare med henvisning til gralsagn, hvori gralborgen skildres efter det nye Jerusalem, saaledes navnlig i den yngre Titurel, hvis træ i höi grad ligner træet i Duggals Leizla, der bredte sig til alle sider og var fuldt af den bedste frugt (aldin) [1]).

5. *Mimetræets hane,* str. 23—30.

23. V.: "Segđu etc.:
hvé hani heitir,
es sitr í hávum viđi,
allr hann viđ gull glóir?"

24. F.: "Viđofnir [2]) heitir,
en hann stendr veđrglasi
á meiđs kvistum Mima;
einum ekka
þryngr orófsaman [3])
Surt ok Sinmǫru."

25. V.: "Segđu etc.:
hvárt sé vápna nǫkkut,
es knegi Viđofnir fyrir
hníga á Heljar sjǫt?"

26. F.: "Lævateinn heitir,
es gerđi Loptr rúnu [4])
fyr nágrindr neđan [5]);
í Lægjarns [6]) keri
liggr hjá Sinmǫru,
ok halda njarđlásar níu. [7])"

---

[1]) Sml. ogsaa Maríu saga s. 1165 (hvor kilden findes under træet, som i Phönix-digtet) samt i Turchils vision hos Roger af Wendover, hvis fremstilling er omtrent enslydende med Maríu saga: super hunc fontem erat arbor pulcherrima miræ magnitudinis et immensæ proceritatis, quæ omnigenorum abundantia fructuum ac specierum redolentia affluebat.

[2]) SnE. II, 488, 572 blandt hana heiti.

[3]) Epithet til Surt (hófsamr = maadeholden); sl. Rígsþ. 2: Ái ok Edda | aldinfalda. Bugge formoder nu, at man kan beholde: Surtar Sinnmǫru, d. e. Surts kone S.; orófsaman adverbielt.

[4]) Bergmanns konjektur for rúinn. "Loptr schuf ihn der Gefährtin, Freundin (nl. Sinmara)": Kölbing, Germ. 19, 367. Bugge rúnum (sml. rúnum slá, skera i det færöiske kvad om Brynhild 29 og 34).

[5]) Sml. Skírn. 35, Lokas. 63 (fyr nágrindr neđan).

[6]) Rettet for Sægjarns, der er opstaaet ved feilagtig henförelse af alliterationen til Sinmǫru istedetfor til liggr. Lægjarn som tilnavn til Loke skyldes Vǫluspá str. 35. Í Lægjarns keri = i det af Loke forarbeidede kar. I analogi med Lægjarn har Sólarljóđ 63 dannet sit Fégjarn.

[7]) Visen om Beiarblakkin (Landstad VI) nævner 'dei låsanne ni' som det fasteste lukkemiddel; mæ nie nyklanne læst, Landst. s. 391; nie jönnband, Landstad LVII. Med njarđ-láss sml. njarđ-gjǫrđ (kelt. nerth = kraft).

27. V.: "Segðu etc.:
hvárt aptr kemr,
sás eptir ferr
ok vill þann tein taka?"

28. F.: "Aptr mun koma,
sás eptir ferr
ok vill þann tein taka,
ef þat fœrir,
es fáir eigu,
Eiri [1]) aurglasis."

29. V.: "Segðu etc.:
hvárt sé mæta nǫkkut,
þats menn hafi,
ok verðr því hin fǫlva
gýgr fegin?"

30. F.: "Ljósan ljá
skal í lúðr [2]) bera,
þanns liggr í viðar [3]) vǫlum,
Sinmǫru at selja,
áðr sǫm telisk
vápn til vígs at ljá."

Den hane, som her omtales, spiller aabenbart en rolle ikke ulig hundenes i det foregaaende: den sidder höit i træet, hvorfra den kan se til alle kanter; den kuer de paatrængende underjordsjætter, og den, som vil trænge sig ind, maa först se til, hvordan han kan beröve den livet. I Herrauðs saga ok Bosa holdes Gudmund paa Glasesvoldenes skjönne söster Heiðr fangen i Jomales hov, der bevogtes af en gamm; Herraud dræber gammen samt befrir og ægter Heiðr. Efter Helg. Hjǫrv. bor Sigrlinn, datter af kong Sváfnir i Munarheimr, i et hus bevogtet af en stor fugl, der egentlig er et menneske; denne maa dræbes, for at man kan komme ind i huset; kong Hjǫrvarðr, hvis rige kaldes at Glasislundi, ægter Sigrlinn, efterat fuglen er blevet skudt, medens den sov. Som man ser, er scenen i disse sagn meget lig Fjǫlsvinnsmál. Ogsaa har vi ovenfor i træet Glasir gjenfundet Sveidalsvisens lind og omtalt Rydbergs sammenstilling af Guðmundr á Glasisvǫllum og hans skjönne dötre med Mime [4]) og Menglods möer. Navnene Munarheimr, "glædens hjem",

[1]) Om dativformen Eiri se Gislasons Udvalg af oldn. Skjaldekvad s. 59.

[2]) D. e. hul stok (se Fritzner [2]). Visen om Steinfin Fefinson omtaler en jutuls husketein: husk = hylster, dække, futteral (Aasen).

[3]) Rettet for Viðofnis.

[4]) Efter Bugge, Arkiv V, 26, er Gudmund = Rhadamanthys: skulde Mime være = Minos?

Glasislundr (lunden med træet Glasir: sl. Vergils steneg midt i lunden) og Sváfnir er alle af mytisk oprindelse; Sváfnir betyder sopitor (Eg.) og er et af Odens tilnavne; det er saaledes ganske ensartet med navnet paa Menglods bedstefader Svafrþorn. Til Helgesagnet henviser ogsaa navnet Hundingr paa Hervǫrs fader i Hjálmtérs saga, medens heltens navn Sigurđr i Himinbjargar saga henviser til det dermed forbundne Sigurdsagn. Her maa paa en eller anden maade være en sammenhæng. Dette bekræftes ogsaa af þáttr Helga þórissunar (Flat. I, 339—62), hvor vi finder Helge-navnet i forbindelse med Gudmunds datter, der optræder som herskerinde over jomfruer: Helge, en ven af Olav Tryggvesön, kom engang til Finmarken; her saa han en nat tolv kvinder paa röde heste, hvis sadeltöi 'glóađi viđ gull'; en af dem udmerkede sig fremfor de övrige, der tjente hende; hun kaldte sig Ingibjǫrg dóttir Guđmundar af Glæsisvǫllum; med hende indgik Helge en forbindelse; da han senere forlader hende, blinder hun ham af skinsyge (sl. Svipdagr blindi?). Hvordan er nu denne kontamination af de tre sagnkredse om Helge-Sigurd, om Gudmund og om Svipdag at forklare? Efter vor mening af gamle ligheder, der tildels skyldes indvandring af beslegtede sagn og i tidens löb er blevet stadig ögede ved nye attraktioner. Navnlig er at merke, at forestillingen om de to stridende brödre og Hadesfyrster er fælles for nordboer og kelter.

Efter þorsteins saga bœjarmagns (Fornm. 3, 171—98) kommer þorsteinn, en af Olav Tryggvesöns mænd, til Gođmundr á Glæsisvǫllum, hvem han bistaar [1]) i hans kamp mod hans onde broder Geirrøđr [2]), hvis rige er adskilt fra hans ved en stor aa. Efterat have hjulpet Gudmund til at

[1]) Forestillingen om den hjælp, et menneske yder den ene af to stridende jættefyrster, gjenfindes ogsaa i Menglod-episoden af þáttr Orms Stórolfssonar (se ovenf.) samt i de nedenfor anförte kelt. sagn.

[2]) Til forestillingen om en Hadesfyrste sml. Helreginn i SE. II, 471 blandt jǫtna heiti.

underkaste sig sin broders rige, hvem han för var skatskyldig, ægter Torsten den skjönne Goðrún, datter af Geirröds jarl Agde, der raadede for herredet á Grundum [1]) mellem riselandet og jotunheimen og boede at Gnípalundi. Geirröds folk er mörke og troldagtige, Gudmund derimod 'hvítr á skinnslit' og en kjæmpe at se til [2]). Efter Saxo er der hos Gudmund fuldt op af mad og drikke, han har skjönne dötre og en urtegaard med yndige blomster og frugter. I Geirröds rige derimod, der adskilles fra Gudmunds ved en aa med en guldbro, hersker en ulidelig stank, der vrimler af orme, rigdommene er tomt blændverk.

Efter en gammel irsk fortælling (Rhŷs, Lectures s. 187 ff.) kom Diarmait engang til et skjönt land, en yndig, blomsterrig slette, bekranset af skjönne höie og overskygget af lunde; synet deraf forjagede fra ens hjerte al sorg og tristhed. Midt paa sletten stod et stort træ belæsset med frugter af alle slags, hvilket hævede sig over alle de andre trær. Ved det var en kilde, klar som kristal, hvorfra en ström flöd ud. Til denne hörte et stort, skjönt drikkehorn, indfattet i guld og indsat med kostbare stene [3]). Da Diarmait havde drukket heraf, fik han se et höit skovtrold (gruagach) fuldt rustet komme henimod sig; en bred ring af guld holdt dets haar sammen. Denne "ridder af kilden" udfordrede Diarmait til kamp, og de kjæmpede til natten kom paa, da skovtroldet sank ned i brönden. Dette gjentog sig flere dage, men den fjerde sprang Diarmait selv ned i kilden og sank tilbunds til "landet under bölgen". Her traf han skovtroldets broder,

---

[1]) Efter Hervarar saga bor Gudmund paa gaarden 'á Grund'.

[2]) Efter Herv. s. var Gudmund et vist, mægtigt og gudfrygtigt menneske, der efter sin död dyrkedes som gud. Efter andre fremstillinger var han hedensk.

[3]) Sml. sölvbægeret i historien om Owein; Mimes drikkehorn i SE.; Gudmunds to guldprydede drikkehorn i Þáttr Helga Þórissunar; Agdes to drikkehorn i Þorsteins saga bœjarmagns; det pragtfulde drikkehorn hos Geirröd, Saxo.

der var berövet sit eie af den onde "kilderidder", hvem han nu ved Diarmaits hjelp beseirer og ihjelslaar. Med denne fortælling sammenholder Rhŷs (s. 191, 337 ff.) den kymriske beretning om Pwyll's besög i Hades, der paa flere punkter minder om Sigurdsagnet: Pwyll lokkes paa jagten efter en hjort langt bort fra sine mænd; Arawn, Hades' hersker, kommer ham imöde og anmoder ham om bistand mod en anden Hadeskonge ved navn Havgan (d. e. sommerhvid); til gjengjæld tilbyder han ham den deiligste kvinde, han nogensinde har seet. I dette öiemed maa Pwyll paatage sig Arawns skikkelse og indtræde i hans sted; han sover hver nat hos Arawns hustru, uden at denne merker byttet, skjönt hun forundrer sig over, at han altid vender hovedet fra hende. Det lykkes ham at dræbe Havgan, der (ligesom drageridderen, djævelens afbillede, i Perlesvaus) kun kan dræbes af én mand med ét slag. Ogsaa fortællingen om Cuchulins besög hos kongen i det irske Hades eller Elysium omtaler de to stridende Hadesfyrster, hvoraf den ene ved Cuchulins hjælp beseirer den anden. Beslegtede træk gjenfindes i den kymriske historie om Owein, der vandt "damen af kilden" og befriede de 24 kvinder fra den sorte ridder.

Som man vil have seet, er der i disse keltiske sagn adskillig lighed med myten om Mime-Gudmund og Geirröd [1]). Betænker man nu paa den anden side, at historien om de to fiendtlige brödre, begge af overnaturlige egenskaber og af hvilke den onde har bragt den gode i stor nöd, af hvilken denne udfries af en menneskelig helt, ogsaa gjenfindes i fortællingen om Kulhwch og Olwen (som Yspaddaden og hans forstödte broder) samt i gralsagnene (som dödsrigets konge og fiskerkongen, Kristi stedfortræder), kastes der herved et vist lys over det forhold i de nordiske sagn, at forestillinger om Gudmund-Geirröd er sammenblandede med Svipdagsagnet (hvor en reflex af de fiendtlige brödre gjenfindes i forholdet

[1]) Om Geirröd-myten i keltisk se Nutt, Studies s. 201.

mellem Surt-Loke og Vidovne), om end de nærmere omstændigheder, hvorunder forblandingen er foregaaet, fremdeles er uklare. — Om forholdet til Sigurdsagnet skal senere tales.

Vi har tidligere sammenstillet hanen Viđofnir (efter Bugge = træets Oden [1])) med den fagerröde hane Fjalarr, der efter Vsp. 42 gol i Gagltræet over troldkvindens hyrde. En saadan hane besad ogsaa Helboligen (sótrauđr hani i Vsp. 43; i SnE. II, 494 er navnet paa den desværre udfaldt) samt Valhal (Gullinkambi i Vsp. 43, Salgofnir i Helg. Hund. II, 49). Hanen som symbol paa vægterens aarvaagenhed var i middelalderen en særdeles udbredt forestilling. Den indtog i denne egenskab gjerne det höieste standpunkt paa hustage, kirkespir, maistænger og hellige trær (se t. ex. Grimm, Myth.[1] s. 635 ff., Meyer, Germ. Myth. § 149). Der tillagdes den derfor en höi grad af intelligens eller endog profetisk evne (sml. Cassel, Fjǫlsvinnsmál, s. 47 ff.).

Fremdeles er hanen symbol paa den jordiske ild og det himmelske lys, solen [2]). I sidste egenskab er den gjenstand for de onde vætters skræk. Se herom Grimm og Meyer, ll. cit.; Gubernatis, Die Thiere in der idg. Myth., s. 559, 561; Aarb. f. Nord. Oldk. 1891, s. 297. Djævelen taaler ikke at höre dens röst (Cassel, Fjǫlsvinnsmál, s. 53, 116). Ligesom solen dyrkedes som gud (Vatzdœla 38, 59; Sólarlj. 41; Post. 725), saaledes ogsaa hanen [3]). Grimm, Myth.[1] s. 636 citerer

[1]) "Odens hane" betegner paa Island og Færöerne en vis fugl: F. L. Grundtvig, Löningsstenen, s. 121; Maurer, Isl. Volkssagen s. 1. — "Er Viđofnir en efterligning af Salgofnir, hvilket forf. af Svipdagsmál feilagtig har opfattet som Sal-ofnir?" (Bugge). Muligens er dog ofnir et fuglenavn: sl. sónar ofnir = örn i Ísl. dr. 5 og gallofnir (el. gallopnir) = örn i SnE.

[2]) I den nordiske mytologi, hvor — i overensstemmelse med klassiske forestillinger — solen er en jættedatter, optræder ogsaa hanen som et saadant væsen: Fjalarr nævnes i SnE. ikke blot blandt hana heiti, men ogsaa, sammen med Galarr 'den galende' i jǫtna heiti; begge navne betegner ogsaa dverge, Fjalarr er i Hárb. og Hávam. jætte.

[3]) Gudenavnet Hœnir er efter vor mening at udlede af 'hane', hvorom en anden gang. Forövrigt blev hanen ikke kjendt blandt germanerne för c. 500 e. Chr.

af Eckehard om Ungarernes indfald i Sydtyskland c. 900: duo ex illis accendunt campanarium, cujus cacuminis gallum aureum putantes, deumque loci sic vocatum etc.; og videre: monasterio, eo quod Gallus, deus ejus, ignipotens sit, tandem omisso.

Endelig er hanen Kristi symbol. Den kristelige digter Prudentius, som i Kristus endnu ser et symbol paa solen, sammenligner ham med hanen, som jo kaldes cristatus, cristiger, cristeus; om hanen siger han: Ferunt vagantes dæmones, lætos tenebris noctium, gallo canente exterritos sparsim timere et cedere (Hymnus ad galli cantum). Sml. Gubernatis, l. c. s. 554—5; Menzel, Christl. Symb. I, 366. Du Cange s. gallina anförer et gammelt glossar, hvorefter gallina betyder Kristus, visdom og sjæl. Pelbart: per album gallum figuratur Christus. Videre Pitra, Spicilegium solesmense II, s. 487 ff.; Dursch, Symbolik der christl. Lehre, s. 259.

Den sidste betydning af hanen lader sig maaske forbinde dermed, at ogsaa Kristus symboliseres ved solen. Allerede den hellige skrift fremstiller solen som Kristi sindbillede, saaledes i Joh. Aabenb. om det nye Jerusalem; hos Maleachi 4, 2 henvises til ham, der skal opgaa som retfærdighedens sol (sml. oldn. réttlætis sunna om Kristus) med helbredelse i sine vinger; hos Lukas 1, 78 heder han opgangen af det höie; i en ambrosiansk hymne: o sol salutis! samt i utallige jule-, paaske- og morgensange. Manichæismen identificerede ligefrem solen med Kristus. Sml. Menzel, l. c. s. 389—90. Ezzolied: unz uns erskein der gotes sun, wâre sunno von den himilen. Notkers Capella s. 308: síne (d. e. solens) scuha wâren gelíche unde órcholchíne = Apoc. I, 14: pedes ejus (d. e. Kristi) similes aurichalco.

Imidlertid turde for Fjǫlsvinnsmáls symbolisering af solen (Kristus) ved en fugl i Mimetræets top en bestemt kilde lade sig paavise. Jeg finder denne i det Lactantius tillagte

digt om vidunderfuglen Fönix, hvilket digt har dannet forbilledet for den angelsaxiske (maaske af Cynewulf forfattede) sang om det lykkelige land. Hovedindholdet af Lactantius' digt — der, som man vil se, viser nære overensstemmelser med islandske og Sakses fremstillinger af lykkelandet — er fölgende: Der er et sted (efter den angelsaxiske fremstilling: en ö) fjernt i östen (den angels. bearbeider tilföier: denne jordens ydergrænse — se foldan scéat — er kun tilgjængelig for faa, idet skaberen — Meotudes meaht — har lukket den for alle, som handler ilde). Der udbreder sig en aaben slette, uden höi eller dal. Der er solens lund, fuld af eviggrönne trær (den angels. digter tilföier: det herlige land er baade vinter og sommer bevokset med vekster og urter, hvis fagre blomster aldrig visner eller falder af, og landet er opfyldt af vellugt. Der aabnes ofte for de lykkelige sangens og musikens hjem, himmeriges dör). Denne lund har staaet ukrænket, da Phaeton satte jordaksen i brand, og da Deucalions flod oversvömmede jorden (den angels. fremstilling har kun: ilden skader den ikke, og den stod urört under verdensflammen, men tilföier: og den skal staa der blomsterklædt til verdensbranden, ođ bæles cyme). De blege sygdomme, den triste alderdom, den grumme död, den nagende frygt kommer aldrig derhen. Heller ikke træffes der forbrydelsen eller det havesyge begjær eller krig eller blodtörst. Den bitre sorg og den lasede armod, den sövnlöse kummer og den tærende hunger er fjerne derfra. Der raser ikke uveir eller stormens herjende magt; og aldrig dækker frosten markerne med det kolde rim. Ingen sky udbreder over egnen sit uldne dække; og regnskyl falder aldrig ned fra himlen. Men midt paa sletten er der en kilde, som man kalder den levende, gjennemsigtig og langsomt flydende og med söde vande. Og et træ staar ved kilden, höit og slankt, fuldt af modne æbler, som aldrig falder af. Denne lund bebor den uforlignelige ufgl Fönix, der fornyes til livet, idet den dör. Den adlyder

og tjener solguden Phöbus, som hans herlige drabant. Saasnart den saffranfarvede morgenröde ved sit rosenskjær jager stjernerne paa flugt, dukker den sig i de hellige vande og drikker deraf; og derpaa hæver den sig i luften og tager sæde i det höie træs överste top, der alene overskuer den hele lund. Og idet den vender sig imod solens opgang, forventer den dens straaleglans. Og saasnart Phöbus overskrider den glitrende ports tærskel og hans glorie glimter frem, istemmer den en hellig sang til forherligelse af det unge dagslys. Naar den saaledes, som 'antistes nemorum, et luci veneranda sacerdos, | et sola arcanis conscia, Phoebe, tuis', har levet i tusen aar, begynder den at föle alderens tryk og merker, at tiden er kommet for dens foryngelse. Digtet ender med en beskrivelse af Fönix' död og fornyelse, overensstemmende med, men vidlöftigere end fremstillingen i Ovids Metamorphoser, samt af fuglens pragtfulde udseende. Det latinske digt, som helt igjennem er holdt i klassisk-hedensk aand, har den angelsaxiske bearbeider omdannet til en kristelig allegori. Herefter betegner fuglens foryngelse opstandelsen fra de döde, navnlig Kristi seier over döden (t. eks. v. 645: swá Fénix béacnađ . . . godbearnes meaht). Navnlig kan merkes, at Kristus ved gjenkomsten i overensstemmelse med Aabenbaringen I, 16 ("og hans ansigt var som solen, naar den skinner i sin kraft") samt 21, 23 og 22, 5 skildres som solen: cyning þrymlice of his héahsetle hálgum scíneđ, wlitig wuldres gim (v. 516, cf. 117), hvormed kan sammenholdes udtrykket om solen i v. 183: hlúttor heofones gim hálig scíneđ (cf. 92, 208, 289) [1]).

[1]) Der gives ogsaa en angelsaxisk prosaisk parafrase af Phoenix: se Wright, St. Patricks Purgatory s. 25—6. Om det latinske digt handler Ebert, Allgem. Geschichte der Litt. des Mittelalters[2] I, s. 98 ff. Ebert holder det for muligt, at Fönix allerede i Lactans's digt tillige er et symbol paa Kristus, ligesom Commodian og den senere kunst kjender denne sammenstilling. Om Fönix som symbol paa Kristus, navnlig hans död og opstandelse, se videre Piper, Mythol. und Symbolik der christl. Kunst I, 446 ff.; Menzel II, s. 827 ff. Udförligt om Fönix-sagnet i Hierozoicon af Bochartus II, s. 817 ff.

I den nordiske gudelære er Balder lysets gud. Om hans drab fortælles væsentlig samme myte som om solguderne Osiris, Adonis, Attis o. a. Han skildres med farver hentede fra Aabenbaringens beskrivelse af Kristus ved gjenkomsten, hvor denne kaldes det nye Jerusalems sol (Meyer, Vǫluspá, s. 138). Paa denne vis er det da gaaet til, at i Fjǫlsvinnsmál hanen skildres med træk laante fra Baldersmyten, ligesom Kristus symboliseres ved hanen.

Vi skal i det fölgende förat söge at klargjöre sammenhængen i det behandlede afsnit, forsaavidt den nordiske iklædning angaar, og dernæst pröve at vise, hvorledes disse omformede elementer er indkomne i digtet, idet vi undersöger, hvilke momenter er hentede fra den kymriske fortælling, hvilke fra gralsagnene eller andre udenlandske forestillinger.

Bugge har i sine Studier först paapeget, hvorledes man i Vidovne-scenen har at se en omdannelse af Baldermyten, der atter i væsentlig grad beror paa legendens fremstilling af Kristi död. Vi har ovenfor henvist til, at Lopts tilnavn Lægjarn er hentet fra Vǫluspás behandling af denne myte. Ligesom kun et vaaben kan volde Balders död, Misteltenen, som Loke plukker, saaledes kan kun en gjenstand dræbe hanen Vidovne, nemlig den af Loke forarbeidede Læveten. Paa dette punkt stemmer Fjǫlsvinnsmál meget nær med legenden; i Nicodemus' Evangelium siger nemlig Satan til Inferus: jeg har hvæsset lansen til at gjennembore Jesus (Studier, s. 39). Det var under sit ophold 'fyr nágrindr neđan', d. e. i Nivlhel, at Loke dannede dette vaaben. Om Lokes ophold 'fyr jǫrđ neđan' beretter Lokasenna 23. Paa to punkter stemmer Fjǫlsv. med Saxos Baldersagn. Lævetenen opbevares af Sinmara i et med sterke laas tillukket gjemme; ogsaa hos Saxo er det eneste vaaben, hvormed Balder kan fældes, skovtroldet Mimings sverd, arctissimis obseratum claustris. Ligesom Miming er eier af ringen Draupne, saaledes kaldes Sinmara 'ringens gudinde'. Kun er i Fjǫlsv. træk overförte fra

Mime til Surt-Loke og Sinmara (sml. ovenf. under galdrene). Heller ikke synes der heri at være noget særdeles paafaldende, da i Svipdagsmál Mime-Fjolsvin kun fremstilles som stedets vise vogter, medens Surt-Loke repræsenterer det onde princip, den guddommelige Vidovnes fiende. Saavel Surt som Loke optræder som Sinmaras rúni, og der synes ingen grund til at statuere nogen væsensforskjel mellem dem [1]); ogsaa har man gjentagende i Surt seet en hypostase af Loke (sl. Gött. gel. Anz. 1890, s. 858). Sinmara, til hvem Loke har skjænket tenen tilligemed det kar, hvori den opbevares, er sikkert ingen anden end Hel, Lokes datter. Hun kaldes 'hin fǫlva gýgr', ligesom Vergil taler om pallidus Orcus; ellers er Hel blaa eller halvt blaa halvt lys, som Proserpina furva [2]). Hun benævnes 'aurglasis Eirr', ringens gudinde [3]), ligesom Hel i Forspjallsljóð 9, der muligens er paavirket af vort digt, kaldes 'Gjallar sunnu gátt', smykkets bærerske.

For at kunne gjöre en reise til Hel og der hente Lævetenen maa man medföre til hende den straalende le, som ligger i (Mime)træets grene [4]). Denne forestilling kan efter

---

[1]) Bugge (der for rúnu læser rúnum) bemerker hertil: "Efter min mening er Loptr (d. e. Loke) her forskjellig fra Surtr. Loptr, Loki er Lucifer, men Surtr er vel her Infernus, Pluto, Dis. Naar Surtr her er blevet navn paa Infernus, skyldes det maaske paavirkning af Verg. Æn. VI, 127: atri ianua Ditis."

[2]) Saxo gjengiver Hel ved Proserpina.

[3]) "Er aurglasis forstaaet som auð-glasis? og Aurboða 38[6] som Auðboða? jvf. orkvisi ved siden af auðkvisi, barmr = baðmr" (Bugge).

[4]) í (= með) viðar vǫlum", blandt træets stave. Hss. har: í Viðofnis rótum el. vǫlum; rótum viser, at der tidligere har staaet viðar for Viðofnis, der er indkommet fra str. 18: liggja í Viðofnis liðum; sl. Skírn. 35, hvor 'á viðar rótum' er = fyr nágrindr neðan, i Nivlhel, Herv. s. 214, hvor undir viðar rótum = i Hel. Udtrykket vǫlr stemmer med benævnelsen meiðr paa træet (Bugge, Studier, s. 202—3). Hss.'s læsemaade synes ikke vel at kunne opretholdes, da en le i en hanes knokler dog er en unaturlig idé. — Hertil bemerker Bugge: "Ændringen i Fjǫlsv. 30[2] 'þanns liggr í viðar vǫlum' synes mig at være paa ret vei ved her istedenfor Viðofnis at indsætte en form af viðr. Men iövrigt maa jeg afvige. Bemerkningen "rótum viser, at der tidligere har staaet viðar for Viðofnis" kan jeg ikke tiltræde. rótum er jo en aabenbar feil, og selv de haandskrifter, der ikke har denne feil, har dog

vor mening kun være hentet fra beskrivelsen af træet med gyldne og naturlige blade i Æneidens 6:te bog, med hvilket træ vi ovenfor har sammenstillet Glasir og Sveidalsvisens lind med de forgyldne blade. Den er saaledes et nyt eksempel paa visens forrang med hensyn paa oprindelighed, en parallel til forholdet mellem löven og hundene, hvor ogsaa Svipdagsmál har omdannet sterkere.

I Æneid. VI, 136 ff. siger Sibyllen Æneas, hvad han har at gjöre for at kunne aflægge et besög i underverdenen: han skal plukke — ikke afskjære — den gyldne kvist af et skyggefuldt træ, der staar i en lund omgiven af dybe dale, og som han vil kunne faa, ifald det er skjæbnens vilje (si te fata vocant); denne kvist skal han före Proserpina, hvem den er helliget: Latet arbore opaca | aureus et foliis et lento vimine ramus, | Junoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis | lucus et obscuris claudunt convallibus umbræ. | Sed non ante datur telluris operta subire, | auricomos quam qui decerpserat arbore fetus. | Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus | instituit; v. 203 ff. skildres denne skyggefulde steneg (ilex), gemina arbor, discolor unde auri per ramos aura refulsit, etc.; den 'aureus ramus' kaldes v. 409 fatalis virga (den omtales ogsaa Metam. XIV, 110 ff: auro fulgentem ramum); om dens rolle i Proserpina-kultusen handler Servius ad v. 136. Den gyldne kvist, som kun den dertil af skjæbnen udseede kan finde, svarer til Svipdagsmáls straalende le, ved hvilket udtryk vore forfædre muligens har tænkt paa

---

Viđofnis. Dette viser jo, at Viđofnis allerede stod her, da feilen rótum kom ind. Mod "í viđar vǫlum" taler 1: vǫlum, da vǫlr, saavidt jeg ved, aldrig bruges om en gren. 2: í viđar vǫlum synes mig metrisk utilstedeligt (næstsidste stavelse, der har hovedtone, kort). En linje af denne form findes aldrig i Gróg. eller Fjǫlsv. Jeg formoder, med veiledning af Deres udvikling: liggr í viđi vindsvǫlum (ıƿın̄ſƿǫlū kan være læst som oꝼnıſƿǫlū). vindsvǫlum knytter sig paa den ene side til "leni crepitabat bractea vento", Æneid. VI, 209; paa den anden side minder det om vindga meiđi á og vargtré vindkǫld."

dödens le (Mannhardt I, 420)[1]). Æneas' ledsager bringer den skjult i sin dragt (veste) til Proserpina, ligesom ogsaa Svipd. siger, at den skal forvares i en lúðr, d. e. enten en sæk eller en udhulet stok [2]).

Ligesom i Fjǫlsvinnsmál forholdet mellem hanen og Lopt er skildret efter Balder og Loke, saaledes synes ogsaa i Kulhwch og Olwen beretningen om Yspaddaden og hans forgiftede lanser at vise tilbage til den gamle keltiske mytologi. Vi citerer herom Loth, Les Mabinogion I, s. 235: "Yspaddaden med jættehovedet frembyder visse lighedspunkter med den irske Balor. Denne tjener endog til at forklare visse besynderligheder i den aabenbart forvanskede text, som vi har for os. Balor, de fabelagtige Fomorers gud, har sedvanlig öienbrynene sænkede ned over öinene; naar han hæver dem, dræber han sin modstander med et blik. Han dræbes af sin sönnesön Lug, gud for Tuatha Dé Danann. Yspaddaden har ogsaa sænkede öienlaag [3]); man ser ikke, at han har et "ondt öie", men det er udentvil en lakune i fortællingen. Lug dræber Balor med en slyngesten. Yspaddaden

---

[1]) "Udtrykket ljá i Fjǫlsv. 30[1] er efter min formodning foranlediget ved bractea i Æneid. VI, 209. Begge ord betegner en flad, tynd, blank gjenstand af metal" (Bugge).

[2]) Til denne udvikling knytter Bugge fölgende bemerkning: "Sammenstillingen af Fjǫlsv. 30 med Verg. Æn. VI, 136 ff. synes mig fortræffelig. Jeg vil söge at udnytte den videre. Sinmara svarer til Vergils Proserpina. Navnets efterled -mara 'mare' passer jo godt som betegnelse for en natlig, dræbende kvindelig dæmon. Men hvorledes skal Sin- forklares? Sin- kan ikke, som Egilsson mener, være = ags. sin- i sin-grêne, ti dette heder i oldn. sí-. Sin 'sene' synes efter sin betydning ikke at passe som led af Sinmara. Navnet er for ungt til, at sin- skulde kunne forklares som 'gammel' og sammenstilles med got. sinista. I v. 24 har de fleste haandskrifter sinn. Jeg formoder, at Sinnmara er den rette form, og at dette navn er en oversættelse af Proserpina, som man afledede af proserpere. Hertil skal svare förste led i Sinnmara af sinn 'gang'; jvf. sinna með úlfs lifru (med Hel) SnE. I, 436, 2."

[3]) I Telemarken tror man, at Sigurd, som rider paa Grane i Aaskereien, er saa gammel, at man maa hægte op öinene paa ham, for at han kan se (Landstad, Folkeviser s. 133).

betjener sig ogsaa af et kastespyd af sten [1]) og rammes igjen selv deraf. Denne llechwaew eller stenkastespyd bliver en linje længre nede et jernvaaben; men disse modsigelser viser kun saa meget bedre sagnets ælde: ordet llechwaew forstodes ikke mere. Ogsaa Rhŷs, Lectures s. 493, gjör opmerksom paa denne lighed: "Den eneste leilighed, ved hvilken Kulhwch handler efter eget initiativ, er da han opfanger Yspaddadens forgiftede kastespyd og sender det tilbage gjennem jættens öienæble, historiens vendepunkt. Dette træk er at sammenholde med Lugs udslyngen af sit kastespyd, da han gjennemborede sin fiende Balor." Som man ser, er historien om Balor og Lug ikke ulig myten om Balder og Loke. Ogsaa gives der mellem Balor og Balder, Lug og Loke andre, om end svagere lighedspunkter [2]). Dog er det moralske forhold omvendt. Ligeoverfor disse fakta kunde man fristes til den gjætning, at den paafaldende navnelighed mellem Lug : Loki, Balor : Baldr paa en eller anden maade var dybere begrundet [3]). Hvorom alt er, saa er det et ret bemerkelsesværdigt forhold dette, at saavel Vidovne-episoden som historien om Yspaddaden og hans lanser synes skildrede med træk fra gamle myter, der udviser en betydelig indbyrdes lighed. Som et sikkert residuum af sammenligningen med den kymriske fortælling mener vi at

---

[1]) "At Yspaddaden slynger spyd efter mennesker, som gaar fra ham, stemmer overens med et træk, som i eventyr ofte tillægges turser og trold. Se f. ex. Egebergkongen i Asbjörnsens Huldreeventyr I. s. 20 f." (Bugge).

[2]) Balors öie dræber med sit blik (lynet?): Balder havde straalende öienbryn (Baldersbraa). Efter den populære tradition havde en druide forudsagt Balor, at han skulde blive dræbt af sin sönnesön; han forsöger at afvende katastrofen, men forgjæves (D'Arbois de Jubainville, Le cycle myth. irlandais, s. 202); han forveksledes senere med solguden (ib. s. 212). Loth I, s. 194, D'Arbois s. 178 og 202 kalder Lug en slags irsk Merkur: Loke har laant træk fra Merkur, saaledes sine flyvesko. Lug sabd-il-dánach, prince aux sciences multiples, minder om Loke. Lug kaldes efter sin moder sön af Ethniu, ligesom Loke kaldes Laufeyjar son.

[3]) Man kan erindre om, at navnet Hlér for havguden Ægir utvilsomt er laant fra irsk ler 'flut, ocean, meer' (N. M. Petersens Mythologi, s. 383, F. Magnusens Lex. Myth.). Sl. Loth, Les Mab. I, s. 67 om Llyr: était-ce le Neptune celtique?

kunne betegne, at lansen i vort digt har sin förste rod og udspring i denne sagnets ældste bekjendte kilde, ligesom det forekommer os sandsynligt, at ordet læva(teinn) er en hjemliggjort form af det kymriske llechwaew, en omtydning, der for et vaaben, smedet af den 'lævísi Loki' kan synes naturlig nok.

Men der er vistnok ogsaa en anden kilde. Ligesom Fjǫlsvinnsmáls Vidovne er et symbol paa Kristus, der er det nye Jerusalems sol [1]), saaledes er den ten, hvormed hanen dræbes, intet andet end Longinus' lanse, hvormed Kristi side gjennemboredes og som i gralsagnene stadig ledsager gralen og dens herre, den syge (af lansen saarede) fiskerkonge, Kristi stedfortræder (Heinzel, Die franz. Gralromane, s. 9—10, 179). Af Longins lanse udleder Bugge i Studier Misteltenen, hvormed Balder dræbtes, og det er et ganske mærkeligt træf, at den nu atter i et digt fra sen tid træder i forbindelse med det samme nordiske mytebillede. At Longins lanse ved kontamination af den kymriske historie med gralsagnet kunde smelte sammen med Yspaddadens tre forgiftede lanser, behöver efter det udviklede ingen nærmere begrundelse. Heller ikke er det nödvendigt at ty til den legende, efter hvilken Kristus optræder med tre lanser i haanden for at tilintetgjöre jorden med dem paa grund af dens tre hovedlaster, hoffærdighed, vellyst og gjerrighed (Maríu saga s. 611–12; sl. Menzel, Chr. Symb. II, s. 10), eller at erindre om de tre blodströmme, der flöd ned fra grallansens spids. Det kan synes en indviklet proces, men den er ikke destomindre i fuldkommen overensstemmelse med sagnhistoriens væsen: Lævetenen er Yspaddadens lanser omformet efter Longins lanse og identificeret med et ældre nordisk vaaben, der ligeledes er udgaaet fra legendens.

[1]) For en direkte forbindelse mellem Fönix-sagnet og gralsagnene beviser t. eks. Konrad von Megenberg, Das Buch der Natur s. 187: In der stat (hvor Fönix fornyes), sam Haimo spricht, was vor Christi zuokunft ain tempel gepawen in der êre des obristen gotes. der tempel was gemacht nâch dem tempel, den Salomôn pawt ze Jerusalem.

6. *Alvesalen*, str. 31—34.

21. V.: "Segðu etc.:
hvé salr heitir,
es slunginn es
vísum vafrloga?" [1])

32. F.: "Lýr [2]) hann heitir,
en hann lengi mun
á brodds oddi bifask [3]);
auðranns þess
munu of aldr hafa
frétt eina firar."

33. V.: "Segðu etc.:
hverr þat gǫrði,
es fyr garð sák
innan ásmaga?"

34. F.: "Uni [4]) ok Íri [5]),
Bári [6]) ok Óri [7]);
Varr [8]) ok Vegdrasill [9]),
Dóri [10]) ok Úri;
Dellingr [11]) ok var þar,
liðskjálfar loki [12])".

I modsætning til den i str. 9—12 skildrede jættegaard er vi her paa et venligt sted. Ligesom den förste svarer til Vǫluspás jættesal og Vergils titanbolig, saaledes har denne

[1]) Sl. Skírn. 8, 9 (vísan vafrloga). Jvf. alveluen i visen om Olaf Liljukrans (Landst. XL, sl. s. 361).

[2]) D. e. Hlýr (til hlý og hlýja).

[3]) "Skjælve paa sverdod". Sml. Fld. I, 89: skjálfa þótti húsit, sem á als oddi léki; nyisl. leika á als oddi, være ellevild af glæde; Skíðaríma 184: borgin (o: Valhal) var sem bifaðisk ǫll | beint ok léki á þræði.

[4]) Una som navn en alvekvinde: Maurer, Isl. Volkss. s. 10.

[5]) Ligesom i irske sagn nordgermanerne fremstilles som kjæmper (Zimmer), saaledes er her omvendt navnet paa den kristne Irlænder overfört paa de som alver og dverge fremstillede genier. Sml. overförelsen af forestillinger fra dverge til Finner og Lapper (Fritzner, Lappernes Hedensk. og Trolddomskunst).

[6]) "Eller Búri, som Vǫluspá 13?" (Bugge).

[7]) Vǫluspá 15.

[8]) SnE. II, 470, 558 blandt dverga heiti (fra Fjǫlsv.).

[9]) "Har digteren herved tænkt paa vegr 'vei' eller vegr 'ære'? Han synes at have dannet dette dværgenavn efter Veggr (Veigr, Viggr) Vsp. 12 og Þrasir SnE. II, 470" (Bugge).

[10]) Vǫluspá 15; SnE. II, 470.

[11]) Dagens fader: Vafþr. 25, SnE. I, 54; SnE. II, 470, 558 blandt dverga heiti (fra Fjǫlsv.?).

[12]) "Taarnets lukker"; saa emenderet. — "Digteren har mulig sat liðskjálf, uagtet det indholder skjálf 'bænk, hylde', i forbindelse med skjálfa; jvf. bifask 32[3]" (Bugge). Ordet svarer til den danske vises 'höieloft', hvor Sveidals brud opholder sig, og hvorfra man 'ser ud saa vide'.

hal sit analogon i Vǫluspás dvergesal og Vergils Elysium [1]). Til grund ligger forestillingen om jætter som onde væsener, dverge og alver som gode. Ligesom jættesalen minder om Geirröds rige, saaledes dvergehallen om Gudmunds. Ogsaa her er vi i dödsriget, men i de godes opholdssted. Borgens beboere er aasmegirne [2]), der efter Vegtamskviđa 7 i Helriget forventer Balders komme og som hans vordende fæller kun kan være tænkte som gode. Maaske er deres 'garđr' ikke blot en gaard, men tillige tænkt som en have: sml. Gudmunds have og oldsax. wunnigarto = paradis. Hos dem opbevares den hemmelighedsfulde gjenstand, som de ni dverge eller alver har forarbeidet. Da vi her befinder os hos Mime, er disse væsener rimeligvis ikke meget forskjellige fra Vǫluspás (str. 46) Míms synir, der ved ragnaroks komme siges at være i spillende bevægelse i luften. Efter den germanske mytologi er lysalverne gode aander, der tænktes som afdöde menneskers sjæle (sl. Fritzner under álfr; Meyer, Germ. Myth. § 172). De sammenstilledes i senere tid med englene og deres rige, alvelandet med det gyldne slot, med paradiset (Meyer, l. c. § 173). En lignende opfatning skinner gjennem ved Fjǫlsvinnsmáls ni alver. En af varianterne til Sveidalsvisen hos Geijer og Afzelius beretter, at veien til borgen vistes helten af "vallgossar sju", der egentlig var "små Guds englar under himmelen blå". Den fornemste af de ni er

---

[1]) "Lýr har været forstaaet som Hlýr. Formen uden h synes at vise, at navnet ikke först er dannet af den islandske forfatter af Svipdagsmál, men at han har optaget det fra en ældre nordisk, ikke islandsk digtning. Da Lýr har sit analogon i Elysium, vover jeg at fremsætte fölgende dristige spörsmaal. Har en nordbo först optaget det fremmede navn Elysium i genitivformen Lýss? Denne kunde forekomme i forbindelser som 'koma til Lýss'. I glossarer fra middelalderen (Gloss. Amplon.) bliver Elysium til lesia, der forklares ved paradisum. Har man saa derpaa i nordisk af genetivformen Lýss, med tanken paa hlýja, hlý, dannet nominativformen Lýr?" (Bugge).

[2]) "Ásmegir har vel af forfatteren af Svipdagsmal været opfattet som 'ynglinger af æsernes slegt'. Dette udtryk kan han da have brugt for at overföre 'engle' til den norröne hedenske forestillingskreds" (Bugge).

Delling, Lidskjalfs lukker. Delling er Dagens fader og morgenrödens alv; hans sön styrer solens hest. Vi er altsaa her i Dagens borg; om morgenen, naar dagen gryr og solen begynder sin bane, lukker Delling taarnet op. At Dagen hörer hjemme i alveborgen, stemmer med, at Solen kaldes álfrǫđull (Vafþr. 47; sl. Skírn. 4) og Dvalins leika (Alvíssm. 16, SnE. I, 472, 593). Medens jætteborgen er mörk, er alvesalen lys, ganske som der i Vergils titanbolig hersker mörke, medens Elysium har sin egen sol. Ogsaa Laurins Rosengarten og dvergeriget i Herzog Ernst oplyses af en solklar karfunkel, den i östen opgaaende sol (Meyer, Germ. Myth. § 166). Tallet ni har vore forfædre maaske sat i forbindelse med de ni sönner af den mytiske Dag, Halvdans sön (Flat. I, 25, Fld. s. II, 9), idet de opfattede Dellingr [1]) som Dags sön (qs. deglingr) istedetfor som hans fader. Som en slags guddom optræder Dagr med sine sönner i Sigrdrífumál 3: Heill Dagr, | heilir Dags synir! | .... | óreiđom augom | lítit okkr þinig | ok gefit sitjǫndom sigr. Ved de gyldne sale og glitrende gaarde, hvorom Fjǫlsv. str. 5 taler, har forfatteren vistnok i förste linje tænkt paa alveborgen; efter Sveidalsvisen har brudens slot en gylden port, og Hervors taarn i Hjálmtérs saga er af det röde guld. At solborgen er gylden, er en fællesgermansk forestilling: sml. saadanne alemanniske og nedertyske udtryk om solnedgangen, som at solen gaar 'zgold, to golde'. Ogsaa Sindres dvergesal paa Nidevollene, der er et opholdssted for retskafne mennesker efter döden (SnE. I, 198), samt Valhal i Glađsheimr [2]) er begge af guld. I Valhal

[1]) Den egentlige betydning af navnet er vistnok 'den prunkende' (sl. ags. deall 'clarus': Bugge); SnE. I, 78: Álfheimr, þar byggvir fólk þat, er ljósálfar heita ... fegri (v. l. hvítari) en sól sýnum. I Háv. 160 samt gaaderne i Herv. s. forekommer udtrykket 'fyr Dellings durum', der turde finde sin forklaring ved Dellings stilling som dörvogter i dödslandet.

[2]) Egentl. glansheimen, hvorved maaske betegnes det sted, hvor solen gaar ned: sl. ags. ær sun go to glade (Lye) og oldn. sólar-glađan 'solnedgang'. I det ags. Adrian og Ritheus heder det om Glid (= paradiset), hvor solen gaar ned: þǽr restađ háligra manna sáwle ođ dómes dæg. Hertil maaske

gjenfindes ogsaa udsigtstaarnet: Hliđskjálf med Odens höisæde, hvorfra han (efter SnE. og Grímnismál) ser ud over alle verdener — den samme forestilling som himmelvinduet i det longobardiske sagn om Woden og Frea samt i Rotehards vision. Naar vi nu sluttelig anmerker, at efter Skíđaríma Valhal er sædet for auđr ok sæla, og i digtet Heliand paradiset benævnes ōdashēm, upōdashēm 'domus beatitudinis' (ōd = besitz, glück), ligesom alveborgen kaldes auđrann, samt at vaverluen, der ogsaa findes om Gerđs og Sigrdrivas boliger, synes ret passende til en solborg [1]), tör vi vel som resultat af denne udvikling opstille den sats, at ligesom jættesalen beskrives i overensstemmelse med Helboligen, saaledes alvehallen med Valhal, opfattet som lysets og solens borg, et slags paradis [2]).

Det her behandlede afsnit af Fjǫlsvinnsmál er i sagnets kymriske kilde ikke uden tilknytning. Saaledes har allerede Cassel sammenstillet alvesalen, der "bæver paa sverdspids", med Yspaddadens trylleborg, der er den skjönneste i verden og altid svinder længre væk, jo mere man söger at nærme sig den, ligesom med Arthurs i luften svævende glasborg og château en l'air i den gammelfranske Tristan. De ni alver eller dverge, hvoraf ialfald den ene optræder som dörvogter, er udgaaede fra de ni portnere i Yspaddadens borg.

Men navnlig er det legendens luftborg og gralborgen, vi maa ty til for at faa fuld klarhed over alvehallen. I den af visionerne influerede Ereks saga víđfǫrla ser Erek i Ódáinsakr ligesom en hjelm eller 'stǫpull' hænge ned fra luften; det viser sig at være et taarn uden stolper under, men med en höi stige; i dets indre befinder sig "gralen"; stedet siges

beretningen i Béowulf 1199 ff. om Háma, der förer Brósingamene (solen) tó þǽre byrhtan byrg (solborgen), samt folkevisens Birtings borg, land, ö, skov. Sl. nedenf. om Menglods Lyfjaberg = Brynhilds gyldne glasbjerg (d. e. glansbjerg) og Sigrdrivas guldsal paa fjeldet.

[1]) Finn Magnusen, Den ældre Edda II, 197, forklarer den oprindelige betydning af vafrlogi at være nordlyset.

[2]) Ogsaa den i Metam. II, 1 ff. skildrede solborg er af guld.

at være et billede eller symbol paa jǫrđ lifandi manna eller paradiset, hvorfra det adskilles ved én ildvæg (sml. Hauksbók kap. 3): sml. vaverluen. I Duggals Leizla (Visio Tundali), der ogsaa har influeret Draumkvæe, ser visionæren paa en fager voll, hvor solen altid skinnede, en herlig, guldprydet hal paa mange stolper, og han ser et sæde af guld og ædelstene forsynet med prægtige tæpper; og i nærheden er de ni engleordeners [1]) opholdssted, omgivet af en straalende skjön mur; der bor ogsaa de hellige möer. Solen, hallen med sædet, de ni engleordener og möerne minder sterkt om Fjǫlsvinnsmál. I Konrads saga kommer helten til et herligt land paa en stor slette, hvor alt tyktes ham 'viđ gull glóa'; inde i borgen, som var bedækket med herlige tæpper og hvis taarne skinnede som guld, hang et bord af guld og ædelstene frit svævende i luften; og alt i hallen var klart og straalende [2]).

Fra disse haller er efter vor mening gralborgen efter sin oprindelse ikke forskjellig [3]). Ogsaa denne bevogtedes af engle, der holdt den svævende i luften, indtil den fik en fast bolig paa det af ugjennemtrængelige skove omgivne bjerg Monsalwatsch, egentl. mons silvaticus, men opfattet som mons salvationis, "berg des heils" (sl. Lyfjaberg). Ligesom menne-

---

[1]) Sl. níu sveitir engla, Eluc. 58.

[2]) "Et svagt gjenskin af Aabenbaringens nye Jerusalem og af visionernes prægtige hal hviler endnu over den borg, til hvilken Sveidal kommer, i den nydanske optegnelse hos Kristensen s. 44: Der ser du de taarne saa hvide, | muren den er af marmorsten | og taget mon perler beprydе" (Bugge).

[3]) Den hinsidige kirke spiller i visionerne en betydelig rolle. I Gundelins vision i Maríu saga s. 1163 (og 536) omtales en kapella hangandi í loptinu. Mariakirken i Turchills vision hos Roger af Wendover hvilede paa tre söiler og rummede trods sin lidenhed skarer af hvidklædte mennesker. Godschalks vision omtaler en kirke uden vinduer og döre. Mariakirken i det hinsidige kaldes i Turchills vision Congregatio animarum, ligesom gralborgen i Perlesvaus kaldes for sjæleborgen. De salige aanders kirke paa Mons gaudii beskrives i Turchills vision saaledes: in quo monte gradatim sita est tam grandis ecclesia etc.; Gundelin stiger op til Mariakirken 'um hávar gráđur, um marga palla': sml. greal < gradalis? Jomfru Maria skildres sammesteds saaledes: heilug mær, skínandi sem sól milli himintungla (sml. foran s. 341).

skerne kun kjender alveborgen af omtale, saaledes er ogsaa gralborgen usynlig for alle uden den udvalgte, der efter mange besværligheder og prövelser kommer i besiddelse af den. Inde i denne borg er den mysteriöse gral, sögningens gjenstand. Dog gives der ogsaa grallöse Percevalsagn, nemlig den kymriske Peredur og den engelske Sir Percival. Heller ikke Fjǫlsvinnsmál kjender gralens navn, medmindre man tör formode, at det skjuler sig under det, som det synes, altfor ubestemte 'þat' i str. 33, der maaske er forvansket for greal, graal (el. gersimi?) [1]), ligesom den nordiske Percevalsaga, det eneste sted der opbevarer navnet, har misforstaaet det ganske (braull); ogsaa vilde en rettelse som den foreslaaede forbedre alliterationen. Ved sammenligningen med gralsagnet faar fortidsformen sák i str. 33 sin forklaring: Svipdag har allerede tidligere seet gralen. I gralborgen er alt lyst og straalende [2]), ligesom i hallen i Konr. s. Den kaldes i Perlesvaus, den nærmeste kilde for de nordiske digtes gralelementer, ogsaa Eden og lykkens have: sml. garđr i Fjǫlsv. I vort digt synes med den egentlige gralborg en anden borg at være smeltet sammen; dette er "slottet som dreiede sig rundt" hurtigere end en vindfane. Dette slot omtales i Perlesvaus umiddelbart foran gralborgen; det ligger paa en aaben slette og er omgivet af höie mure; ved indgangen er en löve og en björn lænkede, hvilke lader höre en mægtig brölen og brummen; kun den rette gralsöger kan komme derind. Da Perceval banker paa, flygter löven og björnen, som holder vagt, ind i sine aflukker og slottet staar stille. Om dreieslottet fortæller Josephus, siger romanen videre, at det var Vergil, som byg-

[1]) "Mod i Fjǫlsv. 33⁴ at indsætte greal taler det, at digteren overalt ellers giver de fremmede elementer en hjemlig farve; mod gersimi taler þat. Ogsaa jeg tror, at texten her er mangelfuld, men det manglende lader sig neppe med sikkerhed restituere. Man kunde tænke paa en sammensætning med gull, men f. ex. gullborđ tiltaler mig ikke" (Bugge).

[2]) "Salen Lyr er omgiven af vísum vafrloga (en flagrende tryllelue). Hermed sammenstiller jeg, at i Perlesvaus den hellige aands lue daglig sænker sig paa gralborgen" (Bugge).

gede det i kraft af sin visdom, paa den tid da filosoferne sögte det jordiske paradis, og det blev dengang spaaet, at slottet ikke skulde staa stille, för den udvalgte kom. Tillige forkyndtes der, at slottets og de tilhörende slottes beboere skulde holde ved den hedenske tro, indtil den gode ridder kom og reddede deres sjæle; ti naar denne viste sig, vilde de ile ned at lade sig döbe. Samtidig lod ogsaa den af Perceval fra ridderen med dragehovedet (djævelens symbol) befriede jomfru med guldringen sig döbe. Til denne daab skal vi senere komme tilbage ved omtalen af Sveidalsvisen (A, B), der med Perlesvaus deler sin grundidé: kristendommens udbredelse.

7. *Lyfjaberg,* str. 35—40.

35. V.: "Segđu etc.:
hvé bjarg heitir,
es sék brúđi á
þjóđmæra þruma?"

36. F.: "Lyfjaberg heitir,
en þat hefir lengi verit
sjúkum ok sárum gaman;
heil verđr hver,
þótt helsótt [1]) hafi,
ef þat klífr, kona."

37. V.: "Segđu etc.:
hvé meyjar heita,
es fyr Menglađar knjám
sitja sáttar saman? [2])"

38. F.: "Hlíf heitir,
ǫnnur Hlífþrasa [3]),
þriđja Þjóđvara,
Bjǫrt ok Bleik,
Blíđ ok Fríđ [4]),
Eir [5]) ok Aurbođa [6])."

[1]) Bugge konjicerer: þótt hafi [helj]arsótt, for hss.'s læsemaade: þótt hafi árs sótt, arsott, der — skjönt lidet sandsynlig — dog maaske lader sig forsvare; hafi som bærer af alliterationen er mulig i den senere digtning; ársótt kunde gjengive malannus, en öiensvulst (Du Cange), ældre tysk 'das übel jar'; ogsaa den derimod brugte plante förte navnet malannus, oht. achalm (Grimm, Myth.[1] s. 1113, 1184). Ordet helsot forekommer i svenske og danske viser (DgF. no 104). [2]) Sl. Vafþr. 41: sitja meirr um sáttir saman.

[3]) Hlíf og Hlífþrasa er vistnok dannede efter Líf og L(e)ifþrasir i Vafþr. 45, hvilke opholdt sig i Hoddmímis holt under ragnarok. At Liv er Eva og Livtrase (eg. Livs elsker) Adam, skal her kun antydes (sml. Homilies of Ælfric I, 14: þá sette Adam eft hire óđerne naman, Aeva, þæt is líf, forđan đe héo is ealra lybbendra mōdor).

[4]) = Fríđr, der forekommer i omskrivninger for kvinde, og absolut = kvinde i SnE. II, 490 (vel herfra). Er ellers oftere navn paa jættedötre.

[5]) Lægekunstens gudinde.

[6]) Qs. largitionem nuntians; ogsaa Gymes hustru, Gerds moder.

39\. V.: "Segđu etc.:
hvárt þær bjarga
þeims blóta þær,
ef gerask þarfar þess?[1])"

40\. F.: "Bjarga svinnar,
hvars menn blóta þær
á stallhelgum stađ;
svá hátt forađ
kemrat hǫlđa sonum,
hvern þær ór nauđum
nema."

Ligesom Menglod bor paa et bjerg, saaledes har ogsaa Brynhild sin gyldne borg eller sit taarn paa Hindarfjall; i den danske vise bor Brynhild paa et gyldent glasbjerg (d. e. glansbjerg), som kun en bestemt hest (Grane) kan bestige. Paa dette bjerg siges Menglod at 'þruma', et udtryk som i Merlínússpá gjengiver latinsk languere og residere; hendes tilstand ligner altsaa den dvale, hvori möen befinder sig efter Sveidalsvisen, og er ikke ulig den dybe sövn, hvori Oden har hensat Brynhild ved at stikke hende med sövntornen, eller Dornröschens hundredaarige sövn i det fortryllede slot. Stedets navn er Lyfjaberg, bjerget med de lægende urter mod sygdom og saar. Ogsaa Brynhild, den paa bjerget boende valkyrje, tillagdes 'lyf međ lækning' (Gripisspá 17); hun forstaar tillige 'undir dreyrgar yfir binda' (Sig. hin skamma 32). Overhovedet er disse og andre ligheder mellem Svipdagsmál og Sigurdsagnet, hvilke bunder i deres fælles udspring af en solmyte [2]), vel egnede til at forklare den kontamination af de to sagnkredse, som vi omtalte under afsnittet 'Mimetræets hane'. Enhver kvinde, som klatrer op til Menglod, helbredes, d. e. vel forlöses, om hun saa har helsot. Saaledes hjælper Oddrún (i Oddrúnargrátr) til ved vanskelige forlösninger, idet hun ved

---

[1]) Sml. Skírnismál 36: ef geraz þarfar þess. Ligesaa Hugsv. 22, 3; jfr. Hugsv. 58, 6 og 69, 3.

[2]) Sml. Sijmons, Heldensage s. 24—5 (i Pauls Grundriss); Meyer, Germ. Myth. § 382. Ogsaa Sigurd opholdt sig, lig Svipdag, en tid hos alvekongen Mime (= Miming), jvf. Alberich, Regin; hans sverd, med hvilket alene dragen kan dræbes, og hans fortræffelige hest minder om Freys i Skírnismál og Sveidals (efter Sveid. C kaldes sverdet Adelring, hvilket ogsaa er navn paa Sigurds sverd: DgF. I, 82); hans 'tarnkappe' om Sigurds hulidshjálmr i Himinbjargar saga; etc.

sine galdre 'veitir hjálpir' til 'hin fjǫrsjúka mær'. Ligesom i Himinbjargar saga Ingigerđr betjenes af atten möer eller Gudmunds skjönne datter Ingibjǫrg optræder omgiven af kvinder, som tjener hende, saaledes sidder ved Menglods födder endrægtig sammen ni möer, hvis navne antyder beskyttelse, straalende skjönhed, venlighed, lægende kraft og gavmildhed. Disse kvinders funktion er at 'bjarga' og 'nema ór nauđum'; dog er det fornödent at blote dem paa alterhelligt sted. Hvad er dette for kvinder?

Det eneste mulige svar herpaa synes at maatte blive: det er de diser, som dyrkedes ved det saakaldte dísablót. Disses nære forbindelse med nornerne fremlyser af fölgende sammenstillinger: Om nornerne beretter Vǫluspá 20, at de er komne fra den sal, som staar under verdenstræet; de bestemmer over menneskers liv og forudsiger fremtiden [1]). Fáfnismál 12—13 regner op tre klasser af norner, 'er nauđgǫnglar 'ro (sl. SnE.: nornir heita, þær er nauđ skapa) ok kjósa mœđr frá mǫgum'; nogle er af aase-, andre af alve- og atter andre af dværgeæt; tænkes hver æt at bestaa af tre norner, faas tallet ni, der anföres i Barl. 136: níu dœtr segja þeir, at hann (Þórr = Jupiter) hafi átt, er þeir kalla nornir. I Sigrdrífumál 9 kaldes de samme væsener for dísir: bjargrúnar skaltu kunna, ef þú bjarga vilt ok leysa kind frá konom .... ok biđja þá dísir duga [2]). I Vatzdœla 9 anraabes 'hollar vættir' om bistand ved nedkomsten. Oplysende om nornedyrkelsen er endvidere Saxo VI, hvor det fortælles, at tre parcæ el. nymphæ, alle söstre, bestemmer om Fridlevs sön Olavs fremtid: Mos erat antiquis super futuris liberorum eventibus parcarum oracula consultare; quo ritu Fridlevus

---

[1]) Vafþr. 49 kaster sammen to forestillinger om nornernes opholdssted: Þrjár þjóđár (de tre paradisfloder) | falla þorp yfir | meyja mǫgþrasis (födselens möer = nornerne); hamingjor (lykkediser) einar | þær er í heimi ero, | þó þær međ jǫtnum alaz. I angelsax. kaldes — tror jeg — paradiset for nornevangen: neorxnawong (grf. nérhsnō, on. norn af nǫrznó).

[2]) Sl. bjargrýgr = jordemoder.

Olavi filii fortunam exploraturus, nuncupatis solenniter votis, deorum ædes precabundus accedit, ubi, introspecto sacello, ternas sedes totidem nymphis occupari cognoscit; etc. At paavise, hvorledes de tre norner er opstaaede af én (Urðr = Hel) ved paavirkning af klassiske fremstillinger, medens tallet ni væsentlig skyldes keltisk indflydelse, vilde före os for langt. Vi skal kun tilföie, at efter Helg. Hund. I, 30 'þrennar níundir meyja' med en 'marggullin mær' i spidsen bjerger Helges skibe af söen (valkyrjer), og at spaakvinden Torbjorg, kaldet den lille volve, havde ni söstre, alle spaakvinder.

Ogsaa den tyske folketro kjender lignende forestillinger: Om de hvide (jom)fruers (alvinders) fortryllelse og længsel efter forlösning, der tildels sker gjennem daaben, sml. Knappert, Folklore s. 151—2, Meyer, Germ. Myth. § 367 (Laistner, Das Räthsel der Sphinx I, 253); de hvide möer lever afsondret fra menneskerne paa et indelukket sted og forstaar sig paa urte- og helbredelseskunst samt spaadomme (Knappert, l. c.). "Diese Nachtfrauen, blanke Mütter, bonnes dames, bei Hinkmar lamiæ sive geniciales feminæ, waren ursprünglich dämonische, elbische Wesen" (Grimm). Hos Frau Holde, der minder om Menglod og Fröia, befinder sig de afdödes sjæle, "die Holden" (Mogk, Myth. s. 1106, i Pauls Grundriss). Om Frau Holde og Berchta (= Fjǫlsvinnsmáls Bjǫrt) se Meyer, Germ. Myth. § 359 ff. Navnlig skjænker alvedronningen Frau Holde kvinder sundhed og frugtbarhed og bistaar barselskvinder (Mogk, l. c. s. 1107; Knappert, l. c. s. 203 og 176). Kjendskab til helbredende urter tillagdes særlig alver og dverge: Grimm, Myth.[1] s. 420, 426, 1142.

Om Arthursagnenes paralleler er tidligere talt. Hos Chrestien befrir Gawan de paa Montesclaire ("glasbjerget") fangne jomfruer. Lancelot du Lac befrir den af dödslandets konge bortförte dronning. Sir Percival befrir og ægter Lufamour the brighte, jomfrulandets dronning. I Perlesvaus forlöser helten jomfrudronningens rige fra dödsslottets konges tryk.

Feen Morge (Morgan), der hos Chrestien staar i forbindelse med underlandet isle d'Avalon, erindrer ved sin dygtighed i tilberedelse af helbredende salver om Menglod. Det sterkeste bevis for, at forestillingerne om de ni möer er indkomne i vort digt fra bretonsk, yder imidlertid ikke Arthursagnene, men en bemerkning hos Pomponius Mela 3, 8 om öen Sena (Sein i Bretagne), der efter andre kilder skal have været et af stederne for Merlins födsel: Oraculi numinis gallici antistites perpetua virginitate sanctæ numero novem esse traduntur. Gallicenas vocant, putantque ingeniis singularibus præditas maria ac ventos concitare, seque in quæ velint animalia vertere, sanare quæ apud alios insanabilia sunt, scire ventura et prædicare sed non nisi deditas navigantibus, et in id tantum, ut se consulerent, profectas. Strabo beretter, at disse kvinder pleiede at besöge folk paa fastlandet, men at ingen turde sætte sin fod paa deres ö (sml. Rhýs, Lectures s. 196—7).

8. *Slutning,* str. 41—50.

41. V.: "Segđu etc.:
hvárt sé manna nǫkkut,
es knegi á Menglađar [1])
svásum armi sofa?"

42. F.: "Vætr's þat manna,
es knegi á Menglađar [1])
svásum armi sofa,
nema Svipdagr einn,
hánum vas in sólbjarta
brúđr at kván of kvedin [2])."

43. V.: "Hrittu á hurđir,
láttu hliđ rúm,
hér máttu Svipdag sjá [3]);
en þó vita far,
ef vilja muni
Menglǫđ mitt gaman."

44. F.: "Heyrđu, Menglǫđ!
hér's mađr kominn,
gakk á gest at sjá! [4])
hundar fagna,

---

[1]) "Kanske: knegi Menglađar á; jfr. Fjǫlsv. 25[6]" (Bugge).

[2]) "Kanske: hánum sú en sólbjarta brúđr | vas at kván of kveđin" (Bugge).

[3]) Sl. Grímn. 53: nú knáttu Óđin sjá.

[4]) Sl. Vafþr. 6: Heill þú nú, Vafþrúđnir! | nú emk í hǫll kominn | á þik sjálfan sjá; Hákonarmál 13: At nú mun allvaldr koma | á hann sjálfan at sjá.

hús hefir upp lokizk,
hygg ek, at Svipdagr sé."

45. Menglǫð: "Horskir hrafnar
skulu þér á hám gálga
slíta sjónir ór,
ef þú þat lýgr [1]),
at hér sé langt kominn
mǫgr til minna sala [2]).

46. Hvaðan fórt,
hvaðan fǫr gǫrðir [3]),
hvé þik hétu hjú?
at ætt ok nafni
skal ek jartegn vita,
ef vask þér (at) kván of
kveðin."

47. S.: "Svipdagr ek heiti,
Sólbjartr hét minn faðir,
þaðan rákumk vindar
kalda vegu;
Urðar orði
kvíði engi maðr [4]),
þótt sé við lǫst lagit [5])."

48. M.: "Vel þú nú kominn! [6])
hefik minn vilja bedit [7]),
fylgja skal kveðju koss;
forkunnar sýn
mun flestan glaða,
hvars hefir við annan ást.

49. Lengi ek sat
Lyfjabergi á,
beið ek þín dœgr ok daga [8]);
nú est aptr kominn,
es æ vætt hefik,
mǫgr! til minna sala [9]).

50. Þrár hafðar
es hefik til þins gamans,
en þú til mins munar;
nú's þat satt,
at vit slíta skulum
ævi ok aldri saman [10])."

---

[1]) Sl. Sólarljóð 67: Menn sá ek þá, | er mart hǫfðu | orð á annan logit; | heljar hrafnar | ór hǫfði þeim | harðliga sjónir slitu. Atlam. 33. Om hængning som trusel se Forns. Suðrl. ed. Cederschiöld, s. XXV.

[2]) Sl. Hýmiskv. 11: Nú er sonr kominn | til sala þinna, | sá er við vættom | af vegi lǫngum. Hertil str. 49. Se Gróg. 4.

[3]) Sl. Herv. s. (anden gaade): Heiman ek fór, | heiman ek fǫr gerðak. Cf. Fjǫlsv. 2.

[4]) Sl. Hugsv. 37: aldrlagi sinu | kvíði engi maðr.

[5]) Sl. Gripisspá 23: Era með lǫstum | lǫgð æfi þér. Se Skírn. 13.

[6]) Sl. Herv. s. s. 268: Vel þú kominn! Eiríksmál 7: Vel skaltu hér kominn!

[7]) Sl. Gróg. 4.

[8]) Formlen dœgr ok daga ogsaa Merl. I, 67.

[9]) Rettet af Kölbing for: nú þat varð, | er ek vætt hefi, | at þú ert aptr kominn, mǫgr! til minna sala. Sl. str. 45^{5-6} og Hýmiskv. 11 samt Eiríksm. 2: sem muni Baldr koma | aptr í Óðins sala.

[10]) Sl. Helreið Brynhildar 14: Við skolom okrom | aldri slíta | Sigurðr saman.

Rammen i Fjǫlsvinnsmál bærer, som vi oftere har haft anledning til at bemerke, en fremtrædende lighed saavel med Fröimyten som med Sigurdsagnet, en overensstemmelse der dels skyldes slegtskab i den til grund liggende solmyte, dels den omstændighed, at vort digt har laant udtryk og træk fra ældre fremstillinger af de nævnte myter. Ogsaa for dette afsnits vedkommende bliver endel saadanne paralleler at antegne (om Sólbjartr og sólbjǫrt er tidligere talt). Om Fröi fortæller Skírnismál, at han pludselig gribes af heftig elskov (hugsóttir miklar, mikinn móđtrega); han siges at þreyja, ligesom i Fjǫlsv. 50 Svipdag siges at have þrár; beggesteds tales om munr, munir (Skírn. 4, 20, 24, 26, 35, 40; Fjǫlsv. 50) og om gaman (Skírn. 30, 39, 41; Fjǫlsv. 43, 50); Skírn. 13 udsiger det samme som Fjǫlsv. 47: den som vil reise, maa opgive frygten og stole paa, at alt er forud bestemt. Ogsaa Sigurd hensættes ved sin elskov til Brynhild i en lignende tilstand; i Gripisspá 29 siger Gripe til Sigurd om Brynhild: hon firrir þik | flesto gamni | fǫgr áliti | fóstra Heimis; | svefn þú ne sefr, | ne um sakar dœmir, | gárađu manna, | nema þú mey sér. Ligesom Svipdag (Fjǫlsv. 47) og Skirne (Skírn. 13) henholder Sigurd sig i dette forhold til skjæbnen, hvis afgjörelse han underkaster sig: Grip. 53 (munat skǫpum vinna; sml. 52: sú mun gipt lagiđ | á grams ævi). Fjǫlsv. 47^{6} er hented fra Grip. 23^{1-2}. Brynhild glæder sig ved tanken om, at hun har sovet paa Sigurds arm (Helreiđ Br. 13: at ek Sigurđi | svæfak á armi: sl. Fjǫlsv. 41 og 42), og at de skal leve sammen efter döden (ib. 14: viđ skolom okkrom | aldri slíta | Sigurđr saman = Fjǫlsv. 50^{5-6}). Kun er udgangen i Sigurdsagnet tragisk, i Svipdagsagnet lykkelig; Svipdag modtager af Menglod formælingskysset (48), som skjæbnen forböd Sigurd at tage: Sigurđarkv. hin skamma 4 (ne hann kono | kyssa gerđi) [1]).

---

[1]) En anden betydning har kysset i Hjálmtérs saga, hvor Álfsól kun kan befries fra sin forhekselse, naar en kongesön kysser hende; dette for-

I dette afsnit stemmer de to norröne digtninger om Svipdag-Sveidal atter nöiere sammen: Skjæbnens bestemmelse er bekjendt for begge parter; bruden ligger i den samme tvang som elskeren, kun at den hos hende virker en længselsdvale, hos ham en rastlös higen; ved deres forening bliver længselens kval til gammen, og de mödes for ikke mere at skilles (Grundtvig). Fjǫlsv. 41—42 ligner visens slutning: nu sover han saa gladelig | udi sin jomfrus arm (C), der gjenfindes ordret i Brudefærden til Hedenland o. a. st. Ligesom i Fjǫlsv. 44 hundene logrer og huset lukkes op af sig selv, saaledes falder i visen löven og björnen ned for Sveidals fod og laasene aabnes af sig selv. Fjǫlsv. 48[1] svarer til visens: vær velkommen, ungen Sveidal, hjertallerkjæreste min! Digtets þrár (50) gjenfindes i visen: hun ligger i sterken traa; ligesom Menglod har ventet længe, saaledes taler ogsaa visen om brudens lange attraa. Efter Svipdagsmál synes heltens reise at være foregaaet mod nord (sl. t. eks. de kolde veie i str. 47), hvilket stemmer med fremstillingen i den nydanske optegnelse hos Kristensen X, 26, hvorefter Sveidal kommer fra syd: din kjærest hun ganger i Iseland | saa klar som en rosenblom: | hver dag at vinden er söndenveir, | hun venter Sveidal hans komm'. Den svenske folkevise (Hertig Silfverdal) omtaler endog et gjenkjendelsestegn (cf. jartegn i 46), nemlig den ene del af et guldbaand, som sönnen faar af faderen og hvis anden del bruden besidder.

Dog staar visen den kymriske fortælling og de prosaiske affattelser nærmere end digtet, den repræsenterer en oprindeligere sagnform end dette. Saaledes ved omtalen af brudens fader (i AB), hos hvem Sveidal anholder om datterens haand:

---

lösningskys omtales oftere i Fornaldar sǫgur, saaledes i Gríms saga loðinkinna, hvor Gríms fæstemö Lopthœna er forhekset af sin stivmoder, finnekonen Grimhild, og bor blandt jætter; ligesaa i tyske sagn (Laistner I, 82, 251 ff.; Meyer, Germ. Myth. s. 288) og i danske ballader. Ellers omtales ogsaa sövnbringende kys (Grimm, Myth.[1] s. 1156) og kys som fredssymbol, friðarkoss, osculum pacis (Du Cange III, 71).

ogsaa Kulhwch og Olwen samt Hjálmtérs saga kjender denne, og helten kræver af ham datteren eller ialfald gjestevenskab for vinteren. Naar C nævner ogsaa brudens stivmoder, der har fortryllet hende, stemmer dette træk med Hjálmtérs saga, hvor Luda er saavel Hjalmters som Alvsols stivmoder og har forhekset dem begge, saavelsom med Himinbjargar saga, hvor Ingegerds stivmoder har forvandlet hende til en troldkvinde; i Svipdagsmál forlyder intet om, hvad der volder Menglods tilstand. Mindre sikkert er det, om der bestaar nogen forbindelse mellem visens hyrde, hvem Sveidal gjör til en fornem mand, og Hjalmters ledsager (tidligere Ludas træl) Hord, der bliver til en rig konge; eller mellem "liden smaadreng" i D og hyrdens sön i Kulhwch. Ligeledes er det uvist, om visen i sin ældste form har havt noget tilsvarende til de vanskelige pröver, som efter Kulhwch, Hjálmtérs saga og Himinbjargar saga paalægges helten og udföres ved andres bistand (se ovenf. under galdrene). Paa dette punkt synes Himinbjargar saga at have bevaret et oprindeligt træk i de fugle, der hjælper ynglingen med at udföre opdragene: i Kulhwch viser de veien ved udförelsen af dem.

Derimod staar visen gralsagnet fjernere end digtet, hvor pröverne er omformede til en vidlöftig prövescene. Paa et punkt er dog muligens forholdet omvendt: Efter AB er möens fader hedensk, og möen kræver af faderen, at han skal lade sig döbe, da hun ellers reiser bort med Sveidal; baade fader og datter döbes og antager kristendommen, inden brylluppet holdes. Dette træk, som af Grundtvig DgF. II, 673 antages indkommet fra Brudefærden til Hedenland, kan have sin tilknytning i Perlesvaus, hvor en saadan daab omtales, saaledes som tidligere omhandlet. Ogsaa nævnelsen af Sveidals söster i C kan have sin rod i den nævnte gammelfranske roman, ligesom idethele mödet mellem helten og hans brud i de nordiske digtninger i höi grad minder om Percevals befrielse

af jomfrudronningen i Perlesvaus (sml. ovenf. 'Sagnene om gralen og gralsögeren').

Vi har tidligere sammenstillet sujettet i de nordiske digte med sagnene om Huldren [1]) og Frau Holde. Ogsaa den norske huldre elsker ofte mennesker og lader sig döbe og vie. I tyske som norske huldresagn optræder gjerne den onde stivmoder. Holda-huldren bor under jorden eller i bjerge; hos hende er der prægtige græsgange og enge fulde af blomster og urter. Holda er alvedronning (Knappert, Folklore, s. 177). Hendes bjerg aabnes med en 'springwurzel' (Knappert, s. 167): sl. Sveidalsvisens bjergenögel, EF. Blomsterne trykkes ikke af Holdas fod, men blomstrer skjönnere ved beröringen (Knappert s. 177), ligesom de sprang frem for Olwens födder (sml. *Ἀφροδίτη ἄνθεια, εὔκαρπος*). Hvorledes Vestens fé- og alveeventyr dannede forbilledet for legendens paradis, paaviser Wright, St. Patricks Purgatory, s. 79 ff.

Sluttelig skal omtales den af Cassel paaviste lighed mellem Fjǫlsvinnsmál 44—46 og Odysseens skildring af Odysseus hjemkomst. Ligesom det i Fjǫlsv. heder: hundar fagna [2]), hús hefir upp lokizk, saaledes i Odysseen: *σαῖνον δὲ σκύλακες πρόπυλοι, λύοντο δ'ὀχῆες | κλείθρων ἀργαλέων* (sl. de faste jernlænker og laase i Fjǫlsv.). Ligesom Menglod nöler og bæver Penelope og vil have et tegn paa, at han er den rette (23, 109): *ἔστι γὰρ ἡμῖν | σήμαθ', ἃ δὴ νῶϊ κεκρυμμένα ἴδμεν ἀπ' ἄλλων* (*σήματα* = jartegn i Fjǫlsv.).

Jeg vil ikke have afsluttet denne undersögelse uden at aflægge hr. prof. Moltke Moe min hjertelige tak for den rede-

[1]) Om norske sagn om Jomfruland, huldrelande og alveöer se O. A. Øverland, Fra en svunden tid, s. 1—8. Paa disse forestillinger hviler Welhavens bekjendte digt "Alfeland".

[2]) Efter Grímnismál vil hundene ikke angribe Oden.

bonne bistand, han har ydet mig under arbeidet, naar jeg har appelleret til hans store kundskaber. Hans navn findes kun et par steder i afhandlingen, men hans haand har mangesteds været virksom.

Kristiania i Juli 1892.

Hj. Falk.

Bemærkninger til Östnordiska och latinska medeltidsordspråk [1].

Efterat jeg har gjennemlæst Udgaven tilligemed den fortræffelige Kommentar, hvori jeg har fundet rig Belæring, har jeg nedskrevet fölgende Bemærkninger for om muligt at give et lidet Bidrag til disse Ordsprogs Historie.

Jeg beder tilgivet, at jeg i disse har nævnt tilsvarende norske Ordsprog, hvor dette ikke har stemt overens med den for Kommentaren lagte Plan. Jeg har gjort dette dels, fordi jeg gjærne vilde vise, at den overveiende Del af disse Ordsprog ogsaa har været brugt i Norge, dels fordi jeg her kunde benytte haandskrevne Kilder.

[1]) Någon tid efter det att utgivarna av dessa ordspråk havt nöjet tillsända professor Bugge första och andra häftena av arbetets första del (texter, utg. av Axel Kock och Carl af Petersens) samt dess andra del (kommentar av Axel Kock), fick jag från honom mottaga de här publicerade "Bemærkninger" jämte ett brev, hvari han lemnade till mitt avgörande, "paa hvad Maade disse Bemærkninger bör anvendes". Då de äro så avfattade, att de omedelbart kunna tryckas, tror jag mig göra Arkivets läsare en glädje med att publicera dessa viktiga bidrag till rätta uppfattningen av de ofta svårtydda ordspråken.

Det torde vara på sin plats att här nämna, att jag i mina primär-anteckningar till ordspråkskommentaren en och annan gång nedskrivit förklaringar, som (nästan) sammanfalla med nedan av prof. Bugge föreslagna. Orsaken till att jag ej införde dem i kommentaren, var att jag fann dem för djärva. Den omständigheten, att prof. Bugge nu föreslagit dem, talar naturligtvis i hög grad för deras sannolikhet, och denna torde även ökas därigenom, att två

Ved "Thott." betegner jeg "Nogle faae Norske Ordsprog" i Nr. 464 oct. i Thottiana i det Kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn. Sproget viser, at denne Samling er fra Lister og Mandals Fogderi. Ved "Leem" betegner jeg de af Knud Leem samlede norske Ordsprog i Nr. 597 qvarto i den Kallske Samling i det Kgl. Bibl. i Kjöbenhavn. "Aasen" betegner anden Udgave af I. Aasens norske Ordsprog.

D1 = S1.

At *bygghæ*, *byggia* her betyder "gjöre beboeligt", stöttes ved Modsætningen *en eigi með úlǫgum eyða* (ogsaa i Frost. I, 6; Hák. 3), hvor *eyða* er "lægge öde".

Latinens *egis* forstaar jeg ikke. Skal der staa *regis?*

D2 = S2. Jfr Aasen S. 92.

D4 = S76, D70 = S4. Jfr. Aasen S. 107.

D7 = S7. Jfr. Aasen S. 126.

D10 = S14. Norsk: Svart salt taaff vonne gielder (Thott.).

---

personer oberoende av hvarandra tänkt sig dem. De i fråga varande ställena förtjena därför kanske att anföras:

D 614 – S 547. "Troligen bör läsas *aatstyrdh* 'anlopp, anfall'. Jmf. *styrja* 'stoja' (Helsinge socken i Finland; Vendells Nyl. ordb.), no. *styrja* 'støie' etc., *styrjast* 'stride med hinanden, rives, brydes', isl. *styrr* m. 'a stir, battle, war'." Eller ock för "*aatstyr(m)dh* 'framstormande', 'anlopp'; jmf. *styrma* 'storma fram', *styrma at líki* (IED)."

D 1000. "*Lycke* 'slicka'? jmf. t. *lecken*." [Detta bekräftas därav, att i det numera utkomna nittonde häftet av Kalkars ordbok flera exempel på fd. *likke (lekke)* 'slicka' anföras (i förut tillgängliga glossarer och lexika upptages det ej).]

D 1206. "*ey leyest* för *ee leyest(e)* 'sämsta'."

I detta sammanhang må till min kommentar D 565 – S 493 fogas, att isl. har subst. *snápr* 'dåre', samt till D 615, att enligt Nyrop: Sprogets vilde skud s. 110 *ingenting* i ordspråket "Ingenting er godt for öjnene" (t. "Nichts ist für die Augen gut") är den danska benämningen på *Nihilum album (weisser Nichts),* som, blandat med fett, användes såsom ögonsalva; jmf. det i kommentaren från Tuinmann anförda.

Axel Kock.

D12 = S10. Jfr. Aasen S. 85.

D14 = S28. Norsk Aasen S. 30.

D17 = S15.

Ligesom S forudsætter "Snarlika lidhe ætande tidhir", saaledes forudsætter dansk A vel som ældre Udtryk "Snarlighe *lidhe ædhende maal*". Nord. *mál* bruges jo særlig om "Spisetid".

D19 = S19.

Norsk: "Snar er gagn giort", forklaret "Den kan snart gjöre gavn som gidder" (Thott.).

D25 = H6, S25.

Jeg oversætter Latinen helst saa: "Mad vender tilbage til de gavmilde Steder elskende Giveren", skjönt dette strider mod *amicabilis* i H. Jeg forstaar det nordiske Ordsprog saa: *Matir hawir mænsko* "Mad har Velvilje (Gavmildhed)", d. e. Given Mad har i sig Evne til hos Modtageren at framkalde Velvilje mod Giveren, til at gjöre ham gjæstfri og gavmild mod Giveren.

D29 = S65.

Walsker behöver vel ikke at betyde "italiensk", men kan vel forstaaes som "udenlandsk"? *Walsker plandz* er derfor kanské det polske (**pląs* sg.) *pląsy* pl. "lystige Danse". Har man i Danmark lært Ordet at kjende fra Venderne?

D31 = H10, S30. Norsk Aasen S. 114.

D35 = S34.

Feilen *siil* i S for *siildh* har vel sin Grund deri, at Fiskenavnet *sild* her, som ellers, er blevet forvekslet med Fiskenavnet *síl*.

D37 = H17, S77.

Ældre end de danske Udtryk *kelldhegaanghen*, *bygangen*, *nærganghen* er de svenske *brunganggol* (der danner Alliteration

med den danske Texts *brødhen*), *bygangol*; jfr. oldisl. *nauð-gǫngull*, nyisl. *húsgöngull*, *nærgöngull*, angelsaks. *fæstgongel*, *wîdgongel*.

D41 = S67.

Norsk: La den nioda got, som Gud giæve got (Thott.).

D48 = S45.

Norsk: Dæ æ bædde grein som bogna elle bræste (Thott.).

D49 = S46.

Jeg formoder *Arcus trahĭ scitur* svarende til *bowen spendhes*, *bughi bændis*. *arcum trahere* "spænde Buen" som oldnorsk *draga boga*. *scitur* jfr. D1159; *ci* skrevet for *sci* som i *cille* D887, *cismata* S293.

D52 = S51. Norsk Aasen S. 116.

D56 = S55. Norsk Aasen S. 80.

D58 = S36.

Det tilfredsstiller mig heller ikke istedenfor *arta nie* i Latinen at læse *arta anie* og at henföre dette enten til gr. *ἀνία* *ἀνίη* eller til det hos Du Cange opförte mlat. *anie*.

D59 = S64. Norsk Aasen S. 177.

D60 = S59. Norsk Aasen S. 57.

D62 = S68. Norsk Aasen S. 52.

D63 = S70.

Danm. gamle Folkeviser 148 (Rane Jonsens Giftermaal) A 35:

Marckenn haffuer øgenn, skouffuen haffuer øren.

B 12: Skoffuen haffuer øre oc marcken haffuer øffuen.

D66.

Det synes mig sikkert, at *pintell* her er = ags. *pintel* d. e. penis, jfr. nedertysk *pint*. Men Ordsprogets rigtige Form

kan jeg ikke sikkert bestemme. Jeg har bl. a. tænkt paa: Man køper *ee* pint*le* [kwsse] aff portkonæ. Jfr. D246.

D68. Norsk Aasen S. 56.

D69 = S62.

Komment. S. 42. At Ulvene æde hverandre, udtales i det oldisl. Ordsprog: hefir mér farit sem vargunum; þeir etast þar til er at halanum kemr, ok finna eigi fyrr (Bandam. s. 35). Jfr. Hamđ. 29.

D81 = S63.

I *Fitting* kunde *i* vel være = oldnord. kort *i* som i *fita* "Fedme"; jfr. dansk *Stikke* = oldisl. *stika*, d. *stritte* = oldisl. *strita* og fl. Maaské tör man sammenligne Hávam. 78:

Fvllar grindir
sa ec fyr *Fitivngs* sonom,
nv bera þeir vanar vǫl.

Har der været et **fitja* med samme Betydning som *fita?*

D82 = S72. Norsk Aasen S. 33 (Flesket o. s. v.).

D88.

Latinens *invidus* taler for, at det danske Ordsprogs ældre Form har været allittererende: *Awundsiugher* man sørgher foræ annærs gaffn.

D90.

modo d. e. *nu*, som sædvanlig i Middelalderens Latin.

D92 = S79.

Norsk: D'er betre tunnt Öl en *tom Skaal* (Aasen S. 187).

D93 = S82.

Jfr. norsk: bruri æ de som pryr i salar (Landstad Norske Folkeviser S. 370 f.); oldisl. Þorbjǫrg bekkjarbót Landn. III, 1 (Ísl. ss. I, 172).

D95 = S84. Norsk Aasen S. 162.

D102 = S87.

Norsk: Största Kjempa kann falla sigerlaus (Aasen S. 71).

D106 = S92. Norsk Aasen S. 30.

D108 = S93. Jfr. norsk Aasen S. 60 (Viljug Hest o. s. v.).

D112 = S95. Norsk Aasen S. 79.

D117 = S99. Norsk Aasen S. 56.

D121 = S102. Norsk Aasen S. 41.

D125 = S184.

Meningen er vel ikke rigtig forklaret af Reuterdahl: "ofta får dörren umgälla tiggarens vrede (han träter nemligen utanför dörren, för det ingenting honom gifwits)". Der tænkes vel snarere paa det, at Tiggeren, naar han ingenting har faaet, i Vrede smælder Dören haardt i.

D128 = S110.

Ogsaa jeg havde for længe siden forklaret mig dansk *sawæ*, sv. *sagha* af isl. *segi*. Men glsv. *saghi* synes ikke at kunne forholde sig til isl. *segi*, som glsv. *draki* til isl. *dreki*, da isl. *segi* har Sideformen *sigi*. *segi* bruges endnu i norske Dialekter i Betydningen "Muskel", se Aasen og Ross under *Sege*. Efter Ross i Formen *Seie* paa Lister ogsaa i Betydning "udholdende (seig) Karl". Dette synes at vise, at *sigi segi* hörer til *seigr*, som *sili seli* til *seil*. Er altsaa förste *a* i *sagha* kommet ind ved Analogislutning *sagha : sega = draka : dreka?*

D130 = S113. Norsk Aasen S. 79.

D132 = S116.

Da *Wanarth* har været udtalt med stærk Bitone eller vel endog med Hovedtone paa anden Stavelse, har det dannet Rim med *stærth* (tidligere *stjart?*), og dette taler for, at *Wanarth* her er det rette.

D134 = S136. Norsk: Det stend Röyk av Branden og Ord af Mannen (Aasen S. 23 fra Telemarken).

D137 = S119. Jfr. norsk Aasen S. 177.

D139 = S126.

Norsk: Pant bær penga heim (Thott.).

D140 = S121. Jfr. norsk Aasen S. 150.

D142 = S124. Norsk Aasen S. 94.

D143 = S129. Norsk med Allitteration: *Sterkt* Öl gjerer store Ord (Aasen S. 187).

D149 = S137.

I Telemarken siges "D'er vitt vegamot" oftest, naar man ikke vil modtage Betaling for en udvist Tjeneste. Denne Anvendelse er udgaaet fra Betydningen "Vi kan let træffes igjen".

D168 = S153.

En tredje Mulighed er den, at *the æra alla glædhi* i S henviser til *the bæra alla glædhi* som det ældre Udtryk, thi i Latinen heder det *Cor gestant hilare.* Jfr. glsv. *bæra dirfwe* og lign. hos Söderwall *bæra* 6), hos Fritzner *bera* 10).

D172 = 154. Norsk Aasen S. 44.

D182 = S166.

Jeg formoder, at Latinens *oma* er forvansket af *osma.* Dette fra Græsk laante middelalderslatinske Ord for "Lugt" forekommer i lat.-eng. Glossarer, se Sweet The Oldest Engl. Texts S. 80 og 83; ogsaa i Romansk, se Diez Wörterbuch S. 296.

D183 = S167.

Norsk: "Vönoug giest værte snart greive," oversat ved det danske Ordsprog (Thott.). Dansk *grewe* svarer her til *hosponda* i S og til Latinens *herum.* Herved kan mindes om,

at nedertysk *greve* har en mere omfattende Betydning end vort "Greve" og betegner overhoved "Forstander".

D184 = S169. Jfr. norsk Aasen S. 36.

D188 = S174.

Sandsynlig har i en ældre (nordisk, engelsk eller tysk?) Form af dette Ordsprog *god* i Betydning af "Gods" dannet Rim med *mod*. Jfr. norsk: Det kjem altid Mod, naar Lukka er god (Aasen S. 103).

D192 = S180. Norsk Aasen S. 78.

D198 = S109.

D *Kast paa krögh* = S *kasta a krook* synes at kunne forsvares, naar man tager *paa (a)* som betonet og absolut, d. v. s. kast Krog paa Fisken. Udtrykket stöttes ved "Kaste paa Silla, Makrilln", kaste ud Vod for at fange (Oslo) i Norsk Ordbog af Ross.

Forskjelligt fra D198 = S109 er norsk "Beller du, so krök" (ɔ: Formaar du, saa tag for dig) hos Aasen S. 195.

D216 = S190. Norsk: Nou giærre nassaadierv (Thott.); jfr. Aasen S. 107.

D217 = S189.

Ordsproget har sandsynlig tidligere havt Allitteration: The æru eij alle wini som *vidh lea*. Jfr. Hávam. 24: Osnotr maþr hyggr ser alla vera viþhlǫiendr vini.

D219 = S192.

Latinen synes at betegne: En Fraadser viser sig tom, naar det gjælder at give andre, uagtet han er fyldt (*dando* skulde i bedre Latin hede *dandi*). Det nordiske Ordsprog har vel tidligere havt fölgende Form: Slemmer man ær selffw*um* godher oc eij andr*om* andh. Forfatteren af det latinske Ordsprog synes at have forstaaet "*Slemmer man*" som tysk *Schlemmer*.

D237 = H32, S211.

I Telemarken har jeg faaet Ordsproget "Naar baani fær sin vilji, so græte de 'kji" forklaret saaledes: "Naar En faar gjöre, som han vil, saa har han kun sig selv at skylde paa, hvis det gaar galt". Men denne Anvendelse af Ordsproget er ikke den sædvanlige.

D239 = S211.

Efter Latinens *munda . . . in unda* formoder jeg: Meth lidhet *[reent]* watn maa reen man segh thoo.

D245. Norsk Aasen S. 30.

D250 = H38, S217. I Telemarken siges: Uboen gjest sko' sitja paa dynnestokkjen.

D253. *tag* = *tog*, d. e. dog. Findes denne Form ellers?

D260 = S232. Norsk jfr. Aasen S. 125.

D262. Norsk: Titt tægge den trea [dæ] tvo tretta om (Thott.).

D259 = S228. Norsk Aasen S. 62.

D263. Norsk Aasen S. 87.

D272 = S226. Norsk Aasen S. 53, 68.

D279 = S243, D333 = S307, D995 = S914. Isl. Barn er svo í bý bert sem það er heima lært (Guðm.-Jónss. S. 44). Norsk: Badn er borte som heime lærd (Thott.).

D282 = S246. Norsk Aasen S. 150.

D289 = S251. Norsk Aasen S. 177.

D294 = S256. Norsk Aasen S. 6.

D298 = S261.

Texten i S:

binge linga linge

bætra ær een faraofth
æn een gafa winge

(hvor *linge* danner Rim med *winge*) klinger for mig som et Barnevers. Dette tænker jeg mig lagt i Rævens Mund. Hans bedste Mad er en Gaas; men han æder ogsaa gjærne en Ost, som Fabelen om Ravnen og Ræven viser.

D301 = S264.

Komment. S. 138. Man kunde tænke paa at læse: "plus valet in manibus passer quam *sub divo* (for *dubio*) grus," men en Spondé i femte Fod er betænkelig.

D302 = S266.

Norsk: "Höge er inkie hönefluck[t]," forklaret: Vanmægtig naar ei langt (Thott.).

D307 = S273. Jfr. norsk Aasen S. 7.

D309 = S276. Dæ er ej tru hund som föier (d. e. fölger) kver som kvissler (Thott.).

D311 = S278. Norsk: *Saar* er svebnen som soves med sorgien (eller: synden) (Thott.).

D312 = S279.

manghen tingh god i A har intet tilsvarende i B og stemmer hverken overens med *hws mangh* i S eller med *loca crebrent ergo casarum* i Latinen. Skulde derfor det förste *god* stryges som kommet ind fra det fölgende *got?* og *manghen tingh* være feilhört for *manghent inn'* (= *innæ*, oldnorsk *inni*)? *bold huer* i B = *bol huert*.

D314 = S280. Norsk Aasen S. 42.

D317 = S284. Norsk Aasen S. 53.

D323 = S300. Norsk: Snart stidles syskens vreje (Thott.). Fæig er frenda vreje (Thott.).

D332 = S306, D1010 = S890. Norsk Aasen S. 159.

D335. Norsk Aasen S. 38.

D339 = S262. Jfr. norsk Aasen S. 17.

D341 = S271.

Jeg forstaar Latinen saa: aliena negotia vanent, velut (d. e. velut si) est (d. e. comedat) canis ipsa (d. e. negotia).

D342 = 274. Jfr. norsk: "Alle kverver der i Guds kiædlar," forklaret "aldrig minker &c" (Thott.).

D350. Norsk Aasen S. 47.

D352 = S311. Jfr. norsk Aasen S. 325.

D353 = S312. Norsk: För sviger de svorne en de borne (Thott.).

D354 = S313.

Et ældre Udtryk har vel været *ooskæmdhir* i fuldstændigt Rim med *onæmdhir*.

D355.

Man skal eij alle ordh *ædæ* giffue. S. 314: thw skalt eij allom ordhom *æta* giffua. I Latinen: non inuigiles. For at *ædæ*, *æta* er rigtigt, taler, om end ikke afgjörende, Allitterationen. Jeg har derved tænkt paa et forældet Substantiv med Betydning "Agt", beslægtet med *ætla*, *g-æta* (jfr. oldnorsk: hann hafði jafnan gætur á sverðinu), tysk *acht*. Ogsaa ved denne Opfatning maatte det have hedt: *a* allom ordhom. Dog kunde man ogsaa tænke paa: *gædæ* giffue.

D357 = S315. Norsk: Snar fædle *fatlelous* byr (Thott.).

D362 = S321. Norsk: Dæ stende ej te hunden, naar hors ska döje" sammenstillet med Ordsproget "End lever den gamle, men Gud vil" (Thott.). Hos de Fine forklares Ordsproget: Det staar ikke til et ondt Menneske, at hans Uven skal komme i Viderverdighed.

D367 = S324. Norsk: Sæl æ den som söger holt hus (Thott.).

D370 = S329. Jfr. norsk Aasen S. 125.

D373 = S350.

Winna i S synes snarere at forudsætte *opus* end *onus*. Ordsproget "gærna vil karl [fore] kaku winna" synes at skulle betyde: Man arbeider gjærne, naar man vinder noget godt derved.

D375 = S344.

Jeg læser: "fida clientela *columen* (med S) stat *ad* edis anela" og oversætter "Tro Tjenerskab staar som en Stötte ved de knagende (d. e. faldefærdige) Dele af Huset".

D377 = S347.

Leem siger, at Ordsproget "Daatraa trör i Moraa sin Serk" især bruges om en Datter, som efterfölger sin Moders Exempel i at föde.

D386 = S341. Udvidet paa Norsk Aasen S.. 193.

D390. Norsk: Harm giære helvide (Thott.).

D395 = S357. Norsk i Thott. Oldisl. *berr er hverr at* (eller *á*) *baki, nema sér bróður eigi* Njáls s. (Udg. 1772) S. 265; Grettis s. S. 185.

D396 = S358. Norsk: Snart er skiændt it skurve hove (Thott.).

D398 = S361. Norsk Aasen S. 27.

D399 = S359. Norsk Aasen S. 221. I Telemarken har jeg faaet Ordsproget "Roti æ' snart rive" forklaret saaledes: "Formue, som er liden eller erhvervet paa en slet Maade, er snart at sætte til."

D402 = S367.

Ogsaa Norsk i Thott., hvor Ordsproget forklares saa: "Den, alle önske ondt, faar engang Skam, som han forskylder det". Men denne Anvendelse har næppe været den oprindedelige eller sædvanlige. I Telemarken, hvor "*vaat*" skiftede med "*varm*", har jeg hört Ordsproget forklaret saa: Ved lang Uartighed kan man ægge En, som ikke er vredagtig.

D405 = S352. Norsk: Braa folk æ beste folk, men langdryen æ lejast (Thott.).

D406 = S355.

Ogsaa jeg formoder her den Mening: "Naar man er hjemfalden til Döden, vil man fremfor alt dö i sit Hjem". Jfr. D497. Den danske Text oversætter jeg saa: Bedre er det for en "feig" Mand (at være) i (sit) Hus end at skynde sig at komme derfra ud blandt Fremmede. Da *æn vdh fwss* svarer til *male quam properare*, ligger det fjærnere at forstaa det som "end at være dreven ud fra sit Hus". Den svenske Text synes mig forvansket.

D407 = S353.

"Traldh bær *træ* i legh"; "trwl hawa *træ* [i] leek". Her forstaar jeg *træ* om *Træer*, *Træstammer*. Flere Folkeviser og Folkesagn fortæller om, at Trolde, Riser eller Kjæmper rykke Træer op med Rode og bærer dem til Kamp eller til Dans.

D411 = S326.

Norsk: Sæl æ den som værte viis toff fremmanne Skae (Thott.). Jfr. oldisl. Eigi er þat nú, sem mælt er, at þú látir þér annars víti at varnaði (Njáls s., 1772, S. 23).

D424 = S372. Norsk i Thott.

D428.

Ordsprogets rette Form er mulig: "Ny glædher ære aff *flyendhæ weth* sorgh"; d. e. Glæder, som man nylig har faaet

og ikke længe har nydt, flygte bort for Sorgen (og lade Sorgen igjen). Men da Latinen har *Gaudia pennata sunt*, formoder jeg snarere:

"*Nyflyg ære* glædher, aff *flyendhæ weth* sorgh."

D. e. Glæder er (som Fugle, der er) nylig blevne flyvedygtige, de flygte bort for Sorgen. Se *flyg* hos Kalkar. *flyendhæ* tager jeg som intransitivt Verbum. *weth* i denne Forbindelse brugt som i oldisl. *hræddr við einhvern* (ræd for En), *falla við hǫgg* og lign. Jfr. norsk: Sorg og Sut jagar Fagnaden ut (Aasen S. 139).

D430.

Komment. S. 189. Hos Plinius forekommer Participiet *salitus* "saltet", men jeg har hos ham ikke kunnet finde Ordsproget: jacet in sale causa salita.

D431 = S378. Norsk: Der gror gras som hegna er (Thott., hvor der tilföies "Idem danicum").

D432 = S379.

Jeg har tænkt mig, at Latinen kunde forstaaes saa: "En höibaaren Mand *(Germine sublimis)* bliver behandlet med Ømhed *(tener)*, saalænge han har Penge *(ere)*; men naar hans Rigdomskilde er udtörret *(aridus)* bliver han sat paa en lav Plads *(fit imis)*. Norsk: "Hög herre hæve liden hejer som faddig er" med Forklaring "Höi Herre hædres lidet om han ei er rig" (Thott.).

D434 = S374, D437 = S389. Jfr. norsk Aasen S. 169.

D438 = S380. Norsk Aasen S. 77.

D439 = S381.

Oldisl. "opt veltir lítil þúfa litlu hlassi" ogsaa i Alexanders s. S. 132.

D440 = S383.

Jeg formoder:

grangias sectantur lucra ni vane *foueantur*.

grangias, udtalt *grangjas*, svarer da til det nordiske Ordsprogs *afl.* *grangia* "Kornlade" ellers i Midlat. *granea*, fransk *grange*. Her antager jeg Betydningen "Lade med Korn i".

D442 = S384, D1085 = S971.

Norsk: "Bed aa fly elle radelig fikta", forklaret "Bedre at fly mandelig end fikte skammelig". (Thott.). Latinens *lite* maa forstaaes som *bello*, hvilken Betydning Ordet har i Middelalderens Latin. I England forekommer alt i 12:te Aarh. (The owl and the nightingale) Ordsproget: Wel fiȝt that wel fliȝt.

D445 = S388. Norsk: Store fiskie faangis inkie i smaa poule (Pytter) (Thott.); jfr. Aasen S. 32.

D447 = S391. Norsk: Grisen grymta ette som gamlsvin grymta förre (Thott.).

D452.

victu forstaar jeg ikke. Skulde det rette være *rictu?* Bægeret har ikke Øine, gjennem hvilke dets Taarer kan flyde, men kun en Aabning, *rictus*.

D455.

Latinen skal mulig forstaaes saaledes: "En liden Hund kan ikke naa op til Overliggeren i en Kværn uden ved Hjælp af Underliggeren" og Meningen af Ordsproget er mulig "En lavbyrdig Mand er ikke vel skikket til höie Æresposter; han vil aldrig kunne naa dem, uden han först har gjennemgaaet de lavere Grader".

D458 = S399. Jfr. norsk Aasen S. 5. "*Man skal*" betegner her "Man kommer til at", "Det gaar saa, at man".

D461. Norsk Aasen S. 110.

D462 = S410.

Istedenfor "somme *henghe wedh*" formoder jeg, at det ældre Udtryk har været "somme *ſtenghes wdhe*", svarende til Latinens: fauor . . . illis opis *hostia claudit*.

D465 = S402.

sors ita plura parat "Skjæbnen lager flere Ting paa samme Maade", det vil sige: Skjæbnen lader ved flere Forhold et lignende Skifte indtræde, saa at f. Ex. den, der faar Nytte af det indhöstede, bliver en anden end den, som har höstet.

D466 = S403.

Norsk: "Glygt er gieste owe", forklaret: En gjæst eller en Fremmed ser hvad der feiler (Thott.).

D468 = S405.

teneri forstaar jeg ikke, medmindre det skulde være = *tenere*, Adverbium til *vereri*.

D474 = S407. *item* i Betydning af *iterum*.

D475 = S406.

Jeg formoder: Haud *exe strato* petra piger it sibi lurco. *exe*, d. e. *ex se*, skal betyde "af sig selv", *strato petra* "paa en Vei, som er brolagt med Sten".

D476 = S408.

Da Latinen har *oleum* og da *krås* i Smaaland er "doppa, ett slags mos af mjöl och mjölk", er *krasin* i S kanske at forstaa om en fed Vædske, hvori man dypper Kaalen.

D481 = S419.

Istedenfor *vndhir væg* i S, som skal svare til Latinens *valvis*, har det ældre Udtryk kanské været "vndhir *dørvæg*". Væggen ved Siden af Dören kaldes "Dörvæg". Efter *vndhir* kunde *dør* let falde ud.

D485 = S424, D733 = S645.

wiliæ drug, williæ drw, wilia drygh indeholder *Vilje*, oldn. *vili*, der ikke blot betyder "voluntas", men ogsaa "det at man har, hvad man vil have; Lyst, Opfyldelse af Önsker". Sammensætningen *viljedrug* er analog med oldnorsk *hamingjudrjúgr* "rig paa Lykke". Derfor synes *Verden er al*

viljedrug at kunne betyde "i hele Verden er der rig Leilighed til at faa sine Ønsker opfyldte", hvilket synes at passe godt til Latinen D733: Orbis habet carum fructum rerum propriarum.

Men i Latinen D485 "Jmpleat vt nutum mundum liquet esse volutum" udtrykker *volutum* et Begreb, som ikke er udtrykt i det danske Ordsprog. Dette Forhold bliver tydeligere ved Oplysningen i Komment. i B: "dici solet ab ijs qui patinam escariam circumvolvunt: ut Bolum suavem obtineant." Derfor formoder jeg, at den nordiske Form af D485 har været: "Verden er *valt* viljedrug". Det er: I Verden gaar det op og ned, og den, som hidtil ikke har faaet sit Ønske opfyldt, kan haabe, at Lykkens Hjul vil dreie sig om, saa han siden faar det opfyldt. Oldnorsk *valtr* "volubilis, som let vælter om, ustadig". Jfr. *vǫlt er þessa heims hamingja* Alexanders s. S. 36; *veröld völt* Passíu-Sálmar.

D489 = S427. Jfr. Norsk Aasen S. 104.

D492 = S430. Norsk: Du lyder lage foden, saa felden kan reckie te (Thott.); jfr. Aasen S. 35.

D493 = S431.

Ordsproget i S "mællom twa stola faldhir stiærtin i *eldh*" henviser til den gamle nordiske Skik, at Siddepladsene var anbragte paa begge Sider af Ilden. Ligesaa Udtrykket "i *aske*" i dansk B, medens "paa *iordhe*" i dansk A henviser til Jordgulv i Stuen.

D517 = S457.

Betyder *anxia puncta* "ængstelige Øieblikke"? Om *widnær* se Bemærkn. til D589.

D521 = S462. Ogsaa norsk i Thott.

D524.

Mulig tör man læse: *Justrait a* quernis tilianus satrapa vernis", d. e. Lindeherre gaar lige ved Siden af Egesvende.

justrait = *juxta it*. *r* som i ital. *giostrare*, *giostra*, der er opstaaet af *juxta*. *justra a vernis* kunde forklares dels af lat. *prope a*, dels af Sammenblanding i Middelalderen af *ad* med *a*.

D527 = S468.

I S, hvor "thæn skal *føft lowa*" svarer til "*se sobrietate refrenet*" formoder jeg: thæn skal *føft lewa*. Jeg forstaar *lewa* ikke som "leve" (og tænker derfor ved *føft* ikke paa ags. *sŷfre* "sober"), men som *lewa* = oldnorsk *leifa* "lade være, holde op med", se Söderwall under *leva*. *føft* "Drik" er afledet af *supa*, som oldn. *drift* af *drífa*, got. *gaskafts* af *gaskapjan*. *føft* har Omlyd som andre paa samme Maade dannede Ord (glsv. *skyrþ*, *byrþ*, *styld* og fl.). Med Afledningen *føft* fem. "Drik" af *supa* kan tildels sammenlignes mht. *sûft* masc. "Suk", eg. "det at indsöbe (*sûfen*), indsuge Aande". Ogsaa ellers er i S feilagtig skrevet f for f; saaledes i S903 (2 Gange), S. 1084.

D532. Norsk: Brendt baadn ræest elden, bedde baadn ræest hunden (Thott.).

D550 = S477.

Det norske Ordsprog forklares i Thott. saa: "Man kalder den god som gjör En vel".

D554 = S482. Norsk Aasen S. 187.

D555 = S483.

Jeg formoder: *Lene* (for *Lente*) plaga dolet. Dette passer bedre til Danskens: man tycker ont være *got*.

D558 = S486. Norsk hos Aasen S. 93: D'er vandt aa vita, kvar Lukka *lurer*.

D564 = S492.

Jeg söger at frembringe Overensstemmelse mellem det danske og det svenske Ordsprog og Overensstemmelse mellem

dette sidste og Latinen ved at antage, at Ordsprogets svenske Form skylde lyde: ſlippirt ær *[annarſ]* beto ſkin o. s. v.

D576 = S501. Norsk Aasen S. 98.

D578 = S503. Norsk: Hobmans hest kiæme aausaa te horva (Thott.).

D580 = S506. Norsk Aasen S. 100.

D585 = S512.

At *almøsse gang, almosogangh* her betyder "Gang som man gaar af sand Fromhed", stöttes kanské derved, at *almose* i Glsvensk ikke blot betyder "Almisse", men ogsaa bruges om andre fromme Gjærninger, se Söderwall 3).

D586 = S513. Norsk: I aar föe du mæg; till aar föer eg deg (Thott.).

D587 = S521.

Blandt de engelske "Proverbs of Hudyng" fra förste Halvdel af 14:de Aarh. findes: "That me lutel ȝeveth, he my lyf ys (læs: lyfys) an" (Mätzner Sprachproben I, 308).

D589 = S515.

Oldnorsk *vitneskja* kan betyde "Tegn, Varsel". Ogsaa *vitni* kan betyde "Tegn, Mærke" *(var þar orpinn haugr til vitnis).* Jeg tror derfor, at det i S515 rigtig heder: æ *vithnas* (d. e. varsles) gladhv hiærta. Ligesaa forstaar jeg *vindher* D589, for *vidhner*, som "varsler".

I samme Betydning D517: *Then* (læs: *Them*) *widnær* æy wel o. s. v. D. e. det varsler ikke godt for den. I S457: *thæn* (læs: *thæm*) *witnar* ey wæl o. s. v. Da disse Former findes paa saa mange forskjellige Steder, synes de ikke at kunne grunde sig paa Skrivfeil.

D594 = S520. Med BS jfr. norsk Aasen S. 168.

D599 = S532. Norsk Aasen S. 6.

D607 = S540.

Norsk: "Fri er frels fremgang" i Thott., hvor det forklares "den far fri, som frels farer, som intet ondt har gjort".

D608 = S541. Jfr. norsk Aasen S. 5.

D613 = S546. Jfr. norsk Aasen S. 22.

D614 = S547.

I S formoder jeg *dødſins aatſtyrdh* (for *aatſtrydh*), som rimer med *forbyrdh*. *ſtyrdh* for *ſtyrmdh* af *styrma*. I Oldnorsk forekommer *styrma at* "fare frem med Voldsomhed henimod". *m* er her faldt ud ligesom i sv. Dial. *värsla* = *värmsla*, norsk Dial. *vart* = *varmt*. *styrmdh* er dannet ligesom oldn. *deilð*, *hermð*, *nefnð* o. s. v.

D615. Norsk Aasen S. 67.

D616 = S549.

Jeg formoder:

molis *init* (som i B) cursum quem terret trux mina sursum.
Then *hæffuer* swarth *løb* (jfr. S) ther nødijs til at løbe.

Jeg forbinder *sursum* ikke med *cursum*, men med *terret* "jager op", "skræmmer op". Paa Grund af *init* foreslaar jeg *hæffuer* = oldisl. *hefr* "tager fat paa" "begynder" (hvilken Betydning Verbet ogsaa i Glsvensk har). Altsaa: "Den, som nödes til at löbe, begynder paa et besværligt Löb", d. e. giver sig til at löbe, selv om Löbet er forbundet med Besvær.

D619. Norsk Aasen S. 23.

D623 = S505. Norsk Aasen S. 17.

D634 = S551.

I Tillægget, som B og S har, var det ældre Udtryk kanské: tag æ godt *[Fölge]*, men du kant faa. Dette synes at passe bedre til Latinen: te dignis cum potes eques. Dette Tillæg synes at vise, at Ordsproget spotter over den urime-

lige Maade, paa hvilken honnet Ambition ofte viser sig hos lavbyrdige Mennesker.

D648 = S563. Norsk Aasen S. 50.

D656 = S624.

I Udtrykket *til skijbs før* er mulig bevaret den gamle Styrelse af Præpositionen *til* med Genetiv.

D663 = S581.

Kanské "Non placet *is genere*" i Betydning af *generi*, svarende til "Han tæckes eij sijn slæckt". Jfr. *falerne* D692 = *Falerni*.

D667 = S589. Norsk Aasen S. 160.

D669 = S591. Norsk Aasen S. 170.

D672 = S595. Norsk Aasen S. 129.

D673 = S597. Norsk: De æ vont aa fyge för den inkie fiöred er (Thott.). Jfr. Aasen S. 33.

D674 = S599. Norsk Aasen S. 37.

D677 = S601. Rimet taler for Formen *anulus*.

D679 = S604. Norsk Aasen S. 80.

D680 = S605. Norsk Aasen S. 12.

D681 = S606. Norsk Aasen S. 141.

D684 = S610.

Komment. S. 276. Jfr. oldisl. þat er fornt mál at þess mannz ráđ *gangi á tréfótum*, er margir hlutir takazt illa.

D685 = S611. Norsk: Dæ er vont aa stæle der bonden er sial tioff (Thott.).

D686 = S612. Norsk Aasen S. 17.

D687 = S613. Norsk Aasen S. 102.

D690 = S617. Norsk: "Söd er kver sinom synd", forklaret "Hver tykkes sin Synd söd" (Thott.).

Jeg læser Latinen saa:

nos caries lenit, plaga *dolenda* venit

og forstaar den saa: "Vor moralske Raaddenhed vinker behagelig paa os, Ulykken kommer smertelig". Gerundiv fortrænger i Middelalderens Latin ofte Præsens Particip.

D692 = S620.

I den nordiske Text er der intet, som svarer til Latinens *pincerne.* Derfor antager jeg, at det ældre Udtryk har været: — wedh *byrlæ*-gældh. Herved faar man tillige Allitteration.

D693 = S621. Norsk: *End* lever o. s. v. (Thott.).

D694 = S622.

Komment. S. 281 f. Grunden til, at man efter Folketroen ikke maatte sætte en Smörkjærne under Bjælken og at det ikke blev Smör, hvis man overtraadte dette Forbud, var kanské den, at et Trold kunde sidde skrævs over Tagbjælken. Saaledes sidder Gjenfærdet Glámr i Grettis saga (S. 83) skrævs over Husets Tagryg.

D706 = 603. Norsk Aasen S. 51.

D707 = S607. Norsk: Kua miockar inkie som konnaa vill (Thott.).

D721 = S634. Norsk Aasen S. 186.

D722 = S635.

Med Hensyn til Brugen her af *gijsper*, *gespar* om en Fugl, hvis Röst tillægges Spaadomsævne, kan mærkes, at det i den isl. Hrólfs s. Kraka (Fas. I, 11) om en Spaakvinde, som skal til at spaa, heder: slær þá í sundr kjǫptunum ok *geispar* mjǫk, ok varđ henni þá ljóđ á munni. I Njáls s. (1772) Kap. 12 heder det om en tryllekyndig

Mand, som skal til at udtale betydningsfulde Ord: tók Svanr til orđa ok *geispađi* mjǫk.

D736 = S649.

Jeg tror, at *æpter* (ikke *opta*) er det rette paa Grund af Latinets *post* og paa Grund af *iidh* (opus). *ciniflonis opus* er "det at blæse i Asken, saa der bliver Ild". Jfr. ogsaa gleng. *askefise*, der forklares ved *ciniflo qui flat in cinere*, se Mätzner Wörterbuch. Jeg formoder, at *optadyſinſ* er forvansket af *æptˢaſkfiiſinſ*. Ordsprogets rette Form bliver da:

svangh wardher kin *æptir askfiisins iidh.*

Dansk *tændzens* er maaské videre forvansket af *(æp)tærdyzens.*

D737 = S650. Norsk Aasen S. 97.

D739 = S653.

Her er *menda* brugt i Betydning af *mendacium* "Lögn". Ligesaa i D817. Norsk Aasen S. 81.

D741 = S656.

Dette Ordsprog forekommer i England allerede i 13de og 14de Aarhundred; se Mätzner Altengl. Sprachproben S. 307 f. *breketh* i det engelske Ordsprog og *rompt* i det tilsvarende franske viser, at *brydher* i D er rigtigere end *bithir* i S.

D744 = S654.

I Visen om Ulv van Jærn (Grundtv. Nr. 10) siges om en Hævner:

Op da voxer den liden Rakke
med hvasse Tænder i Munde.

D747. Norsk Aasen S. 108.

D755 = S666.

En lignende Leveregel udtales i Hávam. 33 (*Arliga verđar* o. s. v.). Jfr. norsk Aasen S. 39.

D756 = S669.

Isl. *Sækjaz sér um líkir,*
saman skríða níðingar

allerede i Hákonar s. Hák. (Fms. IX, 389). Ordsproget:

æ *sök*ias *sælik*e
saman *ridh*a *nidh*inga

danner et Par Verslinjer med Allitteration og Stavelserim. Hver Linje paa 6 Stavelser (*saman* metrisk Oplösning). I Linjens Udgang næstsidste Stavelse lang. Dette Versemaal kan ellers ikke paavises i Svensk eller Dansk, men er almindeligt i Islandsk. Jfr. Brate Fornnord. Metrik S. 53—55.

D759 = S672.

Glsv. *dud* Accus. (usikkert Kjön) kan enten være beslægtet med nyisl. *doði* "Svaghed, Kraftlöshed", som sv. *ludd* med isl. *loði*. Eller det kan være samme Ord som nordeng. *dud* "rags", gleng. *dudde* "clothe, amphibilus, birrus", se Mätzner; jfr. for Betydningsforholdet norsk Dial. *fillegamp*.

D767 = S682. Norsk: Faddig mand bær bu aa bag (Thott.).

D774 = S689. Norsk Aasen S. 15 (— hög som ein hest).

D778 = S693. Norsk: Der gror *under* gangande fod o. s. v. (Thott.).

D780 = S694. Norsk Aasen S. 150.

D784 = S699. Norsk Aasen S. 70.

D793 = S707. Norsk: Den skal have jædnfingra som skall flaa Fænen (Thott.).

D797 = S712. Norsk: Kver er diærv öve deilt land (Thott.).

D809 = S746.

Oldisl. Sá er brytinn verstr, er sjálfan sik tælir (Var. sveltir og sik svíkr sjálfan) Magus s. Cedersch. Udg. 3[22].

D814 = S751. Jfr. norsk: Det höyrer meir til Plog en Blistring (Aasen S. 114 fra Telemarken).

D816 = S750.

Skal man læse: *Plus . . . scit* (for *sit*), svarende til *kan bæsth?* Herimod taler Rimet *sibi sit* ~ *visit*.

D817 = S753.

Latinen er vel saa at forstaa: "Lögne (*mendi* d. e. *mendae*) af to Falske bevirke, at den tredje (*trinum* = *tertium*) hænges med Fordærv (saa at det bliver ham til Fordærv)." Jfr. Bemærkning til D739.

D819 = S724. Ogsaa ellers findes dansk *gammelt* for *gammen*, se Kalkar II S. 9.

D820 = S725.

Mod at forbinde *dicit cum solo* og *for* at forbinde *confligere cum solo* taler, saavidt jeg skjönner, *een geen enum* i S, d. e. solum confligere cum solo. Jeg forstaar den glsv. Text ikke saa: "den feige vil have Hjælp i Tvekampen", men saa: "den feige vil ikke kjæmpe i Tvekamp". Den feige vil kun midt i en Hær gaa i Kamp; da föler han sig tryggere og mere ubemærket. Ogsaa den danske Text "Daare vil ei ene fegte" forstaar jeg som "Daaren vil ei fegte i Tvekamp", thi Tvekamp heder i Oldnorsk *einvígi*.

D822 = S727. Norsk: "Dovre æ dags mad", forklaret: "Den der æder sin Davre, taaler noget at bie" (Thott.).

D824 = S730. Norsk Aasen S. 33.

D826 = S733. Norsk: Svarta kua giæve ausaa kvid miolk (Thott.).

D829 = S736. Norsk: Trete fadle inkie mæ föste hog (Thott.).

D830 = S737. Norsk Aasen S. 38.

D834. Norsk: Samlige sædie best bu (Thott.).

D842.

Mulig kan Rim og Parallelisme restitueres ved at man læser: Kærligh sætther sig wed ildh *[oc kaller]* sijn sön greffwæ och koningh *baaldhe* (i ældre Form *balde*).

D847 = S668. Norsk Aasen S. 162.

D849 = S714.

Jfr. oldisl. sætar syndir verđa at sárum bótum (Sólarljóđ 68).

D852 = S732.

Jeg formoder istedenfor Texten i S: *ey ær swa argh hosbonden, at fore gestum skal io hawa til forna.* Jfr. midnedtysk *tovoren hebben*, have Fortrinet.

D854.

Latinets *priuat anus vetulam aure* forudsætter en anden dansk Form end *om sith øræ.* Dette bestyrkes ved den norske Form af Ordsproget D399 = S359: D'er lett aa rotet riva, sa' Kjerringi, ho reiv Øyrat av den andre (Aasen S. 221); dansk hos H. Thomesen: Raaddent er snart braaddent, sagde kællingen, hun bed øret af sin søster. Altsaa har Ordsproget i D854 engang vel havt fölgende Form: — sagdhe kærlingh, *ref af annare øræ.*

Norsk: dæ æ borte som borte æ (Thott.).

D857 = S759.

Norsk: Bedde er tagd elle turteloust talt (Thott.). Jfr. oldisl. *męli þarft eþa þegi* (Hávam. 19).

D858 = S760.

Norsk: Dæ æ bær aa hegda (d. e. spare) fraa lokkje en fraa botnen (Leem). Ordsprogets Mening fremgaar af Formerne hos Aasen S. 140: D'er best aa spara fraa Loket; d'er seint naar ein ser Botnen; o. s. v.

D861 = S763. Norsk Aasen S. 104.

D864 = S807.

I S: "bætra ær wara mwlakringh æn *ſnutofaghrum*" forklarer jeg *ſnutofaghrum* som attraheret til Dativen *manni*, der tænkes til. Jfr. oldisl. gott er *vammalausum* vera (Sólarljóð 30); nærr væri þér at vera heima en dratta *einum* til útskerja (Fornald. s. II, 128); illt er *litlum* at vera (Fms. VI, 202); jfr. glsv. jlt ær *qwikum* at brænna S1034, der viser, hvorledes Sprogbrugen er opstaaet. Ligesaa i Græsk: *Μεγάλων εὐεργεσιῶν οὐκ ἴσως ῥᾴδιον αἰτίῳ γενέσϑαι.*

D876 = S776.

Komment. S. 340. Hvis *worløøs* hörer sammen med isl. *varask*, maa vel förste Led *wor-* forklares af et til oldnorsk *vari* "Forsigtighed" svarende Substantiv.

D887 = S789, D965 = S951. Norsk Aasen S. 21.

D891 = S793.

Den egentlige Mening af D "Hoo icke tijl sætther han eij opp dragher (rycker B)" er kanské: "Den, som intet sætter til Lokkemad paa Krogen, han drager ingen Fiskefangst op".

D904.

Jeg formoder: Hwær *ledher* (som formodet i Komment.) syt skijb (Dativ) *dybh bæsth*. Derved faar man et Udtryk, som svarer fuldstændig til *apta profunda tueri.*

D912 = S808. Norsk Aasen S. 23. Istedenfor *raka* her med Allitteration *kara.*

D916 = S812. Norsk: Det batnar sjeldan Herre-Skifte (Aasen S. 60).

D922 = S833.

Norsk: Rag mæn du hæve riva (Thott.). Denne Form synes bedre.

D929 = S839, D1142 = S1082. Norsk Aasen S. 109.

D930 = S822.

Oldisl. ogsaa i Hrólfs s. Gautr. (Fas. III, 155): opt er þat í karls húsi, er eigi er í konungs ranni.

D931 = S823. Norsk: Dæ som ligge skiult i sniö kiæme fram i tö (Leem).

D937 = S830. Norsk: Sieldan æ greinar bæd elle bul (Thott.).

D939 = S836.

Latinen er kanské saa at forstaa: Ruffa frons est venenosa varicosa suasibus: en röd Pande er saa fuld af (onde) Raad, at dens Aarer svulmer af Giften.

D942 = S825. Norsk: Frid hest aa fagar konne er inkie go for faddig mand (Thott.).

D953 = S847.

Jfr. oldisl. *kasta steini um megn sér*, indlade sig paa hvad der overstiger Ens Evner.

D956 = S943. Norsk Aasen S. 53.

D962 = S852. Norsk Aasen S. 84.

D969 = S859. Norsk: Giærd so gar, dæ værta inkie gab udi (Thott.).

D972 = S861. Norsk: Den faar fadl, som anden fadd ackter (Thott.).

D973 = S863. Norsk: Den som vil gange giægnom, hand giænger opte glæppom (Thott.).

D979 = S915. Norsk: Söt kand locka siovaars baadn (Thott.).

D987 = S877. Norsk: Den böde me krop som inkie hæve ku (Thott.).

D988 = S878.

Komment. S. 367. Formen glsv. *ynska*, gldansk *ønske* findes oftere: *ønsken* Gl. Danske Folkev. Nr. 113, V. 9, L. 1; *ynsken* V. 11, L. 1; *ynsketid* Nr. 84 I, V. 18, L. 3. Jfr. oldnorsk *æska*; gldansk *øske* Danm. gl. Folkev. Nr. 203 A Omkvæd; *yski man* Brandt, Gldansk Læseb. S. 281.

D1000 = S883.

I *goth smør lycke* i A er vel *lycke* forvansket af *likke* (der er laant fra Tysk), d. e. slikke, eller af *slikke*.

D1002 = S953.

Naar man forstaar *pure* som *custodia*, mangler efter *quam* et Udtryk for "ren", der synes mig nödvendigt, ligesom "ren" findes i de nordiske Texter. Derfor opfatter jeg *quam sine pure* som *quam sim sine te, pure!* (eller ogsaa som *quam sis sine, pure!* hvis dette kunde siges med Betydning "end at du ren skal være borte fra mig"). Jeg formoder, at det besynderlige *pus* = *custodia* har sin Oprindelse fra en Misforstaaelse af dette latinske Ordsprog. Du Cange anförer Ordet fra et italiensk og fra et fransk Glossar. Hvis jeg har Ret i min Formodning om Ordets Oprindelse, saa skulde altsaa det latinske Ordsprog have været kjendt ogsaa i Sydeuropa.

D1008 = S900.

Meningen af Ordsproget er vel: Sorgen er nær, men aldrig kjær.

D1013 = S906. Norsk: I storm lyde kastis dæ kiert æ (Thott.).

D1024 = S927. Norsk, men med unorsk Sprogform: Smukt baadn siunger smuk sang (Thott.).

D1038 = S918. Norsk Aasen S. 31.

D1033 = S892. Norsk Aasen S. 147.

D1039 = S919. Norsk Aasen S. 16 i mange Former.

D1042. Norsk: Bæd æ siaasvæven dote eller ophæng[d] son (Thott.).

D1059 = S950.

Jeg læser:

se dat alumpnanti *rūdus* monedula *olente.*

rudus olente "en stinkende liden Mynt" er en skjemtende Betegnelse for Skarnet, hvormed Kaaen lönner. At *rudus* er det rette, stöttes derved, at Du Cange efter "Glossarium vetus" har *rudus* "alimenti stercus". Glossariet har vel hentet Ordet fra det her behandlede Ordsprog. Istedenfor *lana* A, *lanci* B, *lanti* S indsætter jeg *olente*, som kunde skrives *olanti* og danne Rim med *alumpnanti. olente* ligesom i Italiensk = class.-lat. *olens.* For Rimet jfr. *prendes* ~ *grandes* D1152, *egenti* ~ *portanti* D56, *infantem* ~ *pedetentim* D147, samt med Hensyn til Endelsen *-e* = *-i* jfr. *falerne (= Falerni)* ~ *pincerne* D692, *mendi (= mendae)* ~ *pendi* D817. Dette Rim forudsætter fransk Udtale af Latinen. Dog synes Forklaringen hos Du Cange at forudsætte Læsemaaden *lanci.*

Versemaalet viser, at *anda*, som staar i dansk B og i S, men ikke i dansk A, er dette Vers uvedkommende. I S951, som fölger lige efter, staar *arida.* Jeg formoder, at *anda* har sin Oprindelse herfra. Hvis dette er rigtigt, godtgjör det, at D965 = S951, saaledes som i den svenske Samling, oprindelig har fulgt umiddelbart efter D1059 = S950. Dette stöttes ved förste Ord *Se*, der passer til Rækkefölgen i S.

D1060. Jfr. norsk Aasen S. 111 nederst.

D1069 = S960. Norsk Aasen S. 61.

D1070 = S978. Norsk Aasen S. 23.

D1073. Det danske Ordsprog overensstemmende med det fra Norge i Thott.

D1074 = S982. Norsk Aasen S. 170.

D1082 = S988.

I S foreslaar jeg: korn giffwir kako ok hungir *køpa* leeff. Herved faar man i S et abstract Udtryk ligesom i Latinen *(empcio panum)*, og herved faar *leeff* Hovedtonen, hvorfor Rythmen synes at tale.

D1087 = S970.

I D bör for *es* læses *est*, som i S.

D1095 = S990.

Da det logiske Subject her er det abstracte Udtryk "at drage med Halmskagel", ikke det concrete "Halmskagel", synes dette mig at tale for at forstaa *dræth* abstract som "at drage", ikke concret som "Dragindretning".

D1105 = S994.

Det at slagte Kvæg med Spyd kan aldrig have været saa sædvanligt, at man med Rimelighed kunde betegne Koens forestaaende Slagtning ved at Koen "bifar fore ſpiwth ſtangh". Det kunde derimod betegnes ved at Koen bisser for Kölvehug (D729). Jeg formoder, at Meningen af Ordsproget "we ær konne thæn dagh hon biſar fore ſpiwth ſtang" snarere er: "Ve Bonden, naar Krig bryder ud! da trænge væbnede Mænd ind i hans Gaard og dræbe hans Kvæg".

D1124 = S1009.

Norsk hos de Fine: "Den ska inkje væra krædlen saa bide Hova af Paddaa" med Forklaring: "Om en, som egter en berygtet eller hæslig Kvinde for Penges Skyld".

D1125 = S1016. Norsk Aasen S. 33.

D1126 = S1030. Norsk: Den kiærer seg som kvier (Thott.).

D1138 = S1028. I Telemarken har jeg oftere hört fölgende til en nyere Vise hörende Vers, i hvilke et med D1138 beslægtet Ordsprog er forbundet med D706:

D' æ 'kje alt gull som glimar onde sol,
some læt messingjen gylle;
d' æ 'kje alle möyar som flettar sitt haar,
men dei læt seg av gutanne drille.

Hos de Fine: Dei æ inkje adla möy saa fletta sit haar i solskin.

D1151 = S1041. Norsk: Kræsen konne fær siædland sur molk "æder den gjerne söd" (Thott.).

D1155 = S1069. Norsk: Klappa du bonen, so nappa han de; nappa du bonen, so klappa han de (Leem).

D1156 = S1049. Norsk: Tru inkie hestehov elle badnerou (Det ene spender, den anden klikker) (Thott.).

D1157 = S1071. Jfr. norsk Aasen S. 47.

D1161 = S1059. Norsk Aasen S. 154.

D1163 = S1064. Norsk i Thott.

D1165 = S1050. Norsk: Vibe vill verje konjom tae (Thott.).

D1166 = S1051. Norsk i Thott.

D1168 = S1074.

Norsk: Stundom flo aa stundom fiæra (Thott.). Enten flo eller fiære (Leem).

D1178 = S1079.

kom i A er mulig Feil for *kommer*, som B og S har.

D1188 = S1000.

Efter Latinens *girouago sine lege pudoris ocello* synes "et ondt (krank) Øie" her at skulle betyde "et ublufærdigt Øie". Jfr. Math. 18, 9 og Math. 5, 28.

D1193 = S1046.

Komment. S. 423. *Stur robustus* hos Saxo svarer til *Styrr enn sterki* i Sǫgubrot (Fas. I, 381).

D1197 = S1072. Norsk: Alle nögla er inkie nagle till ej konnis rumpe (Alle Nögler henger ei ved en Kones Laar) (Thott.).

D1200 = S1085.

Meningen af Ordsproget "godh ær fafta tha hon ma eld flækkia" er kanské: Faste er god, naar dens Vand kan slukke Lidenskabens Ild.

D1206.

Skulde "Det er *ey leyest* aff daghen" være forvansket af "Det er *ee ledhest* (Superl. af *led*) aff daghen"?

S500.

Jeg havde tænkt paa Muligheden af, at "lætum thæn fwæria *ænga* hafuir *fiælena*" kunde være forvansket af "— *ængin* hafuir *fkiælin*" "Lad den sværge som ingen Bevismidler har". Men derved frembringes ikke Overensstemmelse med Latinen; rigtignok bliver denne heller ikke fuldstændig, naar man læser *fkalena*.

S554.

For *fit* bör vel læses *fit*. Er det ældre Udtryk *finne tungo ftilla* (for *ftyra*) i Rim med *illa?* Jfr. oldisl. *stilla orðum* og D511: *stijllær* illæ sijn mwndh.

S626.

Skulde *vamba kluta*, som svarer til *omasum*, være forvansket af *vamba(r) luti?*

Sophus Bugge.

Efterskrift.

På förslag av professor Bugge, som jag vid översändandet av korrekturet till ovanstående avhandling meddelade några små anmärkningar till densamma, tillfogar jag några av dessa.

D198 = S109.

Emot att fatta ***Kasth paa krogh*** (D) och ***kasta a krook*** (S) såsom "kast Krog paa Fisken" synes mig den omständigheten tala, att man vid fiske med krok icke kastar kroken *på* fisken (utan kastar den ut för fisken). Det norska uttrycket "kaste paa Silla" i betydelsen "kaste ud Vod for at fange" torde ej utgöra en tillfredsställande parallel, eftersom denna betydelse av "kaste paa Silla" väl utvecklats från den (när fråga är om ett stort fiskeredskap såsom fiskegarnet i motsats till det lilla fiskeredskapet kroken) nära liggande "kasta fiskegarnet över (eller på) sillen (för att därmed fånga)"; jmf. det svenska "kasta en schal (eller annat större föremål) på (eller över) någon".

D355.

Det bör kanske nämnas att prof. Bugge skriver (4/7 1893): "Ved D355 vilde jeg gjerne have anmerket, at jeg finder *mæte* [jmf. Kommentaren s. 155] sandsynligt".

D527 = S468.

Då i fsv. kort *y* framför *f* normalt kvarstår såsom *y* (och ej övergår till *ø*), och då Palmsköldska handskriften, efter hvilken den fsv. ordspråkssamlingen publicerats, låtit kort *y* övergå till *ø* endast efter supradentalerna *(r, l, n)* men annars kvarstå (se Kock i Arkiv N. F. V, 235 ff.), så tala dessa omständigheter emot att anse *føft* stå för **føft* "drik" (av äldre **sўft*, avlett av *supa*). Prof. Bugge skriver att han erkänner riktigheten av denna invändning mot att fatta *føft* = **føft*.

D589 = S515.

Jag tänkte mig snarast (jmf. delvis Kommentaren s. 243 st. 4 nederst), att det föråldrade *vithras* i den muntliga traditionen utbytts mot det till form och betydelse snarlika *vithnas*, ungefär på samma sätt som i danska ordspråk ett

äldre *ee* ofta utbytts mot ett yngre *end* (jmf. t. ex. komm. till D1027 = S931).

D854.

För den av Bugge föreslagna uppfattningen kan texten i B anses tala med *om øreth.*

D1082 = S988.

För *køpis leeff* talar, att man med denna emendation får tre akcentuerade allittererande ord på *k-:* "*k*orn giffwir *k*ako ok hungir *k*øpis leeff".

D1173 = S1079.

Ehuru överensstämmelsen mellan B och S antyder, att presens *kommer (kombir)* är det ursprungliga, torde *kom* i A ej behöva fattas såsom egentligt fel. Då "sammankommandet" måste vara något föregående i förhållande till "åtskiljandet", kan man avsiktligt hava för att uttrycka det förra använt preteritum men för att uttrycka det senare presens.

Axel Kock.

Jenmåle.

I sin anmälan av min Altisländische grammatik, 2 auflage, uti denna tidskrifts senaste häfte har resensänten, Docent Finnur Jónsson — jämte det han om arbetet i sin helhet yttrar sig på ett för mig mycket smickrande sätt, för vilket jag icke kann annat än vara synnerligen tacksam, hälst ingen bättre än jag själv kann inse de brister, som fortfarande vidlåda ock måste vidlåda ett arbete av denna art — framställt åtsjilliga detaljanmärkningar mot av mig i nämda arbete lämnade uppjifter. Ehuru det är mig mycket oanjenämt att jentemot en så välvilligt sinnad resensänt uppträda som kritiker, ser jag mig dåck därtill tvungen, emedan den säkra ton, i vilken re:s påståenden äro hållna, möjligen kunde förleda en ock annan av de i gramattiska frågor icke spesiällt bevandrade till att anse dem välgrundade, något som emellertid i allmännhet icke är fallet, äfter vad jag här nedan skall taga mig friheten påvisa. För gramattikern ex professo ha däremot äfterföljande rader intet nytt att bjuda.

S. 371 anmärker res., att min t. e. § 217 m. fl. st. jivna tidsbestämning "in der vikingerzeit" är "ubestemt og utilstrækkelig". Naturligtvis vore det önskvärt att kunna anjiva en mera begränsad tidpunkt, men jag tråtsar res. att kunna på vetenskapens närvarande ståndpunkt jöra detta. Ock hällre än att godtyckligt välja en fiks tidpunkt måste naturligtvis en samvetsgrann förf. i dylika fall anjiva den tidpunkt, inom vars latitud det ifrågavarande datum med säkerhet faller.

Jag har icke, såsom förf. uppjer, daterat Hǫfođlausn till "um 950", utan § 78, 3 yttrat: "Egell Skallagrímsson (um 950)", en uppjift, som torde vara så riktig som möjligt i fråga om en person, som föddes omkr. 904 ock dog omkr. 990. Att jag straks däräfter siterar några ord ur Egells tidiga arbete Hǫfođlausn, berättigar icke någon att tro, det jag bestritt, att denna dikt författats 936.

Jag har icke påstått något så meningslöst som, "at *[u-]*omlyden er opstået og udviklet i et så kort tidsrum som c. 30 år," en slutsats, som res. drager ur min uppjift, att omjudet icke förekåmmer 'vor 900', men uppträder redan hos Egell. Då denne icke rimligtvis kann antagas ha ändrat sitt språkbruk från den tid, då

han lärde sig tala rent — omkr. 910 — till den, då han författade Hǫfoðlausn, 936, så borde res. konsekvänt ha tillskrivit mig den meningen, att omjudets uppkåmst ock utveckling krävde blått 10 års tid. Men då det nu torde vara bekannt, att "judlagar" icke jenomföras på ett äller ens på tre desännier, utan kräva flera jeneratsjoner, ja vanligen flera sekel, så är — äller borde åtminstone vara — tydligt, vad jag ock andra mena, då vi säga, att en juddiferäntsiering icke finnes före, men väl äfter ett visst bestämt årtal, nämligen: att juddiferäntsieringen vid nämda tidpunkt framskridit så långt i sin utveckling, att den för de talande (ock skrivande) blivit medveten (ock kräver i skrift uttryck i fårm av en olika beteckning).

Tidpunkten för *u*-omjudets inträde — i nyss anjivna mening — har jag satt till 900. Res. tror, att "man kan trygt sætte 800", men har till stöd för detta påstående ingenting annat att anföra, än att omjudda fårmer förekåmma hos "Brage" ock i Ynglingatal. Att dylika icke kunna — åtminstone av mig — anses bevisande, är tydligt därav, att jag ju förklarat mig (se Uppsalastudier s. 225) i likhet med Vigfusson, men delvis på nya grunder, vilka jag en annan gång får utveckla, anse Ynglingatal vara författat under Harald Hårfagers rejering, sålunda tidigast i slutet av 800-talet; ock att åldern av "Brages" dikter är ytterst omtvistad, är allbekant (jfr vidare det snart utkåmmande arbete av Bugge, däri res:s åsikt i denna punkt kritiseras).

"Et *sjót*, som anføres § 244, eksisterer ikke," anser res. Näj, icke i betydelsen av lat. *sedes*, d. v. s. i samma bet. som isl. *siǫt*; men det har jag häller aldrig sagt. I § 244 heter det ordagrannt: "*siót* (ags. *swéot*) schaar", ock detta ord förekåmmer t. ex. Biskupa sögur I, 647 samt Hyndlolióđ str. 43 (jfr Bugges upplaga s. 405), å vilket sednare ställe Jónsson, Eddalieder s. 81, oriktigt återjer hdskr:s *siotum* med *sjǫtum*. Detta visar tydligt, att han låtit av Egilssons ordbok — där med en för den tiden ursäktlig onöjaktighet *siǫt* 'sedes' ock *siót* 'cœtus' idäntifieras — förleda sig till att antaga ett isl. ord *sjǫt*, som skall betyda dels "säte", dels "skara" ock sålunda är etymolågiskt lika inträssangt som det bekanta tyska ordet *schnur*, som betyder 1) ett snöre, 2) en sånhustru. Då res. som stöd för sitt kårtfattade påstående åberopar ett yttrande av Gislason (Om Helrim s. 21 noten), så jör han denne orätt, ty G. säger blått, att skrivningen *siót* i stället för *siǫt* (av **setu-*) 'säte' (särsjilt i fråga om Arinbjarnardr. 2) är obefogad, något som är självklart. Icke häller skulle res. kunna mot min uppfattning av *siótom* i Hyndlolióđ åberopa sig på några metriska skäl, ty en värs av den byggnad, jag där förutsätter, är icke alls ovanlig (se Sievers, Altgerm. metrik s. 65 f.).

Då res. bestrider min uppjift, att fårmer sådana som jen. *lǽknirs*, ack. *lǽknir* o. d. tillhöra "die etwas spätere sprache" ock fortsätter: "herefter skulde man tro, at sådanne former allerede fandtes i oldsproget (altså i det 13. el. 14. årh.), men dette er

ingenlunde tilfældet", så har han i tväggehanda måtto orätt. Ty först ock främst har jag *icke* begränsat "oldsproget" till 13. ock 14. årh., utan i § 10 uttryckligen anjivit, att *jag* anser det räcka ända till "um 1530". Men vidare förekåmma värkligen dylika fårmer redan i 14. årh., t. e. i Cod. Reg. av Snorra Edda (såsom jen. *hersirs* I, 637 noten, ack. *fellir* I, 290).

Nästa anmärkning är hos res. den, att asimilatsjonen *đl* > *ll* av mig blivit "opstilled som gældende i en langt videre udstrækning, end tilfældet har været", ett överraskande påstående, då mina ord ju faktiskt lyda: "*đl* > *ll*, z. b. . . . Unter — noch nicht bestimmbaren — umständen bleibt *đl*, z. b. . . .". Mera försiktigt, för att icke säga intetsägande, kann man väl svårligen uttrycka sig.

S. 372 anser res. konsonantens enkelskrivning i sådana fall som *peningr* o. d. icke vara ett tillräckligt själ för antagandet, att i dylika ord huvudtonvikten kunde falla på sista stavelsen. Jag kann härvidlag kårt ock gått hänvisa res. till den utredning, som lämnats bl. a. av Kock, Fsv. ljudl. s. 50 ock 229 ff., Sv. akcent II, 318 ff., 496 f., Arkiv IV, 165 f., V, 67 f. noten, ock Tamm, Arkiv II, 345, av vilka förf:s uttalanden framgår, att även *andra* själ finnas för nämda antagande än den isländska enkelskrivna konsonanten allenast. Att jag endast på denna sistnämda omständighet skulle grundat min framställning, är ett oberättigat antagande av res.

En motsägelse tror sig res. finna hos mig därutinnan, att jag hänför *hreife* ena gången till *hrǽ*, andra gången till *hrøyr*. Först ock främst är det faktiska förhållandet det, att jag på det förra stället fört *hreife* till *hrǽ* ock *hrøyr*, på det sednare däremot för kårthetens skull blått anfört *hrøyr*, dåck under hänvisning till det förra stället. Men vidare har jag ju dels i min gramatik, dels utförligare i Uppsalastudier s. 221 framhållit, att *hrǽ* ock *hrøyr* 'lik' äro *alldeles samma* ord i olika fårmer, förhållande sig till varandra såsom t. e. *ǽ* : *øy* 'alltid'.

S. 373 heter det med stor bestämdhet, att *kom* i Lokasenna 6 är "impf., *ikke* (spärrningen jord av res.) præs". Jag vill som en avlägsen möjlighet medjiva en dylik uppfattning, men tvivlar på, att andra vilja gå ens så långt. Åtminstone har Gering i sin nyss utjivna Edda-översättning icke aksäpterat detta res:s förslag, som redan för länge sedan framträtt i hans Eddalieder s. 53.

Det heter vidare, att "ingen tvivl kan være" om, att icke *o* i Cod. Reg. av den poet. eddan har judvärdet *ø* i *oxn*, *gorsimar*, *orindi*, *snoris*. Jag vågar dåck att vara av en alldeles motsatt mening. *Oxn* kann alltförväl ha lånat *o* från sg. *oxe* ock den jenit. pl. **oxna*, som, enligt vad fsv. *uxna* ock got. *aúhsnē* jiva vid handen, en gång måste ha funnits. I *gorsimar* har *o* såsom annars i denna hdskr. judvärdet *ǫ*, ock fårmen förhåller sig väl till *gørsimar* liksom *gǫrr* till *gørr*. *Orindi* kann vara en kompromissfårm mellan *erindi* ock ett **ǫrundi*, motsvarande fåromålets *arundi* ock fht,

arunti. Fleksjonen av *snúa* visar allt för många ännu oförklarade egendomligheter, för att man i fråga om fårmen *snoriz* skulle våga uttala någon viss bestämd mening, men man erinrar sig *korenn* jämte *kørenn*, *snor* jämte *snør* o. d.

Hur res. förklarar sitt *hýnǫtt* i Skírnesmǫl 42, vet jag icke. För min del anser jag det i samma rad förekåmmande *sia* vara en av avskrivaren jord tillsats, beroende på att han icke förstod, det *hy nótt* (så har hdskr.) redan betydde "denna natt" (jfr ags. *héo neaht*).

Att *valt* är "at opfatte som en analogidannelse", har jag ju med tydliga ord själv uttalat, då jag å det kritiserade stället (§ 134 anm. 2) säger fårmen vara bildad till *valdr : valdan* "nach analogie von dem verhältnis *blindr : blindan : blint*", ock jag framhåller, att, om här icke förelåge en analågibildning, borde fårmen heta **vælit*, vilket skulle motsvara ett got. **walidat*, äftersom *blint*, såsom jag i § 133 anm. visat, motsvarar icke got. *blindata* utan ett **blindat*, som förhölle sig till *blindata* liksom isl. *þat* (gr. τόδε), got. *þat-uh* till got. *þata*. Detta är icke att, såsom res. säger, "konstruere en gotisk form *walidat* for at forklare *valt*".

Icke häller vet jag mig hava nekat, att "svensk *ēnan* er analogiform ligesom nyisl. *einan*", därför att jag jämför det med — icke härleder ur, ty det faller mig värkligen icke in att tro nordiska ord härstamma från gotiska — det got. *ainana*. Jag anser naturligtvis, att både *ainana* ock *ēnan* äro analågibildningar i stället för de ursprungligare *ainnō-hun*, nord. *æinn*.

Om pret. *fell* för *felt* yttrar res.: "denne 'form' findes, såvidt mig bekjendt, kun én gang". Det satiriska sitatsjonstecknet kring 'form' är väl adrässerat till Wimmer, som Forn. forml. s. 28 uppjer: "dock finnes jemte *félt* stundom *féll*". Att jag litat på denne för sin noggrannhet så högst fördelaktigt bekante författare, torde icke böra läggas mig till last, ock att jag återjivit hans "stundom" med "sehr selten", synes icke vittna om någon benägenhet att överdriva föreställningen om fårmens frekväns.

Att res. betraktar *alla* för *allra* o. d. som skrivfel, beror på otillräcklig förtrogenhet med de senare årens gramattiska literatur, där dylika fårmer, som i fornsvenskan ju äro de nårmala, åfta diskuterats ock, så vitt jag vet, alltid uppfattats i enlighet med min framställning. Samma brist på rent gramattisk beläsenhet visar sig för övrigt i flera andra av res:s anmärkningar, som jag här förbigår, emedan de äro bemötta å de ställen i literaturen, som av mig i min gram. siteras.

Vez i Haustlǫng "er intet som helst og der er ingen tvivl om", att Gislasons emendatsjon *fats* är "det eneste rigtige". Hur res. kann veta det förra, är mig fullständigt obegripligt, emedan det förutsätter en absolut tjännedom om det fornisländska ordförrådet, som jag icke tilltror någon nu levande männisja. Att åter det värkligen "er tvivl" om, vad som här är "det eneste rigtige",

synes av Symons' framställning (Z. f. d. Phil. XVIII, 109), till vilken jag för min del föredragit att sluta mig.

Hos Kormak har jag antagit asonangsen *vezlu : þeza* (liksom Symons i Haustlǫng uppvisat *vez : þeza*), men — säger res. — "her står intet *vezlu;* linjen hedder *faz. Véltu goð þjaza*". Tråts påståendets bestämdhet vågar jag — så djärvt detta än kann vara, då jag äj har tillgång till handskrifterna — att betvivla riktigheten av denna uppjift. Ungers upplagor ha dels *fáz veizlu goð, þjaza,* dels (Frisianus) *fǫz* (så, icke *faz!*) *vellto goð þiaza.* Även Gislason (Aarbøger 1876, s. 329 not) siterar *fáz veizlu goð þjaza* ock fortsätter: "hvilken verslinie vistnok er en forvanskning af *faz. véltu goð þjaza*"! Gislasons emendatsjon är sålunda idäntisk med den av res. uppjivna lydelsen av raden i fråga, varför den sednare svårligen kann undandraga sig misstanken att diräkt härstamma från den förra ock icke från någon handskrift. Tills vidare anser jag mig sålunda berättigad att anse, det läsarten *veizlu* värkligen förefinnes, ock det är denna jag emenderat till det som bekant icke alls sällsynta *vezlo,* på samma gång som jag för *þiaza* insatt *þeza.* Att denna emendatsjon, om en så ringa ändring ens kann kallas så, är vida lindrigare än Gislasons, torde ligga i öppen dag.

Dat. sg. av *maðr*, skriven med förkårtning i St. Hom., upplöses en gång av Larsson som *mennenom,* av Wisén (med tvekan) som *menenom.* Härom yttrar res. s. 374: "Naturligvis er forkortelsen at opløse til *ann*". Detta "naturligvis" förstår jag icke, äftersom jag antar som visst, att både Wisén ock Larsson, vilka så grundligt satt sig in i hdskr:s ortografi, bättre än res. ha jort sig reda för innebörden av dess förkårtningstecken.

Samma sida läses rörande jenit. *figurra:* "en sådan fårm har sikkert aldrig eksisteret". Varför är detta så "sikkert"? Jfr att i fornsvenskan finnes *fighur* (SdmL.) ock i forngutniskan *fygura* (G. L. 2 ggr). Vokalväkslingen är väl densamma som i fsv. *firir : fyrir : fiurir.* Också Fritzner jör samma djärva antagande som jag, nämligen "at *figurra* är en virkelig form".

"Aksenter over korte(!) vokaler bör man være meget forsigtig med at tillægge nogen udstrakt betydning" för bestämmande av vokalkvantiteten (är väl meningen, äftersom res. hänvisar till de av mig anförda pret. *gáf, mát*). Självklart torde vara, att aksänter över kårta vokaler icke kunna äga någon som hälst kvantitativ betydelse. Men hur vet man så där a priori, att en med aksänt försedd vokal är kårt? Därest res. nu särsjilt anser pret. *gáf* vara ett eks. på aksäntuerad "kort" vokal, så beror väl det därpå, att han försummat jenomläsa den utredning av Wadstein, Arkiv VIII, 89, som jag i min gram. siterat.

Påståendet s. 375, att Ynglingatal har att uppvisa dativfårmen *meinþjóf* — rättare *menþjóf,* se Uppsalastudier s. 210 ff. — är förhastat. Värbet *etia,* av vilket ordet styres, kann nämligen förbindas såväl med ack. som dat. (se Fritzners ordbok), vadan man

icke kann veta, vilken av dessa kasus här föreligger, ehuru ack. synes mig troligare.

Yttrandet "*Ósvífr* og *Ósýfr* er ikke to forskellige ord" stödes medelst en hänvisning till Kock, Arkiv VI, 20, ehuru jag just mot Kocks enligt min mening icke fonolågiskt möjliga förklaring jort den, som mig synes, evidänta sammanställningen *Ósýfr* — ags. *unsýfre*, ahd. *unsūbiri* 'unsauber', men *Ósuífr* — *úsuífr* 'unfreundlich'. Vem som har rätt, Kock äller jag, kann icke avjöras jenom något maktspråk, utan dels jenom att anföra odisputabla eks. på den hittills otillräckligt styrkta judövergång, som av K. antas, dels jenom att uppvisa, att samma personer, som buro namnet *Ósýfr*, också benämdes *Ósuífr*. Dåck är icke ens denna sista omständighet fullt bevisande, ty snarlika namn kunna sammanblandas, såsom då nu för tiden en *Magnus* kann få heta vardagligt *Manne*, ehuru detta ursprungligen är 'kurzname' av *Emanuel* ock ännu vanligen så användes.

S. 375 noten heter det: "For en enstavelsesform *skvár* haves ikke et eneste sikkert bevis". Jo, Wadstein har (Fno. Hom. ljudlära, s. 79, ett ställe som av mig siteras, ehuru res. icke tycks ha sett äfter, vad det innehåller) påpekat skrivningarna (i flere olika urkunder) *sqvar, sqva, squa,* där *q* tydligt anjer, att *v, u* hava konsonantisk funksjon.

S. 376 visar sig res. icke ha reda på, vad man menar med en "isolerad" form, då han nämligen jentemot Wadstein — som aksäpterat min åsikt, att *e* jenom *o*-brytning blir *io*, vilket först jenom inflytande från närstående fårmer med *ia* utbytes mot *iǫ* — erinrar om, att No. Hom. tråts sitt konsekvänta *io* dåck har ett eks. på *iǫ*, nämligen *hiœrtum*, ock med stöd härav tror sig mot W. kunna vända dennes egna ord (i helt annat sammanhang): "Dylika mera isolerade ordformer bevisa ju ensamma mera än massor af andra." Alltså skall dat. pl. av *hiarta* vara en isolerad fårm! Ock *hiœrtum* skall vara så beviskraftigt just därför, att denna skrivning förekåmmer blått en gång! Det är att inom gramatiken tillämpa dr Stockmanns teori, att "den stærkeste, det er han, som står mest alene."

Hiérađ (t. *heirat*) har jag föreslagit att sjilja från *herađ* icke, såsom res. s. 377 tror, på grund av dess *i*, ty regeln om övergången från *he-* till *hie-*, som res. mot mig anför, har jag själv 6 rader högre upp på samma sida i min gram. framställt; utan jag har jort det på grund av dess långa vokal. Att en fårm *hérađ* — varav sedan *hiérađ* — funnits, är nämligen säkert. Senast har dess tillvaro, t. ex. i Markus Skeggiasons Eiriksdrápa, framhållits av Brate i Arkiv IX, 130 ff., där han ock anför nya själ för sammanställningen med *heirat*.

Påståendet contra Wadstein, att "*hiortun en. hvat* (Hom. 45, 14) er fejlagtig interpungeret", kann man tämligen lätt framställa, då man avtrycker täkstställlet så, som res. jort, ock det så-

ledes endast är fråga om att flytta en punkt. Men nu har W. uttryckligen betonat, att hdskr. har *hiortun en. Hvat,* ock då blir saken vida betänkligare för res. För övrigt är det ett djärvt tal, då res. för att kåmma ifrån fornnorskans obestämda pluraler på *-un* påstår, att vi ha att jöra med en artikulerad fårm även i en sådan fras som (Hom. 102, 22) *Hværr er øyrun hæfir, þa høyri.*

Att *vír* för *vér* "rimeligvis er en norsk dialektudtale", vet jag mig aldrig hava bestritt. Tvärtom är det högst sannolikt, på grund av att *vi(r)* ju är fornsvenskans fårm för *vér.*

"*Skamđa* hörer aldeles icke til *skemma,* men til *skamma*", heter det. Förra delen av påståendet uttrycker ju även min mening, äftersom jag yttrat: "*skamđa,* das einen inf. **skemia* voraussetzen dürfte". Att föra fårmen till *skamma* är däremot en elementär blunder, då ju detta värbs pret. faktiskt heter ock måste heta *skammađa.* För min del är jag numera mäst benägen att för *skamđa* postulera en inf. **skama* med samma böjning som t. e. *sama (: samđa)* ock etymolågiskt idäntisk med got. *skaman (sik).*

Om "berettigelsen av at skrive *Vølundr*" må res. disputera med Symons, som i Pauls Grundriss II, 61 anfört mycket tänkvärda grunder för sin åsikt, ehuru res. icke tycks ha tagit reda på dessa, äftersom han anser sig behöva försvara det nyisl. uttalet *Völundr,* som av Symons' uppfattning ingalunda antastas.

S. 378: "*Hrísar* er masc., icke fem." Motsatsen uppjes av Fritzner, som säger, att fårmen uppträder "kun som Feminin"; ock Wadstein har för mig påpekat flera ställen i Dipl. Norv. (t. e. I, 322 ock I, 332 två gånger), där ordet har sådan böjning.

"*Hǫll* böjes aldrig som *kerling;* det hedder *hallir* i plur." Att pl. även kann heta *hallar* — att den åftast heter *hallir,* har jag aldrig förnekat —, uppjes av Wimmer (§ 33, 3, b ock anm. 1). Egilsson anför två eks. på pl. *hallar,* av vilka dåck åtminstone det ena är oriktigt.

Att mitt uttryck "etwas später" skall vara "vildledende" i fråga om fårmer, som uppträda "først temmelig sent, nemlig ikke før end i 12. årh."(!), är obegripligt.

Av hänsyn till tid ock utrymme måste jag avbryta mönstringen av res:s anmärkningar, ehuru även de återstående — med högst få undantag — kunna jöras till föremål för befogade motanmärkningar. Men det redan anförda torde vara fullt tillräckligt för att ådagalägga, det res:s påståenden i allmänhet antingen äro lätt vederlagda äller ock röra högst diskutabla frågor, om vilka intet omdöme är mindre på sin plats än res:s "der er ingen tvivl om" o. d.

Jag kann emellertid icke sluta utan att, till den kraft ock värkan det hava kann, uttala mitt livliga beklagande av, att en så ytterst flitig ock i flere avseenden förtjänt täkstutjivare, som res. är, skall i fråga om uppfattningen av den gramattiska betydelsen av handskrifternas ortografi stå på en äfter min mening så antikverad ståndpunkt. Hans ringaktning för bokstävernas valör går

som en röd tråd jenom hela hans anmälan ock tar sig — liksom hans omdömen i allmännhet — mycket frimodiga uttryck, t. e. i fråga om enkel- ock dubbelskriven konsonant: "derpå kan intet bygges"; i fråga om *o* ock *ø*: "skrivemåden har ingen som helst betydning"; *u* äller *y* "har lige så lidt noget at betyde"; om en partisipfårm i pl. skrives med äller utan *i* "er atter uden nogen betydning"; *Goð-* för *Goðð-* "har ingen betydning" o. s. v. Klart är ju, att åtsjilliga "skrivemåder" ingen gramattisk betydelse äga, men lika klart synes det mig vara, att om man i en hdskr., som icke plägar använda *u* ock *y* promiscue, träffar t. e. skrivningen *fulger*, så betyder detta icke, som res. tror (s. 374), *fylger*, utan just *fulger* (jfr fht. *folgēn* ock fsv. *fulghþe, folghþe*), detta till ock med om fårmen skulle vara alldeles "isolerad" (i den mening res. jer detta uttryck). Så länge res. icke tillängnat sig denna uppfattning, måste man nog fortfarande ha den grämelsen att då ock då se från hans nitiska hand utgå icke bokstavstrogna täkstupplagor, utan dessa sårjliga "nårmaliserade" upplagor, av vilka språkfårskningen knappast kann draga någon nytta. Om jag i mitt för visso berättigade hat till dylika nårmaliserade täkster — som blått för den elementära undervisningen hava sitt värde — stundom sjutit över målet jenom att i min gram. inrejistrera såsom språkfårm, vad som kannsje blått är en skriftfårm, så är detta för vetenskapen oskadligare än ett systematiskt ringaktande av "skrivemåden". Förr än denna kåmmit till heders, ock nårmaliseringsoseden — som lyckligtvis aldrig vunnit insteg i fråga om fornsvensk literatur, varför ock den fsv. gramatiken redan hunnit bliva vida mera vetenskapligt bearbetad än den fornisländska ock fornnorska — utrotats, förr kann man omöjligen åstadkåmma en värkligt god fisl.-fno. gramatik. Jag vet mer än väl, att mitt arbete är långt ifrån att vara en sådan. Men dess huvudbrist är icke, som res. anser, någon överdriven "respekt for skrivemåden", utan tvärtom den, att jag icke tillräckligt ymnigt rejistrerat dessa diferänser, som enligt res. "ingen betydning have". Att jag icke kunnat jöra detta, därför drabbar ansvaret i främsta rummet härrar täkstutjivare ock bland dem icke minst min ärade ock tråts denna lilla ortografiska fäjd — ortografien har ju privilegium på att framkalla dylika — högt värderade resensänt.

Uppsala den 29 maj 1893.

Adolf Noreen.

Dr. Finnur Jónsson meddelar, att han önskar i nästa häfte av Arkivet i korthet besvara ovanstående genmäle.

Om de rimende konsonanter ved helrim i dróttkvætt.

Medens Gislason ved sin behandling af helrimet (se især: Om helrim i 'dróttkvætt' og 'hrynhenda') kun leilighedsvis (navnlig i Udvalg af oldnordiske skjaldekvad, s. 209 ff.) har berört de rimende konsonanter, har nylig Bernhard Kahle i sin bog Die Sprache der Skalden, s. 12 ff., leveret en tabel over forholdene for en stor del skaldes vedkommende. Desværre har Kahle ikke skjelnet mellem de konsonanter, som hörer til stammen, og dem, som hörer til flexionen og afledningsendelser. Herved er hans tabel blevet ubrugbar for denne undersögelse [1]). Selve grundprincipet for helrimet har jeg ingensteds fundet klart udtalt; det lader sig i korthed formulere saaledes: det er ordets stamme, som danner rimet.

Förste tilfælde: *efter rimvokalen fölger enkelt konsonant.* Denne rimer altid med, hvilket synes at have sin grund i den gamle stavelsedeling: ord som *hafa*, *ríki* har havt stavelsegrænsen i eller efter *f*, *k*, ialfald ikke foran (sml. Kock i Arkiv N. F. V, s. 164). Ved de kortstavede ord som

---

[1]) Derimod har det rimarium, der udgjör slutningen af Kahles bog, forsaavidt været mig kjærkomment, som jeg har troet derved saa meget lettere at kunne undlade at tilföie rimenes findesteder, hvilket vilde have foröget nærværende afhandlings omfang ganske betydelig. Ti skjönt Kahles samlinger kun omfatter en begrænset del af skaldepoesien, vil man dog der finde exempler paa omtrent alle nedenfor opförte hovedarter af helrim.

nema turde den metriske regel om oplösning ("silbenverschleifung") tyde paa en betoning af samme art som ved tysk *kammer*, *alle*, *Anna*, d. v. s. uden trykgrænse, men med en "schall"-grænse i selve konsonanten (sl. Sievers, Phonetik[3] s. 188 ff.). En undtagelse fra hovedregelen danner halvvokalerne *j* og *v:* disse behöver ikke at rime med. Rim som *ský : knýja*, *bý : skýja*, *mæ : sævar*, *svá : hávan* er ingenlunde sjeldne. Af denne kjendsgjerning er to forklaringer tænkelige. Enten har stavelsegrænsen ligget foran *j* og *v;* eller ogsaa — og dette er vel rimeligst — har den omstændighed, at *j* og *v* bortfaldt i udlyden, fremkaldt den forestilling, at disse lyd tilhörte flexionen. Ti det er kun den — fra oldnorsk standpunkt betragtet — rene stamme, som rimer. Flexionsendelser kan rime, men behöver det ikke; sl. *Freyr : eyju*, *Freyr : meyjar*, *slær : hrævi*, *hræs : sævi*, *skæs : færi*, *gnýs : frýja*, *gnýs : skýjum*, *Týs : frýju*, *þeys : Eyjar*, *þeys : meyjar*.

Da i dróttkvætt viðrhendingen altid maa udlyde konsonantisk, skulde fölgen antages at være den, at vokalisk udlydende stavelser paa den omtalte undtagelse nær var uanvendelige i rimet. Dette er imidlertid ikke tilfælde, idet nemlig de betonede stavelser har en tendens til at slutte en fölgende konsonant til sin udlydende vokal. Dog er ogsaa i denne henseende helrimet strengere end halvrimet, idet der sammenslutningen gjennemgaaende kun finder sted mellem de to led af sammensatte ord. Saadanne rim er: *ótrautt enskrar dróttar*, *Eiríkr bláar fleiri*, *Eysteinn hvé brag leystak*, *þrályndr : mála*, *nítján : rítar*, *válaust : máli*, *Ólafr : sólu*, *ólaust : stóli*.

Andet tilfælde: *efter rimvokalen fölger to konsonanter*. Dette tilfælde falder i to underafdelinger, eftersom begge konsonanter hörer til stammen (d. v. s. hvad fra oldnorsk standpunkt bliver at anse som saadan), eller anden konsonant hörer til flexionen eller en afledningsendelse.

Flexionens konsonanter behöver ikke at deltage i rimet. Saaledes nominativmerket *r*, t. eks. *vátr : báti*, *líkr : ríki*, *Knútr : úti*, *deigr : feiga*, *dynr : brynju*, *gramr : rammir*, *hvatr : lattan*. Nominativ plural *r*: *meðr : veðja*, *nætr : gæta*, *rítr : líta*, *tíkr : ríki*, *skeiðr : breiðu*. Dativ plural *m(r)*: *tveimr : beima*. Genitiv singular fem. *rar*: *ríkrar : líkam*, *ljótrar : bót*, *sjúkrar : mjúk*, *fimrar : kimins*. Dativ singular fem. *ri*: *heitri : leitanda*, *stríðri : hríð*, *ramri : hamar*. Genitiv plural *ra*: *góðra : þjóð*, *góðra : blóð*. Komparativets *ri*, *ra*: *fríðri : síðan*, *lægra : frægjum*, *iðri (= innri) : lið*, *neðri : gleði*. Genitiv singular masc. og neutr. *s*, t. eks. *báls : máli*, *þjófs : hófi*, *vegs : segja*, *bliks : kvikvan*, *skjars : harra*. Pluraler paa *nar*, *na*, *num*: *gotnar : þrota*, *gotnar : snotran*, *skatnar : hvatir*, *skatna : at*, *skǫtnum : þat*. Neutrum singular af adjektivers *t*: *slíkt : líkar*, *gǫrt : hjǫrvi*. Superlativets *st*: *fremstr : skemmu*. — 2 og 3 præsens singular *r*, t. eks. *selr : telja*, *velr : selja*, *býðr : hlýða*. Præteritums og de kontraherede participialformers *ð*, t. eks. *stýrði : hlýrs*, *vígðan : stíg*, *hafði : stafr*, *lifðu : drifu*, *framði : gramr*, *dvalði : al-*, *rakðisk : slakr*, *sveipðar : greipr*, *sagðar : hags*, *vanðan : Danmarkar*, *framðan : gramr*. Anderledes stiller sagen sig ved det præteritale *d* og *t*, om hvis forhold til *ð* se Noreen, Altisl. Gram. § 182. 2. I ord som *vildi*, *mundi*, *skylda*, *selda*, *rýndu*, *rendu*, *feldan*, *kendan*, *brendar* etc. rimer *d* altid med (om *lð : ld*, *nð : nd* se Kahle, s. 70—72), idet maaske det senere opstaaede *d* har fulgt analogien fra det ældre *d* i præterita dannede uden mellemvokal, som *vildi*, hvor stavelsegrænsen vel har ligget efter eller i *d*'et. Ensartet er forholdet ved *t* (*stiltan*, *þustu*, o. desl.). En undtagelse af let forstaaelig art danner *kt* af *kð* (sl. *hnekðu : ek*) : *hnekti : þekk*, *hnektumk : þekk*, *hnektumk : rekkar*, *sektu* (af *sekkja* = *sekja*) : *vekjendr*. Kontraherede participiers *n*: *gefnar : hefr*, *getnum : etr*, *rekna : þrekr*, *ritna : vitr*, *hnipnar : skip*, *troðna : goð*, *kumnum : sumr*, *boðnum : goð*,

hlotna : otrs, *tognum : bog-*. Reflexivendelserne *sk* og *st*: *þreifsk : Áleifi*, *lést : héti*.

Med disse sidste er overgangen dannet til de enklitisk tilföiede konsonanter, der som fremmede for ordets stamme heller ikke behöver at rime. Saaledes det enklitiske pronomen *k*: *hefk : stefjum*, *getk : betra*, *telk : dvelja*, *skilk : vilja*, *veitk : teiti*, etc. Det enklitiske relativ og verbum subst. *s*: *þær's : færi*, *þeim's : seima*, *ein's : sveini*.

Afledningsendelsernes konsonanter behöver ikke at deltage i rimet (ved afledningsendelser forstaaes her saadanne suffixer, som udgjör en egen stavelse, t. eks. *arr* i *hamarr*, *la* i *famla*, derimod ikke *ð* i *feigð*, *n* i *lausn*). Disse konsonanter er *l*, *n*, *r* og *ð* [1]). Exempler paa disse meget hyppige rim er: *jǫkla : mjǫk*, *miklar : sik*, *lítlu : Hvítings*, *rǫðli : stǫðum*, *miðli : liðs*, *gamla : framr*, *framla : rammr*; *himna : fimr*, *jǫtni : kjǫts*, *heiðnir : reiði*, *fíknum : ríkri*, *sleitna : heitið*; *sumri : brums*, *jǫfri : hǫfuð*, *aðrir : glað*, *bræðra : gæðundum*, *bræðr : flæðu*; *hǫfði : gǫfug*. I saadanne former har vistnok stavelsegrænsen ligget mellem de to konsonanter, idet den ved vokalbortfaldet opstaaede pause har forhindret konsonanternes sammensmeltning til en lydgruppe.

Det fremgaar af det udviklede, at de flexionskonsonanter, som spiller en rolle ved rimet, er *r*, *s*, *n*, *ð*, *t*, *sk* og *st*. Tre af disse, nemlig *r*, *n* og *ð*, gjenfindes ved de afledede ords sammendragne former, hvortil kommer *l*. Men nu möder os ved rim, hvor *begge efter vokalen fölgende konsonanter hörer til ordets stamme*, det eiendommelige faktum, at netop de fire sidste: *r*, *n*, *l* og *ð*, og kun disse konsonanter her kan udelukkes fra rimet. Exempler er for *r*'s vedkommende meget talrige: *(ðr) fjaðrar : blaðs*, *naðri : vaðs*, *niðr* (adv.): *priðja*, *iðrast : griða*, *veðri : heðan*, *áðr : ráðit*, *sliðr : síðan*, *lúðrs : brúðir*, *lauðri : rauða*, *hauðri : auðar*; *(tr) vetra : set*,

[1]) De sammendragne former af adjektiver paa *-agr*, *-igr*, *-ugr* rimer altid helt; men exemplerne er kun et par.

vitr : Fitjum, *glitra : lituðr*, *hlátr : gráta*, *látr : máttu*, *ræfrs : gæfu*, *ítrir : slíta*, *eitr : leitat*, *jótrs : þrjóti*; *(gr) fagra : dags*, *sigri : hnigu*, *vigra : sig-*, *dægr : hægar*; *(kr) akra : bak*; *(fr) hafrar : skaf*, *gífrs : drífu*, *úsvífr : drífu*, *ræfr : sævar*. Som n:o 2 i hyppighed kommer *n*: *(ðn) sviðnar : biðils*, *íðn : fríða*; *(tn) batnar : flat*, *vatni : sat*; *(gn) Hǫgna : mǫgr*; *(kn) fíknan : ríkri*, *líknar : ríkr*, *sókn : tókusk*, *frækn : sækja*; *(fn) hrafni : trafr*; *(pn) skepnu : heppinn*, *vápnum : gráps*, *gaupna : hlaup*; *(sn) lausn : hausi*; *(mn) samna : tamr*, *(h)ramn : glamma*. *rn* rimer altid. Langt sjeldnere er de tilfælde, hvor *l* ikke danner rim. Sighvats rim *fuglar : smugul* beror paa feilagtig overlevering for *foglar : smoglir* (jvf. Gislasons Udvalg s. 232). Rimet *Atli : hvatr* (Grettis s. kap. 54) kan regnes under foregaaende kategori, da navnet *Atli* föltes som afledning af *atall* (sml. Helg. Hjǫrv. 15). Sikre eksempler er: *afli : hafs* (Sn. E. I, 500), *skafla : hafa* (Gísla s. S. vise 17), *Stikla(staðir) : mikill* (Sigvatr), *hǫmlu : samnast* (Fms. s. VI, 48), *Gísli : ís* (Gísl. s. S. vise 18), *Gísli : físandi* (Grettis s. kap. 59). *rl* rimer altid helt. Heller ikke *ð* staar hyppig udenfor rimet, t. eks. *(gð) bygðir : Yggr*, *bygðum : glyggs*, *brugðit : hug(r)*; *(fð) leifð : greifum*; *(rð) verði : verit*, *verða : hverr*, *forðum : þorroðr*, *dýrðar : rýrr*. *rð* er den eneste undtagelse fra den regel, at i forbindelserne *l*, *r*, *n* + konsonant begge lyd skal rime, medmindre den anden konsonant tilhörer flexionen.

Efter denne sagernes stilling kan vel ingen tvil herske om, at det er analogien fra endestavelsernes *r*, *n*, *l* og *ð*, som har bevirket, at disse konsonanter heller ikke der, hvor de hörer til stammen, behöver at tage del i helrimet. Derimod synes flexionskonsonanternes indflydelse ialfald kun at have havt en sekundær betydning. Navnlig kan merkes, at *s*, der spiller saa fremtrædende rolle som genitivmerke, ikke har skabt nogen analogi i stammerimet: i forbindelserne *ts*, *ks*, *fs (ps)*, *ls*, *rs*, *ms*, *ns* rimer *s* altid med — naturlig nok, naar hensyn

tages til denne konsonants dominerende lyd og den intime forbindelse, den indgaar med forudgaaende konsonant.

Halvvokalerne *j* og *v* behöver naturligvis heller ikke efter konsonant at deltage i rimet, t. eks. *dvelja : hel*, *segja : veg*, *nesja : fles*, *glymja : rymr*, *styrjar : hyr*, *kynjum : hlyns; fǫlvan : ǫl*, *fjǫrvi : hjǫrs*, *hjǫrvi : ǫr*, *bǫðvar : stǫðum*, *gǫrva : fǫr*, *kvikvan : svik*, *yðvar : styðja.*

Ogsaa konsonantisk udlydende förste led af et sammensat ord kan slutte anlyden af andet led til sin udlyd, t. eks. *ramsnákr : hamsi; man(n)dráp : landi*, *in(n)dæll : lindis; veglig : segli*, *hafleygr : skafli*, *hvatlyndum : þorkatli*, *Ísland : píslir*, *farlands : jarla*, *snarlyndr : jarla*, *ǫrleiks : jǫrlum*, *undarlig : varla.*

Tredie tilfælde: *efter rimvokalen fölger tre konsonanter.* Kun de to förste behöver at rime, undtagen hvor de to sidste udgjöres af forbindelserne *sk* og *st:* rimer her *s*, maa ogsaa *k* og *t* rime, t. eks. *gerstr : versti*, *fyrstr : byrsta*, *hnepstr* (superl. af *hneppr*) *: efsti*, *Eysteinn : leystak*, *sextán : vexti; falsk : valski*, *hlauzk : gauzkan*, *hvárskis : árskaptan.* Rimet *fersk : þersom* tilhörer en lausavísa af Holmgǫngu-Bersi, hvis viser flere steder byder assonanser for rim (t. eks. *and : þamb*, *feigð : þeira*).

Kristiania i januar 1893.

Hjalmar Falk.

Um nafnið "Hringr".

Í riti sínu "Undersögelser til nordisk Oldhistorie", København 1862, hefir dr. E. Jessen meðal annars leitazt við að sýna fram á það, að nafnið "Sigurðr hringr" sé komið fram af misskilningi á þann hátt, að slengt hafi verið saman tveimr samtíða konungum, "Sigurði" og "Hringi", er hinn frakkneski sagnaritari Einhard nefni Sigifridus og Anulo.

Jessen gengr að því vísu, að hin fornu dönsku konungatöl sé sprottin af sjálfstæðri arfsögn og styðist eigi við útlend rit. Þá er þeim ber saman við Einhard, tekr hann vitnisburð þeirra gildan og telr eigi unt að rengja hann.

En nú hefir próf. Gustav Storm sannað (í "Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie", I, Kristiania 1878), að hin elzta sagnaritun Dana styðst mjög við kirkjusögu Adams frá Brimum, og hefir tekið ýmsar villur upp frá honum, en hann sótti sitt vit í árbækr Frakka, og eru konungatöl Dana þannig óbeinlínis runnin frá sagnaritum Einhards að nokkru leyti, og sögn þeirra um "Sigurð" og "Hring" er því enginn sjálfstæðr innlendr vitnisburðr. Adam kallar bæði "Sigifridus" og Anulo "nepotes Godefridi", og er svo þessi villa komin frá honum inn í flest dönsk konungatöl, þar á meðal í Danmerkrsögu Saxa. "Historia brevior", hið elzta sagnarit, er færir nöfn Danakonunga, sem sótt eru í útlendar árbækr, úr hinum latneska búningi í danskan búning, leggr nafnið "Anulo" út með nafninu "Hringr", þvíað höfundrinn hefir eigi vitað, að Anulo er fornþýzkt nafn, sem samsvarar hinu norræna nafni "Áli" (Storm: Kr. Bidr. I. 55), og haldið, að "Anulo" væri latnesk útlegging á "Hringr" (eins og Jessen heldr líka, sjá "Undersög." 17. bls.), en hefði Hringsnafnið verið lagt út á latínu, hefði það átt að vera "Annulus", enda voru sagnaritarar Forn-Frakka eigi vanir að útleggja nöfn, og er því engin ástæða til að halda, að "Anulo" sé útlegging á "Hringr" (Storm: Kr. Bidr. I. 39. bls.). Það er þannig ljóst, að konungr sá, er Einhard segir að hafi barizt við Sigifridus (Sigfröð, ekki Sigurð) og fallið árið 812, hefir aldrei Hringr heitið, heldr *Áli*, og er Hrings-nafnið þar komið inn í dönsku konungatölin af tómum misskilningi og rangfærslu. Vér vitum ekki annað um konunga þessa, en það sem Einhard segir um þá, og til þess eru engin líkindi, að *þeir* hafi geymzt í minni manna úti á Íslandi, eins og Jessen heldr (32. bls.), þar sem hann gjörir Íslendingum upp þuluna:

"þá Sigurðr *ok* Hringr, þá Ragnarr loðbrók, þá Sigurðr ormr í auga" o. s. frv., lætr þá svo *gleyma* "ok" og gjöra þuluna að ættartölu. Slíkt eru engu sennilegri getgátur en þær, sem hann finnr að hjá öðrum. Það eitt er víst, að danskir sagnaritarar í fornöld hafa reynt að samrýma konungatal Adams frá Brimum við innlendar sagnir, en tekizt það mjög óheppilega, sem von var. "Godefridus" hafa þeir gjört að "Gautreki gjafmilda", "Reginfridus" að "Ragnari loðbrók", hvorttveggja ófyrirsynju, eins og bæði Storm og Steenstrup hafa fært rök að (Krit. Bidr. I. 55. 57. 105. 107). Alt eins hafa þeir getað slengt "Sigifridus" og "Anulo", er þeir héldu að heitið hefði "Sigurðr" og "Hringr", saman við "Sigurð hring", sem virðist hafa verið kunnr þeim af innlendri arfsögn, með því að Íslendingar hafa haft sögur af honum seint á 12. öld og að öllum líkindum miklu fyr, sem nú verðr gjörð nokkur grein fyrir.

Auk þess sem "Sigurðr hringr" er nefndr í "Sögubroti af fornkonungum" (Fas. I), sem runnið er frá Skjöldungasögu, er rituð telst um 1200—1220 (Jessen: Undersög. 63. bls.; Storm: Krit. Bidr. I. 124. bls.), þá er hans getið í hinni merkilegu grein í Hkr. (útg. 1868. 58. bls., Har. hárf. 14. kap.) er þannig hljóðar: "Haraldi konungi var sagt frá orðum (Eiríks) Svíakonungs, at hann skyldi eigi fyrr af láta, en hann hefði jafnmikit ríki í Víkinni, sem fyrr hafði Sigurðr hringr eða Ragnarr loðbrók son hans; en þat var Raumaríki ok Vestfold alt út til Grenmars, svá Vingulmörk ok alt suðr þaðan". — Sögn þessi kemr saman við árbækr Einhards að því leyti, sem hann vottar, að Danakonungar hafi ráðið fyrir nokkrum hluta Víkrinnar (Vestfold) skömmu eptir 800, og hún er auðsjáanlega innlend arfsögn, en ekki sótt í útlend rit (sbr. Jessen: Unders. 60. bls.). Að líkindum er grein þessi runnin frá æfi Noregskonunga eptir Ara fróða, er Snorri hafði fyrir sér, sem segir í formála Heimskringlu [1]), en Ari

[1]) Jessen heldr, að í þeirri "æfi Noregskonunga", sem Ari ritaði, hafi að eins verið sagt frá þeim konungum, er ríktu eptir daga Haralds hárfagra

ritaði "eptir sögn Odds Kolssonar, Hallssonar af Síðu, en Oddr nam at Þorgeiri afráðskoll, þeim manni er vitr var ok svá gamall, at hann bjó þá í Niðarnesi, er Hákon jarl hinn ríki var drepinn". Það er næstu ósennilegt, sem Jessen ætlar, að hin norræna arfsögn um ríki Danakonunga í Víkinni hafi upphaflega átt við konunga þá, er féllu árið 812, bæði af því, að þeir hétu als ekki "Sigurðr" og "Hringr", heldr "Sigfröðr" og "Áli", og af því, að þeir réðu ríkjum mjög skamma stund, og óvíst að þeir hafi nokkurn tíma náð völdum yfir hinum fjarlæga ríkishluta, Víkinni. Athugavert er það líka, að Svíakonungr gjörir tilkall til Víkrinnar sem arfs eptir forfeðr sína, því að slíkt vísar til þess, að Sigurðr hringr og Ragnarr sonr hans hafi snemma verið taldir Svía- eða Gauta-konungar, og sögurnar um þá sem volduga einvalds-konunga og ættfeðr síðari höfðingja hafa þannig að líkindum verið til í Noregi á seinni hluta 10. aldar, þá er Þorgeirr afráðskollr var í æsku.

Þegar þetta er tekið til greina, virðist sennilegast að hugsa sér, að Sigurðr hringr hafi einnig verið kunnr af innlendum sögnum í Danmörku um það leyti sem þar var fyrst farið að fást við sagnaritun (nálægt miðri 12. öld), og hafi þá sagnamenn Dana, er leituðust við að samrýma innlendar sagnir við frásögn Adams frá Brimum, þótzt finna Sigurð hring, föður Ragnars "loðbrókar", þar sem nefndir voru á undan "Reginfridus" (er þeir gjörðu að Ragnari) konungarnir "Sigifridus" og "Anulo", er þeir hugðu að héti á dönsku "Sigurðr" og "Hringr". Af þessu hefir svo leitt rugling þann, sem er á nöfnum konunga þessara í dönskum konungatölum, þer sem

---

(Undersög. 63. bls.) en það má telja víst, að Ari hafi fyrst ritað sögu Ynglinga, forfeðra sinna (sbr. Sophus Bugge í Aarb. f. nord. Oldk. 1873), og þá er sjálfsagt, að hann hefir haldið áfram sögu Upplendingakonunga frá Hálfdani hvítbein til Haralds hárfagra öldungis eins og Snorri í Hkr., en þar hlaut hann að styðjast við *norræna arfsögn* (líklega Þorgeirs afráðskolls), því að í ætt Ara sjálfs má ætla að gengið hafi að eins saga af forfeðrum hans (Ólafi hvíta og þeim langfeðgum).

þeir eru ýmist nefndir Siward og Siward Ring (Brev. hist.) eða Syvardus Ring og Ringo (Saxo Gramm.), og Ragnarr ýmist talinn sonr Sigurðar (víðast) eða Hrings (Chronicon Erici regis), og er slíkr ruglingr mjög eðlilegr, hefði svo verið ástatt, sem hér er til getið, en hitt er lítt skiljanlegt, að hann sé alveg tilefnislaus eða kominn af eintómri misritan, mislestri eða misminni, eins og dr. Jessen gizkar á (Undersög. 16—17. bls.), og er furða, að próf. Storm skuli hafa tekið skýringu hans gilda (Krit. Bidr. I. 55). Það hefir nú komið nýlega í ljós, hve óheppileg hefir verið sú tilgáta Jessens, að nafnið Gnúpa í Fms. I. 116 væri sprottið af hraparlegum mislestri og stakri fáfræði einhvers íslenzks sagnaritara [1]), og sýnir það, að varlega er gjörandi að rekja uppruna fornra arfsagna til misritana, því að munnmælin sækja fátt í skrifaðar skrár frá erlendum þjóðum, eins og eg hefi áðr tekið fram (Tímarit hins ísl. bókmfél. XI. 73.). Víst hefði það mátt vera undarleg tilviljun, ef tveir konungar (Sigifridus og Anulo = Sigfröðr og Ali), sem áttu í stríði saman og unnu sér ekkert annað til frægðar, hefði orðið að einum konungi: "Sigurði hringi" bæði í Danmörku og á Íslandi, enda veit Jessen ekki, hvort hann á heldr að kenna Íslendingum um það, að þeir hafi vilt fyrir Dönum (16. bls.), eða Dönum um það, að þeir hafi vilt fyrir Íslendingum (32. bls.). En meðan slíkt er ósannað, verðr að telja það ólíklegt, að dönsk sagnaritun hafi haft hin minstu áhrif á íslenzka sagnamenn, fyr en, ef til vill, eptir daga Snorra Sturlusonar (sbr. Fms. XI. 337), og þótt Saxi hafi, sem hann sjálfr segir, fengið ýmsar sögur frá Íslendingum, þá hefir hann auðsjáanlega ekkert farið eptir ættartölum þeirra né konungatölum, heldr haft fyrir sér dönsk konungatöl og sett saman sögu sína eptir þeim (Jessen: Unders. 11.—12. bls., Storm: Krit.

---

[1]) L. F. A. Wimmer: Sønderjyllands historiske runemindesmærker (festskrift i anledning af kong Christian d. IX:s og dronning Louises guldbryllup) s. 29.

Bidr. I. 54. 102. bls.). Það er því full ástæða til að skoða sögn Saxa og Íslendinga sem tvö vottorð, hvort öðru óháð, og þegar vér rannsökum sögn Saxa með athygli, finnum vér ýmislegt, sem bendir á það, að "Sigurðr hringr" hafi eigi verið ókunnr Dönum, áðr en nafn hans var ritað í dönsku konungatölin.

Saxi segir, að faðir þess Sigurðar hrings, er hann kallar föður "Ragnars loðbrókar" [1]) og lætr berjast við Hring konung, hafi verið sonr höfðingja nokkurs í Noregi, er heitið hafi sama nafni (ɔ: Sigurðr hringr?), og meðal forfeðra móður hans eru nefndir Hringr konungr á Hringaríki og Sigurðr konungr í sama ríki, mágr Haralds hilditannar (Sax. l. VIII. p. 393, og l. VII. p. 367). Að vísu lætr Saxi marga mannsaldra líða frá þeim Haraldi hilditönn, Hringi Svíakonungi, frænda hans, og Sigurði konungi á Hringaríki til Sigurðar hrings, föður "Ragnars loðbrókar", en þó geta þeir allir heyrt til sama sagnaflokki fyrir því, alt eins og konungarnir Gramr, Hálfdan bjarggramr og Hálfdan Borgarsson eru allir sama fornhetja, þótt Saxi láti langt bil vera milli þeirra (sjá Viktor Rydberg: Undersökningar i germanisk mythologi, I. (23.), 111. bls.). Skulu nú talin nokkur rök til þess, að náið samband hafi upphaflega verið í hinni dönsku arfsögn milli ættmanna Haralds hilditannar annars vegar og þeirra Sigurðar hrings og Ragnars loðbrókar hins vegar, þótt langt sé á milli þeirra hjá Saxa.

1. Saxi eignar Haraldi hilditönn ýmislegt sem heyrir til sögn þeirra sona "Ragnars lodbrókar": (hann herjar á Frakkaríki (Akvítaníu), vinnr Norðymbraland, hefir Ubba hinn fríska (= Ubba Loðbrókarson) í liði sínu, og eru mægðir með þeim, Sax. l. VII. p. 366).

[1]) Það kemr ekki þessu máli við, þótt færa megi líkur til þess, að "Ragnarr loðbrók" sé orðinn til úr tveimr ósamtíða mönnum (Ragnari Álfsbana og (Ragnhildi?) Loðbrók, sjá Tímarit h. ísl. bókmfél. XI. 1—79), því að þeir hafa verið runnir saman í sögusögninni, bæði hinni dönsku og íslenzku, áðr en konungatölin voru rituð.

2. Saxi nefnir samtíða Haraldi mága hans: Sigurð konung á *Hringaríki* og *Ingjald* Svíakonung, föður *Hrings*, er barðist á Brávelli, og bræðr Ingjalds: *Ólaf* og *Inga* (Sax. VII. 363—67) en *Ólafr*, *Hringr*, *Ingjaldr* og *Ingi* eru taldir konungar á Hringaríki í þætti af Ragnarssonum (5. kap.) og ætt þeirra venzluð Ragnarssonum.

3. Saxi setr samtíða syni Sigurðar konungs á Hringaríki sækonungana Reduarthus og Randus (l. VII. p. 373), en Íslendingar kalla afa og föður Sigurðar hrings Ráðbarð og Randvé (sbr. Hyndluljóð 28).

4. Saxi lætr sonarson Sigurðar konungs á Hringaríki vera samtíða Hringi, konungi í sama ríki, og eignast dóttur hans (l. VIII. 394); heitir sonr þeirra Sigurðr (konungr í Danmörk, Sax. l. VIII. p. 406) og frá honum er komin móðir Sigurðar hrings (ens yngra, kona Sigurðar hrings ens eldra, Sax. l. IX. p. 439).

5. Konungatal það, er fylgir Skáneyjarlögum (Series I. Runica), setr Harald hilditönn og Hring frænda hans mjög nálægt Ragnari (sem þar er nefndr "Regner Alfbane") [1]).

---

[1]) Rök til þess, að "Regner Alfbane" sé sami maðr og Ragnarr Sigurðarson hrings:

1. Báðir eru nefndir sama nafni (Regner = Ragnarr).

2. Báðir eru taldir banamenn Álfs. (Í Series I. Runica hefir Ragnarr viðrnefnið Alf*bane*, — Alfsön í Gesta Danorum pa danskæ, udg. ved M. Lorenzen, 26. (sbr. 27.) bls. er víst tóm afbökun, eins og Rægæn (Ræghin) fyrir Rægnær — Arngrímr Jónsson lætr Ragnar son Sigurðar hrings vinna sér það fyrst til frægðar að fella Álf, og það var títt í fornöld, að menn voru kendir við sitt fyrsta víg, eins og segir í Helgakviðu Hundingsbana I. 10. erindi:

Scamt let visi
vigs at biþa
þa er fylkir var
fimtán vetra
oc hann harðan let
Hunding veginn
þann er lengi reþ
lǫndom oc þegnom.

sbr. Ásbjörn Selsbani Hkr. 351, 362, Hallr Koðránsbani Hkr. 605, Ljósv. (Ísl. fs. I. 216. 247. bls.), Gunnar Þiðrandabani, Laxd. 69. k.),

Saxi bendir þannig greinilega á uppruna Sigurðar hrings frá Hringaríki í Noregi, og jafnframt á það, að hann sé í raun réttri sami maðr og Hringr sá, er barðist á Brávelli við Harald hilditönn [1]). Það bendir líka til hins sama, að

3. Báðir eiga son, sem verðr ættfaðir síðari Danakonunga.

4. Báðir eru taldir voldugir (Series I. Run. kallar Ragnar Álfsbana "vaidghe" = vældughe — að svo eigi að lesa, styrkist af því, að í Gesta Dan. 26. stendr í staðinn fyrir þetta orð: "oc styrthæ *væl D*anmark" sem sýnist vera sprottið af því, að orð rúnaskárinnar hafi verið afbökuð af mislestri og misskilningi. — Eptir sögn Íslendinga og Dana ræðr Ragnarr Sigurðarson fyrir miklu ríki og er hinn mesti hermaðr (Fas. I., Sax. l. IX.).

5. Báðir eru nákomnir Haraldi hilditönn og Hringi frænda hans (Ragnarr Álfsbani eptir röðinni í Ser. I. Run. afi Haralds; Ragnarr Sigurðarson eptir sögn Íslendinga sonarsonr hálfbróður hans).

6. Eptir Ser. I. Run. á Ragnarr Álfsbani 5 sonu, er skipta ríki hans milli sín, og eptir sögn Saxa lifa 5 af sonum Ragnars Sigurðarsonar hann, og setjast að ríkjum hans.

7. Ragnarr Sigurðarson á konu, sem kölluð er *Kráka* af Íslendingum (sbr. Regnerus og *Craca* hjá Saxa l. V. p. 192). Ragnarr Álfsbani á konu, sem nefnd er (í Ser. I. Run.) *Ratha* = *Ráka?* (sbr. Svanle*the* Ser. I. Run. = Swanle*kæ* Gesta Dan. 32. bls. = Svanlo*ga* Sax. l. IX., Bu*th*ar Ser. I. Run. = Bucar Gesta Dan. 26. bls. = Borcarus Sax. l. VII.). Kráka (á sænsku *kråka*) er nafn á fuglinum Corvus cornix, en mjög áþekkr fugl (Corvus frugilegus) heitir á sænsku *råka*. Nöfnin Kráka og Ráka eru því mjög skyld, ef eigi sama nafn upphaflega (sbr. graculus á latínu), og eflaust af sama toga spunnin (hugmyndinni um fríða mey, er dylst í dökkum ham, sbr. "Allikebarnet" í "Nygræske Folkeeventyr" Kjöbenhavn 1864, 187. bls.).

[1]) Að vísu virðist svo, sem hann hafi að eins verið nefndr Hringr í kvæðinu um Brávallabardaga, sem Saxi og höf. "Sögubrots" fóru eptir, en slíkt er als eigi næg röksemd gegn því, að hann hafi heitið "*Sigurðr hringr*". Snorri Sturluson kallar hann eigi heldr annað en Hring í vísu sinni (Fms. IX. 455 bls): "Herfanga bauð Hringi | hjaldrs einskǫpuðr galdra" o. s. frv. og hefir hann þó auðvitað þekkt hann undir nafninu "Sigurðr hringr". Það var mjög títt í fornöld, að nefna menn eingöngu kenningarnafninu, og Ketill hængr landnámsmaðr mun jafnvel optar vera nefndr Hængr en Ketill (Ísl. b. 3. k., Fms. III., Eg. 23. k., Ln. 5. 3—5). Þess eru nóg dæmi, að auknefni urðu að reglulegum mannanöfnum; synir voru kendir við auknefni feðra sinna (Hrafn Hængsson, Gísli Súrsson, Erlingr Skjálgsson); örnefni dregin eigi síðr af auknefnum en aðalnöfnum (Hringsstaðir Ln. 3. 1 kendir við Harald *hring*) og niðjar frægra manna opteinnis nefndir auknefnum þeirra einum (Gellir Þorkelsson að Helgafelli og Gellir Bölverksson lögsögumaðr heitnir eptir Þórði *gelli*, og Grettir sterki eptir Ófeigi *gretti*, föðurbróður sínum, er Ln. 2. 32 kallar að eins *Gretti*. Eins eru dæmi til þess, að algeng mannanöfn hafi verið notuð sem viðrnefni [t. d. Ketill *kálfr* Hkr. 250. bls.: Ól. s. h. 43. k., Þórarinn *tóki* Ljósv. (Ísl. forns. I. 129), Gjafvaldr *gauti* Fms. IX. 282,

Hrings-nafnið er í síðari munnmælasögum ýmist tengt við Svíaríki eða Hringaríki, eða þó (sjaldnar?) við Danmörku. Þannig er í Friðþjófssögu Hringr látinn vera Svía konungr í annari meðferðinni (Fas. II. 115—135 í útg. V. Á.), en í hinni konungr á Hringaríki. Í Þorsteins sögu Víkingssonar (Fas. II.) er nefndr Hringr, fylkiskonungr í Svíaveldi (Upplandi), og í sögu Herröðar og Bósa (Fas. III) Hringr konungr í (Eystra-)Gautlandi, afi Þóru, er Ragnarr átti. Í Hrólfs sögu Gautrekssonar (Fas. III) er getið um Hring konung í Danmörku og Ingjald son hans, og í Illuga sögu Gríðarfóstra (Fas. III.) er nefndr Hringr konungr (á Skáni) í Danmörku, sonr Skjaldar, og Sigurðr sonr hans, er eignast dóttur Ála konungs úr Álfheimum. Þessar sögur eru að vísu allar mjög ýktar, eða algjörðar skröksögur, en þær sýna þó, að um það leyti, sem þær mynduðust, hefir mönnum á Íslandi verið minnisstætt nafn Hrings konungs [1]), og sömuleiðis samband hans við Hringaríki, Svíþjóð, Gautland og Danmörku, og við *Ingjald*, *Sigurð* og *Ragnar*, og alt þetta verið rótgróið í sögusögn þjóðarinnar.

Ennfremr er það athugavert, að synir Haralds hárfagra og Álfhildar Hringsdóttur af Hringaríki eru nefndir Dagr, *Hringr* og *Ragnarr* rykkill (Fms. I. 5, IV. 7, X. 196), með því að það vísar til sambands nafnanna "Hringr" og "Ragnarr" við Hringaríki (sbr. Hkr. 74. bls. H. hárf. 35. k.). Nöfn þessi hafa síðan gengið í einni ættkvísl Upplendingakonunga frá Haraldi hárfagra, því að á dögum Ólafs helga eru nefndir (Fms. V. 268) þeir fóstbræðr Eymundr *Hring*sson og *Ragnarr* Agnarsson, niðjar þeirra Hrings og Ragnars rykkils, Haraldssona. Í þættinum "Hversu Noregr bygðist"

Þórir *hjörtr* Hkr. 157. bls., Þorsteinn *surtr* Íslb. 4. k., Þorkell *máni* Íslb. 5. k., Þorkell *leifr* Ln. 3. 18].

[1]) Það er einkennilegt, að í öllum þessum sögum og ýmsum fleirum er Hringr aldraðr maðr, og ekki sá, sem sagan gengr helzt af, heldr optast *faðir* einhvers sögukappans, sem verðr föðurnum frægri (sbr. Hrólfs sögu kraka, Egils s. ok Ásmundar, Hálfdanar s. Brönufóstra).

(Fas. II) er Hálfdan gamli, forfaðir hinna frægustu konungaætta, talinn sonr Hrings konungs á Hringaríki [1]), og bendir slíkt á norræna sögusögn um það, að frægir þjóðhöfðingjar í forneskju hafi átt kyn sitt að rekja til Hringaríkis, og sama má ráða af því, að svo ant sem Saxa er um heiðr Danmerkr, og svo lítið sem honum er um Norðmenn, þá lætr hann þó Danmörk tvívegis í fyrndinni fá konung frá Noregi og ætt hans staðfestast á veldisstólnum [2]), fyrst son

[1]) I Hálfdanar sögu Brönufóstra (Fas. III), sem sýnist annars ómerkilegr samsetningr, er faðir Hálfdanar nefndr Hringr konungr í Danmörk, og vísar sumt í sögunni (sbr. Sörla saga sterka) til fornra endrminninga um Hálfdan gamla (bardagar við jötna, drekinn Skrauti (Sax. l. V. p. 192) og fall Hálfdanar fyrir Sörla sterka), en sumt minnir aptr á sögu Ragnars hjá Saxa (Hlaðgerðr í Hlaðeyjum = Hlaðgerðr á Hlöðum? Sax. l. IX. p. 442).

[2]) Í þessu kann að dyljast óglögg endrminning um það, að auk Sigurðar hrings hafi annarr konungur úr Noregi (sömu ættar?) náð völdum í Danmörku, nefnilega Guðröðr göfugláti ("veiðikonungr"), sem margt bendir til að sé sami maðr og "Godefridus" († 810), er Einhard nefnir, og deildi við Karl mikla (Jessen: Undersög. 60. bls., Storm: Krit. Bidr. I. 34. bls.). Kynlegt er það að vísu, að ríki hans yfir Danmörku skuli hafa alveg gleymzt í Noregi (og á Íslandi), en þetta mun stafa af því, að saga hans hefir að nokkru leyti runnið saman við sögu Sigurðar hrings (og ættmanna hans) og sézt nokkur vottr til þess í Herv. XVI. k., þar sem Ása (Haraldsdóttir granrauða), seinni kona Guðröðar (Hkr. 40. bls.), er gjörð að móður Sigurðar hrings (og amma Sigurðar hrings nefnd Álfhildr, er var nafn fyrri konu Guðröðar, Hkr. s. st.). Það, sem því hefir valdið, að Sigurðr hringr rýmdi Guðröði burt úr minni manna sem konungi í Danmörku, virðist helzt hafa verið þetta, sem nú skal greina:

1. Báðir voru norrænir herkonungar, er lögðu undir sig Danaveldi.
2. Báðir voru frá Víkinni (Sigurðr frá Hringaríki, Guðröðr frá Vestfold).
3. Báðir áttu konu, er hét Álfhildr og var úr Álfheimum.
4. Báðir börðust við konung, er Haraldr hét, og feldu hann.
5. Ætt Sigurðar hrings náði síðar völdum í Danmörku og staðfestist þar, en ætt Guðröðar misti þá völdin og hvarf þaðan algjörlega.

Úr dönsku sögusögninni er Guðröðr nálega alveg horfinn (Storm: Krit. Bidr. I. 105), en í stað hans virðist að nokkru leyti vera komin (úr sögu Starkaðar gamla (sbr. Yngl. 29. k.) og Brávallabardagans) fornhetjan *Áli hinn frækni*, sem fekk sama dauðdaga í forneskju, og Guðröðr í sannri sögu, því að hann er gjörðr að norrænum herkonungi frá Víkinni (syni Sigurðar af Hringaríki með dóttur Danakonungs, og mági Ólafs trételgju?), sem verðr hinn frægasti af víkingaferðum og er settr af Hringi Svíakonungi, systrungi sínum, yfir nokkurn hluta Danmerkr, en leggr síðan alla Danmörk undir sig

Sigurðar konungs á Hringaríki, og síðan Sigurð hring, son Sigurðar (hrings) konungs í Noregi (að líkindum fylkiskonungs á Hringaríki).

Það má þannig finna mörg forn munnmæli því til styrkingar, að sögn Snorra um ríki Sigurðar hrings og ættmanna hans hafi að styðjast við forna arfsögn, sem auðvitað hefir verið jafnupphafleg í átthögum Sigurðar hrings í Noregi (Hringaríki, Álfheimum) og í Danmörku (og Gautlandi), svo að það þarf als ekki að vera, sem dr. Jessen segir, að sagnir Íslendinga um þessa konunga hljóti að vera "danske efterretninger på tredje hånd", það er að segja: að þær hafi orðið fyrst að berast frá Danmörku til Noregs og þaðan til Íslands þvíað hér að framan er sýnt, að Íslendingr gat vel haft þær eptir Norðmanni (Þorgeiri afráðskoll), sem hafði þær frá munnlegri arfsögn *í sínu landi*, er hefir getað gengið mann frá manni frá dögum Haralds hárfagra. Auk þess gátu landnámsmenn flutt beint til Íslands ýmsar sögur um fornkonunga þá, er ríki höfðu haft í Noregi og víðar á Norðrlöndum einkum þeir, sem töldu sig í ætt við þá. Og einhver hinn helzti ættbálkr Íslendinga (Breiðfirðingar) taldi meðal forfeðra sinna bæði hersi á Hringaríki (Ketil veðr), Upplendingakonunga og jafnvel Sigurð hring sjálfan og Ragnar son hans. Það er því engin ástæða til að halda, að nafnið "Sigurðr hringr" sé sett saman af nöfnum tveggja deilandi samkonunga (Steenstrup: Norm. I. 117. bls.) og orðið til við misritan og misgáning danskra sagnamanna, og gleymsku Íslendinga (Jessen: Undersögelser 16.—17. og 32. bls.), heldr er hitt miklu líklegra, að Sigurðr konungr hafi fengið viðrnefni sitt "hringr" af því, að hann hafi verið ættaðr frá

og enda Vindland (Sax. l. VIII. p. 391—92, sbr. 396). Sumu af þessu bregðr aptr fyrir í frásögn Saxa um niðja Gautreks Danakonungs, er skipar rúm Guðröðar í dönsku konungaröðinni, þar sem dóttursonr hans (Sigurðr hringr sonr norræns höfðingja með sama nafni) fær fyrst vald yfir nokkrum hluta Danmerkr, og vinnr svo hitt af Hringi systrungi sínum, en sonr hans (Ragnarr) verðr hinn frægasti af víkingaferðum (Sax. l. IX.).

Hringaríki (líklega í móðurætt), og, ef til vill, alinn þar upp. Með líkum hætti hefir Ketill raumr tekið viðrnefni sitt af Raumsdal (Ln. 3. 2), þorbjörn súrr líklega af Súrnadal, fremr en af sýru (Gísl.), Ketill höðr af Haðalandi (eptir Egilssögu, Rvík 1856, 56. k. var hann "upplenzkr at ætt" [1]), þorbjörn kjálki (Eyrb. 25. k.) af Kjálkafirði, sem kendr er við Geirstein kjálka landnámsmann (Ln. 2. 25), Ketill þrymr, ef til vill, af eynni þrumu (Fas. II. 5. V. Á.), en sjálfsagt Loðinn öngull af eynni Öngli á Hálogalandi, sem hann var fæddr í (Ln. 3. 17). Sbr. ennfremr: Einarr naumdæll (Fms. VI. 111. bls. = Einarr hinn naumdælski 112. bls.), Snörtr Seldæll (Sturl. 8. 10, (Kh. 1818) III. 143). Íbúar Hringaríkis voru kallaðir Hringar (Hkr. 480. og 606. bls.), og það er all-líklegt, að þaðan sé dregið viðrnefni Haralds hrings landnámsmanns (Ln. 3. 1), Erlings hrings (Fms. IX. 294), Eysteins hrings? (Fms. IX. 313), sem báðir eru úr fylkjunum umhverfis Víkina, ennfremr þorbjarnar hrings? (Fms. IX. 316), og, ef til vill, þorkötlu hringju, konu Ásgríms hersis á þelamörk (Ln. 5. 6). Víst er það að minsta kosti, að Hrings-nafnið hefir snemma verið tíðkanlegt hjá höfðingjum á Hringaríki [2]), en finst mjög óvíða annarsstaðar sem nafn út af fyrir sig, nema í forneskjusögum og skröksögum, svo sem áðr er vikið á.

Eptir að fullkomlega áreiðanlegar sögur hefjast, finnum vér getið Hrings konungs á Heiðmörk, er flýði land fyrir Ólafi konungi helga, og er hann talinn sonarsonr Hrings, sonar Haralds hárfagra og Álfhildar (Áshildar), dóttur Hrings Dagssonar af Hringaríki. Sonr þessa Hrings konungs er nefndr Eymundr; fór hann austr til Garðaríkis og staðfestist

[1]) þessi orð standa ekki í útg. drs. F. J. af Eg. (Kh. 1888) 194. bls., enda vantar þar kafla í aðalhandritið (M.), sem nefnir Ketil "hauð", þegar það tekr aptr við (195. bls.), en það er hann eigi nefndr í styttra handritinu (W.), sem greindr kafli er tekinn eptir, og getr eins vel verið, að orðin: "upplenzkr at ætt" hafi staðið í M., þótt þau vanti í W., þvíað handrit þessi eru ósamkynja (sjá formálann XX—XXI bls.).

[2]) Sbr. P. A. Munch: Norskt Månedsskrift III. 346.

þar (Fms. V. 267—298). Nú er merkilegt, að Saxi lætr einn af hinum fornu Danakonungum, Eymund (Omundus) að nafni, vera sonarson Sigurðar konungs af Hringaríki og mægjast við Hring konung af Hringaríki. Bendir þetta á sömu ættarnöfn í forneskju, sem vér finnum síðar í þeirri ættkvísl frá Haraldi hárfagra, sem taldi móðurkyn sitt til Hringaríkis. Það er og athugavert, að sömu ættarnöfn finnast meðal Svíakonunga á 9. og 10. öld, þar sem Adam frá Brimum segir svo frá, að nálægt 936 hafi verið uppi konungr sá í Bjarkey (Birca) í Svíþjóð, er Hringr hafi heitið, og synir hans Eiríkr og Eymundr. Fyrir utan þennan Hring Svíakonung og Upplendingakonungana, sem nú var getið, finst varla neinn maðr með því nafni á 10. öldinni [1]) nema Hringr jarl á Bretlandi, er Egilssaga getr um, og nefndr er líka í einni vísu Egils (55. kap.) [2]). Hann átti bróður, sem Aðils hét (s. st.), en það nafn finst varla annars staðar en á Upplöndum (Aðils svarti og Aðils auðgi nefndir í Fagrskinnu, Hringr Aðilsson (Ring Athylæ filius) hjá Saxa (l. VIII. p. 381) við hliðina á Haraldi úr Þótni) að fráteknum Aðils Uppsalakonungi, sem frægr er í forneskju. Það er því líklegast, að bræðr þessir hafi verið af upplenzkri höfðingja ætt, er eignazt hafi ríki fyrir vestan haf, rétt einsog Óleifr hvíti og hans ættmenn, sem líka voru komnir frá

[1]) Hringr hinn hvíti af Sunnmæri er nefndr móðurbróður Ølvis hnúfu í "Sögu skálda Haralds hárfagra" Fms. III. 69—76, en saga þessi er mjög ýkt og forneskjublandin og viðburðirnir frá 9. öld.

[2]) Dr. Finnr Jónsson tekr gildar þær vísur Egils, er snerta orustu Aðalsteins Englakonungs við þá Ólaf, Hring og Aðils, að frátekinni þeirri (v. 17.), sem nefnir orustustaðinn: "Víno nær" (Eg. 1888, XXIX bls.), en hinsvegar virðist hann vilja draga "Ólaf Skotakonung" frá þeirri orustu til Brunanborgar-bardagans, er Simeon af Durham kennir við Wendune (= Vínheiði), sem óvíst er að rétt sé, þvíað Simeon gat blandað orustunum saman eigi síðr en Egilssaga. Mun ekki "Vína" eiga að tákna fljótið Tyne (Tina, sbr. Dwina = Vína), og orusta sú, sem Egilssaga segir frá, hafa staðið nálægt bæ þeim, er nú heitir Aldstone Moor = Aðalsteins mór?
(sbr. "glapstígo lét gnóga
Goðrekr á *mó* troðna".)

Upplöndum, eignuðust ríki í Dyflinni á Írlandi eptir miðja 9. öld. Að þeir Hringr og Aðils hafi verið norrænir víkingahöfðingjar, er brotizt hafi til jarldóms á Bretlandi, fremr en þarlendir (brezkir) höfðingjar, er Norðmenn hafi gefið norræn nöfn (sem þeim var að vísu títt), styrkist líka af því, að meðal smákonunga þeirra, er hyltu Eadgar Englakonung árið 973 er nefndr Siferth (Sigfröðr), og er hann talinn ásamt tveim öðrum (Jakob og Howel) konungr á Bretlandi (Wales, ef til vill réttara Galloway [1])). Sýnist hann víst hafa verið af norrænu bergi brotinn (Steenstrup: Norm. III. 200—202) og hann ber einmitt nafn, sem ættgengt er meðal upplenzkra höfðingja. Enn er nefndr við sömu athöfn árið 973 Jukil (Juchill) konungr í Westmorelandi ("rex Westimariæ") [2]) og kann vera, að hann hafi heitið Jökull, og verið kynjaðr af Upplöndum eða úr Víkinni (sbr. Jökull konungr á *Upplöndum* í Þorst. sögu Vík. (Fas. II.) og Jökull sonr Ingimundar jarls af *Gautlandi* í Vatnsd. (Ln. 3. 2)).

Vér höfum nú séð, að nafnið Hringr hefir á söguöldinni einkanlega átt heima hjá höfðingja-ætt þeirri, er kynjuð var frá Hringaríki, og það eru fullar líkur til, að auknefnið "hringr" sé af sömu rótum runnið. Bæði Saxi og sögur vorar votta, að Sigurðr hringr hafi verið kynjaðr frá Noregi í aðra ættina og átt þar ríki, og þar sem hann á dóttur Álfs konungs í Álfheimum (Sögubrot VI), niðja Álfs ens gamla ("Hversu Nor. bygð." III), og Hervararsaga (XVI.

---

[1]) Í einu bréfi Eadreds Englakonungs (frá árinu 955, Steenstrup: Norm. III. 85) eru þeir nefndir saman Siferth og Jakob, eins og árið 973, en Jakob er kallaðr (af Mathæusi af Westminster) rex Galvalliæ.

[2]) Skyldi ekki nafnið "Westmoreland" vera skylt fylkisnafninu "Vestmarar" í Noregi, og mega teljast vottr þess, að *vík*verskir menn hafi sezt þar að snemma á *víkinga*-öldinni og nefnt landið eptir átthögum sínum? "Morcant" hefir heitið einn smákonungr frá þessum stöðvum, sem nefndr er í bréfum frá 946—955, og kynni nafn hans að vera afbökun úr *Morginn* sem er vel hugsanlegt ættnafn meðal Döglinga á Vestmörum (Dagr og Morginn eru nefndir í "Kálfsvísu" Sæm. Edd., útg. S. B. 333—34, sbr. Dagr grenski Sax. l. VIII. p. 380, Dagr af Vestmörum Yngl. 52 k., Hkr. 39. bls.).

kap.) gjörir hann að dóttursyni Haralds konungs granrauða (grenska "Hv. Nor. b." II) föður Gyrðs (Yngl. 53. k.), þá bendir það á samband hans við konunga í Víkinni eða þar í grend (Döglinga, sem töldu meðal ættmanna sinna bæði *Gyrd* og *Álf enn gamla* (Hyndluljóð 18), sem Helgakviða Hundingsbana I. 52 nefnir með *Hrings* sonum og Högna, föður þeirra *Dags* og Braga (Helg. Hb. II)). Bæði Saxi og Íslendingar kalla son Sigurðar hrings Ragnar og dönsku konungatölin kalla Ragnar ýmist son Sigurðar eða Hrings (Jessen: Undersög. 15—17). Hin elzta norræna drápa, sem nú er til, er ort um Ragnar konung Sigurðarson af Braga gamla, sem sjálfsagt hefir verið Norðmaðr, og er líklegast, að Ragnarr sá, er hann kvað um, hafi haft vald yfir einhverjum hluta Noregs. Nú var Ragnarr sonr Sigurðar hrings, víkverskr að móðurætt (eptir sögn Ísl.) og átti marga frændr í Noregi (Ragnarssaga IV. kap.) og Saxi lætr hann alast upp í Noregi, og eptir að hann er orðinn Danakonungr, er það hans fyrsta verk, að fara til Noregs til að hefna afa síns (Sigurðar hrings) [1]) og dvelr hann þar þá í 3 ár (Sax. l. IX. p. 441—42). Saga þeirra feðga Sigurðar hrings og Ragnars er því margvíslega tengd við Noreg, og er það alt því máli til styrkingar, að nafnið "Sigurðr hringr" sé als ekki sótt

---

[1]) Næst liggr að halda, að hin kynlega frásögn Saxa um fall Sigurðar hrings (ens eldra) fyrir Frey Svíakonungi sé sprottin af ógreinilegum munnmælum um það, að dauði Sigurðar hrings hafi staðið í einhverju sambandi við *Freysblót* og *kvennamál*. Eptir sögn Íslendinga (Arngríms Jónssonar) beið hann bana í viðreign við *frændr* ("goða"?) *Freys* (Álf og Yngva o: Ynglinga, sbr. Yngl. 24), en Freysdýrkunin virðist síðar hafa orðið illa ræmd (Sax. l. III. p. 120), enda gat það líka orðið tilefni sögn Saxa um ósæmilega meðferð *kvenna* af Freys hálfu, að ófriðrinn milli Sigurðar hrings og Ynglinga reis af *konu* (Álfsól) sem Sigurðr sá og lagði hug á við (Freys-)blót í Skíringssal, en bræðr hennar meinuðu og réðu henni bana, svo að hún kæmist ekki á vald Sigurði. Saxi lætr svo Ragnar hefna "afa" sins og fella Frey, og hann feldi líka Álf ("Freys áttung") eptir sögn Íslendinga (Arngríms), en *faðir hans varð sár til ólífis* í bardaganum við Álf (og Yngva), *eins og Sigurðr hringr* (enn yngri), faðir Ragnars, verðr hjá Saxa í bardaganum við Hring frænda sinn (Sax. l. IX. p. 439—441).

í hin dönsku konungatöl (einsog próf. Storm virđist ætla Krit. Bidr. I. 123) né orđiđ þar til af misskilningi (O. Montelius: Sv. hist. I. 250 n. 1.), og síđan flutt þađan til Noregs og Íslands, heldr upphaflegt í sunnanverdum Noregi, og komiđ þađan í arfsagnir Norđmanna og Íslendinga. Það eru nægar bendingar til þess hjá Saxa, að suđrhluti Noregs hafi veriđ mjög nátengdr Danmörku í upphafi sögutímans, og sannast það fullkomlega af samhljóða vitnisburði Einhards og Íslendinga (Snorra), þvíađ hvorirtveggja láta Danakonunga hafa vald yfir Vestfold fyrir daga Haralds hárfagra, en munrinn er ađeins sá, ađ Einhard lætr Danakonunga á öndverđri 9. öld ráđa fyrir Vestfold ("Westarfolda"), þar sem Snorri lætr Dana- og Svíakonunga á 8. öld (ofanverđri) ráđa fyrir Vestfold og fleirum fylkjum í suđaustrhluta Noregs (Víkrinni) og Svíakonunga seint á 9. öld gjöra tilkall til þessara landshluta, međ því ađ "Sigurđr hringr" og "Ragnarr lođbrók" hafi fyrrum ráđiđ þeim. Og þar sem svo margar sögur og atvik lúta ađ því, ađ náiđ samband hafi veriđ milli Svíaríkis (Gautlands), Danmerkr og suđaustrhluta Noregs (Víkrinnar) um það leyti er sannar sögur hefjast [1]), þá sýnist eigi næg ástæđa til ađ hafna þeirri grein, er Snorri hefir gjört fyrir miklu herskapar veldi á Norđrlöndum, er Ívarr víđfađmi hafi stofnađ og síđan hafi gengiđ ađ erfđum til niđja hans, Svíakonunga og Danakonunga. Á dögum Sigurđar hrings og Ragnars

[1]) Auk þess sem Einhard telr Vestfold í ríki Danakonunga, sem nú var sagt, lætr hann sonu Dana konungs (Guđröđar göfugláta, föđur Ólafs Geirstađa-álfs og Hálfdanar svarta, sbr. 12. bls. n. 2) leita athverfs í Svíaríki, Snorri (Yngl. 54. k., Hkr. 41. bls.) lætr Vermaland snúast ađ skattgjöfum til Svíakonungs, en hverfa undan Guđröđarsonum, međan Hálfdan svarti var í æsku, og er eigi ólíklegt, ađ Svíakonungr (Eiríkr Refilsson?) hafi tekiđ það ađ launum liđveizlu sinnar viđ þá (áriđ 813). Saxi telr ætt Danakonunga til konunga á Hringaríki (Sigurđar og Hrings) og Ólafs Vermakonungs (l. VII. p. 370), og lætr Sigurđ hring, dótturson Gautreks (ɔ: Gautakonungs) og son (fylkis-)konungs í Noregi, komast til valda í Danmörku, sem fyr er ritađ. Hann lætr einnig Ragnar og sonu hans ráđa fyrir Danmörku, Svíaríki og Noregi (l. IX. p. 450. 458).

sonar hans virðist þungamiðja veldis þessa hafa verið í Vestra-Gautlandi og Víkinni, áðr en það skiptist í Svíaveldi og Danaveldi. Sögurnar um konunga þá, er réðu fyrir þessu ríki, hafa (líkt og saga Þjóðreks mikla Austgotakonungs hjá Þjóðverjum, V. R.: Unders. i germ. Myth. I (43.) 224. bls.) blandazt á ýmsan hátt saman við forneskjusögur um goðkunnuga kappa ("höfuðfeðr hins germanska þjóðbálks" er Viktor Rydberg kallar), sem áðr voru útbreiddar um öll Norðrlönd, einkanlega er hin danska sögusögn mjög forneskjublandin (Haraldi hilditönn slengt saman við Hadding, föður hans við Hálfdan gamla, Ragnarssonum við Hundingssonu (Ser. I. Run.) o. s. frv.) [1]. Frægðarorð víkinganna

[1]) Saga Ívars víðfaðma kemr að vísu ekki greinilega fram hjá Saxa, en þó virðist mega sjá margan vott til þess, að hún hafi blandazt saman við sögu Hálfdanar bjarggrams og Hálfdanar Borgarssonar, sem eru í raun réttri báðir sama fornhetja (ɔ: Hálfdan gamli), með sama nafni og faðir Ívars (Hálfdan snjalli). Nafn Ívars sjálfs sýnist jafnvel felast í "Sivarus" hjá Saxa (VII. 359, afbakað úr *Ívarr Svía*-konungr? sbr. Götarus Sveonum rex VIII. 406 = Gauta- og Svía-konungr? sbr. einnig Varinn og Svarinn, Viðrir og Sviðrir). "Sivarus" svipar í ýmsu til Ívars; hann er kallaðr saxneskr höfðingi, á í höggi við föður Haralds hilditannar út af konu (móður Haralds), reynir að leggja Danaveldi undir sig, og beitir fremr vélum en hreysti til að koma sínu máli fram, en Haraldi tekst síðar betr en honum (sbr. Sax. VII. og "Sögubrot"). Aptr er enn fleira líkt með sögu Ívars og sögu Hálfdanar gamla, eins og hún (einkanlega saga Hálfdanar bjarggrams er sögð hjá Saxa, sem sjá má af þessum samanburði:

1. Faðir Hálfdanar bjarggrams er drepinn af bróður sínum, sem kvæntr er dóttur Svíakonungs.
   Faðir Ívars víðfaðma sömuleiðis.
2. Hálfdan hefnir föður síns og vinnr Svíaríki.
   Ívarr sömuleiðis.
3. Hálfdan á engan erfingja heima að ríki sínu, er hann fellr frá.
   Ívarr ekki heldr.
4. Hálfdan á þó frægt og kynsælt afkvæmi annars staðar.
   Ívarr sömuleiðis.

(5.) Hálfdan Borgarsson er frá Skáni og á Harald hilditönn fyrir *son*
   Ívarr er frá Skáni og á Harald hilditönn fyrir *dótturson*.

(6.) Hálfdan Borgarsson er ættfaðir nýrrar konungsættar.
   Ívarr sömuleiðis.

(7.) Úr því að goðsögninni um Hadding er blandað saman við sögu Haralds hilditannar, er við því að búast, að goðsögninni um *föður* Haddings

hefir líka einkanlega fest sig við þessa herkonunga, og eru sögur þeirra því mjög ýktar og skreyttar, svo að torvelt er að finna hinn sögulega kjarna, er í þeim felst. Upptök víkingaferða frá Norðrlöndum vestr og suðr um haf eru reyndar að mestu hulin móðu fjorlægðarinnar, en margt sýnist þó lúta að því, að Víkin hafi verið vagga þeirra [1]). (*Víkingar* af *Vík*, Lochlannac útlegging í Víkingar, sbr. Storm: Krit. Bidr. I. 21.), og frá Víkinni og Upplöndum virðast höfdingjar þeir hafa komið, er fyrstir Norðmanna stofnuðu ríki fyrir vestan haf [2]). Nú voru þeir Sigurðr hringr og Ragnarr sonr háns ættfeðr hinna frægustu víkingahöfðingja, áttu kyn sitt í Víkinni og sátu þar stundum, en réðu jafnframt fyrir mestum hluta Norðrlanda, og var þá engin furða, þótt Hrings-nafnið yrði frægt í víkingasögum á seinni öldum, eins og sjá má af Fas. II og III, þar sem

(hinn fræga og volduga Gram, sem er sami maðr og Hálfdan Borgarsson) sè blandað saman við sögu Ívars (*Hálfdanar*sonar) móður*föður* Haralds, er var miklu frægari og voldugri, en Hrærekr faðir hans.

[1]) Mjög víða í fornsögum er getið um bardaga víkinga og stefnumót þeirra nálægt Gautelfarmynni (í Elfinni, við Elfi, í Elfarskerjum, Brenneyjum).

[2]) Þorgisl, konungr á Írlandi (838—845), mun hafa verið af ætt Haralds hárfagra, og Ólafr hvíti og Ívarr koma fram sem erfingjar hans, enda töldu þeir ætt sína til Hálfdanar hvítbeins Upplendingakonungs. Líklegra er og vegna nafnanna, að "Raghnall mac Albdan" (Rögnvaldr Hálfdanarson) og synir hans, er írskar árbækr nefna (um 860), hafi verið þeirrar ættar, en úr fylkjunum vestanfjalls, sem Storm heldr (Krit. Bidr. I. 67—68). Víkverskr höfðingi á seinni hluta 9. aldar ber írska nafnið Kormakr (Kormakssaga 1. k.), og nokkru fyr (um 850) er uppi jarl á Jamtalandi, er heitir írsku nafni (Kjallakr, Eyrb. 1. k.), og hefir hann líklega komið til Jamtalands frá Upplöndum, þvíað þaðan kom síðar Veðormr hersir (Ln. 5. 12), frændi Ketils flatnefs (hersis á Raumaríki? sbr. Eyrb. 1. k. og Laxd. 1. k.), er var í vináttu og venzlum við Kjallak jarl. Það er auðvitað, að hermenn frá Vestfold hafa verið með Guðröði Danakonungi, er hann herjaði á Vindland 808 og Frísland 810, og þá má nærri geta, að þeir hafi tekið þátt í fleirum víkingaferðum suðr og vestr um haf, með því að það er líka víst, að Egðir, nágrannar Víkverja, hafa verið einna fremstir í flokki Nordmanna með hernað og landnám fyrir vestan haf (Dr. Guðbr. Vigfússon: Safn til s. Ísl. I. 198, 200, 221, 229, 265, 287).

ýmsum fornum endrminningum bregðr fyrir innan um ýkjur og öfgar, en það vitum vér með fullum sanni, að nafn þetta var ættgengt hjá höfðingjum frá Hringaríki, en annars fátítt, og finst þó líka í ætt Svíakonunga, er einmitt var komin frá Sigurði hring, að því er íslenzkir sagnamenn telja.

Jón Jónsson.

Oldnordiske Ord i de gæliske Sprog.

Da man först begyndte at undersöge de nordiske Folks Historie i Storbritannien, var det især for at bevise, hvor mægtig en Indflydelse disse havde haft på de saxiske og keltiske Stammer, hvoriblandt de bosatte sig. De mange Levninger, man kunde betegne som Minder om Nordmændene, var et Bevis for at denne Erobring måtte have været af den störste Betydning for Landenes Befolkning. Og denne Side af Sagen var og bliver af Vigtighed for Historiegranskeren. Men man har også tidlig opdaget Spörgsmålets anden Side og har spurgt: "havde da disse engelske og keltiske Stammer ingen Indflydelse på deres Erobrere?" I England smeltede de danske Seirherrer tidlig sammen med deres engelske Slægtninge, og om en virkelig *engelsk* Indflydelse på Danmark, selv under Englands danske Konger, kan der næppe være tale. Med Hensyn til de keltiske og særlig de gæliske Stammer på Skotlands Vestkyst og i Irland, er det helt anderledes. To Århundreder igennem herskede danske og norske Jarler og Konger i Irland, og i andre to havde de Herredömmet på Skotlands Öer. Fra Sagaerne og de irske Kröniker ved vi, at omendsköndt Forholdet imellem de to Folk var for den störste Del fjendtligt, manglede dog ikke fredeligere Forbindelser. Mange nordiske Hövdinger giftede sig med irske Kongedötre og nogle bleve endnu mere irske end den ægte 'Gaidheal' selv, især i Munster (Mumhan). Hvor rimeligt er

det da ikke, at Irlændernes höiere åndelige Dannelse, som kan påvises fra de ældste Tider og var berömt hele Evropa over, måtte have en gunstig Virkekreds blandt de opvakte og begavede Nordmænd? Så meget har denne Betragtningsmåde lokket nogle Forskere, at de tro at kunne tilskrive Irlænderne meget, som man för antog var eiendommeligt for den skandinaviske Ånd. Fra Irland, siges der, hentede Skjaldene deres Versarter og poetiske Teknik [1]); ja selv Indholdet af Nordens Mesterværker, Eddadigtene, beror på irsk Kendskab til Kristendommens Lære og den klassiske Hedenolds Legender. At Skjaldene selv undertiden kan have været af halv keltisk Herkomst er ikke umuligt, at nogle Træk ere blevne overförte fra den ene Religion og Legendekreds til den anden er heller ikke umuligt, men at så meget, som man nutildags vil påstå, stammer fra Kelterne, derfor mangler endnu Bevis. Förend noget sådant kan *gives*, må man nöiagtig undersöge Forholdet på de Områder, hvor det træder klarere frem, og her må man ikke nöies med ubestemte Ytringer; alt må tydelig lægges frem. Man pleier, f. Ex., at henvise til de mange irske Navne i Landnámabók som Bevis for, at en stor Del af Islands förste Bebyggere var af irsk Afstamning, men når man omhyggelig undersöger sagen, finder man, at det måske er urigtigt at afgöre Spörgsmålet på denne Måde. Resultatet af Undersögelsen er nemlig, at blandt over 3000 Personer, Mænd og Kvinder, som nævnes i Landnáma, når man fraregner Navne på irske Konger som aldrig kom til Island, bære kun nogle og fyrretyve irske Navne, altså ikke 2 pro Cent. Det ses også at disse irske Navne næsten aldrig bevares i de efterkommende Slægter, men straks forsvinde og erstattes af rent nordiske Navne. Kommer man ikke herved snarere til at slutte, at disse Nybyggere bragte meget lidt andet irsk med sig end nogle få irske Navne, og derfor

[1]) Når man seer nöiere til, er dog Forskellen mere iöinefaldende end Ligheden.

straks sammensmeltede med de andre Nordmænd fra Norge? I hvert Fald, deres Sönner (som Landnáma selv siger) frasagde sig Fædrenes Tro og bleve gode Hedninger som de andre: "en land var alheiđit nær hundrađi vetra".

Et andet Exempel kan gives. Her have vi to Folk som begge to yndede meget at höre og fortælle Eventyr og Opdigtelser, af hvilke begge to også have efterladt en meget rig Skat. Hvis nu det ene Folk var vant til at lære og låne af det andet, så kunde man snarest vente at finde Spor deraf netop i disse store Samlinger af Folketro og Folkesagn. Det *synes* dog ikke at være Tilfældet: derimod er det mærkeligt, hvor fuldstændig de to Folks nationale Heltesagn skille sig fra hverandre. Næppe et eneste Træk kan fremdrages, hvorom man bestemt kan sige at den irske Forfatter har lånt det af nordiske Sagn, eller omvendt. Noget helt andet er her Tilfældet end f. Ex. med den almindelige Sagnskat i Middelalderen, hvor det samme Eventyr kan spores i mange forskellige Lande og Tungemål. Prof. Zimmer har forsögt i en lang Afhandling at bevise, at Episoden om "Fer Diad" i den berömte irske Sagnkreds, Tain Bo Cuailnge, er en Gengivelse af Sagaen om den usårlige Siegfried (altså ikke den ægte nordiske Sigurd), men selv om dette var ganske sikkert, så kunde man dog ikke forundre sig over, om mindre fremragende Sagn ikke kunde blive gjenkendte. Både de nordiske og de irske Sagn have et særligt Præg, som er nöie forbundet med Folkets Sprog og Tænkemåde.

Upartisk betragtet vilde vore historiske Kilder (Sagaerne og de irske Kröniker) ikke lede os til at vente meget i denne Retning. Det ene Folk synes slet ikke at have brudt sig om det andets åndelige Evner: de havde meget mere materielle Forhold at tænke på. Men det må også tilstås, at Kilderne ikke her gengive de virkelige Forhold, som fandt Sted i 9:de og 10:de Århundreder på Irlands og Skotlands Kyster. Sagaerne, om de end nedstamme fra en levende Tradition,

ere dog adskilte fra dette Tidspunkt ved næsten to Århundreder, og det er altså muligt, at mange Træk i dette Tidsrum ere ganske forsvundne i Fölge af manglende Forbindelser mellem Landene selv. På den anden Side må det også bemærkes, at de irske Kröniker m. m. ere skrevne af patriotiske irske Forfattere og bære et stærkt nationalt Præg. Forfatteren kender slet ikke Nordmændene selv: han betragter dem som Hedninger *(Genti)* og Fremmede *(Gaill)*, der stå overfor hans kristelige Landsmænd, de rene 'Gaidheil'. Han kender intet mellemliggende: den som ikke er ganske med os er imod os, er hans Synspunkt. Hertil kommer det også, at de fleste Kröniker og Heltesagn stamme fra en Tid, da Irlænderne havde genvundet Overherredömmet i Landet, hvilket bevises af de stadig forekommende Tilfælde, især i Sagnkredsen om Finn mac Cumhail og hans Fiann, hvor 'Lochlannaich's Styrke overvindes af Irernes Mod og List. Næppe skulde vi her vente megen Oplysning om de fredelige Forbindelser, som dog ere nödvendige, hvis det ene Folk skal låne meget i åndelig Retning af det andet. Om de norske Riger på Hebriderne, som bestod indtil henimod det 13:de Århundredes Slutning og bevirkede, at det gæliske Sprog uden Tvivl udbredtes i en höi Grad i Skotland, mangle næsten alle Efterretninger, som kunde være af Nytte i denne Henseende.

De historiske Kilder ere altså meget ugunstige for den, som forsöger at opdage, hvor meget af det ene Folks daglige og åndelige Liv er gået over i det andets. Det kunde være af særdeles stor Interesse efter irske Kilder at skildre, hvad de mente om Nordmændene: af disse skulde man næppe tro, at de vilde have værdiget at lære noget af disse 'Hedninger', disse 'Kæltringe og Rövere'. Heller ikke give Sagaerne nogen Anledning til at tro, at Nordmændene havde lært noget videre af deres keltiske Undersåtter, og, som bemærket, Sagnenes Indhold selv beviser intet derom. Der er dog én Måde, på hvilken vi kan spore den ene Kulturs

Virkninger på den anden, og det er Sprogenes gensidige Lån. I nærværende Artikel er samlet en Række af Ord, som forekomme enten i det irske eller det höiskotske Sprog, eller i begge, hvis Form og Betydning vise, at de ere, eller kan være, hentede fra Oldnordisk. Disse Ord ere ikke blot af Interesse for Sprogvidenskaben (måske ikke særdeles vigtige derfor), men de ere særlig mærkelige, idet de påvise mange Ting, som den gæliske Befolkning formodentlig har lært af deres Fiender og Herrer, og ere altså et Bevis for at der har gjort sig en stærk nordisk Indflydelse på de gæliske Folk gældende, medens det ringe Antal af Ord i Oldnordisk, der kan betragtes som Lån fra Oldirsk, er et Bevis imod en stærk keltisk Indflydelse på Norden. Det er ganske vist muligt, at det nordiske Sprog, som var i Brug på Hebriderne og i Irland, var meget mere blandet med keltiske Ord end det skrevne Sprog i Norge og Island, som vi nu kende, men herom have vi ingen Efterretning. Det er også muligt, at nogle af de fölgende Ord med Rimelighed kunde betragtes som oprindelig irske hellere end nordiske, men derom må man dömme som man bedst kan: i nogle Tilfælde synes intet afgörende Bevis muligt. Det kan også undertiden antages, at Ordene stammer fra Oldengelsk, thi Forbindelser imellem de irske og engelske Hövdinger og Geistlige fandt Sted temmelig tidlig: Grevskabet Mayo bar Navnet 'Magh Eo na Saxan' (d. h. Saxernes Mayo), men man kunde også påstå, at netop dette Navn var et Bevis imod Saxernes Tilstedeværelse andensteds i Irland. Hvor Ordets Form intet beviser om dets Herkomst, have vi lige så megen Ret at tage det for Nordisk som for Oldengelsk, thi Nordmændene spille en langt mere fremragende Rolle i de ældre Tider i Irlands Historie end Englænderne. For dog at vise, hvor meget kan betragtes som sikkert, ere de oldengelske Former stedse til-

föiede; Sammenligningen kan i mange Tilfælde være meget lærerig [1]).

Virkelige Gengivelser af nordiske Ord forekomme kun enkeltvis i irske Håndskrifter: nogle få har Stokes bemærket i Bezzenbergers Beiträge. De ere: *conung* = 'konungr' (Dugald Mac Firbis' 'Three Fragments of Irish History', en meget vigtig Kilde); *erell*, ældre Form for 'jarl' (jvf. runisk *erilaʀ*), i Annals of Ulster. A. D. 847; *fíuit* = 'hvítr' i Leinsterbogen; *litill* = 'lítill'; *micle* = 'mikill', 'enn mikle'; ***northmann***, ***nordmann***, ***nortmann*** = 'norđmann-' (ikke sjældent); *roth* = 'rauđr', röd, i Navnet 'Broder roth' (Leinsterb.); og det som Krigsråb anförte ***núi***, ***núi*** (Three Fragments: 'en Skare som raabte 'nui, nui'), hvilket Dr. Guđbrandur Vigfússon har forklaret som 'knúe, knúe', trænger frem. I det yderst höitravende, men meget nyttige Skrift 'Cogadh Gaidheal re Gallaibh' (Gælernes Krig mod de Fremmede) findes en meget interessant Sætning. 'Is arsin tanic Plait a cath na lureach amach, ocus asbert fothri, '*Faras* Domnall' .i. cait ita Domnall? Ro recair Domnall ocus asbert, 'Sund, a *sniding*', ar se'. — Derefter steg Plait(?) frem fra den pandserklædte Skare og råbte tre Gange 'Faras Domnall', d. h. hvor er Domhnall? [2]) Domhnall svarede og sagde 'Her, du Niding', sagde han'. At den irske Forfatter i Ordet '*Faras*' har sögt at gengive det nordiske 'Hvar es' kan der ikke være Tvivl om,

---

[1]) Dette Æmne er allerede til en vis Grad blevet behandlet i fölgende Artikler, hvis Indhold, såvidt som det syntes at kunne forsvares, er optaget i nærværende Afhandling.

Prof. Zimmer i Zeitschrift für deutsches Alterthum. B. XXXII. s. 267.

Prof. K. Meyer i Revue Celtique. B. X. 367—9. XI. 493—5. XII. 460.

Whitley Stokes i Bezzenberger's Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen. B. XVIII. 121—3.

Kilderne til de oldirske Ord findes på disse Steder: det synes ikke nödvendigt at gengive dem her i ethvert Tilfælde.

[2]) m'et i Domnall er det 'forandrede' (mutated) *m*, der udtales som *v*. Som Fölge deraf gengives Navnet i oldnordiske Skrifter som Dufnall, -niall. Senere skrives *m* med et Punkt ovenfor og undertiden *mh*, hvilken Skrivemåde bruges i Tryk.

og den irske Kæmpe har også forstået den hånende Betydning af 'Níðingr', skönt han (eller Forfatteren) har tilföiet et *s* foran. Det er for Resten vanskeligt at sige, om 'f'et i *fuit*, *faras* kun er grafisk for *v* (dog kunde man i dette Tilfælde vente enten *u* eller punkteret *b*) eller betegner en Overgang fra *hw* til *f*, der også finder Sted i den nordlige lavskotske Mundart (altså *fa*, *far*, *fan* = wha, whar, whan).

Når man kommer til de Ord, som ere virkelig blevne optagne i de gæliske Sprog, må man göre Forskel imellem Ord, som kun findes få Gange i de gamle Håndskrifter, og andre, som ere endnu i daglig Brug hos den irske eller skotske Gæl. Denne Forskel er altså iagttaget i fölgende Lister [1]).

1. Först kommer en Række af Ord vedrörende Skibsvæsenet, som beviser hvor meget de gæliske Stammer, der aldrig have haft nogen særdeles stor Lyst til Sölivet, have i denne Henseende lært af andre, formodentlig af Nordmændene. Således have vi Ord som *scib* (O'R.) = 'skip', Skib; *sgioba* (ir. og sk. udtalt *skīpa*) og *sgiobadh (dh = gh)* Mandskab = 'skipan'; *sgiobaire* (ir. sk.) = 'skipari', Skipper. Heri gengives snarere nord. *skip* end oldeng. *scip*, thi det sidste udtaltes meget tidlig med palatalt *c*, hvoraf me. *schip*, og desuden er *scipere* meget sjældent i oldeng., medens *skipan* eller et lignende Ord ikke findes. (Det almindelige Ord for Skib, *long*, siges af Cormac at komme fra 'Saxanbérla', *lang*scip, men 'langscip' er ikke et særligt oldeng. Udtryk, og hvis Ordet er virkelig fremmed, kunde det lige saa godt komme fra nord. *langskip*). *Bád* (oir.) kunde godt være oe. 'bát', men Formen *bata* (ir. sk.) vilde bedre svare til *'bátr'*, selv om dette er en ny Form for oldn. **beitr*. *Cnarra* (oir.), et slags Skib = 'knörr', 'knarrar', hvoraf også oldeng. 'cnearr'. *Cairbh* (bh = v), *cairbhín*, *carbhán* (-án er Diminutivendelse. ir. og sk.) = 'karfi', Galei, men man har her også at regne

[1]) Sådanne Ord betegnes som oldirsk (oir.); ir. = irsk og sk. = skotsk (gælisk); O'R. bruges når Ordet er hentet fra O'Reilly's Ordbog.

med mid.-lat. 'carabus', Karavelle: hertil måske *cairbh* (sk.), at bemande et Skib. *Scúta* (oir.) og *scud* (O'R.) = 'skúta', Kutter, og det dette lignende Ord *scút* (oir.) = 'skutr', Speil, Agterdeel. *Flod* (sk.) Flåde = 'floti'; men også oldeng. 'flota' og i oldskotsk 'flot', 'floit'. Med samme betydning findes dog 'uicing' (oir. O'R.), som er forklaret med "cobhlach", Flåde, i O'Clery's Glossar.

Af Skibsdele findes *rúm* (oir.) = 'rúm', Skibsrum; *tota* (O'R.), *tobhta* (sk. udt. tovta) Tofte, Rorbænk, = 'þopta': oldeng. har vistnok 'þofte', men Ordets Tilstedeværelse i sk. taler for et nordisk Lån. *Lipting* (oir.) Hakkebræt, = 'lypting'. *Reang* (sk.), *reing* (O'R.) Rundstok = 'röng', 'rengr'.

Af Skibstakkelage o. s. v. kan anföres *stag* (oir. = stagh), *stadh* (sk.) = 'stag', oldeng. 'stæg': den åbne Selvlyd i irsk og sk. taler måske for den nord. Form [1]). *Acair* (ir. sk.) Anker = 'akkeri', og heraf *acairseid*, Ankergrund, = 'akkerissæti'. *Airfaiste* (sk.) ankret, synes at komme fra 'festr', Ankertov. *Lonn* (oir.), *lunn* (sk.) Åregreb, eller Stok som anvendes til derover at trække Fartöi ned til Vandet = 'hlunnr'. Denne Ordklasse tilhörer også Verba som *far* (sk.) at fragte, af 'far' Skib, Overfart: *stiuraim* (oir.) = 'stýra' (dog oldeng. stýran, stéoran), *stiuraid* (oir.), en som styrer, og *steoirn* (sk.) = 'stjórna'. De fleste Ord i denne Klasse kan altså ganske sikkert tilregnes Nordmændene.

2. Ikke blot i Skibs- men også i Husbygningskunst have Kelterne lånt et antal Ord af Nordmændene: der findes nemlig Ord som *borg* (oir.) = 'borg' (oldeng. har 'burh', 'burg'); *garda* (oir. måske = *gardha*) Gård eller Have, *garradh* (sk.) Have, Mur = 'garðr' (oldeng. 'geard' med Ganelyd i *g*). *All*, *alla*, *alladh* (oir. og i Armstrong's sk. Lexicon *all*, en stor Sal) = 'höll' hellere end oldeng. 'heall'. *Bailc*, *balc* (ir. sk.)

---

1) *seol* = Seil, tilligemed *seoladh*, Seilads, *seoladair*, Sömand, kan næppe være = segl, sigla, paa Grund af vallisisk *hwyl*. *Riof* (sk.) Reb, er måske eng. 'reef' snarere end oldn. 'rif'.

Bjælke = 'bálkr', da oldeng. 'bælc' sædvanligt betyder en Hob. *Sparr* (oir.) = 'sparri', Tömmerstok (i oldeng. forekommer kun 'sparrian', at spærre), og heraf *sparre* (oir.) en Port. *Lobth*, *lobhta* (sk. udt. lovt) = 'lopt' (? nyeng. loft). *Fuindeog* (oir.), *fuinneog* = 'vindauga' (i sk. *uinneag*, hvoraf muligvis lavsk. *winnock*). *Sceang*, *sceng* (O'R.) Seng, Sovekammer = 'sæing', 'sæng'.

Andre Ord kunde lige så godt være oldengelske: *stocc* (oir.) = 'stokkr' eller oldeng. 'stocc': *tile* (oir.) Bræt, Skillevæg, = 'þili' eller oldeng. 'þile' tabulatum: *stól* (oir.) = 'stóll' eller 'stól': *bord* (ir. sk.) snarere oldeng. 'bord' end 'borđ'. *Rúm* (sk.) er muligvis lavsk. 'roum', og *buth*, *both*, *bothán* (ir. sk.) = 'búđ' er tvivlsomt på Grund af vallisisk *bwth*.

3. Dernæst kommer en Mængde Ord vedrörende andre Håndarbeider i Træ og Malm, som vidne om, at mange nye Ting ere blevne indförte af de Fremmede. Selv i Ordene *iaruinn* (ir. sk.), *stáilinn* (ir. sk.), *péatar* (O'R. men sk. *feódar*) synes vi at have de oldn. 'jarn', 'stál' og 'pjátr', da oldeng. 'íren' og 'stýle' ikke passe så godt til de gæliske Former, men for *péatar* have vi også oldfransk 'peautre' (eng. 'pewter').

Blandt Redskaber findes *locair* (sk.) Hövl = 'lokarr' (oldeng. 'locor' kunde ikke let trænge frem til Höilandet). *Clobha* (sk. = *clova*) Tang, *clobhadh* (O'R.) Lysesax = 'klofi': og *teangas* (O'R.) Ildtang = 'tengr' (flt. af 'töng'), thi Selvlyden *(ea)* kan ikke komme fra *a* i oldeng. *tang*. Af Trætöi ere *cloba* (oir.), *club* (O'R.) Kölle = 'klubba' ('clubbe' först i middeleng.): *lorg* (ir. sk.) Kölle, Stav = 'lurkr' (eller omvendt?): *ceap*, *ceapa* (sk.) Blok, Læst, Stok = 'keppr': *colbh* (ir. sk.) Stok, righ-*colbh*, Kongespir = 'kólfr': *rong* (sk.) Stok, Stav = 'röng', men muligvis også af lavsk. 'rung' = middeleng. 'ronge'. *Staic* (oir.) Stykke = 'stykki' (oldeng. 'stikke' betyder 'Pind').

Mere tvivlsomme ere *forc* Gaffel = 'forkr' eller 'forc'; *bara* (ir. sk.) Trækvogn = 'barar' eller 'bære': *airc* (sk.) Kiste

= 'örk' (arkar) eller 'earc': meget vanskelige ere *gobhal* (ir. sk., udt. goval) spaltet Pæl, som anvendes til at opholde noget, = 'gafl', Gavl, men også vallisisk 'gafl': og *aisil* (sk.) Axel = öxull(?) (lavsk. mest extre, axtre = oldeng. eax + tréo men også *assiltre*, hvor 'assil' = oldfransk 'assile').

Sikkert er dog *amall* (sk.) Åg, = 'hamla', Årebånd, Åre (hvoraf oldeng. 'hamola'. Chron. Sax. 1039), og *amaladh* (sk.) Hindring, *amalta* (O'R.) bunden, = 'hamla', at hindre (oldeng. 'hamelian' at skære Haserne over).

Endvidere kan *spáin* (sk.) Ske (*spáin*-aoil, O'R. Kalkske Murske) = 'spánn' og *spang* (sk.) Malmplade = 'spöng' regnes som nordiske; mere usikkre ere *prine* (sk.) Preen = 'prjónn' eller 'préon': *branndair* (sk.), *brannradh* (ir.) Jernrist = 'brandreiđ' eller 'brandreda', og muligvis *brann* et brændende Stykke = 'brandr' eller 'brand'. Man kunde antage nogen Forbindelse imellem *delg*, *dealg* (ir. sk.) og *'dálkr'* med samme Betydning, men Selvlydene svare ikke til hinanden.

Fölgende Navne på Drikkebægere synes at være lånte, men hvorfra er ikke sikkert: *bolla*, *bulla* (sk.) = 'bolli' eller 'bolla' (men lavsk. 'bowl' svarer ikke til 'bolla'): *cop* (ir. sk.), *copán* = 'koppr' eller 'copp': *cupa* (sk.) = 'kúpa' eller 'cuppa'. — Temmelig sikkre ere dog *scála*, *sgaile* (O'R.) et stort Bæger = 'skál' (oldeng. 'scálu' betyder lanx, trutina) og *stóp* (sk.) = 'staup'.

Desuden findes også adskillige Ord, som indeholde Begrebet af at *binde: bann* (oir.) Forpligtelse, (sk.) Bånd, Gjord = 'band' (oldn. eller oldeng.): *sreang* (sk., udt. streng) Snor = 'strengr': *sioman* (sk.) Stråreb = 'síma' (næppe oldeng. 'sima', som forsvandt meget tidlig): *sopp* (ir. sk.) Visk, lille Bundt = 'sópr' og *fasdaidh* (sk.) at fæste = 'festa'. — Tvivlsomme ere *teadhair* (sk.) Töir = 'tjóđr'(?), men middeleng. 'tedder', 'tether', hvis Oprindelse er dunkel: *taod* (sk.) Reb = 'þáttr'(?): det rene gæliske Ord er *teud* (af 'tent-'): og *pundann* (ir.) Neg = 'bundin'(?).

4. Selv i Landbrug synes Kelterne at have lært noget af Nordmændene, hvis fölgende Ord med Ret kan udledes af Oldnordisk. Vi finde nemlig *staca* (oir.), *stácadh*, *stácán* (O'R.), *stac* (sk.) = 'stakkr' (hvoraf middeleng. 'stac'): *dais* (ir. sk.) Höstak = 'des'(?): *cró* (sk. ir.) Fold, Fåresti = 'kró' (lavskotsk 'crue', ældre 'cruive'; paa samme Måde er *v* tilföiet i 'ruve' = ró): *fang*, *faing* (ir. sk.) ds. = 'fang' (? — jvf. lavsk. 'fank'): *tobhta* (udt. tovta), *tota* Grönsvær, Græstörv = 'topt': *sgeap* Bikube, = 'skeppa' (oldeng. 'skeppe', Kurv).

Usikkre ere *rác* (sk.), *rácadh* (O'R.) Rage: *rácaim* (ir.) at rage = 'raka' eller 'race', 'racian': *díg* (sk.) Dige, Gröft = 'dík' eller 'díc' (sk. 'dyke'). I *tairisgein*, *toirsgein* (sk.) Törvjern, Törvspade, synes *toir* at være = 'torf', medens *sgein* kunde være gæl. 'sgian', Kniv. — Forholdet er ikke klart imellem nord. *pust* og dets Biform *sust* og gæl. *suist*, som man pleier at antage for lat. *fustis*.

5. Som man kunde vente, have Kelterne lånt nogle Ord som Fölge af Handelsforbindelser med Nordmændene. Der findes *costas* (oir.), *cosdas*, vexlende med *cosgus* (sk.) Levnetsmidler, Underholdning = 'kostr', og hertil *cosd*, *cosg*, at koste, bekoste = 'kosta', *costail*, *cosgail* = 'kostall', kostbar: betydningen af *costas* svarer bedre til 'kostr' end til middeleng. 'costes' (-ail i costail er dog en gælisk Endelse): *margadh* (oir. sk.) Marked = 'markaðr': (*sainseal* (sk.) Handsel, Nytårsgave = 'handsal', dog muligvis af lavsk. 'hansel': *s* af *h*, fordi intet gæl. Ord begynder med *h* og *s* vexler med *h* i Böiningen).

Også et Par Ord vedrörende Mynter og Vægt: *penning* (oir.), *pinging*, *pinginn* (ir.), *peighinn* (sk.) = 'penningr' eller oldeng. 'pending, pening, penig': *scilling*, *scillinn* (oir.), *sgillinn* (ir. sk.) = 'skillingr' (oldeng. 'scilling' med palatalt *c*, hvoraf 'schilling'): *marg* (oir. LX marg d'airgead bruinnti = 60 Mark brændt Sölv) = 'mörk' (hvoraf oldeng. 'marc'): *marg*

(sk.) som et Landmål = 'mörk' (oldeng. mearc, Grændse). Tvivlsomt er *punnd* (ir. sk.) = 'pund' (oldnord. eller oldeng.?).

6. De irske Kröniker beskrive altid med stor Forundring Nordmændenes Bevæbning og Klædning, som var dem så fremmed, og ikke få Navne på adskillige Dele deraf findes i oldirske Håndskrifter, hvoraf nogle ere bevarede den Dag idag. Af dette Slags ere: *ad*, *atan* (sk.) Hat = 'höttr', 'hattr' eller oldeng. 'hæt', men også oldirsk *at* .i. cumhdach (Dækning), *attaib* a lurech (deres Pandseres Hætter), og heraf formodentlig *at*-cluic (oir. = galea) Hjelm, og omvendt clocc-*att*, clog*ad* (ir. sk.): det er heller ikke ganske umuligt, at *briúin* (O'R.) Hjelm, er af 'brynja', men om dette har noget at göre med oldirsk *bruinne* Bryst, er tvivlsomt. *Sceld*, *scell* (oir.), *sceall* (O'R.) = 'skjöldr' o. s. v. eller oldeng. 'scild', 'sceld'; heraf *sceld*-gur (oir.) Skjoldbrag. *Starga*, *stargha* (oir.) en let Skjold = 'targa' eller oldeng. 'targe' (sk. har Formen *targaid* = eng. 'target').

Blandt Våben forekomme *boga*, *bodha* (oir. begge = bogha), *bogha* (ir. sk.) Bue = 'bogi' eller 'boga'; og hertil *boghadoir* (ir.) Bueskytter. *Elta* (oir.) i Flertallet = 'hjölt', som bruges om Tverstykket og Håndgrebets Knap tilsammen, og *eltach*, forsynet med Hjalte (oldeng. 'hilt, hilte'). *Céis* (O'R.) Spyd = 'kesja' (eller omvendt?). — *Sciot*, *sgiat* (O'R.) Pil, Kastespyd, og *sceot* Skydeskive, synes at have noget fælles med 'skjóta', 'skot' eller 'scéotan', 'scyte'.

Til denne Klasse kan også regnes *sadall* (oir. ? = *sadhall*) = 'söđull' eller oldeng. 'sadol', hvis *d*'et er hårdt: (*gaort* (sk.) er hellere af lavsk. 'girt' = oldeng. 'gyrd' end nord. 'gjörđ'): *spor* (sk.) Spore = 'spori' eller middeleng. 'spore', 'spur'.

Med Hensyn til Kamp findes *bágh* (oir.) Kamp, Strid, = 'bágr'(?) og *meirge* (oir., forekommer ofte i de 'ossianske' Digte), *meirghe* (sk.) = 'merki'.

Blandt Klædningsstykker findes *assan* (gl. caliga oir.) osan (ir. sk.) = 'hosa' eller oldeng. 'hose', 'hosan'. *Bróc*, *brόg*,

som nutildags betyder 'Sko', forekommer i Sammensætninger fuath-*bróc*, bern-*bróc* (oir.) med Betydning af et Slags Benklæder. Bern-*bróc* synes efter Beskrivelsen at være det samme som 'ilbandabrœkr', idet en Rem går under Födderne: *bróc* altså = 'brók', men den senere Anvendelse (= Sko) er mærkelig. *Cápa* (ir. sk.) Kappe, kunde godt være = oldeng. 'capa', men at det snarere gengiver oldn. 'kápa' er klart af *cantar-chápa* (oir.), Klædningsstykke, som de Geistlige bære i Koret, = oldn. 'kantara-kápa'. *Cnapp* (oir.), *cnap*, *cneap* (sk.), = 'knappr', da oldeng. 'cnæp' betyder Bjergtop, 'vertex'. *Mattall* (oir.) Kappe = 'möttull'. *Scot* (oir.) *sgod* (ir. sk.) firkantet Klæde, Flig af en Kappe, o. s. v. = 'skaut' (for Selvlyden smlg. stop = staup).

Usikkre ere *poca* (ir. sk.) Sæk, Taske, Lomme = 'poki', middeleng. 'poke', og *poc* (sk.) stikke i Sæk, og *bossán* (ir.), Pung = 'púss' efter nogles Mening.

7. Nogle få Ord, som betegne forskellige Stillinger: *Iarla* (oir. sk.) = 'jarl', og heraf *iarlacht* Jarledömme, ban-*iarla* Grevinde. *Ármand* (oir.) Embedsmand, '*ármainn* .i. oificcigh' (O'Clery's Glossar), *ármann* Hövding, Fyrste, Officeer (O'R.), *ármunn* (sk.) Helt, Kriger, = 'ármann-' (ármaðr, en som bestyrer Kongens Godser). *Tráill* (oir. sk.) Træl = 'þræll'. (*Sgalag* (ir. sk.) kunde godt være = 'skálkr', men oldir. *scológ* taler imod denne Antagelse.) *Callaire* (oir.) Herold, Udråber, = 'kallari'; også *callaid*, *callán* (O'R.) Råb, Larm, = 'kall'. *Mangaire* (O'R.) Småhandler, Höker = 'mangari' eller oldeng. 'mangere', også *mangairecht* (oir.) Hökeri. *Piskarcarl* i Leinsterb. = 'fiski-karl'.

Barda, *bharda* (oir.) Vogter, *bardacht* Bevogtning, synes at svare nærmest til oldeng. 'weard', men det er også muligt at barda = bardha = 'varða', 'vörðr'. I Cormacs Glossarium findes *cuiniu* .i. ben (Kvinde) og *part-chuine* Sköge, som man har afledt af 'kona', 'portkona': *cuiniu* (i O'R. *coinne*) ligner dog mere oldeng. 'cwene'. (O'R. har også *coint* Kvinde = 'kvendi'?)

Ritere (oir.), *ridire* (sk.) = oldeng. 'rídere' snarere end oldn. 'riddari'.

8. I Topografi er Nordmændenes Indflydelse meget betydelig, ikke blot ved de mange nordiske Stedsnavne, som vrimle endnu på Skotlands Vestkyst og Öen Man, tildels forvanskede ved den gæliske Udtale, men som i de fleste Tilfælde let kan erkendes, men også i Navne på adskillige Naturgenstande. Dette er desto mere mærkværdigt, fordi de keltiske Stammer altid pleie at give Steder Navne, som de selv kan forstå: på Öen Man f. Ex. ere de nordiske Stedsnavne blevne meget færre siden det 17:de Århundrede, selv om Brugen af det keltiske Sprog stadig er aftaget i hele denne Tid. Men om fölgende Ord kan der næppe være Tvivl: *bágh* (sk.) Bugt, Havn = 'vágr', der også forekommer i Stedsnavne som Stéornobhágh (udt. -vágh): *b* er sat istedenfor *v*, da intet gælisk Ord begynder med *v*, som altid kommer af *b* i Böiningsformer. *Becc* (oir.) Flod er lånt af 'bekkr'. *Brot*, et Sted, hvor en Flod udmunder i Havet (sk. i Sutherland: Ordet findes ikke i Ordbögerne) = 'brot', Brændinger, Bölgebrud paa Banker og Skær. *Geotha* (sk. *th* = *h*) Bjergklöft, *geothadh* (O'R.) en lille Bugt, Vig = 'gjá'. *Grunnd* (sk.) Bund, er, efter Betydningen at dömme, hellere 'grunnr' end eng. og lavsk. 'ground' = Jorden. *Í* (O'R.), *igh* (sk.), *aoi* (sk.) Ö, = 'ey', 'öy' (*aoi* i alt Fald kan næppe være oldeng. ,ig'): det er heller ikke umuligt at *ailén*, *oilén* (oir.), *eilean* (sk.), *ellan* (Man) er af 'ey-land', som var både en oldnordisk og oldengelsk Sammensætning (Zimmer). *Maol* (sk. *ao* = ö) Forbjerg, Landpynt; *mul* (sk.) Höi, Bakke = 'múli' (lavsk. 'mull', hvis ældre Form er 'múle', må også komme af 'múli'). *Marg* (oir.) Grændse = 'mörk' hellere end oldeng. 'mearc' (hvoraf middeleng. 'march'). *Ób* (sk.) Bugt, Vig, *óban* (sk.) en lille Vig (hvoraf Stedsnavnet Oban) = 'hóp'. *Sgeir* (ir. sk.) skarp Klippe = 'sker'. *Stalla* (sk.) en Klippeblok i Havet er muligvis = 'stallr' Blok, Stötte.

Alle disse Ord angå Havet og dets mest iöinefaldende Træk, netop hvor man kunde vente en nordisk Indflydelse.

Meget vanskeligt at afgöre er Forholdet imellem *poll* (ir. sk.) *pwll* (vall.) og oldn. 'pollr', oldeng. 'pol': Ordet synes at være hjemme i så mange Sprog. Dunkelt er også nord. *petti*, et Stykke Jord og gæl. *pette*, *pit*, som forekomme i Stedsnavne (cloch pette mic Garnait i "Deer"-bogen), og Stedsnavne som Pettygowan — Smedens Toft. Man har antaget, at det var en piktisk Fordreielse af nord. 'þveiti' (eller irsk 'cuit' = Del?). I den gæliske Benævnelse af Nordmændenes Hjem 'Lochlann' har man også troet at se oldn. 'land' sammensat med gæl. 'loch' = Fjord, men der er meget som taler derimod, og ikke mindst at Ordets ældre Form synes at være *Lothlann*. Sk. *Beirbhe*, som skal betyde Köbenhavn, er mærkeligt og uforklarligt.

9. Nogle få Dyrenavne kan fremdrages. *Rúta* (sk.) Væder, Buk, må være = 'hrútr'. *Est* (oir.) Hest = 'hestr', findes dog kun i en Forklaring af Ordet *adastar*, Strikke, og var sandsynligvis aldrig i Brug. *Broc* (ir. sk.), *broch* (vall.) Grævling stå i et eller andet Slægtskab til oldeng. 'broc', oldn. 'brokkr', men hvorledes Forholdet er, er ikke så let at sige. — Der findes også et Havdyr, *rossál*, *rosualt* (oir.) Hvalros = 'hrosshvalr' (oldeng. 'horshwæl'), og en Havfugl, *scarbh* (ir. sk.) Ålekrage = 'skarfr' (som i lavsk. er bleven til 'skarth'). — Blandt Fiske findes *gead*, *geadas* (sk.) Giedde = 'gedda' (også lavsk. 'ged'); *langa* (ir.) Lange = 'langa' (middeleng. 'lenge', nyeng. 'ling'): *scát* (ir.) Rokke = 'skata' (hvoraf også eng. 'skate'): *trosg* (sk.) Torsk = 'þorskr'. — Hertil også *mealg* Milt, Fiskemelk = norsk 'mjölke', sv. 'mjölke': og *dorbh* (sk.), *dorgadh*, *drogha* (ir.) også *dro*, *droth* (sk. *th* = *h*) Fiskesnor = 'dorg': man bemærke *-bh* (= *v*) svarende til nord. *-g*.

10. Desuden kan man anföre en Mængde Ord i forskellige Betydninger, som svare til lignende nordiske Ord,

hvoraf nogle ere ganske sikkert af nordisk Oprindelse; om andre kan der godt være Tvivl. For Oversigtens Skyld stilles de i alfabetisk Orden.

Beór (oir.), *beóir* (sk.) Öl = 'bjórr' (oldeng. 'béor').

brod (sk.) Pigstok = 'broddr' (også lavsk. 'brod').

clamór (oir.) Spottedigt (kun i et Vocabularium) = 'klámorđ' (K. Meyer).

crup, *crub* (sk.) krybe, bukke sig = 'krjúpa' (*crúbach* betyder det samme som 'kropinn').

drabh, *drabhag* (ir. sk.) Bundfald = 'draf' (middeleng. 'draf')?

dus (ir. sk.) Stöv = 'dust' (oldn. oldeng.)?

dragh (sk.) drage = 'draga'. *draghair*, Drager, o. s. v.

drúp (sk.) Blund = 'drúpa', 'drúpr'?

gliom (sk.) Spring = 'glíma' Bryden?

leab (sk.), *leób*, *líab* Lap, Lok = 'leppr' (*leab* udt. lĕp)?

lag (ir. sk.) Lov = 'lög' (oldeng. 'lagu' sjældent).

maca (ir.) Mage = 'maki' (men oldeng. 'maca').

mar, *maróc* (oir.), *marag* (ir.) Pölse (-óc, -ag, Diminutiv) = 'mörr' Fedt.

masg (sk.) at blande = dan. 'maske', sv. 'mäska' (men lavsk. 'mask').

mód (sk.) Möde, Landemöde = 'mót' (oldn. og oldeng.).

ochsal (oir.) Skulder = 'öxl' (oldeng. 'eaxl').

púca (ir.) Nisse = 'púki' (eller omvendt?).

rannsaich (ir. sk.) ransage = 'rannsaka'.

sanglaoidh (oir. .i. laoidh no roinn = Sange eller Vers) = 'sönghljóđ' musikalsk Lyd eller Klang (K. Meyer).

scallach (ir. sk.) skaldet, af 'skalli'.

scann, *scannán* (ir.) tynd Hud = 'skán'?

scor, *sgor* (ir. sk.) at skære, Snit, Hug = 'skora', 'skor'.

smear, *smior* (ir. sk.) Fedt, Marv = 'smjör' (oldeng. smeru).

smior, *smiur* (sk.) = 'smyrja' (oldeng. 'smerien', sk. 'smeir').

snaidh, *snaigh* (ir. sk.) skære = 'sneiđa' (oldeng. sníđan).

stang (sk.) Bråd, Spids = 'stanga' (men lavsk. 'stang').
staoig (sk.), *stáic* (oir.) Steg, Stykke Köd = 'steik'.
taibhleis, *taifleisg*, o. s. v. (oir.) et slags Brætspil = 'tafl', 'töfl'.
téarr (ir. sk.) Tiære = 'tjara' (oldeng. 'teoru', nyeng. 'tar').

Der findes altså henved to Hundrede Ord, hvoraf mange vedröre Kulturgenstande og vidne om, hvor stor Indflydelse den fremmede Kultur må have haft på de gæliske Folk. Spörgsmålet bliver altså, hvor meget af denne Kultur kan tilskrives Nordmændene, og hvor meget er kommet fra Englænderne enten för eller efter det engelske Herredömmes Begyndelse i Irland. Herom vil enhver naturligvis dömme i Sammenhæng med sine andre Synspunkter, men det synes ikke urimeligt at sige, at hvis så mange Ord, som ved deres Form kan bevises at være lånt af oldnordisk, findes i de gæliske Sprog, så må man snarere antage, at de andre, hvis Form intet beviser, også stamme fra den nordiske, og ikke fra den engelske Indflydelse. Det må dog bemærkes, at vi ingen Grund have til at sætte disse Lån meget hurtig efter at de to Folk havde lært hinanden at kende. Vore Kilder, hvorfra de anførte oldirske Ord ere hentede, ere Håndskrifter fra det 11:te til det 17:de Århundrede, og selv om disse tildels ere grundede på ældre Traditioner og Skrifter, kan vi dog ikke antage, at Ordene selv bleve optagne i det irske Sprog i det 9:de Århundrede. På den irske Lexikografis nuværende dårlige Standpunkt kan man ikke bestemt sige, hvor mange nordiske Ord disse Kröniker o. s. v. indeholde, uden at man selv vilde göre en besværlig Undersögelse, men én Ting er sikker, at det vilde være meget vanskeligt, om ikke umuligt, at fra islandsk samle så mange Låneord fra det gæliske Sprog, som den tredie Del af de her samlede Låneord fra oldnordisk. Hvis vi kan stole på Sagaerne, kunde vi tro, at Vikingerne bevarede deres Sprog temmelig rent:

deres irske Undersåtter (Trælle o. s. v.) måtte lære 'norrœn tunga', og formodentlig også i andre Henseender rette sig efter Herskernes Skikke og Luner, istedenfor at lære disse meget af deres egen Tro eller Sæder. I alt Fald taler Låneordenes Vidnesbyrd imod en så stærk Indflydelse i denne Retning, som man nutildags pleier at antage. Det er dog værdt at bemærke, og i Irland beklager man sig derover, at når en keltisk Befolkning opgiver sit eget Sprog, opgiver den også de dermed forbundne Sagn og Folketro: skulde Nordmændenes irske Undersåtter altså have opgivet sine egne Sagn og kun bevaret den fremmede kristne og hedenske Lære? Man kunde måske forsvare denne Mening: i alt Fald vilde den forklare, hvorfor *irske* Sagn ikke findes blandt de nordiske.

Til Lösningen af disse vigtige Spörgsmål kan denne Undersögelse måske give et Bidrag. Som Fölge af det forholdsvis sene Tidspunkt, hvorfra disse Ord stamme, have de kun ringe filologisk Interesse og da mere for gælisk end for nordisk Sprogvidenskab, idet Eiendommelighederne hidröre fra den keltiske Udtale, men for Kulturhistorien og de dermed beslægtede historiske Spörgsmål kan de være af den störste Vigtighed.

W. A. Craigie.

Svänska ortnamn på *skialf* [*skælf*].

(Ett bidrag till *Skilfingarnas* restauration.)

På konungasätet i Upsala skall omsider, sedan troninkräktarna mot sin vilja, *Ynglingarna*, avlägsnats, *Skilfingarnas* ädla, i avlägsen forntid vittfräjdade ätt återuppsättas.

Ett tusenårigt dunkel har skingrats. Det egna fosterlandet, som så länge åt den djupaste glömska lemnat sin älsta inhemska konungaätts namn, har genom en av sina

söner helt nyss återbördat detsamma (se A. Noreen, Mytiska beståndsdelar i Ynglingatal, s. 223—224, tryckt i Uppsalastudier, 1892)[1]).

Den anglosaxiske Beówulf-skaldens ock den norske diktarens av Ynglingatal vittnesbörd om *Skilfingarna*, den förres oförtydbart nog, synes det nu, den senares, brakt till oss genom en islännings försorg, lättare förbisett, hava äntligen blivet rätt förstådda och erkända.

Från Sverge fins intet direkt vittnesbörd om Skilfinganamnets tillvaro. Däremot skola vi i det följande visa, att det stamord, varav *Skilfingr* är avlett, finnes på svänsk botten, en omständighet, som ju i någon mån bidrager till att göra det sannolikt, at *Skilfingr* värkligen varet ett inhemskt svänskt namn. Man kunde ju äljest tänka sig möjligheten av att detta namn endast i utlandet (t. ex. Norge, England) givets åt den ifrågavarande svänska konungaätten.

Bugge har i Tidskrift for Philologi 8: 44, — under hänvisning till ags. *scylf*, *scylfe*, *scèlfe*, nyeng. *shelf*, "noget som er slået sammen af bord, f. eks. en bænk, eller af et dermed nærbeslægtet ord som i Oldnorsk har lydt *skjálf*", samt till de fno. orden *Hliðskjálf* (Odens högsäte), *Valaskjálf* (gudaboning) ock *liðskjálfar* (i Atlakviða 14) — förklarat *Skilfingr* som betydande "han som sidder i *skjálf*, i Höisædet" ock ser däri ett namn som "egner sig vel til navn for Oden" — som i Grimnismál ock kallas *Skilfingr* — "ligesom for en menneskelig hövding", ock Noreen finner (a. a. s. 224),

[1]) Jag anser mig dock här böra reservera mig mot Noreens tolkning av strofen om *Dómarr* såsom gällande *Yngve*, så tilltalande den än först kan synas. Dels förefaller det mig nämligen icke sannolikt, att redan Are skulle ha kunnat missuppfatta denna strof — han har ju ock *Yngve* som första ynglingaregenten och bör då ha känt Ynglingatal i dess ofördärvade skick! —; dels finner jag de av Noreen anförda analogierna till ett ord *dómarr* ej avgörande, då just dessa alla äro nomina propria; dels talar ju *Domarus* i latinska urkunder rörande Sverge för tillvaron av ett fsv. namn *Dómarr*.

under hänvisning till Bugges förklaring av ordet, att *Skilfingr* är "ett passande namn för "stolkånungarna" i Uppsala".

Då emellertid, som nedan skall visas, *Skjalf* som ortnamn eller del av ortnamn förekommet i Sverge i heden tid, så kunde det ifrågasättas, synes det mig, om icke *Skilfingr* borde förklaras som bildat av ett sådant ortnamn på *skjalf* i st. f. av det appellativa *skjalf*, högsäte. Betydelsen skulle i förra fallet bliva "en man från *Skjalf*", liksom fno. *Hyltingr* betyder en man från *Holt* (jfr Bugge, Tidskr. f. Phil. 7: 219) och fsv. *Helsinger* ursprungligen väl [1]) en man från *Hals* (som ortnamn; betyder [2]) lantrygg mellan 2 dalar eller fjordar, se Fritzner, Ordb.[2]): *Skilfingarna* skulle då vara = medlemmarna av *Skjalf*-släkten.

Vare därmed huru som hälst, sitt stora intresse har det i alla händelser med hänsyn till *Skilfinga*-namnet att återfinna ordet *skjálf* på svänsk botten som ortnamn, vilket ju alltid hänvisar till ett äldre appellativ.

Vi skola här angiva de fall, vi lyckats få kännedom om [3]). Antagligen kan en efterskörd göras.

I den uppsvänska odlingens medelpunkt, i grannsocknen till Gamla Upsala, Bälinge, "den runrikaste socken i hela världen", fanns under medeltiden säkerligen sedan långt till-

---

[1]) M. Lundgren föreslår, som mig synes mindre sannolikt, att uppfatta *Helsing* som ursprungligen betydande "ättling af Hals" (se Om fornsvenska personnamn på *-ing* och *-ung*, Sthm 1886, s. 9).

[2]) Men skulle ej *Hals* älst även hava betytt smalaste delen av en vik, av ett sund? På sådant sätt kunde man finna en tillfredsställande förklaring av de svänska, finska och danska orters namn, som ligga vid vatten: *Helsingör* och *Helsingborg* vid vardera sidan av smalaste delen av Öresund; *Helsingland* som gammalt namn på Norrland, ursprungligen då på trakten vid smalaste delen av Bottniska viken (*Qvarken* av *Qværk*, strupe, betydande själva bukten på halsen!), *Helsinge* socken (med *Helsingfors*) vid den avsmalnande delen av Finska viken, samt orten *Helsinge*, nordväst om Åbo, vid ett smalt sund. Jfr jutländska ortnamnet *Hals* vid östra mynningen av Limfjorden samt sörmländska sjönamnet *Långhalsen*.

[3]) Doktor M. Lundgren har haft godheten uppsöka ock meddela mig de flästa här meddelade namn, då jag av ogynnsamma förhållanden varet förhindrad att själv insamla dem.

baka i heden tid en ort vid namn *Loaskialf*. Den omtalas i ett diplom av år 1291 (se Svenskt Diplomatarium II: 124), som upptager ett där beläget jordstycke såsom donerat till Upsala kyrka. Detta *Loaskialf* låg förmodligen i närheten av det nuvarande *Losgärde*, vilket namn möjligen är lärd etymologisk ombildning av ett *Lofäl(v)* < *Lo[a]skjalf*, eller kanske står för äldre *Loaskialfa gärde*.

Detta ortnamn *Loaskialf* är bildat av den plurala geniiven *Loa* och *skiálf*. I Arkiv 7: 261—262 har jag yttrat mig om detta ord med hänsyn till dess första sammansättningsled sålunda: "*Loaskiálf* (. . . . anfört [1]) i den av Söderwall utgivna sjätte delen av Rydqvists S. S. L.) är till sin första sammansättningsled obestämbart. Dock är det frestande att med avseende på detta ords halvt mytiska klang tänka på *lo,* lund (offerlund?), såsom första sammansätt ningsled". Jag tror nu, att denna härledning från *lo*, *lund* i meningen offerlund, är riktig. Ordet betyder då: Lundasätet, Lundagården.

Ett stöd för denna tolkning lemnar ett annat, ävenledes i Upland befintligt, ortnamn sammansatt med *-skialf*, nämligen *Viskælf* (Hagunda härad; se Svenska Riksarkivets Pergamentsbref nr 885 [år 1369] ock nr 1272 [år 1377]), som väl betyder tämpel-sätet eller det heliga högsätet (jfr *Viborg*, *Væbo* i Vgtl., m. fl. dylika ord). Liksom *-skialf (skælf)* här är förenat med ett till den hedniska gudstjänsten hörande ord, så är nog ock förhållandet med *Loaskialf*.

Ännu ett *Loaskialf*, dock i svag form, torde ha funnits i Upland, nämligen det som nu heter *Loskälfva* i *Lohärads* socken, ock vilket kanske är det ställe, som i Sv. Riksarkiv.

---

[1]) Dock ej därstädes förklarat, vare sig till första eller andra sammansättningsleden. Längre fram i samma dels ordregister står "*skialf?* se *Loaskialf*". Att det fno. *skjálf,* f., just i detta fsv. *-skialf* har sin direkta motsvarighet är således där lika litet som någon annan städes förut påvisat. Bugge ock Noreen anföra ondast ags. ock fno. former av ordet.

Perg. nr 302 (år 1357) skrives *Loaskælno* (= *-luo*, väl oblik form). Det svaga *-skælva* har motsvarighet icke blott i ags. (se här förut) utan ock i norska ortnamn (se nedan).

Lo(a) bör naturligtvis i detta ord hälst förklaras på samma sätt som i det bälingska *Loaskialf*. Och då det förra, enligt Topografiska kårens karta, ligger på en liten höjdsträckning (nedanför denna en obetydlig bäck), bekräftas härledningen från *lo*, lund. Men då bör *Lo-* även i *Lohärad* — som har en mycket växlande natur — förklaras av *lo*, lund, ock ej av *lo*, sumpig äng, såsom jag (Arkiv 7: 261—262) liksom Söderwall (Ordb.) förut förklarat det. Det synes ock vara rimligare, att ett härad i urgammal tid fått namn av en däri belägen hednisk hälgedom, en offerlund, än efter en sumpig äng.

Ett fjärde uppländskt namn på *-skialf* är *Hidinskiælf* (Sv. Dipl. IV: 520, *Hidhinskelf* IV: 304, *Hidhinskieluum* IV: 359) i Husby-Långhundra [1]).

Ortnamn bildade av *Skialf* äro icke inskränkta till Upland. De träffas även i Närke, Södermanland, Östergötland ock Västergötland ock kanske flerstädes. De förekomma även utom Sverge, varom nedan.

Exempel på andra svänska hithörande ortnamn äro:

Skialfby (Sv. Dipl. IV: 236, år 1331, avskr.) eller *Skælff* (SRP. nr 2129, år 1385), nu *Skälf* i Ösmo socken, Södermanland.

Skælff (SRP. nr 2869, år 1397), även *Skiolfh* (SRP. nr 412, år 1360), *Skiolf* (nr 469, s. å.), *Skölf* (nr 651, år 1365), nu *Skölf* i Glanshammars s:n, Närke. — Formerna med *io (iö)*, *ö* förhålla sig till de på *ia*, *iæ* som t. ex. *fiol*, *fjöl* till *fial*, *fjäl* (bräde).

Skiælf (SD. IV: 400, år 1334) i Borg eller Rystad socken, Östergötland. I SRP. nr 925 (år 1370) nämnes

[1]) Anfört hos M. Lundgren, Personnamn från medeltiden (i Lundells Svenska landsmålen X: 6), s. 100 (i avtryck; ej än publ.).

ett *Skielf* ock nr 2627 (år 1392) *skælff*, "k[anske] *Skälf* i Borgs s. Ög." — F. n. finnes ett *Skälf* i Borg (ock Löt) ock ett i Rystad (Ögtl.).

I Östergötland finnes nu ock ett

Skälf i Östra Husby ock ett

Skälfsäter i Häradshammar socken.

I Västergötland träffas

Warisskælff (Sv. Dipl. NS. I: 20, år 1401; *i Vareskælua*, a. a. s. 677, år 1407), nu *Vårskäl* i Vårkumla s:n [*Waris-*, *Vare-* står väl för *Varins-* (med det sena bortfallet av *n* framför *s*, jfr *Hacosson*, *Hoquosson* vid sidan av *Haconson*, *Hoquonson* i yngre fsv. källor, äldre skånska *Hastæslef* vid sidan av *Hastenslew;* se Lundgren, Personnamn s. 92, 98), oaktat nysvänska *Vårskäl* vars *å* jag förmodar ha uppkommet genom anslutning till socknens namn *Vårkumla*, liksom ju ock senare sammansättningsleden *(-skälf)* folketymologiskt ombildats (till *skäl*)].

Skeluœem (1397), *Skælweem* (1422), nu *Skelfvum* s:n (= **Skælf-hem*). — Möjligen hör hit *Skylwine* (1382), nu *Skölfvene* s:n i Vgtl. (< **Skilvini* < **Skelf-vini?*).

Sammansättningar sådana som *Loaskialf* ock *Viskælf* å ena sidan, om vilka förut talats, samt *Hidhinskiælf* ock *Vari[n]s-skælf* å andra sidan, där ordet *skiælf (skælf)* är förbundet med så uråldriga namn som det samnordiska *Hidhin* ock det från Rökstenen kända, samnordiska *Varin*, vidare ordets betydelse av högsäte, som väcker tanken på att denna så benämda bostad i sin trakt varit en hövdings hem, varinvid ju ock så ofta i forntiden den hedniska gudstjänsten var förlagd, vidare ordets samklang med de mytologiska orden *Hliðskjálf* ock *Valaskjálf* samt slutligen sambandet med det kungliga släktnamnet *Skilfingr* göra detta så länge förbisedda svänska ortnamn till ett av de allra intressantaste.

Om norska ortnamn på *(skialf?) skialfa* har professor

O. Rygh haft godheten på min begäran lemna en förteckning, som följer nedan.

Även i England har ordet brukats i ortnamn. I ett diplom från 976 förekommer *tó Hnæfes scylfe* som ortangivelse (anfört av Bugge i Tidskr. f. Phil. 8: 44).

Vi ha från Upland endast kunnat anföra sådana hithörande ortnamn, i vilka *skialf* ingår som senare sammansättningsled, medan från flera andra landskap *skialf* ensamt förekommer som ortnamn.

Därest åvan framställda förmodan om släktnamnet *Skilfing*'s härledning ur ortnamnet *Skialf* är riktig, så är det naturligtvis ur ett osammansatt ortnamn *Skialf* det bör härledas, ej ur ett sådant som *Viskælf* eller dylika.

Detta är dock icke något hinder för att härleda Skilfingaätten från Upland — såsom ju naturligast är, då dess medlemmar väl älst blott voro konungar över Upland, ja kanske älst blott över ett av folklanden —; ty dels kunna där i forntiden även enkla ortnamn på *Skialf* väl ha funnets, dels kan t. ex. ett *Loaskialf* älst ha hetat *Skialf* men senare ha kallats *Loa-skialf* till åtskillnad från andra upländska ortnamn *Skialf*.

Kanske satt Skilfingarnas stamfader i det af offerlundarna kransade högsätet i det bälingska *Loaskialf*, i järtat av Upland ock mitt i Tiundaland ock såg ut, väl ej över "all värden" som Odin i *Hliðskjálf*, men över folklandet, ock drömde om den dag, då hans ättlingar skulle härska över allt Upland, ja över allt Sverge.

Juni 1893.

L. Fr. Läffler.

Tillägg: Norske Stedsnavne paa *(skjálf?) skjálfa*.

Stammen *skjalf-* forekommer oftere i norske Stedsnavne, dog — saavidt jeg har bemærket — ikke som sidste sammensætningsled. Derimod har man det baade usammensat og som förste Led:

1. *Skjelve*, Gaard i Nes paa Hedemarken (skr. *i Skialfuo* 1415, DN. V 356).

2. *Skjelve*, Gaard i Stange, Hedem. (skr. *i Skæalfuo* 1414, DN. III 450).

3. *Skjelver*, Gaard i Fet, Romerike (skr. *i Skiælfuo* i "Röde Bog" 408 og 444).

4. *Skjelver*, Gaard i Grue, Solör.

5. *Skjelven*, Gaard paa Inderöen, Indherred (skr. *a Skæilfu* 1333, DN. III 154; *i Skialfu* 1336, DN. V 96; *i Skælghu* 1345, DN. II 226). Udtales Sjölva. Jfr. *Skjelvaagen* sammestedes, skr. *af Skelfuouaghe* i Asl. Bolts Jordeb. 5.

6. *Skeluenn* nævnes 1559 som gaard paa Hölandet i Namdalen; kjendes ikke nu.

7. *Skjelva* kaldes en Fjeldaksel paa Vestsiden oaf M skenesöen yderst i Lofoten; deraf vel *Skjelvsteinen*, Navn paa en Holme udenfor.

8. *Skjelvetjern* er Navn paa et lidet Tjern i Nordre Land söndenfjelds.

9. *Skjæveland*, Gaard i Höiland söndenfor Stavanger. Skr. *Skialfualand* 1329 (DN. IV 168).

10. *Skiæveland*, Gaard i Bjerkreim Sogn, sydligst i Stavanger Amt.

Et Gaardnavn i *Skjelvereid* i Steigen Sogn i Nordland hörer vel ikke hid; jeg afleder det helst af Kvindenavnet *Skjaldvör*.

I det trondhjemske Videnskabsselskabs Skrifter 1882 S. 32 har jeg ved Omtale af Navnet N:o 5 ovfr. forsögt at forklare det af et Elvenavn *Skjalfa*. Denne Forklaring be-

styrkes ved *Skjelvetjern* ovfr. N:o 8 og ved *Skjálfandi*, brugt paa Island som Navn paa en Foss (Kålund, Hist. topogr. Beskr. I 287 not.) og paa en stor Elv (nu *Skjálfandafljót*). Men den gjör ikke fyldest i alle Tilfælde; flere af de nævnte Steder ligge saaledes, at der ikke synes at kunne være Tale om at udlede Navnet af et Elvenavn. Saaledes ligger det anförte *Skjæveland* ikke i Nærheden af nogen anden Elv end Jæderens Hovedvasdrag, der bærer et ganske forskjelligt og utvivlsomt ældgammelt Navn: *Figg* (gen. *Figgjar*).

Om *lidskialg* i den gamle bergenske Jordebog kan jeg kun [1]) sige, at Lydligheden med det mythiske *hliðskjalf* har været ogsaa mig paafaldende, og at jeg tror paa, at her maa være en Sammenhæng. — Forövrigt hviler Navnet alene paa Jordebogens Autoritet; det er nu glemt i den Egn, hvor det maatte söges (Hardanger).

Om *Skjalg* skal jeg anföre, at der findes en liden Gaard af Navnet *Skjálg* paa Island (N:o 203 i Myre Syssel i den isl. Jordebog af 1861). Til et Elvenavn *Skjalga* findes der Spor i Norge, ligesom der paa Island findes en *Skjálgdalr*.

Christiania 14 Mai 1893.

O. Rygh.

Bidrag till nordisk namnforskning.

Læbin.

SD. ns. III, 58 (år 1415) anföres från Västmanland mansnamnet *Læbin*.

Senare leden i detta egendomliga namn torde böra sammanställas med det i namn så vanliga *-biorn*. Att *rn* i detta ofta öfvergått till *n(n)*, är ådagalagdt af Bugge i Runverser

[1]) Jag hade gjort förfrågan därom under hänvisning till Fritzner, Ordb.[2], där ordet under *hliðskjálf* jämföres med detta. Fr. L—r.

36 f. (jfr ock Kock Arkiv IX, 148) [1]). Vokalen gör ej någon svårighet. Kock har Arkiv IX, 151 fäst uppmärksamhet på *Asbirnus* SD. IV, 14, hvilket, såsom han påpekar, kunnat få sitt *i* från dat. *-birni*. Mannen, som bar detta namn, var från Norge; brefvet är utfärdadt i Kungälf. Jfr vidare *Arnbirn*, *Aspirn*, *Espirn* i Reichen. Nekrol. Se ock Nielsen under *Sigbiørn*, *Øthbiørn*. — Däremot är *Kolbinn* DN. I, 52 (omkr. 1270) sannolikt en biform till *Kolbeinn*, ej till det flerstädes förekommande *Kolbiorn*.

Læ- sammanställer jag med begynnelseleden i Gallehushornets bekanta *hlewagastiR*. En motsvarighet därtill förekommer i fty. namn, såsom *Hleoperht*, och i mytiska isländska namn, såsom *Hledis* i Hyndluliód. Möjligtvis ingår samma *Læ-* äfven i det fsv. mansnamnet *Læghil: L. famulus domini scarensis* SD. III, 460 (1320). Detta kan direkte sammanställas med det fty. *Hleokelt*, med samma slutled, som antagligen ingår i det isl. *Ingialdr*, fsv. *Ingiælder* (t. ex. *Ingieldus* SD. IV, 586), *Ingælder* (t. ex. SD. ns. I, 426), *Ingæller* (t. ex. *Ingeller* SD. ns. I, 274); jfr med afseende på slutledens *i* fsv. *Ingildh*, *B. Ingildhsson* SD. ns. III, 89 samt fda. *Ingild*, *Ingillus* (se Nielsen under *Ingeld*). Ex. på *gh* för *g* i liknande fall har jag anfört Arkiv III, 230. Antalet kan lätt förökas; jag nämner här ytterligare *Tyrghils Thyrghersson* SD. ns. II, 492, *Thorghils* ib. s. 659, *Thørghils* ns. I, 257, *Thørghir*, man från Jämtl., DN. III, 351 (1386; hans namn skrifves *Thorger* SD. ns. I, 485). Jfr ock Bugge i Runverser 38. Det är dock möjligt, att *Læghil* egentligen är ett tillnamn; jfr *Magnus Læghil* SD. ns. II, 12, samt det fsv. appell. *läghil* (Söderwalls Ordbok).

En förkortning af *Læbin* torde ingå i ortnamnet *Læbistum* (för **Læbinstum;* jfr Noreen Arkiv VI, 336 f.), väl nuv. Läbbesta, Fällingsbro Västmanl., SD. ns. I, 650. Kanske får

[1]) Måhända står det fsv. kvinnonamnet *Bina* SD. III, 92 för *Birna* (sistnämnda form förekommer i Landn.).

man ock sammanställa det nutida *Lebbershult*, Mörlunda Småland, hvarest slutledens *r* bevarats.

Sante.

Noreen har Arkiv VI, 337 samlat en del svenska mansnamn på *-te*, såsom *Svänte*, *Brynte.* Det mönster, hvarefter de bildats, är enligt honom *Svante*, som å sin sida antagligen uppkommit genom förkortning af det ursprungligen slaviska *Svantepolk.* Emellertid förekommer i Sverge redan tidigare än *Svante* ett annat namn på *-te*, som äfven kan ha spelat en roll såsom förebild för dylika namn, nämligen *Sante.* Ex. på detta namn äro: *Sante* Södermanl. SD. ns. I, 297 (1403; jfr ns. II); *Sante* Vg. Styffe Bidr. t. Skand. hist. 2: 44 (1397); *Thörbiern Santason* Vg. ib. s. 39 (1396); *Towæ Santesdotter* SD. ns. I, 621 (1407). Utan tvifvel ingår det i det bekanta nysv. familjenamnet *Santesson.*

Huru bör nu *Sante* förklaras? Jag kan visserligen ej leda i bevis, huru det uppkommit, men vill dock framställa en möjlighet, som synes mig hafva särdeles mycket för sig. Sannolikt är namnet en förkortning, och det finns intet hinder för att antaga, att ett namn af dylik typ sluter sig till senare leden af ett sammansatt eller såsom sådant fattadt namn. Det ganska vanliga namnet *Vaste* (t. ex. SD. ns. I, 427 och 438) måste ju ha uppkommit ur namn på *-vaster* (för *-faster*). Nu finnas två i Sverge under medeltiden använda namn, i hvilkas senare del ljudförbindelsen *sant* förekommer. Det ena är *Finzantus* (med lat. ändelse), *N. Finsantason*, som jag behandlat Sv. Landsm. X. Till de ex., jag där anfört, kan jag nu lägga *Finzantæ* (gen. eller möjligen dat.) VGL. IV, 13 [1]). — Namnet är troligen en ombildning af det lat. *Vincentius*; detta har för mig påpekats af Prof. Lundell. För denna sammanställning tala särskildt

[1]) Det strax därefter stående *fædþer* är väl en gammal dat., svarande mot isl. *feðr.*

de enligt J. Nordlander i Norrland 1535 förekommande formerna *Ffynssenth*, *Ffynssens*. *F* för det ursprungliga *v* måste bero därpå, att en högtysk form utgjort mellanled; jfr *fiol*, ytterst af lat. *viola*, Söderwalls Ordb. *Vincentius* såsom vanligt mansnamn kan jag i Sverge ej uppvisa förr än vid medeltidens slut, då det bars af den Skara-biskop, som förlorade lifvet vid Stockholms blodbad; han nämnes bl. a. Styffe, Bidr. V, 41 (1505) [1]); men såsom helgonnamn har det utan tvifvel varit väl bekant i norden (jfr *jn die sancti Vincentii* Røde Bog s. 450). — *Finzanter* har i Sverge säkerligen fattats som en sammansättning med *Fin-* (liksom det vanliga *Finvidher*).

Ett annat namn, som visar former med *sant*, är *Alexander*. SD. ns. II, 404 (1411) förekommer nom. *Aleesanth*. Att detta namn sammanhänger med *Alexander*, bevisas genom jämförelsen å ena sidan med *Alesantar* Sv. Riksark. Perg.-bref nr 2593 (1391), å den andra med dat. *Alesande* SD. ns II, 106 (1409). Den man, som bar sist anförda namn, kallas s. 44 *Alexssander; -er* har alltså fattats såsom nom.-ändelse. Vid formerna med *t* måste man väl tänka på högtyskt inflytande.

Bortfall af *v* inuti ett sammansatt namn.

Denna företeelse, hvarpå namnen på *-aldr* (*Haraldr* o. d.) utgöra det säkraste exemplet, har af Noreen blifvit behandlad i Pauls Grundriss I, 464 § 82, 2 b och Altisl. Gramm.[2] § 244 samt nu senast af Kock i Arkiv IX, 143 f.; jfr ock Bugge i Runverser 122 och 244. Utan att våga ingå på förklaringen af densamma vill jag här redogöra för några fall, hvilka synas mig vara att sammanställa med de exempel, som anföras på nämnda ställen.

---

[1]) Det synes mig högst sannolikt, att ortnamnet *Vinzathorp* Vg. Styffe' Skandin. 111 innehåller en förkortning af *Vincentius*.

Ett sådant är det fno. namnet *Þorivil*. Ex. äro *Þoriuill* Røde Bog s. 12; *Thorewyl* DN. VIII, 412 (1469); *Thoreuil* VII, 508 (1501); *H. Thoreuilson* VII, 546 (1521); gen. *Thoreuildz* VIII, 782 (1537); hit hör väl ock *S. Torwilson* VIII, 484 (1514) äfvensom Saxos *Thorvillus*. Senare leden är att sammanställa med isl. *Vifill*, fno. *Wyuill* DN. III, 555, Saxos *Wivillus* (i Bråvalla-listan); jfr ock fsv. ortnamnen *Viuilstadhum*, nu Villstads socken Smål., SD. V, 85 (1342) och *Wiuelstom*, nu Väfvelsta i Södermanl., SD. ns. II, 4 (1408), samt fty. *Wibil*. Riktigheten af denna sammanställning bevisas af dat. *Þorifli* DN. X, 54 och 55 (1360; nom. *Þoriuil*, *Þorifuil*). Sedan kom visserligen dat. att bildas på annat sätt: X, 152 (1449) träffas *Toreuili* (nom. *Toræuil*).

Hit hör vidare det fsv. mansnamnet *Ønder* (t. ex. SD. II, 443); ur fda. anför Nielsen *Ønder*, *N. Øndæsun* m. m. Noreen, som Upps.-stud. 196 förklarar det såsom en sidoform till isl. *Eyvindr*, jämför det med afseende på slutleden med *An-under*, *Ior-under*. Sammanställningen med *Eyvindr* är utan tvifvel riktig. För densamma talar den genitivform, som ingår i *M. Øndason* SD. V, 482 (1345), *O. Øndhason* SD. ns III, 328 (afskr.) samt ortnamnet *Øndastadhum* SD. III, 582 (afskr.) [1]); jfr ock det nyss anförda danska ex.; det isl. namnet har gen. på *-ar*. Sammanhanget är jag emellertid mest benägen att fatta så, att det fsv. och fd. *Ønder* direkt motsvarar *Eyvindr* äfven med afseende på slutleden. Den form, som uppkommit genom bortfall af *v*, föreligger faktiskt i de runstungna namnen *auintr* L. 600, ack. *auint* L. 1173 m. m. (se Bugge i Runverser 122); jfr ock *Œyndr bunghi* Jämtl. DN. III, 222, år 1349 (*Öynder*, samme man, Sv. Riks-Arkivets Perg.-bref nr 8; *Øuindr bunge* SD. V, 745, *Øndari bunga*, lat. gen., V, 527). Slutligen torde *i* hafva

[1]) Dock förekommer äfven gen. *Øndz*, ehuru mig veterligt ej förr än år 1399 (Styffe, Bidr. t. Skand. hist. 2: 94).

sammandragits med den tämligen likartade föregående vokalen.

Några namn med egendomligt utseende äro de, som sluta på *-is*. Hos Saxo nämnes en *Ericus Iurisii filius vir generis clari* (person från historisk tid), och från andra källor anför Nielsen ett fda. *Iuris*, *Iurisius*, *Ioris*, *Iørris*. Namnet är ej obekant i andra nordiska land. DN. X, 622 (1530) omtalas en *Ioris Oluessen*. I Grubbs namnbok [1]) anföres ett i Sverge användt *Joriss*, som enligt bokens förf. är af tyskt eller holländskt ursprung. Detta sista är ej omöjligt, men ingalunda säkert, då namnet synes ingå i svenska ortnamn från medeltiden, såsom *Juristum* Uppl.(?) SD. II, 341 (1301) samt *Iuristum*, väl nuv. Juresta, Floda Södermanl., III, 420 (1319; *Juristum* V, 681, *Jwrestom* ns. I, 503). — Med afseende på förklaringen af detta namn vill jag påpeka, att *Iur-*, *Ior-* förekommer i några andra namn, såsom fsv. *Iorger* SD. III, 90, det fem. *iurun* Uppl. L. 650 (isl. *Iórunn*), *iurulf* på Tjängvidestenen Gotl. (se Bugge Runverser 356 f.). Denna namnled är säkerligen att sammanställa med det i fsv. namn förekommande *Iovur-* (t. ex. *iufurfast* L. 439 [2])); jfr Noreen, Altisl. Gr.[2] § 231 samt Upps.-stud. 207. Senare leden åter kan hafva uppkommit af *-vis* (isl. adj. *víss*), som med säkerhet ingår åtminstone i ett nordiskt namn, nämligen det jämtl. *Sunduiss* DN. III, 535 (1438; samme man är väl *Sundwis* s. 533). Talrika fty. namn, t. ex. *Adalvis*, *Alois*, *Raduis*, hafva motsvarande slutled. Det finns till och med ett *Erurois*, hvilket Förstemann, utan att, som det tyckes, känna *Iuris*, anser felskrifvet för *Evurois*, och hvilket, om han häri har rätt, bildar ett fullständigt motstycke till det nordiska namnet.

---

[1]) Jag citerar denna efter Sv. Landsm. VI, 7.

[2]) SD. V, 268 träffas i ett "mycket skadadt" bref namnet *Margareta Iænurgeri*. Jag förmodar, att gen. bör läsas *Iæuurgeri*; jfr bl. a. *iafurfost* L. 418.

Men *Iuris* är icke det enda namnet på *-is*. SD. IV, 12)1327) nämnes en *magister Canis*, bosatt i Stockholm. Det kunde tyckas ligga nära att här antaga en latinisering. Emellertid torde — utom det att, mig veterligt, *hunder* ej användes som egentligt namn — en dylik latinisering vara något åtminstone ytterst sällsynt. Därtill kommer, att ett nordiskt namn *Kanis* eljest kan uppvisas. Grubb anför nämligen ett *Kaniss* [1]), som han anser vara af danskt ursprung. Sannolikt ingår detta namn i ortnamnet *Canistom*, nu Kanstad, Munktorp Västmanl., SD. ns. I, 378 (*Kanistom* ns. II, 770). Första leden kan jag ej med säkerhet förklara, men vill påpeka, att den har sin motsvarighet i *Canbiørn* D. Dalec. II, 220 (1534) och ack. *kana* L. 908; jfr Bugge Arkiv II, 167.

Ännu ett namn bör här kanske komma i betraktande, nämligen det af Grubb anförda *Seliss*, *Zeliss*. Dess första led kan sammanställas med det i namn ingående *saler* (jfr t. ex. *Salmundus* SD. I, 623), nysv. *sal* [2]), eller med adj. *sæl*, nysv. *säll*. Med afseende på den omljudda vokalen kan man särskildt jämföra fno. *Sæli*, *þorgæir Sælison* DN. III, 378.

Slutligen vill jag, om ock med tvekan, uttala den förmodan, att det fsv. kvinnonamnet *Gesa* (se Sv. Landsm. X, 6) bör sammanställas med det fty. *Gervisa*. Bortfallet af *r* i namn på *Ger-* (t. ex. i fsv. *Geuastus* SD. III, 86) är säkerligen mycket gammalt, då motsvarighet därtill finnes i fno. (se t. ex. *Gæilaugher* Røde Bog 475, väl ock *Gestæin* ib. s. 7). Genom bortfall af *v* äfvensom sammansmältning af de likartade vokalerna *e* och *i* kan sedan *Gevis(a)* hafva blifvit *Gesa*.

Ett motstycke till namnen på *-is* bildar i viss mån

---

[1]) *ss* torde vara att jämföra med det dubbla *s* i isl. *viss* och altså bero på den assimilation med nom.-ändelsen, som fordom egt rum.

[2]) Kanske får i sådant fall det namn, som synes ingå i ortnamnet *Salista*, nu Salsta, Öja Södermanl., SD. IV, 667, anses som en sidoform.

sihus L. 454, hvilket Bugge Arkiv II, 165 förklarar såsom identiskt med isl. *Sigfúss*. Det *v*, som här bortfallit, har emellertid uppkommit af äldre *f*; jfr de af Bugge på nämnda ställe och af mig Arkiv III, 230 behandlade fsv. namnen på *-aster* för *-faster*. Det är ej blott på en runsten namnet *Sighus* anträffas; från diplomsamlingar kan jag anföra: *Sighus de Diupuvijk* Norrland SD. II, 378 (1303); *Sigus a Hedhi* Hälsingl. III, 65 (1312); *Sighws j Tiwdhö* Finl. Handl. t. upplysn. af Finlands Häfder II, 74 (1430). Hit hör väl ock *Siughus ij Dyupe* Hälsingl. SD. ns. III, 165.

M. Lundgren.

Tillägg om namnet *Sante*.

Såsom en alternativ möjlighet att uppfatta det fsv. personnamnet *Sante* må följande nämnas, hvars väsentliga innehåll jag havt tillfälle enskilt meddela lektor Lundgren, och som han bett mig bifoga hans artikel.

I Anreps Svenska slägtboken, första serien, andra bandet s. 288 meddelas om släkten *Santesson*, att denna från Småland härstammande och sedan slutet av 1500-talet kända familj bildat sitt namn efter det i släkten brukliga och av den förste kände stamfadern burna förnamnet *Sante*, och det tillägges, att detta "antages vara hopdraget af Sanctus, en latinisering af hans, såsom det berättas, ursprungliga namn Helge".

För denna härledning av *Sante* kan utom den tradition, hvarpå Anrep torde stödja sin uppgift, även följande anföras. Som bekant, var det i gamla dagar ytterst vanligt att bilda släktnamn genom latinisering; på så sätt har den stora massan namn av samma bildning som *Montell*, *Montelius*, *Montelin*; *Pontoppidan* etc. etc. uppkommit. Latinisering av förnamn lär enligt lektor Lundgren under medeltiden ej ha varit bruklig i Sverge. Men en särskild anledning till latinisering av det

mycket vanliga personnamnet *Hælghe* torde hava funnits. Man använde såsom synonymer framför hälgonnamn så väl det inhemska *hælghe* som det motsvarande latinska ordet men med svensk böjning *sancte*, så t. ex. *Hælghe Sighfridher* och *Sancte Sighfridher*, *Hælghe Olawer* och *Sancte Olawer*. Då nu en man hette t. ex. *Hælghe Olafsson*, och då man såsom synonymer använde *Hælghe Olawer* och *Sancte Olawer*, så låg det nära att såsom synonym till *Hælghe Olafsson* använda *San(c)te Olafsson*.

I *San(c)te* har *k*-ljudets utträngts mellan två konsonanter, hvarefter *ng*-ljudet genom partiell assimilation med den följande dentalen övergått till *n*. I det fsv. personnamnet *Ben(k)t* har alldeles samma ljudutveckling inträtt. Denna partiella assimilation *ngt* > *nt* har inträtt huvudsakligen i stavelser och ord utan fortis (Kock i Arkiv N. F. III, 307 f.), och *sante* framför ett hälgonnamn *(sàntĕ Pår)* uttalas utan fortis, liksom förnamn omedelbart framför efternamn.

Axel Kock.

Smörgås.

Till de upplysande anmärkningar om detta ord, som läsas i ett föregående häfte af Arkivet (IX, 368 f.), må här ett litet tillägg göras.

Redan för halftannat århundrade sedan är den riktiga förklaringen af ordet *smörgås* lämnad i ett arbete, som af naturliga skäl lätt kunnat undgå filologernas uppmärksamhet.

I en afhandling om "Norrländska Boskaps Skötseln" (Stockh. 1751) sid. 111 skrifver Petrus Wasenius, Medelpadus, följande: "På Bondegårdarna bruka the göra af thet nyligen kärnade smöret småa klimpar, på wist sätt rullade med et litet öga mittuti, en för hwar person; barnet må wara

nästan huru litet thet wil, så skal thet hawa sin: thessa kalla the gåsar, och utdelas hwar Lördags afton och Söndags morgonen uti sin wanliga ordning. Hädan tyckes thet talesättet komma, at man säger: *äta Smörgås*."

Det enda, som efter denna tydning af ordet återstår att förklara, är användningen af *gås* med betydelsen "smörklimp". Huru bör denna förvandling tänkas hafva försiggått?

"Svenska Red-Dejan" är titeln på en af K. Dahlmann år 1743 utgifven och sedan ända in i vårt århundrade mycket använd hushållslära. I denna läses (sid. 158 i den för mig tillgängliga upplagan af 1772): "Smör gjöres ock af Gåsister med Lök uti af Bondefolket; som efter hwars och ens nöje kan äga stor merit nog, at äta på bröd."

Stödd på denna uppgift känner man sig naturligtvis böjd att i ordet *gås*, användt med betydelsen "smör", se en ellips af *gåsister*, *gåsflott*. Just på denna väg är det i sjelfva verket som Richert sökt förklara ordet *smörgås*. Har *gås* engång kommit att beteckna "gåsflott", så är en ytterligare öfvergång till betydelsen "smör" lätt tänkbar. I citatet ur Red-Dejan se vi metamorfosen ega rum nästan under våra ögon. Det etymologiska sammanhang, som förefinnes t. ex. mellan vårt *smör* och verbet *smörja*, mellan rumäniskans uttryck för smör, *unt*, och det latinska *unctum*, mellan finskans *voi* i sin ursprungliga betydelse "fett" och i sin numera vanliga "smör" — detta och mycket annat betygar möjligheten af dylik betydelseväxling.

Men om än tanken på sådant sätt kan slå en brygga mellan djurnamnet och ämnesnamnet, torde enhvar ha någon känsla af, att denna brygga dock är allt för vågsamt luftig. Hos Wasenius se vi också ordet *gås* användt ej närmast som ämnesnamn, utan som beteckning på särskilda stycken af ämnet. Med denna utgångspunkt torde vi kunna finna en mera tilltalande tydning.

"Den en skald vill rätt förstå
bör till skaldens hembygd gå"

säger Göthe. Satsen har sin tillämpning också inom filologien. För att rätt förstå det numera ganska prosaiska, men till sitt ursprung dock rätt poetiska ordet *smörgås* måste filologen, som jag tror, nedlåta sig till ett besök i mjölkkammaren.

Öfver hela Norden synes det ha varit plägsed, att en lyckad kärning skulle efterföljas af en undfägnad med "kärngåsar", beredda af ännu osaltadt smör. Vid sidan af Wasenii uppgift om bruket i Norrland kunna ställas de likartade meddelanden om *Kjærnebryge*, *Kjærnemelmad*, *Kjærnestumpe*, som H. F. Feilberg lämnar i Dansk Bondeliv (1889) s. 120. Man inser då, att husets barn måst vara särskildt intresserade åskådare af kärningsproceduren; äfven deras uppfattningssätt har alltså lätt kunnat spela en roll i de språkliga skapelseakter, som försiggått invid smörkärnan.

Vid kärningen samlar sig smöret till små klumpar, som efter hand växa till storleken af en valnöt eller däröfver. Dessa flyta upp på kärnmjölken och simma omkring på dess yta. För barnens fantasi — och hvarför icke äfven för stort folks? — bör det ha legat nära till hands, att i de kringsimmande små klumparna se lefvande varelser: små gula gåsungar eller fullväxta hvita gäss.

Säkert är, att likartade metaforer äro vanliga i alla språk. Det filologiska band, som sammanknyter fransmännens *canard* "anka" med *cane* "båt", är af fullt analog natur, låt vara att det här är det liflösa som gifvit namn åt det lefvande, ej tvärtom. Själfva ordet *gås* nyttjas i förbindelsen "*hvita gäss*" som beteckning af skummet på aflägsna hafsvågor — detta ej blott i Sverge, utan ock i Danmark och Tyskland. Det allbekanta ungdomsnöje, som består i att låta en flat sten återstudsa mot vattenytan, nämnes i England *to make* (eller *to play at*) *duck and drake*. Hos oss bär samma lek det delvis liknande namnet *kasta smörgås;* men egen-

domligt nog tyckes *gåsen*, i hvilken bilden väl möjligen kunde sökas, här ha kommit med genom en blott tillfällighet. Uttrycket är nämligen helt säkert bildadt genom en rent mekanisk öfversättning af tyskans motsvarande *Butterbrot (Butterbemme) werfen* eller af ett likartadt lågtyskt uttryck. Halbertsma omnämner äfven ett frisiskt *botter en brod smiten*. I vårt språk kan jag ej följa detta slags smörgås längre tillbaka än till 1734, då *kasta smörgåsar* finnes upptaget i Serenii engelska lexikon (under *Drake*); naturligtvis hindrar intet, att ordet kan vara mycket äldre. Vårt folkspråk betecknar i alla händelser samma lek med en animalisk metafor, då den (åtminstone i Blekinge) gifver den namnet *slå flatfisk*. I vissa trakter af Tyskland säger man i samma mening *Jungfern werfen* (eller *machen*). Att detta vid första påseende tämligen besynnerliga uttryck hör till samma kategori som flera redan nämnda, visar sig däraf, att det (enligt ten Doornkaat-Koolman) i Harz fullständigare heter *Wasserjungfern werfen*. I nyisländskan motsvaras jungfrun af en käring: Gislason återgifver det danska *kaste Smut* med *láta smáhellublöð flytja kerlingar* — ett uttryckssätt, som emellertid torde hafva en helt annan utgångspunkt.

Vi se att metaforerna på detta område öfverflöda. För barnets inbillningskraft är det en småsak att förvandla en flat sten till en smörgås eller till en pannkaka — *kasta smörgås* heter i Norge stundom *slaa Pandekage* — och att omgestalta en simmande smörbit till en fågel.

Smöret och *gåsen* låta alltså, om man väljer sin synpunkt vid kärnan, mycket lätt förena sig till en *smörgås*. Man måste för ordets vidare historia blott tänka sig, att det här icke, som i vanlig praxis, är smöret som utgör ett bihang till brödet; tvärtom är brödet här det akcessoriska elementet. Citatet från Wasenius visar, att det faktiskt så förhåller sig. De af honom omtalade smakbitarna torde från början ha ut-

gjorts just af dylika, direkt ur kärnan upphämtade, feta små "gäss".

Under förutsättning att den här försökta tydningen af ordet *smörgås* är riktig, bör ordet, så länge den däri inneburna bilden ännu stod klar för medvetandet, ha egt pluralformen *smörgäss*. Denna form finnes också verkligen i äldre tider, t. ex. i Grubbs Penu proverbiale (1677), där s. 558 ett ordspråk anföres, som lyder: *Mång Barn och lijten Maat giör tunna smörgiäs*. Nu säger man efter mera regelbundna språkanalogier *smårgåsar*, och ofvan anförda citat visa, att man hade denna form redan på Serenii och Wasenii tid.

En brödskifva med flott eller honung på kallas i våra dagar stundom en *flottgås*, en *honungsgås*. Dessa ord äro naturligtvis sekundära efterbildningar af *smörgås*. Redan hos Wasenius möter oss en dylik andrahands-bildning i *flötgås*. Ordets första del *flötor* är en i den äldre svenskan vanlig benämning på grädde, gräddklimpar, motsvarande danskans *Flöde*. I *flötgåsen* ingick dock, som det tyckes, icke brödet. Wasenius skrifver s. 120: "När kärningen går för sig, och Flötorna blifwa så tiocka at kärnstafwen kan stå alena midt uti kärnan, brukas thet ock nästan öfwer alt at gifwa . . något hwar, som tilstädes äro, theraf, hwilket tå kallas *Flötgås* . . hwilken ätes antingen som hon är, eller uppå Sötmjölk eller ock uppå kärnmjölk, som alla äro kosteliga rätter".

Det torde icke vara ur vägen att här omnämna ett, efter hvad jag tror, ingenstädes förut antecknadt uttryck, som, utan att ega något historiskt sammanhang med ordet *smörgås*, i sin bildning företer en anmärkningsvärd likhet därmed. I Skåne, där ordet *smörgås* ej nyttjas af folket — man säger i stället, liksom fordom i Danmark, *smörmad* — förekommer i skilda bygder ordet *ällingar* som beteckning af små brödbitar, hvardera med sitt stycke sofvel på. Dylika bitar, uppställda i en flock på bordet, brukas till att undfägna och på samma

gång roa småbarn. Ordet är det danska *Ællinge* "ankungar", och namngifningen har säkerligen sin utgångspunkt däri att bitarna äro små och att de uppträda flockvis på en vågrät yta. Brödbitsflocken på bordet påminner barnen osökt om deras kära och intressanta vänner från gårds- eller bydammen. Folkfantasien har alltså varit verksam på enahanda sätt vid bildningen af de två till betydelsen likartade uttrycken *smörgås* och *älling* — om nämligen dessa uttryck här blifvit riktigt förklarade.

Es. Tegnér.

Fortsatte Bemærkninger om islandske Haandskrifter.

Adskillig Usikkerhed hersker med Hensyn til mange, ja maaske de fleste af de gamle islandske og norske Haandskrifters Alder. Et Middel til at raade Bod paa noget af denne Usikkerhed turde maaske findes, hvis man ved flere Haandskrifter kunde opdage en fælles Afskriver; thi det var tænkeligt, at et eller andet af disse kunde indeholde Antydninger om Tilblivelsestiden, hvilken da jo ogsaa matte gjælde de andre fra samme Haand hidrörende Skrifter. Men for at opnaa saadant Resultat maatte man gaa omhyggeligt til Verks og ikke lade sig nöie med enkelte tilfældige Ligheder under en flygtig Betragtning af Haandskrifterne, og her maatte ikke blot tages Hensyn til Skriftens Udseende, men ogsaa til Overensstemmelse i Retskrivning og Sprogform. I denne Henseende var de gamle Skrivere gjerne meget conseqvente, og om enkelte maaske har holdt sig strengere til deres foreliggende Original end andre, saa har dog vel de fleste fulgt den Sprogform, som var den herskende paa deres Tid. För man derfor med Bestemthed slaar fast, at de og de Haandskrifter hidröre fra en og samme Skriver, bör man först og fremst underkaste dem en nöiagtere Undersögelse. Vanskeligheden ved en saadan Undersögelse af vore gamle Skindböger er da ikke saa stor som f. Ex. ved de ældste romerske, der jo ligne hinanden saa meget, at dersom man ikke vidste om de i Herculanum fundne, at de maa være ældre end 80 efter Christi Födsel, kunde man gjerne for Skriftens Skyld sætte dem saa langt ned i Tiden som 400 eller 500 efter Christus.

Derfor tror jeg, at en Bemærkning af Hr. Bibliothekar Kålund i Fortalen til hans fortræffelige Udgave af Laxdöla Saga, vedkommende nærværende Spörgsmaal, ikke bör staa uimodsagt. Pag. XXI i denne Fortale findes fölgende Passus:

Med samme hånd [1]) er således skrevet AM. 162 A δ, fol. (Egils saga), AM. 325 III β, 4:to (Orkneyinga saga), AM. 655 XXXII, 4:to (Maríu saga), Gl. kgl. sml. 1009, fol. (Morkinskinna), Stockh. 20 (nu 18), 4:to 2 (Olafs saga Tryggvasonar).

De tre sidstnævnte af disse Haandskrifter har jeg beskjæftiget mig med og derved erhvervet mig noget nöiere Kjendskab til dem. Morkinskinna har jeg saaledes afskrevet to gange, læst Correctur paa Udgaven af samme efter Originalen og taget en Photographi af denne, saa at jeg paa en Maade har kunnet have den stadig for Øine. AM. 655 XXXII 4:to har jeg afskrevet og benyttet ved Udgaven af Maríu Saga; Stockh. 20 (nu 18) 4:to har jeg ligeledes afskrevet og læst Correcturen ved P. A. Munch's Udgave af Olaf Tryggvasons Saga, Christiania 1853. Jeg tör med Bestemthed paastaa, at disse tre Haandskrifter er med forskjellige Hænder. Morkinskinna er skreven af to ved Bogstavernes Form og Retskrivning fra hinanden meget afvigende Skrivere. Hvad nu 655 XXXII 4:to angaar, kunde der muligens være nogen Lighed i Skrifttræk med Morkinskinnas förste Haand (hvoraf et godt Facsimile i Fornm. S. 7), og en enkelt Overensstemmelse ogsaa deri, at begge bruger v baade for u og v, men forresten er de meget forskjellige i Retskrivning og Sprogform. Man sammenligne Maríu Saga, Udg. S. 430^{21}—436^{6}, 445^{14}—450^{24}, 457^{21}—468^{25}, 487^{22}—499^{10}, 572^{4}—583^{18}, 599^{25}—604^{34}, 614^{6}—619^{21}, 623^{20}—629^{8} (Aftryck af AM. 655 XXXII 4:to) med hvilken som helst Side af Udgaven af Morkinskinna, og Forskjellen vil være iöinefaldende. Maríu Saga har altid k, Mork. oftere c end k; Maríu Saga undlader ofte at betegne u-Omlyden af a: *allvm*, *landvm*, *harmvliga* o. lign.; förste Haand af Mork. altid *ollom*, *londom*, *hormoliga*, anden Haand i Mork. betegner denne Omlyd ved o, ǫ og au (ꜹ); Maríu S. skriver altid Pronomenet *hvn* saaledes med v, Mork. *hon;* Maríu S. har altid i Enden af Ord v, Mork., i

[1]) Nemlig som AM. 162 E, fol.

al Fald förste Haand, næsten altid o; Maríu S. har stadig Diphthong *ei* foran *ng*, *eingi*, *feinginn*, Mork. altid *engi*, *fenginn*. Et Særkjende for dette Haandskrift af Maríu S. er den stadige Brug af kort s, i Mork. findes langt s (ſ) baade i Begyndelsen og Enden af Ord; det korte s benyttes almindelig kun, hvor en Forkortelse vanskelig vilde kunne anbringes over langt s, f. ex. s(va) o. lign. Sammenligner man nu Cd. Stockh. 20 (nu 18) 4:to (Facsimilet Olafs S. Tryggvasonar, Christiania 1853) med Mork. (Facsimilet Fornm. S. 7), vil det strax være indlysende, at det ikke kan være tale om, at dennes förste Haand skulde have skrevet Cd. Stockh., det maatte da i al Fald være den anden, men denne er dog saare forskjellig, navnlig da med Hensyn til Retskrivning: Olafs Sagas Skriver bruger stadig k, og c kun i Forbindelsen ck, samt i Conjunctionen oc afvexlende med ok, dog for det meste udtrykt ved Forkortningstegnet; dersom c findes under andre Omstændigheder, er det vistnok sjelden. Morkinskinnas förste Haand skriver altid, saavidt jeg har bemærket, oc, aldrig Forkortningstegnet; dens anden Haand oftest dette Siglum, sjeldnere *oc* eller *ok*. I Olafs Saga kan Bogstaverne z og t meget let forvexles, man jævnföre paa Facsimilet Ordet *brvgðiz* i förste Linie med *mikit* i 5:te Linie, og man vil bemærke en paafaldende Lighed mellem dem. En saadan Forvexling er en Umulighed i Morkin. baade ved förste og anden Haand.

Af de to förstnævnte Fragmenter har jeg aldrig seet AM. 162 A δ fol., kan altsaa ikke efter Autopsi dömme om Haandens Identitet, men efter Pröven i Egils Saga (Finnur Jonssons ypperlige Udgave) S. 135^{7}—138^{23} synes Retskrivning og Sprogform ikke at svare til nogen af Hænderne i Morkinskinna. For at anföre nogle Enkeltheder: Fragmentet har stadig k, c findes kun i Forbindelsen ck, og i Conjunctionen *oc* S. 135 og 136, hvilken dog skrives *ok* S. 137 og 138; *bønvm* 136^{10} skrives i Mork. *bønom; sǫgðv* 136^{10}, förste

Skriver i Mork. *sogþo*, den anden sægþu eller sǫgþu, Bogstavsformen ó bruges knapt i Morkinskinna; æ = á, som i ræs S. 137[23] og ærar 138[2], findes ikke i Morkinskinna; Superlativendelsen skrives i Morkinskinna *ast*, ikke *azt* som Egils Saga S. 136[18] (hvatazt). Af Fragmenterne af Orkneyinga Saga findes Facsimile i Vigfussons Udgave (Icelandic Sagas Vol. I); ved en nöiagtig Sammenligning med Morkinskinna tror jeg ikke, at nogen lettelig vil holde paa denne Haands Identitet med nogen af de to Hænder i hin, og allermindst med förste Haand. Efter min Formening har altsaa ingen af Morkinskinnas to Skrivere havt nogen Befatning med noget af de ovenanförte Haandskrifter; og jeg tror ogsaa bestemt at turde sige, at Maríu Sâgas Afskriver ikke har været den samme Mand, som har skrevet Fragm. af Egils S. og Orkneyinga Saga. I denne Henseende kan der saaledes, dersom min Mening om Forholdet mellem disse Haandskrifter er rigtig, ikke være noget i Veien for at give Morkinskinna en höiere Alder end c:a 1300 (jvf. Fortalen XVII til Egils Saga, udgivet af Finnur Jónsson).

En anden Sag som egentlig ikke staar i Forbindelse med nærværende Æmne, men som synes at fortjene Opmærksomhed, er den Tilböielighed hos nyere nordiske Sprogförskere særlig at hæfte sig ved sjeldne og usædvanlige Former, der ved nærmere Prövelse ofte kunne vise sig som Skrivfeil eller Trykfeil. Anledning til denne Bemærkning er en Ytring af Hr. Wadstein ved hans Anmældelse af Jon Thorkelssons "Beyging sterkra sagnorða í íslenzku" i Arkiv för Nordisk Filologi åttonde Bandet S. 89, hvor han noterer som en Forsömmelse, at Formen *gjall* som Præteritum af *gjalla* er udeladt; denne Form grunder sig paa en Trykfeil i Fornm. s. IX S. 513[30], da Eirspennil har det rigtige *gall* (jvf. Konunga Sögur, Christiania 1873, S. 384[27]).

Christiania Oktober 1892. C. R. Unger.

Infinitiv styret af Præpositioner i Oldislandsk og Oldnorsk.

I sin Oldnordiske Ordföjningslære, Kbh. 1862, S. 385, § 146 siger Lund: "Navnemåden bruges efter forholdsordet *til*, gammeldags ved *án*, men ellers ikke styret af forholdsord uden således at der tilföjes et stedord i den behørige forholdsform, hvortil da navnemåden slutter sig som en hosstilling".

Ifølge den anførte Udtalelse skulde Infinitiv i Oldislandsk og Oldnorsk ikke kunne styres af andre Præpositioner end *til* og *án*. Dette er dog ikke Tilfældet. I Oldislandsk og Oldnorsk styres Infinitiv af mange andre Præpositioner ligesom i nuværende Dansk, Svensk og Islandsk, dog ikke af alle de Præpositioner, som styre Infinitiv i Nyislandsk. Her svarer Infinitiven til Gerundium i Latin som ogsaa styres af visse Præpositioner, som dels styre Akkusativ dels Ablativ. Det maa bemærkes at en Infinitiv, som ikke har Infinitivmærket *at*, ikke kan styres af en Præposition.

Til Bevis herfor skal jeg anføre nogle Exempler.

Præpositionen *á*.

hann hafði mikit bann *á* lagt *at ræna* (= hann hafði lagt mikit bann *á at ræna*) innanlands Hkr. 65 28. þotti þeim eigi þau faung *a* at sinne *at leita* leingr ÓT (Christiania 1853) 6 40. ef hónum væri hugr *á at göra* frið millum landanna Icelandic Sagas 2,362 23. En er þat fréttu aðrir skógarmenn, at Grettir var þar niðr kominn, þá var mörgum hugr *á at finna* hann Grett. 126 6. man ek vísa þér til meira þrekvirkis, ef þér er mikill hugr *á at reyna* þik 157 1. Hakon konvngr lagði meira hvg *a at styrkia* gvðz kristni i Noregi enn engi konvngr annarr fyrir honom Cod. Fris. 582 14. Hann hafði aðr spurt vm svmarit af Islandi at Gizurr iarl

hafði litinn hug *a* lagit *at flytia* eyrindi hans við Jslendinga 561 9. Hann lagði allan hug *á at styrkja* kristnina Bs. 1, 26 20. honum gerðizst foruitni *a* mikil *at finna* þann mann (= mikil forvitni *a at finna* þann mann) Flb. 2, 425 8. var hánum forvitni *á at finna* þá, er svá mikit gambraði Grett. 135 10. hann vildi leggia ráð *á at sætta* þá Valdimar konung og hertoga Magnús bróður hans Icelandic Sagas 2, 369 5. alla stund scal ec *á* leggia yðr *at hiálpa* (= alla stund scal ec leggia *á at hiálpa* yðr) Fms. 10, 217 29. Miola stund leggr hamingian *á at hefia* margan mann Al. 130 15. lögðu þeir eigi at minni stund *a at fa* ast af mer Ps. 61 26. hun hafði mikit starf *a at sauma* fatækra manna klæði 40 13. reiði ok öfund hiarta þins leiðir þik *a at striða* upp *a* menn þessa 100 6.

Præpositionen *af.*

mun ek nú heima sitia ok láta *af at þjóna* konungum Eg. 13 13. Lét hann þá *af at forvitnast* um húsfreyju og hagi hennar langa stund Grett. 199 1. Lat *af* þu *at mæla* illt við mik Hms. 1, 2 33. ek læt alldregi *af ath kalla a* hann af ollu hiarta 5 12. Eptir þessa margfölldu afsakan Petri letu menn *af at asaka* hann Ps. 46 19. Lat *af at striða a* mik 99 2. Nú þó at þeir þyldi mörg vandreði af vándum mönnum, þá léttu þeir eigi því heldr *af at fara* um sveitir Bs. 1, 45 27.

Præpositionen *at.*

eNda sýndi hann sva micla miscunn viþ þa er *at* voro *at pina* hann StH. 163 17. hann var *at at hlaða* skútuna Nj. (1875) 11 39. bar þat saman ok þá var gunnarr *at at segja* söguna 155 6. Voru þá Varbelgir *at at taka* af þau lög sem eptir voru brúarinnar Fms. 9, 512 1.

I Nyislandsk udelades Præpositionen, f. E. hann var að skrifa brèfið (he was writing the letter). Sólin var að ganga undir ɔ: Solen var ved at gaa ned. Hvað lengi vóruð þér að skrifa bréfið? ɔ: Hvor længe var De om at skrive Brevet?

Præpositionen *fyrir*.

hǫfðu menn þat fyrir satt, at þeim þœtti *fyrir at skiljask* Ld.[3] 161 22. 'hvat ek veit' segir gunnarr 'hvárt eg mun því óvaskari maðr enn aðrir menn, sem mjer þykkir meira *fyrir* enn óðrum mönnum *at vega* menn' Nj. 54 92. At *fyrir* her er Præposition og styrer det som Substantivum fungerende *at vega*, ser man ved at sammenligne det med saadanne Udtryk som: þjer þykkir mikit fyri ferðum Nj. 49 117.

Præpositionen *í*.

meðan er þu starfar *i at briota* þetta folc undir þec Al. 133 9. hann hafði vndandrátt *i at lata* laʀs buin Cod. Fris. 479 6. En þá þótti honum sér mikil mæða *í at hugsa* þar eptir hversu þat þýddi Icelandic Sagas 2, 354 4. en nú þikkir mér skömm *í at drepa* þik Fms. 11, 276 5. Sá einn man fyrir þeim eldi ráða, at eigi man gagn *í* um *at forvitnast* Grett 37 12. skal þér allt sjálfboðit innan bœjar, þat sem ek hefi til at veita, en þér sœmd *í at þiggia* 46 22. þótt mannraun sé *í* nǫkkur (= þótt nǫkkur mannraun sé í) *at fylgja* mér Ld.[3] 5 2. ekki happ man þér *í* verða (= verða í) *at hafa* með þér sverðit 104 3. at þeir sé eigi strangari *í at gera* þinn vilja 153 14. ek em ráðinn *í at bíða* eigi hér hinnar þriðju (ɔ: örvar) Bs. 1, 44 15.

Præpositionen *í móti*.

ok því brauzt hann *í móti* af öllu afli *at fara* út (= ok því brauzt hann af öllu afli í móti at fara út) Grett. 84 24.

Præpositionen *við*.

Sióm ver *viþ at spilla* hotíþar hallde oro i munoþlife ræongo StH. 78 18. skaltu *við* hætta *at binda* heyit Grett. 109 14. leitaði hann allra bragða *við at stíga* yfir Gretti 174 6. Kjartan bað þá ekki dvala *við at leita* at vatninu Ld.[3] 151 19. sialfr bryz hann *við at briota* veggenn Al. 90 1. leitar hann enn *við* vpp *at standa* 148 5. keppaz þeir *við* at meirr *at briota* veggenn sem sciotast 148 23. er hon hevir

við buez *at sigra* þann með dryck. er aðr varð alldregi sigraðr i bardaga 156 25.

Præpositionen *yfir*.

(konungr) setti hann *yfir at skipa* konúngs málum Fms. 10, 225 22.

Præpositionen *til* styrer meget ofte Infinitiv og jeg har optegnet mange Exempler derpaa, men jag anser det ikke for nødvendigt at anføre dem her, da Lund paa det ovenanførte Sted har anerkendt, at den kan styre Infinitiv.

Paa samme Sted omtaler Lund, "at der (til navnemåden) tilföjes et stedord i den behørige forholdsform, hvortil da navnemåden slutter sig som en hosstilling", og som Bevis herfor anfører han følgende Sætninger: mikil sæmd var hánum í *því, at sigra.* Al. 14. jörð at opna til *þess, at grafa* niðr lík. Grág. 1, 8.

Efter min Mening bör Infinitiven ikke betragtes som Apposition til Pronomenet, men Pronomenet har samme Funktion som en Artikel. Paa samme Maade som man kan deklinere Infinitiv i Græsk ved Hjælp af Artiklen, kan Infinitiv i Islandsk böjes ved Hjælp af Pronomenet *þat;* men ligesom man ikke sætter noget Skilletegn i Græsk mellem Artiklen og Infinitiven, saaledes bör der heller ikke i Islandsk sættes Komma imellem Pronomenet *þat* og Infinitiven. I Græsk kan f. Ex. Infinitiven *λαβεῖν* böjes ved Hjælp af Artiklen: *τὸ λαβεῖν, τοῦ λαβεῖν, τῷ λαβεῖν.* Paa samme Maade kan Infinitiven i Islandsk deklineres ved Hjælp af *þat:* þat at taka, þess at taka, því at taka. Den saaledes substantiverede Infinitiv kan have et Objekt, hvis det Verbum, hvortil den hører, er transitivt.

Herpaa skal jeg anføre nogle Exempler.

1. Nominativ.

þat var siðvenja þeirra *at ríða* hesta (= þat at ríða hesta var siðvenja þeira) Hkr. 18 10. þat at ríða hesta er Subjekt, var siðvenja þeira Prædikat. En huat mege at sǫnno scylldra

vera. en *þat at siásc* umb (*τὸ περισκέπτεσθαι*) a alla vega hverer þeir hluter ero i oro fare. er einkom mest mege fyrer þeire þionosto of standa StH. 78 2.

2. Genitiv.

Tømizc eige til iarþlegra leíca ne til galeyses heldr til *þess at vita* craft guþs StH. 27 31. Hann lét hingat í heim berasc til *þess at leysa* alla cristna menn fra helvítis qvalom eilífom 84 24. at hann møne fram a leiþ verþa laþaþr til *þess at heyra* lof guþs meþ helgom monnom hans 78 33. Hann hafði *þess* heit streingt *at lata* (= streingt heit *þess at lata*) eigi skera hár sitt né kemba Eg. 6 13. Han strengði *þess* heit *at leita* Goðheims Hkr. 12 25 (Cod. Fris. 9 24). Svá sem þau kvámu fram fyrir þann, er til *þess* var skipaðr *at heyra* (= er skipaðr var til *þess at heyra*) skriptamál manna Grett. 207 12. til *þess* munum vér ráða *at bera* (= vér munum ráða til *þess at bera*) þetta mál upp Ld.[3] 78 20.

3. Dativ.

Er konungi mikit kapp *á því at hafa* með sér þa menn at hann spyrr at afreksmenn eru at afli ok hreysti Eg. 13 9. Grettir kvazt engi miðlunarmál á *því* hafa eðr göra *at fara* þaðan Grett. 175 22. Hann orkaðesc svá at *því at forþasc* rangar hugreningar oc orþa slaúg at hann fór fra aoþrom monnom til iordanar StH. 11 39. Hakon konvngr var miog a *þvi at sigla* til Irlands Cod. Fris 578 30.

4. Akkusativ.

Eptir andlat erkibyskups vrþo korsbræðr a *þat* sattir *at kiosa* til erkibyskvps Einar smiorbak Cod. Fris. 546 34. Nú man ek eigi a *þat* hætta optar *at taka* við skógarmönnum Grett. 127 26.

Reykjavík 13 Februar 1893.

Jón Thorkelsson.

Kan det ansees bevist, at den norske Homiliebog (AM. 619 qv.) er skrevet i Hamar?

Dr. E. Wadstein har i sin fortræffelige Afhandling "Fornnorska Homiliebokens Ljudlära" hævdet, at den oldnorske Homiliebog (AM. 619 qv.) er skrevet i Hamar. Her fremhæves som Vidnesbyrd derfor, först og fremst, at Udtrykket í heraðe því er næst ligr caupange [S. 163^{24} i Ungers Udgave] henviser "tydligen till den stad, där berättelsen om detta järtecken är nedskrifven". Dette "caupangr" kan, mener han, ikke være Nidaros: "1) då det i Hom. är fråga om Nidaros, göres ett förklarande tillägg: i caupbø þann sem hann hvilir, i caupang þæim er Olafr hinn hælgi i hvilir; detta tillägg är förklarligt, om skrifvaren befunnit sig på annan plats än Nidaros. 2) [S. 153^{26}] [1]) står taladt om þes hælga manz husi í Þrondhæimi *norðr*, hvilket norðr måste vara ett tillägg af Hom:s skrifvare, eftersom det icke står i det lat. originalet — —. Hom. kan alltså icke vara skrifven í Þrondhæimi. Lägger man nu märke till ett annat uttryck [S. 154^{32}] í Vic ǫustr, som också saknas i det lat. originalet, så förstår man, att den icke häller kan vara skrifven i det sydöstra Norge. — — Språkliga skäl hafva vi också redan funnit förbjuda att söka Hom:s härstamningsort på Vestlandet. Det återstår alltså endast ett ganska litet område — ungefär nuvarande Hamar stift —, inom hvilket den ort, där Hom. nedskrifvits, kan sökas, och man riktar då naturligtvis genast sina ögon på Hamar, den enda ort af betydenhet inom detta område. Obs. då, att Hamar äfven kallades Hamarkaupangr, samt att kaupangr (enl. Fritzner [2]) knappt användes om andra städer än Nidaros och Hamar; jfr. det kaupaugr, som just ledde mig in på denna betraktelse."

[1]) Jeg citerer her og i det fölgende Homiliebogen efter den trykte Udgave, medens Dr. Wadstein citerer efter Haandskriftets Sidetal.

Dette Ræsonnement synes jo at have god Sammenhæng, og det sees da ogsaa, at det uden videre er optaget af Noreen i hans Altisländische u. Altnorwegische Grammatik, 2:den Udg. (1892). Imidlertid bör det ikke ubetinget godkjendes; det lider, saavidt jeg forstaar, af den Feil, at det ikke tager fuldt Hensyn til, 1) at Olafslegenden i Homiliebogen er en *Afskrift* og 2) at den oldnorske Olafslegende er en Oversættelse fra Latin.

Dr. Wadstein benytter min Udgave af den latinske Legende i Monumenta hist. Norv. Denne Udgave er fra 1880, og da kjendtes ingen latinsk Text for det Capitel, hvori den citerede Sætning om "caupangr" forekommer. Men allerede det fölgende Aar tryktes Legenden i Oxford efter et meget fuldstændigere engelsk Haandskrift (Passio et Miracula b. Olavi, ed. F. Metcalfe), og her forekommer dette Capitel *paa Latin.* Den latinske Text begynder: "In quadam etiam provincia, *civitati* vicina", og længer nede staar, at man sendte Bud "ad ecclesiam sancti martyris". At denne "civitas" som sædvanligt i Legenden er Nidaros, tror jeg neppe nogen vil kunne nægte; thi selv om Hamar kunde kaldes "caupangr", vilde dog ingen falde paa at benævne den en "civitas"; saalænge Forskjellen mellem "civitates" og "villæ forenses" bestod, maatte Hamar henregnes til "villæ", ikke til "civitates". Da den latinske Legende desuden er forfattet et af Aarene efter 1152, var Hamar altfor ubetydelig til at benævnes en "civitas", idet den sandsynligvis ikke var mere end paabegyndt [1]). Den latinske Legende er utvilsomt forfattet i Nidaros og af et Medlem af Domkirkens Geistlighed, derom kan der neppe tvivles. Men isaafald maa ogsaa i den oldnorske Oversættelse "caupangr" som ellers i Legenden betegne Nidaros, og

---

[1]) Dr. Wadstein tænkte sig det middelalderlige Hamar meget större, end det virkelig var; de "4 Kirker og 2 Klostre" maa reduceres til to Kirker (nemlig selve Kathedralkirken og et lidet Kapel) samt et Kloster; men Kapellet er fra c. 1270 og Klostret kan ikke paavises för c. 1500. Jfr. norsk historisk Tidsskrift, 3:die Række I, S. 124 f.

"hans hælga kirkiu" maa ligesom "ecclesia sancti martyris" betegne Throndhjems Domkirke. Dr. Wadstein mener, at Domkirken i den oldnorske Legende faar et særskildt Prædikat; men hvis man sammenstiller den latinske og den oldnorske Text, vil det strax sees, at Oversætteren kun fölger slavisk sin Original, der netop om Kirken stærkt varierer sine Udtryk: Cap. 2 ecclesia beati martyris = þes helga manz hús, Cap. 3 hæc in qua requiescit (testatur) ecclesia = þes helga staðar er hann hvilir at, Cap. 4 in beati basilica = í þes helga manz husi í Þrondhæimi norðr, Cap. 5. qui ad sepulcrum sancti venerat = sot hans hælga scrin o. s. v. Olafskirken i Nidaros er Centrum i hele Legenden, og om den samler sig Miraklerne; hvor andre Olafskirker nævnes, maa disses stedlige Forhold fastslaaes til Forskjel fra Hovedkirken. Hvis nogensteds en Hamar-kirke skulde nævnes, maatte dette Stedsnavn udtrykkelig fremhæves.

Olafs-legenden i Homiliebogen er det ældste bevarede Exemplar af den oversatte Legende, men er ikke selve Oversættelsen. Om Udtrykket "í Þrondhæimi *norðr*" har staaet i den oprindelige Oversættelse, kan derfor ikke med Sikkerhed udtales; imidlertid er det, som Dr. Wadstein mener, ikke sandsynligt, siden der intet tilsvarende findes i den latinske Original og det heller ikke findes i Afskriften i Olafssagaen. Deraf tör man slutte, at Homiliebogens Skriver har fundet det passende at tilföie Ordet *norðr*, d. v. s., at Homiliebogen er skrevet længer syd i Norge end Nidaros. Derimod er jeg sikker paa, at man af Udtrykket "í Vic austr" ikke kan drage den Slutning, at Homiliebogen er skrevet *udenfor Viken;* thi Ordene "í Vík austr" forekommer ogsaa paa tilsvarende Sted i Olafssagaen og har altsaa været tilsat af Oversætteren, d. v. s., Homiliebogen har afskrevet disse Ord fra sin Kilde. Dertil kommer ogsaa, at Ordene ikke nödvendigvis betyder "öster i Viken" — det heder i Regelen "austr í Vík" — men bör snarest oversættes "i den østlige Del af Viken,"

d. e. østenfor Kristianiafjorden. Forsaavidt kunde altsaa Legenden være oversat i Viken vestenfor Kristianiafjorden eller paa hvilketsomhelst andet Sted i Norge. Jeg skulde forövrigt anse det for sandsynligt, at Legenden er oversat i selve Nidaros eller ialfald i det Throndhjemske. I den Henseende kan peges paa, at Oversætteren paa enkelte Steder har forandret Texten for at fremhæve thrönderske Forhold: 1) medens den latinske Legende lader Olafs Modstandere være "quidam cujusdam Canuti muneribus corrupti", har Oversætteren her indsat [S. 149[6]] Thröndernes Hövding "Calfr Arnason, mađr cynstór, illr oc utrur", 2) Oversætteren oplyser [S. 149[20]], at Stiklastader er "i Veradals herađe", 3) Oversætteren gjengiver [S. 153[4]] "nata in provincia b. martyris Olavi" med "fødda í þrøndalægom (istedenfor at det betyder "födt i Norge"), 4) Oversætteren forstaar [S. 164[22]] rigtigt at oversætte "de provincia quæ dicitur insula exterior" med "or herađe þvi er Ytreøy hæitir"; — alt synes at afgive Vidnesbyrd om, at Oversætteren nærmest maa tænkes at være en Thrönder og at have skrevet i eller ved Nidaros.

At bestemme Homiliebogens Hjemsted efter et enkelt Udtryk i dens Olafslegende, lader sig efter dette kun gjöre negativt, — forsaavidt som det er sandsynligt, at den ikke er skrevet i Nidaros, men længere syd i Norge. Nærmere kommer man, forekommer det mig, ad den Vei, Dr. Wadstein i andre Dele af sit Skrift gaar, — hvor han fremhæver sproglige Grunde for, at Homiliebogen er skrevet paa Østlandet; men disse Grunde fører snarere til Viken (se S. 3) end til Oplandene.

Kristiania 15 Aug. 1893.

Gustav Storm.

Om namnet *Úsvífr = Úsýfr.*

I Arkiv N. F. VI, 122 yttrar Noreen med anledning av min identifiering (Arkiv N. F. II, 20) av dessa två namnformer, att han i Altisl. gramm.[3] § 71 anm. 4 "just mot Kocks enligt min (= Noreens) mening icke fonolågiskt möjliga förklaring jort den, som mig (= Noreen) synes, evidänta sammanställningen *Ósýfr* = ags. *unsýfre*, ahd. *unsūbiri* unsauber, men *Ósuífr* = *úsuífr* unfreundlich".

Jag kan icke dela Noreens mening, att identifieringen av namnet *Úsýfr* med ags. *unsýfre*, fht. *unsūbiri* skulle vara riktig, och jag tror mig kunna visa, att den av mig hyllade åsikten, att *Úsýfr* och *Úsvífr* endast äro olika former av samma namn, är icke blott fonologiskt möjlig utan värklig.

Noreen anmärker själv, att man skulle kunna ådagalägga identiteten av *Úsvífr* och *Úsýfr* "dels jenom att anföra odisputabla eks. på den hittills [enligt hans mening] otillräckligt styrkta judövergång *[wī > ȳ]*, som av K. antas, dels jenom att uppvisa, att samma personer, som buro namnet *Ósýfr*, också benämdes *Ósuífr*". Dock menar Noreen, att icke ens denna sista omständighet skulle vara fullt bevisande, eftersom någon gång snarlika namn kunna sammanblandas, såsom då i våra dagar en *Magnus* någon gång kan kallas *Manne*, ehuru detta egentligen och vanligen är smeknamn ("kurzname") till *Emanuel.*

Det är sannt, att vid användning av "kurznamen" (smeknamn) en dylik namnsammanblandning undantagsvis kan ega rum, men då bildningen av så väl *Úsvífr* som av *Úsýfr* tydligen visar, att de icke äro "kurznamen" (dylika bildningar äro däremot t. ex. sådana fsv. namn på *-e* som *Guze* av *Guþsærk, Guzærk; Geme* av *Ge(r)munder*, Lundgren i Arkiv III, 225), så är möjligheten av en sådan förväxling vid bruket av *Úsvífr-Úsýfr* utesluten.

Om det således kan visas, att samma person kallats med båda dessa namnformer, så är därmed också ådagalagt, att de ursprungligen varit identiska.

Nu är det faktiskt, att samme man kallas dels *Úsvífr* dels *Úsýfr*, nämligen *Úsvífr (Úsýfr) enn spaki Helgason.* I registret till Íslendínga sögur I (Köpenhamn 1843) upptages "Ósvífr (Ósyfr) enn spaki, Helgason" med citat till en mängd ställen i skriften, och på några av dessa skrives mannens namn *Ósvífr*, på andra *Ósyfr*. Då emellertid texten på några av dessa ställen blivit "normaliserad", så (ehuru man svårligen kan misstänka "normalisering" av en handskrifts *Ósvífr* till *Ósyfr* eller tvärtom) anför jag namnformerna icke från något dylikt ställe. Men även i noggranna handskriftsavtryck växla dessa namnformer för i fråga varande man. Så skrives hans namn t. ex. i Hauksbók (Köpenhamn 1892) s. 31 r. 11 *Osvifr hinn spaki;* ib. s. 41 r. 14 *Vsvifrs dottur* (med anmärkning i noten om första ordet "Skr. *-ur*"); ib. s. 43 r. 20 *Osvifrs dottor* (med anmärkning i noten om första ordet "Skr. *-ur*"). Däremot kallas samme man i det fullt noggranna textavtrycket i Íslendínga sögur I s. 367 *Øsyf'r Helgas.*, s. 368 *Osyfr* (i B; A har *Osyfur* enligt noten). (S. 385 har textavtrycket *Ósyvr Helgason* med angelsaxiskt *v*.)

Under dessa förhållanden måste *Úsvífr* (såsom adjektiv "stridig, trodsig, voldsom") vara identiskt med *Úsýfr*, och denna senare form kan ej identifieras med ags. *unsýfre*, fht. *unsūbiri*, och så mycket mindre, som detta ags. och fht. adjektiv på grund av sin betydelse "snuskig" icke kan omedelbart hava använts såsom namn (men möjligen såsom öknamn). Det är fastmer otvivelaktigt, att *Úsvífr* och *Úsýfr* äro identiska, och mitt antagande (Arkiv N. F. II, 20), att *wī* kvarstått i *Úsvífr*, när fortis föll på senare kompositionsleden, men övergått till *(w)ȳ* [eller möjligen med förkortning av vokalen *(w)y*], när fortis hvilade på förra kompositionsleden, har god motsvarighet i behandlingen av namnet **Gautstafr:*

här kvarstod i fsv. tillsvidare *au* och övergick senare till *ö* i *Gösta*, när fortis låg på förra sammansättningsleden, under det att **Gautstáfr* gav *Gustav* (Kock: Tydning af gamla svenska ord 1 ff., Svensk akcent II, 329). Utvecklingen *Úswífr* > *Ús(w)ýfr* beror tydligen på partiell assimilation i relativt oakcentuerad stavelse, och i Arkiv anf. st. har jag anfört en hel mängd andra fall av partiell assimilation i dylik ställning.

Namnet *Úsvífr* = *Úsýfr* är av särskilt intresse därför, att det utgör ett bland de få säkra exemplen på ord, där tillfölje av relativ akcentlöshet ljudförbindelsen *wī* övergått till *(w)ў*. Denna ljudutveckling har emellertid även inträtt i sv. *tordyvel*, isl. *tordýfill* : sv. *vivel;* isl. *Biorgyn* : *Biorgvin* (jmf. Arkiv N. F. II, 21); **Siguwini* > **Sigwin* > *Sigyn*, **Hlōþawini* > **Hlōþwin* > *Hlóþyn* (Kauffmann i Beiträge XVIII, 143). Det är icke behövligt att antaga olika läge för fortis i *Biorgyn* : *Biorgvin*, ty denna växling kan bero därpå, att *-win* i nom. ljudlagsenligt övergick till *(w)yn*, men *-winiar* i gen. kvarstod, emedan det efterföljande *j* hindrade utvecklingen *wi* > *(w)y;* jmf. att i *fyrir* > *firir*, *yfir* > *ifir* etc. det följande *i* framkallade utvecklingen *y* > *i* i relativt oakcentuerad stavelse (Kock i Arkiv IV, 163 ff.). I överensstämmelse härmed kan utvecklingen *tordwīflar* > *tord(w)ȳflar* ljudlagsenligt ha inträtt blott i de synkoperade kasus, under det att i nom. ack. gen. sg. (*tordwīfill* etc.) ljudförbindelsen *wī* ljudlagsenligt kvarstod.

Även no. *tvirel* ("kjernestang, stav med en tværskive i enden, hvormed fløde kernes til smør"): sv. dial. *kärnetörel* (A. Malm), *tyril*, isl. *flautaþyrill*, *þyrill* kan förklaras därav, att först i (synkoperade kasus av) komposita *kärnetörel*, *flautaþyrill wi* övergick till *y*. Hit hör kanske ock det ofta relativt oakcentuerade fsv. fgutn. *þy* : isl. *því* (dat. till *þat*).

Osäkra äro följande. Fsv. har *annattwiggia* och *annattyggia* (Arkiv N. F. II, 21 noten). Av det ofta relativt

oakcentuerade fsv. pronomenet *hwilkin* anträffas någon gång formen *hylkith* (i en skrift av Heming Gad, Styffe: Bidrag till Skandinaviens historia V, 115), samt av fsv. pronomenet *vi* åtskilliga gånger formen *wy* (flera ggr t. ex. hos Styffe anf. arb. II nr 70). Emellertid kan *hy-* i det enstaka *hylkith* även förklaras såsom uppkommet genom *i*-omljud i *hulikit* > **hylikit* eller möjligen såsom utgörande en dat. (**hy*) till *hwat* (motsvarande *þy* till *þat*), hvilken dativform komponerats med *-liker*. I fall *wy* är hit hänförligt (jmf. dock Arkiv N. F. II, 22), så har efter ljudutvecklingen *wī* > *wȳ* *w*-ljudet bevarats genom inflytande från den akcentuerade formen *wi*. Den i Oxfordordboken anförda fno. formen *tyttugti* hör väl ej hit utan torde böra uppfattas såsom utvecklad ur *tvítugti* genom utvecklingen *wī* > *(w)ȳ* under inflytande av följande stavelses *u*-ljud (jmf. *swistur* > *systur* etc.).

Då icke alla de anförda orden utgöra säkra exempel på ljudutvecklingen *wĭ* > *(w)ў̆* i relativt oakcentuerad stavelse, kan man vara något tveksam om ljudlagens *fullt* exakta formulering, d. v. s. huruvida för dess inträdande stavelsens relativa akcentlöshet är tillräcklig (såsom jag antagit i Arkiv anf. st.), eller huruvida möjligen även någon annan faktor är behövlig för ljudutvecklingens inträdande. Då i de flästa orden en labial eller en labialiserad konsonant (*l*, *r*, *n*, se om denna benämning Kock: Undersökningar i svensk språkhist. 21 ff.) efterföljer ljudförbindelsen *wi* (*Úsýfr*, *tordýfill*, *Biorgyn*, *Sigyn*, *Hlóþyn*, *flautaþyrill*, *hylkith*), så är det möjligt, att jämte den relativa akcentlösheten även denna omständighet var nödvändig för utvecklingen *wi* > *wy*, i hvilket fall *þy* : *því*, *wy* : *vi* vore att på annat sätt uppfatta. Det bör nämnas, att R. Larsson: Södermannalagens ljudlära s. 41 vid diskussion av den av mig i Arkiv anf. st. framställda ljudövergången anser det "icke alldeles oantagligt", att i *Úsýfr*, *tordýfill* *wi* blivit *y*, hvarvid dock labialen *f* medvärkat.

Men även om man kan hysa någon tvekan om ljudlagens *fullt* exakta formulering, så torde genom dessa rader hava ytterligare styrkts, att *wĭ* (åtminstone under vissa förhållanden) i relativt oakcentuerad ställning givit *y̆*, samt att detta inträffat t. ex. i *Úsvífr* > *Úsýfr.*

Axel Kock.

Notizen[1]).

3) Theodricus monachus erzählt in seiner Historia de antiquitate regum Norwagiensium kap. 6 die hinterlistige ermordung der bösen Gunnhild. Die hauptstelle lautet: Tandem igitur Hocon commentatus est hujusmodi dolum: mittit ad regem Daciæ, sibi tunc amicissimum, quia adhuc paganum; rogat ut mittat litteras ad Gunnildam occulte petatque sibi eam in matrimonium; asserat felicem fore Daciam tali regina; nec illi animo appetendas juvenum nuptias: se quoque jam provectæ esse ætatis, optime eos posse convenire. Suscepit itaque mulier regias litteras oppidoque lætata et muliebri levitate nimis credula ad Daniam tendit, quam rex mox comprehendi fecit et in quandam paludem demergi fecit. Et hic fuit finis scelerum et maleficiorum Gunnildar.

Diese erzählung hat ihre entsprechung in der Jómsvíkinga saga (cod. AM. 291, 4:to, Petersens abdruck s. 21 f. und kap. 5 der lateinischen übersetzung), ohne dass sich nähre Verwandtschaft nachweisen liesse; andrerseits im Ágrip, spalte 22 f., worauf G. Storm (Monumenta historica Norvegiæ, p. 12) hingewiesen hat; hier sind die übereinstimmungen so gross, dass der verfasser des Ágrip entweder direkt oder indirekt aus Theodricus geschöpft haben muss.

Dasselbe gilt nun auch von einem kapitel der Flateyjarbók: Brefagerd till Gunnhildar (Christianiaer ausgabe I, 152 f.), einem zusatzkapitel, das die Fltb. zusammen mit cod. AM. 62 fol. (S) den andern fassungen der jüngern Ólafssaga Tryggvasonar gegenüber eingeschoben hat. Zunächst kommt man auf den gedanken, dass das kapitel den bericht des Ágrip, ausgeputzt und zugestutzt, widergibt. Theodricus erzählt, dass Hakon den dänenkǫnig bitten lässt, um Gunnhild zu werben; dann springt die erzählung: wir erfahren sofort, dass Gunnhild den brief Haralds erhält. Im Ágrip dagegen wie in der Flateyjarbók wird zunächst die sendung Hakons an Harald erzählt, dann ausdrücklich hervorgehoben, dass Harald seine boten schickt. Hier kommen aber charakteristische abweichungen vor. Im Agrip heisst es: Oc hann sendi henni rit oc quaþ þat sæmst at hon gæmol giftisc gæmlom konungi (= nec illi animo appetendas juvenum nuptias: se quoque jam provectæ esse ætatis, optime eos convenire). Dieser hinweis auf das alter der beiden heiratskandidaten fehlt in der Fltb. Dagegen heisst es hier:

[1]) Vgl. Arkiv VIII, 380.

Sidan sende Haralldr konungr Gunnhildi bref sua skrifat sem Hakon jall hafdi firir mællt. at konungr bidr hennar ser til eiginkonu. ok segir hann sæla vera Danmork ef hon næde at hafua slika drottning yfir ser. sua vitra ok vel fallna som Gunnhildr var. Diese stelle ist übersetzung des lateinischen: asserat felicem fore Daciam tali regina. Ebenso entspricht dem schlusssatze: Et hic fuit finis scelerum et maleficiorum Gunnildar nur in Fltb.: Lyktazst þar nu frasognn grimlæks ok glæpa Gunnhildar konungamodr.

Daraus geht hervor, dass das kapitel der Fltb. unabhängig von Ágrip entweder mittel- oder unmittelbar auf Theodricus zurückgeht. Da es wörtlich übereinstimmend auch in S steht, ist es von dem redaktor der fassung, auf die S und Fltb. zurückgehn, eingeschoben, nicht erst von Fltb.

D. 25. Jan. 1893.

4) In Noreens Altisländischer grammatik, § 213, 2 heisst es: ts (z) > ss dialektisch schon um 1150, allgemein (wo nicht association hindert) seit um 1250, z. b. Gissurr (Gizorr), þiassi (þiaze), þrióska (þriózka § 224) widerspänstigkeit u. a.

Hier werden meines erachtens zwei verschiedne prozesse unter einen hut gebracht: 1) der intervokalische übergang des ts zu ss 2) die ausstossung des ersten gliedes in den verbindungen tst und tsk. Der letzte vorgang ist der in § 236 besprochnen erleichtrung von ksk zu sk durchaus analog.

Für die assimilation von intervokalischem ts zeugt ein reim von c. 1150 blesson — þessa und von c. 1250 Gissur — vissa (Gíslason, Njála II, 626). Ein sichres handschriftliches zeugnis für die erste hälfte des 13:en jhds. fehlt meines wissens.

Ganz anders und viel reichlicher sind die belege für den zweiten fall. B. Kahle (Die Sprache der Skalden, s. 79) belegt den superlativ basti aus dem 12:ten jhd. (c. 1150); aus dem anfange des 13:ten vgl: *ena baſto vi[rþing]* cod. AM. 655 4:to VII—VIII, bl. 3^{v} 26 (aber z. b. *bletſaþe* mehrmals). Ferner: *øſtr* Placitus drápa 3, 3 (zitiert nach Larsson); *til enar ǫſto tru* cod. AM. 655 4:to V, bl. 2^{v} 25; *at locno þęſſo ǫſta embętti* ebenda VI, bl. 2^{r} 16 (aber batſtan 2^{r} 4); agęſtr cod. AM. 113 A u. B. (Islend. sög.^{2} I, 376, 11; zitiert nach Specht, Das verbum reflexivum, s. 13).

Für den verlust des dentals in der verbindung tsk (þsk) zeugen viele 2. perss. plur. und participia pass. auf sc (vgl. Specht, s. 12 f., dessen sammlungen nicht einmal vollständig sind), ferner das mehrfach belegte *kvask* (Specht, s. 13), endlich *gǫſco* cod. AM. 655 4:to V, bl. 2^{r} 29, *gøsco* im norwegischen homilienbuche 105, 3 und *þriosco* — ebenda 108, 28 (zitiert nach Wadstein, s. 119).

kvask kann kaum mit Specht als passivform zu dem seltnen præteritum ***kva*** [1]) erklärt werden, oder braucht es wenigstens nicht.

[1]) Ausser in Finnbogasaga auch in OsH (1849) 3, 32 belegt, also nicht bloss, wenn das folgende wort mit þ beginnt (Noreen, § 425 a. 3).

Ebensowenig können die andern passivformen ihre entstehung dem "übergewicht der formen mit blossem sc resp. st" verdanken: die entwicklung geht ja grade auf einführung von z aus. Es ist vielmehr besondres gewicht darauf zu legen, dass die formen, dem lebendig gefühlten zusammenhang mit den aktivformen zum trotz, den dental ausstossen konnten.. Meines erachtens müssen also die passivformen auf sc konsequenter weise genau so wie *gøska* und *prióska* erklärt werden.

Diese ausstossung des dentals war spontan und wurde ebensowenig regelmässig durchgeführt wie die des gutturals in der verbindung ksk. Immerhin wird man gut tun, eine schreibung zt und zk im anfange des 13:ten jhds. nicht ohne weitres gleich tst und tsk zu setzen; sie kann recht wohl öfter bloss etymologisch sein.

5) Specht (Das verbum reflexivum) hat merkwürdiger weise das fragment cod. AM. 655 4:to XXXIII vom ausgang des 13:ten jhds. übersehn. Dies beweist für diese zeit im isländischen eine dialektische passivendung auf s (bez. ss). Die formen sind gerþizſ 1 r 10, brazſ 1 r 21, Fɪɴizſ 1 r 25, Fɪɴazſ 2 r 19, ſomnoþ(o)ſz 1 v 12, glataþizſ 1 v 12, ſyndvzſ 1 v 17, bvndizſ (part.) 1 v 24, traẏſtizſ 1 v 32, þottizſ 1 v 32, ſettizſ 2 v 1, komſ 2 v 5, komazſ 2 v 7 u. 11, hrędddizſ 2 v 16, hizſ (part.) 2 v 22, minzſtu 2 v 26, Finomz ec 1 r 20, ec Fẏſomſ 2 v 7, ec miɴomc 2 r 3, gleþiomc ec (2 mal) 2 r 4, vilnomc ec 2 v 4. Den lautwert von zſ erweist Bleſaþr 2 r 15 neben Blezſaþv 2 v 15 und blezſaþe 2 v 29 (vgl. auch bęſt 1 v 27), dazu die formen komſ und Fẏſomſ.

D. 4. Febr. 1893.

6) Heilagra manna sögur II, 208, 17 (abdruck von cod. AM. 655 4:to, IX bl. 1) steht: Oc hit biscup minn. Das letzte wort ist nicht richtig gelesen. Nur die obern teile der buchstaben sind erhalten. Diese lassen aber sicher erkennen: xp̄ın. Also ist zu lesen: cristin[na manna], wie auch 205, 10 und 194, 34.

Kopenhagen, d. 6. Febr. 1893.

Gustav Morgenstern.

Till Arkiv 7: 247 o. f.

Som vid nedskrivandet av noten 1 mina originalanteckningar hade förkommet, kunde jag ej anföra citatställe för de diplom av 1264, där gen. *Oslos* första gången av mig påträffats. Sedan nu anteckningarna tillrättakommet, bör jag anföra stället, som är Dipl. Norv. III: 9: *i Oslos heraðe.*

Ur några anteckningar om engelska ortnamn på *-leáh,* visande sammansättningar dels 1) med namn på sådana djur, som ej leva i vatten, dels 2) med träd- ock växtnamn, ock sålunda tjänande att belysa en del norska ortnamn på *-ló* (lund), vilka anteckningar

ock varet förkomna, må följande exempel meddelas (hämtade ur H. Leo, Rectitudines singularum personarum, Halle 1842):

1) *Beccan-leah, Ebur-leah, Earne-leah, Han-leh* (*Henna-leah, Hen-leh*), *Haran-leah* (jfr fno. *Her-ló*, fhty. *Hasen-lô*), *Hriđra-leah.*

2) *Âc-leah, Äps-leah, Berc-leah, Elm-leh, Fearn-leah, Lin-leah, Vide-leh.*

För fno. *Biorloo*, nu *Björlo*, kunde ifrågasättas härkomst från *Bjǫrn-ló* (jfr fhty. *Pera-loh!*), hällre än, som skett, från *Bjór-ló.* Aasen anger *björ* som nynorsk form för *bjórr* (bäver) blott från Österdalen. Jämför med hänsyn både till form (*r* för *rn*) och betydelse *Björlunda*, stundom bruklig sidoform till svenska socknenamnet *Björnlunda* (1404 *Biörnlunda*), hvilken senare form nu är det officiela namnet. Med *Marlo* (s. 261) för *Marđ-ló* kan jämföras fhty. *Martis-lo.* Ytterligare jämförelser mellan fhty. ock fno. lemna fhty. *Wichlo* — fno. *Véló*, fhty. *Langelo* — fno. *Langló*, fhty. *Ahaloh* — fno. *Áló* (ovisst, om de två sista höra hit).

Juni 1893.

L. Fr. Läffler.

Udvalg af Oldnordiske Skjaldekvad med anmærkninger ved Konráđ Gíslason (udgivet af Kommissionen for det Arnamagnæanske legat). København 1892. Pris: 5 kronor.

Det postuma arbete af professor Konráđ Gíslason, som hans pietetsfulle lärjunge docent Finnur Jónsson ställt till allmänhetens förfogande, sluter sig värdigt till den gamle mästarens föregående skrifter.

Boken omfattar ett urval af den norröna skaldepoesiens alster från omkring år 825 till år 1040: den innehåller verser af alla "fornnordiska" skalder utaf någon betydenhet från Brage t. o. m. Sigvatr Þorþarson [1]).

Gíslason har på sätt och vis afsett att skänka de studerande ett supplement till Wiséns *Carmina Norrœna* [2]): de dikter, som Wisén upptagit, saknas i *Skjaldekvaden* [3]); å andra sidan har Gíslason särskildt lagt an på att med sin samling införlifva s. k. *lausavísur*, eftersom det ej ingått i den svenske utgifvarens plan att meddela några sådana.

Bestämmande för urvalet har det skick varit, i hvilket kvädenas text befinner sig. Gíslason har endast velat upptaga sådana verser, som kunna anses oförvanskade, eller som åtminstone tämligen lätt kunna återställas i sin ursprungliga form. [4]) På grund häraf har ofta endast den ena hälften af en strof blifvit upptagen: den andra hälften har utelämnats, eftersom dess text förefaller korrumperad.

---

[1]) Enligt Gíslasons namnbeteckning, som användes i det följande. [2]) Citeras i det följande med C. N. [3]) Citeras i det följande med Sk. [4]) Sk. Indledning, s. II.

Någongång har Gíslason medtagit enstaka versrader, som han ej ansett fullt säkra, men har då satt dem inom klammer.[1])

Utom texten, som omfattar ungefär 40 sidor, innehåller boken en kommentar till dikterna.

Som man kunde vänta, är denna kommentar synnerligen lärorik. Framför allt hälsas den med glädje af alla dem, som akta den norröna skaldepoesiens alster värdiga ett omsorgsfullt studium, icke blott därför att de erbjuda svårigheter, utan äfven därför att de uppenbara poetiska skönheter och en egendomlig stil, som med lätta antydningar och sammanträngdt bildspråk frammanar den ena taflan efter den andra för vår inre syn.

Den fina uppfattning af den norröna skaldepoesien och den inträngande analys af de gamle diktarnes tankegång och stämning, som möta oss i Gíslasons arbete, utgöra dettas största förtjänst.

Genom sina många träffande förklaringar och ändringsförslag har författaren spridt nytt ljus öfver den forna poesien: på samma gång har han kraftigt fört dennas talan gent emot alla dem, som i skaldernas dikter blott se frukter af en förkonstlad smak.

Den, som studerat Gíslasons föregående skrifter, skall i hans sista arbete återfinna samma egenskaper, som utmärka hans äldre kritiska och exegetiska afhandlingar. Man får här nya prof på hans konst att med en obetydlig ändring af den häfdvunna ordförbindelsen åstadkomma en tolkning, väsentligen bättre än förut gjorda försök till tydning.

För att anföra ett exempel, hämtadt i mängden, vill jag hänvisa till en halfstrof af Kormákr (Sk., v. 21 o. ff.):

þann met ek hadd es (hodda)
hörbeiþe Sif greiþer
(dýr verþr fægc-Frayja)
fimm hundraþa snimma.

Gíslason. har här framställt en ny uppfattning af det sista ordet i halfstrofen. Af forskare, som behandlat det citerade stället, har Möbius (Kormaks Saga, s. 108 f.) fört *snimma* till *greiþer* och öfversatt det med *"am Morgen"*. Detta ger naturligtvis mening, om också uttrycket faller sig något platt. Björn Magnússon Ólsen[2]) förenar ordet med *verþr dýr* och tolkar det: "Tidlig — i en ung alder — er Steingerđr mange penge værd". Denna uppfattning synes mig mindre tilltalande. Enligt denna tyckes skalden hafva ansett, att en kvinnas värde tillväxte med åren.

Gíslason (Sk., s. 82.) låter *snimma* vara en bestämning till *met ek* och öfversätter det: "uden at betænke mig længe". Sålunda har han gifvit en god mening och en naturlig ordförbindelse.

Understundom åtnöjer författaren sig därmed, att han påvisar, hurusom en för länge sedan framställd tolkning, som råkat i förgätenhet, måste återupptagas.

---

[1]) Se Sk. s. 73; jfr s. 153. [2]) Om versene i Kormaks Saga (Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed 1888, s. 62).

Så t. ex. anmärker Gíslason (Sk., s. 127 f.), att *andnes* (Sk., Gunnlaugr ormstunga, v. 16) icke gärna kan betyda näs, eftersom man då tvingas att antaga "näsets skida" *(andness öndorr)* såsom omskrifning af begreppet skepp. Då en sådan kenning saknar säkra motstycken, föreslår Gíslason, att man skall återgå till Egilssons tolkning af *annes* såsom betydande *lingula anatis* = *mare.* Hafvets (eller vattnets) skida är en vanlig benämning på skeppet.

I allmänhet gäller det om Gíslasons kommentar, att den med enkla medel åstadkommer stora ting.

Det skulle föra oss för långt, om vi här ville framhålla ytterligare bevis härpå: D:r Finnur Jónsson har i sin Indledning (s. XXVII) fäst uppmärksamheten på några glansställen, som visa oss Gíslasons enastående förmåga att utveckla en skalds tankegång, enkelt, klart, men på samma gång grundligt. Till dem får jag hänvisa.

Det fina förstående af skaldepoesien, som framträder i Gíslasons skrifter, är ej blott en frukt af hans stora naturliga begåfning. Det vittnar också om hans allsidiga kännedom af den forna poetiska litteraturen.

I Sk. möter man den mest grundliga lärdom, som genast har till hands en massa detaljer.

Någon gång tyckes författaren rent af fråssa i det rika material, som anföres. Man läse s. 189 o. ff., s. 193 o. f. i Anmärkningarna, eller må man genomgå de exempel på afskrifvares felaktiga rättelse af assonansen, som anföras s. 208 f.!

Gíslasons böjelse för exkurser förnekar sig icke heller i detta arbete; det innehåller bidrag till tolkningen af många verser, som ej upptagits i själfva texten. (Sk., s. 66, s. 111, s. 118 o. s. v.) Emellertid torde Sk. vara något öfverskådligare än t. ex. kommentaren till Njála, där läsaren ofta har svårt att leta sig fram genom det öfvermåttan rika innehållet [1]).

På ett älskvärdt och tilltalande sätt framträder genom och trots den vidlyftiga lärda apparaten författarens försynta och blygsamma personlighet. Det gör ett behagligt intryck att finna Gíslason, långt ifrån något rätthafveri, villigt erkänna missuppfattningar uti sina äldre skrifter (se t. ex. Sk., s. 74, s. 104, s. 110).

Öfver hufvud taget utmärkes hans forskning af stor försiktighet. Han företager ej gärna några emendationer, som alltför svårt omändra den öfverlämnade texten. Som exempel på hans ändringar må här erinras om utbytandet af handskrifternas *áföll* l. *afluóll* mot *álföll* i en vers af Hallfrøþr (Sk., v. 10; jfr s. 108):

álföll drepe ståle.

Emellertid torde de flesta emendationer, som förekomma i Sk., redan vara föreslagna och motiverade uti äldre arbeten af Gíslason.

Rätt intressant och på samma gång belysande för Gíslasons träffsäkerhet såsom textförbättare är den omständigheten, att en

---

[1]) Se Finnur Jónssons nekrolog öfver Gíslason i Arkiv för nordisk filologi VII, s. 294.

emendation, som han gjort i sin afhandling "Om helrim", sedermera fått handskriftligt stöd. (Se Sk., s. 111.)

Äfven vid sina tolkningar och förklaringar röjer författaren samma prisvärda försiktighet. Måhända kan han ej helt och hållet frikännas från en viss bundenhet i omdömet, som hindrar honom att godkänna ovanliga eller tämligen enastående uttryckssätt i det poetiska språket.

I likhet med D:r Falk (Arkiv V, s. 274) anser Gíslason att *valr* i en kenning, som betecknar skepp, är namnet på Vésteins berömda häst och ej gärna kan vara = accipiter (Sk., s. 123). Att denna kenning skulle syfta på skeppets snabbhet och likheten mellan vingar och segel, "turde . . . være speciosius quam verius".

Emellertid torde, medgifvet att *valr* ursprungligen är namnet på en häst [1]), det i alla fall icke vara något sällsamt, om skeppet för nordbornas fantasi framkallade bilden af en snabbt framilande fågel. I andra germanfolks poesi förekommer, såsom annorstädes blifvit framhållet [2]), denna jämförelse. Gíslason själf uppfattar kenningarna *Gautreks svanr* och *Gestils álpt* såsom benämningar på skepp (Sk., s. 149). Här må erinras om ett ställe i en ung saga: "*þvíat svá fóro skip þeirra, sem fugl flýgi*" (Ingwars Saga, utg. af Brocman, s. 18, Antiquités Russes II, s. 152). Det är icke besynnerligt, om ett *valr* eller annat fogelnamn framkallat hos läsaren eller åhöraren bilden af en fogel, äfven om den i mytologien bevandrade skalden afsett en benämning på någon af sagans hästar. Kanske valde han sitt uttryck just på grund af dess dubbeltydighet, som tillät honom att till ett helt sammansmälta en mytologisk och en fysisk kenning.

Med Gíslasons försiktigt granskande omdöme står i nära samband den pietet mot föregående forskare, den motvilja mot polemik, som utmärkte honom. Den förstnämnda egenskapen framträder särskildt i hans förhållande till Egilsson (se Sk., s. 76, s. 119); den sistnämnda röjer sig i hans bemötande af meningar, som strida mot hans egna [3]).

Det känns motbjudande att framställa några kritiska anmärkningar mot detaljer uti Gíslasons värdefulla arbete. Det är också till en viss grad öfverflödigt, eftersom redan utgifvaren påpekat åtskilliga saker i fråga om beteckningssätt och iakttagande af metrikens lagar, som måste framkalla opposition [4]). Vidare har D:r Falk i Nordisk Tidsskrift for Filologi, Tredie Række I, s. 131 ff. ägnat verket en omsorgsfull och innehållsrik granskning, som särskildt tagit hänsyn till rent språkliga frågor.

Här må först påpekas önskvärdheten däraf, att det vid framläggandet af texten blifvit rätt klart angifvet, hvad som verkligen

---

[1]) Genom detta namn har man måhända velat framhålla hans snabbhet; jfr Cederschiölds inledning till Fornsögur Suðrlanda, s. XXVIII. [2]) Se anmälarens afhandling Naturskildringarna i den norröna diktningen, s. 108. [3]) Se t. ex. hans behandling af Þjóþolfr enn hvinverske v. 12, Sk., s. 49; indirekt mot Hoffory. [4]) Se Finnur Jónssons Indledning.

står att läsa i handskrifterna och hvad som beror på emendation. Utan någon större svårighet kunde under texten hafva anmärkts, när ändring i öfverlämnad läsart vidtagits.

Nu hänvisas man någon gång till ett äldre arbete af Gíslason, där skälen för en företagen ändring framläggas, men i Sk. omtalas icke handskriftens läsart. Så har förf. i texten (Holmgöngo-Berse, v. 8) upptagit *viner* i st. f. *frændr* uti versen:

Saurbœ viner aure.

Uti kommentaren hänvisas till Njála II, där ändringen motiveras, men att en ändring skett, får man icke veta. Emellertid är det osäkert, om här en ändring är nödvändig. Sievers (Altgermanische Metrik, s. 118) tycks förorda att läsa *frændr,* en form, som också fordras af en bekant vers i Ynglingatal. Gíslason har anmärkt, att Holmgöngo-Berse på ett annat ställe har *frændr*, utan att en osammandragen form kan insättas. Antaget att *fríendr* ej kan läsas på det sistnämnda stället, är det väl icke mycket besynnerligare, att Holmgöngo-Berse använder en äldre och en yngre form af *frændr,* än att enligt Gíslason Sigvatr om hvarandra begagnar *hefr* och *hefer* [1]).

Understundom stannar man i villrådighet, om en afvikelse från den vanliga texten beror på emendation eller på sorgfälligare pröfning af handskrifterna. Så t. ex. vid Holmgöngo-Berse, v. 25, som Gíslason återger

Nú hefek (en ték tanna).

Enligt Möbius är den handskriftliga läsarten *tel* i st. f. *ték* (Kormaks Saga, s. 30). Kommentaren lämnar ingen upplysning. Egell Skallagríms sunr, v. 12 läses i Sk.

hagr brimróta gagra.

Enligt Finnur Jónsson (Egils Saga, s. 101, s. 370) har man här att läsa *brimrótar.* V. 37 hos samme skald lyder i Sk.

at þrimraynes þjónar.

Enligt Finnur Jónsson (ibid., s. 139, s. 373) är *þrifreynis,* som ej omtalas af Gíslason, att insätta för *þrimraynes.* Åtskilliga andra exempel skulle kunna anföras, hvilka man kunde åberopa som stöd för den förut uttalade önskvärdheten af en utförligare text-kritisk apparat.

Helt säkert skulle författaren själf ha fyllt det påpekade behofvet, om han hunnit afsluta sitt verk.

I sin anmälan [2]) af Sk. har D:r Falk anmärkt, att Gíslason upptagit den af metriska skäl klandervärda versen:

því hef'k hljótöndom [3]) *heitet* (Gunnlaugr Ormstunga, v. 11).

Den försvaras emellertid fullkomligt af t. ex. följande på samma sätt byggda verser:

---

[1]) Jfr Finnur Jónssons Indledning, s. XV, s. XXII; Bugge säger: "Hierbei leugne ich nicht, dass die skalden die ältere form behalten haben können, nachdem die einsilbige form in der alltäglichen rede die einzig gebräuchliche geworden war (Beitr. XV, 395). [2]) S. 182. [3]) I st. f. det enligt Falk bättre *hljótum.*

Nú hefr folkstríþer Fróþa (Ayvindr skaldaspiller, v. 37)
Nú hefr gnýstœrir geira (Gísle Súrs sunr, Sk., s. 221)
Nú hefk, Valþǫgnis, vegna (Vígaglúmr, Sk., s. 222)
þó hykk fúrviþo fóro (Brúse Halla sunr, v. 5)
þú hefr öþlenga Óþne (Þorleifr jarlsskald, v. 5)
Svá hefk hermela harma, (Hallfrøþr vandræþaskald, v. 61)
Svá hefr öllunges illa (Áleifr konongr enn helge, v. 13)
Sá hefr; mjöþnanna! manne (Sigvatr Þorþar son, v. 153)[1])

Däremot har, som Finnur Jónsson (Indledning, s. XXII f.) och Hj. Falk (anf. st., s. 132) anmärkt, Gíslason ej tillräckligt uppmärksammat, att i jämna verser i dróttkvætt (uti typen A) andra taktens höjning vanligen utgöres af en kort stafvelse, om första taktens sänkning uppbär en stark biton.

Denna regel är dock icke undantagslös (se Falk anf. st.). Sievers, som uppdagat densamma, har själf anmärkt (Altgermanische Metrik, s. 103), att verser — låt vara fåtaliga — finnas, som strida däremot. Några exempel, som ej anföras af Sievers:

hauđrs runn kykva nauđar (C. N., Þórsdrápa 8, 6)
flesdrótt Ívu nesja (ibid. 12, 4)
tungls brá sólar þungu (ibid. 14, 4)
fótlegg þurnis veggjar (ibid. 17, 4)[2])
sorglaust vissak borget (Sk., Hallfrøþr vandræþaskald, v. 128)
álranns glóđ ór sjóđi (Gunnlaugs Saga, kap. 5, v. 6)
sóknstrangr Ormr enn langi (C. N., Hallar-Steinn Herdísarsons Rekstefja 23, 4)
allvalds menn á brennur (Bjǫrn krepphende i Heimskringla, Saga Magnús berfœtts, kap. 10, v. 4)
ǫndurđr látinn verđi (C. N., Krákumál 22, 4)
hjálmskœđ Girkir flœdu (C. N., Einarr Skúlasons Geisli 52, 8)
útrauđr bráđan dauđa (en visa af Grettir, s. 47 i Grettis Saga, v. 4)
einhver sollinn geyra (Hávarđar Saga Ísfirđings, s. 29, str. 2, v. 6)
eirlaust skartit trausta (ibid. s. 34, str. 1, v. 4)
randskjalfr greiptu kalfe (Bjarnar Saga Hítdœlakappa [Boers uppl.], str. 19, v. 8).

Vid afledningsändelser såsom sänkningar i första takten råder växling. Hos Hallfrøþr påträffas följande verser:

Óþens skipat ljóþom (Sk., Hallfrøþr vandræþaskald, v. 26)
och *Óþens kyn*[3]) *fyr róþa* (ibid., v. 42).

---

[1]) Andra exempel hos Sievers, Altgermanische Metrik s. 59. I följande verser tycks h ej bilda position:
þar hykk ungan gram gǫngu (Sigvatr Þorþar son, Sk., s. 230)
brátt, at hon savrgask máttit (Plácitusdrápa, 19, 6).
Jfr däremot en sådan vers som
geþharþr konongr! jarþar (Sigvatr Þorþar son, v. 102).

[2]) Här må dock ej förbises, att Þórsdrápas text är mycket osäker.

[3]) Insatt af Gíslason i st. f. handskrifternas *ætt, blót, orđ*; Sk., s. 109.

Hos Sigvatr påträffas (Sk., v. 26)

siklengr firom mikla,

hos Einarr Skúlason (C. N., Geisli 39, 2)

ǫðlings ríks af slíku, men (36, 1)

mildings hefir haldin.

Om jag på grund af de anförda exemplen, hvilkas antal helt säkert skulle kunna ökas, ej kan anse, att versen

sóknstríþs fyrrom ríþa (Sk., Sigvatr Þorþar son, v. 278)

är fullkomligt otänkbar på grund af metriska skäl, måste det likväl fasthållas, att man vid textändringar bör akta sig att gifva en vers, hvars form snarast skulle vittna om en lapsus hos skalden. [1])

Jag tror därföre icke, att Gíslason träffat det riktiga, då han (s. 146) föreslår att i stället för

Gunnlaugr með hjör þunnum (Þorþr Kolbeins son, v. 4)

läsa

Gunnlaugr rayre þunno.

I sammanhang härmed må nämnas, att Gíslason (Sk., s. 111) föreslår att i stället för

Grams dauði brá gleði (C. N., Hallfreds Erfidrápa 25, 5) [2])

läsa

Grams brá geþe dauþe.

Emellertid blir ändringen osäker, emedan det är ytterst ovanligt, att en verbalform sådan som *brá* uppbär den biton, som betingar följande stafvelses förkortning [3]).

Af liknande anledning måste jag draga i tvifvelsmål en emendation, som härrör från H. Friðriksson (Sk., s. 155).

Sk., Björn Hítdœlakappe, v. 2 lyder:

svinn at kvíar innan.

Här är *svinn at* gissning af den nämnde forskaren för handskrifternas *sunnat* (Boer, s. 27). Man kan dock ej antaga, att det obetonade infinitivmärket *at* haft en så märkbar accent, att följande höjning kunnat förkortas [4]).

Då *at* ej är nödvändigt (det verb, som styr den infinitiv, hvartill det hör, är *biðja*), föreslår jag att i stället för *svinn at* läsa *svinneyg*

---

[1]) Å andra sidan kan det ju tänkas, att en vers blifvit ändrad af en afskrifvare, emedan dess form afvek från den vanliga. Dock måste synnerligen starka skäl framdragas, om något dylikt skall kunna antagas.

[2]) Emenderadt af Wisén, C. N. I, s. 187, genom att insätta *gæði* för *gleþe;* jfr dock C. N. II, s. 349.

[3]) "Verba finita an zweiter stelle des verses bringen keine verkürzung der folgenden hebung zu wege" (Sievers, Altgermanische Metrik, s. 102). En sådan vers som

ek fæ ena þriðju

(C. N., Rekstefja 35, 2) står väl tämligen isolerad.

[4]) "Proklitische wörter . . . können dagegen, der natürlichen wortbindung halber, einen nachton nicht empfangen, also auch nicht verkürzung der hebung bewirken" (Sievers, Altgermanische Metrik, s. 102).

eller *svinngeđ*, ett adjektiv, som blir bestämning till ordet *snót* i föregående vers och ej strider mot metrikens lagar.

Ännu ett par metriska anmärkningar! Finnur Jónsson antager (Indledning, s. XIV), att Gíslason, som genomgående skrifvit *án* = *en*, sv. än, sannolikt skulle stannat vid skrifsättet *an*, om han fått revidera sitt arbete. Som stöd därför anför utgifvaren ett ställe i Gíslasons kommentar till Njála, där en vers citeras, som visar, att *an* haft kort a. Här må hänvisas till en annan vers, upptagen i Sk., som troligen ådagalägger detsamma:

hríþvönd, *án ek því kvíþa* [1]) (Holmgöngo-Berse, v. 60).

Vidare må anmärkas, att Gíslason någon gång uraktlåtit att sammandraga ett *ek* med föregående verbalform, fastän metriska skäl tyckas fordra bragarmál eller bortkastande af *ek*. Så uti:

(*Veit ek orþ á því*) *borþa* (Brúse Halla sunr, v. 2)
(*lýg ek eige þat*) *laygjar* (Helge Skefels sunr, v. 3).

Enligt Sievers (Altgermanische Metrik, s. 58) gälla enstafviga ord med kort vokal och enkel slutkonsonant eller med diftong i slutljudet såsom långa stafvelser, då de förekomma i höjning. Sådana verser som

flay ok fagrar árar (Sk., Egell Skallagríms sunr, v. 19)
bǫl óltet drýger (Sk., Kormákr, v. 82)
myndak öl at Óþens (Sk., Dens., v.101)
ulfteiter gaf áto (Sk., Ayjolfr daþaskald, v. 7)

kunna ej gärna anses felaktiga.

Sievers anmärker dock själf, att enstafviga obetonade ord förekomma som förra del af upplösning i höjning, hvadan här bruket tycks varit vacklande. I Sk. förekomma t. ex. följande verser, där *en* (men) utfyller höjning:

En af ungom svanna (Hallfrøþr vandræþaskald, v. 93)
En í gegn at gunne (Þorþr Kolbeins son, v. 29)
En efst víg frá Veigo (Dens., v. 37)
En í gǫgn þeirs gǫ́đu (Dens., Sk., s. 228),

men också följande, som tyckas tala för, att *en* varit kort:

en ek veit at hefr heitet (Glúmr Geira sunr, v. 27).
en ek hyrbrigþer hugþa (Hásteinn Hrómundar sunr, v. 21)

Utan någon nämnvärd svårighet kunna dock dessa verser ändras till

en veitk at hefr heitet
en hyrbrigþer hugþak [2]).

Fastän *en* behandlas som långt, synes det mig dock vågadt att låta *es* (= rel. partikeln) blifva höjning och detta mot handskriftliga läsarten.

---

[1]) Kan dock läsas: *hríþvönd*, *án því kvíþak*.

[2]) Wisén i C. N., II, 55 skrifver *en* l. *enn*; enligt Larsson hafva de äldsta handskrifterna *en*; enligt Sievers (Beiträge XV, s. 405, Anm. 1) och Kahle (Die sprache der skalden, s. 134, Anm. 1) visa hendingarna, att man bör skrifva *enn*.

Kormákr, v. 19 lyder enl. den öfverlämnade texten:
þat es í ljósu líke (Sk., s. 82).
Gíslason ändrar versen till
es í líke ljóso.
Om man läser i stället:
þat es í líke ljósu,
möter den svårigheten, att den första hendingen står i obetonad stafvelse, något som dock ej är utan motstycken [1]).

Till sist må nämnas, att verserna
þót steigorlega láter (Kormákr, v. 100)
ef [mer] Skrýmer liþ veittet (Dens., v. 104)
i metriskt hänseende ej äro fullt tillfredsställande. Man bör väl läsa:
þót steigorla láter (Bugge i Aarbøger för 1889, s. 83)
ef Skrýmer liþ veittet l. *ef mer Skrýmer veittet* (Möbius, Kormaks Saga, s. 55).

Det kan tyckas obehöfligt att dröja vid sådana jämförelsevis obetydliga frågor, som här ofvan blifvit vidrörda.

Gíslason skattade Sievers' metriska undersökningar högt. Helt säkert skulle han, om han fått lägga sista handen vid sitt verk, i flera afseenden reviderat skaldekvädenas metriska form, just på grund af den tyske forskarens arbeten.

Såsom Finnur Jónsson framhåller (Indledning s. XXIV), skulle Gíslason också helt visst hafva tillfogat hänvisningar till sådana skrifter, som utkommit senare än de särskilda partierna i Sk. blifvit utarbetade. Här vill jag särskildt nämna Björn Magnússon Ólsens och Bugges intressanta afhandlingar om verserna i Kormaks Saga.

Doc. Finnur Jónsson har försett Sk. med en värdefull inledning, till hvilken jag flera gånger hänvisat. Han redogör där för arbetets historia samt lämnar några antydningar om Gíslasons plan att fortsätta och fullständigt utföra det. Härtill har fogats en framställning af det sätt, på hvilket texternas skrifsätt af Gíslason blifvit återgifvet. Slutligen innehåller denna inledning åtskilliga kritiska bidrag af stort intresse.

Utgifvaren har ytterligare ökat det Gíslasonska arbetets värde genom att vidfoga ett supplement till de i texten upptagna verserna.

Som förut nämnts, har Gíslason ofta inskränkt sig till att anföra halfstrofer och utelämnat deras motsvarande hälfter. Dessa anföras i supplementet.

Mångenstädes har Finnur Jónsson föreslagit ändringar af den handskriftliga texten, som ofta äro mycket fina. Jag erinrar om förslaget att i följande halfstrof af Sigvatr:

---

[1]) *þat eromk sýnt at snimma* (Brage enn gamle, v. 1)
þaðan reis upp sús cinum (Geisle, 6, 5)
enn hǫfomk orkn of skemdan (Bjarnar Saga Hítdœlakappa (Boers uppl.), str. 19, v. 3).

Hykk á fót en flekkum
(fell sár á il hvára)
— hvast gingum þó þingat
þann dag — konungs mǫnnum

ändra första versen till

Hykka fót án flekkum (Sk., s. 231).

Ibland kunde man måhända önska, att utgifvaren hade skänkt oss en något större textkritisk apparat, att han t. ex. nämnt, hvilken handskrift han följt, då han ger en text, som afviker från den vanliga.

Sk., s. 221 anföres följande vers af Gísle Súrs sunr:

Nú hefr gnýstœrir geira.

Enligt Tvær Sögur af Gísla Súrs syni s. 117 och s. 162 ha handskrifterna *gunn-* i st. f. *gný-* [1]).

En vers af Hallfrøþr vandræþaskald lyder enligt Vígfússon-Möbius (Fornsögur, s. 95; jfr s. 212 och Flatöboken I, s. 327):

gramr ok þórr enn rammi,

hos Finnur Jónsson (Sk., s. 224):

gramr ok þór enn ramma.

Ännu ett par småsaker har jag tecknat mig till minnes:

S. 221 återges en vers af Gísle Súrs sunr på följande sätt:

Gerskattu nœmr, kvađ Nauma.

Versmåttet kräfver här, att man läser *gerskaþu.*

S. 219, not 4 uppges det, att i Hásteinn Hrómundarsons vers

Heyrik svan þars sára

den handskriftliga läsarten är *sárum*, som af Jón Þorkelsson ändrats till *sára*. Men hos denne (Skýringar, s. 43) samt Íslendinga Sögur I, s. 128 förekommer i st. *sárir* såsom den öfverlämnade textens läsart. S. 223 hade bort anmärkas att i versraden *"Njǫrđr réđ víga virđum víga"* är rättelse af textens *uestan* (Sk., s. 102; versen är af Sveinn Dana-konongr).

Det är, som man finner, helt obetydliga anmärkningar. Att jag framkommit med dem, beror hufvudsakligen därpå, att enligt min mening ett arbete, som är afsedt att inviga de studerande i textkritisk behandling af norröna dikter, bör så tydligt och klart som möjligt framhålla, hvad som är handskriftlig läsart och hvad som är emendation.

Helt säkert kommer Konráđ Gíslasons efterlämnade arbete att med tacksamhet mottagas af dem, som studera nordisk filologi.

Man måste dock draga i tvifvelsmål, om boken är fullt lämplig för dem, som ännu befinna sig på begynnarens stadium. Den innehåller allt för ofta antydningar och hänvisningar i st. f. utförliga anmärkningar, som kunnat underlätta läsarens möda att tillgodogöra sig det rika innehållet.

---

[1]) Jfr Skýringar á vísum í Gísla Sögu Súrssonar, samdar af Jóni Þorkelssyni, s. 5 f.

En annan anmärkning, som gör sig själf, är den, att dessa halfstrofer eller hela strofer, *lausavísur* och fragmenter ur större kväden, som meddelas, icke kunna, som de nu förekomma, lösryckta ur sitt sammanhang, gifva läsaren något mera än en högst ofullständig bild af den norröna poesien.

Helt säkert är det fördelaktigt, att vi äga två arbeten, som komplettera hvarandra, Gíslasons Skjaldekvad och Wiséns Carmina Norrœna.

Hvilka berättigade anmärkningar som än kunna framställas mot det sistnämnda, det äger dock två bestämda företräden: det upptar sammanhängande, afslutade dikter, och det ger en text, som vittnar om förtrogenhet med den norröna metrikens senare utveckling [1]).

Men därför blir vår tacksamhetsskuld mot Gíslason icke mindre.

Ännu större hade den blifvit, om han fått fullfölja sitt verk ännu längre. Att det ej förunnats honom, ökar saknaden af den högtförtjänte forskaren.

Lund den 10 Juni 1893.

Theodor Hjelmqvist.

Et par bemærkninger til prof. Noreens "Jenmäle".

Hr prof. A. Noreen har fundet det nødvændigt at tage til genmæle mod min anmældelse af den 2. udg. af hans "Altnorw. u. altisl. grammatik", særlig fordi "den säkra ton", hvori jeg skal have skrevet, "möjligen kunde förleda" til at tro, at mine påstande var velbegrundede, hvad de efter prof. Noreens mening ikke skal være. Denne bebrejdelse for min "sikre tone" kunde med mindst lige så stor ret vendes imod forf. selv, der ofte, ja altfor ofte i sin grammatik, hvis fortjænester jeg, som det fremgår af min anmældelse, ellers sætter stor pris på, fremsætter lærdomme og forklaringer, der mildest talt kan betegnes som omtvistede, uden at der tages nogen som helst reservation (f. ex. netop det af mig kortelig berørte *Ósvífr* — *Ósýfr* o. s. v.). Til de nævnte lærdomme hører særlig de af mig angrebne, fra isl. håndskrifter hæntede, ofte som "lautgesetzlich" betegnede "former", som, efter min opfattelse og mit kendskab til hdskrr., bör opfattes dels som beroende på unöjagtig skrivemåde, dels som ligefremme skrivfejl. Tiltrods for den

[1]) För att afböja ett missförstånd, som möjligen kunde föranledas af Doc. Jónssons yttrande s. II, att Wisén "ikke er gået til selve kilderne", må erinras därom, att Wiséns återgifvande af Rekstefja, Lilja och Skíða-Ríma baserar sig på granskning af själfva handskrifterna, för den förra diktens vidkommande verkställd af honom själf, för de bägge senare kvädenas af Cederschiöld (se Præfatio till Carmina Norrœna s. VIII). För flera utaf de öfriga Carmina hade Wisén att tillgå upplagor, som hvilade på helt nyss gjorda handskriftsundersökningar.

ærede forf:s modbemærkninger finder jeg ingen som helst anledning til at tage tilbage noget som helst af hvad jeg har angrebet; jeg fastholder mine bemærkninger angående dette punkt i deres fulde udstrækning. Ind på enkelthederne nytter det ikke her at komme. Kun finder jeg mig foranlediget til at bemærke, at prof. Noreens opfattelse af *kom* (c*om* i cod. reg) i Lokas. 6 er så forkert som muligt. Jeg havde halvvejs væntet, at forf. havde ladet alt forsvar falde, så snart han blev opmærksom på det rigtige; men i steden betegner han dette kun som en "avlägsen möjlighet". Her er der og kan der ikke være tale om andet end impf. og det af — temmelig indlysende — syntaktiske grunde. Præs. vilde betyde noget helt andet end sammenhængen kræver, nemlig: "er i færd med at komme, er undervejs", hvilket jo er meningsløst, da Loke allerede er kommen; præs. kunde også bruges i en historisk fortælling (præst. hist.) om hvad der tidligere havde tildraget sig; men herom er der lige så lidt tale. Den eneste mulige opfattelse er den, jeg har gjort gældende og, så vidt jeg kan se, alle udgivere lige fra den store Khavner-udg. II bind 1787 (*kom* = "veni"); det er først K. Hildebrand (og senere Symons), der trykker *køm*. Alle oversættelser har jeg ikke efterset. F. Magnusson oversætter "jeg kom", F. Bergmann "je suis arrivé" o. s. v., G. Vigfússon: "I... came" (C. P. B. I, 102). Dette sted i Lokas. er efter min mening overhovedet et sådant, hvorom ingen tvivl er mulig, ingen diskussion nødig. Om de andre tilfælde, hvor jeg opfatter *o* i cod. reg. som *ø*, agter jeg ikke her at dvæle videre ved.

Angående de isl. hdskrr. og deres skrivemåde (ortografi) skal jeg bemærke, at min ærede modpart ikke synes at være så fortrolig med afskrivernes måde at arbejde på, som ønskeligt. En sådan fortrolighed vindes kun ved autopsi og vidtgående selvstændige undersøgelser af hdskrr. selv. De bogstavret udgivne hdskrr. er endnu for få — desværre —. Endnu mindre nytter det, at fordybe sig i et enkelt hdskr., selv om det er sket med stor flid og grundighed; ensidighed i betragtningen og skævhed i dommen er tidt og ofte følgen heraf. Det er urigtigt at beskylde mig for en ringeagt for bogstaveringen i det hele. Men det kendskab, jeg mener at have erhvervet til de isl. hdskrr., forbyder mig uden videre at tillægge deres ortografi en så udstrakt betydning, som prof. Noreen gör. Hele dette spörsmål fortjæner at belyses på en udførlig måde, men det kan jeg ikke her indlade mig på. At det tiltrænges, derom kan min ærede modpart og jeg vistnok være enige.

Angående sådanne former af *ia*-st., hvor *r* skulde have trængt sig ind, anfører forf. to exx. fra cod. reg. af Snorra-Edda; intet af dem er dog uomtvistelige beviser for forf:s påstand. Det ene ex. er *fellir* (SnE. I, 290) i verslinjen *flugstalla réđ fellir;* her har afskriveren skrevet *fellir* i den tro, at der burde stå nom., subj. til det lige foran stående verbum (*réđ*) — sådanne fejl er jo ganske almindelige i de gamle vers —; det andet ex. er *hersirs* (I, 636); dette kan meget godt bero på dittografi; cod. reg.

af SnE. karakteriserer sig netop — fremfor mange andre — ved sine mange dittografiske fejl (se præfatio SnE. III, s. XXXIX—LX; jfr det her bl. a. anførte ***hvrskarlar, nokkvornr, blyflvgvr***).

Forf. påstår, at jeg gör ham uret, når jeg har givet det udseende af, at han daterer Egils Hǫfuðlausn til "omkr. 950"; jeg indrömmer, at således har jeg forstået hans bemærkning: "Egell Skallagrimsson (um 950)" i anledning af et af forf. anført ord fra Hǫfuðlausn. Jeg har selvfølgelig intet at bemærke ang. rigtigheden af forf:s i en overdreven spøgefuld tone og ikke aldeles loyalt holdte forklaring af udtryksmåden, men dermed slipper min ærede modpart ikke. Det var ikke middeltallet af digterens levetid, det her gjaldt at bestemme (den er bekendt nok); hovedsagen var og burde være den, at angive den pågældende ordforms tidligste sikre optræden i den os bekendte litteratur; da man nu ved — og forf. betvivler ikke visheden —, i hvilket år det digt er forfattet, hvori ordformen findes, burde dette årstal anføres og intet andet. Skönt man derved ganske vist kun kommer c:a 15 år længere tilbage i tiden — nå — est quadam prodire tenus, si non datur ultra. Når man kun kender en skjalds tilnærmelsesvise levetid, men ikke de eksakte tal for hans digtes tilblivelsestid, er man nødt til at holde sig til den første; når den sidste er bekendt, er det ikke altid uden betydning, om man holder sig til den eller ej.

Når forf. m. h. t. ordet "*sjót*" = "skare" henviser til Bisk. I, 647, er dette fuldkommen urigtigt; her betyder ordet (ɔ: *sjǫt)* netop sæde 'sedes'. *Siot,* i Hyndl. 43 er derefter for svagt til at støtte antagelsen af et *sjót,* og dettes eksistens er lige så problematisk som för. En overgang i betydning (siddeplads — siddende mænd) er langt fra at være utænkelig (den i sammenhængen fremførte bemærkning om det tyske *schnur's* betydninger er lige så flot som intetsigende, for en vittighed skal man dog vel ikke nævne det?).

Når forf. siger, at det er "djärvt tal" af mig at sige, at ***øyrun*** i en sætning som ***Hværr er øyrun hæfir, þa hæyri*** er en "artikulerad fårm", så er denne tale hos min ærede modpart ikke alene langt djærvere, men den er tillige mislig, som om man ikke vidste, i hvor langt stærkere udstrækning den gejstlige tale i oldtiden (ligesom endnu den dag i dag på Island) har benyttet den bestemte form i dette og lignende tilfælde, hvor artiklen strængt taget kunde undværes. I dette nævnte tilfælde er artiklen aldeles ikke stødende og kan meget let forklares. M. h. t. den slags overflødige artikler har jeg på må og få samlet et par exx. fra St. Hom.: ***en a eno þrettogoɴda áre aldrseɴs*** 55, 8; ***sa er fyr sýnar sakar þyþesc konona*** 56, 6-7; ***heims tígnen*** 57, 26; ***hué striþr domaɴdeɴ keomr*** 60, 5; ***heilagre cristneɴe*** 61, 10; ***eþa sva baneɴ bráþr*** 77, 36; ***vǫrþeɴ vera*** 87, 29; ***drottens degenom*** 27, 27; ***hotiþa haldino*** 161, 5; ***eórit hafa gollit*** 151, 24; ***sem þar seger i bókciɴi iobs*** 153, 18 o. s. v. Man læse stederne i sammenhæng.

Når jeg i min anmældelse efter forf:s mening har undladt at henvise til et par afhandlinger (f. ex. til et mig velbekendt sted i Wadsteins afhandling om homiliebogen), har forf. aldeles ingen ret til deraf at slutte og skrive, at sådanne afhandlinger er mig ubekendte. Jeg tillader mig at protestere imod en sådan fremgangsmåde.

Til slutning et par ord om de såkaldte "normaliserede" udgaver, som visse moderne ildtilbedere af bogstaveringen i de gamle hdskrr. gör sig så megen ulejlighed med at rive ned på. De er tidt og ofte höjst uretfærdige i deres domme. Ligesom sprogmanden, grammatikeren af faget, selvfølgelig går og må gå til selve håndskrifterne eller til så nöjagtige gengivelser af disse som muligt (det ønskeligste vilde da rigtignok være, at han tilfulde forstod at benytte dem rigtig), lige så vel er der andre granskere, for hvem bogstaveringen selv aldeles ingen betydning har, men som kun læser den gamle litteratur for dens indholds skyld; til disse hører historikeren, litteraturhistorikeren, kulturhistorikeren, juristen o. s. v., o. s. v., for ikke at tale om menigmand; alle disse ønsker læselige, let læselige udgaver; de kursiverede og diplomatiske udgaver betegner de som ulæselige eller rent ud ubrugelige; jeg har ofte hørt sådanne og lignende betegnelser. I tidligere tider havde man — desværre — ikke eller så godt som ikke sans for bogstaveringens större eller mindre betydning og de udgaver, som da besörgedes, var udelukkende beregnede på det store publikum. Nu er dette heldigvis forandret, så at man efter tid og lejlighed søger at tilfredsstille bægge parter; men ingen af parterne har nogen egenlig grund til klage. Særlig må det for "normaliseringens" vedkommende hævdes, at den er nødvendig og uundgålig, når man kun har med senere papirshåndskrifter at göre.

Jeg for min del ønsker intet hellere, end at fremtiden må se sig i stand til, så snart det lader sig göre, at forsyne os rigelig dels med gode, kritiske, mere eller mindre "normaliserede" udgaver af gamle norske og islandske skrifter, dels med så nöjagtige gengivelser af alle de vigtigere håndskrifter i det mindste som muligt.

Når dette sidste er sket, antager jeg det som rimeligt, at prof. Noreen og de, som følger i hans fodspor, vil få et andet syn på de gamle islandske håndskrifters "ortografi" og dennes betydning, og at de da vil blive mere tilböjelige til at give mig ret i min betragtning, end de nu synes at være.

Lad os så indtil videre søge sandheden hver på sin måde — i al fordragelighed.

København den 17. Aug. 1893.

Finnur Jónsson.

Bråvallakvadets kæmperække.

Tekst og oplysninger.

"Sagaen om denne svenske strid har Starkad, selv en af de ypperste kæmper i slaget, fremstillet i et dansk mindekvad, der mere er gemt i hukommelsen end i skrift. Dets indhold, som han fremstiller i vort modersmåls jævne stil, vil jeg nu udtrykke i latinsk tungemål og först opregne hövdingerne i begge hære". Således begynder Sakse sin skildring af Bråvallaslaget [1]). Det islandske "Sǫgubrot af fornkonungum" har en meget lignende beretning, der også et steds henviser til Starkad som sin hjemmelsmand [2]). I 1828 opdagede Finn Magnussen, at den lange række af kæmpenavne (i Sakse og i Sǫgubrot) har bevaret de oprindelige rimbogstaver, og at derved en del af kvadet lader sig rekonstruere. Dette er da forsøgt: 1) af Finn Magnussen, Mythologiæ lexicon, s. 301; 2) N. M. Petersen, Danmarks historie i hedenold I² 264—67; 3) P. E. Müller, Notæ uberiores in Saxonem 220—27; 4) Gustav Storm, Kritiske bidrag til vikingetidens historie 201—6. Desuden er der ydet

---

[1]) S. 376: Historiam belli Svetici Starcatherus qui et ejusdem prælii præcipuum columen erat, primus Danico digessit eloquio, memoriæ magis quam literis traditum. Cujus seriem ab ipso pro more patrio vulgariter editam digestamque Latialiter complecti statuens, inprimis præstantissimos utriusque partis proceres recensebo.

[2]) Vebiorg skialldmær . . . sua hefir hon uant sik með hialmi ok bryniu ok suerði, at hon var framarla i riddaraskap, sem Storkvðr inn gamli segir (Fas. I, 384).

en række bidrag til kvadets literære vurdering. N. M. Petersen opdagede systemet, hvorefter kvadets forfatter lader alle Nordens egne være repræsenterede i slaget. S. Grundtvig (Den nordiske oldtids heroiske digtning s. 59—62) så for förste gang Bråvallakampens ejendommelige karakter som en genspejling af hele Nordens tidligere helteliv, — medens Gustav Storm (Kritiske bidrag) påpegede kvadets sammenhæng med det 11:te årh:s historiske forhold og personer. Begge disse synspunkter findes forenede hos Müllenhoff (Deutsche altertumskunde V, 335—56), som dog — henreven af det store i S. Grundtvigs opfattelse — ikke har udnyttet Storms arbejde tilstrækkelig; heller ikke er alle enkeltheder tilstrækkelig overvejede i det åndfulde arbejde.

Det, jeg her vil søge at yde, er en fyldigere og grundigere behandling af kvadets tekst, end der findes hos nogen tidligere udgiver: at bestemme så vidt muligt hvert enkelt navns og tilnavns form og betydning, at oplyse de enkelte navnes og personers forekomst så nöje som det er muligt, og at klare det indviklede spörsmål om kvadets sprogform. Hergennem håber jeg at nå frem til et bestemtere svar på spörsmålet om kvadets alder, hjemsted og forbilleder. En fuldstændig literær vurdering håber jeg en gang senere at give i sammenhæng med en del andre heltekvad; her har jeg blot medtaget den del, der knytter sig til Bråvallakæmperne. (Jf. foreløbig mit foredrag om "Norske oldkvad og sagnkonger" i (norsk) Historisk tidsskrift 1893).

Som hjælpemidler fremhæver jeg særlig: Rygh, Norsk-islandske tilnavne; Lundgren, Personnamn från medeltiden [Svenska landsmålen X, h. 6; kun s. 3—86 udkommet]; O. Nielsen, Olddanske personnavne; Aasen, Norsk navnebog. På savnet af en oldnorsk-islandsk navnebog har mine egne samlinger kun ufuldstændig rådet bod.

Der findes, som allerede nævnt, to kilder til at lære kvadet at kende: Sakse og Sǫgubrot. Sakse er benyttet efter

Pariserudgaven (**S**); sidetallene henviser til P. E. Müllers udgave. Desuden er der optaget læsemåder fra et hidtil upåagtet brudstykke af Kristjern Pedersens oversættelse (**P**), hvorom jeg har talt nærmere i et tillæg nedenfor. Sǫgubrot (**B**) anføres overalt efter håndskriftet (AM. 1e *β* fol.); hskr:s afkortelser er i de fortællende stykker opløste uden bemærkning, i selve navnerækkerne derimod mærkede ved kursiv og hskr:s tegnsætning og brug af stort bogstav er beholdt. Sidetallene henviser til udgaven i Fornaldarsögur I, 377—87 (Fas.); i det hele er denne udgave meget pålidelig; de enkelte tvivlsomme tilfælde har jeg nævnt i noterne. Et aftryk af håndskriftets tekst har jeg udeladt af hensyn til pladsen; men jeg vil ønske, at det må fremkomme, helst sammen med en ny udgave af alle Skjoldungsagnene.

Mit arbejde falder i følgende afsnit: 1) tekstaftryk af **S** og **B**; 2) kritisk tekst med oplysninger; 3) kvadets sprogform og hjemsted; 4) kvadets alder; 5) forbilleder i samtiden og kæmperne på Ormen lange; 6) kvadets sagnhistoriske kilder; 7) tillæg: Kr. Pedersens oversættelse af Sakse.

I. Tekstaftryk.

Herefter aftrykkes jævnsides **S**:s og **B**:s optælling af kæmperne. Hvor jeg har ombyttet navnenes orden, er det mærket med en stjærne. Navne, der er lånte fra et andet sted i fortællingen, er satte i skarpe klammer [1]).

---

[1]) Sakses lydbetegnelse er den hos ham sædvanlige, således betegnes *y* ved *u* (undtagen i endelsen *-by*), *o* og *ø* er sammenblandede (Sakses grundtekst har vist kun haft tegnet *o*). Mærkeligt er det, at den åndende ganelyd, der i ældre dansk betegnes ved *gh* og af Sakse med *g* (måske rent undtagelsesvis med *ch*), her har en meget vekslende betegnelse: 4 Borrhy, Burgha, Belgi, 9 Dahar, [12 Eyil], 16 Burgar, 19 Blihar, [20 thruwar], 21 Scaha-Fyrchi, Berhgar, Brahi; måske er det også denne lyd, optegneren har hørt i Wegthbiorg (= Webiorga; B: Vébjǫrg). Betegnelsen med *h* er almindelig i runeskrift (f. eks. i runehskr. af skånske lov); betegnelserne *gh* og *hg* findes i runehåndskriftets yngre del (og det mulige *gth* vil svare til dette håndskrifts *hþ*). Heraf fremgår, at ramsen ikke bruger Sakses sædvanlige

1. Igitur ex ducibus qui ad Haraldum coierant, clarissimi noscitantur:	þerssir kappar varu međ Haralldi konungi:
Suen ac Sambar	Sueinn. samr.
*Salgarthus — —	— — — —
Ambar et Elli	— — [Ella]
— — — —	— — — —
2. Rathi Fionicus,	— — — —
Roe . . barbæ prolixitas,	["Brai — —
Skalc Scanicus,	Sækalfs fađir"]
— — — —	— — — —
Alf Aggi filius,	— — — —
Oluir latus,	— — — —
Gnepia vetulus,	Gnepi enn Gamli.
Gardh Stang oppidi cultor.	Garđr. — —
3. Cui adjiciuntur necessarii Haraldi:	
Blend ultimæ Tyles incola	brandr. — —
ac Brand micæ cognomen habens;	blęngr. — —
Toruy cum Toruingo,	teitr. tyrvingr.
Tetar atque Hialto.	— — hialti.

---

retskrivning, men rimeligvis er nedskreven af nogen anden. Optegnelsen må være gjort enten med runer eller med latinbogstaver af en mand, der kendte runeskrift.

1[2] Salgarthus står i S mellem de to stavrimende navne Rathi og Roe (i næste vers).

1[3] = Elli S 388 (Ella B 394) dræbt af Starkad.

2[1] Rathi P, Rati S.

2[2] Roe quem barbæ prolixitas cognomento insignem effecit = Roa S 388 (gf.).

2[8] Gardhstang S; jf. Garthar S 388.

2. S 388 dræber Starkad: Roa, Gnepia, Garthar og Skalki pater; i B 385 dræber han "Brai Sækalfs fađir" og Gnepia. Det förste af disse navne synes fejlskrift for Hrói; (måske denne da er = Skalki pater).

3[3–4] Thorny cum Thoruingo, Tatar S. Stavrimet og B viser det rigtige; i l. 3 har navne på Thor- lokket afskriveren til at indskyde h; i Tetar har sidste a lokket det förste ind.

Navigio Lethram advecti . . . spicula arcuum balistarumque tormentis excutere, ac plerumque viritim cum hoste decernere, poeses quoque patrio sermone contexere promptissime calluerunt.

4.

E Lethris autem prodiere
Hortar, Borrhyque,
Belgi cum Begatho;
Bari ac Toli.

At Sle oppido cum Hacone genam scisso sub Hetha Wisnaque ducibus Tummi velificator excesserat.

5. Bo Brami filius
et Brat Jutus,
Orm Anglicus,
Vbbo Fresicus,
Ary altero cassus lumine,
Alf et Goter,
Dal corpulentus,
Duc Sclavicus.

Webiorgam quoque, eodem spiritu præditam, Bo Brami filius et Brat Jutus belligerandi cupidine prosequuntur. His agglomerantur . . .

þeir varu skalld Harallds konungs ok kappar.

þessir varu heiman or hirđ Harallds konungs:

— — — —
hiortr. borgaR.
beli. baRi.
beigađr. toki.

[I annan fylkingar-arm uar sa hofþingi er het Haki hogguinkin(n)i ok varu fyrir honum merki borin.]

*bvi bramuson
b*ra*tr irski.
Ormr enski.
*vbbi enn f*ri*ski.
Ari eineygi
Geiralfr.
[dagr en*n* digri.
dukr uindu*er*ski]

Vebiorg het enn skialldmær er kom til Harallds konungs međ mikinn her sunnan af Gotlandi ok fylgđu henne margir kappar. Af þeim ollum uar mestr ok agetaztr Vbbi enn friski.

4^{2} — Hort ac Burgha S 388 (S 385 Borgar og Hiortr) fældes af Starkad.
5^{7-8} står i S iblandt Hrings kæmper.

6. Wisnam vero, imbutam rigore fœminam reique militaris apprime peritam, Sclava stipaverat manus.	Visinu skialldmeio fylgði mikill Uinda-herr.
Cujus præcipui Barri ac Gnizli satellites agnoscuntur.	*með henne varu þeir kappar Karri ok Milva.
Cæteri vero ex eadem cohorte, corpus clypeolis tecti, prælongis ensibus aeriique coloris parmulis utebantur . . .	varu þeir auðkendir, þeir hofðu long suerð ok buklara, en þeir hofðu ekki langa skiolldu, sem aðrir menn.
7. Tolcar atque Ymi, Toki Iumensi provincia ortus cum Otrico cui agnomen Iuvenis. — — — —	
8. At Hetha, promptissimis stipata comitibus, armatam bello centuriam afferebat. Cujus primi fuere:	Ok i annan fylkingar-arm Harallds konungs var Heiðr skialldmær með sinu merki ok hefir hon með ser hundrað kappa. þeir varu berserkir hennar.
Grimar ac Grenzli, post hos Ger Liuicus, Hama et Hunger, Humbli Biarique regum fortissimi memorantur.	Grimr. — — Geiʀ [dagr lifski] — — — — — — — — þar varu margir hofðingiar með Heiði i arminn.

6. Navnet Visina i B kan næppe læses Visma; på flere steder synes skriveren bestemt at have adskilt i-stregen fra de følgende n-streger.

7[3] Otrito S, Otrick P.

8[2] Post Hosger, S; post hos Ger, Vedel og alle udgg.

8. þar ... i arminn følger i B efter navnene i v. 9.

9. Præterea Hømi	— — — —
et Høsathul,	Eysođull
Him Hastinusque,	[Hunn] *holmstein*n*
Hythin gracilis,	heđin*n* miofi
Dahar cognom. Grenski	dagr lifski
— — — —	— — — —
Haraldus Olauo genitus patre;	haralldr olafs son.
Ex Hathica vero provincia:	— — — —

10. [Ex Hathica vero provincia:]
Har atque Herlewar
cum Hothbroddo cui Effreni cognomen.
At ex Imica regione:
Humnehy et Haraldus,
A septentrione profecti:
Haki,
Bemonisque filii
Sygmundus et Serker.

11. Horum omnium clientelam rex liberali familiaritate coluerat. Nam primis apud ipsum honoribus habiti, cultos auro gladios opimaque bellorum præmia perceperunt.

Advenerant et editi Gandal sene, quos Haraldi familiares clientela vetus effecerat.

þar varu þeir Alfarr ok Alfarinn, synir Gandalfs konungs, er þa hofđv ađr verit

---

9[2–3] Høsa. Thulhim Hastinusque S; Mül. genfandt heri B:s Eysođull. — S 888 og B 385 nævnes en Hun (Hunn) som den förste af Haralds kæmper, der fældes af Starkad; denne kan ikke findes i andre strofer end 9[3].

10[8] Humnehy S, Humhi P.

10[1] jf. B 378: þa sendir hann þann mann, er Herleifr het, ok međ þeim Saxa(!) her, a fund Hrings konungs, ok lata hasla honum voll.

	hirđmenn ok heimilismenn Harallds konungs.
12. At ex parte Ringonis computantur:	þessir varu kappar miklir Hrings konungs:
Vlf, Abgi, Windar,	Aki. Eyuindr.
Eyil luscus,	Egill skialge
Gotar, Hildi	hilldir. Gaʋtr
Guti Alf patre genitus.	Guđi. Tollus
13. Stur robustus	Stein*n* af uæni.
Sten Wienicæ paludis accola;	Styʀ enn st*er*ki.
Gerth alacer,	Gerđaʀ glađi.
Gromer Wermicus	Glumr u*er*mski
Post quos septentrionalis Albiæ finitimi supputantur:	uestan af elfin*n*i
Saxo Fletir	Saxi flett*ir*
et Saligothus	Sali Gaʋzki.
14. Thord nutabundus,	
Throndar nasutus	
Grundi, Othi,	
Grinder, Toui,	
— — — —	
Coll, Byarchi,	
Hogni ingeniosus,	
Rokar fuscus.	
Hi siquidem, multitudinis collegium aspernati, in unam se aciem a cætera cohorte secreverant.	þessir hofđu enn eina sueit.

---

12. Gaʋtr | Guđi — således hskr. i linjedeling og uden prik mellem navnene; skriveren synes (ligesom udgiveren i Fas.) snarest at have opfattet Guđi som tilnavn til Gautr. *u* i *Guđi* er utydeligt, men dog sikkert.

13. Saxa S; Saxo, udgg.

14. *þessir — sveit* danner i B indledningsord til v. 15.

15. Rani cui Hyld pater
et Lyuthbuthi,
[Soth — —]
Sueno superne tonsus,
Rethyr accipiter
et Rolf uxorius;
Ring Athylæ filius,
Haraldus Thothni editus
vico.

16. Walsten Wicensis,
— — — —
Thorulf spissus,
Thengil procerus,
— — — —
Hun, Solwe,
Birwil pallidus,
Burgar et Scumbar.

hrani hilldar son.
hla'mbođi
Suein*n* uppsk*er*i
soknar Sóti
hrokkell høkia.
hrolfr kuensami.
— — — —
— — — —

17. At e Thelemarchia fortissimi venerant, quibus animi plurimum, fastus minimum erat:

Thorleuar pertinax,
Thorkill Guticus,
Gretir iniquus

Menn uaru ok komnir til Hrings konungs af þelamork, er kappar varu, ok hofđu minzt yfirlat. þuiat þeir þottv uera dragmalir ok tomlatir. þeir varu þađan:

*þor*kell þrai.
*þor*leifr Goti.
*Grett*ir* rangi

15[2] Lyuth Guthi **S**; Liudh, Buthi **P**. Tredje bogstav i hla'mbođi afviger helt fra hskr:s sædvanlige a' og ser mest ud til at være to sammenslyngede o'er; det ser mig ud, som om skriveren har eftertegnet sin forskrift, der kan have havt a' eller snarere io.

15[3] Senere i slaget fælder skjoldmøen Vebjorg en kæmpe "Soth" (**S** 389) eller Soknar-Soti (**B**).

16[4] Hun, Solwe, sål. Müller; Hunsolwe **S**.

17[1] I slaget bliver skjoldmøen Vebjorg fældet af en "Thorkillus Telemarchiæ ortus" eller "þorkell þrai" ved bueskud (**S** 389) eller hug (**B**).

17[3–4] "Hagder, Rolder et Gretir" (**S** 389; Haddr harđi ok Hroalldr ta, **B**) fælder i slaget Ubbe Friske med bueskud.

irruptionumque avidus,	— — — —
Haddir durus	Haddr harði.
et Roldar articulus.	hroalldr ta
18. E Norvagia vero memorantur:	Margir kappar aðrir varu komnir or Noregi til þessarrar orrusto.
Thronder Thrønski,	þrandr þrænski.
Thoki Moricus,	þorir mørski.
Rafn candidus,	helgi in*n* huiti.
Hafwar, Biarni,	biarni. hafr.
19. Blihar cognomento simus,	
Biorn e uico Soghni	
— — — —	
— — — —	
Findar maritimo genitus sinu,	fiðr f*ir*ðski.
Bersi apud Falu oppidum creatus,	— — — —
Syuardus verris caput,	Sigurðr. — —
Ericus fabulatur	Sogu-eirikr.
20. Alsten, Harki,	holmstein*n* huiti
Ruthar Rawi,	*hrutr uaui.
Erlingar cui colubra cogn.;	*Erlingr snakr
at e Yathrica provincia	af iaðri
Od Anglus,	EinaR egðski
Alf multivagus,	Oddr uiðforli.
Enar protuberans,	EinaR þ*ri*vgr.
Ywarusque cogn. Thruwar.	Iuar skage.
21. A Tyle autem venere:	
Mar ruffus,	
eo pago qui Mithfrithi dicitur ortus,	

18[1] þræn | ski hskr. (i linjedeling).
18[4] Haswar S, Hafwar Müll.
19[8] fibulator S, rettet af Müller efter B.

Grombar annosus,
Gram Brundelucus,
Grim ex oppido Skierum,
apud Scaha Fyrchi provinciam satus;
deinde Berhgar vates advertitur,
cui Brahi et Rankil comites.

22. At Sveonum fortissimi hi fuere:
Ar, Backi,
Keclu **K**arll,
Croc agrestis,
Guthfast, Gummi
e Gyslamarchia.

23. Qui quidem Frø dei necessarii erant et fidissimi numinum arbitri:
Ingi quoque et Oly
Aluuer, Folki,
patre Elrico nati,
viri quidem manu prompti, consilio vegeti, proximaque Ringonem familiaritate complexi. Iidem quoque ad Frø deum generis sui principium referebant.

(**S** 386). E quibus dextrum [cornu] Vngonem cum Elrici filiis Trigonemque tueri iubet.

þessir uaru ofan af Suiauelldi:
Nori. haki
karll ke'kkia
krokaʀ af akri.
Gun*n*fastr.
Glismakr ɢoði.

[Yngui] [Ali en(n) frøkni]
— — — —
[Alreks synir]

*Ok næst honum voru þeir Tryggvi ok Læsir, ok ut ifra Alreks synir ok Yngui.

---

22. Karl **P**; Barll **S**. — ke'k | kia hskr. (i linjedeling).
23. I slaget fælder Ubbi fríski dem alle: Tryggvi, Alrekssynir og Yngvi (**S** 388).

24. Inter quos et Simundus aderat
ex Sigtun oppido,
forensis quidem athleta,
Frosty cognomento crucibulum;
Alf elatus
e vico Vpsala
idem et iaculari promptus et in acie præire solitus erat.

þess*ir* varu ofan af Sigtvnum
Sigmundr
kavppangs kappi.
Tolu frosti

Aðils oflati
fra uppsolu*m*
hann gekk fyrir framan merki ok skiolldu ok uar æigi i fylkingu.

25. At Olonem .VII. reges manu consilioque promptissimi stipavere,
Holty videlicet et Hendill,
Holmar, Leuy,
et Hama — —
— — — —
quibus Regnaldus Ruthenus,
Rathbarthi nepos, ascribitur.

*þar uar inn øzti maðr með honum konungr sa er het Ali enn frøkni, er mikinn fiolða hers hafði ok marga aðra ageta konunga ok kappa. með honum var... Storkuðr inn gamli.

(**B** 382). Sa maðr var enn kominn til Hrings konungs, er het Rognualldr hái eða Raðbarðr hnefi, allra kappa mestr; hann uar fremstr i ranaum.

26. Præterea Syualdus .XI. salum paronibus sulcat.
Lefy Pannoniorum victor bracteatam auro liburnam lintheo excipit.

Sigualldi er komit hafði til Hrings konungs XI skipum.
Læsir hafði skeið ok alla skipaða með koppum.

24[2] Sigtim **S**.

24[4] Tolu. Skriveren havde först skrevet Golu.

25. I næste kapitel af **B**, hvor det fortælles at Ubbe friske fælder Rognvald, kaldes denne "Rognualld raðbarð".

26. Trigo **S** 386 synes den samme som Thrygir her. **B** har begge steder Tryggvi, og ligeså i næste kapitel, hvor han fældes af Ubbe den friske.

Thririkar vero instar draconis tortuosas habente proras navigio vehebatur.

Thrygir quoque et Torwil divisim navigantes duodenas ductavere puppes.

Eirikr Helsingr hafđi dreka mikinn uel skipađan hermaunnum.

*Tryggui ok Tuiuiuill hofđu komit XII skipvm.

II. Kritisk tekst.

Ved hver strofe er bemærket, om den findes i begge kilder eller kun i den ene. Med løbeskrift er fremhævet de fuldstændig overensstemmende former i **S** og **B**, eller — hvor kun **S** findes — de utvivlsomt ægte læsemåder. I skarpe klammer har jeg udfyldt versemålet efter **S** eller **B**:s prosa (en enkelt gang i fede klammer, hvor en sådan hjemmel ikke fandtes); jeg har til dette brug ofte anført **B** ordret (i anførselstegn), selv hvor den ikke bød den metrisk rigtige form.

1. (Danerne).

(**S B**) *Sveinn* [vas] ok *Sámr*
med Salgarđi,
Ámr ok Ella,
[œztir seggir].

De enkelte navne er tydelige nok. Sveinn indleder hele rækken ved sit stærkt danske præg. Sakses "Sambar" og "Ambar" er de regelmæssige skånske udtaleformer af *Sámr* og *Ámr*. Det förste er almindeligt i norsk-isl., men kendes i dansk kun i Samsø; måske det er med tilknytning til denne sagnberömte ø, at kvadets forfatter bruger Sámr som dansk kæmpenavn. Ámr kender jeg foruden her kun i Hyndluljóđ (der er det navn på en norsk kæmpe i Tora drengemoders æt) og i det danske stedsnavn Amstrup. *Salgarđr* haves kun i det danske stedsnavn Salgershöj (O. Nielsen 79). *Ella* (**B**) er det engelske kongenavn, kendt fra Ragnar Lodbroks saga, lånt herind i selve sin engelske form; Elli i **S**

kendes ikke som nordisk navn og har liden sandsynlighet for att kunne være det.[1]). — Navnenes sammenstilling til vers volder derimod vanskeligheder. Alle de fem her optalte navne lader sig sammenfatte i to linjer af ganske rigtig bygning:

Sveinn, Sámr ok Ámr,
Salgarðr, Ella.

Tre navne i förste linje er vel sjeldent i heltekvadenes navneremser (men almindeligt i mytologiske þulur); dog har Bråvallakvadet eksempel derpå (12[1]). Men en sådan sammenklumpning af navne lige til begyndelse på ramsen, der hvor opregningen skal udvikle sig af den mere fortællende stil, er i höj grad trykkende. Snarere må navnene udfyldes til en halvstrofe ved indskudte småord, som ovenfor gjort; om end jeg ikke tror at have fundet den bedst mulige løsning.

2. (Østdanerne).

(**S B**) Hraði af Fjóni,	Alfr Aggasunr,
Hrói síðskeggi,	Qlvir breiði,
Skalkr Skánungi,	*Gnepja* enn *gamli*,
[skatna beztir,]	*Garðr* Stangbúi(?).

2[1] *Rathi* i **P** må foretrækkes (se Hraði hos O. Nielsen 74) for Rati **S**, et ellers ukendt navn. — 2[8] *Gardhstang* i **S** læst som to Ord i henhold til **B**:s Garðr. Således Petersen: "Gard af Stangom" og Storm: "Garðr or Stangby" med henvisning til "Haquinus e villa Stangby på Knut den stores tid (Saxo 517)" Dette stedsnavn (Stångby i Skåne) passer til at der lige er nævnt en Skalk Skåning; og hvis Bråvallakvadet er forfattet efter slaget i Helgeå (år 1026), kan dette navn let have været kendt ved den snarrådige Håkon af Stangby.

[1]) Storm læser *Áma ok Ella*, navnet på Ellas fader sammen med ham selv. Men dette forenes ikke med den overleverede form.

3. (Haralds islandske skjalde).

(**S B**) *Brandr* bitlingi	Torfi ok *Tyrfingr*,
Blængr íslenzki(?),	*Teitr* ok *Hjalti*.

Den anden halfstrofe, hvori disse kæmpers våbenfærdighed har været rost og deres skjaldskab nævnt, lader sig næppe udfylde med sikkerhed (N. M. Petersen gengiver Sakses ord i 1 ½ strofe). — Interessen knytter sig först og fremmest til Blængs tilnavn "ultimæ Thyles incola"; heri må vi sikkert blot se et mere poetisk udtryk for hvad Sakse ellers kalder "Tylensis" ɔ: Islænding (P. E. Müller, Storm). Her nævnes da en af hirdskjaldene som Islænding; men efter kvadets sædvanlige udtryksmåde skal den nationalitetsbetegnelse, der tillægges en af kæmperne, gælde hele strofen. — Oldn. *bitlingr*, en smule, en billing, for Sakses "mica", en krumme (P. E. Müller). *Blængr* i **B** (også Landnáma og Lundgren, Personnamn 28) må foretrækkes for **S**:s Blend, hvis tilværelse er uvis (jf. O. Nielsen 13). Til *Teitr* og *Tyrfingr* søger Storm forebilledet i den islandske Mosfell-æt; i Tyrfingr vil jeg dog snarere se lån fra ramsen af Arngrimssönner (ligesom Arngrimssönnerne "Búi ok Brámi" er kilde for Bråv. v. 5[1]); jf. afsnit IV. [Grundtvig s. 61 regner også *Brandr* for lån fra Arngrimssönnerne; men da dette navn er variant (hos Sakse 250) til Búi og Brámi (i Herv. og Hyndluljóđ), synes disse to navnes forekomst at udelukke Brandr fra plads blandt Arngrims sönner.]

4. (Lejrekæmper, Hedebykæmper).

(**S B**) Kómu or Hleiđrum	[? Heiđi ok] *Haka*
Hortr ok *Borgi*,	*hǫggvinkinna*
Belgi ok *Beigađr*,	Tumi seglari(?)
Barri ok *Toli*.	ór Slé fylgđi.

Lejrekæmpernes navne har mange små afvigelser i **S** og **B**. **S** byder en række på Island ukendte former: Hortar (Hort), Burgi, Belgi, Toli; i stedet derfor har **B** de for Islændinge

kendte: Hjǫrtr, Borgarr, Beli, Tóki. Dette sidste er åbenbart fejl (en Toki i Jomsborg kommer jo snart efter, v. 7); skriveren har ikke kendt det almindelige danske "Tule". Med Hjǫrtr synes det heller ikke at hænge ret sammen. I Norge findes Hjǫrtr kun som tilnavn (9:de årh. og senere), men på Island er det blevet ophöjet til selvstændigt navn med Hjort Håmundssön, Gunnar på Hlidarendes broder (Njála, Landn.), i nyere tid er navnet endog blevet ret hyppigt, sikkert ved opkaldelse fra denne sagahelt. Men er Hjǫrtr först på Island blevet selvstændigt navn, skyldes dets forekomst her sikkert den islandske skriver og ikke kvadets forfatter. Heller ikke Beli optræder som navn för på Island (Fritjofssaga); tidligere er det kun tilnavn (Eystein beli i Upsal, Ragnarssaga). — Navnenes former i **S** er derimod gode nok. *Hort(ar)* er dannet af samme stamme som dansk Horta (Navn på Knud den helliges foged, Saxo 587, og i stedsnavnet Hortothorp, O. Nielsen 47); *Borgi* kendes i svensk (Lundgren 31) og i et jysk stedsnavn Borlev (O. Nielsen 17); *Tole* eller *Tule* er af de almindeligste danske navne i middelalderen. — Man kan lægge mærke til, at her blandt Haralds hirdmænd bruger forfatteren udpræget danske navne som Tule og Tume, og at han i det hele har forkærlighed for korte, let udtalte navne især af den svage böjningsklasse. — En undtagelse herfra danner *Beigaðr*, men han har på anden måde med Danmark at göre; han er en af de tolv udvalgte kæmper, der fulgte den danske søkonge Hake [1]). Han er altså ypperlig repræsentant for tapre danske hirdmænd; og sådanne sagnhelte ynder forfatteren at putte ind mellem kæmperne fra den enkelte egn: Saxi flettir blandt Vestgøterne (v. 13), Hrok den svarte i den norske sveit (v. 14), Odd vidforle blandt

[1]) Starkaðarhvǫt hos Sakse 310. Også en af Rolv krakes kæmper bærer dette navn (Fas. I, 35). [Et enkelt håndskr. af Ynglingasaga bruger desuden dette navn om en af kong Hugleiks kæmper, Geigaðr hos Snorre, Gegathus Sakse 279.]

Jæderboerne (v. 20), Hąma blandt Østersøfolkene (v. 8 og 25); af disse er Hama ligesom Beigad et eksempel på, at personer fra den tidligere Starkaddigtning hentes ind med i Bråvallaslaget. — 4[4] *Bari* (**S**) ligesom dansk "Bare" i Cod. Esrom (O. Nielsen 10) og sv. "Bare" (i Halland og i et østgøtsk stedsnavn, Lundgren 22), vel snarest med lydværdien Bári, — er vel den rette form; *Barri* (**B**), ligesom i ramsen af Arngrimssönner, er næppe rigtigt her, da det genfindes v. 6. [S. Grundvig s. 61 opfatter Barri og Tóki som lån fra Arngrimssönnerne. Men berettigelsen af disse former i **B** er tvivlsom; og af bersærketeksterne kender kun Ǫrvaroddssaga Tóki; Herv. og Hyndl. nævner i stedet Reifnir.]

Kæmperne fra "Sle" ɔ: fra Hedeby, Slesvig, udgör et halvvers, hvis stavrim er let kendelige (*H*ake *h*uggenkind, og Tume *s*eglmager fra *S*lien), men hvis ordlyd ikke er helt sikker. Jeg har optaget Heiđs navn i halvverset, dels fordi jeg fandt det rimeligt at kvadet satte hendes navn i forbindelse med Hedeby, således som en almindelig dansk overlevering gör (SRD. I, 227. 154; III, 331), dels efter en antydning i Sakse ("sub Hetha Wisnaque ducibus"), dels fordi versemålet naturlig krævede et kort navn ved H- til udfyldning af förste linje. Mærkeligt er det ellers, at både **S** og **B** nævner Heid og Visna sammen på dette sted, og at de ligeledes er enige om at göre Vebjorg til fører for den følgende trop, skönt der ikke er plads til hendes navn i strofen (v. 5). Har alle tre skjoldmøer været nævnte i et halvvers, der sluttede sig til halvverset om Hedebykæmperne, og hvoraf vi kun har navnene tilbage?

5. ("Vebjorgs følge". Fra Jylland, Frisland og Vendland.)

(**S B**) *Búi Bráma-son*,	*Ari eineygi*,
ok *Brattr* jótski,	*Alfr* ok *G*autarr(?),
Ormr enn *enski*,	*Dagr enn digri*,
Ubbi fríski,	*Dúkr vindverski*.

Strofen vel overleveret og let forståelig. Efter at hövdingerne i Hedeby har været nævnte i foregående strofes slutning, følger nu kæmperne fra det omgivende land: Jylland, Angel (enski), Frisland og Venden. *Enski* må med Petersen forstås som "angelsk"; misforståelsen af det som "engelsk" har i **B** draget efter sig *írski* for *jótski*, måske först hos en afskriver. Det i stavrim og versemål umulige *Geiralfr* må være skrivfejl for *Gautr. Alfr.* Af metriske grunde har jeg gengivet Sakses *Goter* ved Gautarr, ikke ved Gautr; hermed stemmer, at dette sidste navn ikke kendes i dansk (jf. O. Nielsen 37). — *Ubbi fríski* er en sagnkendt person; hans tapre kamp, ene mod en hel flok af fjender, er et hovedoptrin i Bråvallakvadet; et lignende tappert forsvar fortæller Sakse om Ragnar lodbroks sön Ubbe. Navnene *Búi* og *Brámi* (el. Brami [1]) er lånte fra ramsen af Arngrimssönner (Hervararsaga og Hyndluljóđ 23; afvigende Orvaroddssaga og Sakse 250). — Navnet *Dúkr* kender jeg ellers kun som norsk (Dipl. I, 317 fra Voss 1349). Sakses *Dal* synes mig snarest være en dialektovergang fra B:s Dagr (jf. Svipdagr > Svejdal i folkevisen DgF. 70); dog kan det være oprindeligt (se Dal hos O. Nielsen 17). — Selve føreren for denne flok, skjoldmøen *Vébjǫrg* bærer et navn, der vel er rigtig dannet, men ellers ikke kendes. Meget rimelig er den gætning af Müllenhoff (s. 338), at Vébjǫrg er opkaldt efter byen Viborg (oldn. Vébjǫrg), ligesom Heiđr er sat i forbindelse med Hedeby. Mere herom siden.

6. (Visnas Venderhær.)

(**S B**) Fór *Vísina*	[bitrum brǫgnum,]
međ Vinda her,	*Barra* ok Gnizla (Milva?);

[1]) Bugge, Hervararsaga 206, foretrækker Brámi, henvisende til genetiven "Bramu" i **B** og til oldht. brâmo, vepres. Dog kan Bramu let være skrivfejl; bægge navnenes lighed med Búi og "Brami" blandt Arngrimssönnerne tyder på, at det virkelig er disse navne, der er lånte til Bråvallakvadet. Dansk "Bram" og danske stedsnavne på Brams- (O. Nielsen 15) afgör næppe spörsmålet (jf. d. Samsø overfor oldn. Sámsey, Sámr).

- - — — —	ok buklara"]
["þeir hofðu long suerð	— — — —

Vísina eller *Vísna* er dannet som hunkön af Vísinn. Dette navn (Wisinnus, Sakse 280—404) bæres af en frygtet russisk kæmpe, som Starkad fælder i tvekamp; også i en langt yngre saga forekommer Vísinn som kæmpe i de østlige egne. Ved dannelsen af Venderskjoldmøens navn har man vel tænkt særlig på denne Vísinn som en af Østersølandenes grummeste kæmper. Desuden må dette ellers ukendte kvindenavn have gjort et fremmed, unordisk indtryk, ligesom de andre navne i Venderflokken: Barri (Karri?) og Gnizli (Milva?) Formen "Visina" (**B**) må efter sædvanlige nordiske sproglove gælde for en urigtig form og "Wisna" (**S** = Wysna i Lundeårbogen SRD. I, 227) for den rette. Men det kan dog godt være, at kvadet oprindelig har haft Vísina. Metrisk er denne form fuldt så god som tostavelsesformen; og den foreligger i islandsk overlevering, hvor man havde bedre sans for stavelsetallet end i Sakses danske. Efter sin oprindelse er Vísina naturlig som en nydannet hunkönsform af Vísinn; og den kan i tidens løb være bleven sammentrukken til den mere naturlig udseende Vísna. — Strofens sidste halvdel skildrer Vendernes rustning: de små blå skjolde og lange sværd. Af sådanne folkebeskrivelser kender jeg kun én til i oldkvadene: afmalingen af Hunerne i Guðrúnarkviða II, 19.

7. (Visnas Venderhær.)

(**S**) *Tolkarr* ok *Imi*,	*Auðríkr* ungi,
Tóki af Jómi,	— — — —

Også i Venderflokken møder vi en enkelt berömt helt, eller rettere hans skygge; ti ved *Tóki af Jómi* vendes tanken til den langt yngre Palnatoke i Jomsborg, — Toke Venderjarl, som han hedder i en mere pålidelig kilde[1]). — 7[1] "*Tolkarr*"

[1]) Odinkar filius erat Toki ducis Winlandensis; Adam af Bremen, schol. 37 (Storm 206).

ellers ukendt; måske af stammen i Toli og endelsen -kárr. — "*Ymi*" kan hos Sakse kun have lydværdien "Imi"; samme navn kan måske med O. Nielsen 49 søges i det sønderjyske Immæthorp. — 7[3] *Otritus* (**S**) kan ikke (med udgg.) göres til Oddridi; ledet af **P**:s Otrick, har jeg søgt et navn på -ríkr; og hvis vi i förste stavelse ændrer *t* til *th* (jf. v. 9[8]), fås til förste led den bekendte stamme Auđ-.

8. (**Heids kæmper. Østerledsmændene.**)

(**S B**) ["Heiđr hefir međ sér
hundrađ kappa"]
Grímr ok Grenzli,
Geirr enn lifski,

Hama ok Húngeirr,
Humbli, Bjari,
["margir hǫfđingjar
međ Heiđi í arminn"?]

Af disse kæmper melder *Geirr enn lifski* sig ved sit tilnavn som repræsentant for et af de østlige Østersøfolk; og hans formand *Grenzli* har en lignende rolle ved en vis vendisk karakter i sit (ellers ukendte) navn. *Hama* er derimod en sagnhelt fra de østlige egne: Starkads dødskvad nævner ham, blandt Kurer, Ester og Semgaller, som en mægtig kæmpe, Starkad, har overvundet (Sakse 403 jf. 281 og Müllenhoff, Dt. altertumskunde V, 312). Endnu fjærnere østlige folk antydes ved *Humbli*, der fra kvadet om Hlodrs og Angantyrs kamp (Hervararsaga) kendes som konge over Hunerne; til samme folk henhører da *Húngeirr* jf. Hun rex Hunnorum i Sakses store Frodesaga. — *Bjari*, se O. Nielsen 12 og Lundgren 27; navnet kender jeg ikke i norsk, så hvis kvadets forfatter har været Nordmand, har også dette navn, ligesom de foregående, udhævet den fremmede karakteren af denne kæmpeflok. — 8[1-2] halir hundmargir med Heth foro [læs: Heiđi fylgđu el. l.] Petersen (jf. halir hundmargir or Heđinseyju, Helgakv. Hund. I, 22).

9. (**Fra Grenland.**)

(**S B**) [Enn vas] "Ømi"
ok *Eysǫđull*

Húnn ok *Hásteinn*,
Heđinn mjóvi,

Dagr enn grenski	*Haraldr Ólafsson*
— — — —	af Haðalandi(?).

9[1] I *Hømi* (**S**) må søges et med selvlyd begyndende navn (Omi, Pet.; Homi, Mül.; Holmsteinn, Storm [efter **B**]): Ómi, Aumi, Eymi(r?); men intet af disse forekommer. — 9[2] *Eysǫðull;* formen er sikker nok ved **S**:s og **B**:s overensstemmelse, men meget påfaldende. — 9[3] *Húnn* Storm; him **S**. — 9[8] *"af Haðalandi"* (ex Hathica vero provincia), hvormed **S** indleder de følgende navne (Har — Hodbrodd), har jeg med tvivl föjet til Harald, hvor rimstave og linjetal viser dem plads; heri følgende Petersen og Storm. — 9[4] *Heðinn mjóvi* svarer muligvis til sagnkongen Heðinn Hjarrandason, der bortranede Hild, kong Hognes datter; han nævnes som norsk småkonge uden nærmere bestemmelse Saxo 238.

10. (**Hadelændinge o. fl.**)

(**S**) *Hárr* ok *Herleifr*	*Húnki* ok *Haraldr*,
með *Hǫðbroddi*	*Haki* [kom norðan],
ósiðláta(?),	*Sigmundr* ok *Serkr*,
["ex Imica regione":]	synir *Beimuna.*

10[3] *effrenus* **S**; frækni, Pet.; œri, Mül. — 10[4] *ex Imica regione* (**S**) gengiver Mül. Pet. ved Ymisland i Finmarken (M. i noterne tænker tillige på Jómsborg); men det må betegne en søndenfjældsk egn; Storm læser derfor, ved en voldsom rettelse, heinskir menn. — 10[5] *Humnehy* (**S**) og Humhi (**P**) synes mig forvanskninger af samme utydelig skrevne form og da lettest Hunchi ɔ: Húnki (O. Nielsen 48). — 10[8] *Bemonisque* må rettes til *Bemonique;* versemålet kræver ikke Bemo (søkongen Beimi), men Bemonus (ɔ: søkongen Beimuni). Med "Bemonus" (Sakse 277) har Starkað oplevet sine ungdomsværker, så det kunde passe ganske godt at møde hans sönner her i Starkads ældre år.

11. Slutningsverset af Haraldskæmperne lader sig ikke genkonstruere; men dets indhold er tydeligt. Först — snarest

som förste halvstrofe — en ros over den konge, der har skænket gyldne sværd og herligt valrov, så han knyttede mange mænd til sig. Dernæst kommer — vel som anden halvstrofe — en fremhæven af Gandalvssönnernes gamle hirdmandsforhold til Harald. Denne udtalelse er fælles for **S** og **B**, og må afgjort tilhøre selve kvadet; men ingen af kilderne nævner den særlige grund til forholdets omtale. Vi hører i Sǫgubrot förste kapitel, efter Bråvallaslaget, om kong Hring, at *Gandalfs synir*, *mágar hans*, kommer til ham og beder om hjælp mod kong Eystein på Vestfold. Alvar og Alvarin er altså brødre til Hrings hustru Alvhild (jf. Flat. I, 26[8] og Yngl. k. 53). Derfor måtte man vente dem i Hrings hær; men kvadets forfatter lader dem følge Harald og giver en særlig grund dertil: det gamle hirdmandsforhold.

12. (Hrings kæmper. Østgøter?)

(**S B**) Ulfr, *Aggi*, *Vindr*,	*Gautr* ok *Hildir*,
ok *Egill skjalgi*,	*Guti* Alfs(?) son.

Hermed begynder rækken af Hrings kæmper. Navnet *Gautr* (og måske også *Guti*) skal rimeligvis betegne skaren som gøtisk; men nærmere bestemmende stedsnavne findes ikke i denne række, lige så lidt som blandt de förste danske og de förste norske krigere (v. 1 og 14). — 12[1] *Windar* (**S**) er efter sin form = Vindr eller Vindarr, der begge synes at foreligge i dansk (O. Nielsen 107); kun den förste form *(Vindr)* er dog metrisk tilstedelig på dette sted. **B** har i stedet herfor Eyvindr, rimeligvis indsat fordi norsk-isl. ikke kendte Vindr. — 12[4] *Guti* (**S**) er dansk Guti, sv. Guti eller Goti, isl. Goti. Hvis kvadet har norsk forfatter, må i hans mund Guti i stedet for Goti have haft et lignende svensk dialektpræg som Hul(m)viðr i Ynglingasaga, foruden at selve ordet mindede om gøtisk eller gullandsk nationalitet. *Guði* (**B**), der ellers ikke kendes, synes blot en forvanskning: norsk-isl. kendte jo ikke formen Guti. — Efter Guti (el. Guði).

kræver versemålet et trestavelsesord med lang förstestavelse. Sidste stavelse af dette er *son:* vi kender dette både i **S**:s "Alf patre genitus" og i **B**:s "Tolluf", bag hvis *f* der er glemt prikken, der antyder *son.* Det foran *son* gående navn kan jeg ikke bestemme; "Tollu" er metrisk rigtig men giver ikke mening; "Alfs" giver mening, men er metrisk galt.

13. (Vestgøter og Vermelændinge.)

(**S B**) *Styrr enn sterki,*	[enn kómu vestan
Steinn af Væni,	Elfargrímar]
Gerðr enn *glaði,*	*Saxi flettir*
Glúmr vermski;	ok *Sali gautski.*

Disse kæmper betegnes tydelig nok som hjemmehørende ved Væneren, i Vermeland, ved Gøtelven og i Gøtland; men sagnhistorisk hører kun en af dem herhen: det er *Saxi flettir*, Olav Trætelgja's vestgøtske fostbroder (Yngl. k. 43; Fas. II, 103), der altså har mødt til Bråvallaslaget som en ret bedaget gubbe, en menneskealder ældre end Harald hildetand. At de andre kæmper er selvlavede, ser man lettest på "Styr den stærke, Stein af Væneren"; det er en blot navne-genklang af de norske Halvskæmper *Styrr enn sterki*, *Steinar báðir* (Hálfssaga, s. 35 i Bugges udg.). *Gerðr* ("Gerth" **S**) eller *Gerðarr* (**B**) synes brugt som et navn af særlig svensk farve; i Sverrig er nemlig begge disse former almindelige (Lundgren 85), mens de ikke kendes fra norsk eller dansk [1]). — Om forholdet mellem **S**:s *Gromer* og **B**:s *Glúmr* skal tales i næste afsnit.

14. (Nordmænd, den udvalgte flok.)

(**S**) *Þórðr* hnígandi,	*Grundi, Auði,*
ok *Þrándr* nefja,	*Grindarr, Tófi,*

[1]) De stedsnavne, som O. Nielsen 80 opfører under mandsnavnet Gerth, kan ikke være afledte deraf. — Lundgren henviser til "isl. Gerðr", som ifølge forordet skal være taget af Landnáma; men der findes Gerðr kun som kvindenavn.

[í sveit kómu] | *Hǫgni* enn horski(?),
Kollr ok *Bjarki*, | ok *Hrókr* svarti.

Sakse sætter denne strofe som umiddelbar fortsættelse af Gøtelvsboerne; men der synes mig ikke tvivl om, at forfatteren ved at sætte en Trånd i spidsen har tænkt på Nordmænd; også Grunde, der næppe forekommer udenfor det sydlige Norge, må have vakt forestilling om Nordmænd. Halvskæmpen Hrok den svarte kan heller ikke være Svensker; han er netop mødt op som repræsentant for norsk heltestyrke (ligesom hos kong Hake i et af Halvssagas kvad). Og endelig er hele stilen, denne personlige interesse for kæmpernes særheder og lyder, udtrykt i en række slående øgenavne, et tydeligt vidnesbyrd om at forfatteren er kommen bort fra Gøternes glatte og ensartede skare til sine kære Nordmænd, hvis ejendommeligheder i så höj grad har hans interesse. — Sætningen, at "disse kæmper udgjorde en egen sveit (flok)" står både i **S** og **B** lige efter v. 14 (foran v. 15); **S** henfører den til det foregående vers (kæmperne indtil Hrok den svarte); **B** til det følgende (kæmperne fra Hrane Hildsön). Dette sidste kan ikke være rigtigt, ti med v. 15 begynder den geografiske optælling af kæmper fra alle Norges egne; kæmperne i den særegne sveit må netop stå udenfor denne folkehær. Heller ikke tillader de sluttede 8-linjes strofer i v. 15, 16, 17 at indsætte et linjepar eller blot en linje af dette indhold. I v. 14 er der kun en eneste linje åben (14^5); ti vi kan ikke skyde Nordmændene Tord og Trånd over bland de vestgøtske kæmper; jeg har derfor tildelt den særlige sveit denne plads. [Hvis dette er rigtigt, har **B** til kilde en prosaopløsning af kvadet, hvori også v. 14 fandtes, og hvori den har gjort vilkårlige overspringelser og bragt enkelte sætninger i en urigtig sammenhæng. Efter "Sǫgubrots" hele literære karakter tvivler jeg ikke på, at det forholder sig således.]

14[1] *hnígandi*, Pet., Storm (med "?"); *hnipni*, Magn., Mül. — 14[2] *nefja*, Storm; nef og nefja er almindelige som tilnavn; nasi (Magn., Mül., Pet.) bruges aldrig således. — 14[3] *Othi* **S** = Oddi (Magn., Mül., Pet.) er urigtigt; Storm læser: Grundi hinn óði. Jeg har dog fulgt Sakses tekst og læst Auði, et navn, der forekommer i forskellige egne af Norge (men ikke synes at være brugt på Island; jf. O. Nielsen 111 under Øthi). — 14[4] "*Grinder*" har jeg opfattet som Grindarr, da jeg kun kender navnet i det danske stedsnavn Grinderslev (O. Nielsen 33). — 14[7] *ingeniosus* (**S**) = spaki, Magn., Mül., Pet.; horski, Storm; spaki vil næppe være ret passende for de fremmeste kæmper. — 14[8] *fuscus* (**S**) = svarti Pet., Grundtv., Storm; jarpi Magn., Mül.

15. (Nordmænd fra det sydøstlige.)

(**S B**) *Hrani Hildarson*,	Hreiðarr (Hrokkell?) hœkja,
ok *Hljóðboði*,	*Hrólfr kvennsami*,
Sóknar-Sóti,	Hringr Aðilsson(?),
Sveinn uppskeri,	Haraldr af Þótni.

15[5] "*accipiter*" (**S**) svarer til et dansk *høk* (oldn. haukr), hvori vi genkender **B**:s *hœkja* (en krykke); sikkert er det almindelige ord "høg" trådt i stedet for dette sjældnere, og overgangen er sket på dansk grund, hvor opr. *au* udtaltes *ø*. Muligvis har först Sakse opfattet *hœkja* som = dansk *høk*.

16. (Vikboerne.)

(**S**) *Valsteinn* af Vík	— — — —
— — — —	*Húnn* ok *Sǫlvi*,
Þórolfr þykkvi,	*Birvill* bleiki,
Þengill hávi,	*Borgarr* ok *Skúmr*.

16[3] *þykkvi*, Storm; *digri*, Magn., Mül., Pet.; Sakse synes at have haft et andet ord end digri, som han v. 5 gengiver med "corpulentus". Som tilnavn er digri det almindelige;

þykkr findes kun i þorsteinn þykkr (annaler 1228); dér har stavrimet med þor- rimeligvis fremkaldt det; og det samme kan være tilfældet her. — 16^{6-7} *Húnn, Sǫlvi* og *Birvill* er søkongenavne. Af disse kendes *Birvill* slet ikke uden som søkonge (SnE. I, 548; Saxo 373). Kvadet synes at have opfattet disse kæmper fra Viken som søkonger med hjemsted der.

17. (**Teleboerne.**)

(**S B**) [þegnar þarfir]
or þelamǫrku:
*þor*leifr *þrái*,
*þor*kell *goti*,
Grettir rangi,
gjarn at herja,
Haddr enn *harði*
ok *Hróaldr tá*.

17^{7-8} I de sidste to navne genkendes de to brødre fra Telemark *Hróaldr hryggr ok Haddr hinn harði*, hvem sagnet har husket som deltagere i Havrsfjordslaget sammen med Hordelands, Ryfylkes og Agdes konger (Heimskringla, Har. hårf. k. 19). Navnene er gåede over med så lille en ændring, som mulig var, når de skulde dannes til et stavrimende linjepar (i metrisk henseende er det endda tarveligt nok at lade *Hróaldr* fylde to stavelsers plads; Sievers, Altgerman. metrik § 38, 3 b). — 17^4 *goti* skal næppe med Sakse opfattes som gutlandsk (guticus), ti for en Telebo var det lidet karakteriserende; men er vel digterordet *goti* "en hest" (eller "ulv"; således opfattet af Rygh 20). — 17^6 *gjarn at herja*, Storm (irruptionum avidus) er måske det rigtige.

18. (**"Nordmænd" ɔ: nordenfjældske.**)

(**S B**) *þrándr þrœnzki*,
þórir mœrski,
Hrafn (Helgi?) *enn hvíti*,
Hafr ok *Bjarni*.

Både **S** og **B** nævner disse som komne *"or Noregi"* ("e Norvegia"); denne betegnelse for Trønders og Møringers hjemsted i modsætning til de forud nævnte Teleboer, Vikværinger

o. s. v. må da tilhøre selve kvadet. Vi må heri se den søndenfjældske sprogbrug, hvorefter Norðmenn betyder mænd fra det nordenfjældske (jf. Fritzner, Ordbog II², 832 b). — Disse nordlige egne synes ikke at have forfatterens interesse i höj grad; hele Trøndelagen repræsenteres kun af én mand, der bærer det for en Trønder næsten abstrakte navn Trond[1]); Hålogaland forbigås helt. Møre har derimod tre deltagere, först som typisk repræsentant Tore den mørske; navnet minder om den velkendte Tore jarl på Møre i Harald hårfagres tid (Storm). — 19⁴ Storm slår **SB**:s *Hafr* ok *Bjarni* sammen til ét navn: *Hafr-Bjarni*, i det han henviser til *Hafrbjǫrn*, der netop var barnefødt på Nordmøre og med sin fader Molda-Gnup vandrede til Island. Det noget vovede heri vil fremgå af følgende redegörelse. *Hafr* kendes ikke blot fra Island, men også fra de forskelligste egne af Norge; en af de egne, hvor det har holdt sig til nedimod vore dage, er netop Nordmøre. Navnet betyder egl. "en vædder"; ligesom de tilsvarende dyre-navne *Hrútr* og *Refr* står det udenfor den sædvanlige tveleddede navnedannelse. Den eneste undtagelse herfra er dette *Hafrbjǫrn;* det viser sig förste gang hos landnamsmændene og holder sig gennem sparsomme opkaldelser middelalderen igennem (tidligst dog 1237); at den förste bærer deraf ikke opfattedes som en Bjǫrn med tilnavnet Hafr-, fremgår deraf, at hans sönnesön fik døbenavnet Hafr. Derimod kan *Hafr-Bjarni ikke indgå i den tveleddede navnedannelse; det er og bliver mandsnavnet Bjarni med tilnavn på. Altså: hvis kvadets forfatter ikke har været Islænding har han næppe kendt Hafrbjǫrn; og selv om han kendte Hafrbjǫrn, indeholdt dette ikke hjemlen for at danne et *Hafrbjarni.

---

[1]) Muligvis har dog kvadets forfatter tænkt på jarlen Þrándr, som ifølge Eyvind Skaldaspilders Háleygjatal (Corp. Poët. II, 523) var en Trøndejarl i 8:de årh.

19. (Fra Fjordene og Sogn.)

(**S B**) — — — —
— — — —
Blígr brattnefi,
Bjǫrn af Sogni;
Finnr enn *firðski*,
Fálu-Bersi,
Sigurðr svínhǫfuð
ok *Sǫgu-Eiríkr*.

19. Sidste halvvers burde vel stå först, da man fra Møre (v. 18) först når Fjordene (19^{5}) og dernæst Sogn (19^{4}). — 19^{3} Blígr, ellers som tilnavn (O. Rygh, Tilnavne 6; jf O. Nielsen 13 under "Blik"). — "Simus" (**S**) ɔ: fladnæset; brattnef, Mül., Storm; braknefi, Pet.; krókneft, Magn.; jf. brattleitr "som har et fladt, brat ansigt" (Fritzner, Ordbog I^{2}, 178; jf. Ross, Norsk ordbog 56: brattleitt, Sætersdal). — 19^{6} Fálu-Bersi, Magn.; Fjala-Bersi, Pet., Mül., Storm; men dette sidste (den ellers ret passende henførelse til landskabet Fjalir) vilde kræve to tekstrettelser i **S**. Med Fálu-Bersi (af fála, jættekvinde) jf. Trǫlla-Láfi (Ísl. þjóðs.) og "Tröllu-Herjulfr" (Rygh 68). — 19^{7} "Jf. Sigurðr svínhǫfði fra Fjale, hvis sön Herjolv for til Island (Landn. 91)" (Storm). — 19^{8} *Sǫgu-Eiríkr* opfattes af Grundtvig som = Eiríkr málspaki i Sakses store Frodesaga. Men dels synes navnene ikke at udtrykke det samme, dels hører Erik målspage ikke hjemme i Fjordene eller Sogn, men langt sydligere i Rogaland.

20. (Jæderen og Agde.)

(**S B**) *Hallsteinn* hvíti
ok *Hrútr vafi*,
[sunnan] af *Jaðri*
[kom] *Erlingr snákr*;
Alfr enn egðski,
Oddr víðfǫrli,
Einarr skagi
ok *Ívarr þrjúgr*.

20^{1} uvis. — 20^{2} *vafi* "forvikling, forvirring" (Aasen^{2} 904) "doubt, uncertainly" (Vigfússon 673); skal vafi som tilnavn betyde "den, der ikke ved, hvorledes han skal klare sig"? — 20^{4} "Jf. Erling Skjalgssön fra Jæderen og Eyvindr snákr på Ormen lange (Hkr. 203)" (Storm). — 20^{5-8} viser

vanskelighed ved at passe de rette navne og tilnavne sammen. Som udgangspunkt må vi tage, at det (som i **B**) er *Oddr*, der skal have tilnavnet *víđfǫrli;* ti "Oddr enn víđfǫrli er kallađr var Ǫrvaroddr" (Herv. 302) hørte netop hjemme på Jæderen (Ǫrvaroddssaga [Boer 188] s. 180; jf. Oddo Jathriæ regulus, **S** 393). Det tilnavn som i **S** har formen *enski (Anglus)* bör med **B** kaldes *egđski* ɔ: fra Agđir; bæreren af det kan derimod næppe hedde Einarr, da vi har Einarr straks efter; han må da med **S** hedde Alfr. (Storms sammenstilling med "Alfr egđski, Landnamsmand fra Agder (Ldn. 318)" synes mig kun af interesse, hvis digtet var blevet til på Island.) — Tilnavnet *þrjúgr* er et ganske interessant ord. Sakse har ikke vidst at oversætte det, men nedskriver det blot [1]). Ordet findes ikke i oldliteraturen, men er nynorsk *trjug*, en snesko, som Aasen[2] 838 opfører fra Sætersdal, Telemarken og Hallingdal og i formen *trug* fra Telemarken og Voss. Det er en sideform til nyisl. *þrúga* (Vígf. 747), norsk truga (Sogn og Nordland), true (Østlandet), tryge og tryve (Søndmøre; Aasen), sv. truga, trioga o. s. v. (Rietz 752). At vi finder den sjældne sydnorske sideform, er sikkert et vidnesbyrd blandt mange om at kvadet er digtet i disse egne. — Tilnavnet *skagi* betyder "et fladt næs", og det er vel ud fra denne betydning, at **S** oversætter det med protuberans (fremspringende).

21. (Islændinge.)

(**S**) *Márr* enn rauđi
af *Miđfirđi*,
Glúmr enn gamli,
Grani(?) *bryndœlski*,

Grímr af *Skerjum*,
at *Skagafirđi*,
Bergr skald [fylgđi],
Bragi ok *Hrafnkell*.

Betegnelsen af disse kæmper som Islændinge (Tylenses **S**) kan ikke have stået i strofen, der allerede har 8 linjer;

[1]) *Thruwar* har lydværdien *thryvær;* oldn. jú og jó var bleven til ældre-dansk y efter to medlyd; med den mærkelige overgang fra g til v jf. Sakses Swibdauus = Ynglingasagas Svipdagr.

den synes da at have stået i en nu tabt halvstrofe eller endnu snarere at være optegnerens egen (ganske rigtige) gætning. — Med Storm må vi opfatte Islændingerne som strofens æmne, först og fremmest på grund af stedsnavnenes kendelige islandskhed, dernæst på grund af personnavnenes lighed med kendte islandske skjaldes. (Magn. søger versets stedsnavne i Telemarken, og efterfølges heri af Pet. og af Müll., der dog i sine noter har opdaget, at de kan opfattes som islandske.) *Skagafjǫrðr* er den lettest genkendelige; Scaha Fyrchi skal naturligvis læses Scaha Fyrthi (c for t er den almindeligste skrivfejl i Sakses navne) ɔ: *at Skagafirði*, den store fjord og bygd på Islands nordside. I Mithfrithi (læs Mithfirthi; rimeligvis har en afskriver eller udgiver opløst et forkortelsestegn urigtig) genkendes Miðfirði, nævne-f. *Miðfjǫrðr*. Herved må sikkert tænkes på den store bygd i Húnavatns syssel nør vest for Skagafjorden, næppe på den ubetydelige Miðfjǫrðr på Islands nordøstlige hjörne. Forfatteren af kvadet henter altså disse stednavne fra Islands nordland, nærmere bestemt: fra dettes vestlige halvdel. Större vanskeligheder har vi af "Skierum", der af Storm ret naturligt opfattes som *at Skerjum;* men noget sådant eller lignende navn findes ikke i hele Skagefjordsyssel (se jordebogen i Skýrslur um landshagi á Íslandi I, 729—42), og af lignende navne har jeg på hele Island kun fundet Skerjafjǫrðr ved Reykjavik. Det synes da, at forfatterens islandske stedkundskab er mindre pålidelig: gården Skerjum i Skagefjord er hans egen opfindelse. Måske er navnet fremkaldt ved at kvadets norske forfatter har tænkt sig Island som den golde klippeø, som de øde skær (jf. sådanne fremmedes som Sakses og Kongespejl-forfatterens skildringer). — Tilnavnet *Brundelucus* må vi med Storm rette til *Brundølicus* og opfatte som *hinn bryndælski*. Mærkeligt er det, at kvadets digter omtaler så uanseelig en bygd som *Brynjudalr* (i Kjos syssel, 5 mil nordøst fra Reykjavik). — Storm finder i Islændingernes

navne genspejling af de kendte navne *Bragi* (Bragi inn gamli Broddason), *Glúmr enn gamli* (Glúmr Geirason i 10:de årh.), *Hrafnkell* ("Hrafnkell, er skald-Hrafn er kallaðr"). "Gram Brundelucus" har jeg — efter Storm — rettet til Grani Brundølicus i lighed med Harald hårdrådes skjalde *Grani* og Illugi *Bryndœla-skald;* navnet Gramr er mig ukendt i norsk og islandsk [jf. Lundgren 70, O. Nielsen 32]. Nærmere om disse Islændinge i afsnit IV.

22. (**Sviar.**)

(**S B**) — — — —	ok *Keklu-Karl*,
— — — —	*Krók*r af Akri,
[œztir] af Svíum,	G*uð*f*astr*, G*um*i
A*r*i, H*aki*	or *Gislamǫrk*.

22[5] *Keklu-Karl* ɔ: Karl med tilnavnet *kekla*, ɔ: en stridbar person. Dette navneord kender jeg kun i sv. käggla "en som ofta småträter" (Rietz 382, fra Småland); det hænger sammen med norsk kjekl, n. trætte, sv. käkel, d. kævl, og med det tilsvarende verbum at kjekla. — 22[6] *Krókr* (Croc **S**) jf. O. Nielsen 59 og Dipl. Norv. I; *Krókarr* (**B**) er mig ellers ukendt og næppe rigtigt. — 22[7] *Gunnfastr* (**B**) kendes ellers ikke; *Guðfastr* (**S**) jf. Lundgren 73, O. Nielsen 35, Aasen 17; *gunn-* for *guð-* synes at være falsk analogidannelse med Finnr og Fiðr, og skyldes snarest den islandske sagamand. — *Gyslamarchia* jf. svenske stedsnavne på Gisla-, Lundgren 67; Glismakr (**B**) er ingenting. — *Gummi* (**S**) jf. Lundgren 78, O. Nielsen 34; men jeg kender det ikke fra Norge, og det er måske en dansk forvanskning af *Gunni*, der netop er almindeligt i det søndenfjældske Norge. *Goði* (**B**) synes af skriveren opfattet som tilnavn til hans mandsnavn "Glismakr"; måske gemmer der sig et *Guði* [= Gudhi, Lundgren 73!], hvori jeg dog snarest ser en Islændings uheldige omlavning af Gunni.

23. ("Frøjs ætlinger" i Upsal.)

(**S B**) — — — —	Alfr ok Folki,
— — — —	*Alreks synir.*
Yngvi ok Óli,	— — — —

Med de kæmper "der kunde tælle deres æt tilbage til guden Frø" mener kvadets forfatter öjensynlig medlemmer af Ynglingaslægten i Upland; og han opkalder dem efter de ældre Ynglingekonger (*Yngvi ok Alfr váru synir Alreks konungs*, Yngl. k. 24). Digteren har tænkt sig Fröjsætlingerne som hövdinger for de andre krigere; de fører en flöj af hæren, og da de i slaget falder for Ubbe Frisers hånd, nævnes de straks efter Skjoldungen Rognvald. — "*Oly*" (**S**) nævnes ikke her i **B**; men efter sin plads blandt kongeætlingerne synes han at være den samme som Olo, der **S** 385 fører syv søkonger (v. 26), og som den "Ali enn frøkni", **B** nævner forrest i Hrings hær. — *Folki* synes at forekomme, alene fordi det er et ret typisk svensk navn.

24. (Upsviar.)

(**S B**) *Sigmundr* ["ofan"]	*Aðils ofláti*
or *Sigtún*um,	frá *Uppsǫlum*,
kaupangs-kappi,	["hann gekk fyrir framan
ok *Kolu-Frosti*,	merki ok skjǫldu".]

24[3] *kaupangs-kappi*, en kæmpe fra en købstad (her: Sigtun); ordet synes dannet i lighed med kaupangsmaðr, -kona (Fritzner II[2], 267). — 24[4] **B**:s Tolu-Frosti er, som rimstaven viser, skrivfejl for Kolu-Frosti (mærk at skriveren af **B** först havde skrevet Golu), af *kola*, en lampe; dette ord er det altså, Sakse oversætter ved crucibulum, et lille bæger.

25. (Russerne.)

(**S B**) Holti ok Hendill,	— — — —
Holmr ok Læsir,	*Rǫgnvaldr* ryzki,
Hama — —	*Ráðbarðs nefi.*

En af disse personer er sagnhistorisk let at bestemme; det er *Rognvald* den russiske. Vel forekommer han ikke andre steder end her i kvadet; men den Rådbard, hvis dattersön han er, kendes i islandske kilder som den garderigske konge, der ægtede Aud den dybsindede, og hos hvem stesönnen Harald hildetand voksede op (Hyndluljóđ 28; Sǫgubrot i Fas. I, 370). — På en helt anden måde byder *Holti* tilknytning til Rusland; navnet bares midt i 11:te årh. af en af den svenske kongedatter Ingegerds sönner med Holmgårdskongen Jarisleiv (Hkr. 313). Ellers er navnet Holti sjældent; O. Nielsen kender det kun af Reichenau-nekrologet. Ligesom Holti forekommer også Rognvald i den russiske kongeæt i 10:de og 11:te årh. (V. Thomsen, Ryska rikets grundläggning s. 124); bl. a. kan mindes om den fra Vestgøtland komne Rognvald jarl, som sagafortællingen har beskæftiget sig stærkt med. — *Hama* er det enestående navn på Starkads østligboende modstander; navnet har ellers allerede i v. 8 gjort lignende tjæneste som her: at repræsentere de østligste lande. — Også *Holmr* ("Holmar"), der ellers kendes i norsk (Aasen), er måske brugt med særlig tanke på Holmgårds konger; jf. navne som Gautr (v. 12), Þrándr (v. 18). — *"Hendill"* er ellers ukendt. Sakses skrivemåde kan også opfattes som Endill, et af skjaldesprogets navne på søkonger; og metrisk er denne opfattelse tilstedelig. — ***Læsir*** **B** overalt; **S** har Leuy og i næste strofe Lefy, men **S** 386: Leso. Læsir er ikke noget virkeligt personnavn, men enkelttal af folkenavnet Læsar, Ljecherne, ɔ: Polakkerne (se P. A. Munch, Norske folks historie I, II, 53; N. M. Petersen i Ann. f. nord. oldk. 1836, 203); Nordboer kunde kende dette folkenavn fra skjalden Tjodolvs digt om Harald hårdrådes ungdomsbedrifter (Hkr. 547), forfattet midt i 11:te årh. Holmr og Læsir i samme linje synes da at betegne Holmgårdsriget og dets nabofolk.

26. (**Østersøkonger.**)

(**S B**) [Kom] *Sigvaldi*
"ellifu skipum";
Læsir "hafði skeið"
[skelmir Húna];
þrí*ríkr* [Helsingr]
["hafði dreka"];
["tolf skipum"]
Tryggvi ok *Tvívífill.*

26[1] Jf. Sigvalde jarl i Svolderslaget; "heller ikke om hans identitet kan der tvivles, især da han kommer den svenske konge til hjælp med 11 skibe" (Storm). — 26[4] skelmir Húna (Storm). Pannonii, som hos Sakse kun forekommer dette ene sted, opfattes sædv., og vist med ret, som Hunerne; Müllenh. 339 tænker på Lapperne. — 26[5] "Thririkar"; jf. þryðrekr, Dipl. Norv. I. — 26[7] Det sidste navn tvivlsomt. "*Torwil*" (**S**) minder om "Thoruil", søkongenavn i Sakses saga om Ole den frøkne, og om norsk þorifill (Røde bog og Dipl. Norv. I). "*Tuiuiuill*" (**B**). Sidste del af navnet synes at være mandsnavnet Vífill.

III. Sprogform og hjemsted.

Kæmperækkens tidligere udgivere meddeler den i en sprogform, der er blanding af **S** og **B**; hos Finn Magnussen har denne blanding et mere islandsk præg, hos N. M. Petersen et mere gammeldansk; men ingen af delene er mulige sprogformer. Gustav Storm indfører efter sin literære opfattelse en oldnorsk sprogform, dog ikke konsekvent. Vi vil her holde os til kilderne og betragte först Sakses og dernæst Sǫgubrots sprogform [1]).

[1]) Kvadets sprogformer er tidligere blevne granskede af dr. O. Nielsen (Blandinger I, 76—79). Han forkaster det grundlag af overensstemmelse mellem **S** og **B**, hvorpå alle tidligere udgivere har bygget; og i stedet opstiller han følgende slutninger. En stor mængde ord i **S** har bortkastet nævneformsmærket (Brand, Brat, Od, Orm o. s. v.); når der da findes ord, som tilsyneladende har bevaret det (Dahar, Erlinger, Grimar o. s. v.), må dette være en fejltagelse: i virkeligheden er det afledningsendelser. Og når Sǫgubrot har opfattet denne endelse som nævneformsmærke, må forskeren

I Sakses tekst er nævneformsmærket dels bortfaldet, dels bevaret som -er eller -ar. Af disse sidste former er der nogle, der vækker opmærksomhed ved et indskudt b eller d:

V. 1. Sambar (Samr **B**)	V. 19. Findar (Fiđr **B** [= Finnr])
„ 1. Ambar	„ 21. Grombar.
„ 16. Skumbar	

Disse sprogformer tilhører hverken Norge eller det vestlige Danmark, men kun Skåne eller Sverig. Af disse to lande har Sverig på forhånd liden sandsynlighed for at være hjemmelsmanden, og muligheden udelukkes, når vi på sine steder i **S** finder begyndelsen til den for dansk ejendommelige overgang fra *g* til *j* og *v:* v. 12 *Eyil* (Egill **B**), 20 *truwar* (= þrjúgr **B**); jf. Sakses Svipdauus (= Ynglingasagas Svipdagr) og måske Eyr = isl. Ægir. Disse lydovergange samt det hyppige bortfald af nævneformsmærke viser altså en dansk, mulig en skånsk, hjemmelsmand for Sakse.

Dette resultat forklarer dog ikke alt. Jeg vil ikke her tale om kvadets indhold; men selve lydformerne modsiger dets skånskhed. Ved siden af en form som Grombar findes

---

ikke lade sig dåre deraf: "den islandske forfatter har omdannet de navne, der ikke var almindelig kendte på Island, ved at afkorte endelsen." Jeg skal nævne et par af O. Nielsens mange eksempler på olddanske navne med "endelser". "Gromer, sideform til Gorm og Grumi." "Serker kunde være Sverkir, men" — tilföjer forfatteren åbenhjærtig — "svarer ellers til det isl. navn Serkr." "Berhgar, oldht. Berachar, Perichger, kunde svare til et ikke kendt isl. Berggeir"; "Holmar, der vilde svare til et formodet isl. Hólmarr og kan findes i stednavne som Holmstrup" [de svarer nok så meget til de virkelig forekommende navne Holmr og Bergr]. "Hortar svarer til navnet på allemannerfyrsten Hortarius" [kun hvor ordet er nævneform, har **S** Hortar; som genstand hedder det Hort]. Forfatteren skyr end ikke sproglige monstra som en treleddet navnedannelse: Her-lev-ar, Thor-lev-ar, Erl-ing-er. — Sin opfattelse af kæmperækkens oprindelse og af forholdet mellem Sakse og Sogubrot har O. N. ikke nået at stille meget klar for læseren; den indhylles i udtryk som "disse to levninger af fællesnordisk poesi", "kvadet om Bråvallaslaget må, efter hvad ovenfor er bemærket, være et olddansk kvad, der i navneformerne, men ikke i indholdet var ikke lidet forskelligt fra det islandske kvad om samme æmne." Til Storms og Grundtvigs arbejder er der ikke taget mindste hensyn, så læseren får den forestilling, at de har været forf. ukendte.

et *Glomer* (v. 13, Glúmr B), ligeså et *Grimar* (v. 8, Grímr B). Disse former må være indvandrede fra Vestdanmark eller langt snarere fra Norge. Et kvindenavn som *Webiorg* viser en rent norsk form; dansk og svensk lader kvindenavne ende på *-burg*. Hertil kan endnu föjes Storms bevis: kvadet har overalt bevaret *h* foran *l* og *r*, og forudsat — af literære Grunde — at det er fra 11te årh., må det være digtet i norsk sprog.

Endnu nærmere end til blot at bestemme sprogformens norskhed, kan man nå ved at iagttage et lydforhold, hvorpå Professor S. Bugge har henledt min opmærksomhed. I det sydlige Norge (Kristiansand stift) har en næselyd indvirket på foregående selvlyd. Dette forhold er behandlet af Anund Larsen (Norske universitets- og skoleannaler, n. r. VI, 1891, 219—25); desuden findes der et ret stort materiale spredt i Aasens og især i Ross' ordbøger. Her vil vi alene holde os til overgangen fra u (oldn. u el. ú) til o. I Bratsberg amt med det vestlige Telemarken er den gennemført med (nuværende) lang selvlyd (*dōn*, *brōni*, oldn. dún, bruni [brand]), i Vesttelemarken endog for kort selvlyd: *stond*, *homli*. Om denne lydovergangs alder udtaler A. Larsen: "At divergensen i vokallyd har adskillig alder, viser sig deri, at de nyere nasaler i forbindelserne *fn* og *gn* ikke virker som gammelt *m* og *ng*"; og professor S. Bugge gör mig opmærksom på, at overgangen til o allerede findes på en telemarkisk indskrift fra 12te årh. Disse telemarkske forhold giver altså holdpunkter til fastsættelsen af hele denne bevægelses alder. Til Telemarken slutter sig nærmest Stavanger amt med overgang til *o* foran *m*, sædvanlig også foran *nd* (men ikke af *ú* foran *n*). I de andre sydlige egne er den heller ikke nær så gennemført. Sætersdal "har ingen spor af nasaleringen af *ú* foran *n*, . . . derimod den almindelige sænkning foran *m* i *roum* (rum), *skoumt* (mörkt); endvidere med opr. korte vokaler *soene* (oldn. sunr), *skoəm* (skum). På Mandalskysten går et

tidligere kort *u* over til *o (sōn, rōm, skōm)* medens oldn. *ú* bliver til en tvelyd: *brəune, skəumt.* Udenfor hele denne sydlige del af Norge (den rygske del) findes ikke nogen samlet lydovergang, omend et enkelt ord i forskellige andre egne har former med *o* (se *rom* hos Aasen og Ross).

Overgangen *o* > *u* er i Sakses Bråvallakvad repræsenteret af *Gromer* v. 13 (Glúmr B) og *Grombar* v. 21. Derimod træffer vi den uforandrede form Skumbar v. 16 og endvidere Hun (v. 9. 16), Hunger (v. 8), Grundi (v. 14), Humbli (v. 8) samt "Humnehy" (v. 10). Forekomsten af nasaleringen peger hen på det sydlige Norge som den egn, hvorfra kvadet er kommet til Sakse. Nasaleringens sparsomhed lader sig da rimelig forklare af, at kvadet ikke har lydt i telemarkisk sprogform, men snarere i et af de sydligere bygdemål.

Ligesom lydforholdene viste os til den sydligere del af Norge, er der enkelte andre sprogformer, som peger i samme retning. Jeg har ovenfor gjort opmærksom på ordet *þrjúgr*, en snesko (v. 20), der tilhører den sydlige del af landet: fra Sætersdal og så langt nordpå som Voss og Hallingdal. Iøvrig har både Vestlandet, Nordlandet og Østlandet den med andre nordiske sprog stemmende tostavelsesform *þrúga.*

Den samme geografiske begrænsning findes ved et par af personnavnene. *Grundi* og *Auði* (v. 14) tilhører begge i særlig grad det sydlige Norge; og — uden endnu at have opgjort deres forekomststeder fuldstændig — tör jeg udsige, at Telemarken udgör hjærte-findestederne for dem begge.

Sakses Bråvallakvad synes efter dette at være forfattet i det sydlige Norge, at være overleveret i et af de sydligste folkemål og dernæst at være nået optegneren gennem en eller flere Skåninger som mellemled.

Den islandske tekst fremtræder i den norsk-islandske normalsprogform med tilböjelighed til særlige islandskheder, fremfor alt sammenblanding af *nn* og *ð: Fiðr* og *Gunnfastr* (v. 19 og 22) for ældre Finnr og Guðfastr. Sådanne former

og tilböjeligheden til at give de enkelte navne et mere islandsk udseende (se især noten til v. 4 ovenfor s. 238) gör det sandsynligt at de fleste af B:s afvigelser er blevne til i overlevering, på Island. En fejl som Krókarr for Krókr 22[6] (og måske Gerðarr for Gerðr 13[3]) kunde dog snarest tyde på at kvadet er overleveret en tid i sydnorsk sprogform. — På kvadets oprindelse fra det sydlige Norge peger, også for B:s vedkommende, formen *þrjúgr*.

Gustav Storm har påvist, at der gennem Bråvallakvadet går en norsk patriotisk tendens, og at Nordens historie fra begyndelsen af 11te årh. er afspejlet i det. Begge disse sætninger kan jeg fuldt ud godkende; men jeg tror at det er muligt at afvinde kvadet endnu bestemtere oplysninger ved at granske dets indhold.

Til at fastsætte digtets affattelsessted giver kæmperækken ypperlige bidrag. Vi ved således, at det ikke er blevet til på Island; ti ingen Islænding vilde lade sine landsmænd deltage i et slag i forhistorisk tid. Lige så klart er det, at kvadet ikke er fra det nordlige Norge; dertil er denne landsdel altfor svagt repræsenteret i kæmperækken: fra Helgeland ingen, fra Trøndelag en, fra Nordmøre tre; i alt fire fra det nordenfjældske. Til sammenligning kan nævnes at Vikboerne alene er 8 mænd, Teleboerne 5 o. s. v.; i alt fald er det en påfaldende ringe brøk af de 55 Nordmænd i Hrings hær. I sammenhæng hermed kan der mindes om, at kvadet bruger Noregr (eller norrœnn?) alene om det nordenfjældske Norge. Lige så bestemt udelukket er den sydøstlige del af landet; ti digteren med den stærke norsk-patriotiske tendens lader disse egnes mænd stride i Haralds hær i temmelig stort omfang; ikke blot Gandalvssönnerne som herskere over Raumarike, men også kæmper fra Hadeland og selv fra Grenland. Heller ikke kan Østlandets indre egne være digterens

hjemstavn, ti disse behandles temmelig knebent. Af de her hjemmehørende kæmper betegnes kun en enkelt efter sin hjemstavn (Harald af Toten, v. 15); og af Gudbrandsdølerne, der efter kvadets senere udtalelse spillede en rolle ved slagets afgörelse, fremføres ingen med navn i kæmperækken. Den eneste af de østlandske kæmper (v. 15), om hvem der høres under selve slaget, er Sote: han fældes af den jydske skjoldmø Vebjorg; og dette kan kun være ringe ære for hans landsmænd, især da det pralende tilnavn Sóknar-Sóti betegner ham som den ypperste stridsmand.

Vi har da kun tilbage at vælge imellem: de vestlandske bygder fra Fjordene og indtil Jæderen og Agde, samt et par østenfjældske bygder, der ligger dem nærmest: Viken og Telemarken. Alle disse landsdele er fyldig repræsenterede og omhyggelig nævnte. Men anseligst blandt dem alle optræder Telemarken, der ellers spiller en rent forsvindende rolle i Norges historie; dens kæmper opregnes i en hel strofe, og om alle disse kæmper fortælles der bedrifter. Foruden dem er der ingen andre norske kæmper end Starkad, der udfører noget storværk; og der er den forskel, at Starkad giver og modtager sår i flæng, Telekæmperne går sejrrige ud af begge de kampe, de optræder i, og disse to sejre er det, som afgör slaget til kong Hrings fordel. Når Storm taler om den "patriotisk-politiske tendens", hvorefter "Nordmændene er de egentlige sejrherrer på Bråvoldene", kan vi sige det nærmere: kvadets tendens er at kaste glans over Teleboerne. Digtets hjemsted kan da ikke være andre steder end i Telemarken; ti vi kan være visse på, at ingen af nabobygderne i den sydvestlige tredjedel af Norge vilde digte til Teleboernes ære og stille deres egen storhed i mörket. Dette kvadets hjemsted i Telemarken passer særdeles godt til kæmperækken: Telemarken ligger netop som centrum i den del af Norge, der har forfatterens særlige interesse. Og fra et bygde-patriotisk standpunkt kan vi let forklare os det påfaldende i at

Telemarkens naboer dels ikke nævnes (Hordeland, Hallingdal) dels sættes i modstanderens, kong Haralds, hær (Grenland); lige ned til vore dage har tilgrænsende bygder ikke næret blide følelser for hinanden.

Ud fra en indlandsbygd som Telemarken kan vi endvidere forstå, at der intet findes om underlagte britiske lande, ikke engang Orknøerne, der hørte under den norske krone, — og ligeledes at mindet om Islands bebyggelse i Harald hårfagers tid så fuldstændig er forsvundet. Også erindringen om skjaldefaderen Brage den gamles hjemstavn og levetid er forsvunden, han hensættes til skjaldeøen Island; men i Brages hjemegne, Hordeland og Fjordene, vilde man næppe givet slip på en så ærefuld landsmand.

IV. Bråvallakvadets alder.

Storm er den förste, der har fastsat kvadets alder: det er "forfattet i Norge i tiden efter 1027 eller henimod midten af 11te århundrede". Hans grunde er nærmest følgende: 1) "den digtning, der lader islandske skjalde optræde hos de danske og svenske konger, kan ikke være ældre end 11te årh." 2) historiske personer fra omkr. år 1000 genfindes, således Toke i Jomsborg og en Østersøhövding Sigvalde, der kommer til hjælp med 11 skibe (ganske som i Svolderslaget). 3) kvadet er digtet som et modstykke til slagene ved Svolder og i Helgeå; stridsmagternes fordeling efterligner nærmest Helgeå: Nordmænd og Svenske sammen mod Danske; Åle den frøkne ved siden af Svenskekongen er digtet som repræsentant for Olav den hellige ved siden af kong Anund. Foruden disse hovedpunkter, hvortil jeg fuldt kan slutte mig, har Storm i noterne til kæmperækkens tekst givet en række sammenstillinger med 10de og 11te årh:s personer; om disse skal jeg snart udtale mig nærmere.

Foruden Storm har også Müllenhoff drøftet Bråvallakvadets alder (s. 344. 347). Han hensætter det til tiden fra 1000 (eller omkr. 1000) til 1013, ɔ: det er digtet efter Svolderslaget og för de danske underlagde sig England. Dette förste årstal, Svolderslagets, låner han fra Storm; det andet, Sven Tveskægs erobring af England, udleder han af den omstændighed, at kvadet ikke kender den danske konges herredömme over England. Af Storms grunde, der sætte kvadet lidt senere, forkaster han nr. 3 og bekæmper udførlig nr. 1. Men selve Müllenhoffs datering er fuldstændig uforsvarlig: den omstændighed, at England ikke nævnes skulde være et vidnesbyrd om, at kvadet var blevet til netop i de år, da den danske konge og den danske ledingshær var aller stærkest optagne af at underlægge sig England! Når Müllenhoff endvidere ikke vil se genklang af Knud den stores kampe, men af Fyrisvoldslaget og Erik Sejrsæls strid med Sven Tveskæg, overser han helt Bråvallakampens fællesnordiske karakter og Nordmændenes fremtrædende rolle. Hans henførelse til tiden omkr. år 1000 er rent vilkårlig; fra S. Grundtvig har han fået den tanke, at digteren ser Bråvallaslaget som hele den gamle heltetids afslutning; og han tilsætter nu selv — uden at støtte sig til bestemte enkeltheder, således som Grundtvig og Storm — at kvadet er digtet i kristendommens og hedenskabets kampår omkr. år 1000.

Vi skal nu prøve at nå til et fastsættelse af tiden ved at granske de enkelte personnavne. Först tager vi alle dem, som Storm tildeler islandske forbilleder.

V. 3 (Islændinge). *Torfi* (Skald-Torfi, o. 1000).
— — *Teitr* og *Tyrfingr* ("Teitr var et almindeligt navn i Mosfells- (senere Haukadals-)ætten; så hed Gissur hvites fader (10de årh.), en sön af biskop Isleiv og en sön af biskop Gissur; i begyndelsen af 11te årh. nævnes endog en Teitr Tyrvingsson").
— — *Hjalti* (Hjalti Skeggjason, Gissur hvites svigersön, o. 1000).
V. 18 (nordenfjældske). *Hafr* og *Bjarni* (Hafrbjǫrn, landnamsmand fra Nordmøre).

V. 19 (Fjordene). *Sigurđr svínhǫfuđ* ("Sigurđr svínhǫfđi fra Fjale, hvis sön Herjolv for til Island").
V. 20 (Agde). *Alfr enn egđski* ("Alfr egđski, landnamsmand fra Agder").
V. 21 (Island). *Glumr enn gamli* ("Glumr Geirason, skald hos Harald Gråfeld o. 960; han kunde med rette kaldes den gamle, da han levede til Erik jarls tid").
— — *Grani* ("Gram") *bryndœlski* ("en Grani var skald hos Harald hårdråde, en anden af dennes skalde hed Illugi Bryndølaskald").
— — *Hrafnkell* ("Hrafnkell er Skald-Hrafn er kallađr" Ldn. s. 346).

Det synes efter disse Storms sammenstillinger, at han har tænkt sig, at dels islandske personer fra 11te årh., dels islandske ætteoverleringer fra en tidligere tid har øvet indflydelse på digtet. Nogle af disse personers identitet er uomtvistelig; således Sigurd svinhoved i Fjordene. Men da han var Nordmand og ikke Islænding, kan forfatteren ligeså gærne kende ham af norsk overlevering. Derimod er det af Storm dannede navn Hafr-Bjarni ikke identisk med landsnamsmanden Hafrbjǫrn; som påpeget tidligere, bör vi beholde SB:s to navne Hafr og Bjarni; dette navn Hafr har lige til vor tid været yndet på Nordmøre, og vi behøver da ikke at gå til islandske kilder. Med bedre grund kan Storm formode at Bråvallakvadets Alfr egđski er den samme som landnamsmanden Alfr egđski; ti i sin hjemstavn, på Agde, kunde Alv jo ikke føre dette tilnavn. Men navnet Alv er for almindeligt til at bygge noget sikkert på; når digteren skulde have et kort mandsnavn, der begyndte med selvlyd, til at stavrime på "egđski", lå Alfr meget nær. I det hele lader kvadets kæmper fra selve Norge sig let forklare ud fra norske overleveringer uden islandsk hjælp; og det er givet, at digteren fra norsk tradition har hentet ikke få navne, der er ukendte på Island.

Tilbage har vi nu de to særlige Islændingestrofer (v. 3 og 21). Af disse kæmper nævnes alle i Haraldsflokken som skjalde og én særlig som Islænding; af Hringsflokken nævnes én som skjald og alle som Islændinge. Men vi må — med

Storm — opfatte begge flokke som kongernes islandske hirdskjalde. Hjemmelen hertil må for Haraldsflokken søges i kæmpeoptællingens geografiske karakter: der findes ingen strofe, hvis kæmper ikke er fra nærliggende egne. Hjemmelen for at opfatte Hringsflokken som skjalde findes i kæmpernes navne: *Bragi* kan ikke vække forestilling om andre end den ældste skjald Brage den gamle Boddasön, særlig når det stilles jævnsides en *Bergr skald; Glúmr gamli* passer så nöje til en af de ældste og længstlevende islandske hirdskjalde; en så afsides bygd som Brynjedalen *(Grani Bryndælski)* har ikke haft anledning til at nævnes i videre kredse undtagen da Illugi Bryndœlaskald var ved Harald hårfagers hird, netop sammen med en anden islandsk skjald Grani. — Så vidt følger jeg Storm; men jeg godkender ikke alle hans sammenstillinger med islandske skjalde eller andre historiske personer. Han sammenstiller således *Hrafnkell* i kvadet med en "Hrafnkell er Skald-Hrafn er kallaðr" (Landn. s. 346). Men denne var en sön af þórðr Rúfeyjaskald, der optræder i Sturlungasaga o. 1120 (þorláksson, Norsk-isl. skjalde 135); han har da næppe været kendt som skjald för midten af 12te årh., et tidspunkt, der fører os helt ned i Sakses levetid. Vi må her også vogte os for, ligesom ved en Skald-Torfi o. 1000 overfor *Torfi* i Haraldsflokken, at sætte et af samtiden tildelt skjaldenavn alt for höjt. Erfaringen viser, at tilnavnet skjald særlig gaves folk, der var kendt i en snævrere kreds, men ikke drog udenlands og søgte ry hvor skjaldene mødtes i kappestrid; i Norge optræder ikke nogen af dem [1]). Af de andre i Haralds skjaldeflok genfindes navnene *Teitr* og *Hjalti* i Mosfellsætten, men uden at være knyttede særlig til skjaldeidræt eller med andet særmærke; og navnene er for almindelige på Island til at afgive et selvgyldigt kendetegn.

[1]) Til yderligere oplysning om Hrafnkels samfundsstilling ved vi, at hans fader var fæstebonde, hans søster var först frille og var siden gift med en tjænestekarl.

Ved Haraldsflokkens *Teitr* og *Tyrfingr* peger Storm på en Teitr Tyrfingsson på det østlige Island. Men han nedstammede i femte led fra landnamsmænd og har vel da tidligst levet o. 1100. I Bråv. lader Tyrfingr sig derimod let forklare som lån fra ramsen af Arngrimssönner, der også andensteds er kvadets kilde (v. 5). Af alt dette fremgår, at ingen i Harald hildetands flok kan identificeres med historiske personer; og det stemmer med, at der i hele Haralds hær (v. 1—11) næsten kun optræder sagnhistoriske skikkelser (af virkelige personer fra 10de eller 11te årh. kun Tóki af Jómi, v. 7).

Derimod synes det mig den eneste rimelige forklaring, at to af Harald hårdrådes skjalde, Illuge Bryndølaskald og Grane, tilbagespejlede i en enkelt person, optræder i Bråvallakvadet. Sandsynligheden heraf ligger fremfor alt i kvadets hentydning til Brynjedalen. Dette er en ganske lille fjældbygd, nu omfattende 3 1/2 gård (Kålund, Isl. beskr. I, 63) og næppe större i oldtiden; heller ikke har den været sæde for særlig mægtige mænd (skönt den forekommer i et par af Vestlandets sagaer), og kun en eneste mand vides at have givet anledning til at dalen blev nævnt udenfor Island, — nemlig Illuge Bryndølaskald hos Harald hårdråde. Er sammenhængen med denne rigtig, sættes digtets affattelsestid til noget efter midten af 11:te årh.; Illuge har digtet for kongen om hans ungdomsbedrifter i syden; Grane digtede om hans förste kampe mod Sven Estridsön (Þorláksson 114—15). En så sen affattelsestid synes mig også bedst at stemme med det forhold, at mindet om de indfødte norske hirdskjalde rent er forsvundet. — Jeg skal nu fremdrage et træk, der synes mig bestemtere at knytte kvadet til den hårderådske skjaldedigtning. Blandt kongerne fra Østersøegnene optræder der en *Læsir*, der ved selve sit navn skal repræsentere *Læsar* (Ljecher, Polakker), der var naboer til det nordiske kongerige i Holmgård. Hvorledes kunde kvadets digter kende dette folk?

og hvorledes kunde han forudsætte, at hans tilhørere skulde kende det og forstå hentydningen? Ja, der er kun en eneste gang, det nævnes i nordisk historie: det var den gang den unge Harald hårdråde som Holmgårdskongens landeværnsmand gjorde tog mod Læsarne og overvandt dem. Dette tog blev ligesom hans andre bedrifter, besunget af samtidens skjalde (Snorre Sturlesön har bevaret et par vers herom); og Læsarnes navn måtte være velkendt for alle i samtiden, der brød sig om stordåd og om skjaldedigt.

V. Forbilleder i samtiden. Kæmperne på Ormen lange.

Man har forlængst lagt mærke til den nære sammenhæng ikke blot mellem Svolderslaget og kvadets fremstilling af Bråvallastriden, men også særlig mellem kvadets kæmperække og Olavs mænd på Ormen den lange. Dette spörsmål skal nu tages op, ikke blot for at påvise enkelte lån fra historiske personer, men også for at sammenligne Bråvallaflokken og Svolderkæmperne som helhed.

Den förste norröne forfatter, der navngiver Svolderkæmperne i större mængde, er Odd munk i Tingøre kloster o. 1200. Hans latinske levnedsskildring af Olav Tryggvesön er bevaret i to hele oversættelser og brudstykker af en tredje; jeg benytter dem her under følgende mærker: **A** Fornmannasögur X, 354—5; **B** Olaf Tryggvesöns saga udg. af P. A. Munch s. 55—56; **C** sstds. s. 64—65. I en anden ordning findes disse kæmper i Snorres Heimskringla (Saga Olafs Tryggv. k. 102; Ungers udg. s. 203; Kbhavn-udg. I, 301—2; citeres i det følgende som **H**). Heimskringlas ordning genfindes i den store Olav Tryggvasons saga (Fms. II,251—2; i det følgende et par gange citeret som **O**). Heimskringlas tekst synes grundet på Odd munk, der jo i det hele er stærkt

benyttet i Snorres Olafssaga. Original er den måde, hvorpå Snorre fordeler kæmperne på pladserne i skibet; men gennem Snorres fremstilling kendes Odds geografiske ordning. Jeg har ikke fundet nogensomhelst grund til at ikke Odd skulde være hans eneste kilde. Afvigende læsemåder fra Heimskringla optager jeg kun, hvor alle hskr. er enige om dem.

Optællingen af Svolderkæmper ser da således ud:

1. Hyrningr. (i Viken).
2. ok þorgeirr, bróđir hans. (i Viken).
3. Bjǫrn af Stuđlu. (Støle på Søndhordland).
4. þorgrímr þjóđolfsson or Hvini. (Kvinesdal på Lister).
5. Ásbjórn or Mostr. (Moster på Søndhordland).
6. þórđr or Njarđarlaug. (Tysnesø ved Bergen).
7. Einarr af Gimsum þambaskelmir. (Guldal ved Trondhjem).
8. Kolbjǫrn af Raumaríki.
9. þorsteinn oxafótr af Hǫfund. (Gjerpen ved Skien).
10. þorsteinn enn hvíti af Oprustǫđum. (Oprustad på Jæderen).
11. Úlfr enn rauđi af Heinmǫrk.
12. Vikarr af Tíundalandi, bróđir Arnljóts gellina.
13. Vakr enn elfski, Rauma son.
14. Bersi enn sterki.
15. Án skyti af Jamtalandi.
16. þrándr enn rammi af þelamǫrk.
17. Óþyrmir, bróđir hans.
18. Bjǫrn enn mikli af Vestfold.
19. Brynjolfr haukr, bróđir hans.

1—2. þeir brœđr **C**; brœđr **B**. — 3. Stođlu **C**. — 4. or Hvini, fattes i **A**. — 5. Asbjǫrn ok Ormr **H**. — 6. Niarđ laug **B**. — 7. Einarr þambaskelvir son Styrkars af Gimsum **C**. — 8. Þorbjorn af Raumariki **C**; Kolbjǫrn stallari **H**. — 9. af Hǫfund fattes i **A H**. — 10. Hovreksstodum **C**. — Þorkell dyđrill af Ogđum fór áđr í braut, tilf. **A B**. — 11. af Heinmǫrk fattes i **H**. — 12. Vindalandi **C** (og "bróđir — gellina" fattes). — 13. elfski **H**; elfke **B**; e[g]đski **C**; ærmski **A**; (enski af Rauma; af liđi Rauma **O**). — 15. fattes i **C**. — 17. Styrmir **A**. — 19. hakr **C**. — 18.—19. fattes i **A**.

20. þeir Háleygir: Þrándr skjalgi.
21. Ǫgmundr sandi. (Sand ved Fjeldesund på Helgeland).
22. Hlǫðvir langi or Saltvík. (i Ofotens præstegæld på Helgeland).
23. Hárekr hvassi.
24. þeir Innþrœndir: Ketill enn hávi.
25. Þorfinnr eisli.
26. Hávarðr ok þeir brœðr or Orkadal.
27. Árnorr mœrski.
28. Hallsteinn.
29. Bǫrkr or Fjǫrðum.
30. Eyvindr snákr.
31. Bergþórr bestill.
32. Hallkell af Fjǫlum.
33. Óláfr drengr.
34. Arnfinnr or Sogni.
35. Sigurðr bildr.
36. Einarr hǫrðski.
37. Fiðr.
38. Ketill rygski.
39. Grjótgarðr rǫskvi.
40. Þórolfr.
41. Ívarr smetta.
42. Hallsteinn Hlífar son.
43. Ormr skógarnef.

---

21. Augmundr a Sandi **C**. — 25. Þorfiðr **A**. — esli **C**. (eisli; jf. Hákon eisill; "måske: vredsam" af at eisa, Rygh). — 26. ok þeir brœðr fattes i **C**. — 27. fattes i **C**. — or orski **B**. — 29. i **H** har udgaverne urigtig "Bǫrkr or Fjǫrðum" og lidt efter "Haukr or Fjǫrðum"; i hskrr. findes altid kun ét navn. — 34. Arnfiðr **B**; Arnviþr **A**. — sygnski **H**. — 36. vorski **C**. — 39. rǫskvi fattes i **C**. — 41. *smætta* (smétta) **A B H**. (forklares af Vigfússon som et øgenavn af norsk *smetta*, at smutte, jf. *smetta* [hunkön], smal åbning, og *smette* [intetk.], smuthul); *smællta* **C** (jf. Ívarr smelta i Verdalen 1280; af fiskenavnet smelta, Rygh). — 42. Þorsteinn, Unger; Hallsteinn Kbh. udg. (uden varianter) og **O**.

Hvorledes er denne fortegnelse bleven til? Odd munk kan ikke have samlet den sammen fra adspredte fortællinger; ti det er kun ganske få af personerne, der lever i fortællinger om slaget (Hyrning, Kolbjørn stallar, Ulv røde og Einar tambeskælver). Den optræder altså på egen hånd som et aktstykke, der må granskes for sig. At Odd munk eller nogen i hans samtid skulde have opfundet hele rækken, er usandsynligt. Dens interesse for de sagaberömte personer er overordenlig ringe, de optræder på ret beskedne pladser, Kolbjørn endog uden sin værdighedstitel. Hele rækken gör snarest et roligt og troværdigt indtryk. — Hvorledes kan den være overleveret? I løs mundtlig overlevering vilde en sådan ramse vanskelig kunne fastholdes. At gætte på en i meget tidlig tid nedskreven historisk kilde strider mod hvad vi ellers kender til norrön historieskrivning. Der er da kun en mulighed tilbage: rækken er overleveret mundtlig, men i bunden form, der bevarede den mod forvanskning og tilintetgörelse. Denne formodning støttes af to forhold. Det ene er ligheden med den stavrimede fortegnelse over Bråvallakæmperne: Begge er et udvalg af krigere, der kæmpede i et berömt slag; de optælles i en væsenlig geografisk orden; de enkelte kæmper nævnes med deres personnavne, til dels deres øgenavne og undtagelsesvis deres fædrenavne; betegnelsen af hjemstavn gives dels ved et tilnavn til enkelte kæmper, dels ved omtalen af en hel flok sammen; gårdnavnet föjes undtagelsesvis til personsonnavnet; planen i den geografiske optælling er ganske ens: Svolderkæmperne begynder med stridsmænd fra forskellige egne af Norge, blandt hvilke findes alle de sagnberömte (Einar, Ulv o. s. v.); Bråvallakvadet nævner först den udvalgte "sveit" af kæmper; i den påfølgende optælling af de enkelte bygders stridsmænd begynder begge ved den sydøstlige grænse af Norge, går rundt langs Oslofjorden til Norges sydspids, bryder begge pludselig af her og tager fat ved Norges nordligste del

hvorfra de går ned langs vestkysten indtil de atter når sydspidsen. Den anden grund er den lethed, hvormed navnerækken danner stavrim og föjer sig efter de metriske regler. For at vise dette meddeler jeg her den större sidste halvdel af Svolderkæmperne, omfattende næsten hele den geografiske optælling. De få omsætninger, jeg har gjort af navnenes overleverede orden, er langt færre og mindre, end f. ex. dem hvorved Sǫgubrots tekst af Bråvallakvadet fjærner sig fra kæmperækkens stavrimede form.

(16—19.) Þrándr enn rammi
af *Þelamǫrku*,
ok Óþyrmir
— — (bróđir hans);
Bjǫrn enn mikli
ok Brynjolfr haukr,
brœđr [samfeđra]
[bornir] á *Foldu*.

(20—23.) [Ok enn fóru
í fǫr Óláfs]
þeir *Háleygir*:
Þránđr skjalgi,
Hárekr hvassi,
Hlǫđvir langi
or Saltvíku,
Sanda-Ǫgmundr.

(24—28. 30.) [Kómu] *Þrœndir*:
Ketill enn hávi,
Þorfinnr eisli,
þeir *Orkdœlir*:
brœđr [váru] Hávarđs
međ Hallsteini;
Arnórr *mœrski*,
ok Eivindr snákr.

(29. 31—37.) Bergþórr bestill,
Bǫrkr or *Fjǫrđum*,
Hallkell á *Fjǫlum*
Finnr — —;
Einarr *hǫrđski*
ok Óláfr drengr,
Arnfinnr *sygnski*
ok Sigurđr bildr.

(38—42.) Grjótgarđr rǫskvi
međ *Roga*-Katli,
— — — —
— — — —
Þórolfr, Hallsteinn,
[hann var] Hlífar sonr,
Ívarr smétta,
Ormr skógarnef.

Tiden, da denne ramse blev til, kan rimeligvis sættes til en tid, da det personlige minde om de enkelte af Olav Trygg-

vasöns hirdmænd endnu var levende, altså vel omtrent en menneskealder efter slaget. Affattelsesstedet kan vi bestemme med en vis grad af tilnærmelse. Man kan lægge mærke til, at alle de nævnte gårdnavne ligger på Norges kyst (på nær det berömteste hövdingsæde, Gimse i Guldal, der ligger lidt fra Trondhjemsfjorden); derimod nævner ramsen ikke berömte mænds bosteder, når de er fra indlandsbygder, især de østlige; således siges om stavnboen Ulv den røde kun, at han var fra Hedemarken, om Kolbjørn (stallar) kun at han var fra Raumarike. Klarest ser vi forholdet ved at betragte de förste ti navne i listen; de udmærker sig ved deres plads og ved at gårdnavnet er föjet til de fleste. Her møder vi förat kong Olavs to svogre (som de fornemste), endvidere Einar tambeskælver og Kolbjørn stallar (nr. 7—8); alle de andre, som historien ellers ikke kender, men som må have haft forfatterens særlige interesse nævnes efter gårde på den sydvestlige og den sydlige kyst af Norge: 3 fra Søndhordland, en fra Jæderen, en fra Lister og en fra Grenland. På denne sydlige del af Norges kyst, mellem Bergen og Skien, må Svolderramsens digter være at søge.

Fra dette kvæde om Ormen den langes stridsmænd falder der lys over Bråvallakvadet. Den fuldstændige ensartethed i den geografiske plan viser, at det ene digt må være forbillede for det andet. Utvivlsomt er Svolderkvadet det ældste; ti dets ramse fremgår af selve det virkelige æmne; derimod er Bråvallakvadet dannet ikke ud af Skjoldungsagnene, men ved at inddrage en mængde forskelligt sagnstof og historiske navne. Det bliver os da klart, at hele kæmperækken er dannet med Svolderkvædet som forbillede og som sagnhistorisk modstykke til Nordmændenes mest ærefulde kamp i en nyere tid. For samtiden måtte den fælles stil træde meget kendelig frem, og man fattede de flygtige hentydninger til Ormens kæmper. Vi har tidligere set, hvorledes snart en enkelt, snart et par personer fra 11te årh. genspej-

ledes i et af Bråvallanavnene; derimod låntes ikke blot rent sagnhistoriske personer men også historiske skikkelser fra Landnamstiden og 10de årh. ligefrem ind i kvadet. Svolderkæmperne genfindes på samme måde som 11te årh:s personer. Blandt Bråvallakæmper fra Jæderen finder vi *Erlingr snákr*, der nærmest svarer til den mægtige Erling Skjalgssön på Sole (på Jæderen), men har lånt tilnavn fra en Svolderkæmpe Eivindr snákr længere nord på fra vestkysten (sammenhængen er så meget mere utvivlsom, som tilnavnet *snákr* ellers aldrig findes i den norröne literatur). På samme måde svarer *Hallsteinn hvíti*, den förste af kæmperne fra Jæderen, til þorsteinn hvíti fra Oprustad på Jæderen og desuden til Hallsteinn i Svolderkvadets rygske (og jæderske?) skare. Ívarr smétta i samme flok synes forbillede for *Ívarr þrjúgr* på Agde. Af Ormens kæmper fra Vestlandet genfinder vi Finnr som *Finnr firðski* og Sigurðr bildr som *Sigurðr svínhǫfuð*. Uvist er det derimod, om navne som Bjǫrn, Bersi, Einarr, þrándr, þórðr er tænkte som lån.

Svolderslaget er da Bråvallakvadets forudsætning både i den nationale stolthedsfølelse og i poetisk udformning af følelsen. Men i ydre henseende kunde kong Olavs søslag ikke yde den form, hvori sagnet om oldtidens folkekamp lod sig støbe; ja med Svolderslaget som eneste udgangspunkt vil man ikke kunne fatte interesse for de to kongers strid i Østergøtland. Men det næste store møde mellem Daner og Nordmænd, slaget i Helgeå, viste en ny politisk stilling: Svier og Nordmænd havde samlet sig for at sætte en grænse for den danske konges overmagt. Denne kvadets politiske situation forekommer ved Helgeåslaget — og i løbet af et par århundreder alene ved det. I denne samvirken mellem de to för kæmpende folk ligger Helgeåslagets interesse; af optrin der bød til efterligning ejede det ikke stort; måske Skånekæmpen fra Stangby er et enkelt sådant lån.

En langt bestemtere hentydning til en af kongerne i Helgeåslaget søger Storm i Åle den frøkne, der med en flok af lydkonger slutter sig til Ring. "Ligesom i Starkadsdigtet den norske konge Åle den frøkne kommer sin svenske slægtning kong Ring til hjælp og er fører for hans flåde, således bragte den norske kong Olav sin svenske svoger kong Anund sin flåde til Helgeå." Herimod må rettes den indvending, at Starkads-kvadet slet ikke gör kong Åle til norsk konge; han fører en flåde fra landene hinsides Østersøen til Hrings hær. Sammenhængen med kong Åles norskhed er følgende: En sagamand, hvis værk er bevaret af Sakse, har skåret Skjoldungen Åle den frøkne Fridlevssön i to personer; hans barndomshistorie tildeles en Olav Fridlevssön, hans manddomstid Åle den frøkne i Bråvallaslaget; de to fortællinger passer i hinanden som to stykker af et papir der er revet tværs over. Da nu Fridlevs viv var norsk og de første af Åle frøknes bedrifter foregik i Norge, måtte sagamanden tildele ham en norsk fader Sigurd (hvorom intet ellers siges) samt en (unævnt) søster af Harald hildetand til moder.

Müllenhoff mener (s. 354), at Áli skal hentyde til Erik jarl i Svolderslaget, der kom til den svenske konge og i slaget var den der vandt Ormen lange. Med denne opfattelse forliges det dårlig, at kong Åle i kvadet ikke er Nordmand eller fører for norske kæmper, og endvidere at han slet ikke øver nogensomhelst stordåd.

Alt hvad vi ved om kong Åle er, at han kommer til Hring ledsaget af flere underkonger og en pragtfuld flåde (v. 26); af underkongerne hører en hjemme i Helsingland (kun nævnt i B) og en i Rusland; muligvis tilhører han selv den upsalske kongeæt (v. 23). Uden at optræde i kvadets handling deltager han på iöjnefaldende måde i indledningsmarchen. Hans forbillede må da sikkert søges ikke i sagnoverlevering men i digterens egne indtryk fra samtiden. Måske kan folkenavnet Læsar, den af Harald hårdråde over-

vundne folkestamme, vise os vej; strofen — på den iöjnefaldende slutningsplads — er da digtet til ære for Harald Sigurdsön, mindende om hans storværker i Østerled, og om hvorledes han med guldrige snekker (jf. bracteatam auro liburnam) vendte hjem for at optræde i Danmarks og Norges kongefejde.

Dette var det tidspunkt, som også skjaldenavnene førte os til, kong Haralds förste år kort efter hans hjemkomst fra Østerledens storværker. Og ad endnu en vej når vi frem mod samme tid. Bråvallakvadet er digtet efter slaget i Helgeå; men hvor langt efter det? De nærmest påfølgende år var ikke nogen tid, hvor norsk nationalfølelse mod Danmark var mægtig; og heller ikke den korte fejde ved Magnus den godes tiltrædelse af riget kan have grebet stærkt nok ind til at fremkalde en så ejendommelig digtning (ikke heller erindrer noget træk i kvadet om afkastelsen af Danekongens åg over Norge). Först ved århundredets midte står Danefolk og Nordmænd overfor hinanden i en langvarig og voldsom kamp. En sådan samtidens, öjeblikkets spænding måtte til, for at minderne fra de to sidste menneskealdre kunde gennemgløde og forme det gamle sagnstof til en patriotisk digtning, hvor fortidens kongefejde viste sig som den store folkekamp og folkehæder.

VI. Kvadets sagnhistoriske kilder.

Samtidsindtrykkene var den jordbund, hvori oldsagnet groede op til et mægtigt billede af alle de nordiske folks sammenstød. Spiren, hvoraf dette træ skød op, var ældre sagn og ældre heltekvad. Vi skal nu prøve, af det fuldvoksne træ at kende disse spirers art.

Det store skuespil, Bråvallakvadet opruller for os, består egenlig af to handlinger, der kun hænger løst sammen:

1) striden mellem Haralds og Hrings kæmper, 2) Odins svig, Haralds fald og bålfærd. I denne sidste afdeling er hovedpersonen den som Brune forklædte Odin, af andre personer optræder alene Harald og til sidst Hring. I det øvrige]Bråvallaslag, hvortil kæmpeoptællingen danner indledning, optræder en mængde af begge kongers stridsmænd, men ingen af drotterne personlig. De to handlinger er løselig knyttede sammen, ved at de danskes vigen efter Ubbes fald giver anledning til at Harald hildetand selv styrter sig ind i kampen. I virkeligheden er de uafhængige; den af Odin lærte svinefylking spiller slet ingen rolle under stridsmandskampen.

Hele Odinshandlingen kender vi kun af kilder, der er afhængige af Bråvallakvadet (nemlig foruden Sakse og Sǫgubrot også et vers af Snorre Sturluson). Kvadets forfatter har dog næppe opfundet den selv, da den slet ikke hænger sammen med hans øvrige skildring af slaget. I sig selv gör dette optrin begyndelsen til at opfatte Bråvallakampen som det store helteslag; og sagnene om Odins tidligere hjælp til Harald har bygget sig op om denne hjörnesten.

Kvadets skildring af slaget — stridsmandskampen — udmales med en mængde af enkeltheder, hvoraf en stor del må skyldes selve digteren. At påvise hans kilder i eller udenfor Hildetandssagnene skal nu være vor opgave.

Følgende optræder som hovedpersoner: 1) Haralds skjoldmøer, 2) Starkad, 3) Ubbe Friser. Desuden nævnes i kæmpetællingen Ole den frøkne som høvding over en del andre konger, men forekommer jo slet ikke i slaget.

Skjoldmøernes deltagelse i Bråvallaslaget er et fast træk også i den danske overlevering. Allerede munken Ælnod (omkr. 1120) taler om Dronning Heth efter hvem Hedeby har navn. Ryårbogen, forfattet i Angel i 13de årh. og på flere steder grundet på sønderjyske sagn, indeholder foruden et uddrag af Sakses skildring tillige følgende: "Der kæmpede på Haralds side 300 møer som kaldtes skiælmøer [oldn.

skjaldmeyjar]; deres mærke bares af Hethæ der senere byggede Hedeby og gav den sit navn; efter hende nævnes også Hethskæppe [det slesvigske skæppemål]". (Ejendommelig for denne beretning er det, at skjoldmøer ikke optræder spredte blandt andre krigere som i norrön digtning, men i samlet flok som i middelalderlig dansk overlevering; jf. min Sakses oldhistorie I, 55—6). Endelig har vi Lundeårbogen fra 13de eller måske 12te årh., hvis fremstilling ligger mærkelig nær ved kvadets (SRD. I, 227): "Da Harald drog ind i Sverig at kræve skat, mødte kong Ring ham til slag på vangen Brawel, hvor møer kæmpede på Haralds side som mærkesmænd; den ene hed Heth, den anden Wysna. I slaget faldt Harald, og Danerne valgte med svenske kongen Rings samtykke møen Heth til deres konge. Som hersker i Danmark grundede hun ved Slesvig i Jylland byen Hetheby, der bærer hendes navn". Det er klart, at den danske overlevering har sat skjoldmøernes deltagelse som det for Bråvallakampen ejendommelige.

Skjoldmønavnet Heiðr, hendes tilknytning til Hedeby og hendes ledelse af en del af hæren har kvadforfatteren lånt fra den ældre (danske) overlevering; da han ikke lader hende falde, kender han vist også efterretninger om hendes senere dronningværdighed. Vébjǫrg som fører for de jyske kæmper synes dannet af bynavnet Viborg (oldn. Vébjǫrg), i lighed med Heiðrs forhold til Hedeby. Hedes skæbne, at blive dræbt af forfatterens kære bueskytter fra Telemarken, må tilhøre digterens egen opfindelse; og det samme gælder da rimeligvis om hendes navn. Vísina, de vendiske kæmpers fører og Haralds mærkesmand, hvem Starkad i slaget afhugger den ene hånd, — synes mig efter sit navn dannet som kvindeligt modstykke til østlands-kæmpen Vísinn der fældes af Starkad; og jeg kunde let tænke mig den hele person og scene opfundet af Starkadkvadets forfatter til ære for hans helt. Herimod taler dog Vísinas

forekomst i Lundeårbogen; umuligt var det vel ikke, at dette navn kunde være lånt af Lundeklerken direkte eller indirekte fra kvadet; men på intet andet punkt er sådan norrön indflydelse påvist i Lundeårbogen.

Starkads optræden i Bråvallaslaget nævnes foruden i dette særlige kvad også i hans dödskvad (**S** 405). Her slutter den lange opregning af hans storværker med udbrudet: "Altid skal mindes min manddom, der sås ved Bråvalla-sejren" [1]). Dette Starkadskvad frembyder, ligesom Bråvallakvadet, en enestående agtelse for Teleboernes tapperhed (de telemarkske smede overvinder selve Starkad); det må da sikkert også have sin oprindelse fra Telemarken, måske indenfor samme tid og smagsretning som det andet. Hvilket af de to kvad er nu ældst? Dødskvadet slutter med en prangende henvisning til Starkads bedrifter i Bråvallaslaget; det udmaler dem ikke nærmere, men nævner dem som kendte af alle. I sig selv synes Starkads kamp på Bråvoldene ikke så langt at overstråle hans andre storværker; han har ofte kæmpet ene mod mange eller har overvundet jætteagtige væsner. Forklaringen må være den, at hans Bråvallastrid for kvadets tilhørere stod som det strålende kampværk ɔ: at den var besungen i et höjtflyvende og yndet digt. Dette digt kan da næppe være andet end vort — netop i Telemarken hjemmehørende — Bråvallakvad.

Således nåede vi ikke at følge Starkads optræden længere end til det engang givne udgangspunkt. Nu skal vi se, om den ved indre grunde kan følges længere tilbage i tiden. Starkads dåd i slaget er: 1) at fælde en del navngivne men ikke berömte danske hirdmænd, 2) at hugge hånden af mærkesmanden Vísina, 3) at fælde Hake huggenkind, skönt han selv fik store sår. I denne sidste skildring finder vi sidestykke til Starkads kamp med Geigad (ungdomskvadet hos

---

[1]) Semperque manebit | nostra Bravellinis virtus conspecta trophæis.

Sakse 279) og med Sisar (Vikarsbalken, Fas. III, 23); jf. også brudstykket i Olav Tordsöns grammatiske afhandling kap. 11 (Islands gram. literatur II, 176), der rimeligvis er et citat af ungdomskvadet eller af selve Bråvallakvadet. Såret med den brådne pandeskal, der ikke har villet læges, passer kun dårlig til Starkads sidste storværk i de yderste oldingeår; de passer bedre som et mærke, ungdomskampene har efterladt på ham. Starkads kamp med Hake den danske synes da ikke at tilhøre Bråvallakvadet fra först af, men er et lån fra en af hans ungdomskampe. Jeg er tilböjelig til at tro noget lignende om hans kamp med Visina; og hirdmændenes drab er af den slags træk, enhver episk digter frit råder over. Starkads deltagelse i Bråvallaslaget er da ikke blot en yngre omdigtning af sagnet, men synes væsenlig at skyldes kvadets forfatter.

Ubbe Frisers voldsomme strid, indtil han synker død om, ikke for en enkelt modstander men for hele skarens våben, — svarer nöje til Sakses fortælling om Ragnar lodbroks sön Ubbe. Som historisk person er Ubbe en af Lodbrokssönnerne og særlig knyttet til Frisland (Storm 81. 207). Den danske overlevering har bevaret hans plads blandt Ragnars sönner; i de norröne Ragnarssagn er han glemt: derfor kunde en norsk (telemarkisk) digter låne hans person og historie til sit kvad.

Foruden de enkelte kampe indeholder Bråvallakvadet en rigdom af oplysninger til — så at sige — sagnenes personalhistorie. En sådan skare af helte, bevaret i en kilde fra 11te årh., er som et helt musæum af den nærmest forudgående tids sagnhelte og historiske minder.

Först skal vi se, hvilke af de mange kæmper der har forudsætning i selve Harald-hildetand-sagnene. Rǫgnvaldr rýski (v. 25) nævnes som "Rådbards dattersön"; digteren kender altså fortællingen om at Haralds moder Auðr djúpúðga efter sin husbond Hrøriks drab flygter til Rusland og ægter Rådbard (Sǫgubrot, Hyndluljóð). Men denne tilknytning til Haralds og

Hrings slægt er meget løs; sit navn og sin tilværelse har "Ragnvald Russer" langt snarere fra senere nordiske hövdinger i Holmgård, i 10de og 11te årh. Gandalvssönnerne, om hvem det særlig fremhæves, at gammel hirdmandstroskab bragte dem på Hildetands side, må kvadets forfatter have kendt i samme egenskab som Sǫgubrot: de er Hrings "måge". Derimod savner vi i mærkelig höj grad enhver hentydning til de os bevarede sagn om Haralds ungdomskampe og de konger han der overvinder. Jeg vil ikke tale om de danske overleveringer om femkongerne og måske også om vikingen Veset; men vi savner også Sakses norröne sagn: om kong Asmund i Viken, hvem hans søster vilde fordrive, om Olav Trøndekonge, og om kong Ingjald i Upsal, såvel som Sǫgubrots til Asmund svarende kong Hildir og hans søster Hild. (Den foreliggende mangel på tilknytning har Sakses norröne overlevering søgt at erstatte ved at tildigte kvadets personer — Ubbe, Duk, Dal og Orm — en forhistorie; men den åndelige armod røber den som sildefødning, og den indeholder en sådan fejl mod kvadet som at göre Orm den angelske til Englænder; Ubbes kamp mod Harald er et plagiat af hans fald i Bråvallaslaget). Denne fattigdom på personer, der virkelig tilhøre Hildetandskredsen, viser at kvadet kun i ringe omfang har sin forudsætning i digtningen om den danske sagnkonge.

I des höjere grad er Starkadsdigtningen kendt af kvadets forfatter. Ikke blot er Starkads hugskifte med Hake en gentagelse af hans kamp med Geigad; men vi genfinder personer fra hans ungdomshistorie: Hama, Geigaðr, Beimuni, desuden vistnok Vísinn repræsenteret af Vísina. Hake som den ypperste Daneviking har både sin forudsætning i Starkadkvadene og i Hagbardsdigtningen.

Desuden har den øvrige heltedigtning ydet mange navne. Hunekongens navn Humli er taget fra Angantyrkvadet i Hervararsaga. Fra Ynglingesagnene lånes navne på Fröjs

ætlinge i Upsal (v. 23) og Vestgøten Saxi flettir (v. 13). Af Arngrimssönnernes navne genfindes fire blandt Danerne (v. 3 og 5; jf. 4); forfatteren synes da ikke — således som den senere overlevering — at have tænkt sig dem som Nordmænd. Af norske sagnhelte kender vi Halvskæmperne, snart optrædende personlig (Hrok den svarte i den udvalgte norske flok, s. 14), snart blot givende navn til (v. 13). Desuden møder Arngrimssönnernes modstander Oddr víðfǫrli for at repræsentere selve sin hjembygd Jæderen (v. 20). Tilsammen giver disse skikkelser et billede af Teleboernes mest yndede heltedigtning.

Hvis Bråvalladigteren havde kendt Hyndluljóð, kunde han deraf have øst en mængde navne på norske sagnhelte; hans ukendskab dertil synes at hænge sammen med hans mangel på interesse for Hordelændinge. Men også nu har han haft en del af fortidens stormænd at mindes i sit kvad, således fra Telemarken, Møre, Fjordene og Jæderen.

Alle disse kæmpenavne antyder tråde, der forbinder Bråvallakvadet med ældre heltedigtning; men at oprede dette indviklede spind fra ende og til anden ligger udenfor nærværende stykkes opgave. Derimod skal vi endnu se på nogle kæmpeoptællinger, der slutter sig nær til Bråvallakvadet (sammenstillede af Vígfússon, Corp. poët. I, 354). Der findes nogle ældre rækker af sammenhørende kæmper, dog ikke overstigende et tal af tolv; nemlig Hrolv krakes bersærker, kong Halvs kæmper og Arngrimssönnerne (begge disse sidste har Bråvalladigteren benyttet); men de ældre kvad har haft möje med at optage så stort et antal navne, opregningen af 12 navne findes kun i Bjarkemål (Hrólfssagas udtog). Derimod findes der en hel række opregninger, der sikkert alle er yngre end Bråvallakvadet, og hvor ligesom i dette en helt opregner sine ledsagere i krigen: 1) Hrok den svartes kvad

i Halfssaga s. 34—6 nævner de tolv Halvskæmper; 2) i Vikarsbalken (Fas. III, 19) optæller Starkad de tolv Vikarskæmper; 3) i sit dødskvad optæller Asbjørn prude sine 22 ledsagere (Flt. I, 528); 4) den døende Hjalmar opregner 67 ledsagere (Fas. II, 219; Ǫrvaroddssagas yngste redaktion, 14de årh.). Af disse har Asbjörnskvadet særlig krav på vor interesse, idet halvdelen af dets navne er tagen ud af Bråvallakvadet; dette digt er bevaret i håndskrift fra 14de årh. og er sikkert ikke ældre end 13de. Også Hroks- og Starkadskvadene hører efter deres karakter til de senere skud af heltedigtningen; jeg vil snarest sætte dem til 11te—12te årh. Bråvallakvadets efterlignere er alle rent middelalderlige digte.

Bråvallakvadets forudsætning er den rige nordiske heltedigtning, som man ofte efter den fyldigste samling nævner Eddadigtning. Kvadets digter har tydelig nok opfattet slaget som hele heltetidens afslutning, derfor kæmper alle de ypperste oldkæmper med i striden, derfor henter Odin selv kong Harald og det uhyre hærfølge. Men hele denne opfattelse kan — som Grundtvig og Müllenhoff har hævdet — kun komme frem, når digtningen om heltelivet har gennemgået hele sin udfoldelse; den standser nu og skuer tilbage på sin løbebane. Det er literaturhistorisk interessant at fastholde dette tidspunkt, hvor de gamle kongekvad forstummer, og hvor heltedigtningen svinder ind til den epigonagtige poesi om Halvskæmperne, Starkad og Orvarodd. Et ældre slægtled af videnskabsmænd satte dette punkt langt tidligere; Rosenberg (Nordb. åndsliv I, 374) sætter det således til o. 900. Vor tid holder de såkaldte Eddakvad for langt yngre, end man tidligere har ment, og kan næppe tænke sig denne digtnings ophør för ind i 11te årh. Her mødes vi med den datering, vi ad historisk vej fandt for Bråvallakvadet: det måtte være digtet kort efter midten af 11te århundrede. Men endnu fra en tredje side møder dette tidspunkt os. Når digteren skaber et kvad om heltetidens afslutning, må han

selv føle en sådan afslutning af den tidligere tid, af tiden med kæmper og helte og Odins indvielse til stordåd. En sådan vendingstid har den seneste store forsker, Müllenhoff, søgt lige i de år hvor der kæmpedes om kristendommens indførelse. Men jo stærkere vi fordyber os i disse brydningsår, des mere må vi få öje for at den netop manglede den rolige tilbageskuen på fortiden. Det er år, hvor forbandelser og spot lyder fra begge skarer, det nyes og det gamles tilhængere, og hvor selv en nølende Halfred Vandrådeskjald nødes til at "nide" de gamle guder. Först når öjeblikkets mægtige bølgebrydning har lagt sig og det nye strömleje er dannet, kan man med roligere glæde se tilbage på det helteliv, som svandt. Först det slægtled, der ikke længer skal styrte eller opretholde de gamle gudestötter, ser på kamplivet som en storhedstid, men en svunden tid.

VII. Tillæg: Kristjern Pedersens oversættelse.

Det er ovenfor nævnt, at der af den ældste danske Sakseoversættelse er en levning tilbage, som har undgået alle nyere forskere. Da dette arbejde ikke blot har en mindre tekstkritisk men også en större literaturhistorisk interesse, skal jeg i få ord göre rede for det. Stephanius meddeler i sine Notæ uberiores til Sakse s. 167—172 Bråvallakæmpernes navne dels efter Vedels oversættelse, dels af en "gammel håndskreven dansk oversættelse" (versione Danica vetustissima ex codice M. S. deprompta); men lidt senere navngiver han den udtrykkelig som Kristjern Pedersens: Rectius itaque Vellejus noster juxta ac M. Christiernus Petri, primus Saxonis interpres, reddidere: *Blend aff Telløe* vel *Blend aff Tyløe*". At den "gamle" oversættelse og Kr. Pedersens er en og den samme, kan der ingen tvivl være om; dertil kender vi altfor nöje de danske historiografers håndskriftsamlinger i 17de årh.

Hvorefter har Kr. Pedersen gjort sin oversættelse? Man vil svare: naturligvis efter den udgave han selv besörgede i Paris 1514. Men denne forklaring synes ikke tilfredsstillende. Vi finder således i stedet for **S**:s *Liuthguthi* et *Liudh, Budhi*, der på et afgörende punkt stemmer med **B** (Hlaumboði); ligeledes findes det rigtige Keklu Karl (= Karl kekkia **B**) for **S**:s urigtige Keklu Rarll. Det samme gælder måske også Otrick i stedet for det uforklarlige Otritus. Alle disse forhold lader sig forklare ved at Kr. Pedersen brugte ikke den 1514 udgivne tekst, men et håndskrift, sikkert det samme, hvorefter hans tekst blev trykt. I så fald er hans oversættelse forfattet, för Sakse blev trykt, eller måske medens trykningen stod på. Man vil måske finde dette urimeligt, da Kr. Pedersen under Pariseropholdet var fuldt optaget af andre arbejder. Men hans arbejdsævne synes at have været stor; og Sakseoversættelsens tilblivelse i Paris stemmer med, at så stor en del af hans tillæg til oversættelsen viser hen til parisiske biblioteker.

Denne Kr. Pedersens oversættelse af Bråvallakæmpernes navne optrykker jeg da her efter Stephanius og lader dem — ligesom hos ham — ledsages af Vedels oversættelser i klammer eller (når Stephanius ikke har meddelt dem) i kantede klammer. Foruden den tekstkritiske nytte af denne sammenstilling, vil det have en literær interesse at se, på sjælden iöjnefaldende måde, Kristjern Pedersens jævne stil af tillægsord stillet overfor Vedels mere kantede substantiver og ordsammensætninger.

[De besynderligste Kong Haralds Høffuitzmend vaare] Suend, Sambar, Ambar, Elli, Rathi *aff Fyn* (Fynbo), *Salgarth*[1]) (Salgarthi) [oc] Ro hin skeggede (Roe Langskæg). [Item] Skalck Skoning, Alff *Aggesen* (Aggissøn), Oluir *hin brede* (Hærdebred), Gnep[2]) (Gnep) hin gamle, *Gordstang* (Gaardstang Stadbyggere). [Der næst aff Kong Haralds egen Slect] *Blend aff Tylyø* (Blend aff Tellø). Brand Myg *fortè Mycke*[3]). [Item] Thorny. Thoruing.

[1]) Salgacth, trykfejl hos Steph.

[2]) Fejl for *Gnepi?*

[3]) Jf. *Myg vel Mycke, quod Danica versio habet*, Steph. 172.

Tathar (Tatar) [oc] Hialte. [Aff Leyre gaard komme] Hortar, Borrhy, Belgi, *Begat* (Begathe) [met] Bari [oc] *Toly* (Thole). [Aff Sle By kom] Hogen med Skrammen paa Kinden. [Item] Tumme Styremand [vnder Jomffru] *Hetha* [Hethis oc] *Wisna* [Visnis Banere]. *Wibiorge* (Vebiorge) [vaar ocsaa en aff samme Skelmøers selskaff, som førde] Bo Bramsøn [oc] *Brath* (Brat) Jude [met sig. Der vaar hos Kong Harald samme tid] *Orm aff Engeland* (Orm Engellender), Vbbe *aff Frijsland* [Frijslender], Ary med det eene Øye, Alff ("Alsz") [oc] Gother, *Dal hin store* (tycke) [oc] *Duck aff Tydskland* (Duck Vende). . . . Barri ("Borri") [oc] *Gnidsl* (Gnizli). . . . Tolkar [oc] *Yme* (Hymi). [Siden kom] *Toki* (Toki aff Iuem Herret) [met] *Otrick hin unge* (Otrite hin vnge). [Hethes dueligste Kemper vaare disse:] Grimar [oc] *Grentsli* (Grenzli), *Hoszger hin sorte*[1]) (Effter dem kom Ger, Liuick), *Ham* (Hame) Hunger (Hunger), Humbli [oc] Biari . . . *Hømi* (Helmi) [oc] *Høse* (Hose), *Tulhim* (Tulleff), [Hune], Hastin, Hythin hin smale, Dahar *Grendski* (Grenske) [oc] Harald Oluffsøn. [Aff Hatis Hærrit komme] Har, *Herlewar* (Herleuer) [oc] Hodbrod hin *galne* (Horthbrod hin vilde). [Af Immeland komme] *Humhi* (Hnmmehy) [oc] Harald, [oc met dem af Nordtlanden] *Haki* (Hack) [oc] *Sigmund* (Simund) [oc] *Serkar* (Sercker) Bemonds Søn [Bemondsønner], *Gandal den gamles Affkom* [disligeste den gamle Gandals affkomme].

Vlff, *Abgy* (Algi), Windar, *Eyll hin Surblinde* (Eyl hin Starblinde), *Gøthar* (Gotar), *Hilde* (Hildi) *Guthy Alffsen* (Guti Alffsøn) *Stur hin Stercke* (Sture hin stercke), *Sten* (Sten aff Vener sø), *Gerth hin glade* (Greck snare), *Grommer aff Wermeland* (Gromer, Vermick). [Item De som bo ved den Nordlandsk Elff] Saxe, Fletir, *Salgot* (Saligothe), *Tord* [Thord] *Snaffuere, Thronder med den store Næse* (Thronder met Næsen), *Grunder* (Grundi), Othi, Grinder, *Tovi* [Thoui], *Koll* (Colle) *Biarki* [Biarchi], Hogni hin Kloge, Rokar hin brune. . . . [Siden kom] Rani Hyldsøn, *Liudh, Buthi* (Liuthguthi), Svend *Kulle* [kulke] *Rethir Sporhøg* (Rethyr Høg) [oc] *Rolff hin giffte* (Rolff Quindekier). [Item] Ring Athilsøn, *Harald aff Totte by* (Harald aff Thoten), *Valsten* (Valsten aff Vigen), Thorulff *hin* Tycke, *Tengil hin Høye* (Thengel lange), *Hunselff* (Hunsolue), *Birvil hin Blege* (Biruild Blegekind), Burgar [oc] Skumbar. . . . *Thorlevar hin Tretsomme* (Thorleffuar hin gramme), *Torkil Guthe* (Thorkil Gudlandsfar), *Gretir hin Onde, som altid vilde strax sla paa sine Fiender, hvad heller de vaare paa Marcken eller i Byen* (Grethir hin onde oc hastige), *Haldir hin Haarde* (Haddir haardesind), *Rolder* [Roldar] hin Sperlemmede. [Aff Norge komme] Thronder, Thronski, *Thoki Norske* (Thoki aff Moren), *Raffn hin Huide* (Raffn Huide), Hassvar [Hasuar], Barmi (Biarni), *Blihar hin Kirtnæsede* [Kiertnæsse], *Biørn aff Sogni* (Biørn aff Sogen), *Findar aff Stranden* (Findar aff Marstrand) *Bersi aff Falu* (Bersi aff Falustad), *Sivard* [Siuord] Svinehoffuit, *Erick Bratze* (Erick Huisslere), Alsten, *Harky* [Harcki], Ruthar, Rawi, Erling Orm. [Aff Iederen komme] *Og* (!) *Engelske* (Od Engellender), *Alff Vandere, som altid vilde færdis* (Alff Videfaren), Enar Sidebug, Iver Truere. [Fra Island komme] Mar *hin Rødskeggede* [rødskegge aff Mitfriths gaard] Grombar *hin* gamle,

---

[1]) Ad oram tamen libri adscriptum exstabat: *Hosger aff Liffland* (Stephan. s. 173).

Gram Brunlund **(Gram Brundolck),** ***Grim aff Skeerum*** **(Grim aff Skierum stad) [som vaar fød ved Scaha vdi Fyrcke hærrit]** ***Berhar*** **[1])** ***Spaamand*** **(Berhgar Spaamand) [met sine Stallbrødre] Brahi [oc] Ranckel. . . .** ***Air*** **(Ar),** ***Backi*** **(Backe) Keklu ("Reklu"),** ***Karl*** **(Ral),** ***Krock hin Bonactige*** **(Kroke Bonde), Guthfast,** ***Gummi aff Gislemarcken*** **(Gummi aff Gyllemarck) [som vaare Frø Affguds blods foruante oc trofaste Talssmend oc Raadgiffuere. Item] Inge, Oly, Alffuer [Aluer],** ***Folki Elrikis Sønner*** **(Folcki Ericks sønner) [Kong Rings Slect, hans dueligste oc næste Hofftienere, huilcke oc regnede sig vdi frendskaff met Frø. Til disse kom] Sigmund aff Sigtim stad [som vaar en halff Kempe oc en halff Kiøbmand].** ***Frostin Krusz*** **[item Frosthi], Alff hin stolte [aff Opsal, hand vaar en god Skytte oc forstandige Formand vdi Krigs Hær. Met Oluff komme siu Konger modige vdi sind oc raske til haand], Holty, Hendil, Holmar,** ***Lewi*** **[Leuy oc] Hama, [oc met dennem]** ***Regnolt aff Rydszland*** **(Regnolt Rysser) [Rathbarts Sønnesøn. Item] Sivald [met elluffue Holcke, oc]** ***Lewir som vant Vngern*** **(Lefy som tuang Vngern) [kom met sit forgylte Skib] Thririkar[s Skib vaar skicket som it Drage Hoffuit vdi Staffnen]. Thrygir [oc] Thorvil [Toruil haffde tolff Skib tilsammen].**

For den der studerer det danske skriftsprogs udvikling er der i denne navneramse ting nok at iagttage. Ofte må "det danske sprogs fader" med sin godlidende brede stil folde en tanke ud til en længere sætning: "Alf vandere som altid vilde færdis" (— for at udtrykke oldsprogets víđfǫrli —); eller når han af tre latinske ord (iniquus irruptionumque avidus) rives hen til en sætning som denne: "Gretir hin Onde, som altid vilde strax sla paa sine Fiender, huad heller de vaare paa Marcken eller i Byen". Men ved at se overensstemmelsen mellem Kr. Pedersens og Vedels oversættelser på en mængde af steder, kommer man på den tanke, at Vedel må have benyttet sin forgænger i ikke ringe grad. Det er nemlig påfaldende at se Kr. Pedersens oversættelser komme igen i så stort antal, tildels endog hvor de fjærner sig fra latinen: med Skrammen paa Kinden, Styremand (velificator!), Ary med det eene Øye, Gandal den gamles Affkom [ikke: sönner], hin Surblinde ("Starblinde", Vedel; lat. luscus), Snaffuere, Rokar hin brune (fuscus; oldsprogets Hrókr enn svarti), Rolder hin Sperlemmede (articulus; Hróaldr tá i Sǫgubrot),

[1]) Rettet fra Steph:s "Bethar".

Sidebug (protuberans) o. fl. Sådant lader formode, at Vedel ikke blot har kikket lidt i Kr. Pedersens oversættelse, för han begyndte sit værk, og senere beholdt den unyttet i sit værge (indtil 1595), men at han også under udarbejdelsen har haft den til stadigt hjælpemiddel: da er Kristjern Pedersens oversættelse ikke gået sporløst tabt, men er gennem Vedel kommen hans landsmænd til gode. Men for dansk sprog- og literaturhistorie turde det være et spörsmål af interesse: i hvilket omfang Sakseoversættelsen 1575 skyldes en art samarbejde mellem Danmarks to störste forfattere i det 16de århundrede.

Axel Olrik.

Anmärkningar till läran om *u*-omljudet.

I en uppsats "Till läran om *u*-omljudet", publicerad i Sv. landsm. XIII nr 5, har E. Wadstein polemiskt vänt sig mot Söderbergs och min uppfattning av denna fråga. Uppsatsen publicerades omkring den 1 december 1893, men är daterad juni 1892 och utdelades såsom separathäfte av författaren vid filologmötet i Köpenhamn i juli sistnämnda år. Det är emellertid särskilt mot min uppsats "Till frågan om *u*-omljudet i fornsvenskan" (Sv. landsm. XII nr 7), han denna gång riktar sin polemik.

Då det gäller en för de nordiska språkens ljudlära mycket viktig fråga, skall jag här bemöta W:s utpräglat polemiska avhandling. Jag kommer emellertid att i denna uppsats diskutera även en och annan fråga, mot hvilken W. icke gjort några inkast.

Innan jag går in på själva ämnet, må dock några ord egnas åt ett spörsmål, som därmed står i nära sammanhang.

W. börjar sin uppsats om *u*-omljudet med den anmärkningen, att han ansåg sig i Fornnorska homiliebokens ljudlära [1]) (Uppsala 1890) emot Kock och Söderberg hava bevisat, att "östnordiskan haft omljud värkat av kvarstående *u*, *v*", och han tillägger: "häri har nu Kock i sin avhandling *Till frågan om u-omljudet i fornsvenskan* i huvudsak instämt". Denna tanke återkommer upprepade gånger hos W. Så säger han *U*-omlj. 4, att "K(ock) upptagit min [= Wadsteins] konsonantteori"; jmf. ock slutet av uppsatsen s. 36 överst o. s. v.

Ehuru W. och jag i flera avseenden tänka mycket olika beträffande omljudsfrågorna, borde vi väl kunna enas om *en* sak, nämligen den, att jag icke kunnat "instämma" i något uttalande av W. *före* den tid, då W. över huvud hade publicerat någonting.

Nu utkom W:s *första* skrift Hom. lj. i *slutet av år 1889* [2]), och dess sista parti (s. 105—160) t. o. m. först på *våren 1890*.

---

[1]) Förkortas nedan "Hom. lj." W(adstein)s uppsats "Till läran om *u*-omljudet" förkortas "*U*-omlj." Min uppsats "Till frågan om *u*-omljudet i fornsvenskan" förkortas "Kock: *U*-omlj."

[2]) Den användes som gradual-avhandling och skulle enligt titelbladet försvaras den 14 december 1889.

Redan *före* utgivandet av första partiet av denna W:s förstlingsskrift hade jag på följande ställen framhållit eller antytt, att man i de östnord. språken finner labialiseringar av vokalljud, hvilka labialiseringar delvis framkallats av ett kvarstående *u*-ljud.

I min uppsats "Der *i*-umlaut und der gemeinnordische verlust der endvocale", publicerad i Beitr. XIV *år 1888*, yttrar jag s. 56 f. noten med anledning av den i nämnda uppsats framhållna regeln för *u*-omljudet i fsv., enligt hvilken ett kvarstående *u* [utan samvärkan av andra faktorer] icke värkar omljud, följande: "Hier handelt es sich natürlich nicht um den übergang *i* > *y* in z. b. *bykkiu* (gen. zu *bikkia*), der durch das zusammenwirken des anlautenden *b*- und des *u* der ultima hervorgerufen worden ist (vgl. Hoffory, Tidskrift for Filologi N. R. III, 295 f.), *eine erscheinung, die auch eine art u-umlaut genannt werden könnte* [1])". Redan i den svenska redaktionen av denna uppsats, publicerad *år 1887* i Arkiv IV, hade jag (s. 145 noten) uttalat mig på väsentligen samma sätt.

I Arkiv N. F. I, 49 f. yttrar jag i en *år 1888 i juli* publicerad uppsats: "Icke blott i isl. utan även i fsv. har som bekant ljudförbindelsen *vi* övergått till *(v)y* framför ett efterföljande och alltjämt i språket kvarstående *u*, och detta fastän ett dylikt *u*, såsom nyss nämnt, ej annars i fsv. värkar omljud: isl. fsv. *systur* av *svistur*, fsv. *ymumaþer* av *vimumaþer* etc." I samma tidskriftshäfte s. 53 talar jag om "ordet *mykil*, i hvilket, som bekant, *y*-ljudet . . . var ljudlagsenligt endast i formerna *myklum*, *myklu* men från dem inträngt i de övriga".

Hoffory har först insett, att utvecklingen *i* > *y* i dylika fall (han anför de isl. *miklu* > *myklu*, *biskup* > *byskup*, *miskun* > *myskun*, **swistur* > *s(w)ystur*) beror på samvärkan av föregående labial och efterföljande [kvarstående] *u*; jmf. mitt citat till honom [2]).

Då jag således länge före publicerandet av Hom. lj. hade framhållit, att i de nord. språken och även i fsv. *i* övergått till *y* genom samvärkan av föregående labial konsonant och efterföljande *u*, med anförande just av exemplen **swistur* > *systur*, **wimumaþer* > *ymumaþer* (även *myklum*, *myklu* hade av mig nämnts), och att denna företelse skulle kunna kallas ett slags omljud, så är det i högsta grad missledande, att W. i *U*-omlj. s. 4 f. kan yttra: "Av de i Hom. lj. s. 152, 153 sammanförda exemplen anser *nu* [3]) även K. (jmf. 28 [nämligen i Kock: *U*-omlj.]) följande 8 vara hithörande: 1) *voro* 2) *h(w)oro* 3) *honom* 4) *Omundus* 5) *systur* 6) *ymumaþer* 7) *myklu(m)* 8) *byskuper*. 9) *bykkiu* (jmf. K. s. 5) hör även hit". Hvarje läsare av dessa W:s ord måste få den oriktiga föreställningen, att det var efter och på grund av W:s framställ-

---

[1]) Först här kursiverat.

[2]) Noreen hade i Sv. landsm. I, 695 till de av Hoffory anförda exemplen lagt utom ett par isl. även fsv. **wimumaþer* > *ymumaþer* (hvilket ord av mig i Förklaring af fsv. lagord s. 8 uppfattats såsom utvecklat ur **wimumaþer*, dock utan att jag utrett orsaken till utvecklingen *wi* > *y*).

[3]) Här kursiverat av mig.

ning i Hom. lj. s. 152, 153, som jag i *U*-omlj. kommit till den meningen, att en art omljud föreligger i de fsv. *systur, ymumaþer, myklu(m)*.

W:s nyss citerade yttrande i *U*-omlj. s. 4 f. beträffande *voro* är lika missledande.

Redan i Arkiv N. F. I, 49 hade jag framställt följande ljudlag: "i de nord. språken (isl. och fsv.) har ljudförbindelsen *vā* under inflytande av ett i nästa stavelse följande *u* övergått till *vō, ō* (d. v. s. isl. *vó*, i hvilken ljudförbindelse *v* på vanligt sätt förlorats framför *ó*)", och jag tillade: "Den här antagna ljudövergången *vā* > *vō* > *ō* framför *u* är . . . icke *i vanlig mening* [1]) ett *u*-omljud av *a*". Bland åtskilliga anf. st. meddelade exempel nämndes *vāru* > *(v)ōru* (= isl. *óro*, sv. *voro*). Då i fråga varande tidskriftshäfte publicerades i *juli 1888*, hade jag, långt innan W. publicerat något om *u*-omljudsfrågan, således visat, att i sv. *voro*, isl. *óro* samt i isl. *atvóru, þóþóru* föreligger ett slags *u*-omljud, men ej ett dylikt i "vanlig mening" [2]). Det av W. nämnda fsv. *h(w)oro* är etymologiskt identiskt med isl. *(þóþ)óro*.

Före publicerandet av W:s Hom. lj. hade jag havt tillfälle fästa uppmärksamheten på ännu en företeelse i fsv., hvilken jag med tvekan framställde såsom en med *u*-omljudet besläktad ljudaffektion, framkallad under medvärkan av ett kvarstående *u*. I Arkiv N. F. II s. 32 noten nr III yttras:

"I Med.-Post. II står tre ggr *laughumen* (jmf. s. 272) i st. för *laghumen* (dat. pl. av *lagh*). Jmf. härmed det i Diplomatariet N. S. I nr 831 (skrivet i Norrköping år 1407) flera ggr mötande *Aughmundasson, Aughmundzsson* (och där aldrig skrivet *Aghm-*), ehuru namnet annars heter *Aghmunder* (fno. *Agmundr*). Har *a* i ljudförbindelsen *agh*, efterföljd av *u*, dialektiskt övergått till *au* eller rönt en labial affektion, *delvis jämförlig med det yngre u-omljudet i isl.?* [3])"

Det är självklart att en författare är böjd att på en dylik fråga giva ett jakande svar. I fråga varande tidskriftshäfte publicerades i *juli 1889*.

Förr än W. publicerat något, hade således i de östnord. språken konstaterats olika fall av vokallabialiseringar (ett slags arter av *u*-omljud), åstadkomna genom samvärkan av en vokalljudet föregående konsonant och ett efterföljande kvarstående *u*, och även hade en ljudaffektion, delvis jämförlig med det yngre *u*-omljudet i isl., blivit förmodad för fsv., när *a* efterföljdes så väl av konsonantljudet *gh* som av kvarstående *u* (*Aghmund* > *Aughmund* etc.).

---

[1]) Först här kursiverat av mig.

[2]) För den här diskuterade frågan (huruvida jag "instämt" i W:s mening) saknar det naturligtvis all betydelse, att W. (enligt hvad han meddelar Hom. lj. 65 noten) i en handskriven och i fil. seminariet i Uppsala hösten 1887 ventilerad avhandling framställt en regel för behandlingen av *wā*, som är besläktad med den av mig i Ark. N. F. I, 49 meddelade. W. bodde då i Uppsala och jag i Lund.

[3]) Först här kursiverat av mig.

Då jag således i *U*-omlj. (1891) avhandlade "kombinerat *u*-omljud" i ord sådana som ***biskup*** > ***byskup***, ***bikkiu*** > ***bykkiu***, ***miklu(m)*** > ***myklu(m)***, ****wimumaþer*** > ***ymumaþer***, ****swistur*** > ***systur*** etc. samt vidare i ord sådana som ****wāru*** > ***voro*** etc., så var det namnet, som var en nyhet; om dessa ljudlagar hade jag redan förut uttalat mig.

Emellertid framhöll jag i *U*-omlj. (alltså *efter* publicerandet av Hom. lj.), att kombinerat *u*-omljud, framkallat på långt *a* genom nasaliteten i förbindelse med följande *u*, föreligger även i de av W. i Hom. lj. nämnda ***honom***, ***Omundus*** och möjligen i det av honom i Hom. lj. nämnda namnet ***Mogens***, samt dessutom att måhända ljudförbindelsen *ggw* framkallat kombinerat omljud dels i sv. *dugg*, *rugg*, fsv. *hogga*, *hugga*, da. *lug*, dels i fsv. *trygger*, *stygger*, sv. *skygg*.

I Hom. lj. hade W. *icke* uttalat någon mening om att *gg* särskilt skulle kunna tillsamman med *w* värka omljud.

Med åsikten om det kombinerade *u*-omljudet i ***honom***, ***Omundus*** (och ***Mogens***) förhåller det sig på följande sätt. Först har Falk i Arkiv N. F. II, 114 ff. ådagalagt "overgang af nasalt *ǫ́* til *ó* i stavelser med hovedtone". Senare har W. i Hom. lj. s. 66 ff. behandlat denna ljudutveckling. Falk och W. fatta emellertid förhållandet så, att i t. ex. *honom* det äldre **hānum* gav ***hǫ́num*** genom det vanliga av kvarstående *u* ensamt framkallade omljudet; först senare, mena de, spelade nasaliteten någon roll, i det att det på detta sätt uppkomna *ǫ́* övergick till *ó*, emedan detta *ǫ́* var nasalerat. Så vitt jag riktigt förstått W. i denna punkt, föreligger således enligt hans mening icke något kombinerat *u*-omljud i *honom*, men i *U*-omlj. s. 6 har jag emellertid citerat så väl Falk som W. Jag åter anser ett kombinerat *u*-omljud här föreligga. Såsom jag i *U*-omlj, s. 6 med noten 2 påpekat, beror *hela* ljudutvecklingen från ***hānum*** till ***hōnum*** på samvärkan av det kvarstående *u* med rotvokalens nasalitet, men såsom jag i noten anf. st. särskilt framhåller, bestrider jag "naturligtvis ej, att vid utvecklingen . . . ***hānum*** > ***hōnum*** etc. rotvokalen kan hava passerat ett mellanstadium, som låg nära eller sammanföll med ljudet *ǫ* i subst. *ǫ́* etc.[1])". Enligt min uppfattning har alltså så väl utvecklingen ***hānum*** > ***hǫ́num*** som ock den senare utvecklingen ***hǫ́num*** > ***hōnum*** framkallats av nasaliteten och *u* i förening. Jag återkommer nedan till denna fråga vid granskningen av de i Olaf helges mindre saga uppvisade omljudda formerna.

---

[1]) Det är därför knappast exakt, då W. i *U*-omlj. s. 5 noten 1 anmärker, att jag i *U*-omlj. s. 6, 7 anser, att det ej skulle "funnits någon hvilopunkt *ǭ* mellan *ā* ock *ō*" vid övergången *vāru* > *vōro*, *hānum* > *hōnum*. Liksom vid utvecklingen ***hānum*** > ***hōnum*** bestrider jag ej, att vid utvecklingen ***vāru*** > *vōro* ett mellanstadium ***vǫ́ru*** passerats.

Jag har alltså uttalat följande uppfattning av *u*- och *w*- [1]) omljudet i de östnordiska språken.

1. Enkelt omljud (d. v. s. omljud, värkat av *u, w* ensamt utan samvärkan av annat ljud eller av nasalitet) har inträtt blott, när *u, w* förlorats, d. v. s. i och med förlusten av *u, w*, t. ex. **rastu* > *rost* (isl. *rǫst*); icke när *u, w* alltjämt kvarstå, t. ex. *asku* (*asko*, oblik kasus av *aska;* isl. däremot *ǫsku*), *vaþwe* (isl. däremot *vǫþvi*). I motsats till förhållandet i isl. har alltså blott det äldre enkla *u*- och *w*-omljudet, icke det yngre enkla *u*- och *w*-omljudet värkat.

2. Kombinerat omljud (d. v. s. omljud värkat av följande *u, w* under samvärkan med vissa andra ljud eller med nasalitet) har inträtt i följande fall:

a) När *i* omedelbart föregås av en labial konsonant eller halvvokal och tillika efterföljes av *u*, t. ex. **swistur* > *systur*.

b) När långt *a* omedelbart föregås av den labiala halvvokalen *w* och tillika efterföljes av *u*, t. ex. *wāru* (> **wǭru* [2])) > *wōro*.

c) När långt *a* är nasalerat och tillika efterföljes av *u*, t. ex. *hānum* (> **hǭnum* [2])) > *hōnum*.

Härtill böra måhända läggas följande fall:

d) När *a* efterföljes såväl av *gh* som av *u*, har det dialektiskt övergått till *au* eller rönt en labial affektion, delvis jämförlig med det yngre *u*-omljudet i isl., t. ex. *Aghmund* > *Aughmund;*

samt hvad *w*-omljudet beträffar:

e) När *a, i* efterföljas så väl av det labiala *gg* som av *w*, hava de övergått till resp. *o* (*ǫ*) och *y*, t. ex. *haggwa* > *hogga* (*hugga*); **triggwan* (ack. sg. mask.) > *tryggwan* (*trygger*).

Denna redogörelse (utom den under 2 d omtalade utvecklingen) gäller endast de östnordiska *rikspråken*. Ty redan i Arkiv N. F. I, 97 noten har jag, innan W. publicerat något om *u*-omljudet, anmärkt, att "man dialektiskt (. . . i vissa trakter av Norrland) har även det *yngre u*-omljudet av *a* . . ."

Men hvilken är då W:s s. k. "konsonantteori", och hvilken är över huvud W:s åsikt om *u*-omljudet?

Dessa frågor kunna icke besvaras med en kort uppgift. W. har nämligen uppställt flera olika hypoteser om *u*-omljudet. Han har vid olika tider uttalat skiljaktiga uppfattningar av det. Stundom yttrar han sig dessutom mycket svävande.

I förra avdelningen av Hom. lj. (utg. i slutet av 1889) resonnerar han s. 47 på följande sätt:

"I danskan och svenskan har dess (= *u*-omljudets) inträde förhindrats af vissa i närheten af den vokal, på hvilket [tryckfel för *hvilken*] omljud skulle verkats, stående konsonantförbindelser (eller konsonanter?). I östnorskan hafva kanske färre konsonantförbindelser förhindrat omljud och i vestnorskan(?) och isländskan har omljudet (stundom kanske genom analogi)

---

[1]) Här är det fråga om ord med ett konsonantljud mellan rotvokalen och *w*. Om behandlingen av rotvokalen, när denna omedelbart efterföljes av *w* se Kock i Indogerm. Forsch. och i korthet nedan. [2]) Jmf. ovan noten s. 291.

inträdt nästan undantagslöst ... **Hvilka** dessa omljud-förhindrande konsonanter eller konsonantförbindelser varit, tilltror jag mig icke att här kunna uppgifva, och möjligt är, att de icke ur de nu föreliggande nord. språkliga minnesmärkena någonsin kunna säkert uppvisas ... Jag vill emellertid påpeka, att i alla kända ex. på omljud från fsv. endast **en** konsonant (kort eller lång) eller ock *g, l, n, r* + kons. står emellan det *u*-omljud verkande ljudet och det *a*, hvarpå omljud verkats. Enda undantaget härifrån synes vara fsv. *rost* ..."

Hvar och en som genomläser detta citat, måste icke blott till följe av frågetecknen (som äro W:s egna) utan framför allt på grund av resonnemanget i dess helhet finna W:s åsikt ytterst svävande.

Huvudsaken för grammatikern är: **hvilka** konsonanter ha förhindrat omljudets inträdande? Härpå svarar W., att han ej vet det, och att man måhända aldrig skall kunna få veta det. Hans **negativa** uppgift, att de fsv. exemplen med omljud ha blott *en* kons. eller *g, l, n, r* + konsonant efter vokalen, är ytterligen litet upplysande. Ty väl att märka: ord med dessa konsonantförhållanden hava ingalunda alltid omljud; fsv. har sålunda t. ex. *man* (isl. *mǫn*), ej **møn*.

Detta är W:s av honom s. k. "konsonantteori". Det torde dock vara tvivelaktigt, huruvida en så obestämt framställd förmodan rätteligen kallas en teori.

W. själv övergav den väsentligen också mycket snart.

Redan i slutet av Hom. lj. (publicerad på våren 1890) söker han förklara den stora skillnaden mellan omljudsförhållandena i de östnord. språken å ena sidan och i isl. å den andra väsentligen på helt annat sätt. Han menar nämligen, att ett i stavelse med semifortis stående *u* (och även *i*) icke skulle ha värkat omljud, och han antar, att det skulle redan under omljudsperioden ha varit en högst betydlig olikhet mellan fsvenskans och isländskans akcentuering. Sin förut framställda hypotes omtalar han nu endast i en not s. 151 på följande föga tillitsfulla sätt:

"**Så vida** *det ligger något i* den af mig s. 47 framstälda förmodan, att saknaden af omljud i vissa fsv. ex. skulle kunna bero på beskaffenheten af den konsonant, som stod emellan det omljud verkande ljudet och det ljud, hvarpå omljud verkas, — *en förklaring som jag efter den s. 145 gjorda utvecklingen icke nödvändigt behöfver anlita* [1]) — så kunde *a* för *ǫ* i dessa ord *[vaþvi, staþvi]* bero på att *þ* hindrat inträde af omljud. Något ex. med *v*-omljudd vokal, då *þ* följer är nämligen icke uppvisadt från fsv." [2]).

Men tämligen snart fann W. ej häller den nyssnämnda, av honom framkastade akcentuerings-hypotesen tillräcklig att förklara de nord. språkens omljudsförhållanden.

---

[1]) Kursivering och spärrning i citatet gjorda av mig.

[2]) Det var under dessa förhållanden, som jag i *U*-omlj. s. 25 noten 1 säger, att W. "får anses själv ha övergivit" sin i förra avdelningen av Hom. lj. framställda hypotes. Detta påstår W. i *U*-omlj. s. 3 noten 3 vara ett "misstag" av mig, eftersom han icke tagit hypotesen tillbaka utan nedskrivit nyss av mig citerade not. Jag skall icke tvista om, huruvida detta bör eller icke bör kallas ett "misstag". Hvar och en som uppmärksamt genomläser både senare och förra avdelningen av Hom. lj., torde giva mig rätt i att W., för så vitt han i tryck utalat sin åsikt, redan på våren 1890 åtminstone "väsentligen övergav" (såsom jag ovan uttryckt saken) sin i slutet av år 1889 framställda hypotes.

I *U*-omlj. (juni 1892) framställer han ytterligare två andra medel att tyda dem. Han antar nu att omljudet ljudlagsenligt skulle utebli i semifortis-stavelser, och dessutom anser han, att frånvaron av omljud i de östnord. språken ofta endast är skenbar. Kort *a* skulle hava förlängts i flera fall, än man hittills antagit; det sålunda förlängda *ā* skulle hava *u*-omljutts även av kvarstående *u, w* till *ǿ*, men detta *ǿ* skulle senare ljudlagsenligt hava ånyo övergått till *ā*.

Sin uppfattning av *u*-omljudet i september 1892 har W. själv refererat för tysk publik i Beiträge XVII, 433 f. Enligt detta referat förklaras uteblivandet av *u*-omljudet i vissa fornnorska och östnord. handskrifter av följande fyra omständigheter:

1) "In vielen fällen hat ein auf der *u, v* enthaltenden silbe ruhender starker nebenton den umlaut verhindert..." 2) "Was das fehlen des umlauts in langen silben betrifft, so wird dieses in sehr vielen fällen daraus erklärt, dass hier *a* graphisch für älteres *ǫ* auftritt..." 3) "Der umlaut (auch der von *i* bewirkte) tritt nur in haupttoniger silbe ein..." 4) "Es ist endlich wenigstens wahrscheinlich, dass verschiedene auf den umzulautenden vocal folgende consonanten oder consonantenverbindungen dem umlaut verhindert haben."

Men hvad är då W:s mening om omljudsfrågans kardinalpunkt? Har man enligt hans åsikt havt en eller två omljudsperioder?

Hela hans resonnemang i Hom. lj. så väl i förra som i senare avdelningen synes gå ut på att å daga lägga, att man havt blott *en* *u*-omljudsperiod, och stundom yttrar han sig så, som om han skulle hava vederlagt teorien om två *u*-omljudsperioder (se Hom. lj. 43 början av stycket 3; jmf. ock s. 46 början av stycket 2). Det är därför högst överraskande, att han i en not i slutet av Hom. lj. (s. 153) yttrar: "Om denna teori [d. v. s. denna samma teori] vill jag icke här bestämdare uttala mig" [1]). Ännu i *U*-omlj. 36 (juni 1892) heter det, att han vill uppskjuta att bestämdare yttra sig om denna teori, till dess han fått tillfälle att även göra *i*-omljudsförhållandena och den av mig uppställda teorien om två *i*-omljudsperioder till föremål för en undersökning.

En dylik undersökning har han senare publicerat i Beiträge XVII, 412 ff., och han tror sig i slutet av denna uppsats s. 433 kunna yttra: "Die vorhergehende untersuchung dürfte auch die

---

[1]) W. beklagar sig i *U*-omlj. 35 med noten 2 över "ett genomgående missförstånd hos K(ock)" rörande hans (= W:s) uppfattning av denna fråga och särskilt över mitt uttalande i min skrift *U*-omlj. s. 3. Han säger, att han visserligen i Hom. lj. yttrat mycket starka tvivel rörande teorien om två *u*-omljudsperioder, men dock till slut sagt: "om denna teori vill jag icke här bestämdare uttala mig". Denna W:s klagan är alldeles obefogad. Då han i Hom. lj. söker efter bästa förmåga gendriva teorien om två perioder, så äro, så vitt jag förstår, mina yttranden s. 3 i *U*-omlj. fullkomligt korrekta, då det heter, att W. i Hom. lj. "framställt åtskilliga invändningar" mot denna teori, att hans "tvivel på de två *u*-omljudsperioderna är oberättigat", samt att han "vill gendriva Söderbergs och min åsikt om två skilda *u*-omljudsperioder". Den omständigheten, att W. ansåg den av honom bekämpade teorien kanske vara riktig, invärkar ej på det faktum, *att* han — underligt nog — ändå med iver bekämpade den.

frage nach der 'periodentheorie' . . . abgetan haben". Det därefter följande resonnemanget visar, så vitt jag förstår, att han numera (september 1892) förnekar två omljudsperioder så väl för *u*-omljudet som för *i*-omljudet.

Det är denna hans mening om *u*-omljudslärans kardinalpunkt, som följande rader i första rummet skola söka gendriva. Men tillika framgår, såsom jag hoppas, av denna min uppsats, att de östnord. riksspråken icke hava i fortisstavelser enkelt omljud, värkat av kvarstående *u* eller *w*.

Vid den följande kritiken av W:s skrift *U*-omlj. skall jag först granska de där av honom anförda orden, som enligt hans åsikt skulle visa, att i de östnord. språken *u*-omljud värkats även av kvarstående *u*, *w*.

Vi skola därvid finna, att i åtskilliga av honom nämnda exempel ett *kombinerat* *u*-omljud föreligger. Men att *kombinerat* *u*- och *w*-omljud värkats i de östnord. språken, bestrider ingen, och detta har jag aldrig bestritt (se min framställning ovan). I några ord åter, hvari W. vill se omljud värkat av kvarstående *u*, *w*, föreligga exempel på äldre (icke yngre) *u*- eller *w*-omljud. Åtskilliga av honom såsom beviskraftiga anförda former innehålla alldeles icke något omljud utan böra helt annorlunda uppfattas. Ett par av honom nämnda ord äro dialektord och böra (i fall de innehålla ljudlagsenligt omljud) uppfattas i överensstämmelse med de av mig redan i Arkiv N. F. I, 97 noten (år 1888) anförda norrländska *höku* etc. (jmf. ovan s. 292).

Min kritik av W:s skrift är för övrigt icke uttömmande; i motsatt fall skulle denna min uppsats ha blivit allt för vidlyftig.

De flästa bland de av W. i *U*-omlj. anförda orden hade han antecknat redan i Hom. lj., och dem hade jag tillfälle diskutera redan i min uppsats om *U*-omlj. Några i Hom. lj. såsom beviskraftiga anförda ord har han dock nu alldeles eller väsentligen tagit tillbaka eller underlåtit att anföra, då han insett att mina invändningar mot dem i min uppsats *U*-omlj. äro berättigade eller åtminstone beröva dem deras förmenta beviskraft.

Jag nämner här dessa ord:

Humblum (Hom. lj. 147, 152; mina motskäl *U*-omlj. 18; W. *U*-omlj. 15).

Hømundeboth (Hom. lj. 147, 152; mina motskäl *U*-omlj. s. 15; W. *U*-omlj. s. 14).

Tolothorp (Hom. lj. 44, 45, 146, 152; mina motskäl *U*-omlj. 16; W. *U*-omlj. 10).

Ortuskogher (Hom. lj. 146, 152; mina motskäl *U*-omlj. 14; W. *U*-omlj. 19).

glugguter (Hom. lj. 147, 152; mina motskäl *U*-omlj. 13).

run. **haosvi** (Hom. lj. 153; mina motskäl *U*-omlj. 17).

Till ett och annat av dessa numera uppgivna ord fogar emellertid W. ännu i *U*-omlj. några anmärkningar, mot hvilka mycket kunde vara att invända. Men då vi numera äro överens om att orden ej äro beviskraftiga, så underlåter jag att vidare diskutera dem.

Blott till ortnamnet *Tolothorp* ännu en anmärkning. Att detta omöjligen kan betyda "taltorp" (såsom W. *U*-omlj. menade), framgår ytterligare av följande. Jag kan numera hänvisa till flera fsv. runstenar, där det fem. personnamnet *Tola* möter. Så har Liljegren 456 = Bautil 72 **tula**; Liljegren 927 = Dybeck 8:o nr 20 (jmf. ock Runverser s. 194) **tula**; Liljegren 1099 = Bautil 861 **tola**; Liljegren 1163 = Bautil 894 **tula** [1]). Detta **tola, tula** är naturligtvis fem. till det av mig i *U*-omlj. 16 anförda mask. fno. *Tole*, östn. *Tule*. *Tolothorp* betyder alltså helt enkelt "Tolas torp", icke "taltorp". Härtill kommer, att Nielsen: Olddanske personnavne s. 100 anför åtskilliga exempel på kvinnonamnet *Tola*.

Kombinerat omljud föreligger (eller kan föreligga) i åtskilliga av W. *U*-omlj. 5 f. uppräknade ord.

1) *systur, ymumaþer, myklu(m), byskuper, bykkiu* (oblik kasus av *bikkia*). Om detta genom samvärkan av föregående labial konsonant eller halvvokal och av efterföljande kvarstående *u* på *i* alstrade kombinerade omljud se ovan s. 289, 292. Ännu Serenius' Svensk-engelska ordbok (1749) har *bycka* "bitch".

Om jag riktigt förstår W:s resonnemang *U*-omlj. 5 noten 2, så bestrider han, att i dessa ord den vokalljudet *i* föregående labialen spelat någon mera avgörande roll vid omljudets inträdande (*i* > *y*), än fallet kunde vara med åtskilliga andra konsonanter. Han torde stå alldeles ensam med denna mening, som han icke ens försökt att bevisa. Det vore högst förvånande, om den föregående labialen här icke skulle ha spelat en huvudroll, då många isl. och fsv. ord finnas, där *i* blivit *y* framför följande *u*, när en labial föregår, men hittills intet ord kunnat uppspåras, där *i* normalt fått denna utveckling, då *u* följer och då ingen labial föregår. Jag påminner exempelvis blott om pl. eller oblik kasus i sg. isl. *listur* (av *lista*), *hinnu* (av *hinna*), *giptu* (av *gipta*), *kirnu*(*-askr*; av *kirna*) etc.

Jag tillägger ännu ett par fsv. ord (som ej anförts av W.), där i fråga varande kombinerade *u*-omljud inträtt. Fsv. *amīa* "frilla" (ffr. *amie*, isl. *amía*) : *amyubarn* (Bj. R. 28). Sv. dial. *svill* : fsv. *syl* (här har -(*w*)*y*- uppstått ur -*wi*- i dat. sg. och pl. **swillu*, **swillum*, kanske i ack. sg. **swillu* och möjligen även i nom. sg. **swillu*; obs. även nyisl. *sylla*, gen. *syllu* och fno. *syllustokkr*).

[1]) Härtill kan ytterligare läggas, att enligt Torin: Vestergötlands runinskrifter s. 4 nr 3 Härlingstorpsstenen i Västergötland troligen havt **tula** (ehuru där nu enligt Torin synes stå **tuli** med utplånat tvärstreck över ᚼ. Alla äldre granskare av stenen ha enligt T. läst **tula**, som han därför förmodar vara det ursprungliga). Orten *Tolothorp* låg enligt Sv. dipl. troligen i Västergötland.

Tamm är böjd (Etymol. ordb. artikeln *bi*) antaga, att isl. fsv. *bȳ* "bi" (fsv. även *bi*) uppstått i kasus med labial ändelsevokal under samvärkan mellan denna och föregående labial (t. ex. nom. ack. pl. **bīu* > **bȳu* > *bȳ* "före den isl. kontraktionen av *þrīu* till *þriú*"). Man har dock ej, så vitt jag vet, något annat exempel på att *i* efter *b* övergått till *y* framför förlorat *u*-ljud. Jag uppfattar därför isl. *bý*, fsv. *by* på följande sätt. Isl. använder *býfluga* "bi" jämte *bý*, men nyisl. brukar enligt Oxford-ordb. uteslutande *býfluga*. I *bīfluga* > *bȳfluga* har *y* uppstått under samvärkan av föregående *b* och följande *u* (obs. även att *fluga* börjar med labial konsonant). Från *býfluga* har *ý* överförts till *bý*. Till införande av *ý* i *bý* har även dat. *bīum* > *bȳum* i någon mån bidragit. I fsv. åter, som ofta använder det enkla ordet (*byflugha* har där tillfälligtvis ej anträffats, men väl *biflugh* "bisvärmar"), kvarstod *bi* merendels oförändrat, och *by* förekommer blott som en mindre bruklig sidoform.

Även när *w* föregår och tillika efterföljer *i*, har detta genom kombinerat *w*-omljud övergått till *y*. Ett exempel härpå utgör det fsv. *tyswa* (Smål. L. 9: 1), *tøsuar* (MELL. Þg. 38), *tyswer* (VML. [II] Þg. 19): *twiswær* (MESL. Kg. 18: 1) [1]). Ordet är som bekant sammansatt med det *twis-*, som återfinnes i got. *twisstass* "tvedräkt", och som är nära besläktat med det i *tusmörker* ingående *tus-* (så redan Ihre Gloss. svio-goth. och Rietz 765; numera även Hellquist: Etymologische Bemerkungen s. IV). Genom påvärkan av *tyswer* har man i fsv. och fgutn. fått *tryswær* (MESL. Kg. 20: 8), *þrysuar* (Gottl. L. 13: 5 etc.) i st. f. *þriswar*; även inflytande från nom. ack. pl. *þrȳ* har härvid spelat en roll.

Till belysning av orden *tvisvar, þrisvar* tillfogar jag ett par anmärkningar, som icke omedelbart beröra omljudsfrågan. Man har sammanställt senare kompositionsleden av dessa ord med sskr. *vāra* "zeit, mal" (se t. ex. Kluge: Etym. ordb.[5]; art. *zwier*), och om denna sammanställning är riktig, ingår således såsom slutljud i *tvisvar, þrisvar* ett ursprungligt *r* (icke ett urspr. *ʀ*). Emellertid förloras *-r* stundom i de fsv. orden. Så t. ex. *tyswa* (Smål. L. 9: 1; MELL. Þg. 38, hskr. T etc.). Fornd. har *thrysæ, trysse* jämte *thryswer* (se Lunds ordbok och Molbechs glossar). Detta talar för att det slutljudande *-r* i dessa ord kunde hava valören av *-ʀ*, eftersom blott urspr. *-ʀ* (ej urspr. *-r*) plägar förloras. Det är vidare anmärkningsvärt, att dessa ord hava *æ (e)* till ändelsevokal i sådana fsv. urkunder, som icke låta ändelsevokalen *a* övergå till *æ*; så t. ex. *twiswær* (MESL. Kg. 18: 1), *tryswær* (ib. 20: 8); *tyswer* (VML. [II] Þg. 19) [2]). Dessa former kunna så för-

---

[1]) Annorlunda Söderberg: Några anmärkningar om *u*-omljudet i fornsvenskan (i Öfversigt af fil. sällskapets i Lund förhandl. 1881—88, s. 89 noten 1). Förkortas nedan Söderberg: *U*-omlj.

[2]) Ihre: Gloss. svio-goth. II, 938 anför formerna *töswär, tyswer* från äldre nysv.

klaras, att i semifortis- eller fortis-stavelse *ă* (eller *ā*; jmf. straxt nedan) blivit i vissa trakter *ʀ*-omljutt till *æ*. Dock är kanske icke häller den möjligheten utesluten, att ett germ. *-wǣr* (jmf. sskr. *vāra*) i fortisstavelsen blivit *-vār* (hvarefter detta *-vār* förkortats till *-văr* [jmf. isl. *tvisvar*, *þrisvar*], när fortis flyttades till förra stavelsen), under det att germ. *-wǣr* i relativt oakcentuerad stavelse tills vidare kvarstått och senare blivit *-văr -vĕr*. De anförda formerna göra i alla händelser troligt, att om senare kompositionsleden i *tvisvar*, *þrisvar* är besläktad med sskr. *vāra* (hvilket är sannolikt), så har dialektiskt ett äldre *r* utbytts mot *ʀ*. Detta har i så fall försiggått genom inflytande från de många böjningsändelserna slutande på *-aʀ* (jmf. att i släktskapsorden *faþir* etc. *-ir* utbytts mot *-iʀ (faþiʀ)* under inflytande av *hirþiʀ* etc.).

Emellertid visar en sådan form som *tiswår* i den sena hskr. L till Kr.LL. Tg. 29, att fsv. havt (jämte *twiswăr*) även *twiswār* (jmf. germ. *-wǣr* [1])). Den omständigheten, att man jämte isl. *tysvar* med *y* även finner isl. *tvisvar* med *i*, förklaras genom ordets anslutning till *twī-* i isl. *tvíkostr* etc. Isl. *tvisvar*, fsv. *twiswær* etc. förklaras kanske delvis även därav, att detta kompositum vid tiden för ljudutvecklingen *wi* > *wy* framför *w* kunde hava fortis på senare kompositionsleden. Fsv. *twiswær* etc. har dessutom påvärkats av *þriswær (þrisvar)*; *t[w]iswår* kan ha förlorat *w* genom invärkan från *tyswa(r)*.

Kombinerat *w*-omljud har inträtt även i fsv. *ykia (ykiæ)*, i fall jag nämligen har rätt i min förmodan (Förklaring af fsv. lagord s. 16 f.), att *ykiæ* i Sm.L. är identiskt med isl. *ýkva, víkva, víkia* "vika". *Wīkwa* har givit *[w]ykwa*, och *ykia (ykiæ)* har fått *i* från sidoformen *vīkia*. — Icke häller *tyswær*, *ykiæ* hava anförts av W.

2) W. anför *voro* (pl. pret. av *vara*), *hworo*. Om detta genom samvärkan av föregående *w* och av efterföljande kvarstående *u* på *ā* värkade kombinerade omljud se ovan s. 290, 292.

3) W. anför vidare *honom, Omundus*. Om detta genom samvärkan av nasaliteten och efterföljande kvarstående *u* på *ā* värkade kombinerade omljud se ovan s. 291 f.

Det av W. Hom. lj. 44, 152 och *U*-omlj. 8 diskuterade ***Moghens*** hör även hit, i f a l l man i de östnord. språken havt namnet ***Magnus*** redan före den tid, då i fråga varande kombinerade omljud upphört att värkas: *Măgnus* > **Mǫgnus* > **Mōgnus* > *Moghens* (jmf. Kock: *U*-omlj. 8). Då detta emellertid är mycket ovisst (jmf. min nyss citerade skrift), så är det möjligt att, såsom jag anf. st. även framhållit, det östnord. ***Moghens*** beror på lån från norskan, eftersom den norsk-danske konungen Magnus den gode som bekant var den förste, som bar namnet ***Magnus***.

Mot min förra förklaring av ***Moghens*** har W. *U*-omlj. s. 8 intet att invända. Ty som en invändning kan man ej betrakta

[1]) I fno. *tysvor* (OHm. 82, 8) har möjligen *wā* blivit *wō* i rel. oakcentuerad stavelse; jmf. Kock i Arkiv N. F. II, 23. *Tyswor* (MESL. Kg. 18: 1 hskrr. HI) kan vara identiskt härmed eller ange uttalet *tyswår*.

hans anmärkning, att jag med min uppfattning av omljudet icke behövt antaga, att *Magnus* havt långt *a*, när det varit utsatt för det här omtalade kombinerade omljudet, utan kunde hava antagit, att ordet vid denna ljudutveckling havt kort *a*. Orsaken hvarför jag antagit, att *Māgnus* [1]) (ej *Măgnus*) underkastats kombinerat omljud, är den, att jag ej känner något säkert östnord. exempel på att kort *a* underkastats dylik utveckling (hvarmed jag ej vill bestrida möjligheten av att detta kunnat vara fallet).

Min alternativa förklaring vill W. däremot alldeles icke gå in på. Han yttrar *U*-omlj. 8: "Att den omljudda vokalen, såsom K. alternativt antar, skulle kunna bero på lån från fornnorskan, därföre att detta namn först skulle vunnit utbredning i följd av att den dansk-norska konungen, norrmannen Magnus den gode (född 1024), burit detsamma, anser jag otroligt. Ty jämförelsevis få voro väl de danskar som hört denne konungs namn uttalas av norrmän" [2]). W. menar att det var genom skriften, och huvudsakligen genom mynt, som "konungens namn blev bekant och spritt".

Detta resonnemang är ytterst djärvt. Själv antar W. (Sv. landsm. XIII nr 4 s. 14), att namnet *Morten* vandrat från Danmark till Norge, och här kunna myntinskrifter tydligen icke hava spelat någon roll. Det är därför svårt att inse, hvarför ej namnet *Magnus* skulle kunnat vandra från Norge till Danmark. Men just hvad detta namn angår, talar historien ett tydligt språk.

Hon lär oss att denne i Norge födde konung åtskilliga gånger besökte även sitt andra land Danmark, att han vid dylika besök vistades i landets olika provinser (Seland, Fyen, Jutland, Slesvig, Skåne), att han stundom uppehöll sig ganska lång tid i Danmark, att han vid besök därstädes hade med sig följe av norrmän, stundom t. o. m. en hel norsk här, att under hans anförarskap danskar och norrmän gemensamt kämpade mot venderna (i slaget på Lyrskovs hed). Skulle man under sådana förhållanden kunna hysa den avlägsnaste förmodan om att jämförelsevis blott få danskar hört konungens namn uttalas av norrmän? Skulle t. ex. konungens norska krigare hava omsorgsfullt undvikit att nämna konungens namn för sina danska kamrater? Nej, vi kunna vara fullt förvissade om att tusentals och åter tusentals danskar hört konungens namn uttalas just av norrmän, och att under denna föga läskunniga tid hans namn så gott som alldeles icke vann spridning genom myntinskrifter.

Men icke nog härmed. Även på en annan väg har det från Magnus den gode utgående namnet *Magnus* kommit till Danmark. Jag kan nämligen numera hänvisa till en avhandling av G. Storm (Arkiv N. F. V, 199 ff.), där han särskilt undersökt våra förfäders uppkallelsesystem och förnamns utbredning. S. 215 omtalar han, huru namnet *Magnus*, som först bars av Magnus den gode,

---

[1]) Längden av *a* i lat. *magnus* är konstaterad, se Kock: *U*-omlj. 8 noten. [2]) Spärrningarna äro W:s egna.

spred sig från Norge till flera olika länder, och han yttrar bland annat: "Magnus Barfods enke Margrete overförte det [namnet Magnus] til den danske kongeæt, idet hun gav det til sin sön af 2det ægteskab Magnus den stærke († 1134)".

Jag hoppas att efter dessa anmärkningar icke ens W. själv skall finna *Moghens* vara beviskraftigt.

4) Till de av mig i Arkiv N. F. II, 32 noten nr III anförda *laughumen, Aughmundzsson, Aughmundasson* (från Östergötland) lägger W. nu (*U*-omlj. 6) tre citat för skrivningen *Augmund-* (ur diplom från Västergötland och Uppland) samt ett för skrivningen *Ogmund*. I Lundgrens därefter utkomna Personnamn från medeltiden 9 finnas ytterligare fyra exempel på *Aug(h)mund-* från dessa landskap. Jag hade anf. st. (innan W. skrivit om *u*-omljudet, jmf. ovan s. 290) antytt, att här kan föreligga en labial affektion, delvis besläktad med det yngre isl. *u*-omljudet och framkallad av samvärkan av *gh* och följande *u*. Jag kan nu till de anförda lägga ännu ett par, fastän ej fullt säkra, exempel på denna ljudaffektion i andra ord.

I Sv. dipl. N. S. I skrives den ort i Småland, hvilken nu heter *Flaga*, en gång i en latinsk påskrift å ett på svenska avfattat diplom *Flaughu* (s. 358; år 1404), men orten kallas i samma diploms svenska text två ggr *Flaghu (i Flaghu, innan Flaghu)*, och även i ett annat diplom läser man i den svenska texten *ii Flaghwm* (ib. s. 584, år 1406).

Hummelstadsstenen (Löts socken, Trögds härad, Uppland) har enligt Dybeck fol. I, 67 (jmf. ock Ant. Tidskrift X, 130) **agurstam**. Då denna ort nu heter *Ågerstad*, transkriberar Brate i Ant. Tidskrift X, 131 det runristade namnet med *Águrstam* med långt *á*. Bugge anf. st. s. 132 menar, att **agurstam** har uppstått ur *Ágautsstađir*, i det att *Ágautsstađir* regelrätt blev *Águsstađir*, men "foran *st* eller *s* i Forbindelse med en anden Konsonant eller *ss* i Indlyd trænger sig let et *r* ind", och Bugge menar att till följe av denna tendens blev *Águsstađir* till *Águrstađir* under påvärkan av subst. *åker*. Denna förklaring av **agurstam** är dock tvivelaktig, eftersom första kompositionsleden är tämligen olik ordet *åker* (fsv. *ākr*). Under dessa förhållanden är det möjligt, att i **agurstam** föreligger såsom första kompositionsled det i Landnáma mötande mansnamnet *Ǫgurr*. I runinskrifternas språk skulle detta i Sverge heta just *Aghur(staþir)*, eftersom man i svenska rspr. ej hade det yngre enkla omljudet. Senare blev genom här avhandlade labiala affektion (kombinerade omljud) *Aghurstaþir* (dat. **agurstam**) till **Aughurstaþir*, hvarefter senare **Aughurstaþir* gav det nysv. *Ågerstad* med ett enhetligt ljud i första stavelsen.

W. påstår *U*-omlj. 6, att beteckningen *au* i *Aughmund-, laughumen* skulle hava alldeles samma valör som *ǫ* i isl. (eller, hvilket vill säga detsamma, som *o* i fsv. *bolker* med äldre *u*-omljud = isl. *bǫlkr* < **balkuʀ*). Detta är tydligen oriktigt. Man har icke från någon på svenska avfattad, handskriven urkund kunnat (hittills) uppvisa ett

enda exempel, i hvilket *au* användes för att uttrycka *ǫ* [1]). Då man nu har åtskilliga gånger *Aughmund-*, tre gånger i samma urkund *laughumen* och dessutom *Flaughu*, alla skrivna med *au*, men då *au* möter *blott framför gh*, så måste man draga den slutsatsen, att den ljudaffektion (kombinerade omljud), som dessa skrivningar vilja uttrycka, och som värkades på ett *ă* av omedelbart följande *gh* och *u* i förening, var vid denna tid något annat än ljudet *ǫ* i fsv. *bolker*, isl. *bǫlkr* vid här i fråga varande tid, d. v. s. under fsv. literaturspråkets tid. Snarast uttrycker väl skrivningen med *au* i *Aughmund-* etc. ett *a*-ljud med ett kort efterslag av *u* (*A^u^ghmund-*). Senare synes detta i viss mån diftongiska ljud (i någon eller några trakter) hava fullt monoftongiserats, att dömma av den en gång av W. anförda skrivningen *Ognund* samt möjligen av det ovan diskuterade ortnamnet *Ågerstad* [2]).

Icke häller har W. *U*-omlj. 6 rätt i att *augh-* i *Aughmund-*, *laughumen* "icke kan bero på någon dialektisk utveckling". Om denna utveckling icke var blott dialektisk, skulle den naturligtvis tillhöra rspr. Men att detta icke var fallet, lär oss ju t. ex. vårt nuvarande *lagom*, hvars sammanhang med *lag* språkmedvetandet ej längre känner, och som alltså är en väsentligen s. k. isolerad form. Men trots det fsv. dialektiska *laughumen* (dat. pl. av *lagh*) ha vi nu blott *lagom* (ej **laugom* eller **logom*). På liknande sätt ha vi t. ex. nysv. pl. *sagor* (av *saga*). Att i fråga varande ljudutveckling blott var dialektisk, bekräftas därav, att ehuru skrivningen *Aug(h)mund-* flera gånger anträffats från vissa landskap, *Aghmund-* dock alldeles obetingat är den normala formen; jmf. t. ex. Lundgren: Personnamn 9 [3]).

5) Det är, såsom jag i *U*-omlj. 13 framhållit, möjligt, att även i da. *vugge* en art kombinerat *u*-omljud föreligger. W. har nämligen i sin uppsats *U*-omlj. 8 icke fullt exakt refererat mina uttalanden om da. *vugge*. Såsom jag anf. st. visat, kan övergången *vaggæ* > *vugge* bero därpå, att *v* föregick och *gg* efterföljde *a*. Då *v* föregick och *k* efterföljde *a*, blev *a* till *å* (*vakæ* > *vaage* etc.); men när *gg* efterföljde *a*, gick labialiseringen ett steg längre, och *ă (o)* blev *u*: *vugge*. Jmf. att på likartat sätt *ǫ* blev *u* framför det starkt labiala *gg* i da. *hǫgga* > *hugge*, *dǫgg* > *dug* etc. (Kock: Fsv. ljudlära II, 477, Arkiv N. F. I, 96). Om utvecklingen varit denna, föreligger i *vugge* intet kombinerat omljud.

---

1) I Med. dikter 89 r. 172 möter ett *laugh* "lag", men såsom utgivaren s. 74 nämner, innehåller i fråga varande dikt norska former. En dylik är även detta *laugh*.

2) Härmed bestrides icke, att under en tidigare period **balkuʀ* givit **ba^u^lkʀ* (senare *bǫlkr*), hvars *a^u^* på sin tid kan hava varit identiskt med det ljud, som *au* representerar i *Aughmund-* etc.

3) Ovisst är, om *-agh-* dialektiskt övergått till *-augh-* även framför följande *w*. Obs. dock det *en* gång mötande *Gaungqwiddetørp*, om detta (såsom Lundgren: Personnamn 60 synes antaga) är sammansatt med *Gaghnwiþer*, *Gagnvidh*. Ovisst är ock, om ett vilkor för utvecklingen *-agh-* > *-augh-* varit, att det följande *u (w)* havt en starkare akcent än svag levis.

Emot denna min förklaring har W. *U*-omlj. 8 ingen invändning att göra; han yttrar blott att denna ljudlag är så begränsad, att endast ordet *vugge* faller under densamma, eftersom förbindelsen *vagg-* icke eljest uppvisats i något danskt ord. Alldeles sannt, men åtskilliga ord ha så sällsynta ljudförbindelser, att alldeles samma ljudförbindelser icke återfinnas i andra ord i samma språk. Och ändå har filologen rättighet och skyldighet att förklara även dessa ords ljudutveckling. För övrigt tror jag mig hava anfört mycket goda paralleler till i fråga varande ljudövergång.

Emellertid nämner jag *U*-omlj. 13, att möjligen även *u*-ljudet i obl. kasus *vaggu* spelat en roll vid ordets utveckling till *vugge*, i hvilket fall ett kombinerat omljud föreligger. — W. anför i *U*-omlj. 8 ordet *vógga* "vagga" från Hälsingedialekten. Här kan föreligga ett kombinerat omljud, väsentligen likställigt med det i da. *vugge* enligt min senare förklaring. För övrigt tillhör som bekant Hälsingedialekten de norrländska målen (Lundell, De svenska folkmålens frändskaper), och att i vissa trakter av Norrland omljud värkats även av kvarstående *u*, har jag längesedan framhållit (jmf. ovan s. 292). Att språket i Hälsingland står nära norskan, har särskilt ådagalagts av Bugge, Runeindskriften paa ringen i Forsa kirke s. 49 ff.

6) W. anför *U*-omlj. 21 från VML. *kyndilsmøsso, kirkmøsso* [jmf. Siljestrand: Ordböjn. i Västm.-lagen I, 144, där ock *Mario møsso* nämnes] samt från Sv. Dipl. ett *kindilmøsso*, och han menar, att här föreligger *u*-omljud av *e* liksom i västnord. *møsso*. Då han icke yttrar något annat härom, torde han anse att *m*-ljudet härvid ej spelat någon väsentlig roll. Här föreligger emellertid ett kombinerat omljud, framkallat av *u* tillsammans med det *e*-ljudet omedelbart föregående labiala *m*. Jag lemnar oavgjort, huruvida ett nödvändigt vilkor för ljudutvecklingen även varit, att stavelsen havt semifortis (icke fortis). Härför talar dock den omständigheten, att i Söderwalls ordbok icke anföres någon form med *ø* av det enkla *mæssa* (obl. kasus *mæsso*) eller av de mycket talrika komposita, i hvilka *mæsso-* ingår såsom första kompositionsled (*mæsso-bok, -diækn* etc.). Det kombinerade omljudet i *messu* > *møsso* är väsentligen likställigt med det kombinerade omljudet i *miklu* > *myklu*: i båda fallen föregås vokalen av *m* och efterföljes av *u*.

Till belysning av det inflytande, som i semifortis-stavelse ett föregående *m* kan utöva på följande vokal, påminner jag om fda. *almøsse*, hvilket är en ganska vanlig sidoform till *almisse* (åtskilliga exempel hos Kalkar). Ordet är ett lån från mnt., där det heter *almisse*, *almese*. I da. utvecklades *almisse* till **almysse* och senare till *almøsse* eller ock *almese* omedelbart till *almøs(s)e*. I fall ordet lånats till Danmark före den tid, då ändelsens *-u* försvagades till *-æ, -e*, kunde även detta *-u* (i oblik kasus i sg. och i pl.) ha spelat en roll vid ljudutvecklingen, och i så fall förelåge även här ett kombinerat *u*-omljud. Det är dock troligt, att låneordet under

formen *almisse (almese)* inkommit till Danmark först efter ändelsevokalernas försvagande (fd. hade även *ålmusæ, almose*; jmf. fsv. *almosa*, isl. *ǫlmusa*).

För övrigt erinrar jag om att i fsv. *ē* övergått till *ø* under inflytande av en föregående labialiserad konsonant *(l)* och en efterföljande labial konsonant, t. ex. *Skataleef* > nu *Skatelöf*, *Adeleue* > nu *Adelöf* (båda orterna i Småland), *klewena : cløuenæ* (Vgl. IV; jmf. Kock: Undersökningar i svensk språkhist. 29), samt att invid blott *en* labial mnt. *stevel* givit fsv. *støwel*, prepos. *æptir (eptir)* dialektiskt *øptir* (Hels.L. företalet IV) etc. Dylika blott av konsonanter framkallade labialiseringar brukar man emellertid ej kalla för omljud.

Jag övergår till sådana av W. anförda ord, där han antar omljud, värkat av kvarstående *u, w*, men där exempel på det äldre *u*- eller *w*-ljudet (värkat av bortfallet *u, w*) föreligga eller kunna föreligga.

W. anför s. 17 fsv. *gønum* "genom", som enligt honom skulle hava uppstått omedelbart av *genum*, och detta, ehuru han själv Beiträge XVII, 415 noten 1 antar, att man havt en form **gagun*-. Av denna form förklaras isl. *gǫgnum*, fsv. *gønum* alldeles förträffligt såsom innehållande äldre (ej yngre) omljud. **Gagunum* gav på vanligt sätt *gǫgnum* (Söderberg: *U*-omlj. 58 noten 2). *Gǫgnum* förlorade i fsv. *gh* till följe av ordets bruk utan fortis, och i **gǫnum* övergick *ǫ* liksom annars framför supradentalt *n* till *ø* (*gønum*; se Kock i Arkiv N. F. V, 263). I Beitr. XVIII, 430 har jag dessutom visat, att fsv. *gønom* även motsvarar det sällsynta isl. *gøgnum*, som utvecklats ur **geugnum* (< *gegnum*).

Enligt W. *U*-omlj. 7 skulle ortnamnet *Sköfde*, fsv. *Skøthve* visa, att kvarstående *w* värkat omljud. Namnet skulle nämligen vara sammansatt av det ord, som motsvaras av got. *skadus* "skugga", och av *vī* "hälgedom". I sidoformen *Skæþvi* skulle föreligga en *i*-omljudd form av ortnamnet *Skadhwi*, framkallad genom det slutljudande *-i*, eller ock (och snarare) skulle enligt W. *æ* i *Skæþvi* ha uppstått i omljudda kasus av *skadus* (**skađuʀ*). *Skæþvi* skulle sedan hava *w*-omljutts till *Skøþvi*.

W:s sammanställning av dessa ortnamn med *skadus* "skugga" är tilltalande, men förunderligt är att han kan anföra *Skødhvi* emot den av mig hyllade *u*-omljudsteorien. En nordisk motsvarighet till got. *skadus* (*u*-stam) har i fsv. böjts: nom. **skǫđʀ*, ack. **skǫđ*, gen. **skađaʀ*, dat. **skæđi*, pl. nom. **skæđiʀ*, ack. **skađu*, gen. **skađa*, dat. **skađum*. I **Skǫđvi* hava vi det omljudda *ǫ* från de vanligaste kasus i sg., nom. och ack. (jmf. att enligt W. *Skæþvi* snarast har sitt *i*-omljud från det enkla ordets *i*-omljudda kasus), och **Skǫđvi* har sedan genom inflytande av ultimas *i*-ljud *i*-omljutts till

Skødhvi. *Skadhwi* åter har *a* från de oomljudda kasus av det enkla ordet eller är den ljudlagsenliga utvecklingen av **skaðu-wīh*, eftersom **lagu-* i **laguvelliʀ* i fsv. ljudlagsenligt gav *lag-* (Kock i Beitr. XV, 265).

Äldre *w*-omljud föreligger i det av W. *U*-omlj. s. 20 anförda runstungna personnamnet **usur**. Växlingen fsv. *Assur* : run. **usur** (d. v. s. *Ǫssur*) har jag i *U*-omlj. 17 så förklarat, att det runristade **ąntsuar** är en ursprungligare form av namnet, samt att nom. **Antswaruʀ*, **At(t)swaruʀ* erhöll utvecklingen **Atswǫrʀ* > *Ats[w]ur (Assur)*, under det att gen. **Antswaraʀ*, **At(t)swaraʀ* bevarade *w*, tills det enligt den av Heinzel (Anz. f. d. alt. XII, 49) framställda regeln förlorades, hvarvid naturligtvis *w*-omljud värkades *(*Ǫtsaraʀ)* liksom annars vid förlust av *w*.

Häremot framställer W. *U*-omlj. 20 f. den besynnerliga invändningen, att *w* i **Antswaraʀ*, **At(t)swarar* icke skulle hava kunnat värka omljud, emedan det tillhörde en annan stavelse än den vokal, som blev omljudd. Jag har icke framställt någon sådan regel för det äldre *w*-omljudets inträdande, att detta W:s yttrande skulle vara berättigat [1]). Regeln är att *w* värkar omljud i och med sitt bortfallande; i **Atswaraʀ* > **Ǫtsaraʀ* har *w* fallit bort och därvid värkat omljud. Vidare anför W., att "det bortfallna *v* icke kunnat värka omljud här, emedan andra stavelsen av ordet vid *v*:s bortfall icke torde hava varit svagtonig". Att detta icke kunde vara fallet i **Atswaraʀ*, har W. emellertid icke försökt att visa [2]).

Blott med någon tvekan anser W. *U*-omlj. 21 det runristade **usur** vara bevisande, hvilket enligt honom i så fall förhåller sig till **sasur** som **usur** till **asur**. Det är O. Nielsen: Olddanske personnavne s. 80, som upptar ett **susur**, men blott från *en enda* runsten. Då man nu (såsom även W. nämner) icke från något literaturspråk har påvisat något **Sǫsur*, så är det mycket ovisst, om

---

[1]) W. hänvisar under sitt resonnemang till min uppsats *U*-omlj. 10 noten 3 och säger, att jag där "framhävt såsom skäl till att (sedermera) bortfallet *v* skulle haft större förmåga att värka omljud än kvarstående *v*" den omständigheten, att *v* i orden med omljud stått "i samma stavelse som den vokal, som är föremål för omljud". — På anf. st. har jag alldeles icke yttrat mig om det äldre *w*-omljudet, utan jag jämför det yngre *w*-omljudets inträdande i **laggw-aʀ* > **lǫggwar* (med kvarstående *w*) med *u*-omljudets uteblivande i *lagg-um* (med kvarstående *u*, icke *w*). Detta är något helt annat än det Söderberg *U*-omlj. 99 yttrar; W. har oriktigt sammanslagit S:s och mitt yttrande.

[2]) I en not yttrar han: "Härom ytterligare å annat ställe". Så vitt mig är bekant, har han dock hittills icke annanstädes uttalat sig om denna fråga. — Då fsv. literaturspråket någon gång har *Answar* (Lundgren: Personnamn 13) jämte *Aszur*, så beror det naturligtvis därpå, att senare kompositionsleden av detta namn kunde uttalas dels med semifortis dels med infortis, och att vid det förra uttalet *w* kvarstod, vid det senare förlorades. W. bör så mycket mindre hava något emot en dylik förklaring, som han själv i mycket stor (helt visst allt för stor) utsträckning antar växlande akcentuering i massor av ord.

värkligen runstenens **susur** representerar **Sǫsur*. Måhända representerar det **Sūsur* eller **Sŭsur* eller **Sōsur* eller **Sŏsur*. Emellertid förekommer **sasur** ej blott enligt Nielsen på en dansk runsten, utan möter ock på svenska runstenar (Bautil 88 = Liljegren 402; Bautil 409 = Liljegren 208), och Nielsen anför även åtskilliga på *Satsur* hänvisande yngre former från olika urkunder (*Sazerus, Sascerus, Sadser* etc.).

I fall **susur** representerar **Sǫsur (Sǫssur)*, så är förhållandet mellan **susur** och **sasur** att förklara som förhållandet mellan **usur** och **asur** [1]).

Även i de av W. *U*-omlj. 11—14 diskuterade namnen *Ølvir, Søluothorp (Solve)* (och *Auluarus*) föreligger omljud, värkat av ett bortfallet, icke av ett kvarstående ljud.

I Hom. lj. 152 hade W. såsom stöd för dessa namns beviskraft anfört (utom det enligt hans egen mening icke vittnesgilla runstungna **sulfa**) blott de från Saxo hämtade personnamnen *Ölver* och *Solve*. Däremot anmärkte jag i *U*-omlj. 17 f., att dessa (i förteckningen på kämparna i Bråvallaslaget hos Saxo förekommande) namn icke äro bevisande för de östnord. ljudlagarna, eftersom Saxo kunnat hämta dem från någon isl. källa. Detta vill W. i *U*-omlj. anf. st. icke, eller åtminstone icke fullkomligt, medgiva. Numera kan jag hänvisa till Axel Olriks utredning (i Arkiv N. F. VI, 256 ff.) av frågan om Saxos källa till Bråvallaslagets kämpaförteckning. Därav framgår, att Saxo använt en från södra Norge stammande källa, och att därför i denna kämpaförteckning åtskilliga norska drag möta. På dessa hos Saxo förekommande namn kan alltså alldeles intet byggas.

Emellertid hade lektor M. Lundgren, den förnämste kännaren av fsv. personnamn, straxt efter publicerandet av min uppsats *U*-omlj. med anledning av densamma i brev (av den 1 juni 1891) fäst min uppmärksamhet på att omljudda former av namnen *Ølwir, Sølwa* (fem.) förekomma i andra östnord. urkunder. Han nämner bl. a. ortnamnen *Olwistum* (Sv. dipl. I, 579), *Øluæstum* (Sv. dipl. VI, 136), *Oluiseeke* (Sv. Riksark. Perg.-bref; Uppland), *Ølvisruudh* (Styffe: Skandinavien under unionstiden 151; Värmland); dessutom tillägger han: "jfr ock *Auluarus* SD. III, 262". Han framhåller även, att ett fem. *Sølwa* synes ingå i ortnamnen *Søluostadh* (Tjust; Sv. dipl. VI, 144), *Sølfuothorp* (Ydre; Sv. dipl. N. S. II, 399).

Några bland dessa östnord. namn framhåller nu W. i *U*-omlj. anf. st. (och han har således först i tryck nämnt dem) för att styrka,

---

[1]) Jag förstår icke Nielsens anmärkning s. 80 noten 1, att de av honom anförda ortnamnen (*Sacerathorp* = *Sasserup* i Skåne, *Sacerethorp, Sacerthorp (Sasserup), Sacerbro (Sassebro), Saskær)* etc. visa, att namnet "enten har opr. ar i ejef. eller er af svag bøjning og ikke er opr. Sasur = Saswar i Lighed med Assur". Isl. *Ǫzurr* heter nämligen just *Ǫzurar* i gen. (Wimmer: Formlära § 47), och gen. **osuraa** förekommer ock på en svensk runsten (Kock: *U*-omlj. 17 noten 1). W. har, som nämnt, även den åsikten att **susur** och **usur** äro likställiga.

att omljudda former av isl. *Qlvir, Sqlvi* förekommit i östnord. språk (han uppfattar dock ej alla de av honom iakttagna formerna fullt så som Lundgren), och han tillägger ännu några andra exempel eller former, såsom *Ølue* (från O. Nielsen: Personnavne). Han menar vidare, att första kompositionsleden i det på den fyenska Glavendrup-stenen mötande **saulua kuþa** "Solva-gode" (hvilken form diskuterats redan av Söderberg: *U*-omlj. 102; jmf. även Kock: *U*-omlj. 18) skulle återfinnas i åtskilliga danska ortnamn på Fyen och annanstädes, såsom *Søllinge, Sallinge* etc. — Det en gång mötande *Auluarus* (jmf. ovan) menar W. vara identiskt med fht. *Aloher*, ags. *Ealhere* och hava uppstått ur ett urnord. **Aluharis*.

Dessa namnformer visa alldeles icke det W. menar.

Vid sidan av isl. *Sqlvi*, det å runstenar mötande **sulfi, sulfa** (som gen. och nom., i fall dessa representera *Sqlfi, Sqlfa*), fem. fsv. *Sølva* (i *Søluostadh* etc.) anträffas i fsv. ofta former med *a* i rotstavelsen, t. ex **salui** (på Ösby-stenen, Sörmland, Ant. Tskr. X, 185), **salua** (ack., på Alstad-stenen, Nysätra socken, Uppland; Dybeck fol. I, 114 = Liljegren 748), *Salwe* (Sv. dipl. N. S. I, 316), *Salue* (ib. II, 663; 108, 255, om två olika personer) samt med latiniserad form *Saluo* (Sv. dipl. III, 161); *Saluo* (ib. IV, 348).

W. upplyser icke om hvad *Sqlvi* enligt hans mening skulle betyda; icke häller söker han förklara, hvarför man i fsv. obetingat oftast har *a* (icke *ø, o*), i personnamnet *Salwe*, och med hans uppfattning av omljudet torde det vara mycket svårt att giva någon tillfredsställande förklaring härav [1]). Med min uppfattning av *w*-omljudet och med följande härledning av namnet bliva däremot dess skiftande former lätt förklarliga.

Som bekant användes i de nord. språken rätt ofta best. formen av adjektiv såsom personnamn, t. ex. det allmänna *Helgi, Hælghe*; isl. *Gamli*; det fgutn. *Þiokki*; det fsv. runristade **hasui** (Söderberg i Fil. sällskapets i Lund förhandl. 1881—1888 s. 12 noten 7). Till dessa kan även läggas namnet isl. *Sqlvi*, fsv. *Salwe*. Redan i Oxfordordboken upptages '*Sölvi* a pr. name "the Sallow?"' och dessutom (utan citat) ett adj. *sölr* "yellow of linen or the like", hvilket sammanställes med ags. *salu*, fht. *salo*, eng. *sallow*. Härmed är att jämföra, att Förstemann anser sådana tyska namn som *Salubald, Saluman* vara sammansatta med det fht. adj. *salo* "niger", samt att lektor M. Lundgren i nyssnämnda brev uttalar som sin åsikt, att den omljudda vokalen i fsv. fem. *Sølwa* är oberoende av det efterföljande *w*; han anför som stöd härför bland annat det isl. namnet *Sölgi*.

---

[1]) En sådan vore icke det antagandet, att i *Salwe* *w*-omljudet uteblivit, när ordet brukades med infortis. Ty då man har motsatsen isl. *Rqgnvaldr* : fsv. *Ragnvalder*, isl, *Qlvir* : fsv. *Alwir*, liksom isl. *Sqlvi* : fsv. *Salwe* så kan man ej antaga, att i så många fall infortis-formen segrat i fsv. men omvänt fortis-formen i isl.

Det är otvivelaktigt, att isl. *Sǫlvi*, fsv. *Salwe* har detta ursprung. Det fht. adj. *salo* (*wa*-stam) "dunkelfarbig, fuscus, furvus, niger, ater", det ags. *salu* (*wa*-stam) "fuscus, furvus" återfinnes i det nord. *sǫlr*. Ljudlagsenligt hette detta adj. i fsv. i obest. form nom. sg. *sǫl, sǫl, sǫlt*, i best. form nom. sg. *salwe, salwa*. Liksom isl. *hǫss* "grå" möter som namn i fsv. (run.) **hasui** och (såsom W. Hom. lj. menar) även i **haosui**, d. v. s. *hǫswi*, och liksom åtskilliga andra adj. som nämnt i best. form brukas som namn, så utgör fsv. *Salwe* den ljudlagsenliga best. formen till *sǫlr*. Betydelsen av *Salwe* "den mörke" stämmer förträffligt med betydelsen av **hasui** "den grå". Men liksom den omljudda vokalen från *hǫss* etc. kunde införas till namnformen **hasui**, så att man fick *hǫswi* (i runor skrivet **haosui**), så infördes *ǫ* från *sǫl* etc. till *Salwe*, **Salwa* så att man (även) fick *Sǫlwe*, fem. **Sǫlwa, Sølwa*. Denna förklaring av omljudet bör även W. godkänna, eftersom han numera (jmf. ovan s. 295) har uppgivit namnet **haosui** såsom bevis-kraftigt för sin hypotes och således medgiver, att min i *U*-omlj. 17 framställda och här refererade förklaring av denna form är tillfredsställande. Ljudutvecklingen **Sǫlwa* > *Sølwa* är den normala, eftersom *l*-ljudet var supradentalt (Kock: Fsv. ljudlära II, 464 ff., Arkiv N. F. I, 95 ff.).

I fall de av W. anförda ortnamnen *Søllinge, Sallinge* etc. äro etymologiskt besläktade med *Sǫlvi (Sølwa), Salwe*, så förklaras växlingen *ø : a* i ortnamnen naturligtvis därav, att de bildats dels av *Sǫlvi (Sølwa)*, dels av *Salwe*. Det isl. *Sǫlgi* är väl att sammanställa med det hos Förstemann upptagna *Salucho, Saluhho*.

Hvad **saulua kuþa** på Helnässtenen egentligen betyder, är icke säkert. Enligt Wimmer: Die runenschrift 363 "müssen wir in **saulua** den namen von dem distrikt des goden oder von dessen bewohnern suchen". I senare fallet skulle **saulua** tydligen utgöra gen. pl. Huruvida första stavelsens *au* representerar ljudet *ǫ* eller diftongen *au*, är icke häller fullt visst. Men det förra är väl troligast, såsom Wimmer antar, och jag ser icke något hinder för att etymologiskt sammanställa ordet med de nyss avhandlade fht. *salo*, personnamnen isl. *Sǫlvi*, fsv. *Sølwa* etc., och omljudet i **saulua** kan förklaras liksom i fsv. *Sølwa* [1]). Redan Söderberg: *U*-omlj. 102 noten har tänkt sig, att **saulua** är att härleda av en *wa*-stam *sǫlr*, hvilkens betydelse han dock ej söker belysa [2]).

---

[1]) Eftersom W. *U*-omlj. 14 blott såsom en möjlighet nämner, att namnet *Sylve* skulle kunna ha omljud, värkat av kvarstående *w*, "om nämligen detta ord uppkommit ur **silvi*", så är det obehövligt att här upptaga ordet till diskussion.

[2]) W. diskuterar *U*-omlj. 12 noten med anledning av **saulua** den frågan, hvilken stambildning folkslagsnamn oftast hava, och han menar, att de vanligen skulle vara *i*-stammar, stundom *n*-stammar. Jag skall här för övrigt icke inlåta mig på detta spörsmål, utan anmärker blott, att intet hindrar att i gen. **saulua** se en *n*-stam, om man så önskar; jmf. personnamnen *Sǫlvi, Sølwa*.

Liksom man i de östnord. språken har växling av former med och utan omljud i motsvarigheten till isl. *Sǫlvi*, så är detsamma förhållandet med den östnord. motsvarigheten till isl. *Ǫlvir*. Man har icke blott *Ølue* utan även *Alwer*. På runstenar anträffar man **aluiʀ** (Högs socken, Hälsingland, Liljegren 1069), **aluiʀ** (Flo socken, Västergötland, Liljegren 1375 = Bautil 1375 = Torin: Vestergötlsnds runinskrifter nr 40), **alui** (Västerlösa, Östergötland, Liljegren 1656). Lundgren: Personnamn upptar *Aluerus* från Västergötland och Östergötland samt ortnamnen *Aluestadha* (från Småland), *Aluestum* (från Uppland) utom ett par mindre säkra former med *A-*. Saxo omtalar en *Aluerus* "Suetie rex", "rex Sueonum". Enligt P. A. Munch: Samlade afhandl. IV, 208 förekommer även i Norge en form utan omljud, nämligen *Alvishaug* (nu *Alstahoug*), sagornas *Ǫlvishaugr*, "navnet paa den gaard, hvor hovedkirken i Skaun eller Skogn ligger".

W. har icke uppmärksammat dessa oomljudda former.

Redan P. A. Munch har anf. st. sammanställt *Ǫlvir* med subst. *ǫl* "öl"; så gör även Freudenthal: Nyländska mans- och kvinnonamn under medeltiden 42, och W. anser som nämnt det enstaka fsv. *Auluarus* vara sammansatt med urnord. *alu-*, hvarmed han tydligen menar ordet för "öl". Jag tror att denna Munchs sammanställning så till vida är riktig, att *Ǫlvir* är sammansatt med "öl" och *-vér*, *-vir*, hvilket återfinnes t. ex. i isl. *Hloþvér* etc. Ordet har en gång lytt **Alu-wēhʀ*. Detta utvecklades i trakter, där blott det äldre enkla *u*-omljudet värkade, till *Alwer* (jmf. Kock i Beitr. XV, 265). Då man emellertid kände ordets etymologiska sammanhang med *ǫl*, *øl*, så infördes stundom från det enkla ordet omljudd vokal till *Ølue*. I sådana trakter, där även det yngre *u*-omljudet värkade, övergick **Alu-wēhʀ* till **Ǫlu-wēhʀ*, och detta senare till *Ǫlvir* (anf. st.). Det är självklart, att denna form ljudlagsenligt kunde uppstå även i sådana bygder, där blott det äldre *u*-omljudet värkade, men där även kvarstående *w* framkallade omljud (såsom fallet varit t. ex. i språket i Olaf helges mindre saga).

Då *Auluarus* anträffats blott *en enda* gång och under latiniserad form, kan om detsamma intet säkert avgöras. Emellertid finner man utan omljud ett **Alwar* ingående i de fsv. ortnamnen *Aluarstum* och *Alwarsløse* (Lundgren: Personnamn s. 11). I fall, såsom W. menar, *au* i den latinska urkunden skall återgiva ljudet *ǫ* i *Auluarus*, och i fall hans härledning av ordet från urnord. **Aluhariʀ* är riktig, så har invärkan från det enkla *ǫl*, *øl* även här vållat omljudet. I *Aluarstum* etc. ha vi däremot den ljudlagsenliga oomljudda formen. Att enkla ord ytterst ofta påvärka komposita, är allbekant.

För att rädda ett från Cod. bildst. s. 289 hämtat men där blott *en enda* gång anträffat exempel *horandh* "kött" såsom beviskraftigt för sin åsikt, nödgas W. (*U*-omlj. 17 ff.) åberopa sig på det fsv. ortnamnet *Hørund* (i Västmanland och Dalarna). Att detta upp-

stått av **Harund*, bekräftas enligt honom av det fno. ortnamnet *Hárund* (af Petersens' uppl. av Jomsvikingasaga 1882, s. 108) samt av några med *Harund*, *Hǫrund* sammansatta fno. ortnamn. Förstår jag honom rätt, skulle det fsv. ortnamnet *Hørund* och det fno. ortnamnet *Harund* vara identiska med det isl. *hǫrund* "kött" och väsentligen med det fsv. *"horandh"*. Jag betvivlar högeligen, att W. övertygar mången filolog om att dessa ortnamn betytt "kött", och till denna betydelse av ortnamn har han icke framdragit någon parallel. (Sammansatta nysv. ortnamn började på *kött-* förekomma däremot.) Och så mycket mindre torde mången finna denna etymologi akceptabel, som en annan erbjuder sig av sig själv. Bugge har i Arkiv N. F. II, 243 visat, att man i Norden eger namn på öar och andra orter, avledda med ändelsen *-und*, samt att dylika önamn ofta äro avledda av växtnamn (trädnamn), t. ex. *Eikund*, nyno. *Asponn* (= isl. **Ospund*). I överensstämmelse härmed ser jag i fno. *Harund* (det anförda fno. *Harund* var namn på en ö), fsv. *Hørund* en avledning på *-und* av växtnamnet isl. *hǫrr* "lin", urnord. **harwaʀ* (*wa*-stam). Av **Harwund-* blev på vanligt sätt genom förlusten av *w* framför *u* *Harund-*. Då det fsv. ortnamnet *Hørund* uppvisats blott från sådana bygder, där (enligt Lundell: De svenska folkmålens frändskaper) norrländska mål talas, och då jag framhållit, att man i vissa trakter av Norrland har även det yngre *u*-omljudet (jmf. s. 292), så bevisar detta *Hørund* intet mot min uppfattning av *u*-omljudet, även om här föreligger ett exempel på yngre *u*-omljud (jmf. vidare nedan). Men detta är ovisst. Då man alltjämt kände samhörigheten mellan *hør* "lin" (med äldre *w*-omljud) och det därav avledda *Harund*, så har *ø*-ljudet kunnat överföras från det förra till det senare ordet.

Vidare åberopar sig W., för att stödja det diskuterade *'horandh'* "kött", på det av Nielsen upptagna personnamnet *Harand*. Huru ytterst tvivelaktigt ett dylikt namn är, inses redan därav, att Nielsen själv som uppslagsord upptar (icke *Harand* utan) *"Harandi*(?), *Harund*(?)" med frågetecken efter båda formerna. Som exempel på namnet upptar han blott det relativt unga ortnamnet *Har(r)endorp* (15. årh.), *Harndrup*, hvarav alldeles icke framgår, hvilken vokal personnamnet ursprungligen havt i avledningsändelsen, samt från Reichenauer-nekrologiet *Harand*. Men då det där finnes blott på ett enda ställe, kan det allt för väl bero på att den utlänning, som upptecknat namnet, missuppfattat det ytterst vanliga *Harald* såsom *Harand*. Men även om personnamnet *Harand* existerat, så betvivlar jag, att mången däri vill se ett ord med betydelsen "kött", och detta skulle hava varit namnets betydelse för att det skulle ha kunnat å daga lägga (såsom W. önskar), att man egt till isl. *hǫrund* "kött" en sidoform **harand*.

Jag anser mig därför berättigad upprepa mina i *U*-omlj. 12 framställda anmärkningar mot W:s försök att bygga något på det *en* gång antecknade *horandh*. Han blir därigenom nödsakad antaga "1) att man haft ett fsv. **horund*, som ingenstädes [natur-

ligtvis med betydelsen "kött"] påvisats; 2) att man haft ett fsv. **harand*, som ej häller någonstädes [naturligtvis med betydelsen "kött"] påvisats, ock med avledningsändelsen *-and*, ehuru denna ej från något språk påvisats i detta ord; 3) att *horand* utgör en kompromissform av **horund* ock **harand*[1])." Och ändå är W. (*U*-omlj. 17 f.), för att förklara *horandh*, tvungen dessutom förutsätta, att *horandh* är misskrivning för **hørandh* eller representerar ett dialektiskt eller föråldrat uttal.

För övrigt skulle just enligt W:s egen omljudshypotes *harund* i fsv. *icke* bliva **horundh, *hørundh*. Ordet har nämligen kort rotstavelse, och dylika ord hava på andra stavelsen stark levis (eller, såsom W. uttrycker förhållandet, "stark biton"). Men W:s huvudförklaring av omljudets uteblivande är just, att ett *u* i "starktonig" stavelse icke skulle värka omljud. Till yttermera visso hvilade troligen på ultima av *harund* en ännu starkare akcent än stark levis, nämligen stark semifortis (jmf. Kock: Fsv. ljudlära II, 367; Arkiv N. F. I, 68 noten 2).

Då nu fsv. annars har endast *harund*, och detta anträffats flera gånger, under det att *horandh* finnes *blott på detta enda ställe* (Cod. bildst. 289), så torde det anförda hava till fullo styrkt det berättigade i mitt antagande *U*-omlj. 13, att man helt enkelt får anse detta enstaka *horandh* vara skrivfel för *harondh* (eller *harundh*).

Enligt W.: *U*-omljudet 10 skulle Adams av Bremen namn på Uppsala: *Ubsola(m)* hava fått *o* från dat. pl. **Upsǫlum*.

Huru ytterligen litet man kan bygga på Adams nordiska namnformer, när frågan är att konstatera relativt mindre skiftningar i uttalet, framgår till fullo av följande omständigheter. Det danska namnet *Gnūpa (Gnūp)* t. ex. återgives av honom med *Chnob*, det nordiska *Sigtryggr* med *Sigerich* (se Wimmer: Bemærkninger om Vedelspangstenenes tid och Herman Møller: Bemærkninger om Vedelspangstenenes tid og de to Gnupaer i Det K. D. Vidensk. Selsk. Forh. 1893). *Rörek* (isl. *Hrørekr*) kallas av Adam *Horuch* (Monumenta germ. hist. VII, s. 291, 39; jmf. G. Storm: Kritiske bidrag til vikingetidens historie 48). Det nordiska *Haraldr* återgives ofta av Adam med *Haroldus*; det nordiska *Skāne* med *Scone, Sconia* (se registret till Monumenta germ. hist. VII). Till åtskilliga av dessa omgestaltningar kunna mer eller mindre akceptabla grunder angivas. Så menar Møller anf. arb. 49, att *b* i *Chnob* bör så förklaras, att *b* representerar den rena tenuis *p* i *Gnūp*; återgivandet av *ū* med *o* är emellertid påfallande. Tecknet *o* i *Scone*, *Sconia* visar väl, att Adam uppfattade det långa *ā*-ljudet i *Skāne* såsom *å*-ljud, till hvilket ljud *ā* dock först senare torde i Danmark hava fullt övergått. Det nord. *Har(w)aldr* har väl ombildats till *Haroldus*[2]) efter sådana tyska mönster som *Berchtwald : Berchtold (Berahtold)* och även i *Sigtryggr : Sigerich* föreligger väl

---

[1]) De inom [ ] satta orden hava nu av mig tillfogats.

[2]) Dock har Nielsen: Personnavne *ett* exempel på *Haroldus*.

en ombildning (jmf. Wimmer: anf. arb. s. 6 ff., Møller: anf. arb. 44 noten 2). Jag tror mig icke fälla något förhastat omdöme, då jag säger, att under dessa förhållanden *Ubsola(m)* hos Adam absolut intet bevisar för den här diskuterade frågan.

Att säkert avgöra, hvarför han har *o* i detta namn, är vanskligt, men jag ser intet som hindrar följande uppfattning.

Liksom Adam omgestaltat *Haraldr*, *Sigtryggr* för att bringa dem till bättre överensstämmelse med tyskan, så kan han hava företagit en liknande ombildning av *Upsalir (Upsala)*, uppfattat som "de höga salarna". Nu har fsax. ett *soleri* "saalraum über dem paterregeschosz", fht. *solâri*, och i Heliand 4544—5 anträffas ordet i följande sammanhang: "Than tôgid he iu en gôdlîk hûs, hôhan soleri . . .". Misstanken ligger ej fjärran, att Adam, som bodde på lågtyskans område, har under inflytande av *soleri* ombildat *Upsala (Upsalir)* "de höga salarna" till *Ubsola*.

För övrigt skulle i *Ubsola* kunna föreligga ett exempel på äldre *u*-omljud. Som bekant har man i de germ. språken åtskilliga minnen av en gammal stamväxling *-iz* : *-az* : *-uz* av urspr. neutrer, t. ex. isl. *øx* (jmf. got. *aqizi*) : *ǫx* (fht. *acchus*) (jmf. t. ex. Kluge: Stammbildungslehre s. 39 f., Noreen: Orddubbletter 34, Altisl. gr.[2] § 150 anm.). Att det nord. *salr* är en ursprunglig *-iz* : *-az*-stam, är sedan gammalt erkänt (jmf. t. ex. Kluge: Et. Wb.[5] artikeln *saal*); *Ubsola* kan visa tillbaka på ett **saluz*.

På danska runstenar möter emellertid upprepade gånger **ubsalum**, t. ex. **at : ub : salum** (Hällestads kyrkomur, Skåne, Antiqv. Tidskrift X, 285; Bautil 1172 = Liljegren 1442), **at ubsalum** (Sjörup, Ljunits härad, Skåne, Antiqv. Tidskrift X, 281; Bautil 1169 = Liljegren 1431).

W. anför (*U*-omlj. 21) som stöd för sin mening ett från Söderwalls ordbok hämtat *gotabodh*.

Med denna högst problematiska form förhåller det sig på följande sätt. Den förekommer i ett latinskt diplom (orig. från år 1344) i Sv. dipl. V s. 308, där det heter: "Jtem attinet prebende vna gotabodh [gatubodh] vpsalie in medio køpmannægatu". Det inom klammer tillagda *gatubodh* har tillfogats av utgivaren, tydligen emedan han ansåg *gotabodh* vara skrivfel för *gatubodh*. Att Söderwall delar denna mening, framgår därav, att han i sin ordbok, där annars växelformer i synnerligen stor utsträckning upptagas omedelbart efter uppslagsordet, icke såsom växelform anför detta *gotabodh* (utan har citerat "vna gotabodh [gatubodh]" blott i den följande texten).

Hava nu utgivaren och lexikografen orätt häri? Det är mycket djärvt att påstå detta. För att *gotabodh* skulle hava kunnat utgöra ett exempel på omljud, värkat av kvarstående *u*, borde det naturligtvis hava hetat **gotubodh* (icke *gotabodh*). Då man vidare besinnar 1) att ordet *gatubodh* möter många gånger i den fsv. literaturen och annars, så vitt känt är, alltid skrives med *a* (ej *o*) i första stavelsen; 2) att man dessutom i fsv. har *gatubro, gatugarþer, gatulup,*

gatulæggiare, *gatumot*, *gatusten*, alla uteslutande med *a* i första stavelsen (se Söderwalls ordbok); 3) att formen *gotabodh* speciellt i den äldre fsv. även i ett annat avseende är abnorm, eftersom man särskilt i det äldre språket väntar i gen. sg. *gatu-* eller möjligen *gato-* (ej gärna *gata-*); samt 4) slutligen att just i fråga varande diplom fyra ord efter *gotabodh* har *køpmannægatu* med normalformen *gatu* — så torde utgivaren och lexikografen icke kunna drabbas av något hårt klander för sin djärvhet att här antaga skrivfel. (Ännu lättare vore ett skrivfel *gotabodh* i st. för *gatobodh*).

Men om detta ändå skulle anses oberättigat, så kan *o* i *gotabodh* även förklaras såsom uppkommet genom det äldre omljudet. Som bekant heter *gata* på got. *gatwō*. I gen. pl. skulle mellan *t* och *n* ljudet *w* ljudlagsenligt förloras, och av **gatwna* erhöll man ljudlagsenligt **gǫtna* samt senare (såsom ofta även annars i *n*-stammarna genom analogiskt avlägsnande av *n*) *gota-* eller just första kompositionsleden i *gotabodh*. Om W. i detta ords första kompositionsled vill se gen. sg. och ej gen. pl., behöver han blott antaga, att *gatabodh* (som han ej synes tveka att anlita vid formens förklaring) påvärkats av gen. pl. *gota-*, så att man fått *gotabodh*.

Det av W. *U*-omlj. 14 från Västmannalagen s. 127 anförda (jmf. Siljestrand: Ordböjningen i Vestmannalagen II, 18) *ollo* utgör icke något bättre stöd för hans åsikt än *gotabodh*. Denna dat. sg. neutr. *ollo* av adj. *alder* skulle kunna hava fått *ǫ* genom analogi från nom. sg. fem., nom. och ack. pl. neutr. (isl. *ǫll*), där det äldre *u*-omljudet ljudlagsenligt inträdde. Men då av det ytterligen vanliga ordet *alder* dativerna *allo (allu)*, *allom (allum*; såsom dat. sg. mask. och dat. pl.) väl möta hundratals gånger eller mera i fsv.; då blott hskr. B på detta ställe har *ollo*, under det att enligt Schlyter hskrr. C och D hava *allo*; då någon dat. *ollom*, *ollo* eller dylikt annars icke påvisats i fsv.; och då äntligen det i texten heter *oc ollo rapa*, och ordet *ollo* således omedelbart föregås av *oc* — så föreligger i *ollo* efter all sannolikhet blott ett skrivfel för *allo*, framkallat genom dittografi under påvärkan av *oc* och ultimas *o*-tecken. Att Schlyter uppfattat *ollo* i hskr. B som skrivfel, framgår därav, att han i texten upptagit *allo* efter hskrr. CD och blott i noten anfört *ollo* ur B, ehuru B annars lagts till grund för texten.

Jag kommer nu till sådana av W. anförda ord, där icke alls något omljud (hvarken kombinerat omljud eller äldre omljud) föreligger.

Bland de få återstående av W. som vittnesgilla upptagna orden äro relativt många ortnamn, liksom jag redan ovan diskuterat ett och annat av honom nämnt ortnamn.

Redan i min uppsats *U*-omlj. 13 f. har jag framhållit, hvilket ytterligen osäkert material ortnamn utgöra, när fråga är att utreda

ljudlagar. Först och främst hava ortnamnens ljudförhållanden i regeln varit underkastade de ljudlagar, som tillämpats i den speciella bygd, där orten ligger. Det är därför självklart, att man icke kan åberopa sig på ortnamn, i all synnerhet icke på ortnamn från avlägsna landsbygder, för att konstatera ljudutvecklingar i riksspråket. Men även om det blott är fråga om ljudutvecklingen i den trakt, där stället ligger, utgöra som bekant ortnamn ett material, som kan begagnas blott med den allra största försiktighet. Det är nämligen allmänt känt, huru de mycket oftare än språkets övriga ordförråd varit underkastade våldsamma omgestaltningar, framkallade av folketymologi, missförstånd, en malplacerad strävan att hyfsa till folkets uttal av namnen etc. För att blott nämna ett par allbekanta exempel, påminner jag om, huru *Kjødmangergade* i Köpenhamn (så enligt Nyrops Sprogets vilde skud 47 ännu under förra århundradet) rådbråkats till *Købmagergade,* och huru i Sverges huvudstad *Siælagardhsgatan* omstöpts till *Skärgårdsgatan.*

W. anför *U*-omlj. 15 f. de moderna namnen *Trönö* (socken i Hälsingland) med kyrkbyn *Trönbyn*; *Trönäs* (gård i Kvillinge socken, Östergötland); *Tronemosse* (mosse på gränsen mellan Dal och Bohuslän); och det fsv. *Tröno* (nu byn *Trönö, Tröne* i Dalarna). Enligt W. skulle, om jag förstår honom rätt, det fsv. *Tröno* i Dalarna utgöra oblik kasus av *Trana,* och så väl i detta *Tröno* som i de moderna *Trönö, Trönbyn* i Hälsingland och i *Trönäs* i Östergötland skulle, menar han, ordet *trana* (obl. kasus **trǫnu*) ingå. Men ordet skulle här betyda "spets, udd" och ej beteckna den bekanta fågeln, hvilkens namn dock egentligen skulle vara härmed i etymologiskt avseende identiskt.

Vi skola emellertid något närmare granska dessa namn för att erfara, hvad på dem kan byggas.

Till de moderna namnen *Trönö* (socken i Hälsingland) med kyrkbyn *Trönbyn* anför W. ingen äldre form, och han har hämtat dessa namn ur Rosenbergs Geografiskt-statistiskt handlexikon. Emellertid har W. förbisett, att detta *Trönö* för kort tid sedan även skrivits *Tröne* (jmf. skrivningarna *Trönö* och *Tröne* för en och samma by i Dalarna [1])), och att i Sv. dipl. III, 824 registret samt hos Styffe: Skandinavien under unionstiden 313 meddelas, att *Tröne* [d. v. s. *Trönö*] socken i Hälsingland under medeltiden (år 1314) hette *Trodhna.* Därmed är naturligtvis hvarje försök att sammanställa *Trönö* (och *Trönbyn*) med *trana* alldeles omöjliggjort.

Det östgötska *Trönäs* ligger i Kvillinge socken, men W. påstår ändå att det skulle vara samma ort som det *Tranunæs,* hvilket

[1]) Sedan jag genom undersökning av tryckta källor kommit till det resultat, att *Trönö* och *Tröne* blott utgöra olika skrivningar av samma sockennamn, har jag genom enskilt benäget meddelande från Statistiska centralbyrån erhållit bekräftelse härpå. Förste Aktuarien Dr. Hjalmar Gullberg skriver nämligen ($^{22}/_{12}$ 1898): "efter inhemtade upplysningar i Statistiska centralbyrån ... är jag nu i tillfälle konstatera, att Tröne och Trönö otvifvelaktigt äro olika skrifsätt för samma sockennamn".

år 1325 omtalas såsom liggande i Eneby socken, grannsocknen till Kvillinge. Då nämligen enligt honom i Eneby nu icke finnes något om *Tranunæs* påminnande namn, "förhåller sig saken nog så" (menar han), "att *Trönäs* vid en i senare tid företagen sockenreglering förts över till Kvillinge från Eneby socken". Härför anför W. för övrigt intet stöd.

Jag tror mig icke framställa en obillig anmärkning, när jag säger att man ej har skäl ens upptaga detta *Trönäs* till diskussion, innan det blivit visat, att en dylik sockenreglering i nyare tid värkligen blivit företagen. Men även om det framdeles skulle ådagaläggas, att fsv. *Tranunæs* (1325) är samma ort som nysv. *Trönäs,* så bevisar detta dock intet för W:s mening. Ty hvarför heter det i så fall år 1325 *Tranunæs* (ej **Trǫnunæs*)? W. antar naturligtvis, att *u*-omljudets inträdande är mycket äldre än denna tid, och han borde alltså år 1325 ha havt **Trǫnunæs.* Tydligen är det vågat att för att lösa denna motsägelse antaga, att den moderna formen *Trönäs* skulle vara den urgamla ljudlagsenliga, men den 500 år tidigare brukliga formen skulle bero på relativt sen analogi. Och så mycket mera, som en folketymologisk ombildning av *Tranunæs, *Tranäs* till *Trönäs* t. ex. genom påvärkan av fsv., nysv. dial. *trö* "skäppa" (eller av ett till no. *trøn* "malkeplads" svarande ord) är lätt att förstå.

Namnet *Tranumosi : Tronemosse* anser W. "icke längre för ett mindre säkert exempel" (såsom ännu i Hom. lj. 152). Det torde dock hava varit försiktigare, om han stannat vid sin tidigare åsikt beträffande ordets vittnesgillhet. *Tronemosse* ligger på Dal. Men landskapet Dal är som bekant långt avlägset från de bygder, där det fsv. (och nysv.) riksspråket utvecklats (Stockholmstrakten). För ljudutvecklingarna i rspr. saknar *Tranumosi : Tronemosse* således all betydelse. Men det kan icke ens anföras som stöd för ljudutvecklingen i Dalslandsmålet. Denna mosse utgjorde nämligen under medeltiden en del av själva gränsen mellan Sverge och det då norska Bohuslän. Det är således mycket möjligt att, i fall *Tronemosse* vore att fatta som äldre **Trǫnumosi,* denna form av namnet införts till Dal från den norska gränsprovinsen Bohuslän, och detta vore så mycket antagligare, i fall den av W. *U*-omlj. 15 lemnade och från Munch hämtade notisen är korrekt, att den blott 15 kilometer från Tronemosse i Bohuslän belägna orten *Trollgel* fordom hetat *Trǫnugil.* Om *Trǫnugil* utgör den i Bohuslän ljudlagsenligt utvecklade formen och icke blott är en norsk riksspråksform eller möjligen en av Munch "normaliserad" form, så har i det norska Bohuslän även det yngre *u*-omljudet värkats, och den bohuslänska formen för *Tranumosi* bör hava varit **Trǫnumosi.*

Men formen *Tronemosse* torde böra förklaras på ett ännu enklare sätt. Enligt Lignell: Beskrifning öfver grefskapet Dal I, 18 ligger *Tronemosse* i Frendefors socken. I samma socken ligger omedelbart intill *Tronemosse* ett hemman *Trombäljen,* fordom enligt

Lignell skrivet *Trundbellii*. Helt visst har **Tranemosse* ombildats till *Tronemosse* genom påvärkan av namnet på denna närliggande ort, och att detta varit händelsen bekräftas därav, att man år 1557 (jmf. Lignell I, 20) i st. f. *Tronemosse* finner *Truncmossefot*, skrivet med *u*, såsom ett bland landmärkena mellan Sverge och Norge; jmf. den äldre skrivningen *Trundbellii*.

Till ytterligare belysning av de två senast diskuterade ortnamnen påminner jag om att fsv. *Tranukiol* (Nordmarks härad, Dal) år 1540 skrives *Tranakijl* (Styffe: Skand. under unionstiden 148), att fsv. *Tranusiø* nu heter *Transjö* (Hjortberga, Småland, Sv. dipl. IV, 811) o. s. v. Här hava vi den ljudlagsenliga rotvokalen i fsv. namn på *Tranu-*.

Återstår byn *Tröno* i Dalarna. Huruvida detta ortnamn sammanhänger med *trana* "spets, udd", är ovisst. Den år 1391 mötande skrivningen *Thrōno* (men samma år även *Trōno*) med *th-* talar häremot, ehuru man, såsom W. nämner, finner exempel på att ortnamn med etymologiskt berättigat *t-* stundom skrivas med *th-*. Även W:s uppgift, att byn skulle ligga på en kil mellan två vattendrag, är åtminstone diskutabel, att dömma av i fråga varande vattendrags lopp enligt den mig tillgängliga kartan över Dalarna. Men låt oss antaga, att namnet *T(h)röno* värkligen är identiskt med *trana* "spets, udd"; hvad visar då detta? Jo, detta strider just mot W:s egen *u*-omljudshypotes och harmonierar med mitt uttalande.

W:s huvudhypotes är, att *u*-omljudet ljudlagsenligt uteblivit i fsv. *săghu* etc. med kort rotstavelse, emedan i dylika ord ultima hade "stark biton" (= stark levis). Men nu är just *trăna* ett dylikt ord, och i vissa bygder av Dalarna (Elvdalen) har man som bekant ännu i dag i kortstaviga ord kvar den (fsv.) akcentuering, som enligt W. skulle hindra omljudets inträdande.

Däremot har jag i Arkiv N. F. I, 97 noten (jmf. ovan s. 292) anmärkt, att man "dialektiskt (... i vissa trakter av Norrland)" har även det yngre *u*-omljudet, och anfört som exempel *höku* "haka", *sögu* "saga" etc. (från Västerbotten). Med dessa är naturligtvis det västerbottniska *trönu* "trana" (Rietz) fullt analogt, och som bekant tillhör enligt Lundell: anf. arb. Dalarna de norrländska bygdemålens område. I fall *Tröno* har omljud, så är det alltså fullkomligt i sin ordning. Jag skall nedan framhålla, att omljudet i de norrländska *höku* etc. just står i samband med ordens kortstavighet — en omständighet, som enligt W. tvärtom skulle hindra omljudets inträdande.

I fall, såsom W. *U*-omlj. 5 antar, skrivningen *au* i ortnamnet *laudhuby* (i Uppland), som *en* gång förekommer i ett latinskt diplom (Sv. dipl. III, 249), betecknar ljudet *ǫ*, så kan detta *laudhu-* (d. v. s. **lǫdhu-*) gen. av *lăþa* med kort rotstavelse uppfattas såsom en dialektisk form, likställig med de norrländska *höku* (av *hăka*) etc. Men det är högst tvivelaktigt, huruvida skrivningen

laudhuby skall återgiva uttalet **lǫdhuby*. Från handskrifter, avfattade på fsv., har intet exempel på *au* som representant för *ǫ* uppvisats (*Aughmund*- etc. äro alldeles icke likställiga med *laudhu*-, se ovan s. 300), och på ett av W. *en* gång påvisat latiniserat *Auluarus* kan föga byggas.

Jag tror därför, att min i *U*-omlj. 16 yttrade misstanke, att *laudhuby* kan vara skrivfel för *ladhuby*, framkallat av följande *u*, är fullt berättigad, och så mycket mera, som man ofta har *laþu* i fsv. *laþugarþer, laþugarþskarl, laþulas*, och som i fråga varande ort i Sv. dipl. III, 251 skrives *ladhuby*.

Enligt W. *U*-omlj. 9 skulle omljud föreligga i det nysv. ortnamnet *Rusätter* (i Närike), som 1401 skrevs *Rakusætir*, och han jämför härmed två ortnamn *Rukulunda* och *Rukothorp*. Hvad detta *Raku-, Ruku-* skall betyda, upplyser ej W.

Emot *Rusätter*'s beviskraft kan först anföras detsamma som mot det nyss diskuterade östgötska *Trönäs*. Om där skulle föreligga omljud i *Rusätter*, borde orten redan år 1401 hava skrivits **Rokusæter* (ej *Rakusæter*). Men vidare lär oss just det av W. anförda *Rukulunda*, att *Rusätter* icke kan vara en ljudlagsenlig utveckling av **Rǫkusæter*, **Rukusæter*. *Rukulunda* (Ekebyborna socken, Östergötl.) heter nämligen nu *Råcklunda*. På liknande sätt heter fsv. *Ruklunda* (Odensvi socken, Västmanl.) nu *Råcklunda* (båda uppgifterna från Sv. riksarkivets pergamentsbref). Då båda dessa ortnamn ha kvar *k*, är det sannolikt, att i *Rusätter* *k* icke förlorats på ljudlagsenligt sätt, och man har då allt skäl misstänka, att ej häller dess *u* beror på ljudlagsenlig utveckling. Då ingen tillfredsställande monografi över Närikes folkspråk föreligger, är det vanskligt att säkert avgöra, med hvilket ord *Rakusæter : Rusätter* associerats. Emellertid har man i nysv. bygdemål *ru* "fjällslätt, en slätt på bergen eller i fördjupningarna dem emellan" (i Jämtland, Rietz). I Sv. diplomatarium V, 693 (år 1347) omtalas dessutom en äng *rwdhw* ("cum uno prato dicto rwdhw que . . ."), som enligt registret låg i Närike. Då nu i *Rakusæter : Rusätter* ingår det dialektiska *säter* "fäbodställe, skogsäng" [1]) (Rietz), så kan *Rusätter* ha påvärkats av *ru* eller av *rudha* "upprödd äng". För övrigt har man i olika trakter av vårt land ortnamnet *Rus(s)torp*, och även i Örebro län ligger ett *Rustorp*. Jag ser därför intet hinder för att det moderna *Rusätter* kunnat påvärkas av ett dylikt namn.

W. åberopar utan skäl som stöd för sin uppfattning av *Rusätter* namnen *Rukulunda, Rukothorp*. Han anför intet, som på ringaste sätt gör troligt, att dessa namn någonsin havt *a* i första stavelsen. För denna undersökning är således namnens etymologiska utredning egentligen obehövlig. Det må dock nämnas, att redan Falkman: Ortnamnen i Skåne s. 83 sammanställt det fornskånska *Rukothorp* nu *Rugerup* (det synes vara samma ort som W. åsyftar) med da. dial. *rue*, d. v. s. det sv. och no. *ruka*, som enligt

[1]) Spärrat av mig.

Aasen betyder "1) en dynge f. ex. af hø. Ogsaa om en liden stabel; især af tørv; 2) en liden klump". Jag ser intet som omöjliggör denna etymologi. Emellertid erinrar jag även om att ortnamnen kunna vara sammansatta med ett fem. namn **Rukwa* obl. kasus **Ruk(w)u*, motsvarande det mask. *ruqui*, som upptages i Reichenaù-nekrologiet (obs. även det latiniserade *Ruko* i Script. rer. dan. I, 386, namn på en biskop, hvilken dock även kallas med andra namnformer: *Ryco, Riqvi* etc.).

För att belysa, att det i Östgötalagen *en* gång anträffade *hurruku* har *u* (och ej *o*) såsom omljudd vokal, yttrar W. bland annat s. 9 [1]), att "*u* har här utvecklats ur *ǫ* före *k*; jmf. fsv. *skruk* : isl. *skrǫk* (se Noreen Ark. VI, 310)", och han jämför i detta avseende det nu diskuterade *Rusätter*.

W. synes mena, att *ǫ* i fsv. ljudlagsenligt alltid blir *u* framför *k*. Detta är oriktigt, hvilket till fullo framgår därav, att fsv. har *nokor* "någon" samt *skrok* jämte *skruk*, nysv. *skrock* (icke **skruck*). Citatet till Noreen upplyser föga, ty han uttalar sig mycket obestämt om denna fråga: "(isl.) *ǫ* övergår i fsv. till *u* endast före *gg(w)* ock möjligen *k(w)*, att dömma av (det dåck etymologiskt oklara) *skruk* jämte *skrok* (om detta sistnämda överhuvud motsvarar isl. *skrǫk*)".

Att *ǫ* blivit *u* framför det starkt labiala *gg*, tror jag mig hava visat i Fsv. ljudlära II, 464 ff. och Arkiv N. F. I, 95 ff. Att fsv. *skrok* och *skruk* äro identiska, och tillika identiska med isl. *skrǫk*, synes mig vara tydligt. Jag förklarar växlingen *skrok* : *skruk* sålunda. På isl. böjes ordet som bekant *skrǫk*, dat. *skrǫkvi*, och sistnämnda kasus brukas till följe av ordets betydelse relativt ofta (jmf. sådana i Oxfordordb. anförda exempel som *trúa því skrǫkvi; verþr þat at skrǫkvi*). Av det enkla ordet har hittills i fsv. uppvisats blott dat. *meþ skrukke* (VGL. II A. 4), men nysv. har *skrock*. Som första kompositionsled har fsv. dels *skrok-*, dels *skruk-*. Säkerligen har man en gång böjt nom. ack. *skrok*, dat. *skrukki* (jmf. nysv. *skrock* och det anförda fsv. *skrukke*). Vid utvecklingen *ǫ* > *u* i dat. **skrukkwi* eller möjligen (sedan *w* genom analogi förlorats) i **skrukki* har *i* spelat en väsentlig roll; jmf. att i fsv. brytningsdiftongen *iu*, som annars blir *io*, kvarstår såsom *iu* framför följande *i*: *iorþ* men *iurþriki* (Tegnér i Tidskr. f. filol. N. R. VIII, 288). Troligen har dock även *w* (i **skrukkwi*) medvärkat till ljudutvecklingen och möjligen även *k*-ljudet. Jag erinrar om att man i Cod. bur. flera ggr har exempel på former av ordet *nokor* med *o* i rotstavelsen, ehuru *k* och *w* följa: *noquot, noquat, noquorum*, samt att fsv. även har exempel på former av detta ord med *o* i penultima och *u* i ultima: *nochur, nokut, nogwth, nokurs* (beläggställen i Söderwalls ordbok). Däremot är intet exempel med *u* i första stavelsen av detta ord antecknat hos Söderwall.

[1]) Han nämner ock, att *u* för *o* i *hurruku* skulle kunna bero på att stavelsen var "mindre betonad".

För den här diskuterade huvudfrågan är emellertid spörsmålet, hvarför *skrok : skruk* växla, utan betydelse.

Ordet *hurruku* möter som nämnt blott *en* gång, nämligen i ÖGL. B. 23 i uttrycket *hæfær liþ ur hurruku,* men så blott i hskr. A. Hskrr. BF hava *hurraku.* Under dessa förhållanden torde det ej vara djärvt att med Söderberg: *U*-omlj. 58 not 1 anse *hurruku* i A bero på dittografi, framkallad av *u* i både föregående och efterföljande stavelse (även näst föregående ord *ur* innehåller *u*). Ordet synes betyda "dörrhake", men då dess etymologi är fullkomligt dunkel (om olika förklaringsförsök jmf. Schlyters ordbok), så är ej häller den möjligheten utesluten, att *hurruku* är den riktiga läsarten, och att penultimas *u* representerar gammalt *ū*- eller *ŭ*-ljud. W. gör intet försök att etymologiskt tyda ordet.

Det av W. *U*-omlj. 9 anförda *thokno* har påvisats blott *en enda* gång (Sv. dipl. N. S. III, 519), nämligen i det sammansatta *vndan thokno* och ingående i den stående frasen *engo vndan takno.* Utgivaren har funnit *vndan thokno* så påfallande, att han satt (!) efter det. Då nu just detta uttryck ideligen möter i våra diplom, och man ändå av detta part. icke kunnat uppvisa mera än detta enda ställe, där det skrives med *o* i penultima, så föreligger här säkerligen blott ett skrivfel, framkallat av ultimas *-o,* och så mycket snarare som diplomet är ungt (från 1419). Det vore mycket osannolikt, att blott i en så ung urkund den, som W. menar, gamla ljudlagsenliga formen skulle kvarstå, och otroligt just därför, att det ingår i en stående fras, som så ofantligt ofta möter under formen *engo vndan takno* i äldre urkunder [1]).

Om en annan möjlig uppfattning av *hurruku, vndan thokno* se nedan.

Nu återstå bland de av W. som beviskraftiga anförda orden endast de runristade **sutum**, **sautu**, hvilka båda former W. uppfattar som pl. pret. av *sætia,* samt det *en* gång mötande ᛡ**unumt**.

Formen **sutum**, som anförts av W. Hom. lj. 44 f., finnes på Malstadsstenen (Liljegren 1065), hvilken innehåller en ristning med Hälsingerunor. Vid W:s och min diskussion av denna form har hittills blivit förbisett, att den avhandlats av Säve och Stephens i "Some runic stones in northern Sweden from the papers of the late Prof. Dr. Carl Säve ed. by George Stephens" (Nova acta reg. soc. scient. Upsaliens., Ser. 3, vol. X, nr VIII). Den del av inskriften, där **sutum** förekommer, lyder enligt Liljegren och Säve: **uiʀ sutum stin þina nur i : balastin :** Säve fattar (s. 14 med noten 2) **uiʀ sutum** = isl. "*sóttum* vi togo, hemtade", och han jämför härmed, att *sókia* på isl. även har betydelsen "hämta", t. ex. "skatt, er Egill hafði sótt" (Egils Saga). Isl. ordböcker anföra åtskilliga exempel på denna betydelse av *sókia.* Denna tolkning av **sutum**

---

[1]) Då diplomet är från Västergötland, gränsprovinsen till Norge, hade *vndan thokno* ingen vittnesgillhet havt för svenska riksspråket, även om ordet innehölle omljud.

akcepteras av Stephens, och den är säkerligen den riktiga. Som i viss mån ett stöd för densamma må nämnas, att även jag tänkt mig, att **sutum** var isl. *sóttum,* innan jag kände Säves och Stephens' avhandling. Det är icke sällsynt, att på runstenar omtalas, att stenen blivit hämtad från det eller det stället eller något dylikt. Så har Dybeck fol. I, 64 **ueþralti . lit . auʀ . lakarni . stan . almikin . uʀ . staþi . fürn** [i st. f. **füra**], som i Ant. Tidskrift X, s.128 återgives med *Veđraldi lét óʀ Langgarni stæin allmikinn úʀ staþi fóra.* Liljegren 1555 har **þiʀ . fürþu . stin . þina . af . kutlanti.** Säve: Gutniska urkunder s. 39 nr 7 har **botulfr . . . fürþi : mik : hit.**

Då alltså det av W. anförda **sutum** är = isl. *sóttum* (ej = fsv. *sattum*), så saknar det tydligen all beviskraft för W:s åsikt.

Formen **sautu** förekommer som bekant på två skånska stenar vid Marsvinsholms egendom i närheten av Ystad (den större Hunestadsstenen = Liljegren 1429, Bautil 1159; Skårbystenen = Lilj. 1428, Bautil 1168; jmf. Wimmer: Det phil.-hist. samfunds mindeskrift 183). Hunestadsstenen börjar enligt Wimmer: **ąsburn auk tumi þaiʀ sautu stain þansi . . .** Enligt Bautil och Liljegren har Skårbystenen . . . **þaʀ × sautu × stain × þansi × aftiʀ × tuma . . .** Då stenarna stå hvarandra helt nära, och då en **tumi** omtalas å dem båda, äro deras inskrifter tydligen nära besläktade.

I f a l l **sautu** på dessa två stenar angåve uttalet *sǫttu* med yngre omljud, så skulle man därav på sin höjd kunna draga den slutsatsen, att i en viss trakt av södra Skåne kvarstående *u* värkat omljud. Men därav skulle tydligen ingalunda följa, att en dylik ljudlag genomförts i de bygder, från hvilka danska rikss p r å k e t utgått, och ännu mindre att en dylik ljudlag tillämpats i det östnord. språkområdet överhuvud. Att pl. pret. av *sætia* i en annan trakt av Skåne hade formen *sattu,* framgår av en av Hällestadsstenarna, Liljegren 1442 (Ant. Tidskrift X, 285; stenen undersökt av Bugge och Wimmer), där man läser **satu.** Huru litet man kan bygga på **sautu,** framgår ock därav, att **at ubsalum** : (**at : ub : : salum**) utan omljud möter icke blott på den anförda Hällestadsstenen utan ock på stenen i Sjörup (Liljegren 1431 = Bautil 1169), hvilken ort ligger straxt i närheten av Marsvinsholm.

Men **sautu** kan innehålla äldre *u*-omljud, som analogiskt överförts från part. pret., där det var ljudlagsenligt i nom. sg. fem. samt nom. ack. pl. neutr. *sǫtt (*sattu).* Part. till *sætia* var i motsats till part. till *vælia* etc. etc. redan på urnord. tid tvåstavigt (**sattaʀ* men **waliđaʀ* etc., Kock i Beitr. XVIII, 454), och härmed kan det sammanhänga, att man i östnord. språk ej har *u*-omljud i *valde, valder* etc. trots **sautu.** Jmf. att *io* överförts från part. *gior, giort* till pret. *giorþe.*

Emellertid behöver ristningen **sautu** icke avse uttalet *sǫttu.* I *U*-omlj. 19 f. har jag framställt två alternativa förslag att annorlunda uppfatta **sautu,** och under det att W:s inkast (*U*-omlj. s. 22) mot det av mig såsom det m i n d r e tilltalande betecknade förslaget

synas vara berättigade, har han ej förmått motbevisa min andra förklaring av **sautu**. Denna är nämligen oberoende av inskriften å den norska sten, som jag i *U*-omlj. 20 anfört efter Liljegren 2020, men som där måhända inkorrekt återgivits (se de av W. *U*-omlj. 21 anförda uppgifterna om stenen).

Som bekant ha i de östnordiska språken oomljudda former tidigt inträngt på de omljudda formernas gamla område, så att man t. ex. jämte *Danmǫrk* även uttalade *Danmark* (med *a* från *Danmarkaʀ* etc.). En ristning **tanmaurk**, som egentligen motsvarade uttalet *Danmǫrk*, har därför mycket ofta lästs *Danmark*. Vidare finner man i runinskrifter mycket ofta så väl ristningen **auft** som ristningen **aft** för att utmärka prep. "efter". Ristningen **aft** har ursprungligen återgivit uttalet *aft*; **auft** åter det dialektiska uttalet *öft*, men vid avläsning av inskrifter med **auft** har detta säkerligen ofta blivit läst *aft* av personer från trakter, där detta uttal brukades. Jag påminner även om att ordet 'och' mycket ofta har formen **ak** (t. ex. Dybeck fol. I, 138 flera ggr) jämte **auk** [1]). Härigenom uppstod en osäkerhet i användningen av runorna **au**, så att de någon gång fingo representera *a*-ljud i hvilket ord som hälst: **sautu** för **satu**. Jmf. i viss mån s. k. omvänd stavning, när t. ex. i fda. *hwal* kan stavas *hwalff*, emedan *halff* med gammalt *-lv* antagit uttalet *hall* men ändå behöll stavningen med *-lff*, eller då fsv. *synd* subst. "synd" stavas *syund* i Uppl.L. K. 15, 8. I *syn* : *siun* (*syun*) "syn" etc. hade man växelformer med *y* och *iu (yu)* (de förra uppkomna genom *i*-omljud); man läste därför ofta *siun (syun)* såsom *syn* och ansåg till följe därav *iu (yu)* kunna beteckna *y*-ljud även i *synd (syund)*.Troligen har intet uttal *syund* funnits. Mot denna, väsentligen redan i *U*-omlj. gjorda förklaring har W. ej framställt något motskäl.

Om en annan uppfattning av **sautu** se nedan.

Till det av W. redan i Hom. lj. 147 diskuterade runristade **Hununt** (Liljegren 1028) återkommer han i *U*-omlj. 17. Ehuru W. på förstnämnda ställe själv anmärkt, att Liljegren, hvad första runan *(h)* beträffar, företagit "ifyllnad af en mindre tydlig runa", och man således icke riktigt vet, hvad där ursprungligen stått på stenen, vill W. ändå använda ordet som bevis för sin åsikt. Han menar att, fastän Liljegren, den enda källa som W. anför för denna sten, har ***Hununt***, ristningen ändå skulle åsyfta **ᚼununt** = *Ǫnund*. "Ristaren skulle då (enligt W.), såsom icke sällan skett, först huggit

---

[1]) Förhållandet mellan dessa former kan vara följande. På urnordisk tid hade man två ord för 'och' nämligen *jah* (Kragehul, = got. *jah*) samt *auk*. Sedan *j-* förlorats i *jah*, uppstod genom kompromiss av **ah* och *auk* formen *ak*. Men även den uppfattningen är väl möjlig, att *auk* tidigt i oakcentuerad ställning givit **ōk* (jmf. gen. **sunauʀ* > **sunōʀ*), hvarefter **ōk* blev *ak* (jmf. **sunōʀ* > *sunar*). (Enligt Hirt i Beitr. XVIII, 280 skulle dock ändelsens *au* i got. *sunaus* vara monoftong, som utvecklats redan på urgerm. tid.) Senare har *auk* i oakcentuerad ställning som bekant givit *ōk* (Kock: Om några atona 17 noten 2; Svensk akcent II, 330).

ᛏ i st. f. ᚾ, men så upptäckt felaktigheten ock tillsatt ett nytt tvärstreck i rätt riktning".

Följande svar är tillräckligt: På stenen står, så vitt vi veta, **hununt** och icke **aununt**, och det är obehövligt att diskutera ett icke påvisat blott av W. konstruerat ***aununt** (jmf. Kock: *U*-omlj. 28 första noten).

Till stöd för detta ***aununt** anför emellertid W. ur Dybecks Runa 1843, III, 8—10 ett ortnamn *Ånunshög*, som W. menar skulle ha ljudlagsenligt uppstått av *Anunds-*. På anf. st. hos Dybeck omtalas emellertid, att *Ånuns-* eller *Ånshögen* (i Västmanland) år 1660 kallas "*Anunda hög* (vulgo Anundz högen)", att det omkring år 1687 berättas, huru "en konung medh thet nampnet Anund, Åmund eller Ån, *eller en Jätte*" ligger begraven i högen, att Palmsköld skriver *Anunds-högen* men *Amund*, Grau *Amund* eller *Bröt-Amund*. Härav framgår alltså, att högen ännu 1660 kallas *Anundz högen*, att han ansetts ha sitt namn dels av en Anund, dels av en *Amund (Åmund)*, men att första gången (omkr. 1687), som en namnform med *Å* sättes i samband med högens namn, det icke är *Ånund* utan *Åmund*, *Ån*. Det anförda visar, att *Ånund* blott utgör en kontamination av *Åmund* och *Anund*, och detta bestyrkes därav, att *om* ett omljutt **Ǫnund* hade existerat i Sverge, det borde hava givit **Önund* (icke *Ånund*), eftersom *ǫ* blir *ö* före supradentalt *n* (Kock i Arkiv N. F. V, 262 f.).

Dock medgiver W.: "möjligt är emellertid, att första typen i ᚼ*ununt* värkligen är, vad den synes vara". I så fall skulle enligt W. ristningen ange uttalet **Hǫnund*, och han synes mena, att detta **Hǫnund* ändå skulle vara identiskt med *Anund*, och att *h-* blivit tillagt i uttalet. — W. förbiser den allra närmaste förklaringen, att **hununt** (i fall där nu stått så på stenen) helt enkelt återgiver uttalet *Hunund*, d. v. s. ett namn avlett av det både i Sverge och Danmark samt på Island förekommande personnamnet *Hūn, Húnn* (så t. ex. i Sv. riksarkivets pergamentsbref III, 209 *Hwn Langhe*). Fda. har även *Huni* (Nielsen); jmf. ock de fno. namnen *Hunulf*, *Hungeir*, *Hunstein*.

Förunderligt är emellertid, att W. överhuvud kunnat åberopa sig på ett **Ǫnund*, ty eftersom ordet *Anunder* har kort rotstavelse, och alltså enligt W:s terminologi andra stavelsen var "starkt bitonig", så borde i detta ord just enligt W:s egen omljudshypotes omljudet utebliva.

Denna granskning av de av W. anförda formerna torde hava till fullo å daga lagt, att han från de östnordiska riksspråken ej förmått uppvisa någon enda form med enkelt omljud, värkat (i fortisstavelse) av kvarstående *u*, *w*.

Redan denna omständighet talar mycket kraftigt för att man i de nordiska språken havt två *u-* och *w*-omljudsperioder.

I detta sammanhang tillfogar jag ett par ord till förklaring av de svenska preteriti-formerna *s(j)öng*, *s(j)önk*. Söderberg: *U*-omlj.

s. 80 synes mena, att de nysv. *sjöng, sjönk* ombildats av äldre former *söng, sönk* (naturligtvis genom inflytande från presens *sjunga, sjunka*), hvilka skulle vara de ljudlagsenligt utvecklade formerna, uppkomna genom äldre *w*-omljud liksom isl. *sǫng, sǫkk* (> **sangw, sankw*). Jag tror knappast att det lyckats Söderberg riktigt förklara dessa svenska former *söng, sönk*. Det är nämligen osannolikt eller åtminstone obevisat, att *ǫ* i svenskan framför *ng*-ljudet övergick till *ö*, och man behöver icke antaga en dylik utveckling i dessa preterita. Jag fattar dem såsom analogibildningar.

Redan Lyngby har i Tidskrift f. Philologi II, 299 riktigt förklarat preteritiformerna *sang, sank* av dessa verb (**singwa, *sinkwa*) såsom nybildningar efter analogien *drikka : drakk* etc.; jmf. ock Söderberg anf. st. Sedan **singwa, *sinkwa* brutits till *siung(w)a, siunk(w)a,* och sedan *u* förlängts framför *ng* och åtminstone dialektiskt framför *nk* (Kock: Fsv. ljudlära II, 397, 403; Arkiv N. F. V, 77): *siūnga, siūnka,* lät man preteriti-formerna *sø̄ng, sø̄nk* nybildas efter den talrika gruppen av starka verb med böjningen *biūþa : bø̄þ, siūþa : sø̄þ* etc.

I fall *w*-omljudet ljudlagsenligt skulle inträda i isl. pret. sg. *sá* (jmf. got. *sahw*) av *siá*, så förklaras saknaden av omljud genom verbets anslutning till böjningsmönster sådana som *fregna : frá, eta : át, vega : vá*. Efter dylika pret. bildades till *séa* pret. *sá*.

Söderberg har *U*-omlj. 77 noten 1 riktigt förklarat fsv. pret. *thrask* såsom analogibildning.

Jag övergår till att i korthet behandla ett speciellt fall av *dialektiskt* yngre *u*-omljud i svenskan. W. har icke diskuterat detta omljud, och av goda grunder, ty det inträder just i den ställning, där enligt en av W:s *u*-omljudshypoteser omljudet skulle utebliva. Jag åsyftar det av mig (år 1888) i Arkiv N. F. I, 97 noten (jmf. ovan s. 292) framhållna omljudet av *a* i vissa trakter av Norrland, t. ex. *höku* "haka", *sögu* "saga", *tvöru* "grötkräkla", *dvölu* "dvala", *fritölu* "fritalig", *margföllu* "mångfaldig", hvilka exempel samlats av Rydqvist IV, 182 f., huvudsakligen ur Rietz' ordbok.

Till frågans belysning påminner jag först om att de norrländska och de finländskt-estsvenska bygdemålen, som bekant, hava mycket tydliga minnen av den fsv. vokalbalansen och av den fsv. akcentueringen, enligt hvilken ett tvåstavigt ord med kort rotstavelse (t. ex. *băkā, tălā, sĭnū,* oblik kasus av *sĭna* "sena") hade stark levis på ultima, men ett tvåstavigt ord med lång rotstavelse hade svag levis på ultima (t. ex. *falla, grāta; bryggio,* oblik kasus av *bryggia*). Så har i överensstämmelse härmed Houtskärsmålet i Finland *bakå, talå, senu* med bibehållna ändelsevokaler och med *-å* av äldre långt *-a* i *bakå, talå,* men däremot *fall* "falla", *gråt* "gråta" med förlorat *-ă* samt *byddjo* med *-o* i motsats till *senu*

(av fsv. *sĭnu*) med *u* [1]). I en mängd norrländska mål kvarstår ändelsevokalen i fsv. tvåstaviga ord med kort rotstavelse, men apokoperas i fsv. tvåstaviga ord med lång rotstavelse. Så har t. ex. Burträskmålet i Västerbotten *ann* (av fsv. *ande*), *ög* (jmf. fsv. *øgha*) etc. men däremot *släa* (jmf. fsv. *slæ̆þa*, obl. kasus av *slæþi*); jmf. Lindgrens monografi över detta mål. Jag hänvisar för övrigt till Lundell i Sv. landsm. I, 138 f. och till de lätt tillgängliga bygdemålsbeskrivningarna. Härav är det klart (och detta medgiver utan tvivel även W.), att dessa mål liksom andra fsv. dialekter havt stark levis på stavelsen näst efter kort rotstavelse, eller för att begagna den av W. använda terminologien: en på kort rotstavelse följande stavelse var "starkt bitonig".

Nu har just i denna ställning ett slags yngre *u*-omljud inträtt i åtskilliga norrländska och finländskt-estsvenska mål. Det på detta sätt omljudda *a* representeras i vissa mål av ett *ö*-ljud, i andra av "ett mellanljud mellan *å* och *ö*" (det av Lundell i Sv. landsm. I, 116 f. avhandlade ljudet). Jag betecknar nedan båda dessa två ljud med *œ*.

Enligt Åströms avhandling om Degerforsmålet (i Västerbottens län) i Sv. landsm. VI, nr 6 har detta mål *u*-omljud (d. v. s. äldre *u*-omljud) i t. ex. *bœll* (jmf. isl. *bǫllr*), *skrœkk* (jämte *skrokk*; jmf. isl. *skrǫk* § 23). Samma ljud *œ* (oftast växlande med *a*) finnes i målet i öppen stavelse (d. v. s. i rotstavelser, som i fsv. voro korta), "när ändelsen *u* är i målet bevarad", t. ex. *trœnu* (jmf. fsv. *trănа*), *kœku* jämte *kaku* (jmf. fsv. *kăka*), *snœru* jämte *snaru* (jmf. fsv. *snăra*), adj. *stœdu* (jmf. fsv. *stăþugr*). Däremot framhåller Å. uttryckligen, att "hos svaga fem. med lång rotstafvelse framskymtar aldrig ofvanberörda vokalharmoni: *ask* aska, *pann* panna, *kann* kanna o. s. v." Se Åström § 21.

Härav framgår alltså, att målet har det äldre omljudet i t. ex. motsvarigheterna till isl. *bǫllr, skrǫk*; att det saknar omljud i sådana långstaviga ord som de fsv. (oblik kasus i sg.): *asko, panno, kanno* (av *aska* etc.), men däremot har omljud i motsvarigheterna till sådana kortstaviga ord som fsv. (oblik kasus i sg.) *trănu, kăku* etc. ävensom till fsv. *stăþugher*. Växlingen *tranu : trœnu* beror naturligtvis därpå, att rotvokalen i *tranu* förskriver sig från fsv. nom. *trana*, rotvokalen i *trœnu* åter från fsv. *tranu* (oblik kasus). Fsv. *asko, panno, kanno* etc. hava tydligen till följe av sin akcentuering (med svag levis i fsv.) förlorat ändelsevokalen i målet: *ask, pann, kann* etc. Fsv. *kaku, tranu* etc. åter hade till följe av sin akcentuering med stark levis i fsv. ändelsevokalen *-u* (ej *-o*); och såsom en följd av denna akcentuering har målet ännu i dag kvar ändelsevokalen *u*, och detta *u* har framkallat i fråga varande omljud.

---

[1]) Se beträffande de faktiska uppgifterna L. W. Fagerlund i Bidrag till kännedomen af Finlands natur och folk 28:de häftet och jmf. Kock i Arkiv IV, 89.

Jag lemnar oavgjort, huruvida utvecklingen *trănu* > *trœnu* försiggått före eller efter den tid, då *kanno* i målet blev *kann*. Men det synes mig vara givet, att utvecklingen *trănu* > *trœnu* är en företeelse, delvis besläktad med den i många bygdemål i norra Sverge och i Norge försiggångna s. k. tilljämningen. Denna består som bekant däri, att i kortstaviga ord rotvokalen och den i nästa stavelse följande ändelsevokalen likdanas. Så har man t. ex. i Härjedalen *sugu* "saga" (jmf. fsv. *săghu*, oblik kasus av *săgha*), *ludu* "lada" etc.; *lava* "leva" (jmf. fsv. *lĭwa* etc.). Jmf. t. ex. sammanställningarna hos Lundell anf. arb. s. 138. Den i vissa fsv. skrifter brukliga växlingen nom. *kŏna* : obl. kasus *kŭnu*, *hŏla* : *hŭlu* etc. står ock i ett visst sammanhang med denna de nysv. målens tilljämning (Kock i Tidskr. f. filol. N. R. VIII, 295 f.; Arkiv N. F. II, 14 f.).

Liksom dessa likdaningar i ord med kort rotstavelse sammanhänga med ordens akcentuering med stark levis på ultima, så står den partiella likdaningen i Degerforsmålets *trănu* > *trœnu* etc. i samband med samma akcentuering. Härför talar måhända även, att Degerforsmålet har *däl sálu* "till salu" med enstavighets-akc. och *a* (icke *œ*) i *salu*. Den partiella likdaningen i dessa kortstaviga ord kan ytterligare jämföras med den partiella likdaningen i de kortstaviga fsv. *kiøti* > *kўti* etc. (dat. sg. av *kiøt*; Kock i Arkiv N. F. II, 15 f.). Liksom i det kortstaviga *kiøti* > *kўti* ett slags *i*-omljud i relativt sen tid inträtt, så visar *trănu* > *trœnu* ett slags i relativt sen tid värkat *u*-omljud i kortstaviga ord. Jag tillåter mig att för denna ljudutveckling föreslå namnet *tilljämnings-omljud*.

I fråga varande ljudlag återfinnes i Burträsk i Västerbotten, i Delsbo i Hälsingland (J. V. Lindgren: Burträskmålets grammatik i Sv. landsm. XII, nr 1 s. 57, 161 noten 2), i Pedersöre och Purmo i Österbotten (Vendell: Pedersöre-Purmo-målet s. 45 f.).

Emellertid visa åtskilliga finländskt-estsvenska mål i de här avhandlade orden *ä* i st. f. *œ* (*lädu* för *lœdu* etc.). Så förekomma i Pedersöre-Purmo-målet jämte hvarandra *lœdu* "lada", *hœku* "haka", *trœnu* "trana" etc. samt *lädu, häku, tränu* etc. (Vendell: anf. arb. s. 37). I andra mål brukas i dylika ord blott *ä* (ej *œ*). Detta är fallet t. ex. i målet i Gamla Karleby (i närheten av Pedersöre; Hagfors i Sv. landsm. XII nr 2 s. 27) och i Kökarsmålet, talat i åländska skärgården (Karsten ib. XII nr 3 s. 55). Även i en mängd andra bygdemål i Finland och Estland finner man ord med *ä*-ljud i denna ställning: *lädu, tränu* etc.; se de hos Vendell: anf. arb. s. 38 uppräknade bygdemålsbeskrivningarna.

Dialektforskare, som speciellt undersökt nordsvenska eller finländska mål, anse, att detta *ä* är en ljudlagsenlig utveckling av *œ* i *lœdu* etc.; av denna åsikt är den framstående dialektforskaren J. V. Lindgren (Finsk Tidskrift XXXIII, 62). Det är troligt att denna åsikt är riktig [1]).

[1]) Jag lemnar oavgjort, huruvida möjligen *u*-omljud inträtt i norrländska och finländska mål även i långa stavelser, som efterföljdes av en

Man frågar sig: finnas några spår i fsv. skrifter av den här avhandlade *dialektiska* ljudutvecklingen? Det är möjligt, att de av W. anförda och ovan s. 315, 309 diskuterade ortnamnen *Trõno* (från Dalarna) och *Hørund* (från Dalarna och Västmanland) höra hit, eftersom dessa landskaps mål tillhöra den norrländska dialektgruppen. Om det av W. från Uppland anförda och blott *en* gång anträffade ortnamnet *laudhuby* (ovan s. 315) kan höra hit, är mycket osäkert. Även de av W. nämnda skrivningarna *gotabodh* (ovan s. 311), *hurruku* (ovan s. 318), *Ubsola* (ovan s. 310) innehålla *o (u)* i kortstaviga ord, och de hade således kunnat förklaras enligt den här diskuterade ljudlagen. (Tilljämningsomljudet skulle i så fall snarast ha uppstått i de enkla orden (*ladhu* > **lǫdhu, lædhu* etc.), och från dem ha överförts till de sammansatta.) Men som ovan visats, äro dessa skrivningar av så ytterligen problematiskt intresse för omljudsläran, att de sakna all betydelse. Det av W. anförda ᚼ*unumt* förtjenar egentligen icke ens nämnas i detta sammanhang (se s. 320). Jag framhåller emellertid att, om ortnamnen *Trøno*, *Hørund* (och? *laudhuby*) höra hit, de (som redan nämnt) äro att rubricera under en ljudlag, som utgör raka motsatsen till W:s omljudshypotes, att omljudet skulle utebli just i stavelse, följd av "starkt bitonig" stavelse.

Det är mycket osäkert, huruvida fsv. har *dialektiska* spår av sådana omljudda former som de finländska *lädu* etc., i synnerhet därför att, så vitt jag vet, utvecklingen *æ* > *ä* i dylika ord ej uppvisats från något mål i Sverge. De fsv. exempel, som jag antecknat, kunna kanske ha fått *ä* genom analogi-inflytande från andra ord. Till frågans belysning anför jag emellertid de av mig antecknade exemplen, då, så vitt jag vet, *æ*-ljudets förklaring i följande ord alldeles icke diskuterats.

lædhor (MB. enligt Söderwalls ordb., pl. av *laþa*), *østralæduby* (Sv. dipl. V, 307) i Norunda härad i Uppland, nu *Läby* (se registret; samma sida skrives *vestraladuby*). *Ladhaby* (1409) eller *Ladhuboo sokn* (1422) i Ulleråkers härad i Uppland heter även nu *Läby* (Styffe: Skandinavien under unionstiden 287); jmf. den ovannämnda skrivningen *laudhuby* för ett uppländskt *Ladhuby* (nu *Läby*; registret till Sv. dipl. III, 810). I Fårömålet heter "lada" *lädå* (Noreen i Sv. landsm. I, 332). Emellertid har fsv. jämte *laþa* även ett mera sällsynt *læþia* "lada". Möjligheten av påvärkan från detta ord (och från *læssa*?) är väl ej utesluten.

Av *sala* förekommer i Västmannalagen *sælo* 2 ggr och *sælu man* en gång (jmf. Schlyters glossar och Siljestrand: Ordböjningen i Västmannalagen I, 153). Påvärkan från verbet *sælia* är möjlig.

---

stavelse med (urspr.) semifortis; jmf. hos Rietz det från Västerbotten anförda *margföllu* (jmf. fsv. *marghfaldoghet*). Den starka levis och semifortis kunna i dessa mål ha sammanfallit. Jag lemnar ock oavgjort, om möjligen omljud, värkat av kvarstående *u*, *dialektiskt* inträtt under något annat förhållande i något eller några mål. Enligt Tamm: Et. ob. 121 har *dialektiskt ekiu* blivit *ökiu*; annorlunda om å. nysv. *ökia* i Ark. N. F. III, 46 not 2.

snæru MELL. B. 35: 3 i huvudkodex; andra hskrr. ***snaru***. ***snæru*** Dalalagen B. 44: 2. ***snæra*** MESL. G. 10: 2 i huvudkodex; andra hskrr. ha ***snara***. Även i Skånelagen möter ack. pl. ***snæru*** I: 194 i textkodex; andra hskrr. ha ***snærur, snærir, snæriær, snarur***. Jmf. emellertid verbet ***snæria*** [och det i Hels.L. V. 16 pr. förekommande ***snær***?], från hvilket ***æ*** kunnat överföras till subst.

istædhugir en gång i Hästläkedom i st. f. ***istadhugir*** "istadig" (Söderwalls ordbok). En påvärkan av ***istædh*** (jämte ***istadh***) "stigbygel" är knappast möjlig till följe av ordens vitt skilda betydelser, låt vara att båda begreppen tillkomma hästen, resp. hans sadlande. Däremot kan ***æ*** ha införts till ***istædhugir*** från en svensk motsvarighet till da. ***stædig***. Misskrivning är naturligtvis även möjlig [1]).

På grund av det anförda anser jag det vara möjligt men mycket ovisst, att i fsv. skrifter *dialektiska* spår av ett tilljämningsomljud ***a*** > ***æ*** > ***ä***, värkat i korta rotstavelser genom kvarstående ***u***, finnas. Att det blott kan vara fråga om en dialektisk ljudlag, visa till fullo det nysv. rspr:s *sagor, snaror, gator* etc. etc., uteslutande med ***a***.

Vi övergå nu till granskningen av de fyra olika utvägar, som W. numera (september 1892) vill anlita för att förklara uteblivandet av det yngre *u*- och *w*-omljudet i fsv. (jmf. ovan s. 294).

W:s nuvarande uppfattning lider i sin *helhet* av två ytterst betänkliga brister. I stället för att (såsom forskaren annars söker göra) förklara de skiftande formerna genom *en* teori, vill han använda ej mindre än *fyra* olika utvägar att förklara dem. Men än värre: han underlåter merendels att upplysa, hvilken av dessa fyra utvägar man vid förklaringen av en särskild form skall använda.

Mot hvart och ett *särskilt* av hans förklaringsförsök kunna dessutom graverande anmärkningar göras.

1. Enligt W:s *första* utväg skulle en "stark biton", som hvilade på stavelsen med *u* eller *w*, förhindra omljudets inträdande, och han menar, att även *i*-omljudets inträdande förhindrats därav, att stavelsen med *i*-ljud hade "stark biton" (Hom. lj. 145 ff., Sv. landsm. XIII, nr 5 s. 24 ff., Beiträge XVII, 433; jmf. ovan s. 294). W. framhåller Sv. landsm. XIII, nr 5 s. 27 första noten, att Noreen i Altisl. gramm.[2] § 65 akcepterat denna åsikt.

Det är emellertid fullt visst, att denna W:s och Noreens åsikt är oriktig (den senare har för övrigt anslutit sig till teorien om två *u*-omljudsperioder).

Som bekant är det en allmän tendens hos språket att låta formellt sammansatta ord övergå till att bliva formellt enkla, d. v. s. att låta semifortis (= den av W. s. k. "starka bitonen") nedsjunka till infortis (hvilket W. skulle uttrycka med "svag biton" eller med ordet "obetonad"). Så, för att blott taga *ett* exempel, voro i fornspråket

---

[1]) ***Sæghu*** i Skånelagen I: 152 hör väl ej hit; jmf. ***sægn*** etc.

ord på *-sam* som bekant formellt sammansatta med semifortis på denna avledningsändelse, och ännu i dag uttalas i svenskan *tacksam, tacksamma* etc. normalt med semifortis på *-sam*. Men man kan dock även få höra *tacksamma* uttalas som ett formellt enkelt ord utan semifortis och med levis på ultima. Orden på *-sam* hålla alltså på att övergå från att vara formellt sammansatta till att bli formellt enkla. Denna utveckling har redan genomförts i en mängd ord; jag påminner t. ex. om ord på fsv. *-līker* : nysv. *-lĭg*: fsv. *kiøtlīkir* med semifortis på andra stavelsen : nysv. *köttslĭge* med levis på ultima etc. Jmf. över dessa frågor Sv. akcent II, 179 ff. Ja, den en gång med semifortis akcentuerade stavelsen har, sedan denna akcent först övergått till infortis, stundom alldeles förlorat sin vokal; jmf. isl. *verǫld* : fsv. *væruld* : *væreld* : nysv. *värld* (vokalförlusten torde urspr. ha inträtt i trestaviga former).

Under dessa förhållanden kan man vara övertygad om, att [1]), i fall ett ord i de nynord. språken uttalas som formellt sammansatt (med semifortis på senare kompositionsleden), detta är ett gammalt uttal.

Då är frågan: har man i de nynord. språken ord med dylikt uttal och med omljud, värkat av kvarstående *u, w*? I fall sådana ord finnas, så är tvistepunkten avgjord. Svenska rspr. kan naturligtvis icke giva oss några dylika exempel, eftersom kvarstående *u, w* i detta språk icke värka enkelt omljud i fortisstavelse.

Nyisländskan har däremot åtskilliga sådana ord. Jag anför några:

Rögnvaldur med dat. *Rögnvaldi*. Detta ord har (t. ex. i dat. *Rögnvaldi*) semifortis på andra stavelsen med en exspirationsstyrka lika stark som den, som tillkommer t. ex. andra stavelsen av det sammansatta nyisl. *einvaldi*, dat. sg. av *einvald*. Att *w* i *Rögnvaldur (Rǫgnvaldr)* värkat omljud, betvivlar naturligvis ingen; jmf. fsv. *Ragnvalder* utan omljud.

Ögvaldur (dat. *Ögvaldi*) har samma akcentuering som *Rögnvaldur*.

Ögmundur. Andra stavelsen i t. ex. dat. *Ögmundi* har en lika stark semifortis som andra stavelsen av det sammansatta *hálfstundar* (gen. av *hálfstund*). Att andra stavelsens *u* värkat omljudet, visar fsv. *Aghmunder*.

öndvegi med lika stark semifortis på andra stavelsen som t. ex. *þjóðvegi* (dat. av *þjóðvegr*).

öndverður (adj.) med lika stark semifortis på andra stavelsen som t. ex. subst. *dagverður*. Jämförelsen med isl. *andfang, anddyri* etc. visar otvetydigt, att det är *w* som värkat omljudet i *ǫndvegi (öndvegi), ǫndverðr (öndverður)*.

öfund. Att detta ord har semifortis på andra stavelsen i nyisl., har framhållits redan i min skrift *U*-omlj. s. 27. Däremot finnes intet

[1]) Med avräknande av alldeles enstaka undantagsfall.

omljud i isl. *aflaga, afleiþing* etc. eller i fsv. *afund* [1]). Även Olaf helges mindre saga, i hvilken enkelt omljud icke värkas av kvarstående *u*, har *auund* (44, 11).

Jag har att tacka Dr. Finnur Jónsson för dessa viktiga upplysningar om nyisl. akcentuering.

Då dylika ord ännu i dag hava semifortis på stavelsen med det omljudvärkande *u, v*, kan man omöjligen förutsätta, att de normalt skulle saknat semifortis under en så avlägsen period som den, då omljudet värkades. Framför allt är detta otänkbart, då man, som W., antar blott *en* omljudsperiod, ty då skulle dessa ord, i strid med det nuvarande språket, ha havt detta uttal redan för omkring tusen år sedan.

Härav framgår otvetydigt, att även ett i semifortisstavelse stående *u, w* värkat omljud.

Orsaken till att man i isl. finner sådana komposita som *framkvǽmd* etc. utan omljud är naturligtvis oftast inflytande från de enkla orden *(fram)*. Stundom kan det dock bero därpå, att fortis (icke semifortis) låg på senare kompositionsleden.

Efter det anförda torde det egentligen vara obehövligt att vidare uppehålla sig vid denna fråga, men då W. i *U*-omlj. 24 ff. rätt utförligt söker försvara sin sats, må ännu några ord egnas däråt.

Omljudet i isl. *ǫldungr, hǫrmung* etc. bestyrker, att *u* i semifortis-stavelse värkat omljud, ty då i fornspråket ändelsen *-ung* liksom *-ing* kunde hava fortis jämte semifortis, är det mycket osannolikt, att den redan på omljudsperiodens tid även skulle kunnat uttalas med infortis (Kock: *U*-omlj. 26). — W. söker *U*-omlj. 25 hjälpa sig därmed, att om ock ord på *-ung* kunde hava fortis

---

[1]) W. gör i *U*-omlj. s. 25 f. ett vågat försök att reda sig från detta för hans hypotes mycket besvärliga *ǫfund (öfund)*. Han menar att sådana sällsynta fornisl. skrivningar som *avondarmenn, afond* visa, att i fornisl. ordet kunde sakna semifortis (han anför 4 dylika exempel, de 3 hämtade från Stockholmska Homilieboken och desamma som upptagas i Larssons Ordförrådet), och från ett dylikt uttal av *ǫfund* samt från sådana dubbelt sammansatta ord som *ǫfundarfullr* etc. utan semifortis på *-und-* skulle — menar han — omljudet förskriva sig.

Emot detta resonnemang är det tillräckligt att anföra det faktum, att Larssons Ordförrådet upptar 34 exempel på *ǫfund, ǫfunda, ǫfundsamr* med *u* i andra stavelsen och blott tre (3) exempel på *ǫfond, ǫfonda* med *o* i andra stavelsen. Även om fornisl. *ǫfond, ǫfonda* dialektiskt kunde uttalas som formellt enkla ord (hvilket jag ej vill förneka), är det alltså alldeles visst, att i den älsta isl. *ǫfund, ǫfundsamr* etc. med *u* är obetingat normalformen, under det att skrivningarna med *o* utgöra sällsynta undantagsfall. Nu är även *ǫf-* med *ǫ* i *ǫfund* alldeles obetingat det normala, och i de av Larsson granskade älsta hskrr. den enda brukliga formen. Det är därför självklart, att den omljudda normalformen *(ǫfund)* har sitt upphov av normalformen med *u* och semifortis (ej av den abnorma formen med *o* och infortis). Att sådana dubbelt sammansatta ord som *ǫfundarfullr* (utan semifortis på andra stavelsen) icke nämnvärt invärkat på *ǫfund*, framgår bäst därav, att tvärtom *ǫfund* påvärkat dylika dubbla sammansättningar, så att de bibehållit *u* i andra stavelsen, ehuru den saknade semifortis.

i fsv., det icke skulle vara bevisat, "att dessa ord på *u*-omljudstiden i västnord. . . . kunnat hava fortis på *-ung.*" —

Men detta är visat, för så vitt överhuvud någonting kan visas beträffande denna avlägsna språkperiod. Att i de nord. språken ord med avledningsändelsen *-ung-* överhuvud havt samma akcentuering som ord med avledningen *-ing-*, torde allmänt medgivas (och ej häller W. torde bestrida detta). Att vidare på urnord. tid ordet ***konungr*** havt (eller kunnat hava) fortis på *-ung-*, framgår av ordets form *končkis* i lappskan, till hvilket språk ordet lånats (K. B. Wiklund: Die nord. lehnwörter in den russisch-lappischen dialekten 160). Då man nu i svenskan dialektiskt kunde akcentuera *konúngarna, penníngarna* etc. ännu omkring år 1700 enligt en dåtida författares bestämda vittnesbörd; då man i vissa svenska bygdemål ännu i dag akcentuerar *arvínge, djetíng* "geting" (Kock: Sv. akcent II, 318 ff.); och då slutligen de i isl. hskrr. förekommande skrivningarna ***keningar*** (för ***kenningar***), ***peningr*** (för ***penningr***), ***teningr*** (för ***tenningr***) etc. med förkortat ***n***-ljud ådagalägga akcentueringen ***keníngar*** etc. med fortis på ***ing*** (dylika skrivningar åtminstone redan omkring 1200—1250), så är man berättigad till den slutsatsen, att det västnord. språket under omljudsperioden ännu kunde låta även ord på *-ung-* akcentueras med fortis på denna avledningsändelse. Jag hänvisar beträffande akcentueringen av avledningsändelserna *-ung-* och *-ing-* med fortis utom till nyss anförda ställen även till Kock: Fsv. ljudlära I, 50, Sv. akc. II, 496; Arkiv IV, 165 f., N. F. I, 67 f. noten 2, Tamm i Arkiv II, 345, Noreen: Altisl. gramm.[2] § 51, 1, b[1]).

Emot W:s hypotes tala även de vanliga isl. adj. på *-óttr* (*skǫllóttr, rǫndóttr* etc.; Kock: *U*-omlj. 26). Ty då ändelsen *-óttr* hade lång vokal, efterföljd av lång konsonant, hade säkerligen dylika ord i fornisl. semifortis på denna ändelse (och detta bestrides ej häller av W.). Ehuru ingen form på *-utr* kunnat uppvisas från isl., påstår W., att omljudet måste förskriva sig från dylika former, hvilka även skulle saknat semifortis, och han menar, att även jag väl måste förutsätta dylika, "ty icke kan K. väl mena, att *-ó-* skulle värkat *u*-omljudet här" (W.: *U*-omlj. 24). Hvad förklaringen av detta icke uppvisade isl. ****-utr*** angår, har W. framställt en hypotes (Hom. lj. 145 noten 4; *U*-omlj. 24 f.), hvilken jag av hänsyn till tidskriftens utrymme underlåter att diskutera.

---

[1]) Att ett i semifortisstavelse stående ī värkar omljud, har jag visat i Sv. landsm. XII, nr 7 s. 27; Forhandl. paa det fjerde nord. filologmøde 249, Beitr. XVIII, 459. Däremot värkas det yngre *i*-omljudet sannolikt ej av ursprungligen långt *ī*: ***máttigr*** (jmf. got. ***mahteigs***) etc. — naturligtvis när detta urspr. långa *ī* ännu under den yngre *i*-omljudsperioden bibehöll sin längd (W. synes i någon mån *U*-omlj. 26 ha missförstått mitt yttrande och anser mitt förklaringsförsök vara "alldeles misslyckat"). Orsaken till att gammal längd hos ī exceptionellt länge kvarstod, kan ha varit dels att stavelsen hade semifortis (t. ex. just ord på *-igr*), dels (se Beitr. anf. st. 461 noten) att den en gång havt cirkumflex. — Här må nämnas, att i anf. Forhandlinger s. 248 r. 20 genom tryckfel står ***ketla*** i st. f. ***-ketla***.

Som bekant motsvaras isl. *-óttr* av fht. avledningsändelsen *-oht*, och jag ser intet hinder för det antagandet, att *o* (eller möjligen *ō*) värkat omljudet i *skǫllóttr* etc. Jag påminner om att Bugge i det just nu utkomna bandet av Vitterhets Akademiens handlingar XI nr 3 s. 109 anser det möjligt, att *ȳgold* å Rökstenen (jmf. s. 333) så uppkommit, att i *(vīgold >) (v)ȳgold o*-ljudet tillsamman med föregående *w* värkade omljud [1]).

Det är med hjälp av den nu gendrivna hypotesen, som W. särskilt vill förklara frånvaron av omljud i fsv. ord med kort rotstavelse (fsv. *saþul* : isl. *sǫþull*; fsv. *saghu* : isl. *sǫgu* etc.), eftersom, enligt hvad jag i Fsv. ljudlära II havt tillfälle visa, dylika ord i fsv. hade på andra stavelsen stark levis (enligt W:s terminologi "stark biton" [2])). Trots denna sin hypotes anför W. emellertid stundom, såsom vi sett, för att bekämpa Söderbergs och min uppfattning av omljudet fsv. ord med kort rotstavelse såsom enligt hans mening havande *u*-omljud (jmf. ovan *Hørund* s. 309, ᛯunnt s. 320, *Tröno* s. 315), — och detta, förunderligt nog, utan att motivera detta sitt negligerande av sin egen ljudlag.

W:s hypotes motbevisas redan därav, att man ej kan antaga en så genomgående olikhet i den isl. och den fsv. akcentueringen under en så avlägsen period som den, då *u*-omljudet i *sǫþull* etc. enligt W. skulle ha inträtt (vid tiden för utvecklingen **lagur* > *lǫgr* etc.).

Emellertid har av den nyss gjorda undersökningen till fullo framgått, att motsatsen isl. *sǫgu* : fsv. *saghu*, isl. *sǫþull* : fsv. *saþul* etc. omöjligen kan förklaras enligt W:s hypotes, eftersom *u* med "stark biton" faktiskt värkar omljud.

Men om ytterligare något bevis härför skulle krävas, så lemnas det av de s. 322 ff. avhandlade norrländska och finländska målen med tilljämningsomljud just i ord med kort rotstavelse: *trănu* > *trænu* etc.

Ja, jag har havt tillfälle visa, att man *dialektiskt* i fsv. hade ett kombinerat omljud även i sådana ord som *laughumen* (dat. pl. best. form av *lagh*), *Aughmund* (för rspr:s *Aghmund*; jmf. Arkiv N. F. II, 32 noten nr III och ovan s. 300). Men *Aghmund* hade i fsv. semifortis på *-mund* liksom ännu i dag nyisl. *Ögmundur*, nysv. *Sigismund*, och *laghumen (laughumen)* hade såsom kortstavigt stark

---

[1]) Formerna på *-utter* i fsv. bero på en dialektisk utveckling *ō* > *ŭ* vid vokalförkortning, hvilken utveckling emellertid ej är inskränkt till denna avledningsändelse utan (i de trakter där den försiggått) allmänt inträtt åtminstone i fsv. och fd. (ej blott *skallōtter* > *skallŭtter* utan ock *gōtt* > *gŭtt* etc.; jmf. Kock i Arkiv IV, 176 ff.). Jag lemnar oavgjort, om sådana sällsynta fno. former som *fraknutr* (anfört av W.), *kringlut* (12, 8), *læirutt* (45, 27), alla i Olaf helges mindre saga, äro att förklara som de fsv. *skallutter* etc., eller om *u* framkallats genom vokalharmoni efter ändelsevokalens förkortning.

[2]) Jag hoppas få tillfälle i annat sammanhang visa, att denna W:s, från Noreen hämtade, terminologi icke är lämplig, men den här diskuterade huvudfrågan beröres icke därav.

levis på andra stavelsen. Trots den omständigheten, att orden således (enligt W:s terminologi) hade andra stavelsen "starkt bitonig", har dialektiskt kombinerat *u*-omljud inträtt.

I en uppsats av mig i Beitr. XVIII, 459 har blivit ådagalagt, att ett i semifortis-stavelse stående *i* värkar omljud.

2. W:s *andra* utväg att förklara frånvaron av omljud består däri, att omljudet blott grafiskt skulle saknas (jmf. ovan s. 294). Som bekant hava i det något yngre språket *ǿ* och *á* i sitt uttal sammanfallit, hvarför man anträffar *á (ā)* i ord sådana som nom. sg. isl. *á* (av äldre *ǿ*). Detta är ett först av Bugge framhållet och numera allmänt känt förhållande. Men även W. medgiver naturligtvis, att man med denna utväg ensam omöjligen kan förklara saknaden av omljud i fsv. eller t. ex. i Olaf helges mindre saga, även om vokalförlängningar skulle ha inträtt i så stor utsträckning som W. antar, hvilket emellertid ingalunda är fallet (jmf. delvis nedan).

3. Den *tredje* av W. anlitade utvägen är, att *u*-omljudet skulle inträda blott i stavelser med fortis och således ej t. ex. i sammansättningsleder, akcentuerade med semifortis.

Detta är avgjort oriktigt.

Som stöd för sin uppfattning anför W. *U*-omlj. 27, att omljud saknas i de tre från Egilssons ordbok hämtade skrivningarna ***bađliós, lagdýr, sparrhaukr,*** hvilka ords första kompositionsleder enligt W. hava korta rotstavelser. Efter ***sparrhaukr*** "sparvhök" sätter W. själv frågetecken och anser formen således mindre bevisande. Det torde därför vara onödigt att granska denna skrivning.

Det av W. anförda ***baþliós*** upptages av Egilsson från SnE. I, 572, men om ordets betydelse är E. tveksam: "forte id. qu. ***böđljós,*** lumen pugnæ". Formen ***baþliós (bađljós)*** förekommer blott på *ett* ställe och där blott i *en* handskrift, där den nämnes bland de i SnE. I, 572 uppräknade talrika skaldebenämningarna på skölden. En annan handskr. har ***barlios,*** två andra hskrr. ***böđljós,*** och ytterligare en annan ***barđ liós*** (se noterna och II, 621). Huruvida under dessa förhållanden ***bađljós*** till första kompositionsled har ordet ***bǫþ*** "strid", är tydligen mycket ovisst, och så mycket mera, som på nästa rad ordet ***bǫþ*** i ***böđskýlir*** skrives med *ö,* som man vidare i sammansättning med ***-liós*** annars har ***bǫþliós (böđljós),*** och som dessutom Egilsson upptar ej mindre än 12 sammansättningar med ***bǫþ-***. Hvem garanterar för att läsarten ***barđ liós*** (som Egilsson översätter "lumen proræ, clipeus") icke är den riktiga, av hvilken ***bađljós*** och ***barljós*** äro förvanskningar?

Exemplet *lagdýr* (som till första kompositionsled har *lǫgr*) är ingalunda säkrare. Det har påvisats blott *en* gång, nämligen i en vers i SnE. II, 631, 1. Men "animal pelagi" heter även *lǫgdýr,* och även alla övriga hos Egilsson anförda komposita med *lǫgr* till första led hava *lǫg-* (ej *lag-*); han anför icke mindre än tio utom *lǫgdýr*. Huru lätt kan icke därför skaldeordet *lagdýr* ha fått *a*

från gen. *lagar*, och så mycket mera, som denna kasus ingår i åtskilliga skaldeuttryck: *lagar hiarta, lagar skíþ, eldr lagar* etc.

Vi kunna därför tryggt påstå, att dessa av W. nämnda ord absolut intet bevisa.

Däremot kan det tvärtom med bindande skäl ådagaläggas, att så väl *u*- som *i*-omljud inträtt i stavelser med semifortis,

Omljudet är en partiell likdaning. Nu är det allbekant, att partiella eller fullständiga likdaningar av ljud lättare försiggå i relativt oakcentuerade semifortis-stavelser än i fullt akcentuerade fortis-stavelser; jmf. t. ex. vissa av mig i Arkiv N. F. II, 22 anförda fall. Det är vidare otvivelaktigt, att växlingen *Ūswīfr : Ūsȳfr* etc. i de nord. språken beror därpå, att när ordet hade fortis på förra stavelsen, *wī* övergick till *(w)ȳ*, ehuru *wī* kvarstod i stavelse med fortis (se Kock Arkiv N. F. II, 20 och särskilt VI, 201 ff.). Men utvecklingen *Ūswīfr* > *Ūs(w)ȳfr* etc. kan väsentligen betraktas såsom ett framåtvärkande omljud, som uteslutande inträtt i relativt oakcentuerad stavelse. Under dylika förhållanden vore det överraskande, om ett efter en semifortis-stavelse följande *u, w* icke skulle värka omljud, ehuru ljuden under för övrigt samma förhållanden skulle framkalla omljud i fortisstavelser.

Att detta ingalunda är fallet, lära oss följande ord.

Som bekant har kvinnonamnet *Óløf* uppstått ur **Anulaiðu*. Nu är det i semifortis-stavelser, som *ai* övergår till *ā* (Kock: Bidrag till svensk etymologi 1 ff., Svensk akcent II, 341). **Anulaiðu* > **Anulāðu* hade alltså fortis på förra, semifortis på senare kompositionsleden. Trots denna akcentuering har **Anulāðu* givit isl. *Ōlǭf*, fsv. (run.) **olauf** (d. v. s. *Ōlǭf*), fd. *Olof* med *u*-omljud i ultima.

Ljudutvecklingen *ai* > *ā* i semifortis-stavelse föreligger även i isl. fsv. *afrāþ* "avgift" (jmf. isl. *reiþa* "betala" av **raiða*; Kock anf. st.). Emellertid har isl. jämte *afrāþ* även ett därmed väsentligen identiskt *afroþ*, äldre **afrǫþ*. Detta utgör nämligen urspr. pluralformen till *afrāð*, och dess utveckling har alltså varit **afraiðu* > **afrāðu* > **afrǭð* > *afroþ* med fortis på förra (ej på senare) kompositionsleden.

Kluge har i KZ. XXVI, 70 visat, att isl. *gamall* fsv. *gamal* är ett sammansatt ord, identiskt med got. **gamēls* med fortis på förra kompositionsleden. Icke desto mindre har isl. *gǫmul*, fsv. *gamul* (i nom. sg. fem. och nom. ack. pl. neutr.) av **gamǫl* (< **gamalu*).

I *Sigurþr*, isl. *Níþoþr* har *u, o* uppstått av äldre *ǫ*, emedan orden hade fortis på förra kompositionsleden. Ändock hava orden omljud: **Sigwarður* > **Sigwǫrðr* > *Sig(w)urþr* (jmf. *vǫrþr*); **Niðhaðuʀ* > **Niðhǫðr* > *Níþoþr* (jmf. *hǫþr*).

Att fsv. *væruld* (jmf. isl. *verǫld*) havt fortis på förra kompositionsleden, visar utvecklingen *ǫ* > *u*, men ehuru således andra stavelsen i **veraldu* havt semifortis (ej fortis), har därav blivit *verǫld*.

Jmf. beträffande dessa ord delvis Noreen i Arkiv N. F. II, 306 ff., Altisl. gramm.[3] § 127, § 57, 4, b, där även andra exempel anföras, som kunna uppfattas på liknande sätt.

Det är självklart, att man ej för att förklara alla dessa ord är berättigad antaga en ändring av fortis' plats.

Enligt Bugges senaste läsning av Rökstensinskriften har denna **igold** (d. v. s. *ȳgold*, sammansatt med *-ǫld* av *-aldu* = isl. *ǫld*) med *u*-omljud men däremot ack. sg. **strantu** (d. v. s. *strandu* "strand"). Bugge anser utan tvivel med rätta, att orsaken till den olika behandlingen av *-u* i ***igaldu** och **strantu** är den, att det förra ordet är sammansatt med fortis på förra kompositionsleden. Därför apokoperades *-u* och värkade omljud i föregående semifortis-stavelse (*igold*; Ant. Tidskr. XI, nr 3 s. 20, 47).

Att även *i*-omljudet inträder i semifortis-stavelse, har jag visat i Beitr. XVIII, 458, 464. Särskilt påminner jag om orden isl. *afrǣþi*, fsv. *afræþe* samt fno. *ærfæðe*. *Afrǣþi* "avgift" hade liksom *afrāþ* fortis på första, semifortis på andra stavelsen, eftersom i denna senare *ai* blivit *ā*: **afraiði* > **afrāði*. Icke desto mindre har *i*-omljud senare inträtt: **afrāði* > *afrǣþi*. På samma sätt har **arƀaiði* med fortis på första stavelsen givit **arƀāði* > *ærfǣði* (*ærfæðe*; *æ* i första stavelsen, såsom Noreen: Altisl. gramm.[3] § 65 framhåller, genom påvärkan av *ærfiði*).

Härmed torde ovedersägligen vara å daga lagt, att omljud inträder även i semifortis-stavelse.

4. Jag har redan ovan tillräckligt yttrat mig om W:s *fjärde u*-omljudshypotes, hans s. k. "konsonantteori", hvilken han emellertid i Beitr. XVII, 434 framställer blott såsom "wenigstens wahrscheinlich". Det torde under dessa förhållanden vara överflödigt att ytterligare diskutera den. Här må blott nämnas, att en av Kahle företagen undersökning av huruvida i det fno.-isl. skaldespråket vissa konsonanter eller konsonantförbindelser hindrat omljudets inträdande, "zu keinem resultat geführt hat" (Kahle: Die sprache der skalden 42).

Som ett slags allmänt stöd för sina tre första *u*-omljudshypoteser anför W. slutligen i *U*-omlj. 28 ff. några uppgifter om uteblivet omljud i några isl. och fno. skrifter, och han menar, att dessa skulle stödja hans omljudshypoteser, eftersom saknaden av omljud i dessa skrifter skulle kunna förklaras med hjälp av dem.

För denna frågas belysning skall jag inskränka mig blott till följande.

I t. ex. älsta delen av Cod. 1812, 4:o användes i regeln *u*-omljud i de fall, där sådant väntas: *iǫþrom* (5, 31), *ǫl*, *sólhuǫrf*, *sumar mavlom* (19, 10) etc. Men utgivaren L. Larsson anmärker s. VIII, att man har *a* i st. f. *ǫ* i *gango*, *fardagom*, *suþrlándom*, som hvartdera dock anträffas blott *en* gång. På i fråga varande ställe (8, 23) föregås *gango* av ordet *solar*. W. påstår nu, att omljudet saknas i *solar gango*, *fardagom* till följe av saknad huvudton,

i *suþrlándom* till följe av samma akcentuering eller genom dialektisk förlängning av *a* framför *nd*. Emellertid fattar utgivaren L. Larsson *solar gango* som två (ej som ett) ord (jmf. hans glossar), och detta är troligen riktigt. Då nu vidare hskr. som nämnt annars brukar omljud så väl i sammansatta som i enkla ord, och då för övrigt de tre skrivningarna utan omljud ytterst lätt skulle kunna förklaras genom analogi-inflytande (*gango* efter nom. *ganga*; *fardagom* efter nom. *-dagar*, gen. ack. *-daga*; *suþrlándom* efter *-landa* och sg. *-land*), så bevisar i fråga varande hskr. alldeles intet för W:s åsikt.

För övrigt nödgas W. vid förklaringen av de oomljudda formerna i de av honom nämnda hskrr. att tillgripa sådana djärva utvägar, som att *faður* i äldre Gulatingslagen saknar omljud, emedan ultima vore ”starktonig”, hvilket åter skulle framgå av akcentueringen i sskr. och gr. *pitr'*, *πατήρ*, och att *vakom* i Post. skulle ha långt *a* till följe av en utveckling *ua* > *uā*, jämförlig med den i *io*, *iu* > *iō*, *iū* etc.

Av de av W. anförda, ur åtskilliga hskrr. hämtade exemplen på omljud kan man måhända draga en slutsats, men ingalunda den som W. vill draga [1]). I de flästa exemplen saknas omljud framför kvarstående *u (o)* (*vakom*, *falmoþo* etc. etc.). De synas alltså utgöra sporadiska fall av den i Olaf helges mindre saga och i vissa andra fno. skrifter tillämpade bekanta regeln, att blott förlorat *u* värkat omljud.

Härav har (såsom jag hoppas) till fullo framgått, att man med de av W. anlitade utvägarna *omöjligen* kan förklara *u*-omljudsförhållandena i de nordiska språken.

I rak motsats till W:s mening, att *u*-omljudet alltid skulle utebli i semifortisstavelse, skulle det *möjligen* kunna i fråga sättas, huruvida även det yngre enkla *u*-omljudet inträtt i fsv. just i semifortis-stavelser, ehuru det ej värkades i fortisstavelser; jmf. att partiella assimilationer lättare inträda i semifortis- än i fortis-stavelser: *Úswīfr* > *Ús(w)ȳfr* etc., ovan s. 332. Jag vågar ej uppställa en dylik ljudlag, men skall anföra ett par ord som möjligen tala därför.

Fsv. har i runskrift t. ex. i **urustu** (Turingestenen, Sörmland; Ant. Tidskr. X, 151); i. **orustu**. (Ant. Tidskr. X, 160, Hamrastenen, Sörmland; snarast uttalat *orustu* eller *orrustu*, Bugge i Ant. Tidskr. X, 161); jmf. isl. *orrosta* ”strid”. Dessutom ack. pl. *orostær* VGL. IV, 15: 15; *i* ... *oresto* VGL. II A. 16; *orœstur* (Cod. bilst. 1 g.); fgutn. *i oristu* (s. 106). Erdmann härleder isl. *orrosta* från ett urgerm. **uz-rastōn-*; jmf. sv. *rast* (Arkiv N. F. III, 77 noten).

[1]) Härmed bestrides ej, att i ett och annat av de anförda orden skrivningen med *a* kanske beror därpå, att detta var långt; som bekant sammanföllo *ǫ'* och *á* i det något yngre språket (jmf. s. 331).

Om denna härledning är riktig och *orrosta* således urspr. sammansatt, kunde utvecklingen ha varit **orrastu* > **orrǫstu* > *orrosto* med fortis på antepenultima. I så fall skulle *æ* och *i* i *orœstur*, *oristu* möjligen utgöra ytterligare försvagning av *o (u)*, sedan ordet övergått till enkelt ord (jmf. fsv. *væruld : værild*). Emellertid är denna härledning av *orrosta* osäker; *orrosta : orista* kan hava samma avledningsändelse som fsv. *þiœnosta : þiœnista*, och **urustu** kan hava bevarat det germ. *o* såsom *o (u)* framför följande *u* (Söderberg: *U*-omlj. 62 noten).

På runstenar förekommer en och annan gång som bekant **fauþur**, angivande uttalet *fǫđur*. Denna form kunde möjligen ha uppstått i sådana komposita som *alder-*, *barna-*, *døpe-*, *faþur-*, *folster-*, *for-*, *foster-*, *guþ-*, *kænne-*, *mat-*, *moþor-*, *skripta-*, *stiupfaþir*. Emellertid kan **fauþur** även förklaras genom inflytande från det stundom mötande runristade **fauþr**, d. v. s. *fǫþr*, motsvarande isl. *fǫþr* i *valfǫþr* etc. med äldre *u*-omljud (Söderberg: *U*-omlj. 102 noten).

Dialektiskt förekommer i ortnamn under medeltiden ändelsen *-stom* av äldre *-staþum*. Så läser man t. ex. i Sv. Dipl. N. S. I nr 12 (år 1401, från Sörmland) *i Kætilstom*, *i Waparstom*, *i Hæsastom*, *i Smiddhastom* men *af Stenstadhom*; i Sv. dipl. N. S. I nr 56 (år 1401, från Sörmland) *i Kæt(t)ilstom* flera ggr., *i Waparstom* (bis), *i Helastom* (bis), *i Hæmastom* men *af Stenstadhum*. Att de anförda *Kætilstom*, *Hæsastom* uppstått av ortnamn på *-staþum*, bekräftas t. ex. av sådana östgötska ortnamn som *Kætilstadha*, *Hæsestada*. I de anförda sörmländska diplomen är regeln den, att namn på *-staþum* med första kompositionsleden tvåstavig ha givit *-stom*, under det att dylika namn med första kompositionsleden enstavig kvarstå oförändrade [1]). Hos Styffe: Bidrag till Skandinaviens hist. finner man *Kolastom* (II, 187), *Windestom* (s. 188), båda i en räfstetingsdom, daterad Uppsala 1409; *Darrastom* (Västmanland, 2, 75). I Sv. dipl. N. S. II, 339 möter i ett diplom från Uppland *Skirmistom*, *Goristom*, *Skællistom*, *Helgistom*, *Kodlistom*. Många andra exempel kunde anföras.

Har nu t. ex. *Kætilstom* uppstått av **Kætilstǫ(þu)m*, eftersom man väntar, att i *-staþum* snarare senare än förra stavelsens vokal förloras? Det är möjligt men knappast troligt. Om så varit, skulle motsatsen **Kætilstaþum* > **Kætilstǫþum* (> *Kætilstom*) och *Stenstadhum* kunna så förklaras, att det förra ordet hade fortis på första, det senare på andra kompositionsleden, liksom i det yngre rspr. det är vanligare, att komposita låta fortis hvila på senare kompositionsleden, när den förra är enstavig, än när den är tvåstavig (Kock: Svensk akcent II, 236).

Emellertid finner man redan i runinskrifter ortnamn på *-stam* av äldre *-staþum*. Så t. ex. i Uppland **baristam** (Ant. Tidskr. X,

[1]) Mindre ofta möta fsv. ortnamn på *-stum* med första kompositionsleden enstavig, t. ex. *in græpstum*, *in hørstum* (Sv. dipl. IV, 348).

115), **haruistam** (Dybeck fol. I, 54), **agurstam** (Ant. Tidskr. X, 130), hvilkas första sammansättningsled är tvåstavig. Här har utvecklingen tydligen varit **baristaþum* > **baristam**. På samma sätt kan **Kætilstaþum* ha givit **Kætilstam,* och sedan har *a* i detta dialektiskt övergått till *o* framför *m* i semifortis-(eller infortis-)stavelse, liksom detta även annars är fallet i fsv. (Kock: Svensk akcent II, 338). I vissa trakter har det labialiserande inflytandet av *m* på *a* fortskridit längre, så att detta övergått till *(o >) u: Barkastum* (Sv. dipl. III, 22), *Blakkastum* (ib. V, 673) etc. Att antaga ombildning av ett **Barkastom* till *Barkastum* under inflytande av ortnamn med dat. pl. på *-om, -um* är möjligt men ej behövligt, ty dialektiskt har i dylik ställning *-am* blivit *-um* i nord. språk: *balsum* "balsam", *balsum træ* (Chr. Pedersen: Danske Skrifter I, 66). Brates tvivel (Vestmannalagens ljudl. 40) på min i Sv. akcent II, 338 framställda förklaring av fsv. *sumankálla* (< *samankálla*) är alltså oberättigat [1]).

Den senare uppfattningen av ortnamnen på *-stom, -stum* är den sannolikaste.

Att fsv. *howuþ* i första stavelsen innehåller *u*-omljud av *a,* har jag havt tillfälle visa i Fsv. ljudl. II, 484 ff. Detta omljud har inträngt från de synkoperade kasus *hofþe, hofþa, hofþum* under medvärkan från sådana komposita som *knaphofdhe,* run. **suarthofþi** etc. (jmf. ib.). I fall omljudet ljudlagsenligt inträtt i fsv. i semifortisstavelse framför kvarstående *u,* är det ljudlagsenligt även i de rätt talrika komposita på *-howuþ: diura-, fiska-, gul-, gæddo-, hiorta-, hunda-, iærn-, purløks-, silf-, træ-, thiura-, ødhlo-howuþ.* Detta antagande behöves dock ej för att förklara omljudet i det enkla ordet.

På dat. pl. eller dat. sg. mask. *noquorum* (Cod. bur. 20) av det ofta relativt oakcentuerade *naqwar* kan intet byggas.

I överensstämmelse med den här diskuterade regeln skulle vissa bland de av W. anförda skrivningarna kunna förklaras: *Ubsola* (av **Upsolum*), *hurruku, vndan thokno* samt (om fortis låg på senare kompositionsleden) *laudhuby.* Men som ovan visats, äro dessa former så ytterst osäkra, att jag ingalunda vill åberopa dem som stöd för den här diskuterade ljudlagen. I fall en dylik ljudlag tillämpats, skulle även vissa andra bland de av W. nämnda orden kunna uppfattas i överensstämmelse med densamma. När ett förnamn omedelbart föregår ett efternamn i nysv. (*Gustav Pérsson* etc.), kan det förra uttalas med en betydlig uttalslatitud, så att första stavelsens akcentstyrka växlar mellan levissimus och semifortis. Samma uttal av förnamn användes i åtskilliga vokativställningar, t. ex. *kom hít, Gustav.* Förhållandet är detsamma med verbet *sätta* i sådana vanliga sammanställningar som *satte vå'rd på*

[1]) Växlingen *o : u* i *sumankalla* och *somanlæggia* etc. kan bero på inflytande från något olika dialekter, men den kan även förklaras på följande sätt. *Samankálla* blev *somankálla;* vid den fakultativt använda akcentueringen *sòmankalla (sòmanlæggia)* kvarstod *o,* men vid uttalet *somankálla* övergick *o* senare vidare till *u: sumankálla.*

graven, satte frám, satte stén etc. Omljudet i personnamnen fsv. *Ølue, Auluarus, Sølwe,* i runskrift **usur**, fd. **susur** skulle därför kunna ha uppstått vid ordens uttal med semifortis, och i fall **sautu** på de två skånska stenarna innehölle omljud, skulle det ha kunnat uppstå i det vanliga uttrycket 'satte sten . . .'; på båda runstenarna möter **sautu** nämligen i uttrycket **sautu stain**. Emellertid är detta antagande icke behövligt för någon av dessa former, hvilka alla ovan förklarats på annat tillfredsställandè sätt.

Det gläder mig, att W. och jag åtminstone så tillvida hava samma mening, att ingen av oss anser skaldevisorna bestämt bevisa något beträffande de av oss diskuterade omljudsfrågorna (jmf. Kock: *U*-omlj. 22 noten, W.: *U*-omlj. 33 f.). Men därmed upphör överensstämmelsen. W. menar nämligen, att de snarast skulle tala för att "K:s s. k. "yngre" omljud var genomfört på deras tid". Denna W:s uppfattning är avgjort oriktig.

Av Kahles framställning i Die sprache der skalden framgår, att skalderna rimma så väl *langum : ganga*, som *rǫdd : kvǫddusk* och *ǫll* (nom. pl. neutr.) *: falla* etc., hvilket för övrigt redan tidigare var känt. Ord så väl med äldre som med yngre *u*-omljud i normal isl. kunna alltså rimma med ord, där aldrig *u*-omljud inträtt, och dessutom kunna ord med äldre omljud rimma med ord med yngre omljud. Emellertid anmärker Kahle s. 39: "reines *a* kommt, wenn auch seltener[1]), auch bei apokopiertem *u* vor"; alltså äro rim sådana som *ǫll* (< **allu*) *: falla* mindre brukliga än rim av typen *langum : ganga*.

Huru är nu detta skaldernas rimbruk att förklara? Att Kahles uppfattning är otillfredsställande, har Falk framhållit i Anzeiger f. deutsches alterth. XIX, 215.

Antagandet av två *u*-omljudsperioder sprider väsentligen ljus däröver. Den språkform, som de flästa skaldevisorna tillhöra, hade redan genomfört det äldre *u*-omljudet (**landu* > *lǫnd* pl.). Med det yngre *u*-omljudet förhöll det sig åter på följande sätt. I vissa trakter av Norge (kanske också av Island) var det ännu icke genomfört (ännu i Ol. H. Saga, hvars hskr. är från omkring 1250, *landum* etc. utan omljud). I andra bygder höll det på att genomföras, så att *landum* höll på att övergå till *lǫndum*. I åter andra bygder hade (åtminstone under den senare skaldepoesiens dagar) uttalet *lǫndum* genomförts. Nu veta vi att skalderna ofta voro kringflackande män, som kommo i livlig beröring med personer från skilda trakter av Norge och Island. Ofta uppträdde de som hirdskalder, och hade då särskilt rikt tillfälle att sammanträffa med män från Norges skilda trakter, Under dessa förhållanden voro för dem båda uttalen *landum* och *lǫndum* kända och akceptabla. Det var därför helt naturligt, att de läto *landum (lǫndum)* rimma så väl

---

[1]) Spärrat av mig.

med *band* som med *hǫnd,* och detta så mycket mera, som skaldepoesiens stränga regler ofta kunde sätta dem i rimnöd, och som de som bekant tilläto sig att rimma t. ex. germ. *e* med *æ* (*i*-omljud av *a*), ehuru dessa två ljud särhöllos i fno. långt senare. Sedan emellertid på detta sätt den praxis uppstått, att *lǫndum (landum)* fick rimma med *band,* så var det naturligt för skalder från sådana trakter, där uttalet *lǫndum* genomförts, att även låta *lǫnd* (pl.) rimma med *band* (sg.), och detta bruk antogs även av skalder från andra bygder. (I någon mån kan härtill den omständigheten ha medvärkat, att man jämte pl. *lǫnd* på analogisk väg erhållit det mindre brukliga uttalet pl. *land* (Kock: *U*-omlj. 23 första noten), men detta antagande är ej behövligt).

Emellertid är det möjligt, att (särskilt i de älsta skaldevisorna) en annan faktor härtill bidragit. Under en tidigare period hade pl. **landu* rimmat med sg. *band (*banda).* Genom traditionen från denna äldre språkperiod kunde rimmet *lǫnd : band* därför anses berättigat. Jmf. delvis att nutidens svenska skalder använda ord sådana som *framsäga, bokstäver* etc. med andra stavelsen i arsis, liksom om man i rspr. kunde akcentuera *framsä'ga* etc. Detta är ej längre fallet, men för hundra år sedan kunde rspr. använda denna akcentuering. På *den* tiden var användningen av *framsäga* med penultima i arsis berättigad; nu fortlever detta bruk, som med nutida akcentuering är oberättigat, genom traditionen.

Sistnämnda antagande blir naturligtvis så mycket naturligare, ifall de till oss komna älsta skaldevisorna undergått en betydligare moderniserande omgestaltning och en gång varit diktade i en betydligt ålderdomligare språkform — en mening, som på sista tiden framkastats.

Emellertid framgår otvetydigt av skaldevisornas vittnesbörd, att kvarstående *w* först sent värkat omljud på *i.* Falk visar nämligen Anzeiger XIX, 216, att de älsta skalderna alltjämt låta ett genom *w*-omljud uppkommet *y* rimma med *i* (*þings : syngva* Þórarinn svarti etc.), och denna regel gällde till omkring år 1000. Härav framgår alltså, att först ungefär vid denna tid *singva* blev *w*-omljutt till *syngwa.* Det är således uppenbart, att omljudet t. ex. i *lǫnd* (pl. < **landu*) och i *syngva* inträtt under vitt skilda perioder.

Till slut sammanställer jag några bland de positiva bevisen för att man i de nordiska språken havt två *u*- och *w*-omljudsperioder.

Ett mycket viktigt stöd för denna åsikt utgör språket i vissa fornnorska skrifter, som konsekvent eller tillnärmelsevis konsekvent tillämpa regeln, att blott förlorat, ej kvarstående *u* värkat omljud. Detta är som bekant fallet t. ex. i den ganska omfångsrika (89 trycksidor långa) Olaf helges mindre saga, hvilket iakttagits redan år 1849 av utgivarna Keyser och Unger. Hskr. är enligt Storm 'thrøndersk'.

Emellertid söker W. Hom. lj. 42, 143 noten och 151 noten 2 göra denna regels pålitlighet för Olaf h. saga misstänkt, och han tillåter sig s. 143 noten yttra, att ”det icke torde vara så helt med den omtalade stora regelbundenheten i densamma.”

Man bör i sanning ha synnerligen starka skäl för att kunna yttra något dylikt om en skrift, hvars stora konsekvens i detta avseende längesedan konstaterats.

Vi skola pröva de av W. framhållna orden, som mot regeln ha omljud eller mot regeln sakna omljud.

Han anför: *oðru* (3, 20 [1])), *moskon* (74, 35) ”maskerne i et garn” — *gullspono* (51, 22), *sponom* (80, 29), *spononom* (80, 34) av *spónn; vono* (13, 9), *vondo* (81, 8) [2]) — å andra sidan *hafði* dat. av *hauud*. Detta undantag från regeln liksom *oðru* hade nämnts redan av Keyser och Unger s. VIII.

Att dat. *hafði* (26, 13; 54, 12 [3])) har *a* från nom. ack. sg. pl. *hauuð*, gen. *hauuðs*, är alldeles uppenbart (Kock i Beitr. XIV, 54). Det ljudlagsenliga *hofði* möter 45, 32; 46, 14; 84, 4; 85, 25.

Såsom jag straxt nedan skall visa, utgöra utom *oðru, moskon* [4]) de av W. anförda orden med *o* inga undantag, ty i de övriga föreligger kombinerat omljud.

Ordet *moskon* ”maskerne i et garn” har naturligtvis erhållit *o* genom inflytande från *mǫskvi* ”maske i garn”, hvilket i skriftens språk ljudlagsenligt skulle hava *v*-omljud, eftersom här detta värkas även av kvarstående *v*. Att absolut intet kan byggas på det *en enda* gång uppvisade *oðru* (dat. sg. neutr. av *annarr*), framgår därav, att skriften har *aðru* t. ex. 16, 35; 24, 21; 31, 13; 34, 7; 48, 3; 73, 31; 83, 38; *aðrum* t. ex. 5, 6; 6, 4; 15, 36; 15, 37; 20, 1; 26, 37 bis; 27, 20; 28, 5; 28, 23; 28, 35; 28, 38; 30, 15; 32, 33; 40, 39; 53, 13; 53, 16; 60, 4; 60, 5; 67, 38; 74, 26; 75, 21; 76, 15; 79, 16; 79, 31; 80, 7; 81, 33; 82, 1; 82, 23; 84, 3; 84, 14: 84, 35; *aðrum(m)ægin* t. ex. 34, 2; 34, 3; 38, 5. Den enstaka skrivningen *oðru* beror naturligtvis på invärkan från en dialekt med yngre *u*-omljud [5]).

Redan i Arkiv IV, 142 och Beitr. XIV, 54 har jag anfört åtskilliga exempel, som ådagalägga regelns tillämpande. Jag nämner här blott några få ord: *Danmork* (49, 29) men *Danmarku* (39, 7; 42, 1); *gofgare* (23, 33), *gofgazt* (33, 32), *gofgasta* (30, 24), *gofgar* (28, 11), alla av **gaƀug-*, men *gauugr* (38, 30), *gafugra* (31, 7);

---

[1]) Första talet angiver sidan, det andra raden.

[2]) Det Hom. lj. 42 anförda *næfbiorgum* (49, 35) tager han tillbaka ib. 143 noten. Ordet har brytning, ej omljud.

[3]) S. 63, 12 står *or hans ahafði*, av utgivarna rättat till *or hans hafði*. [4]) Jag har antecknat även *dorrum* 10, 27 med *ǫ* överfört från nom. ack. pl. *dǫrr*.

[5]) I Beiträge XIV, 54 yttrar jag, att detta *oðru* kanske är en isl. form W. Hom. lj. 43 anser, att det varit rimligare antaga, att den härstammar från någon norsk dialekt med *u*-omljud värkat av kvarstående *u*. Hvilkendera förklaringen man vill använda, är för huvudspörsmålet tydligen absolut likgiltigt. För mitt antagande talar, att Ol. H. S. går tillbaka på ett isl. original (Storm: Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den hellige s. 25).

knorrenn (best. form av *knǫrr,* 16, 26) men *knarru* (ack. pl. 15, 20), *knarrum* (15, 29); *votn* (neutr. pl. 52, 21) men *vatnum* (52, 22); *oll* (nom. sg. f. 59, 37) men *allum* (1, 27); *log* (23, 12) men *lagum* (81, 1); *Upplond* (23, 12) men *Upplandum* (34, 23); *hofđi* (av **haƀuđe* 45, 32 etc.), *hofđingi* (t. ex. 24, 6) av **haƀuđing-, Karlhofđi* (19, 22), *Karlhofđann* (20, 8 etc.) av *-haƀuđa,* men *hauuđ* (52, 30 etc.), *hauuđet* (2, 16 etc.), *hauuđz* (58, 23); *morg* (68, 12) men *margum* (71, 32) etc. etc.

Med hänsyn till denna fråga har jag genomgått skriften och därvid ej antecknat andra undantag än de nämnda. Jag anser mig därför kunna påstå, att regeln värkligen genomförts i Ol. H. S. med en *utomordentlig konsekvens.* Därom kan för övrigt hvar och en lätt övertyga sig genom att genomläsa några sidor.

I Ol. H. S. betecknas isl. *ǫ* och isl. *ō* med samma bokstavstecken *o,* t. ex. *lond* (= isl. *lǫnd*) och *olmr* (= isl. *ólmr*). Enligt regeln 'långt *a* övergår till [*ǭ,* senare] *ō,* när det är nasalerat och nästa stavelse innehåller *u*', har kombinerat omljud inträtt i de nyss nämnda böjningsformerna av *spōnn: gullspono, sponom, spononom.* Enligt samma regel kunna de nämnda *vono* (dat. sg. av *von,* d. v. s. isl. *vón, ván*) och *vondo* (nom. pl. best. form av *vándr*) förklaras. De två sist anförda orden kunna hava kombinerat omljud även enligt regeln 'ljudförbindelsen *wā* övergår till [*wǭ,* senare] *(w)ō,* när ett *u* följer i nästa stavelse' [1]).

Det är så långt ifrån, att dessa ord skulle tala emot, att enkelt *u*-omljud inträtt i Ol. H. S., blott när *u*-ljudet förlorats, att de tvärtom i hög grad bekräfta denna regel.

Liksom man i de östnord. språken har kombinerat omljud i fsv. *hōnom* och i namnet *Omundus* (Kock: *U*-omlj. 6 ff., ovan s. 298) ävensom i adj. *onder,* hvars vokal överförts från dat. *(w)ōndum, (w)ōndu* [2]), så har man kombinerat omljud i Ol. H. S. i *gullspono, sponom, spononom, vono, vondo.*

Överensstämmelsen är uppenbar.

Att nu värkligen i *spono* etc. kombinerat omljud föreligger, framgår med bindande nödvändighet ytterligare av följande omständigheter.

Ol. H. S. har omljud t. ex. i *knor* (69, 7, ack. sg.; isl. *knǫrr*), *knorren* (16, 26; best. form av *u*-stammen *knǫrr*) men saknar omljud i ack. pl. *knarru* (15, 20) och dat. pl. *knarrum* (15, 29) av detta ord. Däremot har skriften ack. pl. *(gull)spono* dat. pl. *sponom* av *u*-stammen *spónn.* Om man med W. antar, att *knarru, knarrum* uppstått genom något slags analogi av äldre

---

[1]) Sistnämnda kombinerade omljud föreligger troligen icke i dat. pl. *orom* (8, 39) av pron. *várr* (jmf. Hoffory i Tidskr. f. Filologi N. R. III, 297 ff.; Kock i Arkiv N. F. I, 60). Om dessa *vono, vondo* yttrar W. Hom. lj. 42: "de två sista ex. förklarar väl Kock naturligtvis i enlighet med sin i Ark. V. 49 framstälda regel".

[2]) Det östnord. *onder* kan, liksom det från Ol. H. S. nyss anförda *vondo,* förklaras på två olika sätt.

knǫrru, knǫrrum, så är det fullkomligt obegripligt, hvarför icke *(gull)spono, sponom* varit underkastade samma analogi-påvärkan, så att man fått **(gull)spano, *spanom.* Ty den omständigheten, att *knǫrru* har *ǫ, spōno ō* till rotvokal, saknar naturligtvis all betydelse, när fråga är om analogi-påvärkan; t. ex. gen. pl. *spāna* borde lika bra kunna påvärka *spōno,* som gen. pl. *knarra* påvärkade *knǫrru.*

Nej, saken är att här föreligger alldeles ingen analogi-påvärkan, utan så väl *knarru, knarrum* som *spono, sponom* äro de ljudlagsenliga formerna. Men detta vill säga, att i *(gull)spono, sponom* föreligger ett kombinerat omljud, vid hvilkets inträdande även nasalen *(n)* varit en nödvändig faktor, och detta på så sätt, att redan vid övergången *spānu* > *spǭnu* *n*-ljudet medvärkat (ej först vid utvecklingen *spǭnu* > *spōnu*). Ty i motsatt fall skulle Ol. H. S. ha havt **knorru, *knorrum* (d. v. s. **knǫrru, *knǫrrum* etc.), icke *knarru, knarrum.*

Och vidare. Isl. *ǫr* 'pil' heter *or* (20, 21), best. form *oren* (20, 22), *orenne* (71, 24; 73, 13), men däremot dat. sg. med bibehållet *u: aru* (18, 2), dat. pl. *arum* (19, 38). Hvarför heter det nom. *von* (30, 29, isl. *ván*): dat. *vono* men däremot nom. *or* dat. *aru,* om icke formerna vore ljudlagsenliga, och om icke kombinerat omljud förelåge i *vono*?

Och ytterligare. Hvarför heter best. form av *vander vondo* (81, 8) men best. form av *saðr* däremot *sannu* (84, 27), om *sannu* skulle utgöra en genom analogi uppkommen form av äldre *sǫnnu*? Man inser ej, hvarför icke *vondo* underkastats samma analogiska påvärkan.

Jag har i Arkiv IV, 143 = Beitr. XIV, 55 anfört exempel på norska diplomer, där samma *u*-omljudsregel tillämpas som i Ol. H. S.

I detta sammanhang skall jag söka belysa en annan till *u*-omljudet hörande fråga (hvilken ej utgör någon tvistepunkt mellan W. och mig).

Har man i isl. nom. sg. *spónn* först fått vanligt äldre *u*-omljud, hvarefter *ǫ* genom nasalitetens invärkan övergått till *ō,* d. v. s. utvecklingen **spānuʀ* > *spǫ́nn* > *spónn,* eller har utvecklingen varit **spānuʀ* > **spǫ́nuʀ* > **spónuʀ* > *spónn*? I *U*-omlj. 6 f. med noten 1 å s. 7 har jag antytt båda möjligheterna, men snarast antagit den senare.

Jag tror mig nu kunna anföra en omständighet, som talar för att utvecklingen varit den förra. Som bekant sakna isl. långstaviga *u*-stammar omljud, när de ingå såsom första sammansättningsled av komposita, t. ex. *vǫllr : vallgangr, kǫttr : kattbelgr* etc. (Burg: Die älteren nord. runeninschr. 58; Heinzel i Anz. f. d. alterthum XIV, 220 noten); i Ol. H. S. 72, 4 *vandbælki,* 73, 17 *vandbolkenn* (av *vǫndr*). Detta beror därpå, att *u* i **walluʀ* > *vǫllr* förlorades tidigare (under den äldre *u*-omljudsperioden) än i **wallugangr* > *vallgangr,* där *u* förlorades mellan de två *u*-omljudsperio-

derna (Kock i Beitr. XV, 265). Nu tillämpas denna regel även på ordet *spónn*. Oxford-ordb. har *spónn, spánn* men *spán-bakki, -brióta, -nýr, -þak, -þaktr*; Larssons Ordförrådet *spon* (1 gång) men *spanýr* [1]) (2 ggr). Härav framgår, att utvecklingen varit **spānuʀ* > **spǭnʀ* (*spǭnn*) > *spōnn*. Ty om utvecklingen varit **spānuʀ* > **spǭnuʀ* > **spōnuʀ* > *spōnn*, så skulle även i **spānu-þak* samma ljudutveckling (till **spōnþak*) ha försiggått, eftersom *u* förlorades tidigare i **spānuʀ* än i **spānuþak* (liksom det förlorades tidigare i **walluʀ* än i **wallu-gangr*).

Alltså har den faktor (nasalitet), som framkallat utvecklingen *ǭ* > *ō* i ord med äldre *u*-omljud, tillika framkallat kombinerat yngre *u*-omljud i sådana trakter, där annars blott det äldre *u*-omljudet värkade. Genom det äldre *u*-omljudet hade uppstått t. ex. **hānu* > **hǭn* (nom. sg. till *hann*), **spānuʀ* > *spǭnn*. Genom det kombinerade yngre *u*-omljudet hade man i fno. och fsv. fått t. ex. **hānum* > **hǭnum*, **spānum* > **spǭnum* (genom samvärkan av nasaliteten och följande *u* på *ā*). Därefter övergingo genom inflytande av nasaliteten så väl **hǭn* till isl. fsv. *hōn* [2]), *spǭnn* till isl. fno. *spōnn*; som ock **hǭnum* till isl. *hōnum* fsv. *hōnom*, **spǭnum* till fno. *sponom*.

Jämförelsen med utvecklingen av *spónn* talar för, att utvecklingen av t. ex. nom. sg. fem., nom. ack. pl. neutr. isl. *ór* (av *várr*), fgutn. nom. sg. fem. *ōr* (av *vār* 'vår') varit **wāru* > **wǭr* > (*w*)*ōr* (ej **wāru* > **wǭru* > *(*w*)*ōru* > (*w*)*ōr*), fastän jag härom intet kan med visshet avgöra. Härmed likställiga äro troligen de av Wadstein (Hom. lj. 68) från norska diplom anförda *vor* (av *várr*), *huor* (nom. sg. fem. av *hvárr*), *vopn*. Pl. *vopnen* finnes även i Ol. H. S. t. ex. 65, 4; 70, 12 (men *vapn* 88, 19), ehuru *ǫ́*, uppkommet genom äldre *u*-omljud, övergått till *ā*: *rađ* (pl. 67, 6), *sar* (pl. 72, 2), *saren* (72, 28), *sal* (nom. sg. "själ" 68, 6), *takn* (pl. 74, 39) etc. Man har alltså uttalat *vōpnen* (ej *vǫ́pnen*); *v* har bibehållits under inflytande av *vāpn*. (Eftersom W. ej antar två omljudsperioder, fattar han dessa ord något annorlunda). Om detta är riktigt, så har först **wāru* blivit **wǫ́r*; därpå genom kombinerat *u*-omljud t. ex. pl. pret. **wāru* (av *vera*) blivit **wǫ́ru*; och därefter genom inflytande av *w*- så väl **wǫ́r* > (*w*)*ór*, som **wǫ́ru* > (*w*)*óru*.

Redan i Arkiv IV, 143 noten och Beitr. XIV, 55 noten har jag framhållit, huru omöjligt det är att med Brenner: Altnordisches handbuch s. 55 förklara växlingen *lond* : *landum* etc. i Ol. H. S. och i andra fno. skrifter på så sätt, att i *lond* "der unterschied von *a* und *o* sich schärfer markierte, weil es das einzige flexionsmittel war: *land* : pl. *lǫnd* aber *landum*". Emellertid håller W. Hom. lj. 45 fast vid denna Brenners uppfattning. "Att likväl — yttrar han — *u*-omljud verkadt af bortfallet *u* oftare uppträder [än *u*-omljud

[1]) Det enkelt skrivna *n* gör troligt, att ordet hade eller kunde hava fortis på senare kompositionsleden; jmf. *malaus* "mållös" i Ol. H. S. 80, 1; 88, 4.

[2]) Om förklaringen av sidoformerna *hun, høn* (se Kock i Arkiv IV, 176 ff., N. F. V, 262 ff. (Ib. s. 268 raden 4 står genom misskrivning eller tryckfel vokalförlängning i st. f. vokalförkortning).

värkat av kvarstående *u*], anser jag ... bero dels på, att det stundom var ett flexionsmedel, dels på att det kändes såsom karaktäristikum för femininum, hvarigenom också icke sällan äljes lika ord särhöllos. Så tjänade omljudet till att skilja ... olika ord från hvarandra i ex. sådana som *vagn*, mask., "vogn", men *vǫgn*, fem. "hval"; *hall* ack. maskul. "bakke, sten", men *hǫll*, femin. "hal"; *kas* ack. maskul. "kurv", men *kǫs*, fem. "dynge"; *kar* ack. mask. "krølle, krus", men *kǫr* femin. "sæng" ..."

Det är mig fullkomligt obegripligt, huru man kan vilja försöka tyda i fråga varande företeelse som ett "flexionsmedel". När det i Ol. H. S. heter t. ex. *Danmork* (icke **Danmark*), så stämmer det alldeles icke med hypotesen. Här utgör omljudet ingalunda "det enda flexionsmedlet". Man har nämligen ingen kasus med formen **Dǻnmark*, och man behövde alltså icke omljudet i *Danmork* för att skilja denna kasus från någon annan kasus.

Och när man i Ol. H. S. böjer *gauugr* men *gofgare, gofgazt*? Skulle *ǫ* här utgöra ett flexionsmedel? När man har adj. *kaldr : kaldare : kaldazt* etc. etc. utan omljud i komparativ och superlativ, så är det fullkomligt ofattligt, hvarför man skulle behöva eller önska omljud i *gofgare, gofgazt* för att utmärka komparativ eller superlativ. Skulle ändelserna *-are, -azt* icke vara tillräckliga att skilja komparativen och superl. från positiven *gauugr*, då de äro tillräckliga att skilja *kaldare, kaldazt* från *kaldr*?

Eller jämför gen. pl. *gafugra* (av *gauugr*) med nom. ack. pl. *gofgar*. Hvarför heter det icke **gafgar* liksom *gafugra*? Om man låtit det heta **gafgar*, skulle lika litet förväxling med någon annan form av adjektivet kunnat riskeras som vid formen *gafugra*.

Och vidare, omljudda former sådana som *hogna* (Ol. H. S. 9, 23; av *Hǫgni*, **Haguna*), *hofþingi*. Här är det absolut omöjligt att med Brenner tänka på *ǫ* som flexionsmedel: ordens alla former ha ju *ǫ*.

Eller skulle man med W. kunna antaga, att omljudet användes till ordskillnadsmedel, så att det tjenade att skilja *vagn* "vogn" och *vǫgn* "hval" etc.?

När man besinnar, huru våra germ. språk ha massor av homonymer, utan att språkens begriplighet därigenom i nämnvärd mån minskas, huru t. ex. vårt eget språk har en hel rad av ord med formen *led* med vitt skilda betydelser ('fingerled', pret. av *lida*, adj. "otäck", subst. "grind" etc. etc.), utan att flertalet svenskar någonsin tänkt därpå eller förnummit den ringaste olägenhet därav, så är det ett högst vågat påstående, att forntidens nordbor skulle känt ett behov att genom omljud skilja ett ord med betydelsen "hval" från ett annat med betydelsen "vagn" eller ett ord med betydelsen "backe" från ett ord med betydelsen "sal" etc.

Nej, saken är att vi här hava att göra hvarken med flexionsmedel eller med ordskillnadsmedel, utan helt enkelt med en ljudlag. Vi ha omljud i *Danmork, gofgare, gofgazt, gofgar, Hogna, hofþingi*

etc., etc., därför att i alla dessa former *u* förlorats efter rotvokalen, men vi sakna omljud i *Danmarku, gauugr, gafugra* etc., därför — och endast och allenast därför — att *u* kvarstår.

Men huru kommer det sig, att en så enkel och påtaglig ljudlag som den i Ol. H. S. och vissa andra fno. skrifter tillämpade regeln för *u*-omljudet ännu kan från en och annan framkalla opposition, och att man kan framställa så ytterst konstlade utvägar för att söka bortförklara orsaken till den klara motsatsen *log : lagum* etc?

Orsaken är delvis en historisk. Den oriktiga uppfattningen är delvis en kvarleva från den äldre vetenskapens åsikt om de nordiska språken. För några decennier sedan ansågs som bekant isländskan, eller som man gärna brukade säga "fornnordiskan", vara moderspråket till de övriga nordiska språken (fsv., fd., fnǫ.), och man menade då, att isl. i alla avseenden var ålderdomligare än dessa. Då nu isl. hade *lǫg : lǫgum,* men fno. *log : lagum,* fsv. *lagum* etc., så var det naturligt, att man på den tiden fattade *logum* såsom den äldre, *lagum* såsom den yngre formen, och man tillgrep en eller annan nödfallsutväg för att förklara, att fno. hade omljud i *log* men ej i *lagum.*

Numera veta vi emellertid, att isl. ingalunda är moder till de andra nordiska literaturspråken, och att om ock isl. i de flästa avseenden är ålderdomligare än dessa, detta ingalunda är fallet i alla avseenden. Men vi böra då även begagna oss av detta vetenskapens framsteg vid förklaringen av *u*-omljudsförhållandena i de nordiska språken, ty endast på detta sätt kunna de förklaras.

Men man kan anföra ett bestämt bevis för att värkligen isl. i detta avseende intar en yngre ståndpunkt än språket t. ex. i Ol. H. S. Detta bevis är väsentligen hämtat från runinskrifter. W. synes lägga stor vikt på dessas vittnesbörd. Han menar sålunda Hom. lj. 142, att "det är just i dessa [runinskrifterna], såsom de enda jämförelsevis gamla fsv. språklemningar, som man kan vänta, att det ursprungliga förhållandet med växling af omljudda och icke omljudda former skulle visa sig".

Nå väl, låtom oss se, hvad de lära oss. I fall även runinskrifterna, liksom Ol. H. S., ha *u*-omljud framför förlorat *u,* men sakna enkelt *u*-omljud framför kvarstående *u,* så torde därmed fullständigt vara å daga lagt, att detta en gång varit den samnord. regeln för *u*-omljudet, och att man alltså havt två skilda *u*-omljudsperioder.

Jag anför först exempel från svenska, sedan från danska runinskrifter.

1) *Rökstenen* i Östergötland. Omljudsförhållandet i den till följe av sin ålder och längd mycket viktiga Rökstensinskriften behandlas av Bugge i Vitterhets Akademiens Handlingar XXXI nr 3 s. 47 i hans nyss publicerade senare avhandling om denna inskrift. Han yttrar på anf. st.: "I **hosli** betegner *o* *u*-Omlyd af *a* ligesom i **old.** I Modsætning hertil er med den længere Rækkes Runer skrevet **sagwm.** Af dette maa vi slutte, at **a** i **sakum, altum, fiaru, karua,**

flakura, flakurum, nabnum o. s. v. betegner **a** og ikke en omlydt Vokal, og at **ą** i **mąnum, strąntu** betegner et nasalt *a*. Men hvorledes skal det forklares, at **hosli** i Modsætning til f. Ex. **sagwm** og **altum** har omlydt Vokal? Jeg opfatter det saaledes. Rök-Stenens Sprogform viser fölgende Regel: Et *u*, som fölger i næste Stavelse, omlyder ikke *a*, *ą* i den Stavelse, som har Hovedtone; derfor **sagwm, sakum, altum, mąnum** o. s. v. Men *a* omlydes til **o** ved Indflydelse af et *u*, som engang har været, men ikke længer er tilstede i en fölgende Stavelse: derfor **old** af **aldu*. Altsaa maa *hosli* være opstaaet af urnord. **hasulē*. Den urnordiske Form maa have havt en Vokal mellem *s* og *l* ligesom lat. *corulus* af **cosulus*".

Härav framgår således, att kvarstående *u* icke värkat omljud, vare sig när rotstavelsen var lång (t. ex. **altum**, d. v. s. *aldum*, dat. pl. av *ǫld*; **strąntu**, d. v. s. *strąndu* ack. sg. av *strǫnd*; **alu**, d. v. s. *allu*, dat. sg. av *allr*), eller när den var kort (t. ex. **sakum** d. v. s. *sagum* "låtom oss säga"; **haruþs** gen. sg. av *Haruþr*), ehuru *u*-omljud inträtt, när *u*-ljudet förlorats (t. ex. **hosli** < **hasule* egentl. "hassel", **old** i sammansättningen **igold**, d. v. s. *ȳgǫld* "de bistre krigere").

Bugge anser numera anf. arb. s. 68 inskriften vara senast från omkring år 900.

2) *Agetomta* källarmur (Turingstads socken, Östergötland). Bautil 860 = Liljegren 1102. Här läser man **saul** "själ" (d. v. s. *sǭl* < **sālu*) men **faþur faþur**.

3) *Grönlunds äng* (Åsbo socken, Östergötland). Bautil 880 = Liljegren 1190. Här står **saul** (d. v. s. *sǭl* < **sālu*) men **faþur**.

4) *Krimstads socken* (Memmings härad, Östergötland). Bautil 863 = Liljegren 1126. Stenen har **aut** (d. v. s. *ǫnd* < **andu*) men **(f)aþu(r)**. Första ävensom sista runan i sistnämnda ord är enligt Bautil och Liljegren delvis skadad; Liljegren trycker *f***aþu***r*. Sammanhanget (. . . **brüþr** × **ristu** × **stein** × **iftь** × **(f)aþu(r)** × **sin** × . . .) angiver dock tydligen, att ordet *faþur* avsetts.

5) *Skåång-stenen* (Vagnhärads socken, Sörmland). Stephens: Old Northern Runic Monuments II, 888, III, 23 ff.; Handbook 6 f.; Liljegren 856; Boije i Svenska forminnesfören:s tidskr. V, 143. Stenen har som bekant en inskrift med den längre, en med den kortare runradens runor. I den senare, som enligt Wimmer: Die runenschrift 367 förskriver sig från 1000-talet, läser man **olauf** (d. v. s. kvinnonamnet *Ōlǭf* > **Ānulābu*) men såväl **salu** (d. v. s. *sālu*, dat. av *sǫl*) med lång rotstavelse som **faþur** med kort rotstavelse.

6) *Lida hage* (Hölö socken, Hölebo härad, Sörmland). Bautil 778 = Liljegren 847; Boije i Sv. fornminnesfören:s Tidskr. V, 139. Inskriften har **ketilhaufþa** men **faþur**. **ketilhaufþa** angiver enligt all sannolikhet uttalet *Ketilhǫfþa* [1]) av **Katila-haƀuđ*-; jmf. isl.

[1]) Dock är möjligheten att i **ketilhaufþa au** skulle kunna återgiva diftongen *au* icke alldeles utesluten; jmf. det mycket sällsynta isl. *haufuđ*, det sällsynta fsv. *høwdh*, dat. *høfdhe*.

t. ex. *Svarthǫfþi*, run. **suarthofþi** (Dybeck fol. Stockholms län nr 229).

7) *Långbro* (Trosa lantförsamling, Sörmland). Bautil 783 = Liljegren 848; Boije i anf. arb. V, 145. Här läser man **usurʀ** (d. v. s. *Ǫsurʀ*; se ovan s. 304, huru i detta namn, urspr. **Antswaruʀ*, omljudet i första stavelsen uppstått genom förlusten av *w*) men **[f]aþur**. Enligt Bautil är första runan i ordet **faþur** utplånad, men sammanhanget angiver alldeles otvetydigt läsningen **faþur**; Bautil har nämligen: . . . **auk : igialtr : au[k] : usurʀ : þaiʀ : rais[tu : st]ain : þinsa . at . suain . [f]aþur : sin.**

8) *Bro* kyrka (Bro socken, Bro härad, Uppland). Dybeck fol. Uppland nr 1; Bautil 267 = Liljegren 312; Upplands forminnesför:s tidskr. I, 3 s. 20. Inskriften har **uikika** × **uaurþr** (d. v. s. *vīkingavǫrþr*) och **aut** (d. v. s. *ǫnd*) med omljud men **salu** ("själ"), **hakunaʀ** (gen. av *Hākun*), **asur** (= fsv. personnamnet *Assur*), alla med lång rotstavelse utan omljud. Redan Söderberg: *U*-omlj. s. 102 noten har framhållit denna stens vittnesbörd för den av honom och mig hyllade omljudsteorien.

9) *Skråmstad* (Vadsunda socken, Håbo härad, Uppland). Dybeck fol. Stockholms län nr 229; Bautil 327 = Liljegren 16. Inskriften har **suarthofþi** (= isl. *Svarthǫfþi* < **-haƀuđa*) men **alum** (d. v. s. *allum*) [1]) med lång rotstavelse och utan omljud.

10) *Skråmstad* (Vadsunda socken, Håbo härad, Uppland). Liljegren 15; Upplands fornminnes-fören:s tidskr. I, 1 s. 34. Inskriften har **suart** × **haufþa** (jmf. **suarthofþi** å näst förut anförda sten och isl. *Svarthǫfþi* men även ovan om Lida-stenen) men däremot **faþur**.

11) *Viks* forna gårdstomt (Balingsta socken, Hagunda härad, Uppland). Enligt Liljegren 91 och Upplands fornminnes-fören:s tidskr. I, 3 s. 16 har stenen **olauf** och **suarthufþa** men **faþur**. Å en av Dybeck gjord och i Vitterhets-akademiens arkiv förvarad men, så vitt jag vet, ej publicerad teckning av stenen skrives det andra ordet **suartaufþa**, det tredje **f**ᚿ**þur**. Då sammanhanget otvetydigt angiver, att ordet 'fader' avses (**olauf . lit . raisa . stain . þina . iftir . suartaufþa** [**suarthufþa**] **. f**ᚿ**þur** [**faþur**] **. sin . uk . iftir . þorþ . buruþur . sin .**), så är det otvivelaktigt, att uttalet *fađur* avsetts, vare sig att ᚿ står för ᚼ (jmf. ovan s. 319 **für**ᚿ i st. f. **für**ᚼ), eller att stenen har **f**ᚼ**þur**. Däremot med omljud **olauf** d. v. s. *Ōlǭf* (< **Anulāƀu*). Om **suartaufþa** jmf. näst föregående stenar.

12) *Viksjö* (Häggeby socken, Håbo härad, Uppland). Dybeck fol. Uppland nr 25; Bautil 345 = Liljegren 53. Även här finner man **suarthaufþi** men **faþur**; jmf. straxt ovan den andra Skråmstad-stenen.

13) *Viksjö* (Häggeby socken, Håbo härad, Uppland). Dybeck fol. Uppland nr 23; Bautil 350 = Liljegren 51. Här finner man **osur** (om

[1]) Det å samma sten mötande **onut** angiver naturligtvis uttalet *ǫnund* med nasalerat *a*. Som bekant användes runan ᚬ så väl för att angiva nasalerat *a* som för att beteckna *u*-omljud av *a*.

omljudet i **Antswarur* se s. 304) men **uaru** (pl. pret. av verbet *væra*) utan omljud (det kombinerade omljudet hade här ännu icke inträtt).

14) *Nora berg* (Danderyds socken, Danderyds skeppslag, Uppland). Dybeck fol. Stockholms län nr 7; Bautil 221, 1115 = Liljegren 662; Upplands fornminnesfören:s tidskr. I, 4 s. 11. Inskriften har **haukua** d. v. s. *hǫggwa* "hugga", således med omljud; beträffande omljudet i detta ord se Kock: *U*-omlj. 10 f. samt ovan s. 291; däremot **ilhiastaþum** utan omljud.

15) *Hernevi* (Bro socken, Bro härad, Uppland). Bautil 268 = Liljegren 316; Upplands fornminnesfören:s tidskr. I, 3 s. 22; Dybeck fol. Uppland nr 4. Även här finner man **usur** (se ovan s. 304) men **faþur**.

16) *Sandsjö* socken, vid sjön (Västra härad, Småland). Enligt Liljegren 1240 **arinuorþr** [1]) (d. v. s. *Arinvǫrþr* "härdvaktare") men icke mindre än sex gånger **faþur**.

17) *Härenedsstenen* vid Dagsnäs (Västergötland). Torin: Västergötlands runinskrifter I nr 7; Liljegren 1342; Ant. Tidskrift X, 267. Stenen har **kaurua** "göra" men däremot intet omljud i det långstaviga **satu** (d. v. s. *sattu* "satte") eller i det kortstaviga **faþur**. **kaurua** representerar väl snarast uttalet *gørwa* med *ø* överfört från pres. sg. och där uppkommet genom *i*-omljud och äldre *w*-omljud (Söderberg: *U*-omlj. 74) [2]).

18) *Hög*, på kyrkogården (Hälsingland). Enligt Säves läsning av inskriften, publicerad i "Some runic stones in northern Sweden" s. 11 (jmf. ovan s. 318), har denna **uifostr** (< *-*fastur*) med äldre omljud men såväl det långstaviga **salu** "själ" som det kortstaviga **fatur** "fader" utan omljud. Att den i namn brukliga sammansättningsleden *-faster* varit *u*-stam, har visats av M. Lundgren i Uppsala-studier 16 f. Även en teckning av stenen i Liljegrens "Fullständig Bautil" i Vitterhets-akademiens arkiv har **uifostr**; å teckningen står Ol. Rehn 1763 [3]).

Jag övergår till ett par danska runstenar.

---

[1]) Denna läsning med sjunde runan läst som *r* finnes även å en handskriven återgivning av runristningen i Liljegrens "Fullständig Bautil" i Vitterhets-akademiens arkiv och är säkerligen den riktiga. Då enligt två teckningar i Vitterhets-akademiens arkiv (den ena i "Fullständig Bautil") stenen har **erinuouþr**, beror läsningen av sjunde runan som *u* troligen därpå, att i ᚱ-runan sidostavens inböjning är ringa, så att runan kunnat läsas som ᚢ. Vare sig att första runan är *a* eller *e*, avses samma namn (*Arinvǫrþr*, *Ærinvǫrþr*); jmf. fsv. *arin* och *ærin* "härd".

[2]) Wimmer: Die Runenschrift 327 med noten 1 uttalar den meningen, att **kaurua** å runstenar möjligen angiver uttalet *gǫrwa*, och att *ǫ* överförts till infin. från part.-adj. *gǫrr*. Även detta är kanske möjligt. Rotvokalen *ø* i de östnordiska literaturspråkens *gøra* kan vara den ljudlagsenliga fortsättningen av hvilkendera formen som hälst, eftersom *ǫ* framför *r* blir *ø*.

[3]) Det är alltså otvivelaktigt, att Liljegren: Runurkunder 1069 inkorrekt återgiver detta namn med **Vifastr**; han synes ha företagit en normalisering. De tre första runorna i **fatur** äro mindre tydliga.

19) Emedan den större Jellingestenen [1]) har **tanmaurk**, men Skivum-stenen däremot **tanmarku** (och även den mindre Jellingestenen **tanmarkaʀ**), så drager Wimmer: Die Runenschrift 317 den slutsatsen, att man vid slutet av 900-talet har i fornjutskan böjt nom. *Danmǫrk*, gen. *Danmarkaʀ*, dat. *Danmarku*, och att man således i överensstämmelse med förhållandet i vissa fnorska urkunder hade *u*-omljud i former, där *u* förlorats, men saknade omljud i former, där *u* kvarstod. Denna slutsats är utan tvivel fullkomligt riktig. Den bekräftas därav, att den större Jellingestenen trots **tanmaurk** (ack.) har **faþur** utan omljud.

20) Att Glavendrupstenens **saulua kuþa** troligen innehåller exempel på äldre omljud, har visats ovan s. 306 f. Att det yngre *u*-omljudet icke genomförts i denna inskrifts språk, visa dess ristningar **karþu** (d. v. s. *garðu* "gjorde") med lång och **faþur** med kort rotstavelse. Inskriften å den fyenska Glavendrup-stenen dateras av Wimmer till omkring år 900 (anf. arb. s. 304).

21) Från ännu en urkund, äldre än literaturspråken, kan anföras exempel, som visa omljud värkat av förlorat *u*, ehuru kvarstående *u* i samma urkund icke värkat omljud, nämligen från Reichenauer-nekrologiet. Detta förskriver sig enligt J. Grimm i (dansk) Antiqv. tidsskrift 1843—45 s. 67 från 800- och 900-talen; enligt Diplomatarium islandicum I, 170 påbörjades det under början av 800-talet och fortsattes till och med 1000-talet. Det innehåller som bekant en ganska lång förteckning på nordiska pilgrimers namn. Vid de flästa namnen anföres ej, från hvilket nordiskt land de förskriva sig. Några få uppgivas dock tillhöra personer från "Hislant terra". Såsom denna beteckning antyder, tillsättes icke sällan ett *h*- framför vokaliskt begynnande nordiska namn, t. ex. *hestrit* (73, 25) jämte *estrit* (74, 4 = fda. *Estrith*), *hesa* (73, 27) jämte *esa* (74, 4 etc.; fda. *Esa*, isl. *Æsa*), *hespern* (75, 7) jämte *espern* (73, 25 etc.; fda. *Esbern*) [2]).

Nu finner man omljud, värkat av förlorat *u*, i t. ex. *sorli* (74, 28), d. v. s. isl. *Sǫrli* < **Sărula*. Anföres från "Hislant terra".

holof (73, 23), d. v. s. kvinnonamnet *Ōlǭf* < **Ānulābu*. Namnet har tillsats av *h*- liksom nyss ovan anförda namn. Motsva-

---

[1]) Enligt Wimmer: Die Runenschrift 304 från omkring 980; den mindre Jellingestenen är från 980, ib.; Skivum-stenen från förra hälften av 900-talet enligt anf. arb. 317.

[2]) Dialektiskt ha fsv. ord började med *i*- låtit detta övergå till *hi*- i urkunder, där *h* annars icke tillsättes framför andra begynnelse-vokaler. Så finner man t. ex. i Sv. dipl. N. S. I, 690 (år 1406) prep. *i* alltid (sex ggr) skriven *hii*, men däremot *ær*, *Vby*, *och*, *alth* etc. Då diplomet har *insigle* (ej *hi*-), beror det på att ordet är utländskt. Även i Sv. dipl. N. S. III nr 2484 (år 1418, Östbo härad) läser man alltid *hii* (sex ggr) men *ællir*, *insigle* etc. Rimkr. III har *hiissen* för *iisen*, Hästläkedom *histir* för *istir* (2 ggr; beläggställen i Söderwalls ordbok). Jmf. att grekiskan har åtskilliga exempel på *ἱ* för *ἰ*: *ἱερός*, *ἵππος* etc. (Meyer: Gr. Gramm.[3] s. 248 f.). I lat. diplom från Sverge anträffas däremot t. ex. *Hericus* för *Ericus*, *Handreas* för *Andreas* etc.

rande maskulina namn förekommer flera ggr: *olaf* (75, 16; 75, 17), *ulaph* (74, 10), *ulapf* (74, 12), *volaf* (75, 12).

gunnor (74, 26), d. v. s. isl. *Gunnvǫr*, fsv. *Gunnur* < **Gunnwaru*. I *gunnor* har *w*-ljud förlorats framför *o*, sedan i den med semifortis akcentuerade andra stavelsen av *Gunnvǫr* *ǫ* hade övergått till *o*. Möjligen har dock *w* i *Gunnvǫr* kunnat förloras oberoende av denna ljudutveckling; jmf. att i fsv. diplom finnas *Gunnaræ*, *Gunnare* (Lundgren: Personnamn 80).

osmunt (73, 31), d. v. s. isl. *Ásmundr*; *osmuod* (75, 11) d. v. s. isl. *Ásmóþr*. Dessutom har man i Nekrologiet namn på *as*-, t. ex. *asmuot* (74, 14), *asmot* (73, 22 etc.), *asgot* (73, 14). Växlingen förklaras på följande sätt. Formerna på *as*- äro de ljudlagsenliga (jmf. *vǫllr* men *vallgangr*, *bǫrkr* men *barklauss* etc.; Burg: Die älteren nord. runeninschr. 58; Kock i Beitr. XV, 265). Formerna på *os*- ha fått *o* genom anslutning till det enkla ordet *ǭss*. Även i kvinnonamnet *Ása* växla former med *o* och *a*: *osâ* (74, 26, anfört under "Hislant terra"), *osa* (75, 7) och *âsa* (73, 18 bis), *asa* (73, 19). *Āsa* (*Ōsa*) är säkerligen "kurzname" av sådana kvinnonamn som *Áslaug*, *Ásný* etc. *Osa* kan ha uppstått av komposita på *Ǫ́s*-, *Āsa* av komposita på *Ás*- [1]).

I motsats till här anförda ord med omljud, värkat av förlorat *u*, har Nekrologiet kvarstående *u* (*o*) och intet omljud i

[1]) Den omständigheten, att i Nekrologiet *o* undantagsvis någon gång synes motsvara nord. *ā* (och? *ă*), minskar icke i nämnvärd mån pålitligheten av ovan givna förklaringar. Detta är kanske fallet i *cuonnol* (73, 29), jmf. isl. *Konáll*, som dock säkerligen är keltiskt lån (kelt. *Conall*). Möjligen hade *ā* redan vid denna tid så mycket närmat sig till *å*, att det någon gång kunde förefalla en utlänning som detta ljud. Jmf. ovan s. 310 om *Scone* etc. hos Adam av Bremen. Enligt Nielsen s. 3 är det i Nekrologiet *en* gång mötande *olgot* identiskt med *Alwgut*, *Algut*; no. *Algaut*; jmf. ock isl. *Algauti*. I fall denna sammanställning är riktig, lemnar jag oavgjort, om *o* i penultima av *olgot* återgiver långt *a* (*ă* dialektiskt förlängt framför *lv* i *Alfg*-; jmf. redan i älsta isl. *hálfr* etc.). *thurloc* (75, 17) behöver väl ej vara = isl. *Þorlákr* utan kan vara identiskt med fsv. *Thorloger*. Ovisst är om i isl. *ascotla* (74, 31) *o* representerar nord. *a*. Namnet (isl. *Áskatla*) skrives i Nekrologiet 2 ggr *ascatla* och en gång *aschatala*, och med *ascatla* : *ascotla* är möjligen att sammanställa, att i SnE. I, 582 olika hskrr. hava *katla* och *kotla*, *kötla* (även *ketla*) såsom benämning på "skepp". Har man jämte urnord. **katilō* även havt ett urnord. **katulō*? *keiloc* under "Hislant terra" synes motsvara isl. *Kiallakr*, fornkelt. *Cellācus*, *Ceollach* (Holder: Alt-celt. sprachschatz; enligt Oxford-ordb. kelt. *Cealloc*). *dola* (74, 27) är väl icke = isl. *Dalla*, såsom det antages i Diplomatarium isl. I, 172. Det kan vara identiskt med det i Nekrologiet mötande *tola* (jmf. om detta namn ovan s. 296).

Så vitt jag ser, har Nekrologiet intet ord, som visar omljud, värkat av kvarstående *u*. Men även om så hade varit, att Nekrologiet genomgående havt omljud värkat av förlorat *u*, men dels havt dels saknat omljud framför kvarstående *u*, hade urkunden kraftigt talat för två omljudsperioder. Ty då personnamnen äro från skilda trakter av Norden, hade i så fall namnen med omljud framför kvarstående *u* varit från Island (och vissa trakter av Norge), namnen utan omljud framför kvarstående *u* från Sverge och Danmark.

asur (74, 37), *assur* (75, 11), *azor* (74, 8; 74, 12), *asor* (74, 10), d. v. s. det ovan s. 304 diskuterade namnet fsv. *Aszur*, isl. *Ǫssur*.
anunt (74, 15) — fsv. *Anunder*, isl. *Ǫnundr*.
magnus (74, 9) — fsv. *Magnus*, isl. *Mǫgnus*.
samt även i *amundi* (73, 30), *amunde* (74, 17) — isl. *Ámundi* (jmf. fsv. *Āmunder*) med långt *a*-ljud.

Helt visst skulle man kunna öka den här gjorda förteckningen över förliterära urkunder, som visa omljud värkat av förlorat *u*, *w* (resp. kombinerat yngre omljud), men intet enkelt omljud, när *u* kvarstår.

Som bekant är det ytterligt vanligt, att i runinskrifter finna exempel på ord med *a* i rotstavelsen, som efterföljes av kvarstående *u*, och man har enligt min åsikt ingen anledning att, åtminstone när sådana runstenar tillhöra Sverge eller Danmark, antaga att *a*-runan betecknar något annat än *a* (således icke *ǫ*). Bland *massor* av exempel anför jag blott några få. Hedeby-stenen har **satu** (= isl. *sátu* "suttu"; Wimmer: Sønderjyllands historiske runemindesmærker 40). Den stora Aarhus-stenen (från omkring år 1000) **barþusk** "slogos" (Wimmer: Die runenschrift 317). En av Hellestadsstenarna (Liljegren 1442) **at : ub : : salum** och **satu** "satte" (Ant. Tidskr. X, 285). Dybeck fol. II, 15 **karþu**, **faþur**; Dybeck fol. I, 12 **salu** och **i hoita . uaþum**; (Dybeck fol. I, 73 och) Bautil 610 **a tanmarku** och **i huita . uaþum**; Dybeck fol. I, 114 **salua faþur sin**; ib. 134 **hakun faþur**; Dybeck 4:o nr 63 **salu** och **faþur**. Torin: Vestergötlands runinskrifter I nr 19 har **satu** "satte" och **karþu** "gjorde"; Torin II nr 45 **karþu** och **faþur**; Torin II nr 46 **satu** "satte" och **faþur**; Gårdby-stenen (Öland) **karþum** "garþum" (Ant. Tidskr. IX nr 2 s. 10; stenen granskad av Söderberg). Turinge kyrkogård (Sörmland) **i karþum** (Ant. Tidskr. X, 151) etc. etc.

Här må till frågans belysning även nämnas följande. Brate har i Uppsala-studier 6 ff. egnat en monografi åt det svenska ordet "själ". Han har för denna undersökning granskat alla honom tillgängliga läsningar av runinskrifter, och han anför de växlande former, under hvilka ordet förekommer i dem. Granskar man de av honom från Sverge och Danmark anförda formerna, får man följande resultat. Ordet skrives 30 ggr med *a* i rotstavelsen, när ändelse-vokalen *u (o)* kvarstår, nämligen **salu** 28 ggr, **sahlu** en gång och **salo** en gång. Men icke mera än 2 ggr med *o* (aldrig med *au*) i rotstavelsen, när *u* följer, nämligen en gång **solu** (Bornholm), en gång **isolu** (Sörmland). Naturligtvis är formen **salu** den ljudlagsenliga, och det mycket sällsynta (i)**solu** har fått *ǫ* genom inflytande från nom. (och ack.?) **sǫl**, där *-u* ljudlagsenligt förlorats. Brate upptar däremot 4 exempel på **saul** och ett på **sol**.

Jag hoppas, att av det anförda med fullkomlig visshet framgått, att man under en period så väl i Norge som i Sverge och Danmark (och man är därför berättigad säga: över hela Norden) havt i fortisstavelse enkelt omljud, värkat av förlorat *u*, men icke av kvarstående *u*.

Några östnord. exempel på ord med omljud, värkat av förlorat *u*, må anföras. Fsv. da. *ørn* (isl. *ǫrn* < **arnuʀ*), fsv. *børker* (isl. *bǫrkr*), *møl* (isl. *mǫlr*), *bolker* (isl. *bǫlkr*), fd. *bold* nysv. *boll* (isl. *bǫllr*), *(gräs)wåll* (isl. *vǫllr*), nysv. *tutt* (isl. *þǫ́ttr*) — fsv. fd. sg. *barn* pl. *børn* (isl. pl. *bǫrn* < **barnu*), fd. *gørn* (isl. pl. *gǫrn*), nysv. *hand-söl* (isl. pl. *handsǫl*), fd. *logh* (isl. *lǫg*) — fsv. *rost* (isl. *rǫst* < **rastu*), fd. *ørk* (isl. *ǫrk*), *tørff* (isl. *þǫrf*), da. *øl* 'rem' (isl. *ǫ́l*), fd. *Olof* (isl. *Ólǫ́f*), fsv. *væruld* (isl. *verǫld*), *Gunnur* (isl. *Gunnvǫr*) — fsv. fd. *øl* 'cerevisia' (isl. *ǫl* < **alu*) — fsv. fd. *hon, hun, høn* (isl. *hón*). Om behandlingen av *ǫ* framför olika konsonanter se Kock i Arkiv N. F. I, 95 ff.

Efter denna tid ha de nordiska språken gått olika vägar, hvad det enkla *u*-omljudets inträdande vidkommer.

Enkelt omljud har i fortisstavelser inträtt framför kvarstående *u* på Island och åtminstone i vissa trakter av Norge, men däremot icke i de östnord. riksspråken.

Till frågans belysning erinrar jag blott om några få östnord. exempel, merendels hämtade från fsv.

Oblik kasus i sg. samt pl. av fem. *n*-stammar: isl. *gǫtu, gǫtur* men fsv. *gatu,* nysv. *gator, gatufred* etc.; isl. *sǫgu sǫgur* men fsv. *saghu saghur,* nysv. *sagor, sagotid* etc.; isl. *sǫlu sǫlur* men fsv. *salu,* nysv. alltjämt *till salu* såsom en isolerad form, även *salubod* etc. (nom. *sala* användes ej längre); isl. *hǫrpu, hǫrpur* men fsv. *harpo* [1]), nysv. *harpor, harpolekare* etc. etc. Jag erinrar särskilt om sådana ord som de nysv. *närvaro, frånvaro, samvaro* etc., ortnamnet *Falun* (fsv. *fala* "slätt"), där den oblika kasus blivit den segrande, samt om sådana fsv. komposita som *Falukøpunger, Falukøpungsskæppa, Falobækken.* Om kvarstående *u* värkat omljud, så är det uppenbart, att man borde havt omljud i dylika ord.

Ord på *-ul (-ol):* isl. *hǫkull* men fsv. *hakul,* isl. *stǫpull* men ä. nysv. *stapul;* isl. *Ǫngull* men fsv. *Angulstadha* etc. etc.

Ord på *-ur:* isl. *mǫsurr* men sv. *masur.*

Isl. *ǫllungis :* fsv. *allungis.*

Ord på *-und*: isl. *hǫrund* men fsv. *harund.* — Även isl. *Ǫnundr* men fsv. *Anunder.*

Ord på *-óttr:* isl. *skǫllóttr* men fsv. *skallotter* etc.

Ord på *-ugr:* isl. *ǫfugr* men fsv. *awugher* nysv. *avog;* isl. *stǫþugr* men fsv. *staþugher* nysv. *stadig* etc.

Obs. även sådana stelnade böjningsformer som nysv. *lagom* (dat. pl.; isl. *lǫgum*), *i handom* (dat. pl.; isl. *hǫndum*).

Komposita: isl. *ǫfund* men fsv. *afund,* ä. da. *affwund;* isl. *Ǫgmundr* men fsv. (normalt) *Aghmunder;* isl. *Sǫlmundr* men fd. *Salmund;* fsv. *Adhmund, Almund, Farmund;* isl. *Ǫrnolfr* men fsv. *Arn-*

---

[1]) Eftersom W. *U*-omlj. 84 säger, att fsv. hade blott helt få dylika långstaviga ord med *ă*, och att han erinrar sig blott *aska, ganga, maska,* påminner jag om *fasta, kanna, halwa, varta, langa, taska, hampa, lampa, bamba, flaska, amma* etc.

ulwer; fsv. *Fastulf*, fd. *Fastulw*, jmf. det av Lundgren: Personnamn anförda isl. *Fostolfr*; fd. *Saxolfsthorp, Saxulstorp*, jmf. det av O. Nielsen anförda isl. *Sǫxolfr*.

Även isl. *Ǫzurr* men fsv. (normalt) *Aszur, Aszor*.

Jmf. beträffande denna sammanställning Söderberg: *U*-omlj. 57 f., Kock: *U*-omlj. 27 f.

Kombinerat u-omljud, värkat av kvarstående *u* tillsamman med någon annan faktor, har inträtt även i sådana trakter, där enkelt omljud, värkat av kvarstående *u*, icke inträdde [1]).

Om de olika fallen av kombinerat *u*-omljud i fsv. rspr. se ovan. Om *swistur* > *systur*; *bikkiu* > *bykkiu* etc. s. 289, 296. Om *wāru* > *vōro* etc. s. 290, 298. Om *hānum* > *hōnom* etc. s. 291, 298.

Beträffande dialektiskt kombinerat *u*-omljud i *Aghmunder* > *Aughmunder* etc. se s. 290, 300.

Tilljämnings-omljud har i norrländska och finländska bygdemål inträtt i *trānu* > *trœnu* etc.; se s. 322 ff. Om möjliga spår av denna ljudlag i den fsv. literaturen se s. 325.

Vid uppställandet av regler för *w*-omljudet måste man särskilja ord, i hvilka *w* följer omedelbart på rotvokalen, och ord i hvilka rotvokalen skiljes från *w* genom en konsonant.

A. Den förra ordgruppen har behandlats på följande sätt.

1. När *w* förlorats, har följande regel tillämpats: föregående *lång* vokal blir omljudd (t. ex. **snīw(i)ʀ* > isl. *snýr* "snöar"); föregående *kort* vokal förblir oomljudd (t. ex. **þiwiʀ* [jmf. got. *þiwi*] > isl. *þír*). Den olika behandlingen av vokalen förklaras därav, att *w* i slutljud och framför konsonant förlorades tidigare, när den omedelbart föregående vokalen var lång, än när den var kort. Jag har egnat en särskild undersökning åt denna fråga i Indogerm. Forsch. V [2]).

2. När *w* kvarstår, förblir vokalen oomljudd, t. ex. isl. *tívar (tífar)* "gudar".

B. Ord i hvilka rotvokalen skiljes från *w* genom en mellanstående konsonant.

I dylika ord har *w* värkat *enkelt omljud* under två olika perioder. På samnordisk ståndpunkt värkades omljud i och med förlusten av *w*, t. ex. ack. sg. isl. *hǫr*, fsv. *hør* (*wa*-stam). Senare har i vissa trakter av norden omljud värkats av kvarstående *w*

[1]) Det är troligt, att i sådana bygder, där även det enkla *u*-omljudet inträdde (ex. ack. pl. *knarru* > *knǫrru*) vissa slag av det kombinerade *u*-omljudet (ex. ack. pl. *spānu* > *spǫ'nu* > *spónu*) hade åtminstone börjat inträda, förr än det yngre enkla omljudet värkades. Då t. ex. Ol. H. S. har *knarru* men *spono* (ack. pl.), isl. däremot *knǫrru* och *spónu*, så är det sannolikt, att även isl. under någon period havt samtidigt *knarru* och *spónu* (eller åtminstone *knarru* och *spǫ'nu*).

[2]) Ljudet *hw* (i got. *saihwan* etc.) förlorades intervokaliskt utan att värka omljud: *sēa, lēa* (got. *leihwan*), *nā-* (got. *nēhwa*), *nāinn, nǣr*, pl. *ār* (got. *ahwa*). Vid bortfall i slutljud eller framför konsonant synes *hw* ha omljutt lång vokal (got. *nēhw* : isl. *nō-*); men ej kort vokal vid bortfall i slutljud (got. *sahw* : isl. *sā*; jmf. dock s. 322).

(Island och åtminstone vissa trakter av Norge [1])), t. ex. isl. *ǫrvar* (pl. av *ǫr* 'pil'). Däremot har i de östnord. riksspråken enkelt *w*-omljud icke värkats av kvarstående *w*.

Till följe av runinskrifternas ringa ordförråd är det vanskligt att från dylika anföra talrika exempel, som visa, att en och samma inskrift har omljud framför förlorat *w* eller *u*, men saknar omljud framför kvarstående *w*.

Ett dylikt utgör dock den ovan s. 347 omtalade Högstens-inskriften. Här har man nämligen **uifostr** (< *-fastuʀ*) men däremot **aluiʀ** (isl. *Ǫlvir*) utan yngre *w*-omljud (ävensom **salu** och **fatuʀ** utan yngre *u*-omljud). — I många andra runinskrifter möter *a* framför kvarstående *w*. Blott ett par exempel. En sten i Ed (Ant. Tidskr. X, 84) har **rahnualtr** (= *Ragnwaldr*) två gånger och **fastui** (= *Fastwī* eller *Fastwē*). På Ekestenen (Dybeck fol. I, 209) finner man **ansuar** (jmf. s. 304 not 2) och **hakua** (= *haggwa* med ännu icke genomfört kombinerat omljud); å samma sten **faþur**.

Emellertid har Söderberg: *U*-omlj. 64 ff. å daga lagt, att man havt två perioder för det enkla *w*-omljudet liksom för det enkla *u*-omljudet, samt att det enkla yngre *w*-omljudet (värkat av kvarstående *w*) icke inträtt i de östnord. riksspråken [2]).

Hänvisande till denna framställning, meddelar jag blott en sammanställning av några få exempel:

Östnord. ord med äldre *w*-omljud, värkat av förlorat *w:* sv. *skrock* (isl. *skrǫk* < **skrakwa*), fsv. *lyng* (isl. *lyng*) — fsv. fd. *hør* (isl. *hǫrr* < **harwaʀ*) — fsv. *myrker* (isl. *myrkr*) — fsv. *øx*, da. *øxe* (isl. *øx*) — fsv. *gør* (isl. *gǫrr* < **garwaʀ*).

Däremot:

Isl. *vǫþvi* : fsv. *vaþwe*; isl. *stǫþva* : fsv. *staþwa* (verb); isl. *nǫkkviþr* : fsv. *nakwiþer*; isl. *gǫrva* (ack. sg. fem. av *gǫrr*) : fsv. *garfwä* (= *garwa*; Hels.L. M. 7 pr.; jmf. i Västerbottensmålet *garv* "djärv, tidigt försigkommen"); isl. *ǫr* pl. *ǫrvar* : fsv. *arf, arwa* (gen. pl.), *arwa-skut*; fsv. *harf* f., *harwa kiælke, harwer* m., *harwa* (verb), jmf. eng. *harrow* (fsv. *hørf* har omljud från nom. **har(w)u* > **hør*); nysv. *sparv, sparvar*;

isl. *Sǫlvi* : fsv. *Salwe*; isl. *Ǫlvir* : fsv. *Alwir*; isl. *Rǫgnvaldr* : fsv. *Ragnwalder*; fsv. *Arnviþer*, fd. *Arnwith*; fsv. *Andvidh, Brandvidh, Fastvidh, Gagnvidh*.

Kombinerat yngre *w*-omljud har däremot inträtt även i sådana trakter, där kvarstående *w* icke värkat enkelt *w*-omljud. Om olika fall av kombinerat *w*-omljud i fsv. rspr. se ovan. Om *twiswar* > *t(w)yswar* etc. s. 297; om de sannolika utvecklingarna *haggwa* > *hoggwa* etc., *triggwan* > *tryggwan* etc. s. 292.

Innan jag slutar denna uppsats, må ännu ett nämnas. Docenten Wadstein, som synes vara en vän av diskussion, kommer må-

---

[1]) T. ex. i Ol. H. S. har kvarstående *w* men ej kvarstående *u* värkat yngre enkelt omljud.

[2]) Härmed vill jag icke bestrida möjligheten av att dialektiskt kvarstående *w* värkat enkelt omljud i de östnord. språken.

hända att publicera något genmäle mot denna min uppsats, och *sådant* diskussions-material, som han hittills framdragit, kan helt visst anföras ännu i stor mängd. Efter all sannolikhet kommer jag icke att bemöta hans möjligen fortsatta polemik. Jag vill dock bedja honom ej därav draga den slutsatsen, att jag skulle ha anslutit mig till hans hypoteser. Men jag eftersträvar icke att få behålla sista ordet i denna vetenskapliga diskussion.

Lund. **Axel Kock.**

Bibliografi för år 1892.

Upprättad av **E. H. Lind.**

I. Bibliografi, literaturhistoria ock biografi.

Bibliotheca danica. Systematisk Fortegnelse over den danske Literatur fra 1482 til 1830 — — udgivet fra det store kgl. Bibliothek ved *C. V. Bruun*. H. 8 (III. H. 2). Historie II: Fortsættelse: Færøerne, Island og Grønland. De danske Besiddelser i Vestindien, Slesvig og Holsten. Norge. Københ. 4:o. Sp. 601—930. Kr. 1,75.

Bygdén, L. Förteckning å tryckta och otryckta källor till landskapet Uplands och Stockholms stads historiskt-topografiska beskrifning, förnämligast hämtade ur Westinska samlingarne i Upsala universitets bibliotek. På Humanistiska vetenskapssamfundets i Upsala föranstaltande utgifven. Ups. 8:o. V + 114 s. Kr. 3.

Ehrismann, G. Bibliographische Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie im Jahre 1887. Unter Mitwirkung von J. te Winkel in Groningen und K. F. Söderwall in Lund. — d:o im Jahre 1888.
Germania. N. F. XXIV s. 101—120, 201—240, 321—368 ock 438—492. XXV s. 297—366 ock 441—487.

Erslev, Kr. Kilderne til Danmarks Historie i Middelalderen (omtrent 1000—1450). Bibliografisk Oversigt. Københ. 8:o. 40 s. Kr. 0,50.

Fortegnelse over Vilh. Finsens Bogsamling. Københ. 8:o. 62 s.

Gödel, V. Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter. Ups. 8:o. 2 + II + 76 s.
Skrifter utg. af Humanist. vet. samf. i Ups. II. 1.

Huitfeldt-Kaas, H. J. Några ord om den s. k. Münchensamlingen.
Hist. tidskr. (sv.) 1892 s. 362—365.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgeg. von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 13. Jahrg. 1891. Leipz. 8:o. 4 + 478 s. M. 8.

Klemming, G. E. Sveriges bibliografi 1481—1600. Redigerad och utgifven af *Aksel Andersson*. H. 3. 1518—1527. — H. 4. 1527—1530. Ups. 8:o. S. 121—216 + 2 s. tillägg.
Tillhör Skrifter utg. af Sv. lit. sällsk.

(Kålund, Kr.) Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling udgivet af kommissionen for det arnamagnæanske legat. Bd. 2, h. 1. Københ. 8:o. 4+505 s. Kr. 7.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. IX s. 309, av L. Larsson.

Lagus, E. Svensk folklorestik och dialektforskning i Finland. Hfrs. 8:o. 12 s.
Särtr. ur Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. VI.

Lange, H. O. Johan Snell, Danmarks første Bogtrykker. En bibliografisk Undersøgelse.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6 III s. 627—642.

Lind, E. H. Bibliografi för år 1890.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 275—303.

— Svensk literaturhistorisk bibliografi. XII. 1891.
Bilaga till Samlaren 1892.

Mackeprang, M. Fortegnelse over dansk historisk litteratur fra året 1891 vedrørende Danmarks historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6 III s. 711—729.

— Fortegnelse over fremmed historisk litteratur fra året 1891 vedrørende Danmarks historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6 IV s. 176—196.

Regesta diplomatica historiæ danicæ. Cura societatis regiæ scientiarum danicæ. Ser. II, T. II. I. Ab anno 1537 ad annum 1558. København. 4:o. 288 s. Kr. 5.

Setterwall, Kr. Bibliografi [svensk historisk] 1891.
Bilaga till Hist. tidskr. (sv.) 1892.

Bugge, S. Nyere Forskninger om Irlands gamle Aandskultur og Digtning i dens Forhold til Norden. (Foredrag ved Videnskabs-Selskabets Aarsmøde 28 April 1891). Kra. 8:o. 20 s.

Boer, R. C. Þiðreks saga und Niflunga saga.
Zeitschr. f. deut. philol. XXV s. 433—475.

— Weiteres zur Ǫrvar-Odds saga.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 246—255.

Cederschiöld, G. Har Ǫrvar Odds saga lånat från Magus saga?
Arkiv f. nord. filol. IX s. 22—30. Jfr s. 308.

Detter, F. Die Hamletsage.
Zeitschr. f. deut. altert. N. F. XXIV s. 1—25.

Geete, R. En svensk Trojasaga från 1529.
Arkiv för nord. filol. IX s. 33—49.

Golther, W. Zur Geschichte und Dichtung der Færöer.
Allgem. Zeit. 1892. Beilage nr. 110, 111.

Guðmundsson, V. Ritsjá nokkurra útlendra bóka um Ísland og íslenzkar bókmenntir.
Tímarit 1892 s. 1—81.

Jónsson, Finnur. Ágrip af bókmenntasögu Íslands II. 1400—1890. Reykjavík. 8:o. 88 s.

Klockhoff, O. Konung Harald och Heming. Försök i jämförande sagoforskning.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 114—139.

Kristensen, M. Bidrag til den jyske litteraturs historie. I.
Dania II s. 17—34.

Lundell, J. A. Skandinavische Volkspoesie.
Grundr. der germ. Philol. herausgeg. von *H. Paul.* II, 1 s. 719—749.

Mackeprang, M. Krøniken om Jens Grands fangenskab. Dens affattelsestid og værd som historisk kilde.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6 III s. 648—665.

Olrik, A. Er Uffesagnet indvandret fra England? Bemærkninger til Müllenhoffs "Beowulf".
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 368—375.

— Forsøg på en tvedeling af kilderne til Sakses oldhistorie. Akad. afh. Københ. 8:o. 6 + 175 s. Kr. 3. (Delvis särtr. ur Aarbøger 1892).
Kilderne til Sakses Oldhistorie. En literaturhistorisk undersøgelse. Bd. 1.

— Forsøg på en tvedeling af kilderne til Sakses oldhistorie.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1892 s. 1—134.

— Dansk folkemindeliteratur 1891.
Dania I s. 253—260.

Schück, H. Den vandrande juden.
Ur gamla papper s. 14—24.

— Marcolfussagan i Sverge.
Ur gamla papper s. 111—127.

— Vǫlundsagan.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 103—117.

— Anteckningar och samlingar rörande svensk literaturhistoria. Bd. 2. Ups. 8:o. 6 + 222 s.
Särtryck av uppsatser i Samlaren.

— Utländsk Birgitta-literatur.
Hist. tidskr. (sv.) 1892 s. 69—72.

— Bidrag till kännedomen om 1600-talets dramatik.
Samlaren 1892 s. 5—90.

Steffen, R. Våra första reformationsskrifter och deras författare. Ups. 8:o. 55 s.
Särtr. ur Samlaren 1893. Extrahäfte.

— Några strövärs i vår folklyrik.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 97—113.

Sylvan, O. Bidrag till tidningsväsendets historia i Sverige under slutet af 1600-talet.
Samlaren 1892 s. 125—132.

Þorkelsson, J. Islandske håndskrifter i England og Skotland.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 199—237.

Brandt, Carl Joachim.

Carl Joachim Brandt. En levnedsskildring samt et Udvalg af hans Digte ved *F. Rønning*. Med et Billede. Københ. 8:o. 216 s. Kr. 2,75.

Feilberg, Henr. Frederik.

Illustr. Tidende 1892—93 n:o 12.

Finsen, Vilhjálmur.

Sunnanfari 1891 s. 17—18. — The Academy 1892, 2 s. 31, av *Th. P.* — Tidsskr. f. retsvidenskab 1893 s. 143—149, av *B. Th. Melsteð*. — Illustr. Tidende 1891—92 nr. 41, av *Finnur Jónsson*.

Handelmann, Heinrich.

Mitteil. des anthropol. Vereins f. Schlesw.-Holst. H. 5 s. 3—6.

Möller, P. v.

Sv. landsmålen VII, 1.

Vigfússon, Sigurðr.

Árbók hins isl. fornl. félags 1888—92 s. III—VIII.

Wimmer, Ludv. F. A.

Illustr. Tidende 1892—93 n:o 2, av *V. Dahlerup*.

Wisén, Teodor.

Ark. f. nord. filol. VIII s. 375—379, av *G. Cederschiöld*. — Svensk tidskr. 1892 s. 69, av *E. Lidfors*. — Zeitschr. f. deut. Philol. XXV s. 362, av *G. Cederschiöld*. — Ny illustr. tidn. 1892 s. 59, av *H. W[ieselgren]*.

II. Tidskrifter ock lärda sällskaps skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utgivet under medvärkan av S. Bugge, Finnur Jónsson, Kr. Kålund, N. Linder, Ad. Noreen, G. Storm, L. F. A. Wimmer, T. Wisén genom *Axel Kock*. Bd. 8 (N. F. 4), h. 3, 4. Lund. 8:o. S. 97—389. — Bd. 9 (N. F. 5), h. 1, 2. Lund. 8:o. 198 s. Kr. 6 för band.

Dania. Tidsskrift for folkemål og folkeminder udgivet for Universitetsjubilæets danske samfund af *O. Jespersen* og *Kr. Nyrop*. Bd. 1, h. 4. Københ. 8:o. S. 253—320 + 4 s. — Bd. 2, h. 1. Københ. 8:o. 80 s.

Huld. Safn alþýðlegra fræða íslenzkra. Utgefendur: *Hannes Þorsteinsson. Jón Þorkelsson. Ólafur Davíðsson. Pálmi Pálsson. Valdimar Ásmundarson*. II. Reykjavík. 8:o. 80 s.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Octbr. 1889—Octbr. 1891. (Aarg. 36, 37). Trykt som Manuskript for Samfundets Medlemmer. Københ. 8:o. S. 189—222.

Nordisk tidsskrift for filologi. 3. Række. I, h. 1 2. Københ. 8:o. 112 s.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i

Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell.* 1892. A—C. Sthm. 8:o.

Nystavaren. Tidskrift för rättskrivningsfrågor på uppdrag av rättstavningssällskapet utjiven av *Otto Hoppe.* Bd. 4, h. 2. Ups. 8:o. S. 39—118. Kr. 1.

Þrjár ritgjörðir sendar og tileinkaðar herra *Páli Melsteð,* sögufræðingi og sögukennara, á attatugasta fæðingardegi hans þ. 13 nov. 1892, af þremur lærisveinum hans, *Finni Jónssyni, Valtý Guðmundssyni* og *Boga Th. Melsteð.* Københ. 8:o. 93 s. Kr. 1,50.
Anm.: Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1893 s. 100, av K. Maurer.

Uppsalastudier tillegnade Sophus Bugge på hans 60-åra födelsedag den 5 januari 1893. Ups. 8:o. 8 + 236 s.
Anm.: Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1893 s. 339, av K. Weinhold.

Aarbog for dansk kulturhistorie 1892 udgiven af *Poul Bjerge.* Københ. 8:o. 4 + 223 s. Kr. 2.
Anm.: Dania I s. 311, av J. Ottosen.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udgivne af det k. nordiske Oldskriftselskab. 1892. II. Række. 7. Bind. Københ. 8:o. 4 + 212 s. Kr. 4.

Árbok hins íslenzka fornleifafélags. 1888—1892. Reykjavík. 8:o. VIII + 150 s.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länets fornminnesförening. H. 19. (Bd. 5, h. 2). 1892. Gbg. 8:o. S. 97—185 + 2 pl. Kr. 5.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1891. Kra. 8:o. 4 + 173 + XX s. + 3 pl.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 19:de årg. 1891. Okt.—dec. Sthm 1893. 8:o.

Meddelanden af Gestriklands fornminnesförening [1892]. Gefle. 8:o. 40 s.

Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouv. sér. 1891. Københ. 8:o. 92 s. Kr. 1.

Numismatiska meddelanden utgifna af Svenska numismatiska föreningen. XIII. Sthm. 8:o. VIII + 220 s.

Samfundet för Nordiska museets främjande. 1890. Meddelanden utgifna af *Artur Hazelius.* Sthm. 8:o. 177 s.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Bd. 8, h. 2. Sthm. 8:o. S. 87—202 + 3 pl. Kr. 3.

Danske Magazin, indeholdende Bidrag til den danske Historics og det danske Sprogs Oplysning. 5. Række. Udg. af det k. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Bd. 2, h. 3. Københ. 4:o. S. 193—288. Kr. 2.

Historisk tidskrift utgifven af Svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand.* 12:te årg. 1892. Sthm. 8:o.

Historisk Tidsskrift, sjette Række, udgivet af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka.* III h. 3, IV h. 1. Københ. 8:o. S. 477—795 ock 1—204.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Herausgeg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* 13. Jahrg. 1892. Darmst. 4:o. XXIII + 440 sp. M. 10.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 13. 1892. Ups. 8:o. 139 + 11 + 5 s. Kr. 3,50.

Skandinavisches Archiv. Zeitschrift für Arbeiten skandinavischer Gelehrten auf dem Gebiete der Philologie, Philosophie und Geschichte herausgeg. von *E. Th. Walter.* Bd. 1, h. 3. Lund. 8:o. S. 185—424.

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. XX. Förhandlingar och uppsatser. 6. 1890—92. Hfrs. 8:o. CVIII + 121 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Andrée, S. A. Uppfinningarnas och industriens betydelse för språkets utveckling.
Nord. tidskr. 1892 s. 226—241.

Brate, E. Härad.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 130—136.

— Själ.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 6—14.

Ehrismann, G. Die Vorsilben *miss-* und *voll-* im Germanischen.
Germania. N. R. XXV s. 435—439.

Grundriss der germanischen Philologie — — herausgeg. von *Hermann Paul.* Bd. II, Abteil. 1, H. 5—7. Darmst. 8:o. S. 497—1072 + X s.
Anm.: Mod. langu. notes VIII, 2, av H. H. Collitz. — Lit.-blatt f. germ. u. roman. philol. 1893 sp. 345, av L. Tobler. — Zeitschr. f. vergl. Lit. gesch. N. F. V s. 249, av K. Landmann.

Jespersen, O. R-lyd og dens skæbner i romanske og germanske sprog.
Kort Uds. over det philol.-hist. Samf:s Virks. 1889—91 s. 207—8.

Kock, A. Språkhistoriska bidrag.
Arkiv f. nord. filol. VIII s. 256—274.

— Grammatiska och etymologiska undersökningar i nordiska språk.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 137—170.

— Zum Wechsel $\bar{u} : \bar{o}$ in den altnordischen Sprachen.
Indogerman. Forsch. II s. 332—337.

Laistner, L. Germanische Völkernamen. Stuttg. 8:o. 57 s. M. 1.
Särtr. ur Würtemb. Vierteljahrsheften f. Landesgesch. N. F. 1892.

Lidén, *Ev.* Smärre språkhistoriska bidrag.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 79–96.

Much, *R.* Goten und Ingvæonen.
Beitr. zur Gesch. der deut. spr. u. lit. XVII s. 178–221.

— Segel.
Zeitschr. f. deut. Altert. N. F. XXIV s. 50—51.

Persson, *P.* Über den demonstrativen Pronominalstamm *no- ne-* und Verwandtes.
Indogerm. Forsch. II s. 199—260.

Storm, *J.* Englische Philologie. 2. Aufl. I. Die lebende Sprache. 1. Phonetik und Aussprache. Leipz. 8:o.
S. 221—260: "Nordische Sprachen".

Streitberg, *W.* Altnordisches *tyggja* und Verwandtes.
Indogerman. Forschungen I s. 513—514.

— Zur germanischen Sprachgeschichte. Strassb. 8:o. 116 s. M. 2,50.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1893 sp. 1231, av W. Ranisch. — Revue critique 1893, 1 s. 233, av V. Henry. — Indogerm. Forsch. II. Anz. s. 194, av W. Streitberg.

Wiklund, *K. B.* Die nordischen lehnwörter in den russisch-lappischen dialekten.
Journal de la soc. finno-ougr. X s. 146–206. — Även i särtr.

2. Isländska ock fornnorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Briem, *Halldor*. Stutt ágrip af íslenzkri mállýsingu handa alþýðuskólum. Reykjavík 1890. 8:o. 80 s.

Cederschiöld, *G.* Om komparationen af fornisländska adjektiv på *-legr (-ligr)* och adverb på *-lega (-liga)*.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 95—97.

Fritzner, *J.* Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. H. 20, 21. Ra—Saurr. Kra. 8:o. [Bd. 3]. S. 1—192. Kr. 1,50 för häfte.

Jakobsen, *J.* Om færøsk som skriftsprog.
Kort Uds. over det philol.-hist. Samf:s Virks. 1889—91 s. 208—212.

Jónsson, *Finnur*. Stutt íslenzk bragafræði. Gefin út af hinu íslenzka bókmentafjelagi. Københ. 8:o. 82 s. Kr. 2.

— Navnet *Ljóðaháttr* og andre versarters navne, samt rettelser i texten i Codex regius af Snorres Edda.
Ark. f. nord. filol. VIII s. 307–322.

Kahle, *B.* Die Sprache der Skalden auf Grund der Binnen- und Endreime verbunden mit einem Rimarium. Strassb. 8:o. VIII + 303 s. M. 7.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 330, av [E. Mo]gk. — Arkiv f. nord. filol. IX s. 378, av Finnur Jónsson. — Anz. f. deut. altert. 1893 s. 214, av Hj. Falk.

Kålund, Kr. Kulturhistorisk-lexikalske småting.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 86—91.

Larsson, L. Kann man av aksentueringen i isländska handskrifter draga några slutsatser rörande det ekspiratoriska huvudtryckets plats?
Arkiv f. nord. filol. IX s. 117—130.

Lind, E. H. Värsifikation i Gulatingslagen.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 140—151.

Noreen, Ad. Altnordische grammatik I. Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. 2. vollständig umgearbeitete auflage. Halle. 8:o. XII + 314 s. M. 6.
Samml. kurzer grammat. germ. dial. IV.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 256, av [E. Mo]gk. — Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 237, av J. Hoffory. — Arkiv f. nord. filol. IX s. 370 [jfr. X s. 117], av Finnur Jónsson.

[Norén, O. E.] Folknamnet norrbagge, dess uppkomst och härledning.
Göteborgs aftonblad 1891 d. 29, 30, 31 dec.

Sievers, Ed. Altgermanische Metrik.
Grundriss d. germ. Philol. II, 1 s. 861—897. — Altnord. Metrik s. 876—888.

— Altgermanische metrik. Halle. 8:o. XVI + 252 s. M. 5.
Samml. kurzer gramm. germ. dial. Ergänzungsreihe II. — Altnord. Metrik s. 50—119.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 298, av A. Heusler. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 858, av W. Str[eitberg].

Sigurðsson, Helge. Safn til bragfræði íslenzkra rímna að fornu og nýju. Fornfræðisleg ritgjörð. Reykjavík 1891. 8:o. IV + 272 s.

Stokes, W. On the linguistic value of the irish annals.
Beitr. zur Kunde der indog. spr. XVIII. S. 115—123: V. 1. Old-norse names and other words. 2. Irish loans from old-norse.

Þorkelsson, J. Beyging sterkra sagnorða í íslensku. H. 5. Reykjavík. 8:o. S. 321—400.

— Supplement til islandske Ordbøger. Tredje Samling. H. 2—5. Reykjavík. 8:o. S. 81—400.

Þorkelsson, P. Guide islandais-français à l'usage des islandais et des voyageurs étrangers, avec la prononciation figurée pour les deux langues. Københ. 8:o. 108 s. Kr. 1.

Wadstein, E. Till läran om *u*-omljudet. Sthm. 8:o. 36 s.
Sv. landsmålen XIII. 5.

b. Täkster, översättning ock kommentarer.

Egils saga Skallagrímssonar. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson.* Reykjavík. 8:o. 328 s.
Íslendingasögur IV.

Hauksbók udgivet efter de Arnamagnæanske Håndskrifter No. 371, 544 og 675, 4:o samt forskellige Papirhåndskrifter af det kongel. nordiske Oldskriftselskab. H. 1. Københ. 8:o. IV + 272 s. Kr. 5.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 585, av A. Heusler.

Hænsa-Þóris saga. *Þ. Jónsson* gaf út. Reykjavík. 8:o. VII + 41 s.
Íslendingasögur V.

Saga Ólafs Tryggvasonar og fyrirrennara hans, er skráð hefir Snorri Sturluson. Búið hefir til prentunar *Eggert Ó. Brím*. Reykjavík. 8:o. XXVII + 429 s.
Noregs konungasögur I.

Udvalg af oldnordiske skjaldekvad med anmærkninger ved *Konráð Gíslason*. Udgivet af kommissionen for det arnamagnæanske legat. Københ. 8:o. XXVII + 248 s. Kr. 5.
Anm.: Nord. tidsskr. f. filol. R. III. Bd. 1 s. 131, av Hj. Falk. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 651, av [E. Mo]gk.

Ǫrvar-Odds saga herausgegeben von *R. C. Boer*. Halle. 8:o. XXIV + 124 s. M. 3,60.
Altnord. Sagabibl. 2.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 985.

Die Edda. Die Lieder der sogenannten älteren Edda nebst einem Anhang: Die mythischen und heroischen Erzählungen der Snorra Edda. Übersetzt und erläutert von *H. Gering*. Leipz. 8:o. 17 + 401 s. M. 4.
Anm.: Blätter f. liter. Unterhalt. 1893 s. 51—55, av E. Mogk.

Die Geschichte Palnatokis und der Jomsburger nach der jüngsten altnordischen Bearbeitung erzählt von *F. Khull*. (Schluss). Graz. 8:o. 29 s. (Schulprogr.)

Færöische Märchen und Sagen. Aus dem Færöischen übersetzt von *O. L. Jiriczek*.
Zeitsch. des Vereins f. Volkskunde 1892 s. 1—24 ock 142—165.

Kongespeilet i Uddrag oversat fra islandsk af *Chr. Dorph*. 2. Udg. Københ. 8:o. 130 s. Kr. 0,80.
Folkelæsning nr. 186.

Norges Kongesagaer fra de ældste Tider indtil Aar 1177 af *Snorre Sturlasson*. Oversatte af *P. A. Munch*. 2. Opl. I, h. 1. Kra. 8:o.

Vatnsdäla Saga d. i. die Geschichte der Bewohner des Vatnsdal (auf Island) um 890—1010 n. Chr. aus dem Altisländischen zum erstenmale ins Deutsche ubertragen von *Heinr. v. Lenk*. Leipz. 16:o. 160 s. M. 0,40.
Reclams Univ. bibl. 3035—36.

Arpi, R. Til "Grágás".
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 21—23.

Brím, E. Ó. Athuganir og leiðréttingar við Sturlunga sögu.
Ark. f. nord. filol. VIII s. 323—367.

Falk, Hj. Om Svipdagsmál.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 311—362.

Freudenthal, A. O. ekki lyf. [Hfrs.] 8:o. 4 s.
Särtryck.

Green, W. C. On *býskip*.
Cambr. Philol. soc. 1892 oct. 27. (Jfr Academy 1071 s. 440.)
Jónsson, Finnur. Ungers Kristianiahåndskrift af Heimskringla.
Arkiv f. nordisk filol. IX s. 363—367.
Jónsson, Janus. Um vísurnar í Harðar sögu Grímkelssonar.
Tímarit 1892 s. 259—275.
Magnússon, E. Kodex Skardensis af Postulasögur.
Ark. f. nord. filol. VIII s. 238—245.
Mogk, E. Zur Gunnlaugssaga.
Beitr. zur Gesch. d. deut. spr. u. lit. XVI s. 537—539.
Morgenstern, G. Zu den Konungasǫgur.
Germania N. R. XXV s. 231—232.
— Notizen.
Ark. f. nord. filol. VIII s. 380—381.
Niedner, F. Bemerkungen zu den Eddaliedern.
Zeitschr. f. deut. altert. N. F. XXIV s. 278—295.
Sievers, E. Sonargǫltr.
Beitr. zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XVI s. 540—544.
Steenstrup, K. J. V. Hvad er Kongespeilets Havgjerdinger?
Geol. fören:s i Sthm förhandl. XIII s. 797—800.

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Boysen, A. Ledetraad til Brug ved den første Grammatikundervisning. 2. Afd. Københ. 8:o. 56 s. Kr. 0,60.
Deutsche, friesische und dänische Sprachgrenzen.
Zeitschr. der Ges. f. schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. XXI.
Handest, M. C. Omrids af den danske Sproglære. 4. Udg. Aarhus. 8:o. 30 s. Kr. 0,40.
Hansen, R. Die Sprachgrenzen in Schleswig.
Globus XLI.
Jakobsen, A. T. Retskrivningsbog for Folkeskolen. Fremadskridende Diktatøvelser og Stilopgaver samt Sproglærens Hovedpunkter til skriftlig Indøvelse af Modersmaalet. 7. Opl. Københ. 1891. 8:o. 96 s. Kr. 0,50.
Jespersen, O. En prisopgave. [Den danske retskrivnings historie.]
Dania I s. 301—303.
— Sproglige kuriosa.
Dania I s. 261—275.
Jessen, E. Dansk etymologisk Ordbog, 1ste Part: A—O. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Københ. 8:o. 176 s. Kr. 2,50.
Jørgensen, K. Folkeskolens Sproglære i Spørgsmaal og Svar. Københ. 1891. 8:o. 24 s. Kr. 0,15.
Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets bekostning ifølge foranledning af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 19, 20. Københ. 8:o. S. 753—895 ock 1—32 [av 3:e bandet]. Kr. 2,50 o. 3,25.

[Kloed,] Danske fonetiske Transkriptioner. Frederikshavn. 8:o. 11 s. Särtryck.

Kristensen, M. Bidrag til konsonantgeminationens historie i dansk sprog.
Kort Uds. over det philol.-hist. Samf:s Virks. 1889—91 s. 214.

Michelsen, J. P. Øvelseshæfte til den danske Sproglære (nærmest til Skolebrug). Aarhus. 4:o. 30 s. Kr. 0,25.

Møller, A. C. C. Kortfattet dansk Sproglære. 5. Opl. Københ. 1891. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

Petersen, M. Kortfattet dansk Sproglære. Svendborg. 8:o. 26 s. Kr. 0,35.

Retskrivningsregler af 27. Febr. 1892. Bekendtgørelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Københ. 8:o. 28 s. Kr. 0,20.

Saaby, V. Dansk Retskrivningsordbog udarbeidet i Overensstemmelse med de ministerielle Retskrivningsregler af 7de Juni 1889. 2 Udg. Med et Tillæg. Københ. 8:o. 236 s. Kr. 2,75.

Sargent, J. Y. Grammar of the dano-norwegian language. London. 8:o.

Scheelund, T. Om dansk Retskrivning med særligt Hensyn til de ministerielle Retskrivningsregler af 1888—89. I. Indskrænkning i Brugen af store Begyndelsesbogstaver. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Schou, H. Dansk Sproglære for Begyndere. 2. Udg. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

Svendsen, A. Tillæg til danske Retskrivningsøvelser, hvorved disse bringes i Overensstemmelse med de ved minist. Bekendtgj. af 27. Febr. 1892 paabudte Regler, samt Uddrag af disse Regler. Helsingør. 8:o. 6 s. Kr. 0,10.

Vestergaard, C. Retskrivningsbog. Sætningsbygning og Stiløvelser for Skole og Hjem. Københ. 8:o. 64 s. Kr. 0,50.

b. Täkster.

Die Hvenische Chronik in diplomatischem Abdruck nach der Stockholmer Handschrift nebst den Zeugnissen Vedels und Stephanius und den Hvenischen Volksüberlieferungen herausgegeben von *O. L. Jiriczek.* Berlin. 8:o. XVII + 39 s.
Acta german. III, 2.
Anm.: Nord. tidskr. f. filol. 3. R. I s. 193, av A. Olrik.

Dombog for 1578. Udgivet for det norske historiske Kildeskriftfond ved *E. A. Thomle.* H. 1. Kra. 8:o. 160 s. Kr. 1,60.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 171, av H. J. Huitfeldt-Kaas.

Forarbejderne til Kong Kristian V:s danske Lov udgivne ved *V. A. Secher* og *C. Støchel* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. H. 3, 4. Københ. 8:o. S. 321—612.

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660. Udgivne ved *V. A. Secher* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 3, h. 2, 3. Københ. 8:o. S. 161—480. Kr. 2 för häfte.

Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark fra Reformationen til Nutiden. I Uddrag udgivne ved *L. Laursen* af Rigsarchivet. I. H. 3. 1634—1648. Københ. 8:o. S. 481—700. Kr. 2.

Meddelelser fra Aalborg Bispearchiv. Ved *D. H. Wulff.*
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 2, 3.

Nogle Kongebreve fra Slutningen af det 16. Aarhundrede. Ved *G. Bang* og *N. Ellinger.*
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 352—366.

Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk samling utgifna för "Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur". II. Kommentar av *Axel Kock.* Lund 1891—92. 8:o. 2 + VI + 445 s. Kr. 11.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 1019, av [E. Mo]gk.

4. Norska.

Aars, J. Norske retskrivningsregler med alfabetisk ordliste. 10. Udg. Kra. 8:o. 69 s. Kr. 0,60.

Hofgaard, S. V. Norsk grammatik til skolebrug. 9. Opl. Kra 1891. 8:o. 88 s. Kr. 0,90.

— En liden norsk grammatik. 6. opl. Kra 1891. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.

— Lidt grammatik og retskrivningsregler for folkeskolen. Kra 1891. 8:o. 15 s. Kr. 0,15.

Løkke, J. Kort omrids af modersmaalets grammatik. 21. opl. Kra 1891. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.

Næss, L. Norsk maaltavla. 2. utg. Bergen 1891. 8:o. 8 s.

Poulsen, E. Navnefortegnelse over 400 personnavne. Kra. 8:o. 30 s. Kr. 0,25.

Ross, H. Norsk Ordbog. Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen. H. 9—12. Kra. 8:o. S. 513—768. Kr. 0,70 för häfte.

Vetlesen, J. Norsk grammatik med skriveøvningar aat folkeskulen og til sjølvhjelp. Kra & Bergen 1891. 8:o. 32 s. Kr. 0,20.

Western, A. Norske retskrivnings-ordlister til skole- og privatbrug. 8. opl. Kra 1891. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Beckman, N. Till vokalbalangsen *a : å (o)* i fornsvenskans sydligare dialekter.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 92—95.

Dalström, J. J. Svensk språklära för folkskolan. 2 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 104 s. Kr. 0,50.

— Svensk språklära jämte ordlista för folkskolor med kortare kurs. Sthm. 8:o. 88 s. Kr. 0,25. — 2 uppl. Sthm. 8:o. 88 s. Kr. 0,25.
Anm.: Tidskr. f. folkundervisn. 1892 s. 123, av Er. B[rate].

De Geer, L. Om andra personen i svenska språket.
Valda skrifter af Louis De Geer I s. 176—183.
— Om den juridiska stilen.
Valda skrifter af Louis De Geer I s. 184—207.
Heikel, I. A. Rak och omvänd ordföljd. [Hfrs.] 8:o. 5 s.
Särtryck.
Hjelmqvist, T. C. J. L. Almqvist såsom etymolog. Föredrag i filologiska sällskapet i Lund d. 23 nov. 1891. Lund. 8:o. 28 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 2 s. 230, av F. G[ustafsson].
Karlsson, J. A. Läro- och öfningsbok i svenska språket för folkskolans barn. 6 uppl. Jönköp. 16:o. 120 s.
Kock, A. Behandlingen af fornsvenskt kort *y*-ljud och supradentalers invärkan på vokalisationen.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 50—85 ock 235—254.
Lagerblad, E. Svensk språklära för folkskolor. Med statsortografin. Hfrs. 8:o. M. 0,75.
— Svensk språklära för småskolor. Hfrs. 8:o. M. 0,60.
Lundgren, M. F. Personnamn från medeltiden. [H. 1]. Ups. 8:o. 86 s.
Sv. landsmålen X, 6.
— Bidrag till svensk namnforskning.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 15—20.
Lyttkens, I. A. & F. A. Wulff. Metodiska ljudöfningar. (Lärarens upplaga). Till undervisningens tjänst utgifna. Lund. 8:o. VIII + 59 s. Kr. 2. — d:o lärjungens upplaga. Lund. 8:o. 4 + 32 s. Kr. 0,50.
Anm.: Nystavaren IV s. 142, av E. Brate. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 86, av [E. Mo]gk.
Nordlander, J. Ångermanländska fiskevatten på 1500-talet. Ett bidrag till svensk namnforskning. Sthm. 4:o. 34 s. Kr. 1.
Norrländska samlingar I. — Särtr. ur Sthms norra latinlärov:s årsredog. 1891—92.
Norlén, W. Lärobok i modersmålet för folkskolan. 10 uppl. Sthm. 8:o. 97 s.
Anm.: Tidskr. f. folkundervisn. 1892 s. 123, av Er. B[rate].
Risberg, B. Några ord om språkriktighet i poesien med anknytning till O. Levertins dikter.
Sv. tidskr. 1892 s. 118—127.
Schagerström, A. Läksikaliska ock stilistiska notiser ur Gustaf II Adolfs skrifter.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 37—47.
Sjölander, K. O. Folkskolans elementarbok i modersmålet: Rättskrifnings-, sats-, form- och uppsatsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommittéens grundsatser. 3 uppl. Sthm. 8:o. 120 s. Kr. 0,50.
Anm.: Tidskr. f. folkundervisn. 1892 s. 123, av Er. B[rate].
Sundén, D. A. Svensk språklära i sammandrag för de allmänna läroverken. 11 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 231 s. Kr. 1,50.

Sundén, D. A. Svensk språklära för folkskolan. 16 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 110 s. Kr. 0,50.

— Ordbok öfver svenska språket under medverkan utgifven. H. 6. Sthm. 8:o. S. 545—692 + XII s. Kr. 1,50.

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 13. Lund. 4:o. S. 121—232. Kr. 7.
Saml. utg. af Sv. fornskriftsällsk. H. 103.

Tamm, Fr. Supplement till Valda skrifter av *G. Stiernhielm.* Glossar till Hercules ock Brölopps-Beswärs ihugkommelse. Ups. 8:o. 2 + 17 s.

Tegnér, Es. Om genus i svenskan. Sthm. 8:o. 4 + 257 s.
Särtr. ur Svenska akad:s handl. ifrån år 1886. VI. 1891.
Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 232, av F. G[ustafsson].

Waldheim, L. J. Der ächte kleine Schwede, oder die Kunst die schwedische Sprache in acht Tagen ohne Lehrer richtig lesen, sprechen und schreiben zu erlernen. Mit beigefügter Aussprache. 6. Aufl. Hamburg. 16:o.

b. Rättstavning.

Ahlström, K. A. Öfningskurs i svensk rättskrifning för flyttande folkskolor. Vexiö. 8:o. 24 s. Kr. 0,10.

Berättelse över förhandlingarna vid rättstavningsmötet i Stockholm den 17 ock 18 augusti 1892.
Nystavaren IV s. 39—118.

Krok, N. Repetitionsöfningar för rättskrifning. Lund. 8:o. 16 s. Kr. 0,15.

Noreen, Ad. Rättskrifningens grunder. Om skrift och rättskrifning i allmänhet samt svensk rättstafning i synnerhet. Sthm. 12:o. 48 s. Kr. 0,25.
Studentfören. Verdandis småskrifter n:r 42.
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 2 s. 59, av F. G[ustafsson].

Om öfverenskommelser rörande rättskrifningen, synnerligast e-ä-tecknen. Verdandi 1892 s. 86—91. — Undert. *Spe.*

Pipping, H. Några ord med anledning af det stundande rättstafningsmötet. Hfrs. 8:o. 16 s.
Särtr. ur "Nya svenska lärovärket 1882—92".
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 2 s. 59, av F. G[ustafsson].

Stafsättet i folkskolans läsebok. I. Ordlista å ord med vacklande eller oregelbundet stafsätt. II. Rättstafningsregler till inlärande af läsebokens stafsätt. Till folkskolans tjänst af två lärare. Sthm. 16:o. 2 + 86 s. Kr. 0,15.

Stenbäck, Elise. Rättskrifningsöfningar för nybegynnare i skolan och hemmet. Hfrs. 8:o. 23 s. Kr. 0,30.

Sundén, D. A. Ny svensk rättskrifningslära för inlärandet af det nya stafningssättet enligt sjette upplagan af Sv. akademiens ordlista. 4 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 92 s. Kr. 0,50.

Svensson, A. Rättskrifningsöfningar. 9 uppl. Malmö. 8:o. 32 s. Kr. 0,15.

c. **Täkster.**

Finska prästerskapets besvär ock Kongl. Majestäts därpå gifna resolutioner från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut samlade af *K. G. Leinberg*. Hfrs. 8:o. 12 + 474 s.
Skrifter utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. XXII.

Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet. Med understöd af allmänna medel i tryck utgifna af *K. G. Leinberg*. Första saml. 1535—1627. Jyväskylä. 8:o. XXXII + 512 s.

Handlingar till belysning af Finlands kamerala förhållanden på 1500-talet. H. 1. Hfrs. 8:o. 8 + IV + 162 s.
Utg. af Finska historiska samfundet.

Historia trojana. En medeltidsroman om trojanska kriget från latinet öfversatt till svenska år 1529. Efter den enda kända handskriften utgifven af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. VIII + 328 s. Kr. 5,25.
Saml. utg. af Sv. fornskr. sällsk. H. 104.

[Lilla Birgitta Boken, ett femhundraårsminne af heliga Birgittas inskrifning i helgonens bok, 1391 d. 7 Oktober].
Innehåller bref, böner ock uppenbarelser af hel. Birgitta m. m. i textning och med ornering från 1300—1500-talen. Utgifvare: *H. Wieselgren, Aug. Lindegren, Anna Berglund, Alg. Börtzell* ock *Gust. Hedberg*. 19 blad. 4:o.

Svenska medeltidspostillor efter gamla handskrifter utgifna af *G. E. Klemming*. D. 3, h. 2. Sthm. 8:o. S. 161—352. Kr. 3.
Saml. utg. af Sv. fornskr. sällsk. H. 102.

Svenska riksrådets protokoll. Med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af k. riksarkivet genom *Severin Bergh*. VII. 1637—39. H. 1. Sthm. 8:o. 372 s. Kr. 4,75.
Handl. rör. Sveriges hist. Ser. 3.

Svenskt diplomatarium från och med 1401 utgifvet af riksarkivet genom *Carl Silfverstolpe*. III, h. 6. Sthm. 4:o. S. 529—625. Kr. 2,50.

Sverges traktater med främmande makter jemte andra dithörande handlingar utgifna af *O. S. Rydberg*. D. III, 2. 1436—1483. Sthm. 8:o. S. 161—384. Kr. 7.

Tamm, Fr. **Anmärkningar till Östgötalagen (textkodex).**
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 24 - 36.

6. Dialäkter.

a. Grammatik ock läksikografi.

Adler, J. G. C. Die Volkssprache in dem Herzogthum Schleswig seit 1864.
Zeitschr. der Ges. f. schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. XXI s. 3—136.

Clausen, H. V. Folkesproget i Sønderjylland.
Sønderjydske Aarb. 1892 s. 182—212.

Feilberg, H. F. **Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 8, 9. Københ. 8:o. S. 561—704. Kr. 2 + 2,50.**

Freudenthal, *A. O.* Porthan, Finlands första svenska dialektforskare.
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 51—59.

Geete, *R.* Något om folketymologi.
Ord och bild 1892 s. 164—173 ock 205—211.

Karsten, *A.* Kökarsmålets ljud- ock formlära. Akad. avhandl. Sthm. 8:o. 154 s.
Sv. landsmålen XII, 3. — Med "smärre rättelser" till dissert.-uppl.

Kryger, *J. K.* Sjællandske sprogprøver.
Dania I s. 304—306.

Larsen, *A. B.* Oversigtskart over visse dialektfænomeners udbredelse i Kristiansands stift. Kra. 8:o. 8 s. Kr. 1.
Vidensk. selsk:s i Kristiania Forhandl. 1892. N:o 9.

Vendell, *H.* Pedersöre-Purmo-målet. Ljud- och formlära samt språkprof. Hfrs. 8:o. VII + 232 s.

— Nyländska etymologier. Hfrs. 8:o. 6 + 50 s. M. 1.

a. Täkster.

Arbman, *Rosa.* Trö å älvåru. Östersund. 8:o. 30 s. Kr. 0,25.
På jämtmål.

Christensen, *J. P.* "Grisin". Fortælling i jydsk Mundart (Sønderherreds). Med 20 Illustr. af *N. Wiwel.* Aarhus. 8:o. 26 s. i litogr. Kr. 1,25.

Engelke, *V.* Hälsingesägner. 2:a samlingen. Sthm. 8:o. 20 s.
Sv. landsmålen VII, 10.

Jakobsen, *A.* Tæjelownsjow. Øjebliksbilleder i jydsk Mundart. 1. og 2. Aften. 2. Opl. Aarhus. 8:o. 52 o. 50 s. — 3. og sidste Aften. Aarhus. 8:o. 50 s. Kompl. Kr. 2,50.
Anm.: Dania II s. 78, av H. F. Feilberg.

Jämtmålsberättelser samlade och utgifna af *Anders Jämte*. I. Östersund. 8:o. 32 s. Kr. 0,25.

Lustiga frieriäfventyr på dalmål från Orsa, Mora, Elfdalen och Rättvik. 2 uppl. Sthm 1888. 8:o. 8 s. Kr. 0,10.

Nygren, *A. J.* Byyrallor. III. Slamras, stöukas å risonääras po hälg å sykn. Historier på österbottniskt bygdemål. Borgå. 8:o. 64 s. Kr. 0,75.

Om en trollbara. En jakthistoria på gestrikefinnmål upptecknad och illustrerad af *Erik Hedberg.*
Ord och bild 1892 s. 162—163.

Tveten, *H. N.* Sagn fra Telemarken. Med forord af M. Klingenberg Gjerløw og Moltke Moe. Med titelbillede og 4 andre illustr. Kra. 8:o. 10 + 148 s. Kr. 1.
Parmanns Illustr. fam. læsn. nr. 37, 38.

IV. Runkunskap ock mytologi.

Kermode, P. M. C. Catalogue of the Manks crosses, with the runic inscriptions and various readings and renderings compared. 2 ed. Ramsey. 8:o. VIII + 60 s.
Anm.: The Academy 1892, 2 s. 198, av G. Stephens. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 985, av [E. Mo]gk.

Läffler, L. Fr. Bidrag till tolkningen av Tune-stenens runinskrift.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 1—5.

Rasmussen, R. C. Lidt vedrørende min archæologiske Virksomhed, fornemlig mine Runelæsningers Historie. Med 4 lithogr. Tavler. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Simpson, H. F. M. The Southesk and other rune prime-staves or scandinavian wooden calendars.
Proceed. of the Soc. of antiqu. of Scotland XXV s. 256—332.

— On two rune prime-staves from Sweden and three wooden almanacs from Norway.
Proceed. of the soc. of antiqu. of Scotl. 1891—92 s. 358—378.

Wilser, L. Über die Stellung der germanischen Runen.
Karlsruher Alterthumsverein I s. 27 o. ff.

Wimmer, L. F. A. Sønderjyllands historiske Runemindesmærker. Festskrift fra Kjøbenhavns universitet i anledning af deres majestæter kong Christian IXs og dronning Louises guldbryllup d. 26 maj 1892. Københ. 4:o. 55 s.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1893 s. 11—32, av Herm. Möller. — Revue critique 1893, 1 s. 406, av E. Beauvois. — Arch. f. Anthropol. XXI s. 460, av J. Mestorf.

Gröndal, B. Um Sæmundar-Eddu og norræna goðafræði, skoðanir Bugges og Rydbergs.
Tímarit 1892 s. 82—169.

Hjelmqvist, T. Fylgjorna. Föredrag.
Läsn. för folket 1892 s. 161—191.

Hollander, A. G. Ur svearnes förskandinaviska historia. Om läget af Asahem och nordiska gudalärans ursprung med särskild hänsyn till Herodoti berättelse om asovska skyterna. Med bihang om celtogotisk eller alfisk gudalära. Borås. 8:o. 6 + VIII + 74 s. Kr. 1,75.

Jónsson, Finnur. Mytiske forestillinger i de ældste skjaldekvad.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 1—22.

Kauffmann, Fr. Vingolf.
Zeitschr. f. deut. altert. N. F. XXIV s. 32—41.

Kögel, R. Idis und Walküre.
Beitr. z. gesch. d. deut. spr. u. lit. XVI s. 502—508.

Losch, Fr. Balder und der weisse Hirsch. Ein Beitrag zur deutschen Mythologie. Stuttg. 8:o. IV + 197 s. M. 3,75.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 988, av [E. Mo]gk. — Anz. f. deut. altert. 1893 s. 209—214, av R. M. Meyer.

Meyer, W. Zur Hildensage.
Beitr. zur Gesch. d. deut. spr. u. lit. XVI s. 516—532.

Noreen, Ad. Fornnordisk religion, mytologi och teologi. Populär föreläsning, hållen till förmån för egyptiska museet i Upsala den 9 mars 1892. Ups. 8:o. 11 s.
Särtr. ur Svensk tidskr. 1892.

— Mytiska beståndsdelar i Ynglingatal.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 194 - 225.

Olrik, A. Nyere tysk literatur om Sigurd og Brynhild.
Dania I s. 287—300.

Petersen, S. Vore forfædres gudesagn. For folkeskolen og videregaaende skoler. 2. udg. Gjennemset af *G. Storm.* Kra 1891. 8:o. 48 s. Kr. 0,35.

Sander, N. F. La mythologie du Nord éclairée par des inscriptions latines en Germanie, en Gaule et dans la Bretagne ancienne des premiers siècle de notre ère. Études. Sthm. 8:o. 4 + 188 s. + 1 pl. Kr. 3,60.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 1053. — Zeitschr. des Vereins f. Volksk. 1893 s. 231, av K. W[einhold].

Schullerus, A. Seelenkult. Vortrag. Hermanst. 8:o. 15 s.

Sijmons, B. De ontwikkelingsgang der germaansche mythologie. Redevoering. Groningen. 8:o. 28 s.
Anm.: Zeitschr. des Vereins f. Volksk. 1893 s. 230, av K. W[einhold].

Wadstein, E. Alfer ock älvor. En språkligt-mytologisk undersökning.
Upps. studier tillegn. S. Bugge s. 152—179.

V. Arkeologi ock kulturhistoria.

Bæhrendtz, F. Kalmar museum. Vägledning för besökande. Kalmar. 8:o. 4 + 80 s. Kr. 0,75.

Baltzer, L. Hällristningar från Bohuslän. Ny serie. H. 1. Gbg 1891. Fol. 4 pl.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 463, av J. Mestorf.

Bendixen, B. E. Fornlevninger i Hardanger. (Forts.)
Foren. t. norske Fortidsmindesm:s Bevar. Aarsberetn. f. 1891 s. 13—51.

Brenner, O. Die Zeit der germanischen Besiedelung Skandinaviens
Anz. f. deut. Altert. 1892 s. 413—418.

Ekhoff, E. Hällristningar på Kinnekulle.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 102—126.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 464, av J. Mestorf.

Fynd af fornsaker i Gestrikland.
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. 1892 s. 33—37.

Hildebrand, H. Fynd från Gamla Uppsala. (Forts.)
Antikv:s akad:s månadsbl. 1891 s. 156—162.

— Prosten Axel Lundhs samling. (Inv. 8966).
Antikv:s akad:s månadsbl. 1891 s. 170—180.

Lagerberg, C. Göteborgs museum. Kortfattad vägledning genom historiska afdelningen och myntkabinettet. Till besökandes tjenst på uppdrag af musei styrelse utarbetad. Gbg. 8:o. 64 s. Kr. 0,30.

Meddelelser fra Nationalmuseets danske Samling. Stenalderen af *Kr. Bahnson.* — Jernalderen af *C. Neergaard.*
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1892 s. 161—206 ock 207—341.

Mestorf, J. Aus dem Steinalter.
Mitteil. des anthropol. Vereins f. Schlesw.-Holst. H. 5 s. 9—24.

Montelius, O. Öfversigt öfver den nordiska forntidens perioder, intill kristendomens införande.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 127—163.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 465, av J. Mestorf.

— Zur Chronologie der jüngeren Steinzeit in Skandinavien.
Korresp.-Bl. d. deut. Ges. f. Anthropol. XXII s. 99 o. ff.

Müllr, S. Det store Sølvkar fra Gunderup i Jylland.
Nord. fortidsminder. H. 2.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 246, av O. Montelius.

Nicolaissen, O. Undersøgelser i Østfinmarken 1891.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s Bevar. Aarsberetn. f. 1891 s. 1—12.

Nicolaysen, N. Udgravninger i 1891.
Foren. t. norske Fortidsmindesm:s Bevar. Aarsberetn. f. 1891 s. 76—87.

— Antikvariske Notiser.
Foren. t. norske Fortidsmindesm:s Bevar. Aarsberetn. f. 1891 s. 151—163.

Nordiske Fortidsminder udgivne af det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Avec des résumés en français. H. 2. Københ. 4:o. S. 35—68. + pl. VI—XIV.

Olsson, P. Några minnen från Medelpads och Ångermanlands stenålder.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 98—101.

Ross, I. Undersøgelser i Nordhordland og Søndhordland.
Foren. t. norske Fortidsmindesm:s Bevar. Aarsberetn. f. 1891 s. 52—59 + 3 kartor.

Splieth, W. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Föhr.
Mitteil. des anthropol. Vereins f. Schlesw.-Holst. H. 5 s. 27—33.

Statens historiska museum och k. myntkabinettet. Samlingarnas tillväxt okt.—dec.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1891 s. 149—156.

Steenstrup, J. J. S. Yak-Lungta-Bracteaterne, Archæologernes "nordiske Gruppe af Guldbracteater" fra den ældre Jernalder, betrag-

tede som særegne Minder om en Kulturforbindelse imellem Høj-Asiens og det skandinaviske Nordens Folkefærd i tidlige Aarhundreder af vor Tidsregning, nærmest i Folkevandringstiden. Københ. 4:o. 158 s. + 7 pl. Kr. 7.
Vidensk. Selsk:s Skrifter. R. 6. Hist. og filos. Afd. I, 2.

Vistrand, P. G. Norrländska fornsaker från stenåldern i Nordiska museet.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 87—97.

Ziegler, R. Undersøgelser i Romsdal 1891.
Foren. t. norske Fortidsmindesm:s Bevar. Aarsberetn. f. 1891 s. 60—75.

Granfelt, G. Finlands städers vapen.
Histor. arkisto XII s. 199—231. — Även i särtryck.

Hyckert, B. E. Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer efter 1874 jämte några från äldre tider. Sthm. 8:o. V + 220 s.
Numismat. meddel. XIII.

Petersen, Henry. Danske adelige Sigiller fra Middelalderen. Afbildningerne tegnede af *E. Rondahl*, reproducerede ved zinkætsninger af *F. Hendriksen*. H. 1—3. Københ. Fol. 20 s. + 25 pl.

Wrangel, F. U. Några ord till utredande af frågan om Vasavapnets betydelse.
Sv. autografsällsk:s tidskr. II s. 77—80.

Afbildningar af föremål i Nordiska museet. Utgifna af *Artur Hazelius*. 4 ock 5. Svenska gårdar och byar. Sthm. 4:o. 8 s. + 16 pl. — 7 ock 8. Sthm. 4:o. 4 s. + 6 pl.

Andersen, J. P. Jydsk Husflid før og nu.
Jylland. Maanedsskr. 1892 s. 117—126.

Bang, V. Latinskoleliv og Studenterliv som Indledning til Præstegaardsliv i Danmark og Norge mest i det 16. og 17. Aarhundrede. Københ. 8:o. 304 s.

Bjarnason, Þ. Fyrir 40 árum.
Tímarit 1892 s. 170—258.

Bonsdorff, C. v. Hvad förstods med majmiseriet?
Histor. arkisto XII s. 117—123.

Byskomakaren Jonas Stolts minnen från 1820-talet. Anteckningar från Högsby socken i Småland, utgifna från Nordiska museet. Med 25 träsnitt och en karta öfver trakten kring Högsby. Sthm. 8:o. 4 + III + 94 s. Kr. 2.
Bidr. t. vår odlings häfder utg. af A. Hazelius. 5.

Christensen, C. V. Fra Herregaardsslagternes Tid.
Museum 1892, 1 s. 97—106.

Dein, I. K. Fra Kjøbenhavn i Tyverne. Barndoms Erindringer.
Aarb. f. dansk kulturhist. 1892 s. 210—223.

Guðmundsson, V. Litklæði.
Ark. f. nord. filol. IX s. 171—198.

Guđmundsson, V. Fóstbrœđralag.
Þrjár ritgjörđir sendar Páli Melsteđ s. 29—55.

Hansen, P. Jens Lange på Rødkilde og hans Bønder.
Aarb. f. dansk kulturhist. 1892 s. 105—209.

Hausen, R. En episod ur den finska landtadelns lif under förra hälften af 1600-talet.
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 7. 1892—93 s. 20—47.

Hoppe, V. En Vandledning fra Slutningen af det 16:de Aarhundrede.
Illustr. Tidende. Bd. 33. 1891—92. N:r 18.

Hvad alt en hofmästare fordom hade att göra. Meddeladt af *R. Hausen.*
Finsk tidskr. 1892, 1 s. 235—36.

Jacob, G. Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalters aus den nordisch-baltischen Ländern? 2. Aufl. Berlin 1891. 8:o. 83 s.

Krarup, Fr. Et politisk Smædeskrift fra 1679 og dets Følger.
Museum 1892, 2 s. 266—292.

Kristensen, E. T. Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv, som det er blevet ført i mands minde, samt enkelte oplysende sidestykker fra øerne. Afd. 1—4. Kolding 1891. 8:o. 104, 192, 144 o. 160 s. Kr. 6,85.

— Kuriøse Overhøringer i Skole og Kirke. Optegnede efter Folkemunde til lærerigt Exempel og megen Fornøjelse for nuværende og vordende Pædagoger. Saml. 1. Aarhus. 8:o. 100 s. Kr. 1.

— Den jyske bondes festlige sammenkomster saaledes som de har været holdte i mands minde.
Jylland. Maanedsskrift. 1892 s. 108—111, 161—164 ock 241—244.

Lund, O. Gamle Dage i Helsingør. 1800—1830.
Museum 1892, 1 s. 65—96, 129—158 ock 210—249.

Maurer, K. Das Schneeschuhlaufen in Norwegen.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1892 s. 301—313.

Mejborg, R. Slesvigske Bøndergaarde i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede. Folkeudgave. H. 4—9. Københ. 4:o. S. 77—220.
Anm.: Liter. Centralbl. 1892 sp. 296. — Finsk tidskr. 1893, 1 s. 55, av C. G. E[stlander].

— Bidrag til Portenes og Dørenes Historie.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 s. 172—184.

Meidell, Fr. En Herredagsdom af 13. Maj 1636, der belyser Tilstandene i Kolding under Hærens Mytteri i Sept. 1627.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 206—222 o. 367—370.

Natur, folkeliv og folketro af *Th. S. Haukenæs.* D. 7. Ullensvang. Bergen 1891. 8:o. 2 + 588 s. Kr. 4,50.

Nielsen, Ant. Småtræk af livet i ældre tider. Fortalte af "gamle Nielsen", nedskrevne af hans søn.
Dania I s. 276—282.

Nissen, J. V. Bidrag til Skildringer af Forhold i Nørre og Sønder

Herred, Randers Amt, i Tiden fra 1850 og derefter, optegnede 1889.

Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 97—149.

Nyrop, C. Et Stykke dansk Haandværks og Fabrikshistorie.

Museum 1892, 2 s. 15—54 ock 166—192.

— Fra Danmarks ældste Lavsskraaer særlig med Hensyn til Forholdet mellem Mestere og Svende.

Aarb. f. dansk kulturhist. 1892 s. 61—104.

— Træk af dansk Lavsordning. Lavenes Ophævelse i det 16de og 17de Aarhundrede.

Beretn. om det 6te danske Industrimøde s. 317—345.

Nyrop, Kr. Vandrende æmter og æmner. I. De disputerende professorer. Dania II s. 49—54.

Olsen, B. Bryllup i fordums Tid.

Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 s. 77—89.

— Glas og Bly i Vinduer.

Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 s. 54—62 ock 129—135.

Petersen, S. P. Landbrug før og nu. Blade af den danske Bondestands Historie. Aarhus. 4:o. 88 s.

Steile, O. B. Beretning om julens feirende i Vang, Valders i Norge omkring år 1860.

Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1890 s. 33—39.

Stuckenberg, Fr. I Bremerholms jern.

Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6. III s. 666—691.

Sundt, Eilert. Om renligheds-stellet i Norge. Til oplysning om flid og fremskridt. I. Kra 1891. 8:o. XXX + 79 s. Kr. 0,30.

Bibl. f. de tusind hjem nr. 504—506.

Säve, P. A. Hafvets och fiskarens sagor samt spridda drag ur Gotlands odlingssaga och strandallmogens lif. 2 uppl. Visby. 8:o. 107 s. Kr. 1.

Thyregod, C. A. Kulturhistoriske Smaatræk fra Jyllands Fortid. Ild og Lys. Ulovlig Brændevinsbrænding.

Museum 1892, 1 s. 373—376 ock 2 s. 374—380.

Wieselgren, H. Med prestaf och profoss. Två diplomaters färd i Finland 1616.

Kalendern "Ljus åt vårt folk". S. 19—37.

Zahrtmann, M. K. Tilstande og Personer paa Bornholm efter Krigen 1658.

Museum 1892, 2 s. 1—14.

Brock, P. Egenhændige Arbejder udførte af Medlemmer af det danske Kongehus.

Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 s. 103—115.

— Kongedragter paa Rosenborg. Dragterne fra Christian den Femtes indtil Christian den Syvendes Tid.

Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 s. 41—53.

Brock, P. Musée chronologique des rois de Danémark au chateau de Rosenborg. Aperçu déscriptif avec 89 gravures. Københ. 8:o. 124 s. Kr. 2.
Även på engelska.

Dietrichson, L. De norske stavkirker. Studier over deres system, oprindelse og historiske udvikling. Et bidrag til Norges middelalderske bygningskunsts historie. Med 300 illustrationer. Kra. 8:o. XXIV + 526 s. Kr. 15.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 687, av H. Hildebrand. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 732. — Finsk tidskr. 1892, 1 s. 141, av J. Ahrenberg.

— En norsk bondemaler i det 18:de århundrede.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1892 s. 1—13.

Hildebrand, H. Sankt Jöran och draken. Med tre bilder.
Ord och bild 1892 s. 289—294.

— Barlingbo-skrinet.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1891 s. 180—183.

— Ett skrin af hvalrosstand.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1891 s. 183—189.

— Kyrkobeskrifningar.
Antikv. akad:s månadbl. 1891 s. 189--192.

Jørgensen, A. D. De danske regalier.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 s. 100—103.

Kunst og haandverk fra Norges fortid udg. af Foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring ved *N. Nicolaysen.* H. 10. Kra. 4:o. S. 29—30 + pl. LXXII—LXXX.

Minnen från Nordiska museet. Afbildningar af föremål i museet jämte åtföljande text. Under medverkan af flere konstnärer och författare utgifna af *Artur Hazelius.* Bd. 2, h. 3, 4, Tvär fol. 17 s. + 6 pl. Kr. 2 för häfte.

Ossbahr, C. A. Studier i Nordiska museets rustkammare. 2.
Samf. t. Nord. mus:s främj. Meddel. 1890. S. 3—11.

Petrelli, T. J. Anteckningar om svenska och finska fanor och standar under konungarne Karl X Gustaf och Karl XI intill 1686. Med 8 planscher i färgtryck samt förteckning öfver danska, polska och brandenburgska troféer. Sthm. 8:o. 6 + 164 + 34 s. + 8 pl.

Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *O. V. Koch, V. J. Mørk-Hansen* og *E. Schiødte.* 2. Saml. 4. R. H. 5. Københ. Fol.

Djurklou, G. "Den onde" i folktron.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 196—202.

Feilberg, H. F. Der Vampyr.
Am Urquell III.

— Levende begravet.
Aarb. f. dansk kulturhist. 1892 s. 1—60.
Anm.: Dania I s. 315, av A. O[lrik].

Feilberg, *H. F.* Todtenfetische im Glauben nordgermanischer Völker. Am Urquell II, III.
— Der Eid im Volksleben.
Am Urquell III s. 184—188.

Folksägner från Småland och Östergötland. Rike Jon i Gällstad. (En lefnadsteckning från Östergötland); Tvenne roliga kärleksbref m. m. skrattretande från Småland. Dels upptecknade och dels samlade af *Polles*. Malmö. 32:o. 32 s. Kr. 0,25.

Gigas, *E.* Om falske Folkesange.
Dania II s. 58—59.

Hammarstedt, *E.* Behandling för "engelska sjukan" på 1850-talet.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1890 s. 30—32.

Hammerich, *A.* Musiken ved Christian den Fjerdes Hof. Bidrag til dansk Musikhistorie. Akad. afhandl. Københ. 8:o. 258 s.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6 IV s. 420—444, av S. A. E. Hagen. — Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 244, av H. J. Huitfeldt-Kaas.

Hovmanden og præsten.
Dania II s. 61—64.

Íslenzkar gátur, þulur og skemtanir, gefnar út af hinu íslenzka bókmentafjelagi. IV. Københ. 8:o. S. 225—406 + titelbl.

Jónsson, *Finnur.* Um galdra, seiđ, seiđmenn og völur.
Þrjár ritgjörđir sendar Páli Melsteđ s. 5—28.

Kahle, *B.* Aus isländischer Volksüberlieferung.
Germania N. F. XXIV s. 369—380.

Kjendskab til Lægekunsten blandt Oldtidens Nordboere.
Ugeskr. f. Læger. 4. R. XXV s. 235—238.

Kristensen, *E. T.* Danske sagn, som de har lydt i folkemunde. Udelukkende efter utrykte kilder. Afd. 1. Bjærgfolk. Aarhus. 8:o. 464 s. Kr. 4,65.

Laub, *Th.* Studier over vore folkemelodiers oprindelse og musikalske bygning.
Dania II s. 1—16.

Nicolaissen, *O.* Fra Nordlands fortid. Sagn og Smaabilleder. 2. Saml. Kra 1891. 8:o. 6 + 119 s. Kr. 1,20.

Nielsen, *A. C.* Skildringer og Sagn fra Vest-Himmerland.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 340—351.

Nielsen, *O.* Bemærkninger om Nutidens danske Folkesagn.
Dania II s. 35—48.

Nyrop, *Kr.* Skomageren og kalven.
Dania I s. 283—286. Jfr. II s. 68—71.

Olrik, *A.* Märchen in Saxo Grammaticus.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1892 s. 117—123, 252—258 ock 367—374.

Philochoros-album. Gamla svenska dansar och låtar samlade af föreningen Philochoros i Upsala. Sthm. 4:o. XI + 32 s. Kr. 2,50.
Med historik över föreningen av *Fritiof Holmgren*.

Sande, O. Segner fraa Sogn. II, h. 1—3. Bergen. 8:o. 48 s. Kr. 0,40.
Svenska folksagor utgifna af *Joh. Nordlander*. Illustrerade af *Jenny Nyström*. Sthm. 8:o. 6 + 121 s. Kr. 2,25.
Þióđsögur.
Huld II s. 35—79.
Vigström, Eva. Spöken och gastar. Tro och sägner om foglar. Anteckningar, gjorda i Västra Göinge härad i Skåne under våren 1889.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1890 s. 17—29.
Visor ock melodier samlade af *V. Carlheim-Gyllenskiöld*. Sthm. 8:o. 165 s.
Sv. landsmålen VII, 7.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia ock topografi.

Amira, K. v. Nordgermanisches Obligationenrecht. II. Westnordisches Obligationenrecht. 1. Hälfte. Leipz. 8:o. 384 s. M. 12.
Hude, A. Danehoffet og dets Plads i Danmarks Statsforfatning. Akad. Afh. Københ. 8:o. 228 s. Kr. 3.
Maurer, K. Das Bekenntnis des christlichen Glaubens in den Gesetzbüchern aus der Zeit des Königs Magnús lagaboetir.
Sitzungsber. der philos.-philol. Classe der bayer. Akad. der Wissensch. 1892 s. 537—581.
Melsteđ, B. Th. Um alþingi.
Þrjár ritgjörđir sendar Páli Melsteđ s. 56—92.
Vetter, F. Thingvellir und die altisländische Landesgemeinde.
Schweiz. Rundschau 1892.
Winroth, A. Familjerätt: Äktenskaps ingående. Lund. 8:o. XVI + 309 s. Kr. 5.
Ur mina föreläsningar II. — Svensk rättsutveckling till 1734 års lag s. 68—141.

Barfod, Fr. Danmarks Historie fra 1536 til 1670. III. Fra 1625 til 1660. Københ. 8:o. 376 s. Kr. 4,25.
Erslev, Kr. Sven Estridsøn og Biskop Vilhelm.
Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6 III s. 602—626.
Godt, C. Bischof Waldemar von Schleswig und die Cistercienser von Guldholm. Ein Beitrag zur Geschichte Schleswigs im 12. und 13. Jahrhundert.
Zeitschr. der Ges. f. schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. XXI s. 139—186.
Goudie, G. Some forgotten incidents and personages in the local history of Shetland.
Proceed. of the Soc. of antiqu. of Scotland 1890—91. s. 30—63.
— A norwegian conveyance of land in Shetland 1537.
Proceed. of the Soc. of antiqu. of Scotland 1890—91 s. 188—195.

Hansen, A. M. Om indvandringen i Skandinavien. [Kra 1891]. 8:o. 25 s. + 1 karta.
Särtr. ur Det norske geogr. selsk:s årbog II. 1890—91.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 469, av J. Mestorf.

Jónsson, Finnur. Ex annalibus islandicis a. 422—1317.
Script. rerum german. XXIX s. 267—268.

— Ex historia piratarum Jomensium a. 974.
Script. rerum german. XXIX s. 322 ff.

— Ex historiâ regum danorum dicta Knytlingasaga.
Script. rerum german. XXIX s. 271—322.

Lange, A. J. Biografiske meddelelser om biskopernes i Oslo bispedømme under katholicismen. Trykt som manuskript. Kra 1891. 8:o. 46 s.
Särtr. ur "St. Olaf" 1891.

L'évangélisation de l'Amérique avant Christophe Colomb.
Compte rendu du congrès scientif. internat. des cathol. 1891. 5. sect. s. 170.

Lindholm, A. J. Bidrag till kännedomen om Finlands ekonomiska tillstånd under tidskiftet 1634—1654. Akad. afh. Hfrs. 8:o. 6 + 156 + XIII s.

Meidell, Fr. Et Vidnesbyrd om jydsk Patriotisme under Krigen 1644 —1645.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 255—260.

— Fra Invasionstiden 1627—8.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 244—254.

— Et Par Oprør i Aalborg i Perioden mellem Kalmarkrigen og den tydske Krig.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 223—243.

Olrik, H. Konge og præstestand i Danmark indtil 12. aarhundredes begyndelse. Akad. afh. Københ. 8:o. 8 + 280 s. Kr. 4.
Konge og præstestand i den danske middelalder. Bd. 1.

— Biskop Valdemar og den danske krone.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1892 s. 342—384.

— Den danske biskop Tymme (Thietmar) af Hildesheim.
Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6 III s. 693—710.

Roos, W. The swedish part in the viking expeditions.
The engl. hist. review 1892.

Rosenørn, M. H. Slaget paa Grathede.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 159—180.

Sars, J. E. Udsigt over den norske Historie. D. 4. Kra 1891. 8:o. 2 + 357 s. Kr. 5.

Taranger, Abs. Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske. Udg. af den norske historiske forening. H. 3. Kra 1891. 8:o. S. 321—459 + XII s. Kompl. kr. 5,50.

Wadstein, E. Om Olov Trätälja ock hans binamn. Københ. 8:o. 12 s.
Särtr. ur Aarb. f. nord. Oldkynd. 1892.

Ahlin, *G*. Vinlandsfärderna samt deras betydelse och följder.
Sv. fam. journ. Svea 1892 nr. 43, 44, 45.

Barfod, *A*. Bidrag til Øklosters og Oxholms Historie.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 26—70.

Behm, *V*. Anteckningar om Lockne socken år 1892. Östersund. 8:o. 70 s. Kr. 1.

Bergman, *C. J*. Visby. Korta anteckningar om stadens topografi, historia, fornlemningar och nejder. 2 uppl. Visby. 8:o. 4 + 72 s. Kr. 0,60.

Bergström, *G*. Arboga krönika. I. Medeltidsminnen. Örebro. 8:o. X + 207 s. Kr. 3.

Bidrag till Nordens äldsta kartografi. Vid fyrahundraårsfesten till minne af nya verldens upptäckt utgifvet af Svenska sällskapet för antropologi och geografi 1892. Sthm. Fol. 3 bl. + 9 kartor. Kr. 30.

Bonsdorff, *C. v*. Åbo stads historia under sjuttonde seklet. H. 2. Hfrs. 8:o. S. 143 – 412. M. 8.
Bidrag till Åbo stads hist. Andra serien.

Brilioth, *H*. Wreta. Klosterminnen. Västerv. 8:o.4 + 67 s.

Bøttiger, *L. J*. Æbeltoft og Omegn (Mols) nærmest til c. 1814. H. 1. Aarhus. 8:o. 104 s.

Daae, *L*. Det gamle Christiania 1624—1814. 2. omarbejdede og forøgede Udgave. Kra 1891. 4:o. 12 + 435 s. + 1 pl.

Ehrenheim, *E. v*. Grönsö. II. Sthm. 8:o. S. 27—55.

Engelke, *V*. Ett blad om Vads by i Söderbärke socken i Dalarna. Anteckningar, gjorda år 1891.
Samf. t. Nord. mus:s främj. Meddel. 1890 s. 12—16.

Fehr, *Is*. Strengnäs kyrkomuseum samt notiser om staden och dess domkyrka. Strengnäs. 8:o. 64 s.

Gelcich, *E*. Zur Geschichte der Entdeckung Amerikas durch die Skandinavier.
Zeitschr. der Ges. f. Erdkunde 1892 s. 153—221.

Gjerding, *K*. Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie, udg. ved *D. H. Wulff*. Udg. af Selsk. for jydsk Historie og Topografie. H. 2—4. Aalborg. 8:o. S. 97—293.

Henrici, *E*. Die Amerikafahrer von Leif bis auf Columbus.
Allgem. Zeit. 1892. Beilage nr. 87.

Hildebrand, *H*. Wisby och dess minnesmärken. Med teckningar af *Robert Haglund*. H. 1, 2. Sthm. 4:o. 44 s. + 2 pl. Kr. 2 för häfte.
Anm.: Nord. tidskr. 1892 s. 619, av B. S[alin].

Horsford, *E. N*. The landfall of Leif Eriksson a. d. 1000 and the site of his houses in Vineland. Boston. 8:o. VII + 148 s.

Hult, *K*. Ljusnarsbergs krönika. H. 2. Örebro. S. 189—513. Kr. 3.

H[ult], *K*. Ljusnarsbergs kyrka 1635—1891. Ett kapitel ur Ljusnarsbergs krönika, utgifvet i anledning af kyrkans 1892 fullbordade restaurering af *K. H.* Med 4 illustr. Örebro. 8:o. 39 s. Kr. 0,50.

Jørgensen, J. Forfattere der har skrevet om Haderslev.
Sønderjydske aarb. 1892 s. 135—149.

Jørgensen, J. P. Ledøje Kirke før og nu samt personalhistoriske Optegnelser om Gejstligheden og Lærerstanden i Ledøje-Smørum Pastorat. Københ. 8:o. 68 s.

Kornerup, J. Roskilde i gamle Dage. Tildels efter utrykte Kilder. Med et Kort over Byen i ældre Tider. Udg. med Understøttelse af den Raben-Levetzauske Fond. Københ. 8:o. 4 + 283 s. + 1 karta. Kr. 5.

Lindström, G. Anteckningar om Gotlands medeltid. I. Sthm. 8:o. 112 s. Kr. 1,50.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 10, av H. H[ildebrand].

Meidell, Fr. Om Skanderborg i Aarene 1617—1627.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 71—88.

Mollerup, W. Helligaandskirken i Kjøbenhavn. Tegningerne af *H. Storck.* Udg. af Kirkens Bestyrelse med Understøttelse af Carlsberg-Fondet. Københ. Folio. 46 s. + 8 pl.

Nicolaysen, N. Hovedø kloster og dets ruiner. Med titelkort og 10 plancher. Udg. af Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Medfølger foreningens aarsberetning for 1890. Kra 1891. 4:o. 2 + 7 s. + 1 karta o. 10 pl.
Suppl. III til "Kunst og Haandv. fra Norges Fortid".

Olrik, H. En arabisk Beretning fra det 10de Aarhundrede om Slesvig og andre nordeuropæiske Byer.
Museum 1892, 1 s. 262—269.

Om Gefle slott.
Meddel. af Gestrikl:s fornm:s fören. 1892 s. 1—32.

Röttinger, H. Die Entdeckung Amerikas durch die Normannen. Erfurt. 12:o. 24 s. M. 0,30.
Kleine Studien herausgeg. v. J. Bacmeister, IV.

Sallinglands Kirker. Første Afdeling. Rødding Herreds Kirker. Efter Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet opmaalte, undersøgte og beskrevne af *J. F. C. Uldall.* Med en Indledning om Nørrejyllands Granitkirker af *Jacob Helms.* Københ. 1884. Fol. XXIV + 30 s. + 32 pl.

Samuel Kiechels resa i Sverige 1586.
Hist. tidskr. (sv.) 1892 s. 331—354.

Storm, G. Om Zeniernes reiser. [Kra 1891]. 8:o. 22 s. + 4 kartor.
Särtr. ur Det norske geogr. selsk:s Årbog II. 1890—91.

— Den danske Geograf Claudius Clavus eller Nicolaus Niger. III—VI.
Ymer 1891 s. 13—37 + 8 s. faksimile.

Södertelje och dess omgifningar. Illustrerad handbok. Södert. 8:o. 101 s. + 7 pl. Kr. 1,50.

Thoroddsen, Th. Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun þess ok rannsóknir, fyrr og síðar. Gefin út af hinu íslenzka bókmentafjelagi. H. 1. Reykjavík. 8:o. 2 + 238 s.
Anm.: Tímarit 1893 s. 136—204, av O. Davíðsson.

Tidander, L. G. Westervik förr och nu. Anteckningar. Västerv. 8:o. 87 s.
Trolle Bonde, C. Trolleholm. Försök till en ortbeskrifning. Lund. 8:o. 8 + 312 s. + 2 kartor och en tabell.
Upmark, Gust. Vadstena slott 1545—1620. II.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 164—195.
Vigfússon, Sig. Rannsókn í Rangarþingi og vestan til í Skaftafellsþingi 1883 og 1885, og á alþingisstaðnum 1880, svo og i Breiðafirði (síðast rannsakað 1889), alt einkanlega viðkomandi Njálssögu.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1888—92 s. 1—34.
— Rannsóknir sögustaða, sem gerðar vóru 1883 um Rangárvöllu og þar í grend, einkanlega í samanburði við Njáls sögu.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1888—92 s. 35—75.
— Rannsóknarferð um Húnavatns og Skagafjarðar sýslur 1886.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1888—92 s. 76—124.
(—) Rannsókn á Vestfjörðum 1888.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1888—92 s. 124—142.
Wulff, D. H. Bidrag til Aalborg Bys Historie.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. R. II. Bd. 3 s. 371—376.
Ödberg, F. Anteckningar om riksrådet Hogenskild Bielkes friherreskap Leckö (1571—1599). Skara. 4:o. 45 s.
Särtr. ur Skara m. fl. läroverks årsredog. 1891—92.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

Amira, K. v. Thierstrafen und Thierprocesse. Innsbr. 1891. 8:o.
Anm.: Mitteil. d. anthropol. Ges. in Wien XXII s. 71, av Haberlandt. — Centralbl. f. Rechtswiss. XI s. 130, av v. Salis.
Ares Isländerbuch herausgeg. von *W. Golther.* Halle 1891. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 335, av B. Kahle.
Bendixen, B. E. Fornlevninger i Søndhordland og Hardanger. (Foren. t. norske fort. mindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1890).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 468, av J. Mestorf.
Bugge, S. Norges Indskrifter med de ældre Runer. H. 1. Kra 1891. 4:o.
Anm.: Indogerm. Forsch. II. Anz. s. 197, av W. Streitberg.
Erdmann, A. Om folknamnen götar och goter. (Antikv. tidskr. f. Sv. XI, 4).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 463, av J. Mestorf.
Fru Eline Gøyes Jordebog. Københ. 1891. 8:o.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 95, av H. J. Huitfeldt-Kaas.
Gram, B. Undersøg. af arkæolog. Materiale. (Aarbøger 1891).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 455, av J. Mestorf.
Guðmundsson, V. Privatboligen på Island i sagatiden. Københ. 1889. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1892 s. 322—329, av R. Meissner.

Gustafson, G. A. Grafundersökningar på Gotland. (Antikv. tidskr. VIII, 4).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 463, av J. Mestorf.
— En baadgrav fra vikingetiden. (Bergens Museums Aarsberetn. 1890).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 468, av J. Mestorf.

Hegel, K. Städte und Gilden der german. Völker im Mittelalter. I. Altenb. 1891. 8:o.
Anm.: Mitteil. aus d. hist. Lit. XX s. 226—231, av C. Köhne. — Hist. Zeitschr. LXIX s. 483—491, av Th. Ilgen. — Grenzboten LI s. 448—458.

Hegelund, P. Susanna og Calumnia. Københ. 1888—90. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 134, av J. Bolte.

Herrmanowski, P. Die deutsche Götterlehre und ihre Verwertung in Kunst und Dichtung. Berlin 1891. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 333, av A. Schullerus. — Anz. f. deut. alterth. 1893 s. 119, av L. Laistner. — Allgem. Zeit. 1892. Beilage nr. 77. — Zeitschr. f. den deut. Unterr. VI s. 443, av O. Lyon. — Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 264, av F. Kauffmann.

Hildebrand, H. Fynd från Öster-Ryftes. (Antikv. akad:s månadsbl. 1890).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 466, av J. Mestorf.

Kahle, B. Die altnordische Sprache im Dienste des Christentums. I. Die Prosa. Berlin 1890. 8:o.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 172, av W. Ranisch.

Karlsson, K. H. Den svenske konungens domsrätt och formerna för dess utöfning under medeltiden. Sthm 1890. 8:o.
Anm.: Hist. Zeitschr. LXIX s. 160, av F. Arnheim.

Kauffmann, F. Deutsche Mythologie. Stuttg. 1890. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. den deut. Unterr. VI s. 288, av O. Lyon. — Pedag. Blätter. XXI s. 609, av A. Engelien.

Kjellén, R. Om eriksgatan. Ups. 1889. 8:o.
Hist. Zeitschr. LXX s. 165, av F. Arnheim.

Larsson, L. Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna. Lund 1891. 4:o.
Anm.: Modern langu. notes VII, 7, av D. K. Dodge. — Deutsche Lit. zeit. 1892 sp. 1234, av Fr. Burg. — Anz. f. deut. altert. 1893 s. 269, av F. Detter.

Lehmann, K. Der Königsfriede der Nordgermanen. Berlin 1886. 8:o.
Anm.: Revue génér. du droit XII s. 575, av Brocher.

Lichtenberger, H. Le poème et la légende des nibelungen. Paris 1891. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deut. philol. XXV s. 405—416, av F. Vogt. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 73, av H. Fischer. — Deut. Lit. zeit. 1892 sp. 883, av J. Seemüller.

Lund, L. Tolv fragmenter af hedendommen. H. 1. Københ. 1891. 8:o.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 456. av J. Mestorf.

Lyttkens, I. A. & F. A. Wulff. Svensk uttalsordbok. Lund 1889, 1891. 8:o.
Anm.: Nystavaren IV s. 142—155, av E. Brate.
Madsen, A. P. Undersøgelser i Ribe Amt. (Aarbøger 1891).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 457, av J. Mestorf.
Meyer, E. H. Die eddische Kosmogonie. Freib. i: B. 1891. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. alterth. 1893 s. 119, av L. Laistner. — Deut. Lit. zeit. 1892 sp. 972, av *F. Niedner.*
— Germanische Mythologie. Berlin 1891. 8:o.
Anm.: Gött. gel. Anz. 1893 s. 523—528, av A. Heusler. — Anz. f. deut. alterth. 1893 s. 113, av F. Detter. — Korresp. bl. des Ver. f. siebenb. Landeskunde 1892 s. 14, av A. Schullerus. — Oester. Lit. bl. 1892 s. 155, av J. Seeber. — Indogerm. Forsch. III. Anz. S. 22—30, av E. Mogk.
Morgenstern, G. Oddr, Fagrskinna und Snorre. Leipz. 1890. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. alterth 1893 s. 52, av F. Detter.
Mogk, E. Germanische Mythologie. (Grundr. d. german. Philol. I).
Anm.: Oester. Lit. bl. 1892 s. 156, av J. Seeber. — Korresp. bl. des Vereins f. siebenb. Landesk. 1892 s. 14, av A. Schullerus. — Zeitschr. f. vergl. Lit. gesch. N. F. V s. 252, av K. Landmann.
Müller, S. Ordning af Danmarks Oldsager. (Aarbøger 1891).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 458, av J. Mestorf.
Nordische Heldensagen. Übers. von *C. Küchler.* Bremen 1891. 8:o.
Anm.: Blätter f. liter. Unterh. 1892 nr. 48, av E. Mogk. — Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 1134, av E. Kölbing.
Passy, P. De nordica lingua. Paris 1891. 8:o.
Anm.: Indogerm. Forsch. II. Anz. s. 198, av B. Kahle.
Physiologus udg. af *V. Dahlerup.* Københ. 1889. 8:o.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1892 sp. 190, av G. Roethe.
Poestion, J. C. Lehrbuch der norwegischen Sprache. Wien 1890. 12:o.
Anm.: Engl. Studien XVII s. 159, av H. Klinghardt.
— Die Kunst die schwedische sprache zu erlernen. Wien 1889. 12:o.
Anm.: Engl. Studien XVII s. 159, av H. Klinghardt.
Reeh & Smith. Nogle Grave fra Stenalderen. (Aarbøger 1891).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 458, av J. Mestorf.
Salin, B. Fornminnen i Uppland. (Antikv. akad:s månadsbl. 1890).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 466, av J. Mestorf.
Sander, Fr. Harbardssången jämte grundtexten till Völuspá. Sthm. 1891. 8:o.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1892 sp. 1203, av W. Ranisch.
Siljestrand, K. K:son. Ordböjningen i Västmannalagen. I. Linköp. 1890. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1893 sp. 8, av A. Heusler.
Smith, G. V. Huggeforsøg i Fyrretræ med Skivespaltere. (Aarbøger 1891).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXI s. 459, av J. Mestorf.

Specht, Fr. Das Verbum reflexivum und die Superlative im Westnordischen. Berlin 1891. 8:o.
Anm.: Indogerman. Forsch. III. Anz. s. 17, av G. Morgenstern.

Steenstrup, Joh. Vore Folkeviser fra middelalderen. Københ. 1891. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1892 s. 398, av R. M. Meyer.

Wadstein, E. Fornnorska homiliebokens ljudlära. Ups. 1890. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1892 sp. 407, av A. Heusler.

Vistrand, P. G. Tvänne runstafvar i Nord. museet. Sthm 1891. 8:o.
Anm : Arch. f. Anthropol. XXI s. 463, av J. Mestorf.

Vodskov, H. L. Sjæledyrkelse og naturdyrkelse. I, 1. Københ. 1890. 8:o.
Anm.: Dania II s. 73—78, av Th. Müller.

Zwei Fornaldarsögur. Herausgeg. von *Ferd. Detter.* Halle 1891. 8:o.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 457, av W. Ranisch.

---

† Dr. Johan Fritzner

stammede fra Prestefamilier paa Vestlandet og var selv i den længste Tid af sin Manddomsalder Prest, men for vor Samtids Opfatning staar han dog som den dygtige og samvittighedsfulde Lexikograf, og som saadan vil han længe leve i Mindet blandt nordiske Filologer.

Fritzner var födt paa Gaarden Myren paa Asköen (udenfor Bergen) 9 April 1812; hans Forældre var Werner Fr., Toldbetjent ved Bukken eller Buck van Raa söndenfor Bergen, en Prestesön fra Fane, og Moderens Navn var Cecilie Cathrine Christie, en Prestedatter fra det nærliggende Sund paa Sartoröen. Sönnen sattes i Bergens Skole og fik som Barn sit Hjem i Bergen, hvortil Faderen flyttede som Overtoldbetjent. Fr. blev 16 Aar gammel Student ved Christiania Universitet. Som Student valgte han til Studium Theologi, skjönt hans Interesser allerede fra Barndommen af var væsentlig filologiske og historiske. Det heder, at han allerede i sin Skoletid stadig arbejdede med sproglige og historiske Samlinger, idet han allerede dengang begyndte at gjöre Optegnelser til fremtidigt Brug, og dermed fortsatte han ogsaa fremover, saa man kan sige, at han vedblev dermed hele sit Liv. Ved Universitetet i Christiania var dengang Filologien nærmest kun den klassiske og orientalske; ogsaa denne dyrkede han, men hans Hovedinteresse vendte sig meget tidligt — ialfald fra Studentertiden — til nordiske Sprog og nordisk Historie, navnlig Kulturens Historie; at han i disse Aar leilighedsvis har hört Rud. Keysers Forelæsninger over norsk-islandsk Litteratur, er sikkert, omend Fr. allerede dengang var naaet saa langt frem i sine egne Studier, at han næppe har modtaget nogen stærkere Paavirkning fra Keyser. Fr. havde allerede som Student gaaet sine egne Veie; han pleiede ved Sommerferiernes Indtræden

at vandre paa sin Fod fra Christiania til Bergen og om Hösten at foretage en lignende Fodvandring tilbage, og derved kom han tidligt til at gjennemstreife det sydlige Norge. Overalt paa sin Vei brugte han sine Øine og tillige sin Pen, idet han gjorde stadige Optegnelser; Folkeskikke, Sagn og Eventyr samlede han, men gjorde ogsaa talrige Iagttagelser om det levende Folkesprog. Han kom derved tidligt til Erkjendelse af, at de norske Dialekter var den *levende* Udvikling af det samme Sprog, som han kjendte fra den gamle islandsk-norske Litteratur, og benyttede dette Studium til at belyse Oldtidsskrifterne, for det förste kun for sig selv. At disse Fodvandringer kunde leilighedsvis naa noksaa langt, vil man se af en Bemærkning fra 1884 i dette Tidsskrift (1:ste Række II S. 284), hvor Fr. selv omtaler en Vandring Sommeren 1833 fra Elfdalen i Dalarne til lille Herdal i Herjedalen.

Efter at have taget theologisk Examen i Juni 1832 forblev Fr. for sine Studiers Skyld fremdeles i 2 ½ Aar i Christiania; men da der ingen Plads aabnede sig for ham, hvor han kunde fortsætte disse, idet den nordiske Filologi endnu ikke var optaget i Kredsen af Universitetsfag, modtog han i 1835 en Ansættelse som Adjunkt og Religionslærer ved Bergens Kathedralskole. Det var i Bergen, at Fr. i sine Fristunder fra Skolegjerningen med al sin Kraft kastede sig paa Studiet af det "gamle norske" Sprog, samlede hele den dengang trykte Litteratur, gjennemgik og excerperede den; ved Siden af Litteratur studerede han ogsaa gamle Skindbreve, overalt hvor han kunde komme over saadanne. Disse Samlinger gjorde han til eget Brug, og det var dengang langt fra ham at tænke sig, at de kunde blive — hvad de virkelig blev — Grundlaget for en trykt Ordbog.

Opholdet i Bergen og Skoletjenesten betragtede han selv som midlertidige, og hans Lyst til at udvide sin Studiekreds ikke mindre end Tanken om at faa en fast Stilling förte ham til efter 3 Aars Virksomhed i Bergen at melde sig som Ansöger til et Presteembede oppe i Finmarken. Fr. blev Okt. 1838 udnævnt til Sogneprest i Vadsö; dette Prestegjæld hörte, dengang som nu, til de blandede Sprogdistrikter, idet Indbyggerne foruden Nordmænd er saavel Lapper som Finner (Kvæner). Fr. havde ved sine sproglige Studier faaet Anelsen af, at den sproglige Paavirkning mellem Nordmænd og Lapper ikke, som man dengang efter Rasks Theori mente, var Laan fra Lapper til Nordmænd, men omvendt; et Hovedformaal for Flytningen til Finmarken var ham derfor at studere lappisk og finsk blandt de Indfödte. Vaaren 1839 drog han til sit Kald og kastede sig med Iver ind i den nye Virksomhed; han begyndte snart at prædike for Lapper og Kvæner, först paa Norsk ved Tolk, men det varede ikke længe, inden han var naaet saa langt, at han kunde prædike paa Lappisk og Finsk. Han samlede ogsaa her Böger, og besad senere en temmelig fuldstændig, nu vistnok meget værdifuld Samling af de finske og lappiske,

navnlig ved svenske Missionærer, trykte Skrifter. De förste trykte Arbeider af Fr. kom ogsaa til att angaa lappisk Sprog; det var en Kritik af Stockfleths "Grammatik i det lappiske Sprog", skrevet i Vadsö 1845 og indfört i Tidsskriftet "Nor" (Christiania) 3:die Bind for 1846. Her viser Fr. sig som ganske selvstændig Sprogforsker af en for den Tid fremskreden Udvikling med omfattende comparative Studier; hans Kritik af forskjellige Svagheder i Stockfleths Fremstilling af lappisk Lydlære og Böiningslære er ogsaa godkjendt af den senere Forskning. Ogsaa som skarpsindig Iagttager af ældre Kulturforhold viser Fr. sig ved den i samme Tidsskrift indtagne "Beskrivelse over de i Østfinmarken forekommende hedenske Begravelser, tilligemed nogle Efterretninger om andre i Østfinmarken og tilgrænsende Egne levende Oldtidsminder". Fr. er her den förste, der har skildret og bestemt Gravlevninger i de finmarkske Egne, og hans Iagttagelser her har vist Vei for den senere archæologiske Forskning og er skattet af denne. Endnu mange Aar, efter at Fr. var flyttet fra Finmarken, kom han tilbage til sine lappiske Studier, idet han i norsk historisk Tidsskrift trykte en Afhandling om "Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst sammenholdt med andre Folks, især Nordmændenes, Tro og Overtro", hvor han skarpsindigt paaviser religiös Indflydelse fra Nordmænd til Lapper i hedensk og katholsk-kristelig Tid; dette Resultat vilde virket mere som Nyhed, om det var kommet frem i 40-aarene, da Fr. dannede sig sine Meninger herom, end da Afhandlingen offentliggjordes (1876), flere Aar efterat Vilh. Thomsen havde paavist de tidlige sproglige Laan fra nordiske Sprog til Lappisk. Ogsaa paa anden Maade kom Fr:s lappiske Forskninger Videnskaben tilgode, idet han ydede Bidrag til Friis's store Lexicon lapponicum (1887, se Fortalen).

Om Fritzners Virksomhed som Prest er her ikke Leilighed at tale, den har heller ikke efterladt sig direkte literære Spor. Lad mig dog nævne, at en Landsprests Stilling i Norge bringer denne i megen praktisk Virksomhed; Sognepresten er paa en vis Maade tillige Notarius publicus, han har meget statistisk Arbeide og han var ialfald tidligere Forstander for Skole- og Fattigvæsenet. Fritzner havde en udpræget praktisk Sans og satte sig med den ham ejendommelige Alvor og Grundighed ind i alle Livets praktiske Sider. Hans Arbeidskraft kom da ogsaa allerede i Finmarken til at benyttes meget; saaledes blev han allerede i 1841 Provst i Østfinmarkens Provsti. 1845 befordredes han til det sydlige Norge, idet han udnævntes til residerende Kapellan i Lier og kom derfra i 1848 som Sogneprest til Vanse (Lister); ogsaa i disse Stillinger blev hans Energi taget i Brug for mange slags Gjöremaal, f. Ex. som kommunal Ombudsmand. Det nævnes ogsaa, att han viste sig som en dygtig Jordbruger paa sin Prestegaard, og hans Haveanlæg var meget anseet. Dog fik han fremdeles i sine Fristunder Leilighed til at fortsætte sine Sprogstudier, omend med mange

Afbrydelser. Saa ofte det var Leilighed dertil, foretog han Reiser til Christiania for at vedligeholde ældre Forbindelser eller knytte nye med Videnskabsmænd her, og man blev ogsaa i Universitetskredse opmærksom paa den lærde Prests Studier. Det var Rigsarkivar Lange, som fik Fr. til förste Gang at optræde offentlig som Recensent af Keyser, Munchs og Ungers skrifter fra Slutningen af 40-aarene; i Langes Tidsskrift for 1847 og 48 findes Anmeldelser ved Fr. af Norges gl. Love (1:ste Bind), af Munchs og Ungers oldnorske Grammatik og Læsebog, af P. A. Munchs "Runeskriften", af Udgaverne af den ældre Edda og Fagrskinna. Fr:s Kritik er meget saglig og indgaaende, og det kan ikke nægtes, at hans Indvendinger rammede væsentlige Sider. Interessant er hans Optræden mod den islandske "Normalortografi" i Udgaverne og hans Kritik af Vokalbetegnelserne f. Ex. u-Omlyden af a ved ö, — ikke mindst derfor, at Fr. selv senere kun delvis gjennemförte de Synsmaader, han kjæmpede for. Ved den rige Publikation af Oldskrifter, som i 40- og 50-aarene foregik i Kjöbenhavn og Christiania, var Trangen til en tidsmæssig Ordbog over Oldsproget bleven skrigende. Fra Islændinger i Kjöbenhavn var under Oldskriftsselskabets Ægide en saadan Ordbog forberedt og annonceret, men da Udgivelsen fremdeles trak i Langdrag, udgik der fra norske Lærde — navnlig vistnok Prof. Unger — Opfordringer til Fr. om at han burde bearbeide og fuldstændiggjöre sine Samlinger med det Formaal for Øie at udgive en Ordbog. Længe vægrede den beskedne Landsprest sig for denne Opgave, idet han var sig tilfulde bevidst Vanskelighederne; men han kunde dog ikke modstaa Opfordringen, "da den — som han selv senere sagde — kom fra Mænd, som havde havt Anledning til at gjöre sig bekjendt med hine Samlinger og paa hvis Ord jeg ikke kunde andet end lægge Vægt, — hvor lidet jeg end fölte mig dette Arbeide voxen og hvor mange Hindringer end mine Livsforholde maatte lægge i Veien for dets heldige Udförelse". Han begyndte den endelige Redaktion i 1860. og Hösten 1862 udkom i Christiania 1:ste Hefte af "Ordbog over det gamle norske Sprog" (Feilberg & Landmarks Forlag), omtrent samtidig med, at Fr. blev forflyttet som Sogneprest til Tjödling (nær Larvik), hvorved han kom saa meget nærmere Christiania. Fr:s Ordbogs 1:ste Udgave blev fuldendt 1867; i Forordet, der er dateret fra Tjödling 25 Juli 1867, fremhæver Redaktören hvilken Del Prof. Unger og Prof. Sophus Bugge havde i Ordbogen, hvorledes de ikke blot har ydet ham Hjælp ved Korrekturen, men ogsaa Prof. Unger havde stillet til hans Disposition sine Afskrifter af de dengang endnu ikke udgivne Oldskrifter.

Fritzners Ordbog blev allerede i dens 1:ste Udgave det förste, Almenheden tilgjænglige, videnskabelige Hjelpemiddel for en sproglig Tilgjængelse af den gamle norsk-islandske Litteratur, navnlig Prosalitteraturen. Hvilken Lettelse i Studiet dette har bragt nordiske Filologer, vil yngre bedst kunne sætte sig ind i ved at betænke hvad man

forud havde. Naar bortsees fra det poetiske Sprog, hvor Egilssons Lexikon allerede 1850 havde udfyldt Savnet, havde man for Prosalitteraturen i Regelen kun de knappe Glossarer, der fulgte Udgaver og Læseböger. Nu fik man ikke blot en fuldstændig Ordbog, men ogsaa en Ordbog, der ved sin strenge Paalidelighed og Nöiagtighed og tilnærmelsesvise Fuldstændighed i Citater kunde blive en sikker Veileder for Begyndere som Viderekomne. Ordbogen vakte derfor almindelig Tilfredshed, og saavel i de nordiske Lande som i Tyskland var sagkyndige Anmeldere enige om at fremhæve dens Fortrin. I Löbet af faa Aar var hele Oplaget udsolgt, og Forfatteren modtog mange Opfordringer om at udgive en ny Udgave. Vistnok udkom kort efter den store Icelandic-English Dictionary (1874); men med dens i visse Retninger större Fuldstændighed kunde den ikke gjöre Fr:s Arbeide overflödigt, navnlig fordi Fr. var sin Efterfölger overlegen ved sin samvittighedsfulde Paalidelighed. Fr. havde intet imod at udgive Ordbogen paany; men da han stadigt fortsatte sine Studier og derfor selv indsaa, at næste Udgave burde udvides, vilde han ikke tage fat paa Arbeidet, saa længe han var Prest. Han sögte derfor, 65 Aar gammel, Afsked fra Presteembedet, ikke for at hvile ud, men idet han for sin Alderdoms Aar stillede sig to store Arbeider: at redigere en ny Udgave af sin Ordbog og at bearbeide til særskilt Udgivelse sine store kulturhistoriske Samlinger, forsaavidt disse ikke kunde finde Plads i Ordbogen. Regjeringen bevilgede ham 13 Juli 1877 en Pension paa 3600 Kroner, og denne blev i særskilt anerkjendende Udtryk godkjendt af Storthinget i 1878. Fra 14 Juni 1878 bosatte han sig i Christiania, og gav sig strax ifærd med sit store Arbeide. Jeg mindes en Episode fra denne Tid som særskilt karakteristisk for Fr. Det var 2 September 1878, den Dag, da han feirede sit 50-aars-jubilæum som Student. Han var om Aftenen tilstede i Studentersamfundet, da en ung Student udbragte Skaalen for 50-aars Jubilanterne, "de Gamle, som nu kunde hvile sig ud efter en lang Livsgjerning"; halv fornærmet, halvt i Spög vendte sig Fr. til os, som stod omkring ham, og sagde: de opfordrer os til at hvile ud, og *"nu synes jeg netop, at mit Livs egentlige Arbeide skal begynde"*. Det var ungdommelig Livsenergi i den Gamles Øine, da han sagde disse Ord, og man kunde tro, at hans Haab om at före sin Livsplan tilende kunde gaa i Opfyldelse. Fr. var en kraftig bygget, bredskuldret Mand med god Helbred; hans Ansigt var et Karakteransigt, præget af Energi og Alvor, og mest fremtrædende var hans dybtliggende, alvorlige Øine og den hvide, brusende Haarvæxt. Han hörte til en langlivet Slægt; hans Fader levede ligetil 1863 og döde 86 Aar gammel, hans Farbroder, den i sin Tid bekjendte Overlærer Otto Th. Fritzner i Throndhjem, döde (1860) 81 Aar gammel, og det kunde derfor tænkes, at ogsaa Fr. naaede lige saa langt. Hans Arbeidskraft var, da han bosatte sig i Christiania, usvækket; han arbeidede i Regelen uafbrudt fra kl. 5—6

om Morgenen til kl. 3—4 ved Middagstid, og efter at have spist Middag i sin Familíes Skjöd tog han atter fat paa Arbeidet om Eftermiddagen og forsatte i Regelen i adskillige Timer ud over Aftenen. Og paa denne Vis fortsatte han Sommer som Vinter; selv naar det om Vinteren var koldt, arbeidede han ved Lys fra kl. 6 om Morgenen og stod da, oftest iført Pels, ved sit Skrivebord.

Da han i 1882 var naaet saalangt i Gjennemgaaelsen af Materialet til sin nye Ordbog, at han troede at kunne begynde Trykningen, nærede han endnu den Illusion, at Bogen kunde blive færdig trykt i Löbet af 2 Aar. Men dette viste sig imidlertid snart at være en Feilregning. Förste Hefte udkom i 1883, og de fölgende Hefter fulgte nok saa raskt efter. Men naturligvis voxte Arbeidet under hans Hænder, og da han med den ham egne Samvittighedsfuldhed altid stræbte efter at tage alt med, som han troede kunde være til Nytte, fordybede han sig ofte i Specialundersögelser, som kunde tage lang Tid. Nogle af disse Undersögelser er offentliggjorte i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger for 1880: "Sproglige og kulturhistoriske Studier over gamle norske Ord" (I—III), andre i dette Tidsskrifts 1:ste Række (se 1:ste, 2:det og 3:die Bind), men de fleste optog han helt eller delvis i sin nye Ordbog, hvor derfor (som Noreen i 1884 nævnte) "flere Artikler udgjöre virkelige kulturhistoriske Monografier". Fr:s Sans for det faktiske ved de sproglige Undersögelser gjorde, at han tillige var en flittig Medarbeider ved den Kommission for Stedsnavnenes rette Skrivemaade, som var nedsat i Norge i Anledning af det nye Matrikelværk og bestod af Bugge, Rygh og Fr. I flere Somre foretog han i Aarene om 1880 lange Reiser for at studere Lokalforholdene for derigjennem at komme efter tvilsomme Stedsnavnes Betydning; ogsaa disse Undersögelser har sat sig talrige og vigtige Spor i hans nye Ordbog. Trods alle disse Digressioner fuldendtes allerede i 1886 1:ste Bind (A—Hj.) paa 835 Sider; men ved andet Bind begyndte Udgivelsen at gaa langsommere, og om det end ikke var meget större en sin Forgjænger (Hl—P, 960 Sider), blev det först afsluttet i 1891. Omtrent ved denne Tid, da Fr. gik i sit 80:de Aar, begyndte han at föle Aarenes Vægt; det gik ham ikke saa let at skrive, saa han maatte tage sig en Amanuensis (siden to) til at færdiggjöre Manuskriptet til Trykning, navnlig gjennemgaa og berigtige Citatmængden. Han begyndte ogsaa at svækkes paa Hörelsen, saa at han ophörte at komme i Videnskabsselskabet, hvor han indtil den Tid jævnlig havde været saavel Foredrager som interesseret Tilhörer. Men han fortsatte dog stadigt sit Arbeide, skjönt han begyndte at föle, at han næppe kunde före det til Ende; i Löbet af 1892 og 1:ste Halvdel af 93 udkom endnu 4 Hefter af Ordbogen (20:de—23:de Hefte, der stanser med *skrjá*), og Trykningen af 24:de Hefte var begyndt. Da mærkede Fr. pludseligt i August 1893, at Hukommelsen begyndte at svigte ham; han fölte, at han maatte ophöre med Arbeidet, og

skjönt han endnu var legemlig stærk, troede han dog selv, at Tiden nærmede sig for ham at beskikke sit Hus. Han sögte da Prof. Sophus Bugge og bad ham om sammen med to andre Kolleger (Prof. Rygh og mig) sörge for, at Arbeidets Fortsættelse blev lagt i de rette Hænder. Dette skede ogsaa, derved at Prof. Unger, under hvis Øine og med hvis Stötte ogsaa denne Udgave af Ordbogen er udgivet, lovede, saalangt hans Kræfter strakte til, at overtage at bearbeide til Trykning det foreliggende Manuskript, som findes i Udkast med Fritzners Haand lige til sidste Artikel paa ø. Det 24:de Hefte kunde saaledes udkomme i Nov. 93 under afsluttende Redaktion af Unger, og forhaabentlig vil han ogsaa kunne afslutte Værket, der dog rimeligvis vil svulme op til et 4:de Bind. Men det 24:de Hefte fik Fritzner ikke at se, thi hans Anelse, at det snart var færdigt med ham, havde været rigtig. I Löbet af Hösten var han beskæftiget med at ordne sit righoldige Bibliothek, og han var naaet at skrive Katalog over det meste, da han i November maatte gaa tilsengs, angreben af Influenza. Efter et kort Sygeleir döde han 10 December 1893, henimod 82 Aar gammel. Hans Hustru, som han havde ægtet samme Aar, han blev Prest i Finmarken, overlever ham med 3 Dötre og en Sön.

Under hans sidste Sygdom nagede det ham, at det, som han havde sat som sit Livs andet Hovedmaal, at bearbeide de kulturhistoriske Samlinger, ikke var naaet til Virkelighed; han bad sin Hustru, at hun skulde overdrage disse til Universitetet, idet han haabede, at de derved kom i de rette Hænder. Han havde allerede selv deponeret det meste af disse Samlinger i Universitetsbibliotheket, og det er mig bekjendt, at Fru Fritzner har givet eller vil give disse Samlinger til Universitetet, saa det er at haabe at de vil i en eller anden Form komme Videnskaben tilgode. Meget af disse Samlinger er vistnok benyttet i Ordbogens sidste Udgave, som overhovedet ved sin store Fylde af kulturhistoriske Oplysninger vil staa som et Mönster paa sproglig-historiske Forskninger. Til Karakteristik af denne maa jeg faa Lov til at citere en Udtalelse af min Broder Johan Storm i en Anmeldelse af Bogen i det norske "Morgenbladet" (31 Jan. 1885): "Forfatterens Hovedstyrke er det reale, hvori han rimeligvis overgaar alle sine Medforskere; dette kommer godt med for mange Filologer, der er udelukkende optagne af Tingenes Navne, af det rent sproglige, og ofte kun har taagede Forestillinger om Tingene selv. Forf:s Kjendskab til de gamle Skikke og Anskuelser, Indretninger og Redskaber ligesom det hos vort Folk tilsvarende i Nutiden er ligefrem forbausende; han medbringer fra sin Embedsstilling et indtrængende Kjendskab ogsaa til Livets praktiske Gjöremaal, som her kommer til fortrinlig Nytte. Forf. er ingen blot og bar Stuelærd; han er tillige en praktisk anlagt Natur og har lært meget af Livet og af sin mangeaarige Færden ude blandt det Folk, hvis Oldsprog han her lægger frem for os. Ogsaa hans Belæsthed i alle de Grene af Litteraturen,

som i disse Spörgsmaal kan komme til Anvendelse, er overordentlig; man forbauses hvert Øieblik ved de mest forskjelligartede Citater, som Forfatteren har vidst at opstöve for at belyse Ordenes Betydning og Brug".

Som ydre Vidnesbyrd paa den Anerkjendelse, Fr. fik, vil jeg nævne, at han siden 1864 var Medlem af Christiania Videnskabsselskab, at han i Jan. 1879 blev Ridder af Olafs Ordenen "for videnskabelig Fortjeneste", at han ved Kjöbenhavns Universitets Jubelfest i 1879 blev Æresdoctor i det philosofiske Fakultet, at han blev Medlem af det kgl. Baierske Videnskabsakademi i München 1887 og af det kgl. danske Videnskabernes Selskab i 1888. Ved de tre förste nordiske Filologmöder — i Kjöbenhavn 1876, i Christiania 1881 og i Stockholm 1886 — var Fr. stadigt en af Formændene for Sektionen for nordisk Filologi.

Christiania 20 Jan. 1894. **Gustav Storm.**

Ordbog over det gamle norske Sprog af dr. Johan Fritzner. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. 1:ste—22:de hefte. a—skapstórr. Christiania 1883—93. Den norske Forlagsforening. á Kr. 1,50.

Auf keinem anderen gebiete der nordischen philologie herscht gegenwärtig eine regere und fruchtbarere tätigkeit, als auf dem der lexikographie. Dieser erfreuliche eifer komt ebensowol den älteren perioden der sprache wie den neuen, der schriftsprache nicht minder als den dialekten, dem westnordischen zweige geradeso wie dem ostnordischen zu gute. Die sprachformen der ältesten isländischen handschriften hat das ausgezeichnete, im Arkiv (IX, 98 fg.) bereits nach verdienst gewürdigte buch von Ludvig Larsson sorgfältig verzeichnet; der unermüdliche Jón Þorkelsson arbeitet emsig an seinem dritten 'Supplement til islandske ordbøger', das in seinen bis jetzt erschienenen 7 heften erst bis *klökkur* gelangt ist, also umfangreicher werden wird als seine beiden vorgänger; das altschwedische hat in K. F. Söderwall, der sein auf zwei statliche quartanten berechnetes werk bereits bis zum *q* gebracht hat, einen treflichen bearbeiter gefunden, und auch ein thesaurus des altdänischen wird uns — freilich wol erst nach 10 jahren — fertig vorliegen, sobald O. Kalkar sein 1881 begonnenes buch, von dem bis jezt zwei bände (a—l) erschienen sind, vollendet haben wird. Ein etymologisches wörterbuch der dänischen sprache ist uns kürzlich durch Edvin Jessen beschert worden, das wie alle arbeiten dieses gelehrten von grossen scharfsinn und ausgebreiteter belesenheit zeugt, leider aber infolge einer wunderlichen grille die heranziehung des altnordischen principiell möglichst vermeidet und auch die moderne linguistische forschung nicht genügend berücksichtigt. Die erste lieferung eines etymologischen

schwedischen wörterbuches von Fred. Tamm (1890), das sich Kluges bekantes buch zum muster genommen hatte, erregte grosse hofnungen, doch ist die fortsetzung bedauerlicherweise ausgeblieben; demnächst wird dann auch, wie wir hören, der druck des von der schwedischen akademie vorbereiteten grossartigen schwedischen wörterbuches beginnen, dessen vollendung allerdings die lebende generation kaum mehr schauen wird. Von dialektglossaren sind gegenwärtig zwei in arbeit und rüstigem fortschritt: ein norwegisches von Hans Ross, das dazu bestimt ist, eine ergänzung zu dem treflichem buche von I. Aasen zu bilden und in den bisher erschienenen 10 lieferungen (Christ. und Kopenh. 1890—92) bereits bis zum *s* gediehen ist, und ein jütisches von H. F. Feilberg (Kopenh. 1886 ff.), dessen 9 lieferungen *(a—hvilter)* wol erst ein drittel des gesammelten materials enthalten dürften.

Unter diesen lexikographischen arbeiten nimt das an der spitze verzeichnete werk des norwegischen predigers Johan Fritzner eine hervorragende stelle ein. Schon die erste auflage (Krist. 1867) war eine sehr tüchtige leistung und wurde neben Guđbr. Vigfússons Icelandic-english dictionary fleissig benuzt; es war daher nach verhältnismässig kurzer zeit vollständig vergriffen. Dem verfasser genügte jedoch sein buch, das nach seiner meinung nur 'bescheidenen anforderungen zu entsprechen im stande war', keineswegs; er begann daher, obwol damals schon an der schwelle der siebziger stehend, nachdem ihm im jahre 1877 durch den rücktritt vom pfarramte die möglichkeit gegeben war, seine zeit ausschliesslich wissenschaftlicher beschäftigung zu widmen, mit jünglingseifer eine vollständige umarbeitung, die das lexikon zu einem ganz neuen werke machte, welches nach seiner vollendung drei starke bände umfassen, mithin dreimal so umfangreich sein wird, als das ursprüngliche werk. Auch die neue auflage beschränkt sich darauf, den wortschatz der altnordischen prosalitteratur zu verzeichnen (nur das wichtigste poetische denkmal, die eddischen lieder, sind mit berücksichtigt worden), diesen aber in einer noch nie erreichten volständigkeit. Der verfasser hat selbstverständlich nicht nur die quellenschriften, welche er schon für die erste ausgabe benuzte, widerholt gelesen und excerpiert, dabei stets der neuesten und besten editionen sich bedienend, sondern auch alles, was damals noch nicht publiciert war, sofort nach dem erscheinen ausgezogen und verarbeitet; aber auch die texte, die erst während des druckes veröffentlicht wurden, sind, sobald sie ihm zugänglich waren, für die späteren lieferungen verwertet worden. Und damit nicht genug! Fritzner hat, um den benutzer seines werkes auch über die mittelalterlichen realien zu informieren, die einschlägige in- und ausländische litteratur auf das gründlichste studiert und bezeugt durch seine citate eine geradezu stupende belesenheit: man vergleiche z. b. artikel wie ***blámađr, bragđalseldr, dyngja, eyktarstađr, galgi, gelgja, hafgufa, hamarr, handøx, herjansson, hjarri, klofi, kné,***

kredda, kyrtill, lagakefli, lágasǫngr, landvarða, lauðr, leistabrækr, lénsmaðr, lýsigull, minni, nykr, sálabað u. v. a. mit ihren kürzeren oder längeren mythologischen, theologischen, juristischen oder kulturgeschichtlichen excursen (wo häufig zur erläuterung nicht nur schwedische und dänische, sondern auch deutsche und romanische quellen herangezogen werden) um sich zu überzeugen, dass Fritzners Ordbog bis zu einem gewissen grade dazu imstande ist, uns ein handbuch der nordischen altertümer, dessen wir leider noch immer entraten, zu ersetzen. Die etymologie war nach dem plane des verfassers ausgeschlossen, aber trotzdem hat er nicht selten durch vergleichung der näher verwanten sprachen (vor allem natürlich der skandinavischen, aber auch des hoch- und niederdeutschen und des angelsächsischen) über die ursprüngliche form und bedeutung mancher wörter höchst erwünschte aufklärungen gegeben.

Dass einem lexikographen, der eine so umfangreiche litteratur zu bewältigen hat, unter den vielen tausenden von wörtern, die er zusammentragen und ordnen muss, trotz der grösten sorgfalt hier und da eins entschlüpft, ist geradezu unvermeidlich. Wenn ich im folgenden eine kleine nachlese gebe, die nicht auf systematischen samlungen beruht, sondern bei der benutzung des buches almählich entstand, so bin ich selbstverständlich weit davon entfernt, aus diesen unwesentlichen lücken dem verfasser einen vorwurf machen zu wollen: meine absicht ist nur, ihm für die *rettelser og tillæg,* die er zweifelsohne auch der neuen bearbeitung wird anhängen wollen, einen bescheidenen beitrag zu liefern. Ich verzeichnete mir als fehlend die folgenden wörter: *ákúrun,* f. 'zwang', 'unterdrückung' Egilssaga (ed. Finnur Jónsson) 34[12]; *alenda* (d. i. *al-henda*) f. 'mühe', 'anstrengung' in der verbindung *leggja alendu á* 'sich mühe geben' GhM. I, 366 v. l. (Eiríks saga rauða ed. G. Storm 11[15]), vgl. Björn Halldórsson I, 24[a]; *arnar-leir,* n. 'adlerkot' Sn. E. II, 296[10]; *arnar-líki,* n. 'adlergestalt' Norr. fornkv. 172b, 16; *auðskaddr,* adj. 'leicht zu beschädigen', Egilss. 321[8]; *barna-eign,* f. 'kindersegen' Sn. E. I, 114[1]; *borð-gǫgn,* n. pl. 'tischgerät' Sn. E. II, 260[16]; *einbyrðr,* adj. 'mit einfachem rande': *Sigurðr . . . hafði tǫrguskjǫld einbyrðan* Njála 63[3] (opp. *tvíbyrðr skjǫldr* NgL. II. 42[5] oder *tví-byrðingr* ebda v. l.); *erendis-lok,* n. pl. 'ausfall oder erfolg einer unternehmung' Egilss. 9[18], 147[4]; *gá,* nebenform von *ganga,* die nicht nur, wie I, 555[a], z. 28 angegeben ist, dänisch und schwedisch ist, sondern vereinzelt auch im altn. vorkomt (vgl. z. b. Egilss. 171[22]: *síðan gáz á fylkingar*) und in den neunorwegischen dialekten häufig gebraucht wird; *haf-sigling,* f. 'fahrt auf dem meere' FAS II, 210[7] v. l. (Ǫrvar-Odds saga 28, 2); *hnúða,* f. 'zugespitzter pfahl (ich kenne das wort nur aus einer bemerkung Bugges in den Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif [1])

[1]) Indem ich diese zs. citiere, benutze ich die gelegenheit, um einem dringenden wunsche, den wie ich weiss auch andere fachgenossen hegen, aus-

IV, 2 (1882) s. 134 anm. 8); ***hunda-hljóð***, n. 'hundegehör': ***þeir Gísli . . . kómust svá burt ór hundahljóðum*** 'entfernten sich so weit, dass sie von den hunden nicht mehr gehört werden konten' Gísla saga 7[21]; ***kjafall***, m. (in cod. AM. 557 qu. *bjafall*) 'ein von schottischen schnelläufern (nicht, wie im Oxf. dic. 340[a] angegeben, von Indianern!) benuztes kleidungsstück' GhM I, 412[7] (Eiríks s. rauða 33[11]); ***kvæðaháttr***, m.: ***þeira*** (d. i. ***þýðeskra manna***) ***kveðskapr er settr eptir því sem vér megum við kennast at kvæðaháttr er í várri tungu*** Þiðreks saga 2[6]; ***lýr-byrðr***, adj.: ***dreki mikill ok glæsiligr með gyltum hǫfðum ok allr lýrbyrðr fyrir ofan sjá*** FAS II, 521[18] (Ǫrvar-Odds s. 15, 1; vgl. Boer z. st.); ***manna-deili***, n. pl.: ***var honum þar allt kunnigt fyrir bæði um leiðir ok mannadeili*** 'er besass dort grosse orts- und personalkentnis' Egilss. 258[5]; ***mann-fœrð***, f.: ***mann-fœrðin var en þyngsta*** 'für menschen war es sehr schwierig vorwärts zu kommen' ebda 261[1]; ***manns-lið***, n. 'menschliche hilfe' Grettiss. 35[17]; ***mannvits-brekka***, f. 'weisheitsklippe', beiname von klugen frauen, an denen die weisheit anderer scheitert und zu schanden wird (etwas anders erklärt von Maurer, Bekehr. I, 96 anm. 18) Eyrb. 3[5] Landn. II, 4; ***mein-sýnn***, adj. 'schwierig zu sehen': ***úlfrinn gleypir sólina ok er meinsýnt mǫnnum*** Sn. E. II, 290[27]; ***ný-skorinn***, adj. 'neu angefertigt' (von einem kleidungsstücke) Egilss. 247[21]; ***pall-strá***, f. 'das auf dem pallr aufgeschichtete stroh' Hkr. U. 100[6]; ***reiði-gǫgn***, n. pl. 'sattel-gerät' Sn. E. II, 260[16]. Auch von den durch meine Æventýri zuerst belegten wörtern (ich hatte sie in dem beigegebenen glossar durch einen vorgesezten stern kentlich gemacht) sind verschiedene bei Fritzner nicht verzeichnet. — S. v. ***branga*** (I, 178[b]) hätte auch auf Bugges ausführungen in der Zs. für deutsche philol. VII, 404 verwiesen werden können, obwol ich die dort gegebene erklärung nicht für richtig halte (vgl. jezt ebda XXVI, 30);

---

druck zu geben: ist es denn nicht möglich, dass in der art, wie die hefte bisher ausgegeben wurden, endlich eine änderung eintritt?! Von dem 1879 begründeten organ sind bis jezt erst 5 bände (der 1. 2. 5. 6. 7.) abgeschlossen, während der 3. 4. 8. 9. 10. 11. und 12.(!!) angefangen sind, d. h. erst in einzelnen lieferungen vorliegen. Der zweck dieses verfahrens kann doch nur der sein, in einem bande möglichst nur gleichartiges zu vereinigen: aber der geringe vorteil, der dadurch erreicht wird (ausführliche inhaltsverzeichnisse und sorgfältige register am schlusse einer serie von bänden würden ja jeden leser in den stand setzen, das gesuchte schnell zu finden) wiegt nicht im entferntesten die grossen nachteile auf, dass die einzelnen hefte jahrelang auf den bibliotheken der benutzung entzogen bleiben, dass innerhalb der einzelnen bände fortwährend (in band II dreizehnmal!) die paginierung wechselt und dass der abonnent, sobald ein band vollendet ist, sich aus den einzelnen jahrgängen die zusammengehörigen hefte mühsam heraussuchen und den buchbinder mit detaillierter anweisung versehen muss — um nacher doch den ärger zu haben, dass dieselbe nicht befolgt worden ist. — Derselbe notschrei ist übrigens auch noch an die redaction einer zweiten schwedischen zs., der Antiqvarisk tidskrift för Sverige, zu richten: von band 5, dessen erstes heft im j. 1878 ausgegeben ward, erschienen das 2. und 3. 1878 — und auf das vierte warten die geduldigen abonnenten nach 15 jahren noch immer vergeblich! Auch der 9. und 11. band sind angefangen, aber nicht vollendet, während 10 und 12 fertig vorliegen.

s. v. *lags-maðr* (II, 400ᵃ) vermiste ich die angabe, dass das wort euphemistisch (wie *félagi* und *kumpánn*) auch den penis bezeichnet, s. Jómsvík. saga (1879) s. 94[19, 21]; s. v. *fá* (I, 363ᵇ) fehlt die verbindung *fást um*, vgl. z. b. Sn. Edda I, 112[19]: *úlfrinn gapði ákafliga ok fekkst um mjǫk*; s. v. *leita* (II, 477ᵇ) die oft bezeugte verbindung *leita eptir ehu* u. a. — *hrokr* (= *hroki*, II, 63ᵇ) ist mit falscher quantität angesezt: es muss *hrókr* heissen, wie eine verszeile des Kormakr (*hrókr saurugra flóka* 14[6]) beweist. S. v. *kvíða* (II, 373ᵇ) ist nicht angegeben, dass das verbum zuweilen auch st. flectirt (Noreen. Gramm.[2] § 409, anm. 2). — Da auf die entwickelung der wortbedeutungen mit recht grosse sorgfalt verwendet ist, fiel es mir auf, dass der herr verfasser in zwei fällen meines erachtens das richtige verfehlt hat. Für *koma* ist nämlich sicherlich nicht die transitive bedeutung 'bringen', 'von einer stelle zur andern bewegen', sondern die intransitive 'wohin gelangen' als die ursprüngliche anzusetzen: dies beweist die tatsache, dass die westgermanischen sprachen die transitive verwendung des verbums überhaupt nicht kennen, sowie der umstand, dass im altn. bei dem transitiv gebrauchten worte das abhängige nomen nicht im accusativ, sondern im dativ steht — *koma orðum við ehn* heisst wörtlich: 'mit worten an jmd herankommen', vgl. auch E. Bernhardt in den Beitr. zur deutschen philol. (Halle 1880) s. 81 fg. Ebenso wenig ist 'angreifen', 'überfallen' die grundbedeutung von *leika:* als solche ist vielmehr zweifellos die bei Fritzner erst unter 7) aufgeführte, 'sich bewegen', 'in bewegung sein', 'sich rühren' anzusetzen, woraus dann erst die weiteren bedeutungen ('tanzen', 'spielen' usw.) abgeleitet sind, was widerum die übereinstimmung anderer altgerm. sprachen ergibt: im got. ist *laikan* nur in der bedeutung 'hüpfen', 'springen' (σκιρτᾶν) belegt (Luc. 1, 44. 46; 6, 23); ebenso bedeutet ags. *lâcan* nur 'sich bewegen' ('fliegen', 'schwimmen' usw.) und 'spielen'. Die bedeutung 'jmd. zu nahe treten', 'jmd. übervorteilen', 'jmd. angreifen' (eigentl. 'mit jmd. umspringen', 'jmd. mitspielen') ist natürlich die am spätesten entwickelte, wenn sie im altn. auch schon sehr früh sich ausgebildet haben muss, da das verbum bereits in den ältesten quellen wie ein echtes transitivum mit dem accus. verbunden wird (ebenso wie das mhd. *leichen* in der übertragenen bedeutung 'sein spiel mit jmd. treiben'), wenn daneben auch die verbindung mit *við* noch im häufigen gebrauche bleibt.

Die correctur des buches ist äusserst sorgfältig gehandhabt — dass eine anzahl falscher citate und andere kleinigkeiten zu berichtigen sein werden, kann man dem verfasser natürlich nicht zur last legen. Ich merkte an: I, 73ᵇ, z. 35 lies: Æf. 10[93]; 101ᵃ, z. 15: Fbr. 81; 169ᵃ, z. 31: 3) statt 2); 360ᵃ, z. 41: *erendi* st. *erindi*; II, 139ᵃ, z. 32: Sturl. I, 135[12]; 870ᵇ. z. 15: *klæja* st. *hlæja*; III, 17ᵇ, z. 3: 3) st. 2). I. 518ᵃ sind in dem artikel *ganga* zwei abschnitte mit 6 bezeichnet; I, 615ᵇ s. v. *glæpr* ist in der 1. zeile das 1), da kein 2) folgt, zu streichen.

Für die typographische ausstattung hätte das verlagsconsortium etwas mehr tun können; namentlich hätten die arabischen ziffern vor den abschnitten innerhalb der einzelnen artikel durch fetteren druck hervorgehoben werden müssen. Auch hätte ich gewünscht, dass die homonyma (wie dies nur ausnamsweise II, 686b; III, 233b. 245. 282b geschehen ist) durchweg durch vorgesezte zahlen bezeichnet wären.

Ich widerhole, dass es nicht meine absicht ist, mit diesen geringfügigen ausstellungen, die ja nun einmal das undankbare amt des recensenten mit sich bringt, den wert des treflichen buches herabzusetzen, das nach seinem abschlusse ohne zweifel das beste und brauchbarste von allen altn. wörterbüchern sein wird. Möge es dem würdigen verfasser vergönt sein, nicht nur das werk, von dem er mehr als zwei dritteile bereits fertig gestelt hat, in gesundheit und kraft zu ende zu führen, sondern auch noch lange an der vollendeten arbeit sich zu erfreuen und des wolverdienten ruhmes, den sie ihm eintragen wird, zu geniessen [1]).

[1]) Dieser wunsch hat sich ja leicher nicht erfüllen sollen: das schicksal hat es gewollt, dass meine besprechung zugleich mit dem nekrolog Fritzners erscheint. Sein ausgezeichnetes werk, das jezt andere hände zu ende führen müssen, wird sein andenken lebendig erhalten.
Kiel, 14. märz 1894. H. G.]

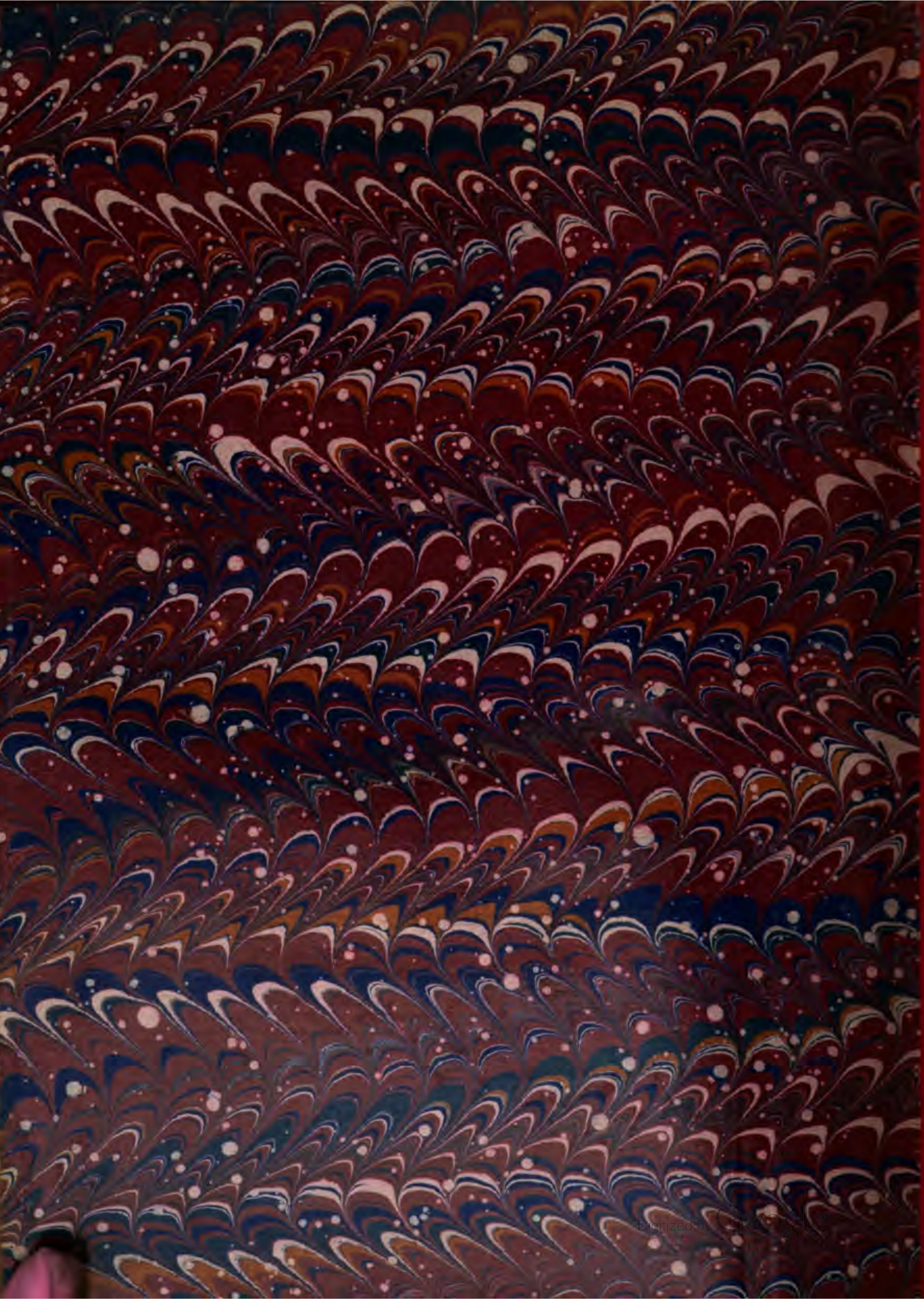
Kiel, 12. juni 1893.

Hugo Gering.

Rättelser.

Läs s. 171 r. 14 *Vårskäl,* — s. 252 r. 16 nær vest
Obs. s. 842 not 2 rättelsen till N. F. Bd. V, 263 r. 4.

3 2044 105 199 566